PASAULINĖS LITERATŪROS BIBLIOTEKA

XIX a. literatūra

*

Dailininkas
ARVYDAS KAŽDAILIS

PASAULINĖS LITERATŪROS BIBLIOTEKA

August Strindberg

ROMANAI

DRAMOS

Iš švedų kalbos vertė
EUGENIJA STRAVINSKIENĖ

VILNIUS
2005

UDK 839.7-3
St333

Knygos leidimą rėmė
NORDBOK

© Vertimas į lietuvių kalbą, Eugenija Stravinskienė, 2001
© Straipsnis, Galina Baužytė-Čepinskienė, 2001
© Leidykla VAGA, 2005

ISBN 5-415-01573-6

RAUDONASIS KAMBARYS

Pasakojimai iš dailininkų ir rašytojų gyvenimo

Romanas

August Strindberg RÖDA RUMMET
Stockholm, Folket i bilds Förlag, 1969

Rien n'est si désagréable
que d'être pendu obscurément.*

VOLTAIRE

Pirmas skyrius

STOKHOLMAS IŠ PAUKŠČIO SKRYDŽIO

Buvo gegužės pradžios vakaras. Mažytis parkas ant Mozės kalno dar neatidarytas visuomenei, ir gėlių lovelės nesupurentos; snieguolės, prasikalusios pro pernykščių lapų apklotą, rodės, tuoj tuoj baigs savo trumpą veiklą ir užleis vietą gležnesniems krokams, kurie slėpėsi po tuščiažiede kriauše; alyvos laukė, kada papūs pietys ir galės išskleisti žiedus, o liepos vaišino savo dar neišsprogusių pumpurų syvais kikilius, kurie šakų pažastyse jau lipdėsi kerpių lizdelius. Po to, kai nutirpo paskutinis žiemos sniegas, nė vieno žmogaus koja dar nežengė smėlio takeliais, užtat dabar, niekieno netrukdomi, čia klestėjo visokie gyvūnai ir gėlės. Žvirbliai rinko šapus ir nešėsi po navigacijos mokyklos stogo čerpėmis; jie varžėsi dėl raketų tūtelių, likusių po paskutinio rudens fejerverko, skabė šiaudus nuo jaunų medelių, tik pernai metais atvežtų iš Rosendalio mokyklos – jie viską matė! Nusičiupdavo barežo skutelius iš pavėsinių, o iš suolo kojos plyšio išsipešdavo kuokštą plaukų, likusių čia po šunų rietynių praėjusią vasarą per Josefinos dieną. Gyvenimas virte virė.

O saulė kybojo virš Liljeholmeno ir žėrė šluotas spindulių į rytus; jie nardė pro Bergsundo dūmus, skubėjo per Ridarfjerdeno įlanką, kopė ant Ridarholmeno bažnyčios kryžiaus, gulė ant stataus Vokiečių bažnyčios stogo, žaidė laivų vėliavėlėmis prieplaukoje, švytėjo didžiosios Jūrų muitinės languose, iliuminavo Lidingės salos miškus ir skendo rausvam debesyje, toli toli ties horizontu, kur buvo jūra. O iš

* Nėra nieko nemaloniau, kaip būti pakartam neaiškiomis aplinkybėmis *(pranc.)*.

ten įsisuko vėjas ir atskriejo tuo pačiu keliu atgal per Vaksholmą, palei tvirtovę, palei Jūrų muitinę, išilgai Siklos salos, dirstelėjo į vasarviečių namelius kitapus Hestholmeno; vėl ištrūko ir pakliuvo į Danvikeną, čia išsigando ir nėrė pietine pakrante, suuodė anglių, dervos ir varvelio kvapą, užsikorė ant Rotušės, nušvilpė į Mozės kalną, į parką ir atsitrenkė į sieną.

Kaip tik tuo metu sienoje tarnaitė, nulupusi klijus, atlapojo langą; kliūstelėjo koktus taukų, palieto alaus, eglišakių ir pjuvenų dvokas, kurį tuoj pasičiupęs nusinešė vėjas, o kol tarnaitė kvėpė tyrą orą, spėjo dar grybštelti tarpulangės vatą, nubarstytą žibučiais, raugerškio uogomis ir erškėtrožių žiedlapiais, ir įsisuko šokti parko takeliais, o netrukus suviliojo žvirblius bei kikilius, kurie tarėsi daugmaž atstūmę didžiuosius lizdų sukimo rūpesčius.

Tuo metu tarnaitė tebetriūsė su langais, o netrukus atsivėrė restorano durys į verandą, ir pro jas į parką išėjo jaunas kukliai, bet dailiai apsitaisęs ponaitis. Veidas jo neatrodė koks ypatingas, tik žvilgsniai bylojo apie liūdesį ir nerimą, tačiau ir šie dingo, kai jį, ištrūkusį iš ankšto restorano, pasitiko bekraštė erdvė. Jis atsigręžė prieš vėją, atsisagstė apsiaustą ir kelis kartus giliai įkvėpė, regis, širdis krūtinėje atsigavo. Paskui pradėjo vaikštinėti palei barjerą, skiriantį parką nuo stačios jūros pakriaušės.

Toli apačioje po juo grumėjo bundantis miestas; uoste girgždėjo gariniai kranai, tarškėjo geležies svarstyklių grandinės, aidėjo šliuzo prižiūrėtojų švilpukai, prieplaukoje pukšėjo garlaiviai, Kungsbakeno omnibusai pasišokėdami dardėjo akmenų grindiniu; erzelys ir šūkalojimai žuvų turguje, burės ir vėliavėlės, plevėsuojančios įlankoje, žuvėdrų klykavimas, rago signalai nuo Šepsholmeno, komandos balsai Siodermalmo aikštėje, darbininkų klumpių kaukšėjimas Stiklo fabrikų gatvėje, – visas tas nenuilstantis gyvenimas tartum sužadino jaunojo ponaičio energiją, nes jo veidas įgavo atkaklumo, džiugesio ir ryžto, ir kai jis, persisvėręs per barjerą, pažvelgė į miestą po savo kojomis, atrodė, jog mato priešą; šnervės išsiplėtė, akys užsiliepsnojo, jis pakėlė kumštį, tarsi grasindamas vargšui miestui ar kviesdamas į dvikovą.

Pradėjo mušti septintą Kotrynos bažnyčios laikrodis, gergždžiančiu diskantu jam pritarė Marijos bažnyčia, savo bosais atsiliepė Katedra ir Vokiečių bažnyčia, netrukus aplinkui aidėjo visų miesto bažnyčių laikrodžiai; o kai nutyko vienas po kito, toli toli dar buvo girdėti paskutinė rami vakaro giesmė, neabejotinai aukštesnė, tyresnio skambesio ir greitesnio tempo nei kitos – iš tikrųjų! Jis klausėsi ir bandė suvokti, iš kur slenka tie garsai, kurie, regis, žadino prisiminimus. Jo veido bruožai sušvelnėjo tarsi nuo graudulio, kurį patiria mažas vaikas, supratęs, jog liko vienas. Jis ir buvo vienas, nes tėvas su motina gulėjo kapuose prie Klaros bažnyčios, kur dar skambėjo varpai, jis buvo vaikas, nes tebetikėjo viskuo, ir tiesa, ir pasakomis.

Klaros bažnyčios varpai nutilo, ir jo mintis išblaškė žingsniai parko takelyje. Nuo verandos link jo ėjo nedidukas vyras su vešliomis žandenomis, su akiniais, kurie bene buvo ne tiek reikalingi akims, kiek apsisaugoti nuo žvilgsnių, pikta burna, kuri nuolatos bandė maloniai, netgi geraširdiškai šypsotis, su priplota skrybėle, apygeriu paltu, kuriam trūko kelių sagų, pasmukusiomis kelnėmis, eisena reiškė drauge ryžtą ir drovumą. Iš jo neaiškios išvaizdos sunku buvo atspėti visuomeninę padėtį ir amžių. Galėjo jis būti ir amatininkas, ir tarnautojas, nuo dvidešimt devynerių iki keturiasdešimt penkerių metų. Šiaip ar taip, žmogus, su kuriuo ėjo pasimatyti, jam aiškiai buvo geidžiamas, nes neįprastai aukštai pakėlė aplamdytą skrybėlę ir nutaisė kuo širdingiausią šypseną.

– Ar ilgai laukėt, pone asesoriau?

– Nė trupučio, laikrodis ką tik išmušė septynias. Esu dėkingas, kad malonėjot ateiti, nes turiu prisipažinti, jog šis susitikimas man be galo svarbus; nuo jo, pone Struve, kone priklauso mano ateitis.

– Ką jūs sakot!

Ponas Struvė sumirksėjo, nes tikėjosi gurkštelti grogo ir, ne be priežasties, visai menkai buvo nusiteikęs rimtam pokalbiui.

– Kad būtų patogiau kalbėtis, – pasiūlė asesorius, – susėsim ir, jeigu neprieštarausit, išgersim po taurę grogo.

Ponas Struvė timptelėjo ranka dešinę žandeną, atsargiai užsimaukšlino skrybėlę ir padėkojo už kvietimą, bet sunerimo.

– Pirmiausia prašyčiau jus nebevadinti manęs asesorium, – pradėjo pokalbį jaunasis ponaitis, – nes asesorius niekada nebuvau, tik ekstraordinarinis notaras, bet ir tų pareigų nuo šiandien atsisakiau, todėl esu tiesiog ponas Falkas.

– Kas čia dabar?

Ponas Struvė atrodė lyg netekęs naudingos pažinties, bet dėjosi esąs geraširdis.

– Jūs, liberalių idėjų žmogus...

Ponas Struvė bandė įsiterpti ir išplėsti mintį, bet Falkas kalbėjo toliau:

– Aš noriu kreiptis į jus kaip į laisvamaniškos „Raudonkepuraitės" bendradarbį.

– Ką jūs, aš visai nereikšmingas bendradarbis...

– Skaičiau jūsų ugningus straipsnius apie darbininkus ir visokiais kitokiais klausimais, kurie mums ypač rūpi. Dabar mes pradėjom trečiuosius metus, kuriuos žymim romėniškais skaičiais, nes treti metai posėdžiauja naujasis parlamentas, ir netrukus išvysime įsikūnijusias savo viltis. „Valstiečio drauge" skaičiau jūsų puikias vadovaujančių politikos vyrų biografijas, vyrų iš liaudies, kuriems galų gale pavyko išreikšti tai, kas ilgai vargino jų protus; jūs esate pažangos žmogus, ir aš jus didžiai gerbiu.

Klausantis šios karštos kalbos, Struvės akys, užuot suliepsnojusios, visai išblėso, ir jis, mielai nusitvėręs pasiūlyto žaibolaidžio, skubiai prašneko.

– Turiu pasakyti, jog man džiugu klausytis tokio jauno ir, pridursiu, žymaus žmogaus kaip jūs, pone asesoriau, pripažinimo, bet, kita vertus, kodėl mes turim kalbėti apie itin svarbius, net, ko gero, liūdnus dalykus čia, gamtos prieglobstyje, pirmąją pavasario dieną, kai aplinkui brinksta pumpurai ir saulė dalina savo šilumą viskam, kas gyva; pabūkim nerūpestingi ir ramiai išgerkim po taurę. Atleiskit, bet aš manau esąs vyresnis... ir... užtat... drįstu pasiūlyti...

Falkas, kuris lyg titnagas buvo išėjęs ieškoti plieno, pajuto atsitrenkęs į medį. Ir pasiūlymą priėmė be didelio džiaugsmo. Taip ir sėdėjo naujieji bičiuliai nusivylusiais veidais, neturėdami ko pasakyti kits kitam.

– Aš pačiam ką tik minėjau, – vėl pradėjo kalbą Falkas, – kad šiandien nutraukiau ryšius su praeitim ir atsisakiau valdininko karjeros; o dabar tik noriu pridurti, jog ketinu atsidėti literatūrai!

– Literatūrai! O Viešpatie, kodėl gi? Vis dėlto gaila.

– Nė kiek negaila; ir dabar noriu paklausti, ar nežinot, kur man ieškoti darbo?

– Hm! Iš tikrųjų sunku pasakyti. Tiek dabar žmonių ieškančių. Verčiau apie tai negalvok. Iš tikrųjų gaila, kad metei valdininko karjerą; o literato kelias nelengvas!

Struvė atrodė tarsi rimtai užjaučiąs, bet anaiptol negalėjo nuslėpti džiaugsmo, kad įgijo nelaimės draugą.

– Bet pasakyk, – kalbėjo jis toliau, – kokia dingstim meti amatą, teikiantį ir šlovę, ir galią.

– Šlovė tų, kurie turi galią, o galia įžūliųjų.

– O, ką tu kalbi! Juk ne taip jau blogai?

– Ne taip? Gerai, pakalbėkim apie ką nors kita. Aš tau pavaizduosiu tik vieną iš šešių įstaigų, kuriose buvau pradėjęs. Penkias pirmąsias palikau tučtuojau dėl paprasčiausios priežasties, kad ten neatsirado man jokio darbo. Kiekvieną sykį, kai atėjęs paklausdavau, ar yra kas veikti, išgirsdavau atsakymą: „Ne!“ Ir netgi nemačiau, kad kas ką nors darytų. O vis dėlto tai buvo tokios pretenzingos įstaigos kaip „Degtindarių kolegija“, „Mokesčių uždėjimo kanceliarija“ ir „Valdininkų pensijų generalinė direkcija“. Bet kai pamačiau tokį tarnautojų knibždėlyną, man šovė mintis, jog įstaiga, mokanti jiems visiems atlyginimus, vis dėlto turėtų ką veikti. Taigi stojau į „Valdininkų algų mokėjimo kolegiją“.

– Tu dirbai toje įstaigoje? – jau susidomėjęs paklausė Struvė.

– Taip. Niekada neužmiršiu, kokį didžiulį įspūdį man vos įžengus padarė ši tobulai ir tinkamai organizuota įstaiga. Nuėjau vienuoliktą valandą ryto, nes tokiu laiku įstaiga atsidaro. Vestibiulyje du jauni budėtojai užsikvempę ant stalo skaitė „Tėviškę“.

– „Tėviškę“?

Struvė, kuris mėtė žvirbliams cukraus gabalėlius, sukluso.

– Taip. Aš pasakiau jiems labą rytą. Vos įžiūrimai gyvatiškai suvinguriavusios nugaros reiškė, kad mano pasisveikinimas sutiktas be

aiškaus priešiškumo; vienas netgi mostelėjo dešinio bato kulnu, o tai, matyt, turėjo atstoti rankos paspaudimą. Paklausiau, ar kuris iš ponų neturėtų laiko parodyti man patalpą. Paaiškino negalį: jiems esą įsakyta nesitraukti iš budėjimo vietos. Tada paklausiau, ar nėra daugiau budėtojų. Taip, esą daugybė. Tačiau vyriausiasis budėtojas atostogaująs, antrasis budėtojas trumpam paleistas, trečiasis pašte, ketvirtasis sergąs, penktasis išėjęs vandens, šeštasis kieme, „ir ten sėdės visą dieną"; apskritai „joks tarnautojas neateina anksčiau kaip pirmą valandą". Taip man buvo užsiminta apie nepageidautiną tokį ankstyvą trukdymą ir duota suprasti, kad budėtojai taip pat yra tarnautojai.

Kai vis dėlto paaiškinau, jog mano pagrindinis tikslas yra tarnautojų patalpos, iš kurių galėčiau spręsti apie darbo pasiskirstymą tokioje atsakingoje ir žymioje įstaigoje, jaunesnysis budėtojas teikėsi mane palydėti. Kai jis atvėrė duris ir parodė šešiolikos kambarių, didesnių ir mažesnių, galeriją, mano akys išvydo didingą vaizdą. Čia turėtų rastis darbo, pagalvojau aš suvokęs, jog mano sumanymas buvo puikus. Šešiolikos glėbių beržinių malkų traškėjimas šešiolikoje krosnių maloniai kontrastavo su gūdžia aplinka.

Struvė, kuris klausėsi vis atidžiau, dabar išsiėmė pieštuką iš po liemenės pamušalo ir ant kairiojo rankogalio užsirašė skaičių šešiolika.

– Čia ekstraordinarininkų kambarys, – paaiškino budėtojas.

– Aha! O ar daug šioje įstaigoje ekstra? – paklausiau.

– Daugiau negu reikia.

– Ką gi jie veikia?

– Rašinėja, aišku, po truputį... – tie žodžiai išdavė jį esant pernelyg atvirą, ir aš nusprendžiau, jog pats laikas jį sustabdyti. Paskui apžiūrėję perrašinėtojų, notarų, kanceliaristų, revizoriaus ir revizoriaus sekretoriaus, kontrolieriaus ir kontrolieriaus sekretoriaus, juristo, administratoriaus, archyvaro ir bibliotekininko, vyriausiojo buhalterio, kasininko, patikėtinio, vyriausiojo notaro, protokoluotojo, aktuarijaus, registratoriaus, ekspedicijos sekretoriaus, raštinės vedėjo ir ekspedicijos viršininko kambarius, galiausiai sustojom prie durų, ant kurių paauksuotomis raidėmis buvo užrašyta: „Prezidentas". Aš jau vėriau duris į vidų, bet buvau pagarbiai sulaikytas, nes budėtojas ne juokais išsigandęs čiupo man už rankos ir sukuždėjo „tss!"

– Bene miega? – toptelėjo man mintis, ir nesusilaikiau nepaklausęs.

– Dėl Dievo, nekalbėkit; čia niekam nevalia įeiti, kol prezidentas nepaskambina.

– O ar dažnai prezidentas skambina?

– Ne, bent per šiuos metus, kai čia esu, negirdėjau skambinant.

Regis, vėl nuklydom į atvirumo dirvą, užtat pertraukiau jį.

Jau buvo kone dvylikta, kai pradėjo rinktis ekstraordinarininkai, ir aš gerokai nustebau pamatęs senų pažįstamų iš „Valdininkų pensijų generalinės direkcijos“ ir iš „Degtindarių kolegijos“. Bet kur kas didesnė buvo mano nuostaba, kai į aktuarijaus kambarį įžygiavo valdytojas iš „Mokesčių uždėjimo kanceliarijos“ ir, klestelėjęs į odinį krėslą, pasijuto kone taip pat namie, kaip buvau matęs jį anoje vietoje.

Aš pasivedžiau vieną jauną ponaitį į šalį ir paklausiau, ar, jo manymu, pasielgčiau negražiai, jeigu nueičiau ir pas prezidentą. „Tss“, – išgirdau paslaptingą atsakymą ir buvau įvestas į aštuntą kambarį. Vėl tas paslaptingas „tss!“

Kambarys, į kurį įžengiau dabar, buvo toks pat tamsus, tik dar nešvaresnis už kitus. Pro prasitrynusius odinius baldų apmušalus kyšojo ašutai; storas dulkių sluoksnis dengė rašomąjį stalą, ant kurio stovėjo išdžiūvusi rašalinė; čia taip pat gulėjo nenaudota antspaudinio lako lazdelė, ant kurios savininkas angliškomis raidėmis buvo užsirašęs savo vardą, nuo rūdžių sukepusios žirklės popieriui karpyti, kalendorius, rodantis vasarvidžio dienos datą prieš penkerius metus, valstybės kalendorius penkerių metų senumo ir lakštas sugeriamojo popieriaus, ant kurio mažiausia šimtą kartų buvo užrašyta Julijus Cezaris, Julijus Cezaris, Julijus Cezaris ir pramaišiui tiek pat kartų senis Nojus, senis Nojus, senis Nojus.

– Mes archyvaro kambaryje, čia mums niekas netrukdys, – pasakė mano palydovas.

– Bene archyvaras čia neateina? – paklausiau.

– Penkeri metai nėra buvęs, taigi dabar jau tikriausiai gėdijasi ateiti!

– Kas gi dirba jo darbą?

– Bibliotekininkas.

– O kokios jo pareigos tokioje įstaigoje kaip „Valdininkų algų mokėjimo kolegija“?

– Pareigos tokios: tarnautojai rūšiuoja kvitus, chronologiškai ir abėcėlės tvarka, ir siunčia juos rišėjui, o paskui bibliotekininkas žiūri, kad jie atsidurtų reikiamoj lentynoj.

Struvė, regis, jau gėrėjosi pokalbiu ir retkarčiais vis brūkštelėdavo kokį žodį ant rankogalio, o kai Falkas padarė pauzę, nusprendė turįs pasakyti kažką svarbaus.

– Aha, o kaip archyvaras atsiima algą?

– Kaipgi, alga jam siunčiama į namus! Ar gali būti paprasčiau.

Tuo tarpu mano jaunasis bičiulis patarė aplankyti aktuarijų ir paprašyti, kad supažindintų su kitais tarnautojais, kurie neskubėdami rinkosi pamaišyti žarijų savo krosnyse ir pasigėrėti paskutiniais jų atšvaitais. Aktuarijus esąs galingas ir geranoris žmogus, pasakojo mano bičiulis, ir labai mėgsta, kai kas jam rodo dėmesį.

Tuo tarpu aš, kadangi pažinojau aktuarijų, einantį Rūmų administratoriaus pareigas, buvau visai kitokios nuomonės, bet patikėjau savo bičiuliu ir įžengiau į kambarį.

Plačiame krėsle priešais krosnį sėdėjo didžiai gerbiamasis, ištiesęs kojas ant elnio kailio. Užsiėmęs buvo tuo, kad labai rūpestingai rūkė tikros jūrų putos pypkę, apsiūtą zomša. O kad nebūtų dykas ir gautų reikiamų žinių apie valdžios pageidavimus, laikė priešais save vakarykštį „Pašto laikraštį".

Man įėjus – o tai, regis, jį nuliūdino, – jis užsismaukė akinius ant pliko viršugalvio, dešinę akį paslėpė už laikraščio, o kairiąja paleido į mane ietį. Aš apreiškiau savo atėjimo tikslą. Jis paėmė pypkę į dešinę ranką pažiūrėti, kiek dar likę. Kraupi tyla, kuri stojo tuo metu, patvirtino visus mano būgštavimus. Jis atsikosėjo, nuo to žarijos smarkiai sušnypštė. Paskui prisiminė laikraštį ir ėmė skaityti toliau. Aš pabandžiau išdėstyti savo reikalą su šiokiomis tokiomis variacijomis. Tada jis nebeištvėrė:

– Ko-velnių tamstai? Ko-velnių tamstai reikia mano kabinete! Argi net savo kabinete neturėsiu ramybės? Ką!? Lauk, lauk tamsta! Ko-velnių, ar tamsta nematai, kad aš užsiėmęs! Klauskit vyriausiojo notaro, jei ko reikia! Ne manęs.

Ir aš nuėjau pas vyriausiąjį notarą.

Čia jau trys savaitės posėdžiavo materialinio tiekimo kolegija. Vyriausiasis notaras pirmininkavo, o trys kanceliaristai rašė protokolą. Tiekėjų atsiųsti pavyzdžiai gulėjo paskleisti ant stalo, prie kurio sėdėjo visi laisvi kanceliaristai, perrašinėtojai ir notarai. Nors ir pasiskirsčius nuomonėms, vis dėlto jau buvo nuspręsta įsigyti du ritinius Lesebu popieriaus ir, po daugelio išbandymų, keturiasdešimt aštuonerias premijuotos Grotorpo įmonės (kurioje aktuarijus turėjo dvidešimt penkias akcijas) gamintas žirkles; plieninių plunksnų bandymas užtruko visą savaitę, o jo protokolas surijo dvi stopas popieriaus; šiuo metu kaip tik pereita prie peiliukų, kurie buvo bandomi į juodas stalo lentas.

– Aš siūlau Šefildo su dviem geležtėm Nr. 4, be kamščiatraukio, – pasakė vyriausiasis notaras, atrėžęs tokią balaną nuo stalo lentos, kad galėjai krosnį pakurti. – Ką pasakys pirmasis notaras?

Tasai bebandydamas per giliai įrėžė į stalą ir užkliuvo už vinies sugadindamas Eskilstuną Nr. 2 su trimis geležtėmis, užtat ir pasiūlė šią rūšį.

Kai visi pasisakė, griežtai motyvuodami savo nuomonę ir pasiremdami praktiniais bandymais, pirmininkas nusprendė imti du tuzinus Šefildo.

Su šituo nesutiko pirmasis notaras, išdrožęs ilgą kalbą, kuri buvo užprotokoluota, perrašyta dviem egzemplioriais, užregistruota, surūšiuota (abėcėlės tvarka ir chronologiškai), įrišta ir bibliotekininkui prižiūrint tarnautojo padėta į atitinkamą lentyną. Prieštaraujanti pirmojo notaro nuomonė, įkvėpta karštų patriotinių jausmų, pirmiausia siekė parodyti, kaip svarbu valstybei skatinti vietinę pramonę. Bet kadangi užsipuolus valdžios tarnautoją buvo drauge apkaltinta ir valdžia, vyriausiasis notaras stojo ginti valdžios. Jis pradėjo nuo manufaktūros diskonto atsiradimo istorijos (išgirdę žodį „diskontas“ visi ekstraordinarininkai pastatė ausis), apžvelgė ekonominį šalies vystymąsi per paskutiniuosius dvidešimt metų ir taip įsileido į detales, kad nespėjo pereiti prie esmės, kai Ridarholmeno bažnyčios laikrodis išmušė dvi. Sulig šiais lemtingais dūžiais visi tarnautojai pašoko iš savo vietų, lyg būtų gaisras kilęs. Kai paklausiau savo jaunąjį bičiulį, ką tai galėtų reikšti, nebejaunas notaras, išgirdęs mano klausimą, atsakė:

– Svarbiausia tarnautojo pareiga, ponuli, punktualumas, ponuli!

Dvi minutės po dviejų kabinetuose nebebuvo nė gyvos dvasios.

– Rytoj bus karšta diena, – laiptuose pakuždėjo man bičiulis.

– Dievaži, kas gi bus? – sunerimęs paklausiau.

– Pieštukai! – atsakė jis.

Ir prasidėjo karštos dienos! Lako lazdelės, vokai, peiliai popieriui pjaustyti, sugeriamasis popierius, špagatas. Ir sekėsi neblogai, nes visi turėjo užsiėmimą. Tačiau vieną gražią dieną darbo pritrūko. Tada aš įsidrąsinau ir paprašiau, kad man leistų ką nors veikti. Jie man davė septynias stopas popieriaus ir liepė juodraščius perrašyti į švarraščius, kad įsigyčiau „nuopelnų". Šį darbą atlikau per labai trumpą laiką, bet, užuot sulaukęs pripažinimo ir paskatinimo, įgijau nepasitikėjimo, nes uolių žmonių čia niekas nemėgo. Daugiau negavau jokio darbo. Nevarginsiu tavęs išsamiais pasakojimais, kiek per tuos metus teko patirti pažeminimo, nesiliaujančių įžeidinėjimų ir begalinio kartėlio. Į visa, kas man atrodė juokinga ir menka, jie žiūrėjo nepaprastai rimtai, o visa, ką aš vertinau ir gerbiau, buvo niekinama. Žmonės buvo vadinami valkatomis, reikalui esant, tinkami tik sušaudyti. Viešai keikiama naujoji tvarka, o ūkininkai vadinami išdavikais*. Visa tai girdėjau septynis mėnesius; kadangi nesijuokiau drauge, pradėjo mane įtarinėti ir niekinti. Kai vėl kitą kartą užsipuolė „opozicijos šunis", nebesusiturėjau ir išdrožiau kalbą, iš kurios paaiškėjo, kas aš per vienas ir kad esu nepakenčiamas. Ir dabar elgiuosi taip kaip daugelis sudužusio laivo keleivių: puolu į glėbį literatūrai!

Struvė, aiškiai nepatenkintas tokia staigia pasakojimo baigtim, įsikišo pieštuką, išgėrė grogą ir atrodė sumišęs. Vis dėlto nusprendė turįs ką nors pasakyti.

– Mielas bičiuli, tu dar neišmokai gyvenimo gudrybių; pamatysi, kaip sunku pelnyti duonos kąsnį ir kad pamažu tai pasidarys pagrindinis tavo gyvenimo tikslas. Dirbi, kad turėtum duonos, ir valgai duoną, kad vėl galėtum jos užsidirbti! Patikėk manim, aš turiu žmoną bei

* Kadangi įstaigos buvo iš esmės perorganizuotos, šis paveikslas nebeatitinka tiesos. *(Aut. pastaba)*

vaikų ir žinau, ką tai reiškia. Reikia taikytis prie aplinkybių, supranti? Reikia taikytis! O tu nežinai, kokia literato padėtis. Literatas yra už visuomenės ribų!

– Čia jam bausmė už tai, kad nori atsidurti virš visuomenės! Ir apskritai aš niekinu visuomenę, nes ji pagrįsta ne laisvu susitarimu, o nuausta iš melo – ir patenkintas bėgu iš jos!

– Darosi šalta, – tarstelėjo Struvė.

– Taip, gal jau eisim?

– Turbūt eisim.

Pokalbis išblėso.

Tuo tarpu nusileido saulė, virš horizonto pasirodė mėnulio jaunatis ir pakibo ties Ladugordu, viena kita žvaigždė grūmėsi su dienos šviesa, dar užgaišusia padangėje; mieste, kuris jau ėmė tykti, užsižiebė dujiniai žibintai.

Falkas su Struve žygiavo drauge į šiaurinį priemiestį, šnekučiuodami apie prekybą, laivininkystę, verslus ir dar šį tą, kas jiems visai nerūpėjo, ir galiausiai abu apsidžiaugė išsiskyrę.

Falkas pasuko Striomo gatve link Šepsholmeno, ir jo galvoje knibždėjo naujos mintys. Jautėsi tartum į lango stiklą atsitrenkęs paukštis, kuris manė – tik suplasnos ir ištrūks laisvėn. Falkas atsisėdo ant suolo pakrantėje ir ėmė klausytis bangų mūšos; lengvas brizas šlameno žydinčius klevus, o mėnulio jaunatis driekė silpną atšvaitą ant juodo vandens; prieplaukoje plūduriavo pririštos dvidešimt ar trisdešimt valčių, jos tampė savo grandines, viena po kitos kyščiojo galvas, bet tik akimirkai, nes vėl tuoj panerdavo; vėjas ir bangos, rodos, vijo jas tolyn, ir jos lyg ruja įdūkusių šunų veržėsi link tilto, bet grandinė parvydavo atgal, jos stojosi priestu ir daužėsi į viena kitą, lyg mėgindamos nutrūkti.

Čia jis prasėdėjo iki vidurnakčio; tuo tarpu užmigo vėjas, bangos nuėjo poilsio, sugautos valtys nebetampė savo grandinių, klevai nebešlamėjo ir nukrito rasa.

Tada jis atsikėlė ir tebesvajodamas patraukė namo į savo vienišą pastogės kambarėlį toli Ladugordo priemiestyje.

Taip padarė jaunasis Falkas, o senasis Struvė, kuris tą dieną, išvytas iš „Raudonkepuraitės“, perėjo į konservatyvų „Pilkąjį apsiaustą“, sugrįžo namo ir parašė prastai pagarsėjusiai „Tautos vėliavai“ straipsnį „Apie Valdininkų algų mokėjimo kolegiją“ – keturias skiltis po penkias kronas už skiltį.

Antras skyrius

BROLIAI

Lino prekių krautuvės savininkas Karlas Nikolausas Falkas, velionio lino prekių krautuvės savininko, vieno iš penkiasdešimties miesto seniūnų ir miesto gvardijos kapitono, bažnyčios tarybos ir Stokholmo miesto draudimo nuo gaisro draugijos nario pono Karlo Juhano Falko sūnus bei buvusio ekstraordinarinio notaro, nuo šiol literato Arvido Falko brolis, turėjo krautuvėlę, arba, kaip jo nedraugai vadino, pardavyklą, Rytų gatvėje, tiesiai ties Ferkeno skersgatviu, ir pardavėjas, pakėlęs galvą nuo romano, kurį slapčiomis skaitė po prekystaliu, galėjo matyti galą garlaivio, vairininko būdelę, kliverį bei dar šį tą, medžio viršūnę Šepsholmene ir lopelį dangaus viršuje. Pardavėjas, kuris atsiliepdavo pašauktas ne tokiu jau neįprastu vardu Andersonas, o atsiliepti jau buvo išmokęs, dabar, rytą, atidarė krautuvėlę, pakabino linų grįžtę, bučių, graibštą, ryšulį meškerių bei tinklelį nenupešiotų plunksnų; paskui iššlavė grindis, pabarstė pjuvenų ir atsisėdo už prekystalio, kur iš tuščios žvakių dėžės ir graibšto buvo įsitaisęs lyg pelėkautus, į kuriuos bemat galėdavo įkristi jo romanas, jeigu įeidavo šeimininkas ar kas nors iš jo pažįstamų. Pirkėjų, atrodo, ne itin būgštavo, mat buvo ankstus rytas, o antra, nebuvo pratęs prie didelio jų antplūdžio. Krautuvėlė, įsteigta velionio karaliaus Frederiko laikais – Karlas Nikolausas Falkas tuos žodžius, kaip ir visa kita, paveldėjo iš tėvo, o tasai savo ruožtu iš senelio – klestėjo ir davė nemažą pelną, kol prieš keletą metų buvo paskelbta nelemtoji „parlamento reforma“, kuri padarė galą bet kokiai prekybai, išsklaidė visas

viltis, sužlugdė iniciatyvą ir grasino verslovininkams pražūtim. Taip aiškino pats Falkas, bet kiti manė, jog prekyba per daug apleista, o čia dar aikštėje prie šliuzo įsikūrė stiprus konkurentas. Šiaip ar taip, be reikalo Falkas nesileisdavo į kalbas apie prekybos sunkumus, jis buvo gana išmintingas, mokėjo pasirinkti ir progą, ir klausytoją, jei norėdavo pakalbėti šia tema. Jei kas nors iš senų bičiulių krautuvininkų delikačiai nusistebėdavo sumažėjusia apyvarta, jis atsakydavo, kad jam svarbiausia urmo prekyba provincijoje, o krautuvėlė esanti tik kaip iškaba, ir šie juo tikėjo, nes krautuvėlėje jis dar turėjo mažytę kontorą, kur praleisdavo didžiąją dalį laiko, jei nebūdavo mieste ar biržoje. Bet jeigu jo pažįstami – visai kiti, notaras ar magistras – pakartodavo tuos pačius delikačius žodžius, tada kalti būdavo blogi laikai, prasidėję po parlamento reformos, sukėlusios stagnaciją.

Tuo tarpu Andersonas, kuriam sutrukdė keli berniukai, tarpduryje paklausę, kiek kainuoja meškerės, netyčia žvilgtelėjo į gatvę ir išvydo jaunąjį poną Arvidą Falką. Kadangi knygą buvo pasiskolinęs būtent iš jo, paliko ją gulėti kaip gulėjusią ir kai vaikystės žaidimų draugas įėjo į krautuvę, širdingu balsu ir supratinga mina jį pasveikino.

– Ar jis ten? – su šiokiu tokiu nerimu paklausė Falkas.

– Kaip tik geria kavą, – atsakė Andersonas, parodęs į lubas. Ir tuoj pat tiesiai virš jų galvų pasigirdo, kaip kažkas pastūmė kėdę.

– Jau atsikėlė nuo stalo, pone Arvidai.

Matyt, abu gerai pažinojo tą garsą ir suprato, ką jis reiškia. Paskui viršuje skersai išilgai kambario ėmė girgždėti gana sunkūs žingsniai ir pro lubas neaiškus murmesys siekė suklususių vaikinų ausis.

– Ar jis vakar vakare buvo namie? – paklausė Falkas.

– Ne, buvo išėjęs.

– Su draugais ar pažįstamais?

– Su pažįstamais.

– Ir vėlai grįžo?

– Labai vėlai.

– Kaip manai, Andersonai, ar jis greit nulips žemyn? Nenorėčiau ten eiti dėl brolienės.

– Netrukus jis bus čia, jaučiu iš žingsnių.

Lyg tyčia tuo metu viršuje trinktelėjo durys, o apačioje buvo pasikeista reikšmingais žvilgsniais. Arvidas kilstelėjo, lyg norėdamas išeiti, bet susitvardė.

Po kiek laiko jau kontoroje atsirado garsų. Nuo įnirtingo kosulio sudrebėjo visas kambarėlis, ir jie išgirdo pažįstamus žingsnius: rap rap, rap rap!

Arvidas užėjo už prekystalio ir pasibeldė į kontoros duris.

– Prašom!

Arvidas stovėjo priešais savo brolį. Šis atrodė apie keturiasdešimtį metų, maždaug tiek ir turėjo, nes buvo penkiolika metų vyresnis už jį, ir todėl, o dar dėl kitų priežasčių, visada laikė jį vaiku, kuriam tarėsi esąs tėvas. Buvo baltaplaukis, šviesiais ūsais, šviesiais antakiais ir šviesiomis blakstienomis. Apkūnokas, užtat nuo jo sunkios kresnos figūros galėjo taip smarkiai girgždėti batai.

– A, čia tu? – paklausė su neaiškia geraširdiškumo ir paniekos sąmaiša balse, tie du skirtingi jausmai reiškė, kad jis nepiktas ant tų, kurie kokiu nors atžvilgiu yra žemiau jo, bet juos niekina. Tik šį kartą atrodė nusivylęs, nes manė pamatysiąs tinkamesnį objektą, kurį galėtų užsipulti, o brolis buvo kuklios ir drovios prigimties, be reikalo niekada neprieštaraudavo.

– Ar nesutrukdysiu, broli Karlai? – paklausė Arvidas sustojęs tarpduryje. Šis santūrus klausimas nenuėjo niekais, nes brolis nusprendė išreikšti savo geraširdiškumą. Jis pasiėmė cigarą iš stambaus odinio siuvinėto futliaro, o broliui pasiūlė iš dėžės, stovinčios šalia židinio, mat šie cigarai – „cigarai draugams“, nes kaip atviraširdis žmogus taip juos atvirai ir vadino, – buvo pakliuvę į laivo katastrofą, nuo ko gerokai pagarsėjo, tik nepasidarė geresni, o vėliau pateko į varžytynes ir visai pigiai buvo išparduoti.

– Na, ką žadi pasakyti? – paklausė Karlas Nikolausas, užsirūkęs cigarą, o degtukų dėžutę įsikišęs atgal į kišenę – per išsiblaškymą, kadangi neįstengė mintimis aprėpti daugiau negu vieną daiktą, vieną sritį, kuri nebuvo labai erdvi, siuvėjas, išmatavęs juosmenį, būtų galėjęs aiškiai nusakyti jos dydį.

– Ketinau pasikalbėti apie mūsų reikalus, – atsakė Arvidas, maigydamas neuždegtą cigarą.

– Sėsk! – sukomandavo brolis.

Paprastai jis siūlydavo žmogui sėstis, jei manydavo teksią susikibti, nes tuomet tas atsidurdavo tarsi po juo ir lengviau būdavo jį sutriuškinti – ištikus būtinybei.

– Apie mūsų reikalus! Argi mes turim kokių reikalų? – pradėjo jis. – Nežinau! O *tu,* ar *tu* turi reikalų?

– Tik norėjau pasiteirauti, ar galiu tikėtis dar ką nors gauti.

– Kas tai būtų, leisk paklausti? Bene pinigai? Ką? – tyčiojosi Karlas Nikolausas, leisdamas broliui gardžiuotis prašmatnaus cigaro aromatu. Nesulaukęs atsakymo, kurio ir negeidė sulaukti, kalbėjo pats.

– Gauti? Argi negavai visko, kas tau priklausė? Argi nepasirašei globos draugijos perduotos sąskaitos; argi aš po to nemaitinau ir nerengiau tavęs, taip sakant, argi nedaviau skolon, nes pats prašei ir žadėjai atsiteisti, kai turėsi; aš viską užsirašiau, kad galėčiau atsiimti, kai pats pradėsi pelnytis duoną, bet tu dar nieko nenuveikei.

– Kaip tik tą žadu padaryti, užtat ir atėjau čia išsiaiškinti, ar man dar kas nors priklauso, ar aš pats kiek skolingas.

Brolis kiaurai pervėrė žvilgsniu savo auką, norėdamas įsitikinti, ar ši neturi kokių slaptų minčių. Paskui vėl pradėjo girgždančiais batais marširuoti po kambarį pagal diagonalę tarp spjaudyklės ir skėčių laikiklio; jo laikrodžio grandinėlės pakabučiai iš lėto skimbčiojo, tartum įspėdami žmogų, kad trauktųsi iš kelio, o tabako dūmai kilo aukštyn ir, pavirtę ilgais grėsmingais debesimis, tyvuliavo tarp krosnies ir durų, rodos, pranašaudami audrą. Jis žengė smarkiai, nunėręs galvą ir atkišęs pečius, tartum mokydamasis vaidmenį. Kai, regis, išmoko, sustojo priešais brolį ir pažvelgė jam į akis ilgu, jūros žalumo klastingu žvilgsniu, kuris turėjo reikšti pasitikėjimą ir skausmą, ir balsu, regis, kylančiu iš šeimyninio rūsio Klaros kapinėse, tarė:

– Tu nesąžiningas, Arvidai! Tu nesą-ąžiningas!

Bet ką, tik ne Andersoną, stovintį už krautuvės durų ir klausantį, būtų sujaudinę šie žodžiai, kuriuos su didžiausia broliška širdgėla ištarė brolis broliui. Tuo tarpu Arvidas, kuris nuo mažens buvo pratintas

tikėti, jog visi žmonės geri, tik jis vienas blogas, trumpą valandėlę svarstė, ar jis sąžiningas, ar ne, o kadangi jo auklėtojas visokiais gudriais būdais buvo įteigęs jam didžiai skrupulingą sąžinę, nusprendė esąs nelabai sąžiningas ar bent nelabai atviras, kai tiesiog nepaklausė, ar brolis ne sukčius.

– Aš priėjau išvadą, – pasakė jis, – kad tu apgavai mane, pasisavindamas mano palikimo dalį; esu paskaičiavęs, jog per brangiai ėmei už prastą maistą ir nudėvėtas drapanas; žinau, kad negalėjau sunaudoti visko savo vargingoms studijoms, ir manau, kad tu skolingas gana didelę sumą, kuri man dabar reikalinga ir kurią norėčiau atsiimti.

Šypsena nuplieskė skaistų brolio veidą, ir su tokia ramia mina ir tokiu tvirtu mostu, lyg daugelį metų repetavęs, kad būtų tinkamai pasiruošęs, vos tik išgirs šią repliką, kyštelėjo jis ranką į kelnių kišenę, dar prieš išsiimdamas pabarškino raktų ryšulį, mestelėjo aukštyn ir labai oriai priėjo prie seifo. Atrakino jį greičiau, negu ketino ir kaip šiai šventai vietai, matyt, derėjo, ištraukė lapą popieriaus, kuris taip pat gulėjo paruoštas ir laukė replikos. Padavė jį broliui.

– Ar čia tu rašei? Atsakyk! Ar čia tu rašei?

– Taip.

Arvidas pakilo eiti.

– Ne, sėsk! Sėsk! Sėsk!

Net šuo jo vietoje būtų bemat atsisėdęs.

– Na, kas čia parašyta? Skaityk! – „Aš, Arvidas Falkas, pripažįstu ir patvirtinu... kad... iš savo brolio, paskirto mano globėju... Karlo Nikolauso Falko... gavau visą man priklausantį palikimą... sudarantį ir t. t.“

Susigėdo ištarti sumą.

– Vadinasi, pripažinai ir patvirtinai tokį dalyką, kuriuo netikėjai! Ar tai sąžininga, leisk paklausti? Ne, atsakyk į mano klausimą! Ar tai sąžininga? Ne! *Ergo**, tavo liudijimas suklastotas. Taigi, esi sukčius! Taip, tu sukčius! Argi ne mano teisybė?

---

* Taigi, vadinasi *(lot.)*.

Scena buvo labai dėkinga, o triumfas toks didelis, kad be publikos per maža džiaugsmo. Neteisėtai apkaltintajam būtinai reikėjo liudytojų; jis tuoj atlapojo duris į krautuvę.

– Andersonai! – šūktelėjo. – Atsakyk man tokį dalyką: klausyk atidžiai! Jeigu aš išduosiu suklastotą liudijimą, ar būsiu sukčius, ar ne?

– Žinoma, būsit sukčius! – noriai, nė negalvodamas atsakė Andersonas.

– Girdėjai, jis pasakė, kad būsiu sukčius, jei pasirašysiu suklastotą kvitą. Na, kaip aš ką tik sakiau? Tu nesąžiningas, Arvidai; tu nesąžiningas! Šitaip aš visada apie tave sakiau! Bevaliai žmonės dažniausiai yra sukčiai; tu visada buvai bevalis ir nuolaidus, bet mačiau, kad slapčiomis galvoji visai ką kita; tu sukčius! Taip sakė ir tavo tėvas, aš sakau „sakė“, nes jis visada sakydavo tą, ką galvoja, ir buvo doras žmogus, Arvidai, o tu... ne... tu nedoras! Ir neabejok, jei būtų gyvas, su širdgėla ir apmaudu pasakytų: „Tu nesąžiningas, Arvidai! Tu... nesąžiningas!“

Jis vėl padarė keletą diagonalių po kambarį, tarsi plodamas kojomis savo suvaidintai scenai, ir vis skimbčiojo raktų ryšuliu – rodos, davė ženklą nuleisti uždangą. Baigiamoji replika buvo tokia tobula, kad bet koks priedas galėjo viską sugadinti. Nors ir sunkiai apkaltintas, ko tikėjosi daugelį metų, kadangi nė kiek neabejojo brolį esant klastingos širdies, dabar jis buvo labai patenkintas, kad viskas praėjo, ir gana laimingai praėjo, tiesiog efektingai baigėsi, užtat kone džiaugėsi ir buvo netgi truputį dėkingas. Be to, šitokia gera proga pasitaikė išlieti įniršį, nes jau ten, šeimoje, suėmė pyktis, tačiau užsipuldinėti Andersoną ilgainiui nusibodo, o šeimoje – praėjo ūpas.

Arvidas neteko žado; auklėjimas buvo jį padaręs tokį bailų, jog jis visada manė esąs neteisus; jau nuo pat mažens girdėjo tuos pavojingus skambius žodžius: teisingas, sąžiningas, atviras, doras; jie buvo kartojami kas dieną ir kas valandą ir nuolat jį persekiojo tartum teisėjo sprendimas: kaltas! Kokią akimirką tikėjo, kad gal apsiriko ne taip suskaičiavęs, kad brolis nekaltas, o jis pats yra sukčius; bet tuoj pat suprato, kad brolis apgavikas, kuris savo niekingais sofistiniais

išvedžiojimais sumaišė jam protą, ir todėl norėjo bėgti, kad neįsiveltų į ginčus, bėgti nepasisakęs, jog ketina mesti tarnybą ir rinktis kitokią veiklą.

Pauzė truko ilgiau, negu tikėtasi. Užtat Karlas Nikolausas turėjo laiko iš naujo mintyse atgaivinti savo triumfą. Tas žodelis „sukčius" taip maloniai glostė liežuvį, panašiai kaip tariant „eik lauk"; viskas taip puikiai nusisekė – ir durų atlapojimas, ir Andersono atsakymas, ir kvito pasirodymas; raktų ryšulio jis neužmiršo ant naktinio stalelio, spyna lengvai atsirakino, argumentai neišnarpliojamai supinti, išvada tarsi lydekos graibštas, iš kurio neištrūksi. Nuotaika pasitaisė; jis atleido, ne, užmiršo, užmiršo viską ir, trinktelėjęs seifo dureles, galutinai pabaigė tą nemalonų reikalą. Bet skirtis su broliu nenorėjo; jautė būtinybę pakalbėti su juo apie ką nors kita, užžerti nemalonią temą keliais kaušais tuščių žodžių, matyti jį kitokioje, kasdienėje aplinkoje, sakysim, sėdintį prie stalo, gal net valgantį ir geriantį; žmonės valgydami bei gerdami visada atrodo smagūs ir patenkinti, jis taip pat norėjo matyti jį smagų ir patenkintą; norėjo regėti jo ramų veidą ir girdėti jo balsą ne tokį drebantį ir todėl nusprendė pakviesti pusryčių. Sunkiausia buvo rasti perėjimą, tinkamą lieptą per bedugnę. Paieškojo galvoje, bet nieko nerado, paieškojo kišenėse ir rado – degtukų dėžutę.

– Po velnių, vaikine, juk tu neužsidegei cigaro! – tarė jis šiltai, nė kiek neapsimesdamas.

Bet vaikinas, kol kalbėjosi, sutrumpino cigarą, ir jo jau neįmanoma buvo uždegti.

– Še, imk kitą!

Jis atkišo didįjį odinį futliarą:

– Štai! Imk! Geri cigarai.

Brolis, būdamas toks vargšelis, kad nieko nesugebėjo įžeisti, paėmė cigarą, dėkingas, lyg susitaikyti ištiestą ranką.

– Taigi, vyruti, – kalbėjo toliau Karlas Nikolausas maloniai bičiulišku tonu, kurį gerai buvo išmokęs. – Eime į „Rygą", papusryčiausim! Eime!

Arvidas, nepratęs prie geranoriškumo, be galo susijaudino, užtat kuo greičiausiai paspaudė broliui ranką ir per krautuvę išbėgo į gatvę, net neatsisveikinęs su Andersonu.

Brolis paliko apstulbęs; šito jis niekaip negalėjo suprasti, išbėgti lauk, kai esi pakviestas pusryčių; išbėgti lauk, kai jis jau nebepyksta. Išbėgti! Nė šuo taip nepadarytų, jeigu numestum jam mėsgalį!

– Koks keistuolis! – sumurmėjo jis ir vėl pradėjo girgždinti po kambarį. Paskui nuėjo prie savo pulto, išsuko iki galo sėdynę aukštyn ir užsilipo ant jos. Nuo šitos pakilios vietos, tartum iš viršaus, jis mėgo stebėti žmones ir daiktus, ir jie jam atrodė maži, bet ne tokie maži, kad nebūtų galima panaudoti savo tikslams.

Trečias skyrius

LIL-JANSO NAUJAKURIAI

Buvo tarp aštuntos ir devintos valandos, kai gražų gegužės mėnesio rytą Arvidas Falkas po scenos su broliu žygiavo miesto gatvėmis, nepatenkintas savim, nepatenkintas broliu ir nepatenkintas viskuo. Troško, kad būtų apsiniaukę, o pats atsidurtų blogų žmonių draugijoje. Nelabai tvirtai tikėjo, kad jis sukčius, bet nebuvo savim patenkintas, buvo pratęs itin daug iš savęs reikalauti ir išmokytas laikyti brolį tarsi patėviu, kuriam jautė didelę pagarbą, netgi nuolankumą. Bet ir kitokios mintys lindo į galvą ir nedavė ramybės. Jis buvo be pinigų ir be darbo. Pastaroji bėda, ko gero, pati blogiausia, nes dykinėjimas jam, apdovanotam niekada nenuilstančia fantazija, buvo pikčiausias priešas.

Šitokių nemalonių minčių kamuojamas, jis atsidūrė mažytėje Sodo gatvelėje, kairiuoju šaligatviu praėjo pro Dramos teatrą ir netrukus jau buvo Norlado gatvėje; keliavo be tikslo, tolyn ir tolyn; netrukus grindinys pasidarė duobėtas, mūrinius namus pakeitė medinės lūšnos, nuskurę žmonės nepatikliai žvilgčiojo į švariai apsitaisiusį pilietį, kuris taip anksti atklydo į jų kvartalą, išbadėję šunys piktai urzgė

jį pamatę. Pro būrelius artileristų, darbininkų, alaus daryklos parankinių, skalbėjų ir pameistrių jis skubiai nuėjo iki galo Norlando gatve ir atsidūrė erdvioje Humlegordo gatvėje. Ir galiausiai Humlegordene. Čia plačiai ganėsi intendantūros generolo karvės, senos nuogos obelys dėjo pastangas išskleisti žiedus, liepos jau žaliavo ir jų viršūnėse žaidė voverės. Jis praėjo pro karuselę ir pateko į teatro alėją; čia sėdėjo berniukai, pabėgę iš mokyklos, ir lošė sagomis; atokiau aukštielninkas žolėje gulėjo dažytojo parankinis ir pro aukštą lapų skliautą spoksojo į debesis; jis taip nerūpestingai švilpavo, kad, rodos, nei meistras, nei pameistriai jo nelaukė; aplinkui jį burbė musių ir kitokių vabzdžių spiečiai ir skendo dažų kibiruose.

Falkas užlipo ant kalvelės prie ančių tvenkinio; čia sustojo ir ėmė stebėti varlių metamorfozes, žiūrėti į kumeldėles ir pagavo čiuožiką. Paskui pradėjo mėtyti akmenukus. Nuo to kraujas ėmė greičiau tekėti gyslomis, ir jis pasijuto atjaunėjęs, pasijuto kaip iš mokyklos ištrūkęs berniūkštis, laisvas, prikišamai laisvas, nes už šią laisvę buvo itin brangiai užmokėjęs. Pagalvojęs, jog gali laisvai ir kaip tinkamas bendrauti su gamta, kurią pažino geriau, negu pažino žmones, nes šie tik kamavo jį ir stengėsi jam pikta daryti, jis apsidžiaugė, ir nerimas dingo iš širdies; tada atsistojo ir patraukė toliau iš miesto. Perėjęs kryžkelę atsidūrė šiaurinėje Humlegordo gatvėje. Čia pastebėjo, kad priešais statinių tvoroje trūksta kelių lentelių, o kitapus tvoros numintas takas. Jis išlindo pro tvorą ir nugąsdino senę, skinančią dilgėles; perėjęs didelį tabako lauką, kur dabar Vilų miestelis, jau buvo prie Lil-Janso vartų.

Čia, šioje dailioje gyvenvietėje, kur pro žydinčių alyvų ir obelų šakas kyšojo trys namukai, nuo šiaurės vėjo saugomi eglyno kitapus kelio, pavasaris buvo kaip reik suvešėjęs. Prieš akis vėrėsi tikra idilė. Gaidys, atsitūpęs ant vandenvežio ienos, giedojo, šuo, išsitiesęs saulėkaitoje, vaikė muses, bičių debesys dūzgė aplink avilius, sodininkas, atsiklaupęs prie inspekto, retino ridikus, agrastų krūmuose čiulbėjo krosnilandos ir raudonuodegės, pusnuogiai vaikai gainiojo vištas, kurios taikėsi patikrinti ką tik pasėtų gėlių daigumą. Visa tai globė skaisčiai mėlynas dangus, o tolumoje juodavo miškas.

Palei inspektą, statinių tvoros pavėsyje, sėdėjo du vyrai. Vienas buvo su juoda aukšta skrybėle, juoda nublizgusia eilute, pailgo, siauro, išblyškusio veido ir pažiūrėti lyg pastorius. Antrasis buvo prasitrynusio ūkininko išvaizdos, ligūstas, bet apkūnus, sudribusiais vokais, mongoliškais ūsais; be galo skurdžiai apsitaisęs, galėjai kuo tik nori palaikyti – uosto valkata, amatininku ar menininku – itin keistai nuskuręs.

Liesasis, aiškiai sušalęs, nors saulė švietė tiesiai į jį, balsu skaitė iš knygos storajam, kuris, atrodė, išbandęs visus žemės klimatus ir bet kokį galėjo pakęsti.

Išėjęs pro vartus į vieškelį, Falkas aiškiai girdėjo anapus tvoros skaitančiojo balsą ir manė galįs sustoti ir nenusikalsdamas padorumui klustelti.

Liesasis skaitė sausu monotonišku balsu, visiškai be intonacijos, ir storasis kartkartėm išreikšdavo savo pasitenkinimą prunkštimu, kurį tarpais pakeisdavo šniokštimas, o šis, kai girdimi išminties žodžiai darydavosi nesuvokiami paprastam žmogiškajam protui, pavirsdavo gargaliavimu. Ilgšis skaitė:

– „Aukščiausios tezės, kaip sakyta, yra trys: viena absoliučiai besąlyginė ir dvi reliatyviai besąlyginės. *Pro primo:* visų pirmoji, grynai besąlyginė tezė išreiškia veiksmą, kuris sudaro bet kokios sąmonės pagrindą ir nulemia jo galimumą. Ši tezė yra identiškumas, A=A. Ji išlieka ir nieku būdu negali būti užmiršta, bandant suskirstyti visus empirinius sąmonės apibrėžimus. Tai pagrindinis sąmonės faktas ir užtat neišvengiamai turi būti pripažintas; be to, skirtingai nuo kitų empirinių faktų, nėra kuo nors sąlygojamas, o kaip laisvo veiksmo pasekmė ir turinys yra visiškai besąlyginis“.

– Ar supranti, Ule? – paklausė skaitantysis.

– O, žinoma, nuostabu! „Skirtingai nuo kitų empirinių faktų, nėra kuo nors sąlygojamas“. Tai bent vyras! Toliau, toliau!

– „Jei tvirtinsim, – skaitė liesasis, – kad ši tezė aiški be jokio pagrindimo...“

– Žiūrėk, koks šelmis – „aiški be jokio pagrindimo“, – prašneko dėkingasis klausytojas, šitokiu būdu stengdamasis nuvyti šalin mintį, kad jis nieko nesupranta, – „be jokio pagrindimo“; kaip žavu, kaip žavu, užuot pasakius „be pagrindimo“.

– Ar skaityti toliau? O gal ketini be paliovos man trukdyti? – paklausė įžeistas skaitytojas.

– Netrukdysiu, varyk toliau!

– „Taigi“, čia seka išvada (tikrai nuostabu!) „šitaip sudaroma galimybė ką nors teigti“.

Ulė suprunkštė.

– „Ir, vadinasi, teigiam ne „A“ (didžioji A), „o tik kad A yra A, su sąlyga, kad A apskritai egzistuoja. Čia svarbiausia ne tezės turinys, o tik jos forma. Taigi tezė A=A savo turiniu yra sąlyginė (hipotetinė) ir tik savo forma besąlyginė“.

– Ar tu pastebėjai, kad tai didžioji A?

Falkas prisiklausė lig soties; tai buvo be galo paini Upsalos filosofija, atklydusi net čia pavergti primityvių sostinės galvų; jis apsidairė, ar vištos nenupuolė nuo laktų, o petražolės ar nenustojo dygti, išgirdusios tokius išminties žodžius, kurių iki šiol Lil-Janse dar nebuvo ištaręs žmogaus liežuvis. Jis stebėjosi, kad dangus tebėra savo vietoje, nors tapo liudytoju, kaip bandomos žmogaus dvasinės jėgos, tuo tarpu jo žemesnioji, žmogiškoji, prigimtis pareiškė savo teises, ir jis pajuto, kaip džiūsta gerklė, užtat nusprendė užsukti į vieną namą ir paprašyti stiklinės vandens.

Taigi jis pagrįžo atgal ir įžengė į trobą, kuri stovi dešinėje kelio pusėje einant iš miesto. Durys į didelę šiai lūšnai priemenę, o iš tiesų ne didesnę už kelionės lagaminą, buvo atviros. Viduje jis pamatė miegamąjį suolą, aplūžusią kėdę, molbertą ir du vyrus: vienas iš jų, su marškiniais, kelnes pasirišęs diržu, stovėjo priešais molbertą. Atrodė panašus į amatininką, bet buvo dailininkas, nes tapė eskizą altoriaus paveikslui. Antrasis, jaunas, dailios išvaizdos vaikinas ir, palyginti su aplinka, visiškai puikiais drabužiais. Jis buvo nusivilkęs švarką, atsilapojęs marškinius ir dabar savo galingu biustu pozavo dailininkui. Jo gražus taurus veidas bylojo apie nedorai praleistą vakarykštę naktį, galva retkarčiais knapsėjo, ir meistras, matyt, paėmęs jį sávo globon, vis plūdo. Paskutinį to vainojimo refreną ir nugirdo Falkas, įžengęs į priemenę.

– Tikras kiaulė esi – girtuokliauti su tuo valkata Selenu. O dabar niekais leidi rytą, užuot sėdėjęs Prekybos mokykloje – kilstelk dešinį petį – taip! Bene iššvaistei visus nuompinigius ir dabar bijai eiti namo! Argi jau nieko neliko? Nė trupučio?

– Kaipgi, šiek tiek dar turiu, bet neilgam užteks.

Jaunuolis išsitraukė iš kišenės gniužtę popieriaus ir išvyniojęs parodė du riksdalerius.

– Duok šen, aš juos paslėpsiu, – tarė dailininkas ir tėviškai priglobė banknotus.

Falkas, tuščiai dėjęs pastangas, kad jį išgirstų, galų gale nusprendė, jog verčiau dingti iš čia taip pat nepastebėtam, kaip buvo atėjęs. Taigi dar kartą aplenkė komposto krūvą bei abu filosofus ir pasuko kairėn į karalienės Kristinos kelią[1]. Netrukus jis išvydo jaunikaitį, pasistačiusį molbertą prie alksniais apžėlusio ežerėlio visai pamiškėje. Vaikinas buvo dailios, grakščios, beveik elegantiškos figūros, siauroko juodbruvo veido; piešė jis dailų paveikslą, ir visa jo povyza tiesiog tryško žvalumu. Buvo nusiėmęs skrybėlę, nusivilkęs švarką ir atrodė kuo geriausios sveikatos ir kuo puikiausiai nusiteikęs. Švilpavo, niūniavo ir protarpiais šnekučiavo pats su savim.

Falkas, nuėjęs keliu tiek, kad galėjo matyti jį iš profilio, staiga šūktelėjo:

– Selenai! Sveikas, senas drauguži!

– Falkas! Seni pažįstami vidur miško! Dievaži, ką tai reiškia? Argi tu ne tarnyboje šitokiu dienos metu?

– Ne. O ar tu čia gyveni?

– Taip, atsikrausčiau pirmą balandžio su keliais pažįstamais; per brangu pasidarė gyventi mieste – ir šeimininkai tokie priekabūs!

Lūpų kamputyje virptelėjo išdykėliška šypsena, o rudos akys sublizgo.

– Šit kaip, – vėl prašneko Falkas, – tai gal pažįsti tuos, kur skaito, susėdę prie inspekto?

– Filosofus? Aišku! Ilgšis yra ekstraordinarininkas iš aukcionų žinybos su aštuoniasdešimt riksdalerių per metus, o druckis, Ulė

Montanus, iš tiesų turėtų sėdėti namie ir lipdyti skulptūras, bet kai pasinešė į filosofiją sykiu su Igbergu, liovėsi dirbęs, ir šiuo metu jo reikalai sparčiai smunka. Jis atrado, kad menas tai geismai!

– Taip, bet iš ko jis gyvena?

– Ogi iš nieko! Kartais papozuoja praktiškajam Lundeliui, už tai gauna riekę kraujinės duonos ir šiaip taip prastumia dieną kitą, žiemą Lundelis leidžia jam savo kambaryje gulėti ant grindų, girdi, „vis truputį sušildo“, kai malkos tokios brangios; o balandžio mėnesį čia buvo ganėtinai šalta.

– Kaip jis gali pozuoti, šitoks Kvazimodas?

– Kodėl ne, paveiksle „Nuėmimas nuo kryžiaus“ jis vaizduoja plėšiką sulaužytais kaulais, vargšeliui šlaunikaulio uždegimas ir, kai persisveria per kėdės atlošą, atrodo visai gerai. Kitą kartą nusisuka nugara ir tada būna antrasis plėšikas.

– Kodėl gi jis pats nieko neveikia, ar nesugeba?

– Mielasis, Ulė Montanus genijus, bet nenori dirbti, jis filosofas ir, ko gero, iš jo būtų išėjęs didelis žmogus, jei būtų ragavęs mokslo. Tikrai įdomu paklausyti jo kalbantis su Igbergu; aišku, Igbergas skaitęs daugiau, bet Montanus turi pašėlusiai gudrią galvą ir retkarčiais primygia jį, tada šis pabėgęs stengiasi dar kokį gabaliuką paskaityti; tik Montanui niekada neskolina knygos.

– Aha, ir jums patinka Igbergo filosofija? – paklausė Falkas.

– Taip, labai įdomi! Labai įdomi! O tu mėgsti Fichtę[2]? Oi, oi, oi, tai bent vyras!

– Klausyk, – nutraukė jį Falkas, kuris nemėgo Fichtės, – o kas ten tokie du viduje?

– Aha, ir juos matei! Taigi vienas iš jų – praktiškasis Lundelis, figūrų meistras, tikriau sakant, bažnyčios tapytojas, o antrasis – mano draugas Renjelmas.

Paskutiniuosius žodžius jis stengėsi ištarti visai abejingu balsu, kad padarytų kuo didesnį įspūdį.

– Renjelmas?

– Taip, labai doras vaikinas.

– Kuris pozavo?

– Pozavo! Tai bent Lundelis; sugeba išnaudoti žmones; pašėlusiai praktiškas vyras. Eime, paerzinsim jį truputį, tai mano didžiausia pramoga; gal ir Montanų išgirsi kalbant, tikrai bus įdomu.

Ne tiek gundydamasis išgirsti Montanų, kiek tikėdamasis gauti stiklinę vandens, Falkas patraukė sykiu su Selenu, padėjo jam nešti molbertą ir dažų dėžutę.

Troboje scena buvo gerokai pasikeitusi: modelis sėdėjo ant sulūžusios kėdės, o Montanus su Igbergu įsitaisę ant suolo. Lundelis stovėjo prie molberto ir papsėjo kliurksinčią pypkę, o jo vargšai bičiuliai tenkinosi tuo, kad bent buvo šalia rūkančio.

Kai Falkas buvo pristatytas, jį tučtuojau nusitvėrė Lundelis ir paprašė pasakyti savo nuomonę apie jo paveikslą. Šisai bent tema, jeigu ne spalvomis ar piešiniu, priminė Rubensą. Paskui Lundelis ėmė skųstis sunkiais dailininkams laikais, sudirbo Akademiją ir apkeikė valdžią, kuri visiškai nesirūpina savo šalies menu. Dabar jis piešiąs eskizą Treskolos bažnyčios altoriaus paveikslui, bet esąs tikras, kad jo nepriims, nes be intrigų ir ryšių nieko nelaimėsi. Sulig tais žodžiais akylai nužvelgė Falko apdarą mėgindamas atspėti, ar nepraverstų jis tokiems ryšiams.

Visai kitaip Falkas paveikė abu filosofus. Šie tučtuojau suuodė, kad jis „mokytas“, ir ėmė nekęsti, nes galėjo pakenkti jų prestižui šioje draugijoje. Jie pasikeitė išraiškingais žvilgsniais, kuriuos pastebėjęs Selenas neatsispyrė pagundai parodyti savo bičiulius visu gražumu, o jei seksis, ir sukurstyti tarpusavyje. Netrukus jis rado nesantaikos obuolį, užsimojo, paleido ir kliudė kur reikia.

– Ką pasakytų Igbergas apie Lundelio paveikslą?

Igbergas nesitikėjo taip greitai gauti žodį, todėl keletą sekundžių turėjo pagalvoti. Paskui aiškiu balsu atsakė, o Ulė kumštelėjo jam į nugarą, kad sėdėtų tiesiai:

– Mano supratimu, kiekvieną meno kūrinį galima padalinti į dvi kategorijas: į turinį ir formą. Kalbant apie šio kūrinio turinį, reikia pasakyti, kad jis gilus ir bendražmogiškas, motyvas savaime dėkingas

ir turi visas tas sąvokas ir potencijas, kurios gali pasireikšti meno veikale; tuo tarpu forma, kuri privalo *de facto* išreikšti sąvoką, taip sakant, absoliutų identiškumą, būtį, savąjį „aš" – taip pat negaliu nepripažinti, kad ji adekvati.

Lundelį paglostė recenzija, Ulė šypsojosi palaiminga šypsena, tartum išvydęs dangiškąją kariuomenę, modelis miegojo, ir Selenas manė, kad Igbergas labai sužėrėjo. Dabar visų žvilgsniai nukrypo į Falką, nes šis turėjo paimti numestą pirštinę, o kad tai pirštinė, nė vienas neabejojo.

Falkui buvo ir smagu, ir pikta, todėl pradėjo raustis po atminties užkaborius, ieškodamas kokio filosofinio ginklo, ir kaip tik pamatė Ulę Montanų, kuriam traukuliai tąsė veidą, o tai reiškė, kad jis žada kalbėti, – Falkas užtaisė Aristoteliu ir nesitaikydamas iššovė.

– Ką jūs turite galvoje sakydamas „adekvatus"? Aš niekaip neprisimenu, kad Aristotelis būtų vartojęs šį žodį savo metafizikoje.

Kambaryje pasidarė visiškai tylu, aišku buvo, jog vyksta kova tarp Lil-Janso ir Gustavianumo[3]. Pauzė užtruko ilgiau, negu norėta, nes Igbergas nepažinojo Aristotelio ir verčiau būtų sutikęs mirti negu išsiduoti. Bet kadangi nesugebėjo daryti greitų išvadų, nepamatė ir spragos, kurią paliko atvirą Falkas, užtat ją pamatė Ulė, abiem rankom pagavo skriejantį Aristotelį ir sviedė atgal savo priešininkui.

– Nors ir nemokytas, vis dėlto drįstu paklausti, kuo remdamasis ponas Falkas paneigėt priešininko argumentus? Aš manau, kad loginiam sprendime žodį „adekvatus" galima vartoti kaip apibrėžimą ir jis leistinas, nekreipiant dėmesio, kad Aristotelis jo nemini savo metafizikoje. Ar teisingai kalbu, mano ponai? Nežinau! Aš nemokytas žmogus, o ponas Falkas studijavo šituos dalykus.

Jis kalbėjo prisimerkęs; dabar visiškai užsimerkė ir įžūliai apsimetė esąs kuklus.

– Ulės teisybė, – pasigirdo iš visų pusių.

Falkas jautė, jog privalo ne juokais susikibti, jei nori išgelbėti Upsalos garbę; jis sumaišė filosofijos kortas ir išsitraukė tūzą.

– Ponas Montanus nuneigė pradinę tezę, arba, paprastai sakant, *nego majorem!* Gerai! Bet aš dar sykį aiškinu, kad jis nusikalto *poste-*

*rius prius**; bandydamas padaryti silogizmą, susipainiojo ir vietoj *barbara* pavartojo *ferioque***; jis užmiršo auksinę taisyklę: *Caesare Camestres festino barocco secundo**** ir jo išvada tapo *limitatyvia!* Ar teisingai kalbu, mano ponai?

– Labai teisingai, labai teisingai, – atsakė visi, išskyrus abu filosofus, kurie niekad nebuvo ragavę logikos.

Igbergas atrodė lyg vinį kandęs, o Ulė vypsojo tartum į akis būtų prisižėręs tabokos; tačiau būdamas gudrus vaikinas tuoj suvokė savo priešininko taktinį metodą. Užtat staigiai nusprendė išsisukti nuo klausimo ir prašnekti apie ką kita. Taigi išsikapstė iš atminties visa, ko mokėsi ir ko buvo nusiklausęs, pradedant Fichtės filosofinės koncepcijos referatu, kurį Falkas neseniai buvo girdėjęs pro tvorą, ir tai truko iki vidurdienio.

Tuo tarpu Lundelis tapė papsėdamas užgesusią pypkę. Modelis tebemiegojo ant sulūžusios kėdės, jo galva sviro vis žemiau ir žemiau, kol apie dvyliktą valandą atsidūrė tarp kelių; matematikas būtų galėjęs apskaičiuoti, kada jis pasieks žemės centrą.

Selenas lepinosi sėdėdamas prie atviro lango, o vargšas Falkas, kuris svajojo, kada baigsis toji nelemta filosofija, turėjo pilnomis rieškučiomis semti filosofijos taboką ir žerti savo priešams į akis. Kančia būtų buvusi be galo, jeigu modelio svorio centras pamažu nebūtų pasviręs į silpnąją kėdės pusę, kėdė išsiskėtė, ir Renjelmas žnektelėjo ant grindų, o tai buvo Lundeliui dingstis prapliupti apie girtuoklystę ir jos graudžias pasekmes tiek sau, tiek kitiems; prie kitų, kenčiančių nuo girtuoklių, jis priskyrė ir save.

Falkas, mėgindamas išgelbėti nusigandusį jaunuolį iš keblios padėties, kuo greičiausiai pasiūlė svarstymui tokį klausimą, kuris turėjo sudominti visus.

– Kur, ponai, šiandien ketinat pietauti?

Stojo tokia tyla, kad net musės buvo girdėti zirziant; Falkas nežinojo, kad iškart užmynė penkias nuospaudas. Lundelis pirmasis

* Anksčiau vėliau *(lot.)*.
** Žiauresnis *(lot.)*.
*** Neaiškus posakis.

sutrikdė tylą. Jie su Renjelmu valgysią „Prikaistuvyje“, ten visada pietaują, nes turį kreditą; Selenas nenorįs ten valgyti, nes nepatinkąs maistas, bet jis dar nenusprendęs, kur eiti, ir, ištaręs šį melą, lyg klausdamas nedrąsiai dėbtelėjo į modelį. Igbergas su Montanum turį „daug darbo“, todėl nenorį „gadinti dienos“, nes tektų „rengtis eiti į miestą“, verčiau pasidarysią ką nors čia pat; o ką pasidarysią, nepasakė.

Paskui visi pradėjo rūpintis tualetu, o tai iš esmės buvo prausimasis prie seno šulinio sode. Selenas, šiaip ar taip, frantas, turėjo po suolu ryšulį, susuktą į laikraštį, iš jo išsivyniojo apykaklę, rankogalius ir žabo, viskas buvo popieriniai; po to ilgai klūpojo pasilenkęs prie šulinio angos, kol užsirišo rusvai žalią kaklaskarę, gautą dovanų iš vienos merginos, ir savu būdu susišukavo plaukus; o kai dar pašiūravo batus varnalėšos lapu, nusibraukė skrybėlę švarko rankove, į sagos kilpą įsismeigė jacintą ir pasiėmė nendrinę lazdą, buvo gatavas. Į jo klausimą, ar Renjelmas greitai ateis, Lundelis atsakė, jog šis dar keletą valandų neturėsiąs laiko, padėsiąs jam piešti, o Lundelis paprastai piešdavo tarp dvyliktos ir antros. Renjelmas buvo nuolankus ir nesipriešino, nors jam sunku buvo skirtis su savo draugu Selenu, kurį mylėjo, o Lundeliui, atvirkščiai, jautė begalinę neapykantą.

– Šiaip ar taip, vakare susitiksim Raudonajam kambary! – nuraminimui pasiūlė Selenas, ir visi jam pritarė, netgi filosofai ir dorovingasis Lundelis.

Kelyje į miestą Selenas kuo smulkiausiai papasakojo savo draugui Falkui apie Lil-Janso naujakurius. Iš jo pasakojimo paaiškėjo, jog jis pats nutraukė ryšius su Akademija, girdi, dėl skirtingų pažiūrų į meną; jis žinojo esąs talentingas ir tikėjosi kada nors sulauksiąs sėkmės, nors tai gerokai užtruksią, nes be galo sunku esą įgyti vardą neturint karališkojo medalio. Netgi natūralių kliūčių atsiradę; jis gimęs bemiškėje Halando pakrantėje, mylėjęs didingą ir kuklią to krašto gamtą; o publikai ir kritikai šiuo metu patinką detalės, smulkmenos, ir užtat jam nesiseką nieko parduoti; aišku, jis galėtų tapyti kaip kiti, bet nenorįs.

Lundelis, atvirkščiai – praktiškas žmogus. Žodį „praktiškas“ Selenas tarė šiek tiek su panieka. Tapąs pagal publikos skonį ir pageidavi-

mus; ir niekada nesulauks antipatijų; aišku, ir jis palikęs Akademiją, bet slaptais, praktiniais sumetimais, ir nenutraukęs su ja ryšių, nors ir giriąsis kam tik galėdamas. Labai gerai uždirbąs piešdamas žurnalams iliustracijas ir tikriausiai vieną gražią dieną, nors ir menko talento, sulauksiąs sėkmės per savo ryšius ir intrigas, kurių išmokęs iš Montanaus, o šis jau sukūręs ne vieną planą, ir Lundelis puikiai juos realizavęs; pats Montanus genijus, nors baisiai nepraktiškas.

Renjelmas esąs iš Norlando, buvusio turtuolio sūnus. Tėvas turėjęs didelį dvarą, bet galų gale praradęs jį, ir šis patekęs į valdytojo rankas. Dabar senas bajoras ganėtinai nuskurdęs ir dedąs viltis, kad sūnus pasimokys iš jo praeities ir tapęs valdytoju sugrąžins šeimai dvarą, užtat sūnus ir mokąsis Prekybos mokykloje žemės ūkio sąskaitybos, kuria bodisi. Geras esąs vaikinas, tik silpnavalis, leidžiąsis gudruolio Lundelio mulkinamas, o šis už savo moralus ir globą nesigėdijąs imti atlygį natūra.

Tuo tarpu Lundelis ir jaunasis baronas dirbo savo darbą, ir dirbo taip: baronas piešė, o maestro gulėjo ant suolo ir sekė darbą, tai yra rūkė.

– Jei būsi uolus, nusivesiu pietų į „Alavinę sagą“, – pažadėjo Lundelis, jausdamasis esąs turtingas su dviem riksdaleriais, kuriuos išgelbėjo nuo pražūties.

Igbergas su Ule patraukė į miškelį numigti pokaičio. Ulė švytėte švytėjo po savo pergalių, o Igbergas buvo paniuręs; jį pranoko jo paties mokinys. Be to, jam šalo kojos ir kaip niekad buvo alkanas, nes ilgos šnekos apie valgį pažadino snaudžiančius jausmus, kurie ištisus metus nebuvo apsireiškę. Jie sugulė po egle; dailiai į popierių suvyniotą savo brangiąją knygą, kurios niekada neskolino Ulei, Igbergas pasikišo po galva ir išsitiesė kiek ilgas. Jis buvo išbalęs kaip lavonas, šaltas ir ramus kaip lavonas, praradęs viltį prisikelti iš numirusių. Užvertęs galvą žiūrėjo, kaip paukštukai lesa eglių sėklas ir beria žemyn lukštus, matė, kaip alksnyne ganosi riebi karvė, matė, kaip rūksta dūmai iš sodininko virtuvės kamino.

– Ar tu alkanas, Ule? – paklausė silpnu balsu.

– Ne, – atsakė Ulė, alkanom akim žvilgčiodamas į nuostabiąją knygą.

– Kad galėtum pasiversti karve! – atsiduso Igbergas, susinėrė rankas ant krūtinės ir atidavė sielą visų gailestingiausiam miegui.

Kai silpnas alsavimas pasidarė daugmaž tolygus, jo budintis draugas atsargiai, kad miegantysis nepajustų, ištraukė iš po galvos knygą; tada apsivertė kniūpsčias ir ėmė ryti brangų jos turinį, užmiršęs ir „Alavinę sagą“, ir „Prikaistuvį“.

Ketvirtas skyrius

PONAI IR ŠUNYS

Praėjo kelios dienos. Dvidešimt dvejų metų Karlo Nikolauso Falko žmona ką tik pagėrė kavos lovoje – plačioje raudonmedžio lovoje milžiniškame miegamajam kambaryje. Buvo tik dešimta valanda. Vyras nuo septintos ryto buvo išėjęs į prieplauką priimti linų, bet visai ne dėl to, kad jis negreitai turėjo sugrįžti, jaunoji ponia leido sau šitiek gulėti lovoje, nors tai prieštaravo namų įpročiams ir tvarkai. Anaiptol, gal greičiau jautė malonumą griauti įsišaknijusius namų įpročius ir tvarką. Ji buvo tik dveji metai ištekėjusi, bet to laiko užteko padaryti esminėms reformoms senuose konservatyviuose verslovininko namuose, kur viskas buvo sena, netgi tarnai; o tokias teises gavo dar tada, kai vyras išpažino jai savo meilę, o ji nuolankiai davė sutikimą, taip sakant, malonėjo ištrūkti iš prakeiktų namų, kur turėdavo keltis šeštą valandą ryto ir dirbti visą dieną. Sužadėtuvių laiką išnaudojo puikiai; kaip tik tada gavo visas garantijas, kad pati gyvens laisvai ir nepriklausomai, o vyras nė kiek nesikiš; aišku, tos garantijos buvo tik pažadai, duoti nuo meilės apkvaitusio vyro, bet ji, būdama blaivaus proto, ėmė juos ir rašėsi į atmintį. Tuo tarpu vyras po dvejų metų bevaisės santuokos bandė užmiršti visus pažadus, kad žmona turi teisę miegoti kiek nori, gerti kavą lovoje ir taip toliau; netgi drįso visai netaktiškai priminti, kad ištraukė ją iš liūno, išvadavo iš pragaro ir dėl to pasiaukojo pats, sudarydamas mezaliansą – juk jos tėvas tik

škiperis laivyne. Taigi ir gulėjo dabar, lyg atsakydama į šiuos ir panašius kaltinimus, o kadangi jos šviesus protas po to laiko, kai jie susipažino, niekada nebuvo aptemęs nuo jausmų svaigulio, dar galėjo kaip tinkama jį panaudoti – ir mokėjo panaudoti. Užtat širdingai apsidžiaugė išgirdusi, kad vyras parėjo pusryčių. Tai yra trinktelėjo valgomojo durys, o drauge pasigirdo galingas riaumojimas, ir žmona pakišo galvą po antklode, bandydama užslopinti juoką. Sučežėjo žingsniai prieškambaryje, ir miegamojo tarpduryje pasirodė įtūžęs vyras su skrybėle ant galvos. Žmona atsuko jam nugarą ir pašaukė saldžiu balseliu:

– Ar čia tu, mano meškiuk? Eikš, eikš!

Meškiukas – tai malonybinis vardas, apskritai sutuoktiniai buvo labai originalūs – nepanoro eiti į vidų, jis sustojo tarpduryje ir užriko:

– Kodėl pusryčiai nepaduoti? Ką?

– Paklausk tarnaičių, ne mano darbas rūpintis pusryčiais. Ir būk geras, mielasis, nusiimk skrybėlę eidamas į kambarį!

– Kur dėjai mano kepurę?

– Sudeginau! Tokia buvo taukina, kad gėda.

– Sudeginai! Na, apie tai mes pakalbėsim vėliau! Ko drybsai lovoje iki priešpiečių, užuot prižiūrėjusi tarnaites?

– Todėl, kad smagu!

– Nejaugi vedžiau tokią žmoną, kuriai nerūpi namai? Kaip tau atrodo?

– Iš tikrųjų tokią! O kaip tau atrodo, kodėl aš už tavęs tekėjau? Tūkstantį kartų sakiau – kad nereikėtų dirbti, ir tu man prižadėjai! Argi neprižadėjai? Prisiek garbės žodžiu – ar neprižadėjai? Štai koks iš tavęs vyras. Kaip ir visi!

– Taip, bet tada!

– Tada? O kada tas buvo? Argi pažadai nėra amžini? Bene jie galioja tik tam tikrais metų laikais?

Vyras puikiai pažinojo tą geležinę logiką, o panašiais atvejais žmonos nuotaika veikė kaip ašaros – jis pasidavė.

– Šįvakar turėsiu svečių, – pareiškė jis.

– Šit kaip? Vyrų?

– Aišku! Moterų nepakenčiu!

– Tikriausiai nupirkai kas reikia?

– Ne, tu tą padarysi!

– Aš! Ne, aš neturiu pinigų svečiams! O tų, kurie skirti namų reikalams, negaliu išleisti.

– Ne, verčiau išmėtysi juos savo tualetui ir kitokiems nereikalingiems daiktams.

– Argi tu vadini nereikalingais daiktus, kuriuos aš tau perku? Bene kepuraitė nereikalinga, bene šliurės nereikalingos? Kaip? Atsakyk tiesiai.

Ji visada mokėdavo taip suformuluoti savo klausimus, kad atsakymas visiškai sugniuždytų atsakantįjį. Buvo išėjusi vyro mokyklą. Ir tasai, nenorėdamas galutinai sugniužti, turėjo bemat keisti temą.

– Aš ne šiaip sau, – pasakė jis nelabai drąsiai, – šiandien kviečiuosi svečių; mano senas bičiulis Fricas Levinas iš pašto po devyniolikos metų tarnybos tapo ordinarininkas – vakar vakare buvo paskelbta „Pašto laikraštyje". Bet jeigu tau nepatinka, o žinai, kad aš viską darau pagal tavo norą, per daug nesispirsiu ir priimsiu jį su magistru Nistriomu žemai, kontoroje.

– Šit kaip, tasai liurbis Levinas jau ordinarininkas, labai puiku. Gal dabar galėsi atsiimti pinigus, kuriuos jis tau skolingas.

– Žinoma, aš manau!

– Bet sakyk, kam tau prasidėti su tokiu liurbiu kaip jis, o dar tas magistras, juk jie tikri valkatos, nudriskėliai.

– Klausyk, žmonele, aš nesikišu į tavo reikalus; netrukdyk ir man.

– Kadangi tu turėsi svečių apačioje, tai kas man uždraus turėti svečių viršuje.

– Ne, aišku, neuždraus!

– Na, tai eikš šen, meškiuk, ir duok man truputį pinigų!

Meškiukas, kuris, šiaip ar taip, buvo patenkintas rezultatais, mielai įvykdė įsakymą.

– Ar daug tau reikia? Šiandien man labai striuka su pinigais.

– A, užteks penkių dešimtinių.

– Ar pakvaišai?

– Pakvaišau, teikis man duoti tiek, kiek reikalauju; manai, aš badausiu, kai tu šlaistysies po restoranus ir šveisi lig soties!

Santarvė buvo sugrąžinta, ir abi pusės išsiskyrė patenkintos. Jis išvengė prastų pusryčių namuose, galės pavalgyti mieste, nebereikės dalyvauti skurdžioje vakarienėje ir varžytis moterų, nes per ilgai buvo senberniavęs, negrauš sąžinė, kuri gal šį sykį būtų nedavusi ramybės, kam paliko žmoną vieną, juk ji pati turės svečių ir beveik nori juo atsikratyti – visa tai buvo verta penkiasdešimties riksdalerių.

Kai vyras išėjo, ponia paskambino kambarinei, dėl kurios ji šįryt taip ilgai turėjo gulėti, kadangi ta buvo priminusi, jog šiuose namuose įprasta keltis septintą valandą. Tada liepė atnešti popieriaus bei plunksną ir parašė revizorienei Human, gyvenančiai priešpriešiais, tokį laiškutį:

„Mieloji Evelina!

Ateik pas mane šįvakar išgerti puodelio arbatos, aptarsim draugijos „Už moterų teises" nuostatus. Gal vertėtų surengti labdaringą turgų ar kokį spektaklį jos naudai. Aš labai trokštu, kad toji draugija būtų įsteigta, ji didžiai reikalinga, kaip tu sakai, ir aš tą giliai jaučiu, kai gerai pagalvoju. Kaip manai, ar baronienė suteiktų man garbę apsilankydama; gal pirmiau aš jai turėčiau padaryti vizitą. Užsuk pas mane apie dvyliktą valandą, nueisim pas Bergeną išgerti šokolado. Mano vyro nėra namie.

Tavo Eugenija

P.S. Mano vyro nėra namie".

Paskui atsikėlė ir apsirengė, kad iki dvyliktos valandos būtų gatava.

* * *

Buvo tos pačios dienos vakaras. Kai Vokiečių bažnyčios laikrodis išmušė septynias, Rytų gatvę jau gaubė sutemos; tik silpnutis šviesos ruoželis nuo Ferkeno skersgatvio dar siekė Falko lino prekių krautuvę, kurią Andersonas kaip tik ketino uždaryti. Kontoros langinės jau buvo užsklęstos ir uždegti dujų žibintai, viskas sutvarkyta, grindys iššluotos; prie durų išdidžiai stovėjo dvi pintinės, iš kurių kyšojo butelių kaklai, vieni užlieti raudonu ar geltonu laku, o kiti apvynioti folija ar net plonyčiu rausvu popierium. Vidury kambario stalas su balta

staltiese; ant jo puikavosi ostindiška vaza punšui ir sunki daugiašakė sidabro žvakidė. Po kambarį vaikštinėjo Karlas Nikolausas Falkas. Apsitaisęs juodu surdutu, atrodė orus, bet ir patenkintas. Turėjo teisę tikėtis malonaus vakaro; pats už jį apmokėjo ir pats viską sutvarkė; buvo savo namuose, nereiks varžytis moterų, o svečiai tokios rūšies, kad jis galėjo iš jų reikalauti ne tik dėmesio ir pagarbos, bet ir kai ko daugiau. Tiesa, jų vos du, bet jis nemėgo didelio skaičiaus žmonių; šie buvo jo draugai, patikimi, atsidavę kaip šunys, nuolankūs, malonūs, visada sugebantys įsiteikti ir niekada nelinkę prieštarauti. Už savo pinigus būtų galėjęs ir į geresnę kompaniją pretenduoti, tą ir darydavo porą kartų per metus, kai pasikviesdavo senus tėvo bičiulius, bet, atvirai sakant, per didelis buvo despotas, nekaip su jais jautėsi.

Tuo tarpu jau buvo trys minutės aštuntos, o svečiai nesirodė. Falkas pradėjo nerimauti. Buvo pratęs, kad pašaukti žmonės prisistatydavo minutės tikslumu. Tačiau mintis apie neįprasto žavesio priėmimą ir jo stulbinantį įspūdį padėjo ištverti tą laiką, kol notaras Fricas Levinas iš pašto įžengė vidun.

– Labas vakaras, mielas bičiuli... O! – jis net nebaigė vilktis palto, nusiėmė akinius dėdamasis pritrenktas begalinės prabangos, rodės, grius aukštielininkas iš nuostabos. – Septynšakė žvakidė ir sakramentorius. O Viešpatie, o Viešpatie! – sušuko vėl, išvydęs butelių pintines.

Tasai, kuris, reikšdamas gerai išmoktus susižavėjimo šūksnius, dabar vilkosi paltą, buvo vidutinio amžiaus vyras karališkojo tarnautojo tipo, madingo prieš dvidešimtį metų, su ūsais iki pat žandenų, įkypu sklastymu ir *coupdevent**. Išblyškęs kaip numirėlis, permatomas kaip maršką, elegantiškai apsitaisęs, bet, rodės, virpa nuo šalčio ir turi slaptų ryšių su skurdu.

Falkas pasveikino jį šaltai ir išdidžiai, o tai reiškė, kad jis, visų pirma, niekina meilikavimą, ypač šio svečio, o antra, kad tas gali tikėtis jo bičiulystės. Jis manė, jog tinkamiausias pasveikinimas su tarnybine sėkme bus užuomina apie tėvą, gavusį karališkąjį paskyrimą civilinės gvardijos kapitonu.

---

* Pažodžiui: vėjo gūsis *(angl.)*.

– Na, tikriausiai smagu turėti karališkąjį paskyrimą! Ką? Mano tėvas irgi turėjo karališkąjį paskyrimą...

– Atleisk, drauguži, mano paskyrimas ne karališkasis.

– Ar karališkasis, ar ne karališkasis vis tiek, ką čia man aiškini! Mano tėvas irgi turėjo karališkąjį paskyrimą...

– Kaip kažin ką, brolau!

– Kaip kažin ką! Ką tu nori pasakyti? Gal manai, kad aš meluoju? A? Ar tikrai manai, kad aš meluoju?

– Ne, gink Dieve, nesikarščiuok taip!

– Vadinasi, pripažįsti, kad nemeluoju, taigi turi karališkąjį paskyrimą. Tai ko tauški niekus? Mano tėvas...

Išblyškėlis svečias, kuris jau tarpduryje atrodė genamas pulko furijų, nes tirtėjo nuo galvos iki kojų, dabar puolė prie savo geradario, tvirtai nusprendęs kuo greičiau baigti reikalą, kol dar neprasidėjo vaišės, kad paskui būtų ramus.

– Padėk man, – suvaitojo lyg skęstantis, traukdamas iš viršutinės kišenės vekselį.

Falkas atsisėdo ant sofos, pašaukė Andersoną, liepė jam atkimšti butelius ir pradėjo taisyti punšą. Tada atsakė išblyškėliui:

– Padėt? Ar aš nesu tau padėjęs? Argi nesiskolinai daugybę kartų, o niekad negrąžinai? Ką? Argi nesu tau padėjęs? Ką pasakysi?

– Mielas drauguži, puikiai žinau, kad visada buvai man geras.

– Na, dabar tu ordinarinis tarnautojas? Taip! Vadinasi, nieko netrūksta! Išmokėsi visas skolas ir pradėsi naują gyvenimą. Šitą aš girdėjau ištisus ašuoniolika metų. Na, kiek dabar gausi algos?

– Tūkstantį du šimtus riksdalerių vietoj aštuonių šimtų; bet paklausyk. Už paskyrimą – šimtas dvidešimt penki, pensijos kasai – penkiasdešimt, iš viso šimtas septyniasdešimt penki; iš kur aš juos paimsiu! Bet štai kas blogiausia – mano kreditorius uždėjo areštą pusei mano algos, taigi pragyvenimui dabar turiu šešis šimtus riksdalerių vietoj buvusių aštuonių šimtų, štai ko aš laukiau devyniolika metų. Smagu tapti ordinariniu!

– Taip, ko gi lindai į skolas? Nereikia lįsti į skolas, niekada... nereikia... lįsti... į... skolas!

– O jeigu daugybę metų gauni vos po šimtelį riksdalerių?

– Tada nereikėjo ten sėdėti. Pagaliau šitie dalykai man nerūpi! Man... ne... rū... pi!

– Argi neketini pasirašyti šį vienintelį kartą?

– Tu žinai mano principus, niekada nepasirašysiu. Viskas, baigta.

Šitoks atsakymas, matyt, Levinui nebuvo naujiena, ir jis nusiramino. Bet kaip tik atėjo magistras Nistriomas ir visai laiku nutraukė pokalbį. Tai buvo išdžiūvusi žmogysta, neaiškios išvaizdos ir neaiškaus amžiaus; užsiėmimas taip pat neaiškus – esąs kažkokios mokyklos mokytojas pietuose, bet kokios – niekas neklausinėjo, o jis pats nebuvo linkęs apie tai kalbėti. Jo misija Falko draugijoje buvo, pirma, vadintis magistru, jei kas tą girdėdavo, antra, reikšti nuolankumą ir pagarbą, trečia, retkarčiais prašyti paskolinti pinigų, daugiausia penkinę, mat Falkas jautė dvasinę būtinybę, kad žmonės skolintųsi iš jo pinigų, aišku, po truputį, ir ketvirta, rašyti eiles iškilmingomis progomis, o tai buvo ne mažiau svarbi jo pareiga.

Taigi Karlas Nikolausas Falkas sėdėjo vidury odinės sofos, ir niekam nevalia buvo užmiršti, kad tai jo sofa, apsuptas savo generalinio štabo, arba, dar kitaip sakant, savo šunų. Levinui viskas atrodė prabangu, vaza, taurės, samtis, cigarai (visa dėžė buvo paduota nuo židinio briaunos), degtukai, peleninės, buteliai, kamščiai, kamščiatraukiai – viskas. Magistras buvo patenkintas, jam nereikėjo kalbėti, nes tą darė kiti; svarbu, kad jis čia, ir, reikalui esant, galės pabūti liudytoju.

Falkas pakėlė pirmą taurę ir išgėrė – už ką, niekas nesužinojo, bet magistras spėjo, kad už šios dienos didvyrį, todėl bemat išsitraukė eiles ir ėmė skaityti „Fricui Levinui, tapusiam ordinariniu".

Tuo metu Falką ištiko bjaurus kosulio priepuolis, kuris smarkiai sutrukdė skaitymą ir niekais pavertė šmaikščiausias vietas; tačiau Nistriomas, išmintingas vyras, buvo tai numatęs, todėl gražiai sugalvojo ir gražiai pasakė mintį, atseit „kur tas Fricas Levinas būtų nuėjęs, jei Karlas Nikolausas Falkas jam nebūtų padėjęs". Ši subtili užuomina apie daugkartines smulkias paskolas, Falko suteiktas savo bičiuliui ordinarininkui, paveikė taip, kad kosulys liovėsi ir aiškiau buvo gali-

ma suprasti paskutinę strofą, visai netaktiškai dedikuotą Levinui, bet pastaroji klaida iš naujo grėsė suardyti harmoniją. Falkas vėl išmaukė iki dugno, tarsi tuštindamas taurę, sklidiną nedėkingumo.

– Šiandien tu, Nistriomai, ne toks sąmojingas kaip kitais kartais!

– Ne, per tavo trisdešimt aštuonerių metų sukaktį jis buvo daug sąmojingesnis, – pritarė Levinas, žinodamas, kuo tai baigsis.

Falkas iššniukštinėjo žvilgsniu slapčiausias jo sielos kerteles, ar neras kur tūnant veidmainystės, bet kadangi buvo per daug išdidus ką nors matyti, nepamatė nieko. Užtat pasakė:

– Taip, iš tikrųjų! Tokio sąmojaus niekada nesu girdėjęs; be galo šmaikščios eilės, vertėjo jas išspausdinti; tau reikėtų spausdinti savo kūrinius. Klausyk, Nistriomai, tu tikriausiai moki jas atmintinai, ar ne?

Nistriomas turėjo blogą atmintį arba, tikriau sakant, manė, jog jie per mažai įkaušę, kad galėtų šitaip smurtauti prieš drovumą ir gerą skonį, todėl paprašė atidėti deklamavimą; bet Falkas, įniršęs už tokią tylią opoziciją ir jau tiek pažengęs, kad nebebuvo kaip trauktis atgal, reikalavo primygtinai. Netgi manė, ko gera, pats turįs eilių kopiją; paieškojo piniginėje ir iš tikrųjų rado jas ten. Drovumas nekliudė skaityti jas pačiam, nes daugelį kartų jau taip buvo daręs, bet kur kas geriau skambėjo, kai kas kitas skaitė. Vargšas šunelis kandžiojo grandinę, bet ši laikė tvirtai. Jis buvo jautrios prigimties, tasai magistras, bet, norint suturėti rankose brangiąją gyvenimo dovaną, reikėjo šiurkštumo, ir jis tapo šiurkštus, net su kaupu. Atskleidė pačius intymiausius momentus, išjuokė visa, kas buvo susiję su trisdešimtaštuonmečio gimimu, krikštijimu, auginimu ir auklėjimu, ir būtų neabejotinai papiktinęs jubiliatą, jei būtų buvę skirta kitam asmeniui, o ne jam pačiam, bet dabar atrodė tiesiog nuostabu, nes buvo kalbama apie jo asmenį. Baigus skaityti, visi džiugiai išgėrė į Falko sveikatą, taip gėrė daugybę kartų, nes žinojo, kad yra per blaivūs valdyti savo tikruosius jausmus.

Paskui stalas buvo nuvalytas ir paduota prašmatni vakarienė su austrėmis, paukštiena bei kitais skanėstais. Falkas vaikščiojo aplink ir uostinėjo užkandžius, vieną kitą siuntė atgal, žiūrėjo, kad angliškas porteris būtų atšaldytas, o vynai kiekvienas pagal rūšį atitinkamos

temperatūros. Dabar jo šunys turėjo pradėti savo pareigas ir suvaidinti jam malonų spektaklį. Kai viskas buvo baigta, jis išsiėmė auksinį laikrodį ir laikydamas rankoje sviedė šį šmaikštų klausimą, prie kurio atsakantieji taip buvo pripratę, taip pripratę:

– Ponai, kiek rodo jūsų sidabriniai?

Šie uoliai pakluso ir prideramai kikendami ištarė reikiamą atsakymą: jų laikrodžiai esą pas laikrodininką. Dėl to Falkas pasijuto kuo puikiausios nuotaikos, bet irgi nieko nenustebino, išreikšdamas ją šitokiu būdu:

– Galvijai šeriami aštuntą valandą!

Tada atsisėdo, pripylė tris taures degtinės, pasiėmė vieną ir paragino kitus tą patį padaryti.

– Pradedu aš, jeigu jūs nenorit! Čia maivytis nėra ko. Kirskit, vyrai!

Ir prasidėjo šėrimas. Karlas Nikolausas, pats būdamas nelabai alkanas, turėjo malonumo gėrėtis kitų apetitu, ragino juos kumšėdamas, plekšnodamas ir visaip įžeidinėdamas, kad tik valgytų. Žiūrint, kaip jie atkakliai darbuojasi, jo skaistų saulėtą veidą nušvietė kuo širdingiausia šypsena, ir sunku buvo spėti, kas jį labiau džiugina: ar kad jie taip gražiai valgo, ar kad tokie alkani. Jis sėdėjo tarsi vežikas, skubino šmaukščiodamas:

– Valgyk, Nistriomai, nežinia, kada vėl gausi! Šveisk, notarai; tau ne pro šalį būtų pridengti kaulus mėsa. Ko raukaisi žiūrėdamas į austres? Gal ne tavo skoniui? Ką? Imk dar gabaliuką! Imk! Nebegali? Kas per šnekos! Na! Po antrą! Gerkit alaus, vyrukai! O tu imk dar lašišos! Po velnių, imk dar gabaliuką lašišos! Valgyk, po velnių! Vis tiek tą patį kaštuos!

Kai buvo supjaustyta paukštiena, Karlas Nikolausas iškilmingai pripylė taures raudonojo vyno, ir svečiai, tikėdamiesi tosto, padarė pauzę. Šeimininkas pakėlė savo taurę, pauostė ir be galo rimtai ištarė šiuos žodžius:

– Į sveikatą, kiaulės!

Nistriomas dėkingas priėmė linkėjimą ir pakėlęs taurę išgėrė, o Levinas savosios nepajudino, net atrodė tarsi galandąs peilį kišenėje.

Kai vaišės ėjo į galą ir Levinas buvo gerokai pasistiprinęs ir išgėręs, o vynas jau mušė jam į galvą, pajuto, kaip nesuvaldomai trokšta būti nepriklausomas, kaip bunda begalinis noras išsivaduoti. Jo balsas pasidarė skardesnis, judesiai laisvi, žodžius tarė drąsiau.

– Duok šen cigarą, – paliepė jis, – gerą cigarą! Ne kokį šlamštą!

Karlas Nikolausas, supratęs tai kaip vykusį pokštą, pakluso.

– Nematau čia šįvakar tavo brolio! – abejingu balsu tarė Levinas.

Jo balse slypėjo kažkas pikta ir grėsminga, ir Falkas tą pajuto, nes tuoj apsiniaukė.

– Ne! – atsakė jis trumpai, bet aiškiai.

Levinas luktelėjo prieš smogdamas kitą smūgį. Kištis į kitų reikalus, kaip sakoma, buvo pelningiausias verslas, jis nešiojo apkalbas iš vienos šeimos į kitą, tai šen, tai ten sėjo nesantaikos grūdą, kad po to galėtų suvaidinti dėkingą tarpininko vaidmenį. Šitaip jis tapo baisiai įtakingas ir norėdamas galėjo šokdinti žmones kaip lėles. Falkas taip pat jautė tą nemalonią įtaką ir stengėsi jos atsikratyti, bet nieko neišėjo, nes Levinas visokiomis gudrybėmis vis kurstė jo smalsumą; o dėdamasis žinąs daugiau, negu iš tikrųjų žinojo, išpešdavo iš žmonių paslaptis.

Taigi dabar botagas buvo Levino rankose ir jis prisiekė pagainioti savo engėją. Kol kas dar pliauškino ore, bet Falkas jau laukė kirčio. Bandė pakeisti kalbą. Ragino išgerti, ir visi išgėrė! Levinas vis labiau blyško, darėsi abejingesnis, bet ėjo girtyn! Žaidė savo auka!

– Tavo žmona turi šįvakar svečių, – lyg niekur nieko pasakė jis.

– Iš kur žinai? – sunerimęs paklausė Falkas.

– Aš viską žinau, – atsakė Levinas, parodydamas dantis.

Greičiausiai taip ir buvo. Platūs tarnybiniai ryšiai vertė jį norom nenorom aplankyti kuo daugiau viešų vietų, o ten jis išgirsdavo visko, kas buvo kalbama ir jam dalyvaujant, ir kitiems.

Falkas rimtai išsigando, tik nežinojo kodėl, ir nusprendė žūtbūt užkirsti kelią artėjančiam pavojui. Pasidarė mandagus, beveik žeminosi, o Levinas ėjo vis įžūlyn. Galų gale šeimininkui nieko nebeliko, kaip išdrožti kalbą ir priminti, dėl ko čia stalas lūžta nuo valgių ir gėrimų, žodžiu sakant, pagerbti šios dienos didvyrį. Kitos išeities

nerado; tiesa, ne koks buvo oratorius, bet niekur nedingsi! Jis pabarbeno į vazą, prisipylė taurę ir atsiminė seną kalbą, kurią pasakė tėvas jam pačiam, pradėjusiam savarankišką gyvenimą, atsistojo ir iš lėto prašneko.

– Mano ponai! Štai jau aštuoneri metai, kai nuo nieko nepriklausau; tada man buvo vos trisdešimt.

Pakeitus sėdimą padėtį stovima, kraujas ūmai plūstelėjo į galvą, jis sumišo, o išvydęs Levino niekinamą žvilgsnį, visai prarado nuovoką. Nieko nesusigaudydamas apstulbo, jog skaičius trisdešimt pabaisiškai didelis...

– Ar aš sakiau trisdešimt? Ne tą turėjau... galvoje! Beje, tada aš tarnavau pas savo tėvą... daugelį metų, niekaip dabar... neprisimenu... kiek. M-taip! Per daug užtruktų laiko pasakoti, ką per tuos metus patyriau ir išgyvenau, toks jau žmogaus likimas! Gal jūs manot, kad aš egoistas...

– Klausykit! – sušvokštė Nistriomas, padėjęs nuvargusią galvą ant stalo.

Levinas išpūtė dūmus į oratorių, rodos, apspjovė jį.

Falkas, galutinai apgirtęs, kalbėjo toliau, ieškodamas akimis tolimo taikinio, bet niekaip negalėdamas rasti.

– Žmogus yra egoistas, visi tą žinom! M-taip! Mano tėvas, sveikindamas mane, pradėjusį savarankišką gyvenimą, kaip ką tik minėjau...

Taip taręs kalbėtojas išsiėmė savo auksinį laikrodį ir atsegė nuo grandinėlės. Abu klausytojai išpūtė akis. Argi padovanos Levinui tokią garbingą dovaną?

– Įteikė man ta proga šį auksinį laikrodį, kurį buvo gavęs iš savo tėvo tūkstantis...

Vėl tie nelemti skaičiai, ir jis grįžo atgal!

– Gavau štai šitą auksinį laikrodį, mano ponai, ir niekada negaliu... nesijaudinti... prisiminęs tą akimirką, kai jį gavau. Gal jūs manot, kad aš egoistas, mano ponai? Nesu egoistas! Žinoma, negražu kalbėti apie save patį, bet tokia proga kaip šiandien labai pritinka, ir norisi pažvelgti atgal... į praeitį. Aš jums papasakosiu tik vieną mažytį epizodą.

Jis užmiršo Leviną, užmiršo kieno garbei čia susirinkę, manė, jog tai puota prieš jo sutuoktuves. Bet staiga akyse šmėstelėjo scena su broliu šį rytą, ir jis prisiminė savo triumfą. Neaiškiai jautė, jog nesusilaikys nekalbėjęs apie triumfą, bet nevaliojo atgaminti nė vienos detalės, tik tiek, kaip įrodė, jog brolis sukčius; visa įrodinėjimo grandinė dingo iš galvos ir liko vos du faktai: brolis ir sukčius; bandė suregzti juos draugėn, bet jie sklido į šalis. Jo smegeninė darbavosi be paliovos, ir vis plaukė nauji vaizdai. Reikėjo papasakoti apie kokį nors kilnų savo poelgį; prisiminė, jog rytą davė pinigų žmonai, kad leidžia jai gulėti kiek nori ir gerti kavą lovoje; bet čia nederėjo apie tai kalbėti; jis pateko į bjauriai keblią padėtį ir atsipeikėjo tik išsigandęs įsiviešpatavusios tylos ir dviejų porų akių, spoksančių į jį. Pajuto bestovįs su laikrodžiu rankoje. Laikrodis? Iš kur jis čia! Kodėl tuodu sėdi tamsoje, o jis stovi! Aha, štai kaip, jis kalbėjo apie laikrodį, ir dabar jie laukia tęsinio.

– Šis laikrodis, mano ponai, iš tiesų ne kažkokios vertės. Čia prancūziškas auksas.

Buvę sidabrinių laikrodžių savininkai išpūtė akis. Tai bent naujiena!

– Ir, man regis, jame tik septyni rubinai... tikrai ne kažkokios vertės laikrodis... greičiau visai prastas laikrodis!

Staiga jis supyko dėl nesuvokiamos priežasties, vargu ar pačiam buvo aišku kodėl, ir panoro žūtbūt išlieti savo įtūžį. Padaužė laikrodžiu į stalą ir užriko:

– Sakau, velniškai prastas laikrodis. Klausykit, kai aš kalbu! Ar tu netiki manim, Fricai? Atsakyk! Kažkoks esi įtartinas. Tu netiki, ką aš sakau! Matau iš tavo akių, Fricai, kad tu manim netiki. Aš pažįstu žmones, įsidėmėk! Ir galiu dar sykį už tave laiduoti! Arba tu meluoji, arba aš meluoju. Klausyk, aš galiu įrodyti, kad tu sukčius. M-taip! Klausyk, Nistriomai! Jeigu... išduosiu suklastotą liudijimą, tai aš tada sukčius?

– Velniai griebtų, žinoma, sukčius, – žaibo greitumu atsakė Nistriomas.

– Aha! M-taip!

Jis tuščiai bandė prisiminti, ar nebus Levinas kada išdavęs suklastoto liudijimo, o gal šiaip pažymėjimo – ir visai įklimpo.

Levinas buvo pavargęs ir būgštavo, kad auka praras nuovoką, o jam nebeužteks jėgų pasigėrėti savo nauju smūgiu. Taigi nutraukė Falką jo paties šmaikščiu stilium:

– Į sveikatą, senas sukčiau!

Ir paleido bizūną. Išsiėmė iš kišenės laikraštį ir paklausė Falką šaltu kraupiu balsu:

– Ar skaitei „Tautos vėliavą“?

Falkas įsistebeilijo į bulvarinį laikraštį, bet nieko nepasakė. Kas lemta, neišsisuksi.

– Čia išspausdintas įdomus straipsnis „Valdininkų algų mokėjimo kolegija“.

Falkas išbalo.

– Sklinda gandai, kad tavo brolis jį parašė!

– Melas! Mano brolis nerašinėja! Mano brolis ne skandalų rašeiva! Bent ne *mano* brolis!

– Deja, geruoju jam tas nesibaigė! Esą išvarę jį iš tarnybos.

– Meluoji!

– Ne! Beje, neseniai mačiau jį su vienu valkata „Alavinėj sagoj“! Pasiutusiai gaila vaikino!

Tikrai, didesnės nelaimės Karlas Nikolausas Falkas negalėjo tikėtis. Jis sukompromituotas! Jo vardas ir jo tėvo vardas – visa, ką jo giminė pasiekė, virto niekais. Jei kas būtų atėjęs ir pasakęs, kad numirė žmona – tai dar pusė bėdos, netekęs pinigų taip pat vėl atsigausi. Jei kas būtų pasakęs, kad jo draugai Levinas ir Nistriomas areštuoti už klastotę, jis būtų galėjęs paprasčiausiai paneigti savo pažintį, nes jo niekas sykiu su jais nematė. Bet išsiginti brolio giminystės neįmanoma. Jį sukompromitavo jo paties brolis; tai faktas!

Levinas jautė nemažą malonumą pranešdamas šią istoriją; mat Falkas, kuris niekada doro žodžio neištarė broliui, savo draugams, atvirkščiai, girdavosi juo ir jo nuopelnais. „Mano brolis asesorius! Hm! Tai bent galva! Jis toli nužengs, pamatysit!“ Levinui buvo apmaudu be paliovos girdėti tuos netiesioginius kaltinimus, ypač kad Karlas Nikolausas nuolat aiškiai pabrėždavo neįveikiamą skirtumą tarp notarų ir asesorių, nors žodžiais ir nemokėjo nusakyti.

Ir Levinas net rankos nepakėlęs jam taip vykusiai ir taip pigiai atsikeršijo, kad manė galįs pasirodyti kilnus ir griebtis guodėjo vaidmens.

– Et, neimk taip smarkiai į širdį. Juk laikraštininkas taip pat gali būti žmogus, o ir tas skandalas ne per daug pavojingas. Koks čia skandalas, kai jokių konkrečių asmenų neužkabina; beje, parašyta be galo gražiai, be galo šmaikščiai, visas miestas skaito.

Nuo pastarosios užuojautos piliulės Falkas stačiai įniršo.

– Jis pavogė mano gerą vardą, mano vardą! Kaip aš rytoj drįsiu įkelti koją į biržą. Ką žmonės pasakys!

Tie žmonės tai iš esmės buvo jo paties žmona, kuri labai apsidžiaugs šiuo įvykiu, ir mezaliansas neatrodys toks ryškus. Žmona pasidarys jam tolygi – nuo tos minties jis siuste pasiuto! Jį apniko baisi neapykanta žmonėms. Troško, kad būtų to apsigimėlio tėvas, tada bent galėtų pasinaudoti tėvo teise ir nusiplautų rankas – prakeiktų jį ir atsikratytų galutinai, bet apie tokią brolio teisę niekada nebuvo girdėjęs!

Gal ir pats kiek nors kaltas dėl savo gėdos; argi jis nesmurtavo prieš brolio polinkius renkantis gyvenimo kelią, o gal taip atsitiko po skandalo šį rytą, arba dėl pinigų stygiaus, prie kurio jis privedė? Jis? Argi tai jo kaltė? Ne! Jis niekada nedarė niekšybių; jis tyras, visiems žinomas ir gerbiamas, nerašinėja skandalingų straipsnių, jo neišmetė iš tarnybos; argi jis neturi kišenėje rašto, kad yra puikus draugas, geriausios širdies, argi magistras ką tik neskaitė jo. Taip, aišku! Ir jis pradėjo gerti – be saiko – ne todėl, kad norėjo nuplauti sąžinę, kam gi, juk nepadarė nieko bloga, atvirkščiai, stengėsi nuslopinti savo pyktį. Tačiau niekas nepadėjo, jis virte virė ir plikino sėdinčius šalia.

– Gerkit, bjaurybės! Ana, galvijas, miega! Tai bent draugai! Pažadink jį, Levinai! Tu! Tu!

– Ant ko čia rėki? – tūžmiai paklausė įžeistas Levinas.

– Ant tavęs, aišku!

Per stalą sužaibavo nieko gera nežadantys žvilgsniai. Falkui pakilo ūpas, kai išvydo kitą įniršusį, jis pasėmė pilną samtį punšo ir kliūstelėjo magistrui ant galvos, net už apykaklės pritekėjo.

– Nedrįsk daugiau šitaip daryti, – pasakė Levinas tvirtai ir grėsmingai.

– Kas man uždraus?

– Aš. Taip, aš! Aš neleisiu šitaip kiauliškai elgtis ir gadinti jo drabužius!

– *Jo* drabužius! – nusikvatojo Falkas. – *Jo* drabužius! Argi čia ne mano švarkas, ar ne iš manęs jį gavo?

– Na, jau per daug, – tarė Levinas ir pakilo eiti.

– Aha, išeini! Tu jau sotus, nebevalioji daugiau gerti, šįvakar aš tau nebereikalingas; ar nenorėtum pasiskolinti penkinės? Ką? Ar nepadarytum man garbę ir nepasiskolintum trupučio pinigų? O gal verčiau nori, kad pasirašyčiau? Ar nori?

Išgirdęs žodį „pasirašyčiau", Levinas pastatė ausis. O jeigu pavyktų apgauti, kai jis toks suirzęs. Nuo šios minties Levinas iškart atsileido.

– Nekalbėk netiesos, mano bičiuli, – iš naujo pradėjo jis. – Aš nesu nedėkingas ir visaip kaip vertinu tavo gerumą; aš skurdžius, toks skurdžius, koks tu niekada nebuvai ir nebūsi; aš tiek prisikentėjau pažeminimo, kad tu negali nė įsivaizduoti, bet tave visuomet laikiau draugu. Kai sakau „draugas", draugą ir turiu galvoje. Tu šįvakar įkaušęs, be ūpo, todėl priekabus, bet aš prisiekiu, mano ponai, kad geresnės širdies kaip tavo, Karlai Nikolausai, niekas neturi! Ir ne pirmą kartą taip sakau. Aš dėkingas tau už dėmesį, aišku, jei bus leista pripažinti, kad šios gausios vaišės ir upės geriausių vynų skirtos mano garbei. Ačiū tau, mano bičiuli, geriu į tavo sveikatą. Į sveikatą, broli Karlai Nikolausai. Ačiū, širdingai ačiū! Ir tas, ką padarei, nenueis niekais! Atsimink!

Šie žodžiai, ištarti nuo susijaudinimo (dvasinio susijaudinimo) virpančiu balsu, turėjo keistai didelį poveikį. Falkas pasijuto puikiai; argi nebuvo dar sykį pakartota, kad jis turi gerą širdį. Jis tuo tikėjo. Girtumas pasiekė sentimentalumo stadiją. Jie suėjo artyn, kalbėjo už kits kito apie savo geriausias būdo savybes, apie pasaulio nedorą, apie savo jausmų šiltumą ir siekių taurumą; laikėsi susikibę už rankų. Falkas kalbėjo apie žmoną, koks jis jai geras; kalbėjo apie savo verslo dvasinį skurdumą, kaip skaudžiai jaučiąs išsilavinimo stoką, koks nenusisekęs esąs jo gyvenimas; o kai išgėrė dešimtą taurelę likerio, pri-

sipažino Levinui, jog labai norėjęs pasiaukoti dvasinei veiklai, tapti misionierium. Abu pagavo įkvėpimas. Levinas kalbėjo apie savo velionę motiną, apie jos mirtį ir laidotuves, apie atstumtą meilę ir galiausiai apie savo religines pažiūras, „apie kurias nekalbąs su bet kuo"; įsileido į religiją. Atėjo pirma valanda, antra, o jie vis nebaigė, tuo tarpu Nistriomas ramiausiai miegojo, pasidėjęs rankas ir galvą ant stalo. Kontoroje liulėjo debesys tabako dūmų, temdydami dujinių žibintų šviesą; septynšakio kandeliabro žvakės buvo sudegusios, ir stalas atrodė pasibaisėtinai. Vienai kitai taurei stigo kojelės, staltiesė sulaistyta, apibarstyta cigarų pelenais, ant grindų primėtyta degtukų. Pro langinių plyšius sklido dienos šviesa ir, nusidriekusi ilgais spinduliais per tabako dūmus, piešė mįslingas figūras ant staltiesės tarp dviejų tikėjimo kankinių, kurie išsijuosę stengėsi perredaguoti Augsburgo išpažinimą[4]. Dabar jų balsai švokštė, smegenys buvo ištižusios, žodžiai ėjo vis blankyn, energija blėso, nors visaip ją kurstė ir iš paskutiniųjų mėgino pasiduoti ekstazei, bet ji vos vos pleveno, įkvėpimas dingo, girdėjosi dar vienas kitas beprasmis žodis, o netrukus užgeso paskutinė kibirkštėlė; atšipusios smegenys, kurios dirbo kaip užsuktas vilkutis, aptyko ir beviltiškai suglebo. Vienintelė mintis liko aiški – reikia eiti namo ir migti, antraip pasidarys koktu nuo kits kito, traukė vienuma.

Pažadino Nistriomą. Levinas apkabino Karlą Nikolausą ir įsigrūdo į kišenę tris cigarus. Buvo pakilta per aukštai, vėl staiga nusileisti žemyn ir prašnekti apie paskolą nederėjo. Atsisveikino, šeimininkas išleido svečius – ir liko vienas! Atvėrė langines, ir į kambarį plūstelėjo šviesa – atidarė langą, ir iš prieplaukos pusės pro ankštą skersgatvį, kurio vienas šonas namų buvo nutviekstas tekančios saulės, padvelkė gaivus oro gūsis. Laikrodis išmušė keturias; kokie keisti dūžiai, tik bemiegę naktį rūpesčių ar ligos kamuojamas ir ryto pasiilgęs vargšas tegirdi juos. Pati Rytų gatvė, ištvirkėlių, purvo ir peštynių gatvė, buvo dar tyli, tuščia, švari. Falkas jautėsi be galo nelaimingas. Buvo apjuoktas ir vienišas! Uždarė langą, užvėrė langines, o kai atsigręžęs pamatė jovalynę, pradėjo tvarkytis; surinko cigarų nuorūkas ir sumetė į židinį, nudengė stalą, išsišlavė, nušluostė dulkes, sudėliojo daiktus

į vietas. Nusiplovė rankas, nusiprausė, susišukavo, policininkas jį būtų palaikęs žmogžudžiu, mėginančiu sunaikinti nusikaltimo pėdsakus. Bet jis visą laiką galvojo – blaiviai, aiškiai ir nuosekliai. O kai sutvarkė kambarį ir pats apsitvarkė, padarė sprendimą, kuriam ilgai rengėsi, o dabar ryžosi įgyvendinti. Jis nuplaus tą gėdą, ištikusią jo giminę, pakils aukščiau, taps visiems žinomu, įtakingu žmogum; pradės naują gyvenimą; jis turi išsaugoti savo gerą vardą ir padaryti jį dar garbingesnį. Jautė, jog reikės didžiulių pastangų norint išsilaikyti po šio vakaro smūgio; garbės troškimas ilgai snūduriavo jame, o dabar buvo pažadintas, ir jis viskam pasiruošęs.

Galutinai išsiblaivė, užsidegė cigarą, išgėrė konjako ir užlipo aukštyn į savo kambarį, tyliai, atsargiai, kad nepažadintų žmonos.

Penktas skyrius

PAS LEIDĖJĄ

Arvidas Falkas nusprendė pirmiausia pradėti nuo galingojo Smito – šitokia pavarde tasai buvo pasivadinęs iš besaikio susižavėjimo visa kuo, kas amerikietiška, po to, kai sykį jaunystėje trumpam aplankė didžiąją šalį – nuo tūkstantarankio baisūno, kuris sugebėdavo per dvylika mėnesių padaryti rašytoją ir iš gana prastos medžiagos. Jo metodas buvo žinomas, bet neatsirado nė vieno, kas drįstų juo pasinaudoti, nes tam reikėjo neprilygstamo įžūlumo. Rašytojas, patekęs į jo globą, galėjo būti tikras, jog įgis vardą, užtat Smitas buvo stačiai apkepęs bevardžiais rašytojais. Koks buvo neįveikiamas ir kaip sugebėdavo nepaisyti nei publikos, nei kritikos, aiškiausiai rodė štai šis pavyzdys. Vienas jaunuolis, kuris iki tol niekada nerašė, sulebedija prastą romaną ir nuneša Smitui. Lyg tyčia šiam patinka pirmas skyrius – daugiau jis niekada neskaitydavo – ir nusprendžia padovanoti pasauliui naują rašytoją. Knyga išeina; ketvirtoje viršelio pusėje parašyta: *„Kraujas ir kalavijas*. Gustavo Šioholmo romanas. Tai jauno ir daug žadančio rašytojo darbas, autoriaus vardas plačiai žinomas ir

aukštai vertinamas ir t. t... Charakterių išbaigtumas... ryškumas... jėga. Didžiai rekomenduojame mūsų romanų skaitytojams". Knyga išeina balandžio trečią dieną. Balandžio ketvirtą populiariausiam sostinės laikraštyje „Pilkasis apsiaustas", kuriame Smitas turi penkiasdešimt akcijų, pasirodo recenzija. Recenzijos pabaiga tokia: „Gustavas Šioholmas jau turi vardą; mums dėl to nereikia rūpintis; ir mes rekomenduojam šį kūrinį ne tik romanų skaitytojams, bet ir romanus rašančiai visuomenei". Balandžio penktąją knyga išreklamuojama visuose sostinės laikraščiuose ir pacituojama ištrauka: „Gustavas Šioholmas jau turi vardą; mums dėl to nereikia rūpintis" („Pilkasis apsiaustas").

Tą patį vakarą pasirodo recenzija laikraštyje „Nepaperkamasis", kurio apskritai niekas neskaito. Joje knyga vadinama prasčiausios literatūros pavyzdžiu ir recenzentas prisiekinėja, kad Gustavas Šiobliomas (sąmoninga recenzento klaida) anaiptol neturi vardo. Bet kadangi „Nepaperkamojo" niekas neskaito, tai niekas nesužino ir priešingos nuomonės. Kiti sostinės laikraščiai, kurie nenori kivirčytis su gerbiamu „Pilkuoju apsiaustu" ir bijo Smito, lieka gana santūrūs, ir tiek. Jų manymu, Gustavas Šioholmas, uoliai dirbdamas, ateity galėsiąs įgyti vardą.

Keletą dienų tylu, bet visi laikraščiai, o „Nepaperkamasis" riebiu šriftu, šaukia: „Gustavas Šioholmas jau turi vardą". Tik paskui laikraštyje „N-čiopingo įvairenybės" šmėstelėja skaitytojo laiškas, užsipuoląs sostinės spaudą, kad ši esanti per rūsti jaunam rašytojui. Karštakošis laiško autorius pabaigoje rašo: „Nors ir kaip prieštarautų kietakakčiai doktrinieriai, Gustavas Šioholmas – tikras genijus".

Kitą dieną vėl visi laikraščiai šaukia: „Gustavas Šioholmas jau turi vardą" ir t. t. („Pilkasis apsiaustas"). „Gustavas Šioholmas – genijus" („N-čiopingo įvairenybės"). Kitame žurnalo „Mūsų kraštas", kurį leidžia Smitas, numeryje, ant viršelio, išspausdinamas toks skelbimas: „Mums malonu pranešti savo gausiems skaitytojams, kad *plačiai žinomas* rašytojas Gustavas Šioholmas kitam mūsų numeriui *pažadėjo* naują novelę" ir t. t. Ir vėl skelbimai laikraščiuose! Kalėdoms pagaliau išeina kalendorius „Mūsų tauta". Tituliniame puslapyje

suminėti rašytojai: Orvaras Odas, Talis Kvalis, Gustavas Šioholmas ir kiti. Štai faktas: po aštuonių mėnesių Gustavas Šioholmas jau turėjo vardą. O publikai – kas gi beliko, tik praryti. Nereikėjo eiti nė į knygyną ir vartyti knygą, prieš imant skaityti, nutvėręs bet kokį seną laikraštį, galėjai rasti apie ją parašyta, nebuvo tokios gyvenimo srities, kur nebūtum sutikęs ant skiautės popieriaus išspausdintos šios pavardės, šeimininkės šeštadieniais rasdavo ją pirkinių krepšyje, tarnaitės parsinešdavo iš krautuvių, kiemsargiai sušluodavo gatvėje, o šeimininkai turėdavo chalato kišenėje.

Žinodamas šitokią Smito galybę, jaunasis rašytojas virpančia širdim kopė tamsiais jo namo laiptais Katedros gatvelėje. Ilgai turėjo sėdėti ir laukti kamuojamas liūdnų minčių, kol atsivėrė durys ir pro jas lėkte išlėkė jaunikaitis su neviltim veide, pasikišęs po pažastim ryšulį popierių. Falkas drebėdamas įžengė į kambarį, kur priiminėjo pats baisūnas. Sėdėdamas ant žemos sofos, tylus ir romus kaip Dievas, maloniai nulenkęs žilabarzdę galvą su žydra kepuraite, lyg niekur nieko rūkė pypkę, rodos, nė nebuvo ką tik sužlugdęs žmogaus vilčių ir atstūmęs nuo savęs nelaimingojo.

– Labą dieną, labą dieną!

Ir valdovo akimis nužvelgė lankytojo apdarą, kurį pripažino esant tvarkingą, bet sėstis vis tiek nepasiūlė.

– Mano pavardė... Falkas.

– Negirdėjau tokios pavardės. Kas tamstos tėvas?

– Mano tėvas miręs.

– Aha, miręs! Gerai! Kuo tamstai galėčiau pasitarnauti?

„Tamsta“ išsitraukė iš vidinės kišenės rankraštį ir padavė Smitui; šisai bemat pasikišo po savim, net nepasižiūrėjęs į jį.

– Na, ir aš turėčiau spausdinti? Eilės? Taigi, taigi! Ar tamsta žinai, kiek kainuoja išspausdinti vieną lanką? Ne, nežinai!

Ir bakstelėjo neišmanėliui į krūtinę pypkės kotu.

– Ar tamsta turi vardą? Ne! Ar tamsta pasižymėjęs kuo nors? Ne!

– Už šiuos eilėraščius buvau pagirtas Akademijoj.

– Kokioj Akademijoj? Literatūros akademijoj! Aha! Ta, kuri leidžia visokias senienas. Taip!

– Senienas?

– Aha. Tamsta juk žinai, Literatūros akademija! Kaipgi! Muziejuje prie įlankos!

– Ne, pone Smitai, Švedų akademija, šalia biržos...

– Štai kaip! Toji su stearino žvakėmis! Tas pat! Niekas nežino, kokia iš jos nauda! Ne, gerbiamasis, reikia turėti vardą; kaip Tegneris, Erenšlėgelis[5], kaip... Taigi! Mūsų šalis turi daug žymių skaldų, tik aš jų dabar neprisimenu, bet reikia vardo. Ponas Falkas! Hm! Kas pažįsta poną Falką? Bent aš – ne, o pažįstu daug žymių skaldų. Neseniai aš pasakiau savo bičiuliui Ibsenui: „Klausyk, Ibsenai – aš jį vadinu „tu", – klausyk, Ibsenai, parašyk ką nors mano žurnalui; užmokėsiu kiek reikės!" Jis parašė, aš užmokėjau – bet ir man užmokėjo. Taigi!

Sugniuždytas jaunuolis, supratęs, jog stovi prieš žmogų, kuris Ibseną vadina „tu", būtų įmanęs lįsti į grindų plyšį ir pasislėpti. Jis norėjo atsiimti savo rankraštį ir bėgti šalin, kaip ką tik padarė anas vaikinas, bėgti kuo toliau, kur nors prie plačių vandenų. Smitas iškart tą pastebėjo.

– Taigi! Tamsta moki rašyti švediškai, aš tuo neabejoju! Ir tamsta pažįsti mūsų literatūrą geriau už mane! Taigi. Puiku! Man šovė į galvą viena idėja! Esu girdėjęs, jog kadaise, labai seniai, buvę žymių bažnytinių poetų, Gustavo Eriksono[6] ar jo dukters Kristinos laikais; taigi, nesvarbu. Prisimenu vieną iš jų, garsų, labai garsų, kuris parašė poemą, regis, apie Dievo tvarinius! Jo pavardė Hokanas!

– Ponas Smitas turbūt turit galvoje Hakviną Spėgelį[7]! „Dievo darbai ir atilsiai"!

– Aha, teisybė! Taigi! Aš ketinu ją išleisti! Mūsų laikais žmonės veržiasi į tikėjimą; aš tą pastebėjau; ir jiems reikia ką nors duoti. Tiesa, jau esu leidęs ir Hermano Frankės, ir Arnto[8], tačiau stambi bendrovė gali pardavinėti pigiau negu aš, ir todėl noriu išleisti ką nors gera už gerus pinigus. Ar neapsiimtum tamsta to darbo?

– Nežinau, kokios bus mano pareigos, kadangi kalbama apie pakartotinį leidimą, – suabejojo Falkas, nedrįsdamas atsisakyti.

– Ak, šitaip nenusituokti! Nagi redagavimas ir korektūros! Sutariam? Tamsta išleidi! Ar ne? Pasirašom popierėlį? Knyga eis keliais sąsiuviniais. Ar ne? Mažytį popierėlį! Paduokit man antai plunksną ir rašalą! Taigi!

Falkas padavė, neįstengė pasipriešinti. Smitas parašė, ir Falkas pasirašė.

– Taigi! Čia vienas dalykas! O dabar antras! Paduokit man tą knygutę iš lentynos! Trečia lentyna! Taip! Štai žiūrėkit. Brošiūra! Pavadinimas: „Der Schutzengel"*. Taip, ir matot vinjetę! Angelas su inkaru ir laivu – tikriausiai sudužusi škuna! Juk žinia, kokį didžiulį vaidmenį visuomenės gyvenime vaidina jūrų draudimas. Juk kiekvienas žmogus kada nors yra ką siuntęs, daugiau ar mažiau, laivu per jūrą? Ar ne tiesa? Taigi! Užtat visiems reikalingas jūrų draudimas. Ar ne tiesa? Taigi. Bet ar visi tą supranta? Ne! Todėl žinančiojo pareiga yra apšviesti nežinantįjį? Taigi! Mes žinom, ir tamsta, ir aš, vadinasi, privalom apšviesti. Ši knyga ir aiškina, jog kiekvienas žmogus turi apdrausti savo daiktus, jeigu siunčia juos jūra! Bet knyga parašyta blogai! Taigi! Užtat mums reikia parašyti geresnę! Ar ne tiesa? Tamsta sukursi dešimties puslapių novelę mano žurnalui „Mūsų kraštas", ir aš reikalauju, kad tamsta nepamirštum pavartoti žodžio „Tritonas", taip vadinasi naujoji bendrovė, kurią įsteigė mano brolsūnis ir kuriai aš noriu padėti, juk reikia padėti savo artimui, ar ne tiesa? Taigi! Pavadinimas „Tritonas" turi pasikartoti du sykius, nei daugiau, nei mažiau; bet taip, kad nekristų į akį! Supranti tamsta?

Falkui šiek tiek koktus atrodė toks pasiūlymas, bet kol kas sąžinei juk neteks nusikalsti, jis gaus darbo pas įtakingą žmogų, ir stačiai lyg pirštu pamojus, be jokių didelių pastangų. Taigi padėkojo ir sutiko.

– Tamsta žinai dydį! Keturios skiltys puslapyje – iš viso keturiasdešimt skilčių po trisdešimt dvi eilutes. Taigi! Ir turbūt parašysim popierėlį.

Smitas parašė popierėlį, ir Falkas pasirašė.

---

* Angelas sargas *(vok.)*.

– Na, štai! Dabar klausyk, tamsta juk pažįsti Švedijos istoriją? Antai, žvilgtelk vėl į lentyną! Ten guli klišė, iš medžio! Dešinėj! Taigi! Ar gali tamsta pasakyti, kokia čia dama? Turėtų būti karalienė.

Falkas, kuris iš pradžių nieko nematė, vien juodą medžio gabalą, galų gale įžiūrėjo žmogaus bruožus ir pasakė manąs, jog čia Ulrika Eleonora[9].

– Ar aš nesakiau! Chi chi chi! Šitas medgalys buvo palaikytas Anglijos karaliene Elžbieta ir išspausdintas Amerikos žinyne, o aš pirkau visai pigiai su krūva dar kitokių niekniekių. Dabar ji man atstos Ulriką Eleonorą mano „Kaimo bibliotekoje". Labai geri mūsų kaimiečiai. Noriai perka mano knygas. Taigi, va! Ar neparašytum tamsta teksto?

Subtiliai išpuoselėta Falko sąžinė neįžvelgė čia nieko bloga, nors jo jausmai buvo labai nemaloniai sukiršinti.

– Taigi! Prašom popierėlį! Šešiolika puslapių aštuntadalio lapo po tris skiltis, kiekviena po dvidešimt keturias eilutes. Taigi!

Ir vėl buvo parašytas popierėlis! Falkas, supratęs, jog audiencija baigta, savo veido išraiška parodė geidžiąs atsiimti rankraštį, ant kurio visą laiką Smitas sėdėjo. Bet tas nenorėjo paleisti jo iš rankų, ketino perskaityti, tik, girdi, šiek tiek užtruksią.

– Taigi, tamsta esi išmintingas žmogus, žinai, ką kaštuoja laikas. Čia ką tik buvo jaunuolis, irgi su eilėmis, su dideliu veikalu, bet man jis netinka. Taigi, aš jam pasiūliau tą patį, ką pasiūliau tamstai; ar žinai tamsta, ką jis atsakė? Jis man liepė taip padaryti, kad negaliu nė pakartoti jo žodžių. Taigi! Pasakė ir išlėkė. Neilgos dienos to žmogelio! Sudie! Sudie! Nusipirk tamsta Hokaną Spėgelį! Taigi. Sudie, sudie!

Smitas mostelėjo pypkės kotu į duris, ir Falkas išėjo.

Nelengva buvo žengti. Medgalys palto kišenėje sunkus, tempė prie žemės, traukė atgal. Jis galvojo apie išblyškusį jaunuolį su rankraščiu, drįsusį šitaip pasakyti Smitui, ir jį apniko puikybė. Bet paskui prisiminė senus tėviškus perspėjimus ir pamokymus, dar toptelėjo senas melas, jog kiekvienas darbas garbingas, sutramdė jo puikybę, jis suėmė save į rankas ir nuėjo rašyti keturiasdešimt aštuonių skilčių apie Ulriką Eleonorą.

Kadangi buvo anksti iškeliavęs iš namų, devintą valandą jau sėdėjo prie rašomojo stalo. Prisikimšo didelę pypkę, pasiėmė du lakštus popieriaus, nusivalė plienines plunksnas ir pabandė atsiminti, ką žino apie Ulriką Eleonorą. Atsivertė Ekelundą ir Frykselį[10]. Ten rubrikoje „Ulrika Eleonora" buvo daug prirašyta, tik beveik nieko apie ją pačią. Pusę dešimtos visa medžiaga buvo išsemta; jis parašė, kada ji gimė, kada mirė, kada įžengė į sostą, kada jo atsisakė, kuo vardu buvo tėvai ir už ko buvo ištekėjusi. Tai buvo paprasčiausia ištrauka iš bažnytinės knygos ir užėmė ne daugiau kaip tris puslapius, taigi liko tiktai trylika. Jis išrūkė keletą pypkių. Maišė plunksna po rašalinę, lyg norėdamas sužvejoti Midgordo gyvatę[11], bet nieko neištraukė. Reikėjo ką nors pasakyti apie jos asmenį, duoti keletą charakterio bruožų; jautė, jog turi ją vertinti savo nuožiūra. Išliaupsinti ją ar suniekinti? Kadangi tai jam buvo vis tiek, niekaip negalėjo apsispręsti iki pat vienuoliktos. Tada suniekino ją ir jau turėjo keturis puslapius, liko dvylika. Dabar nebebuvo kada svarstyti. Derėjo ką nors pasakyti apie jos karaliavimą, bet ji nekaraliavo, taigi nebuvo ko ir kalbėti. Aprašė valstybės tarybą – vėl puslapis, liko vienuolika; apgynė Giorco garbę[12] – vėl puslapis, liko dešimt! Dar nepriėjo nė pusiaukelės! Kaip jis nekentė tos moters! Vėl pypkės, vėl plunksnos! Grįžo atgal, nužvelgė praeitį ir, kadangi buvo įniršęs, iškoneveikė savo senąjį idealą – Karolį XII, bet taip mikliai, kad vos vienas puslapis prisidėjo prie kitų. Dar devyni! Vėl grįžo į praeitį ir sukapliavo Fredriką I[13]. Pusė puslapio! Jis žvelgė ilgesingom akim į popieriaus lakštą, žiūrėjo, kur bus pusiaukelė, bet niekaip nevaliojo iki ten nusikapstyti. Jam vis dėlto pavyko sukrapštyti pusaštunto puslapio, tuo tarpu Ekelundo buvo tik pusantro. Jis nutrenkė medgalį žemėn, paspyrė po sekreteru, vėl palindęs išsitraukė, nušluostė dulkes ir padėjo ant stalo! Kokia kančia! Dvasiškai jautėsi išdžiūvęs lyg buksmedžio lazda, bandė įsikalti sau pažiūras, kurių neturėjo, mėgino sužadinti jausmus velionei karalienei, bet jos niūrūs bruožai, išrėžti medyje, darė jam tokį pat įspūdį kaip jis medgaliui. Tada suvokė savo menkumą, pasijuto nusivylęs, pažemintas! Tai štai į ką išmainė savo buvusį amatą! Tuomet dar kartą suėmė save į rankas ir pradėjo galvoti apie angelą sargą. Ši knygelė

kitados buvo skirta vokiečių akcinei bendrovei „Nerėjas“, ir jos turinys trumpai toks: ponas ir ponia Šliosai išvažiuoja į Ameriką ir ten įsigyja didžiulį nekilnojamąjį turtą, kurį jie – nes taip reikalauja siužetas – būdami labai nepraktiški, paverčia brangiu kilnojamuoju turtu ir prašmatniais papuošalais ir, kad visa tai dar greičiau pražūtų ir nieko nebūtų galima išgelbėti, iš anksto pasiunčia pirmos klasės trys šimtai dvidešimt šeštuoju *Veritas* kompanijos laivu „Vašingtonas“; laivas apkaustytas variu, su vandeniui nepralaidžiomis pertvaromis ir, be to, apdraustas stambioje vokiečių jūrų draudimo kompanijoje „Nerėjas“ keturiems šimtams tūkstančių talerių. Taigi! Ponas ir ponia Šliosai, sykiu su vaikais, išplaukia puikiu *Vait Star Lain* kompanijos garlaiviu „Bolivaras“, kuris apdraustas stambioje vokiečių jūrų draudimo kompanijoje „Nerėjas“ (šios pagrindinis kapitalas dešimt milijonų dolerių) ir pasiekia Liverpulį. Keliauja toliau. Pasiekia Skageno kyšulį. Oras, žinoma, visą kelią giedras ir dangus skaisčiai šviečia, bet vos priplaukia pavojingąjį Skageno kyšulį, aišku, kyla audra; garlaivis sudūžta, tėvai, kurie apsidraudę gyvybę, nuskęsta ir šitaip garantuoja savo išgelbėtiems vaikams pusantro tūkstančio svarų sterlingų sumą. Vaikai, suprantama, be galo apsidžiaugia ir kuo geriausiai nusiteikę parvyksta į Hamburgą atsiimti draudimo sumos ir paveldėti tėvų turto. Ir pagalvokit, koks siaubas juos ištinka, kai sužino, jog prieš dvi savaites „Vašingtonas“ sudužęs Dogerio bankoje ir visas jų neapdraustas turtas nukeliavęs į jūros dugną. Taigi belieka tik gyvybės draudimo suma. Jie nuskuba į kompanijos agentūrą, ir pagalvokit, kaip persigąsta išgirdę, jog tėvai nespėję įmokėti paskutinio įnašo, kurio terminas buvęs vakarykščiai – kokia nesėkmė! – kaip tik tą dieną, kai jie nuskendo! Vaikai nežmoniškai nusimena ir graudžiai apverkia tėvus, kurie taip stengėsi jų labui. Raudodami puola vienas kitam į glėbį ir prisiekia, jog nuo šiol visada apdraus savo turtą, siųsdami jūra, ir niekada nevėluos mokėti gyvybės draudimo įnašų.

Ir visa tai reikėjo perkelti į švedų dirvą ir pritaikyti jai, padaryti skaitomą, paversti novele, su kuria jis įžengs į literatūrą. Vėl pakirdo puikybės kipšas ir ėmė kuždėti, kad jis pašlemėkas, jeigu imasi tokio darbo, bet šį balsą tuoj numalšino kitas balsas, iš pilvo, ir negana to,

dar prisidėjo keistas maudimas ir dilgčiojimas. Jis išgėrė vandens ir išrūkė dar vieną pypkę, tačiau bjaurūs pojūčiai tik sustiprėjo; mintys ėmė drumstis, kambarys pasidarė nejaukus, laikas ilgas ir vienodas; jautėsi pavargęs ir prislėgtas, viskas jį erzino; mintys padriko, galvoti negalėjo nieko arba tik apie nemalonius dalykus, o drauge didėjo kūno negalios! Nejaugi jis alkanas! Buvo dar tik pirma valanda, o paprastai prietaudavo ne anksčiau kaip trečią! Sunerimęs pasitikrino kasą. Trisdešimt penkios erės! Taigi pietų nėra! Pirmą kartą gyvenime! Iki šiol dėl to dar nebuvo tekę turėti rūpesčių! Vis dėlto su trisdešimt penkiomis erėmis ne badas. Gali nusiųsti parnešti duonos ir alaus. Ne, negali, šitaip nedera, negerai, o gal pačiam eiti į pieno krautuvę? Ne! O pasiskolinti iš ko nors? Neįmanoma! Nebuvo žmogaus, iš kurio būtų norėjęs skolintis! Sužinojęs tai alkis puolė jį kaip laukinis žvėris, plėšė, draskė, vaikė po kambarį. Jis rūkė pypkę po pypkės, mėgindamas sutramdyti žvėrį, bet tuščiai. Žemai, kareivinių kieme, sutratėjo būgnas, ir jis pamatė gvardiečius su variniais katiliukais, žygiuojančius pasiimti pietų; iš visų kaminų rūko dūmai, Šepsholmene laikrodis išmušė pietų valandas, kažkas čirškėjo kaimyno, policininko, virtuvėje, pro atviras prieškambario duris jį pasiekė kepsnio kvapas; jis girdėjo tarškant peilius ir lėkštes gretimam kambaryje ir vaikus kalbant maldelę prieš valgį; gatvėje miegojo sotūs grindėjai, padėję galvas ant tuščių maisto kapšelių; jis buvo tikras, jog visas miestas šią valandą valgo pietus, visi, išskyrus jį patį! Ir jam pasidarė pikta ant Dievo. Tuomet toptelėjo į galvą šviesi mintis. Jis paėmė Ulriką Eleonorą ir angelą sargą, suvyniojo į popierių, užrašė Smito pavardę bei adresą ir atidavė pasiuntiniui savo trisdešimt penkias eres. Po to lengviau atsikvėpė, parvirto ant sofos su savo alkiu, bet pilnas puikybės.

Šeštas skyrius

RAUDONASIS KAMBARYS

Ta pati vidurdienio saulė, kuri matė pirmas beviltiškas Arvido Falko grumtynes su alkiu, linksmai žvelgė į trobelę Lil-Janse, o ten Selenas vienmarškinis stovėjo prie molberto ir tapė paveikslą, kurį rytojaus dieną, dar prieš dešimtą valandą, turėjo pristatyti parodai, gatavą, nulakuotą ir su rėmu. Ulė Montanus sėdėjo ant suolo ir skaitė nuostabiąją knygą, kurią mainais už kaklaskarę buvo gavęs pasiskolinti vienai dienai; protarpiais žvilgteldavo į Seleno paveikslą ir išreikšdavo savo pritarimą, nes žavėjosi didžiuliu Seleno talentu. Lundelis ramiai knypštė su savo „Nuėmimu nuo kryžiaus"; jis jau turėjo parodoje tris paveikslus ir kaip daugelis kitų nekantriai laukė, kada juos nupirks.

– Gerai, Selenai! – pasakė Ulė. – Tu tapai dieviškai!

– Leisk man pažiūrėti į tavo špinatą, – įsiterpė Lundelis, kuris iš principo niekada niekuo nesižavėjo.

Paveikslo siužetas buvo paprastas ir didingas. Lakaus smėlio plyna pakrantė ties Halandu, antram plane – jūra; rudeniška nuotaika, saulės blyksniai, prasiskverbę pro debesų plyšius; pirmam plane lakaus smėlio juosta ką tik apnešta dumbliais, jie dar šlapi ir spindi prieš saulę; toliau jūra, didžioji dalis šešėlyje, aukštos bangos su baltomis keteromis, bet palei pat horizontą vėl šviečia saulė ir tiesia perspektyvą į begalybę. Stafažą atstojo tik būrelis praskrendančių paukščių. Tai buvo kalbantis paveikslas, jį galėjo suprasti kiekvienas nesugadintas protas, turėjęs drąsos pažinti vienatvės paslapčių gausybę ir matęs, kaip smėlis dusina daug žadantį derlių. Ir tai buvo nutapyta su įkvėpimu, talentingai; nuotaika sąlygojo spalvas, o ne atvirkščiai.

– Dar kažko trūksta pirmam plane, – patarė Lundelis. – Nupiešk karvę!

– Et, neplepėk! – atsakė Selenas.

– Paklausyk manęs, žioply, kitaip neparduosi. Nupiešk kokią nors figūrą, sakysim, merginą; aš tau padėsiu, jei pats nemoki, žiūrėk...

– Eik sau! Nekvailiok! Ką veiksi su tais sijonais vėjų pagairėj. Tavo galva pramušta ant sijonų!

– Na, žinokis, – atsakė Lundelis, slapčiom įsižeidęs, kad užgavo jo silpną vietą. – Bet vis tiek galėtum nupiešti gandrus vietoj šitų pilkų žuvėdrų, kurių nė nesuprasi kas per vienos. Įsivaizduok – raudonos kojos tamsaus debesies fone, koksai kontrastas!

– Et, nieko tu nesupranti.

Selenas ne itin sugebėjo motyvuoti, bet tvirtai tikėjo savo nuomone, o sveikas instinktas jį saugojo nuo daugybės klaidų.

– Bet tu jo neparduosi, – vėl pradėjo Lundelis, kuriam rūpėjo ekonominė bičiulio gerovė.

– Tai kas, ir taip pragyvensiu! Argi kada nors esu pardavęs? Bene aš dėl to blogesnis! Manai, jog nežinau, kad parduočiau, jeigu tapyčiau kaip kiti; manai, jog nemoku taip blogai tapyti kaip jie? O, ir dar kaip! Tik nenoriu!

– Bet neužmiršk, kad reikia skolas mokėti! Tu skolingas meistrui Lundui iš „Prikaistuvio“ porą šimtų riksdalerių.

– Et, nenuskurs jis dėl to! Beje, iš manęs jis yra gavęs paveikslą, kuris vertas dvigubai tiek.

– Dar tokio savimeilio kaip tu nesu matęs! Tas paveikslas nevertas dvidešimties riksdalerių.

– Aš vertinu jį penkiais šimtais, pagal įprastinę kainą! Bet, deja, skonis toks įvairus šiam pasaulyje. Man atrodo, kad tavo „Nuėmimas nuo kryžiaus“ nevykęs, o tau jis atrodo geras. Taigi! Ir kas tave gali smerkti! Skonio reikalas!

– Beje, ir mes per tave nebegausim „Prikaistuvyje“ kredito; vakar meistras Lundas man tą pasakė, ir aš nebežinau, kur šiandien pietausim!

– A, kam tau tie pietūs! Ir taip pragyvensim! Aš jau visi metai nepietauju!

– Oho, bet užtat kai anądien tau pakliuvo į nagus tas asesorius, apšlavei kaip reikiant.

– Taip, teisybė! Puikus vaikinas! Ir netgi talentingas, jo eilėraščiai labai nuoširdūs; skaičiau keletą aną vakarą. Tik bijau, kad jis per gležnas ko nors pasiekti, labai jautrios širdies, pasiutėlis!

– Kai padraugaus su tavim, viskas išgaruos. Tik man siaubas žiūrėti, kaip tu per tokį trumpą laiką šitaip sugadinai jaunąjį Renjelmą. Sako, tu jam prikurkei, kad eitų į teatrą!

– Matai, jau pasipasakojo! Tai šaunuolis! Išeis iš jo žmogus, jei tiktai liks gyvas; bet nekokie reikalai, kai šitaip striuka pavalgyti! O Viešpatie gailestingas! Dažai baigėsi! Gal turi lašelį baltų? Dievaži, visos tūbelės sausai išspaustos, duok dažų, Lundeli.

– Aš neturiu atliekamų, tik tiek, kiek man pačiam reikia, o jei ir turėčiau, vengčiau tau duoti!

– Et, neplepėk niekų; juk žinai, kad skubu.

– Iš rimtųjų, tau aš neturiu dažų. Jei būtum pataupęs, dar ilgam būtų užtekę...

– Aišku, kas to nežino! Tuomet duok pinigų!

– Pinigų, juk ką tik šnekėjom!

– Kelkis, Ule, nueisi į lombardą!

Išgirdęs žodį „lombardas“ Ulė nušvito, nes žinojo, kad tada gaus pavalgyti. Selenas pradėjo žvalgytis po kambarį.

– Ką čia mes turim? Porą batų! Už juos gausim dvidešimt penkias eres, verčiau parduoti.

– Batai Renjelmo, nekišk nagų, – įsiterpė Lundelis, nes pats ketino jais apsiauti eidamas po pietų į miestą. – Kokią turi teisę savintis kitų daiktus?

– Na ir kas. Juk vėliau jis gaus už juos pinigus. Kas čia per ryšulys? Aksomo liemenė! Nuostabu! Aš ją apsivilksiu, o mano Ulė tegul neša užstatyti! Apykaklės ir rankogaliai! Et, popierėlis! Kojinės! Še, Ule, dvidešimt penkios erės! Įsisuk į liemenę! Tuščius butelius gali parduoti! Man rodos, būtų geriausia, jei viską parduotum!

– Kaip tu drįsti pardavinėti kitų daiktus; kur tavo sąžinė, – vėl įsiterpė Lundelis, nes daug dėjo vilčių įtikinėjimo keliu pats priglobti ryšulį, kuris jau seniai jį viliojo.

– Vėliau jis gaus pinigus! Bet dar mažai! Reikia paimti porą paklodžių iš lovos! Na ir kas? Apsieisim be paklodžių! Greičiau, Ule! Lankstyk!

Nors Lundelis išsijuosęs protestavo, Ulė kuo vikriausiai susilankstė vieną paklodę ir susirišo į ją daiktus. Tada pasikišo ryšulį po pažasčia,

susisagstė apdriskusį surdutą, kad nesimatytų, jog be liemenės, ir išdrožė į miestą.

– Kaip tikras vagis, – pasakė Selenas, stovėdamas prie lango ir su šypsenėle žvelgdamas į kelią. – Jei tik koks policininkas neprikibs, viskas bus gerai! Greičiau, Ule! – šūktelėjo jis įkandin. – Jei kiek liks nuo dažų, nupirk šešias prancūziškas bandeles ir du butelius alaus!

Ulė atsigręžė ir išdidžiai pamojavo skrybėle, lyg visas tas gėrybes jau būtų turėjęs kišenėse.

Lundelis ir Selenas liko vieni. Selenas atsistojęs gėrėjosi savo naująja aksomo liemene, į kurią šitiek laiko Lundelis varvino seilę. Lundelis grandė paletę ir pavydžiai dėbčiojo į prarastą turtą. Bet ne tas jam dabar buvo svarbiausia ir ne apie tai sunku prašnekti.

– Žvilgtelk į mano paveikslą, – pasakė jis. – Iš rimtųjų, kaip jis tau patinka?

– Nereikia terliotis su smulkmenomis ir piešti, reikia tapyti! Iš kur sklinda šviesa? Nuo drabužių, nuo plikų vietų! Juk tai kvaila! Kuo kvėpuoja žmonės? Dažais, aliejum! Aš nematau oro.

– Taigi, – nesutiko Lundelis, – bet juk pats sakai, kiekvienam kitaip rodosi! Na, o kompozicija?

– Ar ne per daug žmonių?

– Cha, koks tu keistas; aš beveik norėjau dar pridėti keletą!

– Leisk dirstelti, štai čia klaida! – Selenas pasižiūrėjo į paveikslą ilgu žvilgsniu, būdingu pajūrio arba lygumų gyventojui.

– Taip, yra klaida! Argi pamatei? – pritarė Lundelis.

– Vieni vyrai! Šiek tiek sausoka!

– Iš tikrųjų! Ir kaip tu pastebėjai!

– Vadinasi, tau reikia moters?

Lundelis pasvarstė, ar Selenas nesityčioja, bet sunku buvo atspėti, nes šis kaip tik švilpavo.

– Taip, man trūksta moters figūros, – atsakė jis.

Stojo tyla, ir nemaloni tyla, juk juodu buvo tokie seni pažįstami.

– Niekaip neįsivaizduoju, kur man gauti pozuotoją. Iš Akademijos nenoriu, juk jas visas pasaulis pažįsta, be to, mano siužetas bažnytinis.

– Norėtum kokios padoresnės? O! Suprantu! Jeigu jai nereikės pozuoti nuogai, ko gero, aš galėčiau...

– Nereikės nuogai, ar tu pakvaišęs, tarp šitokios daugybės vyrų; juk ir siužetas bažnytinis...

– Taip, taip, aišku. Be to, turėtų būti apsitaisiusi rytietiškai, stovėti pasilenkusi į priekį, kaip aš įsivaizduoju, rodos, kažką ima nuo žemės, matyti pečiai, kaklas, dalis nugaros, štai kaip! Bet romi kaip Magdalena! O! Žinai, iš paukščio skrydžio!

– Tau tik iš ko nors tyčiotis; ir viską niekinti!

– Prie reikalo! Prie reikalo! Tau reikia pozuotojos, be jos neapsieisi; pats nieko nepažįsti! Puiku! Tavo dievobaimingi jausmai neleidžia jos ieškoti, vadinasi, mudu su Renjelmu, du lengvabūdžiai, tau ją surandam!

– Bet mergina turi būti dora, sakau iš anksto!

– Žinoma, kaipgi! Žiūrėsim, ką čia sugalvojus, poryt, kai gausim pinigų.

Ir vėl abu tapė toliau, tyliai, ramiai, kol atėjo ketvirta valanda, o galiausiai ir penkta. Protarpiais vis neramiai dirstelėdavo į kelią. Selenas pirmasis nutraukė baugią tylą.

– Ulė užgaišo. Tikriausiai jam kas nors atsitiko! – pasakė jis.

– Taip, čia jau kažkas negerai, bet kodėl tu amžinai siuntinėji tą vargšelį! Juk galėtum pats savo reikalus tvarkytis.

– O, jis neturi daugiau ko veikti, be to, labai mielai sutinka!

– Bene tu žinai, ir dar aš tau pasakysiu, neaišku, kas Ulės laukia. Jis pilnas didelių sumanymų ir vieną gražią dieną gali vėl ant kojų atsistoti, ir tada ne pro šalį bus priklausyti prie jo draugų!

– Ką tu kalbi! O kokį šedevrą jis galėtų sukurti? Aš tikiu, kad iš Ulės išeis žymus žmogus, nors ne kaip skulptorius! Bet ko tas kipšas taip ilgai negrįžta! Kaip manai, ar galėjo jis imti ir išleisti pinigus?

– Žinoma! Jau seniai jam nieko Dievulis nesiunčia, o pagunda gal buvo per didelė, – atsakė Lundelis ir per dvi skyles susiveržė diržą, svarstydamas, kaip jis būtų pasielgęs Ule dėtas.

– Ką gi, žmogus yra tik žmogus, o kiekvienas pats sau yra artimiausias, – įsiterpė Selenas, kuriam visiškai buvo aišku, kaip jis būtų

pasielgęs. – Betgi aš negaliu laukti; man reikia dažų, nors vogti tektų! Eisiu ieškoti Falko.

– Vėl sunksi iš vargšelio! Juk vakar pasiėmei iš jo rėmui! Ir ne šiaip keletą skatikų!

– O, mielasis! Matyt, turėsiu dar kartą akis pasismailinti, nieko nepadarysi. Ir dar kaip tenka nusižeminti! Beje, Falkas geraširdis žmogus, supras, kaip kartais atsitinka. Taigi aš einu! Jei Ulė sugrįš, pasakyk, kad jis galvijas! Sudie! Užsuk į Raudonąjį kambarį, pažiūrėsim, gal Dievas bus gailestingas ir duos ko nors užvalgyti, iki saulė nusileis! Išeidamas užrakink duris ir pakišk raktą po slenksčiu! Sudie!

Jis išėjo ir netrukus jau buvo prie Falko durų Grafo Magnio gatvėje. Pasibeldė, bet niekas neatsiliepė. Tada atsidarė duris ir įėjo į vidų. Falkas, kuris, matyt, sapnavo blogą sapną, pašoko iš miego ir įsistebeilijo į Seleną, nepažino.

– Labas vakaras, brolau, – pasisveikino Selenas.

– O Viešpatie, čia tu! Kažką taip keistai susapnavau! Labas vakaras, sėskis, užsirūkyk pypkę! Ar jau vakaras?

Selenas tarėsi atpažįstąs simptomus, tačiau nėmaž neišsidavė ir pradėjo šneką.

– Turbūt nebuvai šiandien „Alavinėj sagoj"?

– Ne, – sumišęs atsakė Falkas, – nebuvau ten. Ėjau į „Iduną"!

Jis nelabai suvokė, ar sapnavo, ar iš tikrųjų ten buvo, tačiau apsidžiaugė šitaip pasakęs, nes gėdijosi savo vargingos būklės.

– Ir teisingai padarei, – pritarė Selenas. – „Alavinėj sagoj" nekoks valgis!

– Taigi ir aš nepasakyčiau! – sutiko Falkas. – Jų mėsiška sriuba pašėlusiai prasta!

– Taip, ir dar tas senis šeimininkas stovi šalia ir skaičiuoja sumuštinius, tikras sukčius.

Išgirdęs žodį „sumuštinis" Falkas galutinai atsipeikėjo, bet jau nebesijautė esąs alkanas, nors kojos truputį tirtėjo. Vis dėlto pokalbio tema buvo nelabai maloni, reikėjo kuo greičiau ją keisti.

– Na, – tarė jis, – turbūt pabaigsi savo paveikslą lig rytojais ryto?

– Deja, ne, prasti reikalai.

– O kas atsitiko?

– Nesuspėsiu.

– Nesuspėsi? Tai ko nesėdi namie ir nedirbi?

– Ak, vis tos pačios amžinos istorijos, mielas brolau! Trūksta dažų! Dažų!

– O, čia dar ne bėda! Gal nebeturi pinigų?

– Bene tada aimanuočiau!

– Ir aš neturiu! Kas gi daryti?

Selenas nuleido akis, kol žvilgsnis sustojo ties Falko liemenės kišenaite, į kurią vingiavo storoka auksinė grandinėlė; ne todėl, jog manė, kad tai tikras auksas, su praba, nes tiesiog buvo neįtikėtina, jog žmogus gali leistis į tokią prabangą – šitiek pinigų nešiotis ant liemenės. Tuo tarpu mintys pasuko aiškia kryptim, ir jis kalbėjo toliau:

– Kad bent turėčiau ką užstatyti, bet mes buvom labai neapdairūs ir pačią pirmąją saulėtą balandžio dieną nunešėm žieminius paltus.

Falkas paraudo. Su šitokiomis gudrybėmis jam dar nebuvo tekę susidurti.

– Ar jūs užstatinėjat paltus? – paklausė jis. – Ir ką nors gaunat?

– Užstatyti galima viską o viską, – pabrėžė Selenas. – Tik nieko negauni.

Falkui pasidarė tamsu akyse. Jis turėjo atsisėsti. Paskui išsiėmė savo auksinį laikrodį.

– Kaip manai, kiek už jį būtų galima gauti, su grandinėle?

Selenas pasvarstė rankoje būsimus užstatus ir nužvelgė juos žinovo mina.

– Ar čia auksas? – paklausė jis dusliu balsu.

– Auksas!

– Tikras?

– Tikras!

– Ir laikrodis, ir grandinėlė?

– Ir laikrodis, ir grandinėlė!

– Šimtas riksdalerių! – tarė Selenas ir pakratė ranką, net auksinė grandinėlė sužlegėjo. – Bet gaila! Kaipgi tu dėl manęs užstatinėsi savo daiktus!

– Niekis, ir dėl savęs, – pasakė Falkas, nenorėdamas dėtis esąs nesavanaudis, nes toks nebuvo. – Man irgi reikia pinigų. Jeigu paversi juos pinigais, padarysi man paslaugą!

– Na, gerai, – atsakė Selenas, nenorėdamas kamuoti savo draugo nekukliais klausimais. – Aš juos užstatysiu! Renkis, brolau! Gyvenimas kartais žiaurus, supranti, bet vis tiek reikia nepasiduoti!

Jis paplekšnojo Falkui per petį, tuo parodydamas savo nuoširdumą, nedažnai prasiskverbiantį pro ironijos kiautą, kuriuo buvo apsišarvavęs, ir jie išėjo.

Kai viską susitvarkė, buvo septinta valanda. Paskui jie nusipirko dažų ir patraukė į Raudonąjį kambarį.

Bernso salonas[14] tuo metu kaip tik buvo pradėjęs vaidinti savo kultūrinį bei istorinį vaidmenį Stokholmo gyvenime, padaręs galą žalingiems kafešantanams, kurie septintajame dešimtmetyje klestėjo arba savivaliavo sostinėje, o iš jos pasklido po visą šalį. Čia apie septintą valandą rinkdavosi būriai jaunimo, apimti tos neįprastos būsenos, kuri prasideda palikus tėvų namus ir trunka, kol atsiranda sava pastogė; čia sėdėjo pulkeliai viengungių vaikinų, pabėgusių iš nykių kambarėlių ar mansardų, kad galėtų pabūti šviesoje ir šilumoje, susitikti su žmonėmis ir pasikalbėti. Salono šeimininkas daug kartų mėgino linksminti savo publiką pantomima, akrobatika, baletu ir taip toliau, bet jam aiškiai buvo parodyta, kad čia žmonės eina ne linksmybių ieškoti, o ištroškę ramybės, jiems reikalinga vieta pokalbiams, susitikimams, kad jie žino, jog čia visada galės susirasti pažįstamą; o kadangi muzika netrukdė šnekučiuotis, netgi atvirkščiai, todėl niekas jai neprieštaravo ir netrukus jau buvo neatskiriama stokholmiečio vakarinio meniu dalis šalia punšo ir tabako. Taip Bernso salonas tapo viso Stokholmo viengungių klubu. Kiekviena kompanija turėjo išsirinkusi savo kampelį; Lil-Janso gyventojai buvo užsigrobę šachmatų kambarį ties pietine galerija, apstatytą raudonais baldais ir trumpumo sumetimais netrukus pradėtą vadinti Raudonuoju kambariu. Kiekvienas žinojo, kad čia visada galės susitikti, nors ir kur būtų pasklidę dienos metu; iš čia, kai prispirdavo bėda ir žūtbūt reikėdavo susi-

krapštyti pinigų, prasidėdavo tikri salės antpuoliai; būdavo sudaroma grandinė; dviese užspeisdavo galeriją, o kiti slinkdavo salės šonais; tarsi tinklą užmesdavo, ir retai kada jį ištraukdavo tuščią, nes per vakarą plaukdavo ir plaukdavo nauji svečiai. Šį vakarą tokia veikla nebuvo reikalinga, ir užtat Selenas išdidžiai ir ramiai klestelėjo į raudoną sofą šalia Falko.

Suvaidinę prieš kits kitą nedidelę komediją, ką reikėtų išgerti, sutarė pirmiausia pavalgyti. Vos pradėjo užkandžiauti ir Falkas pasijuto atgaunąs jėgas, ant stalo nusidriekė ilgas šešėlis – prieš juos stovėjo Igbergas, išblyškęs ir nusikamavęs kaip paprastai. Selenas, būdamas laimingųjų padėty, o tokiais atvejais jis niekad nešykštėdavo gero ir mandagaus žodžio, tuoj paklausė, ar Igbergas nesutiktų dėtis į kompaniją, o Falkas taip pat jam pritarė. Igbergas pasimaivė, greitosiomis nužvelgė stalo turinį, ar sočiai pavalgys, ar bus galima prisikirsti kaip reikiant, ar tik apmalšinti alkį.

– Ponas asesorius turi aštrią plunksną, – pasakė jis, norėdamas nukreipti kitų dėmesį nuo savo šakučių, pradėjusių naršyti po padėklą.

– Kaip? Ar aš? – nuraudęs paklausė Falkas; jis nemanė, kad kas nors pažįsta jo plunksną.

– Straipsnis padarė visiems didžiulį įspūdį!

– Koks straipsnis? Nieko nesuprantu!

– Kaip! Nagi „Tautos vėliavoje“ apie Valdininkų algų mokėjimo kolegiją!

– Ne aš jį rašiau!

– O kolegijoje sako, kad jūs! Buvau sutikęs iš ten vieną pažįstamą ekstraordinarininką; jis kaip tik minėjo, kad jo autorius esate jūs, ir, girdi, straipsnis daug ką smarkiai papiktinęs!

– Ką jūs sakot?

Falkas iš tikrųjų jautėsi šiek tiek kaltas, nes dabar prisiminė, kad Struvė tą vakarą ant Mozės kalno viską užsirašinėjo. Bet juk Struvė tik paskelbė tą, ką jam pasakojo Falkas, taigi šis neturi teisės atsisakyti savo žodžių, nors ir grėstų pavojus, kad bus palaikytas bulvariniu rašeiva! Užtat, supratęs, jog trauktis atgal nebėra kur, matė vienintelį kelią: drožti pirmyn!

– Teisybė, – tarė jis, – aš esu to straipsnio iniciatorius! Bet pakalbėkim apie ką kita! Ką jūs manot apie Ulriką Eleonorą? Įdomi asmenybė, ar ne? Arba jūrų draudimo kompanija „Tritonas“. Arba Hakvinas Spėgelis?

– Ulrika Eleonora yra viena iš įdomiausių figūrų visoje Švedijos istorijoje, – rimtai atsakė Igbergas. – Aš kaip tik gavau užsakymą parašyti apie ją rašinį.

– Iš Smito? – paklausė Falkas.

– Taip, iš kur jūs žinot?

– Vadinasi, ir „Angelą sargą“ pažįstat?

– Iš kur jūs žinot?

– Šiandien per pietus aš juos grąžinau atgal.

– Labai klystat atsisakydami darbo! Jūs dar gailėsitės! Kaip kažin ką!

Falko skruostai degė lyg nuo karštligės, jis kalbėjo vis labiau įsijausdamas. Selenas sėdėjo ramiausiai ir rūkė, daugiau klausydamasis muzikos negu pokalbio, kuris ne tik nedomino, bet dar buvo ir nesuprantamas. Iš savo sofos kampo pro suveriamųjų durų angą jis galėjo matyti pietinę galeriją, visą salės vidurį, netgi šiaurinę galeriją. Ir tabako dūmų debesys, nuolatos liulantys tarp galerijų, vis dėlto netrukdė jam įžvelgti veidus, esančius kitapus. Staiga jo dėmesį patraukė kažkas pačiam tolimajam krašte. Jis timptelėjo Falką už rankovės.

– Pažiūrėkit, tai gudragalvis! Antai, prie kairinės užuolaidos!

– Lundelis!

– Taigi, jisai! Ieško Magdalenos! Jau kalbina vieną! Na ir apsukrumas!

Falkas taip nuraudo, kad ir Selenas pastebėjo.

– Argi jis čia ieško sau pozuotojų? – paklausė nustebęs.

– Taip, o kurgi daugiau ras! Bene kur patamsy nusitvers!

Netrukus Lundelis priėjo artyn ir buvo pasveikintas išraiškingu Seleno galvos mostu, kurio prasmę, regis, tuoj atspėjo, nes šiek tiek mandagiau negu paprastai nusilenkė Falkui ir kone užgauliai išreiškė savo nuostabą, kad Igbergas čia. Igbergas, visa tai stebėjęs, tuoj pasinaudojo proga ir paklausė Lundelį, ko šis geidautų užkąsti; Lundelis

išpūtė akis – matyt, atsidūrė tarp tikrų didžiūnų. Ir pasijuto baisiausiai laimingas, tapo švelnus ir draugiškas, o kai gavo karštą patiekalą, nebesusilaikė neišreiškęs to, ką jaučia. Jis aiškiai norėjo kažką pasakyti Falkui, bet nesugalvojo ką. Laimė, kaip tik tuo metu orkestras užgrojo „Išgirsk mus, Švedija“, o netrukus „Viešpats – mūsų stiprybė“.

Falkas dar užsakė gėrimų.

– Ponas asesorius, kaip ir aš, mėgstate gražias senovines giesmes, – pradėjo Lundelis.

Falkas nežinojo, ar apskritai mėgsta kokią giesmę, užtat paklausė Lundelį, gal šis norėtų išgerti punšo. Lundelis sudvejojo, kažin ar verta rizikuoti. Gal pirma sočiau užkąsti, juk jis toks silpnas gėrovas ir manė privaląs tai priminti stipriu, bet trumpu kosulio priepuoliu, kuris jį ištiko po trečios taurelės.

– *Santarvės fakelas,* gražus pavadinimas, – kalbėjo toliau Lundelis. – Tai rodo ir didelį dvasinį veržimąsi į santarvę, ir tą šviesą, kuri nutvieskė pasaulį, įvykus pačiam didžiausiam stebuklui, ir dar visiems pasipūtėliams įvarė apmaudo.

Jis užsikišo mėsos kukulį už paskutinio krūminio danties ir apsidairė, kokį įspūdį padarė jo kalba, bet nė kiek nenudžiugo, išvydęs į save atgręžtus tris kvailus veidus, apstulbusius iš nuostabos. Reikėjo kalbėti aiškiau.

– Spėgelis – garsenybė, ir jo kalba tai ne fariziejų kalba. Mes visi prisimenam, kad jis parašė puikią psalmę „Nutilo raudos“, nė viena jai neprilygsta. Į sveikatą, asesoriau; džiaugiuosi, kad jūs tai suprantat!

Staiga Lundelis pastebėjo, kad jo stiklelis tuščias.

– Manau, jog nepakenks dar vienas.

Dvi mintys sukosi Falko galvoje: pirma – šitas bernas maukia degtinę! Antra – iš kur jis ištraukė Spėgelį? Lyg žaibas plykstelėjo įtarimas, bet nenorėjo nieko žinoti, užtat tepasakė:

– Į sveikatą, pone Lundeli!

Laimė, nemaloniam pokalbiui, kuris turėjo dabar prasidėti, sutrukdė pasirodęs Ulė. Iš tikrųjų tai buvo Ulė, dar labiau apdriskęs, dar murzinesnis ir pažiūrėti visai luošas, klubai lyg bušpritai išsišovę po surdutu, susegtu vienintele saga ties viršutiniu šonkauliu. Tačiau

buvo smagus, juokėsi, išvydęs ant stalo tiek valgių ir gėrimų, ir, Seleno siaubui, ėmė dėstyti, kaip atliko misiją, tokiu būdu atsikratydamas visų įgaliojimų. Jį tikrai buvo nutvėręs policininkas.

– Štai kvitai!

Jis padavė per stalą du žalius lombardo kvitus Selenui, kuris bemat pavertė juos popieriaus rutuliuku.

Paskui jį nutempę į policijos nuovadą. Ulė parodė atplėštą apykaklę. Čia turėjęs pasisakyti pavardę. Girdi, aiškus melas, argi žmogus gali vadintis Montanum! Po to gimimo vieta: Vestmanlandas! Irgi melas, nes policijos viršininkas pats esąs iš ten ir gerai pažįstąs savo tėviškėnus. Po to amžius: dvidešimt aštuoneri metai!

Melas, „kadangi mažiausia turėtų būti keturiasdešimt". Gyvenamoji vieta: Lil-Jansas! Irgi melas, nes ten niekas daugiau negyvena, tik sodininkas. Amatas: dailininkas! Irgi melas, „nes atrodąs kaip valkata".

– Štai dažai, keturios tūbelės! Pažiūrėk!

Paskui jie atrišę paketą ir rišdami sudraskę vieną paklodę.

– Todėl už abi gavau tik vieną riksdalerį ir dvidešimt penkias eres! Pažiūrėk į kvitą, pamatysi, kad teisingai!

Tada jį paklausę, kur pavogęs visus šiuos daiktus. Ulė atsakęs, kad jis nevogęs šitų daiktų, o policijos viršininkas atkreipęs jo dėmesį, kad niekas neklausiąs, *ar* pavogė, o *kur* pavogė! Kur? Kur? *Kur?*

– Štai grąža, dvidešimt penkios erės! Nepaėmiau nė vienos.

Paskui buvęs surašytas „pavogtų daiktų" protokolas ir užantspauduotas trimis antspaudais. Tuščiai Ulė prisiekinėjęs esąs nekaltas, tuščiai prašęs juos būti teisingus ir humaniškus. Pastarasis prašymas, regis, taip paveikęs, kad policininkas pasiūlęs dar pridėti protokole, jog „suimtasis" – jis jau buvęs suimtasis – sulaikytas neblaivus nuo stipriųjų gėrimų, tai irgi įrašę, tik be žodžių „stipriųjų gėrimų". Po to viršininkas kelis sykius pakartotinai prašęs policininką atsiminti, ar suimtasis nesipiešinęs sulaikant, ir šis atsakęs, jog negalėtų prisiekti, kad suimtasis priešinosi (vis dėlto labai keista, kadangi atrodęs įtartinas ir grėsmingas), bet „manąs", jog suimtasis bandęs priešintis, nes įbėgęs į tarpuvartę, ir tai pridėję protokole.

Tada buvęs surašytas raportas ir Ulei liepta pasirašyti. Raportas buvęs toks: ketvirtą valandą trisdešimt penkios minutės po pietų buvo pastebėtas įtartinos ir grėsmingos išvaizdos vyriškos lyties pilietis, sėlinantis kairiąja Norlando gatvės puse ir nešinas neaiškaus turinio ryšuliu. Sulaikytasis pilietis buvo apsitaisęs žalios gelumbės surdutu (be liemenės), mėlynomis bajinėmis kelnėmis, marškiniais, paženklintais raidėmis P. L. (o tai reiškia, kad arba jie vogti, arba sulaikytasis neprisipažino tikrosios pavardės), su žaliadryžėmis vilnonėmis kojinėmis ir žema fetrine skrybėle su gaidžio plunksna. Sulaikytasis pateikė keistą pavardę, būtent Ulė Montanus, pamelavo, jog gimęs Vestmanlande, iš valstiečių, ir bandė įtikinti esąs dailininkas, taip pat savo gyvenamąją vietą nurodė Lil-Jansą, o tai irgi netiesa. Sulaikant bandė priešintis pabėgdamas į tarpuvartę.

Paskui buvo išvardinti ryšulyje rasti vogti daiktai. Kadangi Ulė atsisakęs pripažinti, jog raportas teisingas, paskambinta į daboklę, o tada, policininko lydimas, vežimaičiu buvęs išgabentas tenai suimtasis ir ryšulys. Važiuojant Monetų gatve, Ulė pamatęs išgelbėjotą, deputatą Perą Ilsoną iš Treskolos, iš savo krašto, šūktelėjęs jam, ir šis įrodęs, jog raportas neteisingas, Ulė buvęs paleistas ir susigrąžinęs savo ryšulį. Ir štai jis esąs čia, ir...

– Še, pasiimkit prancūziškas bandeles! Tik penkios liko, aš vieną suvalgiau. Ir štai alus.

Jis tikrai pažėrė ant stalo penkias bandeles, ištraukęs iš užpakalinių kišenių, pastatė du butelius alaus, kuriuos turėjo kelnių kišenėse, ir jo figūra vėl atgavo įprastines proporcijas.

– Falkai, brolau, atleisk Ulei, jis nepratęs bendrauti su žmonėmis. Pasiimk bandeles, Ule; kas čia per kvailystės, – tarė Selenas.

Ulė paklausė.

Lundelis nenorėjo paleisti iš rankų padėklo, nors taip švariai buvo viską sušapenęs, kad neliko nė pėdsakų, rodančių, kokių patiekalų būta lėkštėse, o degtinės butelis kartkartėm slinkdavo artyn, ir Lundelis, neva užsimiršęs, vėl prisipildavo taurelę. Protarpiais atsistodavo arba pasisukdavo kėdėje „pažiūrėti“, ką groja; tuo tarpu Selenas akylai sekė jo judesius. Paskui atėjo Renjelmas. Atsisėdo netaręs nė

žodžio, girtutėlis, ir ėmė ieškoti, kur galėtų pailsinti savo iškrikusį žvilgsnį, o Lundelis drožė jam pamokslus. Galų gale jis nusuko savo pavargusias akis į Seleną ir įsistebeilijo į aksomo liemenę, kuri likusią vakaro dalį teikė gausaus peno jo bežadžiams apmąstymams. Trumpam jo veidas prašviesėjo, tarsi išvydus seną pažįstamą, bet po to vėl užgeso, kai Selenas, pajutęs, jog „pučia", užsisagstė švarką. Igbergas globojo Ulę, be paliovos ragino jį valgyti, vis pripildamas jo taurelę. Juo toliau, juo smagiau trenkė muzika, o nuo jos neatsiliko ir kalbos. Falkui teikė didžiulę palaimą ši svaigulio būsena; čia buvo šilta, šviesu, triukšminga, prirūkyta, čia sėdėjo žmonės, kurių gyvenimą jis prailgino keliomis valandomis, ir užtat jie buvo laimingi, džiaugėsi lyg musės, atkutusios nuo kelių saulės spindulių. Jis jautėsi susigiminiavęs su jais, juk jie buvo tokie bedaliai, jie buvo santūrūs, suprato, ką jis kalba, o patys prašnekę, irgi kalbėjo kaip žmonės, nekaip iš knygų; net jų šiurkštumas, toks paprastas ir toks nekaltas, buvo malonus, ir netgi Lundelio veidmainystė nekėlė pasipiktinimo, ji buvo tokia paika ir tokia netvari, jog bet kada galėjai ją paversti niekais. Taigi praėjo vakaras ir baigėsi ta diena, kuri negrįžtamai nubloškė jį į erškėčiais klotą rašytojo kelią.

Septintas skyrius

SEKIMAS JĖZUM!

Rytojaus rytą jį pažadino tarnaitė ir padavė laišką, kuris buvo šitokio turinio:

„Mt 10, 27, 28, 29. 1 Kor 6, 3, 4, 5

Brangus Br!

Malonė, gailestingumas ir ramybė jums nuo Dievo Tėvo ir mūsų Viešpaties Kristaus Jėzaus ir t. t. Amen.

Vakar vakare skaičiau „Pilkajam apsiauste“, jog ketini leisti „Santarvės fakelą“? Užsuk pas mane į darbą rytoj prieš devintą.

Tavo Ganytojas
Natanaelis Skorė“

Pagaliau jis suprato Lundelio mįslę, bet iš dalies.

Aišku, jis nepažinojo didžiojo Pranašo Skorės asmeniškai ir nieko negirdėjo apie „Santarvės fakelą“, bet buvo smalsu, ir nusprendė atsiliepti į tokį primygtinį kvietimą.

Devintą valandą jis stovėjo Vyriausybės gatvėje priešais didžiulį keturaukštį namą, kurio fasadas nuo rūsio iki pat stogo buvo nukarstytas skelbimais. *Krikščionių akcinės bendrovės leidykla „Taika“*, 3-čias a. *„Dievo kūdikių palikimas“, redakcija,* ½-a. *„Paskutinis teismas“, ekspedicija,* 2-as a. *„Taikos trimitas“, ekspedicija,* 3-čias a. *Vaikų laikraščio „Pašerk mano avinėlius“ redakcija,* 2-as a. *Krikščionių maldos namų akcinė bendrovė „Viešpaties gailestingumas“ išmoka ir teikia paskolas pagal nekilnojamojo turto užstatą,* 4-tas a. *„Ateik pas Jėzų“*, 3-čias a. Dėmesio!

☞ Prityrę pardavėjai, įnešę užstatą, gali gauti darbo. *Misionierių akcinė bendrovė „Erelis“* išduoda 1867 metų pelną kuponais, 3-čias a. *Krikščionių misionierių garlaivio „Zululu“ kontora,* 3 ½ a.

☞ Garlaivis, su Dievo valia, išplauks šio mėnesio 28 d. Kroviniai priimami su važtaraščiais ir už sertifikatus kontoroje, Prieplaukos gatvėje, kur garlaivis kraunamas.

Siuvėjų sąjunga „Skruzdėlynas“ priima aukas pirmajam aukšte. *Pastorių bužmus* skalbia ir lygina *Kiemsargis!* Obliatas po 1,50 už svarą pardavinėja *Kiemsargis!* Dėmesio! Ten pat galima išsinuomoti *juodus frakus* berniukams, einantiems konfirmacijos. *Jauno vyno* (Mt 19, 32) galima nusipirkti iš *Kiemsargio!* Po 75 eres už ąsotį, be indo.

Apatiniame aukšte kairėje vartų pusėje buvo krikščionių knygynas. Falkas stabtelėjo ir ėmė skaityti vitrinoje išdėstytų knygų pavadinimus. Seni seniausi: nekuklūs klausimai, įkyrūs kaltinimai, užgaulios paslaptys, visa taip gerai ir taip seniai žinoma. Bet labiausiai patraukė jo dėmesį daugybė iliustruotų žurnalų su didžiuliais angliš-

kais medžio raižiniais pirkėjams vilioti. Ypač jaudinantys buvo vaikiški žurnalai, ir knygyno pardavėjas būtų galėjęs papasakoti, kaip seniai bei senės valandų valandas prastovi prie vitrinos, spoksodami į iliustracijas, kurios, matyt, graudino jų romias širdis ir žadino prisiminimus apie prabėgusią, gal nejučiomis prabėgusią, jaunystę. Falkui staiga toptelėjo bedieviška mintis apie dorovinguosius saliečius, kurie valgo kraują ir geria duoną, bet susigėdęs tuoj nuvijo ją šalin.

Pro Pompėjos stilium ištapytas sienas jis kopia aukštyn plačiais laiptais, kurie labai aiškiai primena, jog šis kelias nenuves į palaimą, ir įeina į didžiulį kambarį, įrengtą kaip banko salė su pultais dar nesusirinkusiems vyriausiajam buhalteriui, kasininkams ir sąskaitininkams. Vidury kambario stovi rašomasis stalas, didelis kaip altorius, panašus į vargonus su daugybe registrų, sudarančių ištisą mygtukų klaviatūrą pneumatiniam telegrafui ir trimitų pavidalo garsintuvams, išvedžiotiems po visas kitas patalpas. Kambaryje stovi stambus vyriškis su auliniais batais, pastorišku švarku, susegtu viena saga palei kaklą, todėl panašiu į atlapotą uniforminį surdutą, balta kaklaskare, o virš jos – jūrų kapitono kaukė, nes tikrasis veidas dingęs už pulto dangčio arba stalčiuje. Vyriškis čaižo blizgančius batų aulus jojiko šmaikščiu, kurio rankenėlė tik simboliška, padaryta iš arklio kanopos, rūko stiprų cigarą, be paliovos čiaumodamas jį, matyt, kad burna turėtų darbo. Falkas nustebęs žiūrėjo į šią stambią žmogystą.

Tai buvo naujausios mados žmogus, nes žmonių juk irgi esti mada! Didysis pranašas, kuriam pasisekė padaryti madingą nuodėmę, sužadinti atgailos troškimą, pažeminti, nuskurdinti, žodžiu sakant, visa, kas tik yra bloga! Šis žmogus išganymą padarė prabanga! Sugalvojo evangeliją Didžiajai Sodų gatvei! Nuodėmių atleidimas pavirto sportu! Buvo rengiamos nusidėjėlių varžybos, kur pats didžiausias nusidėjėlis gaudavo prizą, medžiojamos vargšų sielos, kurios privalėjo būti išganytos, bet, pripažinkim tai, buvo ir aukų gaudynės, tobulinant gerus darbus, ir tos aukos pavirsdavo žiauriausios labdarybės objektais.

– Aha, ponas Falkas! – sako kaukė. – Sveiki gyvi, drauguži! Gal norit pasižiūrėti mano įmonės! Atleiskit, pone Falkai, juk jūs išgany-

tas? Taip! Gerai! Čia spaustuvės akcinės bendrovės ekspedicija – atsiprašau truputėlį.

Jis prieina prie vargonų ir ištraukia keletą registrų, pasigirsta švilpesys.

– Malonėkite tuo tarpu apsižvalgyti!

Tada prikiša lūpas prie trimito ir šaukia:

– Septintas trimitas ir aštuntas registras! Nistriomai! Medievalis, 8, iš eilės, antraštes – fraktūra, pavardes – retinti!

Per tą patį trimitą atsiliepia balsas:

– Nėra rankraščio!

Kaukė atsisėda prie vargonų, pasiima plunksną, lapą popieriaus ir pila išsijuosęs, kalbėdamas pro cigarą.

– Darbų... jau... tokia gausybė... kad beveik pranoksta... mano jėgas... ir... mano sveikata būtų kur kas prastesnė... jeigu... aš... ja... taip... nesirūpinčiau.

Jis pašoka, ištraukia kitą registrą ir šaukia į kitą trimitą:

– Korektūrą „Ar užsimokėjai skolas?“

Ir vėl kalba viena, o rašo kita.

– Jums... tikriausiai keista... kodėl aš... su auliniais batais... čia. Mat... pirma... kad jodinėju... dėl... sveikatos...

Berniukas atneša korektūrą. Kaukė paduoda ją Falkui ir sako nosimi, nes burna užimta: „Paskaitykit!“ O tuo pat metu akimis šūkteli berniukui: „Palauk!“

– Antra (krustelėjęs ausis lyg pasigiria Falkui: „Matot, nenutrūko mintis!“)... aš manau... kad dvasios žmogus... neturi išsiskirti... savo... išvaizda... iš... kitų... žmonių... nes... tai vadinama... dvasine... puikybe... ir... duoda... medžiagos... apkalboms.

Įeina buhalteris, ir kaukė jį pasveikina kaktos oda, nes ta vieninte lė dar nieko neveikia.

Kad nereikėtų sėdėti dykam, Falkas pasiima korektūrą ir skaito. Cigaras kalba toliau.

– Visi... žmonės... turi... aulinius... aš anaiptol... nenoriu... skirtis... savo išvaizda... ir kadangi... nesu... veidmainys... aviu... auliniais batais.

Paskui paduoda rankraštį berniukui ir šaukia – burna:

– Keturias skiltis, septinas trimitas, Nistriomui!

O tada Falkui:

– Dabar aš laisvas penkias minutes! Gal nueisim į sandėlį?

Buhalteriui:

– Ką krauna į „Zululu“?

– Degtinę, – atsako buhalteris gergždžiančiu balsu.

– Bus gerai? – klausia kaukė.

– Bus! – atsako buhalteris.

– Na ir Dieve padėk! Eime, pone Falkai.

Jie įžengia į kambarį, kuriame vien tik lentynos, prigrūstos knygų. Kaukė pliaukšteli šmaikščiu per nugarėles ir išdidžiai sako – nesikuklindamas:

– Aš jas parašiau! Ką pasakysit? Argi ne daug? Jūs irgi rašinėjat... po truputį! Jeigu stengsitės, taip pat tiek daug prirašysit!

Jis kramtė, žiaumojo cigarą ir spjaudė tabako dribsnius, kurie skraidė lyg mašalai, galiausiai nutūpdami ant knygų nugarėlių. Atrodė, kad jis apie kažką galvoja su panieka.

– „Santarvės fakelas“? Hm! Mano supratimu, kvailas pavadinimas! Ar jūs taip nemanot? Ar pats jį sugalvojot?

Pirmą kartą Falkas turėjo progos jam atsakyti, nes kaip visi didieji žmonės jis pats atsakydavo į savo klausimus. Falkas pasakė, jog ne, bet daugiau nesuspėjo, nes kaukė varė vėl:

– Mano išmanymu, labai kvailas pavadinimas! Ta-aip! O jums atrodo, bus gerai?

– Aš nieko nežinau ir nesuprantu, apie ką jūs kalbat.

– Nieko nežinot?

Jis pasiima laikraštį ir duoda jam.

Falkas nustebęs skaito šitokį skelbimą:

„Skelbiama prenumerata: „Santarvės fakelas“. Žurnalas tikinčiajai visuomenei. Netrukus pasirodys. Redaktorius Arvidas Falkas (rašytojas, Literatūros akademijos laureatas). Pirmajame numeryje Hokano Spėgelio „Dievo darbai“, kupina religinės dvasios ir didžiai krikščioniška eiliuota poema“.

Jis buvo užmiršęs atsisakyti Spėgelio ir dabar stovėjo be žado!

– Koks tiražas? A? Manau, du tūkstančiai. Per mažas. Negerai! Mano „Paskutinis teismas“ eina dešimties tūkstančių tiražu, ir aš vis dėlto įsidedu į kišenę ne daugiau kaip... ką čia kalbėti – penkiolika grynais!

– Penkiolika?

– Tūkstančių, vaikine!

Kaukė, matyt, užmiršo savo vaidmenį ir prašneko jau sena maniera.

– Tai va, – kalbėjo jis toliau. – Jūs žinot, kad aš esu populiarus pamokslininkas, galiu tą nesigirdamas pasakyti, nes visas pasaulis žino! Jūs žinot, kad esu labai populiarus, ir nieko negaliu padaryti, bet taip yra! Būčiau veidmainys, jei sakyčiau, jog nežinau to, ką žino visas pasaulis! Tai va, iš pradžių aš paremsiu jūsų sumanymą! Matot ana tą maišą! Jeigu pasakysiu, kad jame laiškai nuo piliečių, moterų – taip, taip, nesijaudinkit, aš vedęs – prašančių mano nuotraukos, tai bus ne per daug pasakyta.

Iš tiesų tai buvo tik maišelis, į kurį jis pliaukštelėjo savo šmaikščiu.

– Kad nereikėtų nei jums, nei man labai vargti, o drauge žmogui būtų padaryta didelė paslauga, aš pagalvojau, kad leisiu jums parašyti mano biografiją ir išspausdinti sykiu su portretu, tada jūsų pirmasis numeris išeitų dešimties tūkstančių tiražu ir jūs tik už tą numerį pasičiuptumėt grynais vieną tūkstantį.

– Bet, pone pastoriau, – (jau norėjo sakyti „kapitone“) – aš nieko nežinau apie šį reikalą!

– Visai nesvarbu! Absoliučiai! Leidėjas pats kreipėsi į mane, prašydamas mano portreto! O jūs parašysit mano biografiją! Norėdamas palengvinti jums darbą, paprašiau vieną savo draugą apmesti pagrindinius metmenis, o jums reikės tik sugalvoti įžangą – trumpą ir išraiškingą, – daugiausia keletą abzacų! Dabar žinot!

Falkas buvo pritrenktas šitokio begalinio įžvalgumo, nustebo, kad portretas toks nepanašus į originalą, o draugo rašysena tokia panaši į kaukės.

Kaukė padavė jam portretą ir rankraštį, atkišo ranką, laukdamas padėkos.

– Linkėjimų... leidėjui! – Jis vos nepasakė „Smitui“, ir silpnas raudonis nutvisko tarp žandenų.

– Betgi pastorius nežinot mano įsitikinimų, – bandė prieštarauti Falkas.

– Įsitikinimų? Ko? Argi aš klausiau apie įsitikinimus? Man toli gražu nerūpi žmogaus įsitikinimai! Gink Dieve! Man? Anaiptol!

Jis dar sykį pliaukštelėjo šmaikščiu per knygų nugarėles, atidarė duris, išleido savo biografą ir vėl grįžo prie darbo altoriaus.

Falkas kaip visada, o tai buvo jo nelaimė, nemokėjo laiku rasti atsakymo, todėl ir dabar sugalvojo jį tik atsidūręs gatvėje. Rūsio langelis, kuris atsitiktinai buvo praviras (ir neužgožtas skelbimo) priėmė į savo globą ir biografiją, ir portretą.

Paskui jis nuėjo į artimiausio laikraščio redakciją paneigti skelbimo apie „Santarvės fakelą“ ir tada puolė tiesiai į glėbį bado šmėklai.

Aštuntas skyrius

VARGŠĖ TĖVYNĖ!

Ridarholmeno bažnyčios laikrodis išmušė dešimtą valandą, kai praslinkus kelioms dienoms Falkas artėjo prie Riksdago padėti „Raudonkepuraitės“ korespondentui Antrųjų rūmų posėdyje. Jis pagreitino žingsnį, nes manė, jog šioje įstaigoje, kur tokios geros algos, reikėjo būti sulig paskutiniais dūžiais. Atėjęs užkopė laiptais, ir jam buvo parodyta kairioji galerija Antrųjų rūmų korespondentams. Kone iškilmingai nusiteikęs įžengė į siaurutį balkoną, lyg karvelidė kabantį palubėje, kur „laisvojo žodžio vyrai galėjo klausytis, kaip rinktiniai visuomenės atstovai svarsto opiausias krašto problemas“. Visa tai buvo nauja Falkui, bet jis nepametė galvos nuo per didelio įspūdžio, kai iš savo palėpės išvydo žemai tuščią salę, labai panašią į Lankasterio mokyklą. Jau buvo penkios minutės po dešimtos, tačiau, be jo paties, nė gyvos dvasios nesimatė. Keletą minučių viešpatauja tyla lyg kaimo bažnytėlėje prieš pamokslą; tik ūmai salėje kažkas sukrebžda. „Žiurkė“, – galvoja jis. Bet paskui tiesiai, priešinėje korespondentų galerijoje, pamato mažytį subliuškusį žmogelį, kuris drožia pieštuką, įrė-

męs į barjerą, ir žiūri, kaip šiukšlės krinta žemyn stačiai ant stalų. Nėra kur daugiau akį paganyti, Falkas žvalgosi po tuščias sienas ir pamato tik Napoleono I laikrodį, kurio naujai paauksuotos imperatoriškos emblemos simbolizuoja senienas su naujais apnašais. Rodyklės, jau pasisukusios iki dešimt minučių po dešimtos, taip pat kai ką simbolizuoja – su patyčia; tuomet gale salės atsiveria durys ir įeina pilietis, senas žmogus, pečiai gunktelėję nuo pareigų naštos, nugara sulinkusi nuo municipalinių rūpesčių, kaklas sudribęs nuo ilgo sėdėjimo drėgnuose kabinetuose, komitetų salėse, bankuose ir taip toliau, kažkokiu sudiržusiu abejingu žingsniu eina jis ilgu kokosiniu kilimu, nutiestu iki katedros. Atėjęs lig vidurio, tiesiai ties imperatoriškuoju laikrodžiu, sustoja – matyt, įpratęs stabtelti vidury kelio ir pasižvalgyti į šalis, netgi atsigręžti atgal; šį kartą sustoja palyginti savo laikrodžio su sieniniu ir nepatenkintas purto seną, iškvaršusią galvą: skuba! Skuba! Ir veidas švyti nežemiška ramybe, ramybe, kadangi jo laikrodis nevėluoja. Vėl drožia kilimu pirmyn tokiu pat žingsniu, lyg artėdamas prie savo gyvenimo tikslo, ir vargu bau ar neranda jo ten, garbingame pirmininko krėsle.

Pasiekęs tikslą, sustoja, išsiima nosinę ir stovėdamas šnypščiasi; tada, nužvelgęs akimis atidžiai klausančią suolų bei stalų auditoriją ir pasakęs kažką labai svarbaus, pavyzdžiui: „Mano ponai, aš dabar nusišnypščiau!“, atsisėda ir, rodos, visai sustingsta, pamanytum, kad miega, jei nežinotum, jog ne laikas miegoti; ir vienų vienas, nes tuo neabejoja, vienas su savo dievu didžiulėje salėje, pradeda kaupti jėgas ateinančios dienos darbams, tik staiga palubėj, kairėj pusėj, kažkas šaižiai sukrebžda, jis krūpteli ir pasuka galvą taip, kad vien tik žvilgsniu gali užmušti žiurkę, drįstančią krebždėti jam esant. Falkas, nesitikėjęs šitokio stipraus rezonanso karvelidėje, sutinka žudantį žvilgsnį, kuris vis dėlto sušvelnėja, kol grįžta nuo palubės žemyn, ir spėja sukuždėti, nes balsiai nedrįsta pasakyti: „Čia tik korespondentas, o aš nusigandau, maniau, žiurkė“. Tačiau žudikas bemat pradeda smarkiai atgailauti už akių padarytą nuodėmę ir užsidengia veidą ranka – gal verkia? Ne, jis nori ištrinti dėmę, kuri atsirado jo akies tinklainėje, pažvelgus į bjaurų daiktą.

Bet štai atsilapoja durys, renkasi deputatai, o sieninio laikrodžio rodyklės vis slenka, vis slenka. Pirmininkas dalina malonę linktelėjimu ar rankos paspaudimu geriesiems, o bloguosius baudžia, nugręždamas nuo jų veidą, nes kaip vyriausiasis turi būti teisingas.

Ateina „Raudonkepuraitės" korespondentas, susivėlęs, neišsipagiriojęs ir neišsimiegojęs; ir vis dėlto, matyt, jaučia malonumą kuo tiksliausiai atsakinėti į naujoko klausimus.

Durys atsiveria dar sykį, ir įeina asmuo tokiais tvirtais žingsniais, lyg būtų savo namuose, Mokesčių uždėjimo kanceliarijos administratorius ir Valdininkų algų mokėjimo kolegijos aktuarijus; jis drožia tiesiai prie pirmininko, sveikinasi lyg su pažįstamu ir rausiasi po jo popierius tartum po savo.

– Kas jis? – klausia Falkas.

– Vyriausiasis raštininkas, – atsako bičiulis iš „Raudonkepuraitės".

– Ką? Bene čia taip pat rašo!

– Taip pat! Tuoj pamatysi! Čia visas aukštas skirtas raštininkams; netgi palėpės prikištos, greitai ir rūsys bus jų pilnas!

Dabar apačioje knibžda lyg skruzdėlynas. Bet kaukšteli pirmininko plaktukas, ir stoja tyla. Vyriausiasis raštininkas perskaito praėjusio posėdžio protokolą, ir šis vienu balsu patvirtinamas. Paskui perskaito Juno Junsono iš Lerbako prašymą leisti dvi savaites atostogų.

Patenkinti!

– Argi čia taip pat duodamos atostogos? – nustebęs klausia naujokas.

– Žinoma! Junui Junsonui reikia važiuoti namo į Lerbaką sodinti bulvių.

Dabar paaukštinime pradeda rinktis jaunuolių su plunksnomis ir popieriais. Išvien seni pažįstami iš senų ekstraordinarininko laikų. Jie susėda aplink nedidelius staliukus, tarsi ketindami lošti preferansą.

– Čia raštininkai, – paaiškina „Raudonkepuraitė". – Atrodo, pažino tave!

Tikriausiai pažino, nes užsideda pensnė ir spokso visi į karvelidę, taip pat išdidžiai, kaip teatro parteris žiūri į viršutines eiles. Paskui šnibždasi tarpusavy ir keičiasi nuomonėmis apie nesantįjį, kuris, iš visa ko sprendžiant, turėtų būti ten, kur dabar sėdi Falkas. Falką taip sujaudina toks didelis dėmesys, kad ne itin maloniai pasisveikina su Struve, kuris įžengia į karvelidę, paniuręs, storžieviškas, nevalyvas ir konservatyvus.

Vyriausiasis raštininkas perskaito prašymą ar pasiūlymą asignuoti lėšų naujiems kilimams vestibiulyje ir variniams numeriukams ant kaliošų dėžių.

Patenkinti!

– Kur sėdi opozicija? – klausia naujokas.

– Hm, velniai žino, kur ji sėdi.

– Juk jie visą laiką pritaria.

– Palauk truputį, dar išgirsi.

– Gal jie dar nesusirinko?

– Čia kas kada nori ateina ir išeina.

– Tarsi paprasčiausioj įstaigoj!

Konservatyvusis Struvė, nusiklausęs tokių lengvabūdiškų šnekų, mano privaląs atsiliepti valdžios vardu.

– Ką ten mažutis Falkas čiauška? Nevalia burbėti!

Falkas taip ilgai sugaišta ieškodamas tinkamo atsakymo, kad apačioje prasideda debatai.

– Nekreipk tu į jį dėmesio, – ramina „Raudonkepuraitė“. – Jis visada konservatyvus, kai turi pinigų pietums, o ką tik iš manęs pasiskolino penkinę!

Vyriausiasis raštininkas skaito:

„Valstybinės komisijos sprendimas Nr. 54 dėl Ulos Hipsono pasiūlymo nugriauti medines tvoras“.

Miško pramonininkas iš Norlando Larsonas reikalauja besąlygiškai pritarti. „Kas ištiks mūsų miškus? – sušunka jis. – Aš tik noriu paklausti: kas ištiks mūsų miškus!“ – ir šnopuodamas sudrimba atgal į suolą. Šitokia raiški gražbylystė jau prieš dvidešimt metų buvo išėjusi iš mados, užtat priimama prunkštavimais, ir šnopavimas Norlando suole pats savaime liaujasi.

Elando atstovas siūlo mūrines tvoras iš smiltainio; Skonės atstovas mano, jog geriau iš buksmedžio; norbotnietis savo ruožtu mano, kad tvoros apskritai nebereikalingos, kai nėra ko tverti, o Stokholmo atstovas sako, jog šį klausimą vertėtų perduoti ekspertų komitetui, ir pabrėžia žodį „ekspertų“. Tuomet pakyla audra. Verčiau mirtis negu komitetas! Reikalaujama balsuoti. Pasiūlymas atmetamas, ir tvoros stovės, kol pačios sugrius.

Vyriausiasis raštininkas skaito:

„Valstybinės komisijos sprendimas Nr. 66 dėl Karlo Jonsono pasiūlymo sumažinti asignacijas Biblijos komisijai“. Paminėjus šią garbingą organizaciją, egzistuojančią šimtus metų, nejučiomis užgęsta šypsenos ir salėje įsiviešpatauja ori tyla. Kas drįs kėsintis į pačius religijos pamatus, kas drįs užsitraukti visuotinį pasmerkimą! Istado vyskupas prašo žodžio.

– Ar rašyti? – klausia Falkas.

– Ne, mums nerūpi, ką jis pasakys.

Tačiau konservatyvusis Struvė užsirašo štai ką:

– „Švent. tėvynės interesai. Relig. ir žmonija neatskir. 829 ir 1632 m. Netikėjimas. Naujov. iešk. Dievo žod. Žmog. žod. Šimt. met. Atsakom. Uolum. Sąžining. Teisingum. Sumanum. Moksl. Šved. bažnyč. pamatai. Švedų sąž. tradic. Gustav. I. Gustav. II. Liuceno kalvos[15]. Europos dalys. Būsim. kartų nuospr. Vargas. Gėda. Žalia velėna. Nusipl. rankas. Jie nenorėjo“.

Karlas Jonsonas prašo žodžio.

– Dabar rašysim *mes*! – sako „Raudonkepuraitė“.

„Plepalai! Tuščiažodžiav. Komit. posėdž. 100 metų. Kaštavo 100000 rd. 9 arkivyskup. 30 profes. Upsal. išl. 500 m. Algos. Sekret. Asistent. Nieko nepadaryta. Bandym. Blogas darb. Pinigai, pinigai, pinigai! Sakykim tiesiai. Apgaul. Valdinink. Siurbėl. Sistema“.

Nepasigirsta nė vieno žodžio, taigi bežadžiu balsavimu pasiūlymas priimamas.

Tuo tarpu, kol „Raudonkepuraitė“ įgudusia ranka dailina padriką Jonsono kalbą ir užrašo viršuje šmaikštų pavadinimą, Falkas ilsisi. Bet štai akys nuklysta į žiūrovų galeriją ir aptinka gerai pažįstamą

galvą, užsirėmusią ant barjero – tai Ulė Montanus. Šią akimirką jis panėši į šunį, saugantį kaulą, gal iš tikrųjų taip yra, juk Falkas nežino, nes Ulė be galo paslaptingas.

Žemai, prie suolo ties dešiniąja galerija, kaip tik toje vietoje, kur blyškusis žmogysta bėrė pieštuko nuodrožas, pasirodo uniformuotas ponas su trikampe skrybėle po pažastim ir popieriaus rulonu rankoje.

Kaukšteli plaktukas, ir stoja ironiška, grėsminga tyla.

– Rašyk, – sako „Raudonkepuraitė“, – bet tik skaičius, o aš pasižymėsiu visa kita.

– Kas čia?

– Karaliaus įstatymų projektai.

Rulonas skaito:

„Jo karal. diden. įstatymo projektas dėl asignacijų padidinimo Kilmingųjų jaunuolių gyvųjų kalbų tobulinimosi departamentui pagal straipsnį „Rašymo priemonės ir smulkios išlaidos“ nuo 50000 rd. iki 56000 rd. 37 erių“.

– Kas tos smulkios išlaidos? – klausia Falkas.

– Ropinės, skėčių stovai, spjaudyklės, žaliuzės, pietūs Haselbakene, dienpinigiai ir t. t. Patylėk; bus daugiau.

Rulonas skaito toliau: „Jo karal. diden. įstatymo projektas asignuoti šešiasdešimt naujų karininkų vietų Vestjotos kavalerijoje“.

– Ar šešiasdešimt? – klausia Falkas, visiškai neišmanantis valstybės reikalų.

– Šešiasdešimt! Tik rašyk!

Popieriaus rulonas vyniojasi ir vyniojasi.

„Jo karal. diden. įstatymo projektas asignuoti naujas penkias ordinarines raštininkų vietas Valdininkų algų mokėjimo kolegijoje“.

Didžiausias subruzdimas prie preferanso staliukų; didžiausias subruzdimas ant Falko kėdės.

Popieriaus rulonas susisuka vėl, pirmininkas atsistoja, padėkoja linktelėjimu tarsi klausdamas, „ar nepageidaujat ko nors?“, o rulono savininkas atsisėda į savo suolą ir pradeda pustyti pieštuko nuodrožas, kurių buvo pribarstęs subliuškęs žmogysta, bet stangri auksu siuvinėta apykaklė trukdo pasiduoti pagundai, kurios auka iš ryto buvo tapęs pirmininkas.

Debatai vyksta toliau. Svenas Svensonas iš Torliosos prašo žodžio elgetų globos klausimu. Lyg davus ženklą visi korespondentai pakyla, ima žiovauti, rąžytis.

– Eisim žemyn valgyti pusryčių, – praneša „Raudonkepuraitė" savo globotiniui. – Mes turim valandą ir dešimt minučių.

O Svenas Svensonas kalba.

Parlamentarai pradeda judėti, kai kurie išeina. Pirmininkas šnekasi su keliais geraisiais deputatais ir šitaip vyriausybės vardu išreiškia savo nepritarimą būsimiems Sveno Svensono žodžiams. Du vyresni Stokholmo deputatai priveda, iš pažiūros sprendžiant, naujoką prie tribūnos ir lyg kokį keistą žvėrį rodo jam kalbėtoją; jie žiūri į jį, nusprendžia, kad juokingas, ir atsuka jam nugarą.

„Raudonkepuraitė" iš mandagumo paaiškina Falkui, jog kalbantysis esąs rūmų „rimbas". Jis nei šaltas, nei šiltas, nė viena partija negali juo pasinaudoti, jis nesiduoda niekieno palenkiamas į savo pusę, tik kalba, kalba. Bet ką kalba – to niekas nežino, nes joks laikraštis apie jį nerašo ir niekam neateina į galvą pasižiūrėti protokolų, tačiau raštininkai yra prisiekę, kad jei kada turėsią valią, būtinai pakeisią tvarką jo naudai.

Bet Falkas, jausdamas aiškią silpnybę viskam, kas lieka nepastebėta, neina pusryčiauti ir išgirsta, ko seniai negirdėjo: garbingą žmogų, ryžtingai žengiantį savo keliu ir garsinantį pažemintųjų bei nuskriaustųjų skundą... tik jo niekas nesiklauso.

O Struvė, pamatęs savo kraštietį, nė kiek nesudvejoja ir eina į rūsį, kur renkasi kiti ir kur galima sutikti pusę rūmų.

Užkandę ir šiek tiek išgėrę, jie vėl grįžta į viršų, susėda ant savo laktų ir dar kurį laiką girdi Sveną Svensoną arba, tikriau, mato jį kalbant, nes po pusryčių šurmulys toks stiprus, jog nė žodžio negirdėti, ką sako kalbėtojas.

Bet galų gale jis vis dėlto baigia. Niekas jam neprieštarauja, kalba nereikalauja jokio sprendimo ir, rodos, nebuvo nė pasakyta.

Vyriausiasis raštininkas, kuris tuo metu spėja sulakstyti į savo kolegijas, užsukti į savo „Pašto laikraštį" ir pamaišyti židinius, vėl savo vietoje ir skaito:

„Valstybinės komisijos pranešimas Nr. 72 dėl Pero Ilsono iš Treskolos pasiūlymo skirti 10000 riksdalerių Treskolos bažnyčios medinių skulptūrų remontui“.

Šuns galva ant žiūrovų galerijos barjero atrodo taip grėsmingai, lyg pasiryžusi neatiduoti kaulo.

– Ar pažįsti ana tą apsigimėlį galerijoje? – klausia „Raudonkepuraitė“.

– Ulė Montanus, man regis.

– Ar žinai, kad jis iš Treskolos? O, apsukrus vaikinas! Pažvelk į jo išraiškingą galvą, kai kalbės Treskolos atstovas.

Peras Ilsonas gauna žodį.

Struvė su panieka atgręžia nugarą kalbėtojui ir atsipjauna kramtomosios tabokos, o Falkas su „Raudonkepuraite“ pasiruošia plunksnas.

– Rašyk frazes, – sako „Raudonkepuraitė“, – o aš žymėsiuos faktus!

Po ketvirčio valandos Falko popieriaus lapas buvo primargintas šitokių raidžių:

„Tėvyn. kultūr. gynim. Ekon. inter. Sen. paminkl. apsaug. Pagal Fichtę. Tėvyn. kult. ne mater inter. Ergo kaltin. atmest. Žymi bažn. Ryto saul. spindesy. Bokšto smaigal. į debes. Nuo neatmen. laik. Filosof. ne sapn. Tautos švent. teisės. Švent. tėvyn. teisės. Liter. akad., istor. ir menų akad.“

Šitoji marmalynė, ypač velionio Fichtės atkasimas, sukelia juoką, bet vis dėlto sulaukia debatų – į ją atsiliepia sostinės ir Upsalos atstovai.

Pirmasis sako: nors jis nematęs Treskolos bažnyčios ir nepažįstąs Fichtės, nors nežinąs, ar senieji gipsiniai diedukai verti dešimties tūkstančių riksdalerių, vis dėlto manąs, jog vertėtų pritarti pasiūlymui, norint paskatinti gražų rūmų sumanymą, nes pirmą kartą girdįs, jog balsų dauguma reikalautų ko nors kito, ne tiltų, tvorų, liaudies mokyklų ir panašiai.

Upsalos atstovas pareiškia (pagal Struvės užrašus): kad siūlytojas *à priori* esąs teisus, kad jo premisa – puoselėti tėvynės kultūrą – teisinga, kad išvada – skirti dešimt tūkstančių riksdalerių – įpareigojanti, kad tikslas, tendencija, ketinimai gražūs, pagirtini, patriotiniai, bet padaryta viena klaida. Kieno? Tėvynės? Valstybės? Bažnyčios?

Ne! Siūlytojo! Logiškai galvojant, siūlytojas teisus, ir todėl oratoriui – jis pakartoja šį žodį – nieko nebelikę, kaip girti tikslą, tendenciją, ketinimus ir iš visos širdies palaikyti siūlymą, jis raginąs rūmus tėvynės vardan ir meno vardan atiduoti balsus už šį pasiūlymą; tuo tarpu jis pats, loginiu požiūriu, laikąs siūlymą klaidingu, nepagrįstu, neteisėtu, kadangi tapatinamos regiono ir valstybės sąvokos, todėl reikalaująs jį atmesti.

Kol vyksta balsavimas, galva žiūrovų galerijoje mėšlungiškai sukioja akis ir judina lūpas, bet kai pasiūlymas priimamas, ji staiga pakyla ir dingsta nepatenkintų žiūrovų kamšatyje.

Falkas tariasi suprantąs, jog tarp Pero Ilsono pasiūlymo ir Ulės dalyvavimo bei dingimo esama ryšio. Struvė, po pusryčių tapęs dar konservatyvesnis ir balsingesnis, be paliovos plepa tai šį, tai tą. „Raudonkepuraitė“ ramus ir abejingas; jis jau liovėsi stebėtis.

Bet štai pro tamsų žmonių debesį, kuriame Ulė padarė plyšį, išnyra skaistus ir šviesus, kaip saulė spindintis veidas, ir Arvidas Falkas, kuris kaip tik nugręžęs savo žvilgsnį į tą pusę, turi nuleisti akis ir nusisukti – tai jo brolis, šeimos galva, giminės garbė, kurią jis kada nors išgarsins ir išaukštins. Už Nikolauso Falko pečių pasirodo pusė juodbruvo veido, malonių, klastingų bruožų, tarsi kuždanti kažkokias paslaptis šviesiojo nugarai. Falkas nespėja nė nusistebėti, išvydęs brolį šiuose rūmuose, nes žino jo priešiškumą naujajai valdžiai, o pirmininkas jau duoda teisę Andersui Andersonui pateikti pasiūlymą, ir šisai, bemat kuo ramiausiai pasinaudojęs ta teise, perskaito:

„Remdamasis daugybe prielaidų, siūlau riksdagui nutarti, kad jo karališkoji didenybė prisiimtų solidariąją atsakomybę už visas akcines bendroves, kurių nuostatus ji sankcionuoja“.

Saulė nustoja šviesti žiūrovų galerijoje, o salėje kyla uraganas!

Grafui fon Spintui suteikiamas žodis:

– *Quo usque tandem Catilina*!* Štai kur nueita! Kai kas taip užsimiršta, kad drįsta niekinti vyriausybę, arba, o tai dar blogiau, daro ją patyčių objektu, rimtų pašaipų, nes kitaip turbūt negalima suprasti

* Ar dar ilgai, Katilina! *(Lot.)*

šito pasiūlymo. Tai patyčios, sakau aš, ne, pasikėsinimas, išdavystė! O! Mano tėvyne! Tavo nedori sūnūs užmiršo, ką tau skolingi! Bet ar gali būti kitaip, kai tu netekai savo riterių, savo skydo, savo apsigynimo! Aš reikalauju, kad šis žmogus, Peras Andersonas, ar kas jis ten toksai, atsiimtų savo siūlymą, nes, dievaži, jis pamatys, kad karalius ir tėvynė dar turi ištikimų gynėjų, kurie įstengs pakelti akmenį ir sutraiškyti devyngalvę išdavystės hidrą.

Pritarimo šūksniai iš žiūrovų galerijos, nepasitenkinimo – salėje.

– Cha, manot, kad aš bijau!

Oratorius skeryčioja rankomis, lyg mesdamas akmenis, bet hidra šypsosi savo tūkstančiu veidų. Oratorius ieško kitos hidros, kuri nesijuokia, ir suranda ją korespondentų galerijoje.

– Ten, ten! – Jis rodo į karvelidę ir tokiomis akimis dėbčioja, lyg sienoje būtų atsivėrusi praraja. – Štai kur varnų lizdas! Aš girdėjau juos kranksint, bet jie neišgąsdins manęs! Pakilkit, švedai, kirskit medį, pjaukit sijas, lupkit lentas, spardykit kėdes, daužykit stalus į šipulius, štai į tokius... – jis rodo savo mažąjį pirštą, – ir sudeginkit visą tą šlamštą, tada pamatysit, kaip suklestės valstybė ir kaip sukils nauji daigai. Taip kalba švedų bajoras! Įsidėmėkit, ūkininkai!

Ši kalba, kuri prieš trejetą metų būtų buvusi sutikta džiugesio šūksmais Riterių rūmų aikštėje ir tiksliai įrašyta į protokolą, kad vėliau būtų išspausdinta atskirai ir išdalinta šalies liaudies mokykloms bei kitoms labdaringoms įstaigoms, dabar palaikoma lyg kokia pramoga, į protokolą patenka smarkiai apdorota, o po to, net keista, paminima tik opozicijos laikraščiuose, kurie šiaip nespausdina tokių dalykų.

Tada žodžio paprašo Upsalos atstovas. Šis iš esmės pritaria kalbėjusiajam ir savo jautria ausim net sugeba išgirsti jo kalboje senų laikų kardų žvangėjimą, bet jis pats kalbėsiąs apie akcinių bendrovių idėją, tik kaip idėją, ir norįs paaiškinti, kad akcinė bendrovė tai ne pinigų saugykla ir ne žmonių sąjunga, akcinė bendrovė esanti moralinis individas ir yra nepakaltinama...

Salėje kyla toks juokas ir triukšmas, kad korespondentai nebevalioja daugiau girdėti kalbėtojo, kuris baigia tuo, kad, logiškai galvojant, tėvynės interesams mato pakibusią grėsmę, tėvynės interesai nukentėsią ir valstybė atsidursianti pavojuje.

Priešpiet dar kalba šeši oratoriai, kurie pateikia ištraukas iš oficialiosios Švedijos statistikos bei Naumano įstatymų, iš juridinio žinyno ir „Geteborgo prekybos laikraščio“, ir visi padaro išvadą, kad tėvynei grės pavojus, jeigu jo karal. did. bus verčiama prisiimti solidariąją atsakomybę už visas akcines bendroves, kurių nuostatus ji sankcionuoja, ir kad tėvynės interesams pakibusi grėsmė. Vienas iš jų net drįsta pasakyti, kad valstybės interesais lošiama kaip kauliukais, kiti mano, jog jie pastatyti ant kortos, kiti sako, jog jie kabą ant plaukelio, o paskutinysis pabrėžia, jog jie kabą ant siūlo.

Prieš pat pietus pasiūlymas atmetamas; tai yra tėvynei neteks pereiti per komisijų malūną, raštinių sietą, valstybės kapoklę, kuliamąją ir laikraščių triukšmą. Tėvynė išgelbėta! Vargšė tėvynė!

Devintas skyrius

NURODYMAI

Vieną rytą, praslinkus kiek laiko po aname skyriuje aprašytų įvykių, Karlas Nikolausas ir jo mieloji žmona sėdėjo prie stalo ir gėrė kavą. Šeimininkas ne su chalatu ir šlepetėmis – kitaip, negu buvo pratęs, o ponia su brangiu chalatu.

– Supranti, vakar jos čia buvo visos penkios pareikšti užuojautos, – pasakė ponia linksmai kvatodama.

– Kad jas kur...

– Nikolausai! Nepamiršk! Juk tu ne už prekystalio!

– Tai ką sakyti, kai aš įniršęs?

– Pirmiausia, ne įniršęs, o supykęs! Ir galėtum sakyti: „Vis dėlto labai keista!“

– Taip, labai keista, kad tu amžinai stengiesi mane pradžiuginti nemaloniais dalykais. Nekalbėkim to, kas mane siutina.

– Erzina, tėvuli! Ką gi, aš ir viena galiu kęsti savo rūpesčius, bet tu nuolat išlieji ant manęs...

– Lieji, reikia sakyti!

– Išlieji ant manęs savo apmaudą. Klausyk! Argi tą tu man žadėjai, kai mes susituokėm?

– Liaukis! Nei ryšio, nei logikos! Verčiau pasakok! Jos buvo čia visos penkios, mama ir penkios seserys!

– Keturios seserys. Nelabai myli savo gimines!

– Tavo gimines! Ir tu nemyli!

– Ne! Aš jų nemėgstu!

– Aha, jos buvo čia pareikšti užuojautos, kad tavo svainis išmestas iš tarnybos, jos skaitė „Tėviškėje". Ar ne taip?

– Taip. Ir dar drįso pasakyti, kad dabar aš nebeturėsianti būti įžūli.

– Išdidi, mamyte!

– Įžūli, pasakė jos; aš niekada nebūčiau ištarusi tokio žodžio!

– Na, ir ką tu atsakei? Tikriausiai vožei kaip reikiant?

– Taip, gali neabejoti! Ir dar taip, kad senė pagąsdino daugiau kojos nekelsianti į mano namus.

– Iš tikrųjų? Ir manai, kad tesės žodį?

– Ne, nemanau! Bet, ko gero, senis...

– Nevadink savo tėvo seniu, kai kas nors girdi.

– Argi tau atrodo, kad aš šitaip galiu padaryti? Vis dėlto, tarp mūsų kalbant, senis čia daugiau neateis.

Falkas susimąstė. Paskui vėl prašneko:

– Ar tavo motina išdidi? Ar greitai įsižeidžia? Kaip žinai, aš nemėgstu įžeidinėti žmonių! Išvardink man jos silpnąsias, skaudžiąsias vietas, tada stengsiuos jų nepaliesti.

– Ar išdidi? Ko gero, juk ir pats žinai. Jeigu, pavyzdžiui, ji išgirstų, kad mes kvietėm svečių, o nei jai, nei seserims nieko nepranešėm, tada ji daugiau čia niekada nesirodytų.

– Tikrai?

– Taip, gali neabejoti!

– Keista, kad tokios rūšies žmonės kaip ji...

– Ką čia plepi?

– Na, na! Kodėl visos moterys tokios jautrios! Klausyk, o kaip sekasi tavo sąjungai? Kaip tu ją pavadinai?

– „Už moterų teises!"

– Ir kokios tos teisės?

– Kad moteris pati galėtų tvarkytis savo turtą.

– Argi dabar negali?

– Ne, negaliu!

– Tai kokio turto tu negali pati tvarkytis?

– Tavojo pusės, tėveli! Santuokinės dalies!

– Gink Dieve, kas tave išmokė tokių kvailysčių?

– Čia ne kvailystės, tai laiko dvasia, supranti. Naujasis įstatymas turėtų būti toks: susituokdama aš gaunu pusę turto ir už tą pusę galiu pirktis ką noriu.

– O kai tu ją prapirksi, tada aš vis tiek turėsiu tave išlaikyti? Labai būtų gražu!

– Būtum priverstas, kitaip gautum kalėjimo! Toks yra įstatymas, jeigu vyras neduoda savo žmonai išlaikymo.

– Ne, šito jau per daug! O vis dėlto. Ar jūs jau turėjot susirinkimą? Kokie ten žmonės? Papasakok!

– Kol kas ruošiam įstatus parengiamuosiuose susirinkimuose.

– Na, ir kas ateina?

– Revizorienė Human ir baronienė Renjelm! Kol kas.

– Renjelm! Tikrai kilminga pavardė! Man regis, aš esu ją girdėjęs. O argi ne siuvėjų ratelį jūs žadėjot kurti?

– Ne kurti, o steigti! Taip, ir įsivaizduoji, pastorius Skorė taip pat ateis kokį vakarą pamokslauti.

– Pastorius Skorė žymus pamokslininkas, bendrauja su plačiuoju pasauliu. Teisingai darai, mamyte, kad vengi blogos draugijos. Užvis pavojingiausia žmogui yra bloga draugija. Šitaip visada sakydavo mano velionis tėvas, ir tai tapo mano griežčiausiais principais.

Ponia surinko duonos trupinėlius ir sužėrė į tuščią puodelį; ponas pasiieškojo liemenės kišenėje krapštiklio, gal kavos tirščių bus įstrigę tarp dantų.

Abu sutuoktiniai truputį varžėsi vienas antro. Jie nujautė kits kito mintis ir žinojo, kad pirmasis, nutraukęs tylą, pasakys kvailystę, susikompromituos. Slapčiomis ieškojo naujų pokalbio temų, svarstė, bet nė viena netiko; visos jos siejosi arba galėjo būti susijusios su tuo,

apie ką jau kalbėta. Falkas bandė rasti priekabių serviruotėje ir šitaip išreikšti savo nepasitenkinimą. Ponia žvalgėsi pro langą, gal kartais keičiasi oras – bet tuščiai.

Tada įėjo tarnas ir ištiesė pagalbos ranką laikraščių pavidalu, taip pat pranešė, jog apsilankęs notaras Levinas.

– Tegul palaukia! – įsakė ponas.

Tada ilgokai girgždino batus po kambarį, kad vargšas laukiantysis prieangyje būtų pasiruošęs susitikti su jo didenybe.

Levinas, kuriam šitoji išmonė laukti prieangyje padarė didžiausią įspūdį, galų gale drebantis buvo įleistas į kabinetą ir priimtas tiesiog kaip prašytojas.

– Ar atsinešei blanką? – paklausė Falkas.

– Rodos, – atsakė šis nustėręs ir ištraukė pluoštą pakvitavimų bei tuščių vekselių įvairioms sumoms. – Kuris blankas tau labiausiai prie širdies? Aš turiu visus, išskyrus vieną.

Nors situacija buvo rimta, Falkas nejučiom šyptelėjo, išvydęs beveik užpildytus pakvitavimus, kuriuose trūko tik pavardės, gatavus vekselius, tik be akceptanto, ir jau užprotestuotus vekselius.

– Imsim Lynų fabriko banką, – pasakė Falkas.

– Čia kaip tik tas vienintelis, kuris netinka, nes... ten... pažįsta mane!

– Na, tada Batsiuvių banką, Siuvėjų banką, bet kokį, tik greičiau!

Apsistota prie Dailidžių banko.

– Dabar, – pasakė Falkas, dėbtelėjęs tokiu žvilgsniu, lyg būtų pirkęs ano sielą. – Dabar nueik ir įsigyk naują apdarą pas uniformų siuvėją, kad gautum uniformą kreditan.

– Uniformą? Kam man...

– Nutilk, kai aš kalbu! Kad būtų gatava iki kito ketvirtadienio, kai aš kelsiu didelę puotą. Juk žinai, kad pardaviau krautuvę su sandėliu, o nuo rytojaus gaunu urmininko teises.

– O, sveikinu...

– Nutilk, kai aš kalbu! Dabar nueisi vizito į Šepsholmeną! Savo apgaulingomis manieromis ir negirdėtais sugebėjimais taukšti niekus esi įsiteikęs mano uošvei. Taigi! Paklausi, kaip jai patiko puota sekmadienį mano namuose.

– Čia? Argi tu...

– Nutilk ir klausyk! Tada ji išpūs akis ir paklaus, ar tu buvai kviestas? Aišku nebuvai, nes nebuvo jokios puotos! Taigi! Išreikšit abipusį nepasitenkinimą, tapsit gerais bičiuliais, apšmeišit mane, žinau, kad tu moki; bet girsit mano žmoną! Supranti?

– Ne, ne visai!

– Ir nereikia suprasti, tik daryk, ką sakau! Dar vienas dalykas: gali pasakyti Nistriomui, jog aš taip išpuikau, kad nebenoriu jo nė pažinti. Drožk tiesiai, bent kartą būsi pasakęs teisybę... Ne, palauk! Neskubėkim... kol kas! Nueik pas jį, pasišnekėk apie ketvirtadienio puotą, kokia ji svarbi, kiek gali duoti naudos, nupasakok apie būsimus labdaringus darbus, apie šviesias perspektyvas ir taip toliau. Supranti?

– Suprantu!

– Paskui nuneši rankraštį spaustuvininkui ir... tada...

– Tada mes jį primygsim!

– Taip, jei tau patinka toks žodis, man vis tiek!

– O aš skaitau puotoje eilėraščius ir dalinu visiems?

– Hm, taip! Dar vienas dalykas! Pamėgink susitikti su mano broliu! Įsišnekėk, kaip jam sekasi, su kuo jis bendrauja! Pasistenk jam įsiteikti, įsigyk jo pasitikėjimą – tai lengva; tapk jo draugu! Šnekėk, kad aš jį apgavau, sakyk, kad aš išpuikėlis, ir paklausk, kiek reikalautų, jei sutiktų pakeisti pavardę!

Levino blyškų veidą apniaukė žalsvas šešėlis, atseit jis paraudo.

– Čia jau lyg nelabai gražu, – pasakė jis.

– Kas? Klausyk! Dar vienas dalykas! Kaip komersantas aš savo veikloje mėgstu tvarką! Laiduoju už tokią ir tokią stambią sumą; ir apmokėsiu – čia aišku!

– O! O!

– Ė, neplepėk! Mirties atveju aš neturiu jokių garantijų. Pasirašyk man štai šitą pakvitavimą pareiškėjo vardu, iki pareikalavimo; tai paprasčiausias formalumas!

Sulig žodžiu „pareiškėjas“ Levinui šiurpas perbėga per kūną, ir jis dvejodamas paima plunksną, nors žino, kad kelio atgal nėra. Jis jau matyte mato apspurusių vyrų eilę su lazdomis rankose, jie iškėlę lor-

netus, kišenės išsipūtusios nuo antspauduotų popierių; girdi barbenant į duris, bėgant laiptais, šaukiant į teismą, grasinant, atidedant; girdi mušant rotušės laikrodį, o sargybiniai, atkišę savo ispaniškas lazdas, sukaustytą veda jį į bausmės vietą, kur patį paleidžia, bet, publikai džiūgaujant, jo pilietinė garbė krinta nuo budelio kirvio.

Jis pasirašo. Audiencija baigiasi.

Dešimtas skyrius

LAIKRAŠČIO AKCINĖ BENDROVĖ „PILKASIS APSIAUSTAS“

Keturiasdešimt metų darbavosi Švedija, kad gautų teisę, kurią paprastai gauna kiekvienas, sulaukęs pilnametystės. Mes leidome brošiūras, steigėme laikraščius, mėtėme akmenis, valgėme iškilmingas vakarienes ir rengėme rinkimus, šaukėme sueigas ir rašėme peticijas, važinėjome traukiniais, spaudėme kits kitam rankas, telkėme savanorių kariuomenę ir pagaliau su didžiausiu triukšmu pasiekėme ko norėjome. Entuziazmas buvo begalinis ir pagrįstas. Seni beržiniai stalai Operos rūsyje virto politinėmis tribūnomis, reformų punšo tvaikas išugdė daugybę politikų, kurie vėliau sukėlė nemaža riksmo, reformų cigarų dūmai ne vienam garbėtroškai sužadino svajas, kurioms buvo lemta išsipildyti; senas dulkes nusiplovėm reformų muilu ir manėme, jog viskas gerai, o paskui, po įnirtingų pastangų, atsigulę ėmėm laukti gražių rezultatų, kurie turėjo patys savaime atsirasti. Miegojom keletą metų, o kai pabudom ir susidūrėm akis į akį su tikrove, tada paaiškėjo, kad klydom. Vienur kitur pasigirdo murmesys; tuos valdžios vyrus, kuriuos neseniai kėlėm į padanges, pradėjom kritikuoti; netgi tarp studijuojančio jaunimo atsirado tokių, kurie susekė, jog projektas buvo pasiskolintas iš tokios šalies, kuri projekto šalininkui gerai pažįstama, ir kad apie jį galima pasiskaityti gana populiariam žinyne. Žodžiu tariant, tam laikui būdingas netikrumas, kuris greitai virto visuotiniu nepasitenkinimu, arba, kaip sakoma, opozicija. Bet tai buvo

naujo plauko opozicija, nes nukreipta ne prieš valdžią kaip paprastai, o prieš riksdagą. Konservatyvi opozicija, prie kurios prisišliejo tiek liberalai, tiek konservatoriai, jaunimas ir senimas, o tai buvo didelė nelaimė šaliai.

Ir atsitiko taip, kad laikraščio akcinė bendrovė „Pilkasis apsiaustas", liberaliosios konjunktūros pagimdyta ir užauginta, pradėjo merdėti, nes reikėjo ginti pažiūras (jeigu apskritai galima kalbėti apie akcinės bendrovės pažiūras), netekusias populiarumo. Tuomet direkcija pasiūlė bendrovės susirinkimui projektą pakeisti kai kurias pažiūras, kurios nebegali užtikrinti laikraščiui egzistuoti būtino prenumeratorių skaičiaus. Susirinkimas pasiūlymą priėmė, ir nuo tol „Pilkasis apsiaustas" tapo konservatyvus. Bet, čia dar buvo vienas bet, nors jis ir nelabai jaudino bendrovę; kad nesusikompromituotų, reikėjo pakeisti redaktorių; niekam nematoma redakcija galėjo pasilikti, dėl to nekilo abejonių. Redaktorius, sąžiningas žmogus, pareiškė atsistatydinąs. Redakcija, kuri jau seniai kentėjo gėdą už savo rausvą atspalvį, su džiaugsmu pareiškimą priėmė, tikėdamasi už dyka įgyti „aukštesniosios publikos" malonę. Liko tik rūpestis rasti naują redaktorių. Pagal naująją bendrovės programą jis privalėjo būti šitokių kvalifikacijų: pirmiausia, turėti neabejotiną pasitikėjimą kaip pilietis, priklausyti tarnautojų luomui, turėti titulą, pasisavintą ar įsigytą, kurį, reikalui esant, galėtų paaukštinti; be to, būti respektabilios išvaizdos, kad tiktų pasirodyti šventėse ir kitose viešose pramogose; būti nesavarankiškas, šiek tiek kvailokas, kadangi bendrovė žinojo, jog tikram kvailumui visada būdingas konservatyvus mąstymas, o kartu išugdo ypatybę, padedančią iš tolo suuosti viršininkų pageidavimus ir niekada neužmiršti, kad visuomeninė gerovė iš tiesų yra asmeninė gerovė; be to, nebejaunas, kadangi tokį lengviau būtų valdyti, vedęs, kadangi bendrovė, susidedanti iš komersantų, manė, jog vedę paval-diniai elgiasi geriau negu nevedę.

Toks žmogus buvo rastas ir kuo puikiausiai turėjo visus minėtus bruožus. Jis buvo nepaprastai gražus, gana dailaus sudėjimo, ilga, garbanota, šviesia barzda, kuri slėpė visas silpnąsias veido vietas, šiaip jau aiškiai atspindinčias žmogaus sielą. Jo didelės, atviros, klastingos

akys sukaustydavo pašnekovą ir išgaudavo pasitikėjimą, kuriuo vėliau sąžiningai piktnaudžiaudavo; jo duslokas balsas, kuris kalbėjo tik apie meilę, santarvę, teisingumą ir, svarbiausia, apie tėvynės meilę, traukdavo daugybę suglumusių klausytojų rinktis prie punšo stalo, kur tasai didelis žmogus leido savo vakarus, skelbdamas teisingumą ir tėvynės meilę. Nuostabu buvo klausytis, kokį įspūdį šis teisuolis darė savo blogai aplinkai; pamatyti to buvo neįmanoma, tik išgirsti. Visa toji ruja, kuri metų metus buvo kurstoma prieš tai, kas sena ir garbinga, kuri buvo siundoma prieš valdžią ir valdininkus, kuri puldavo net aukštesnes sąvokas, dabar nutilo ir tryško meile, tik ne savo seniems draugams; tapo sąžininga, dorovinga ir teisinga, bet tik ne savo širdyje. Jie visaip kaip laikėsi naujosios programos, kurią nubrėžė naujasis redaktorius, atėjęs į valdžią, ir kurios esmė – trumpai tariant – buvo persekioti visa, kas nauja ir gera, skatinti visa, kas sena ir bloga, šliaužioti prieš valdžią, aukštinti tuos, kuriems pasisekė, smukdyti tuos, kurie nori pakilti, dievinti sėkmę ir niekinti nelaimę, nors, laisvai išvertus, programoje buvo pasakyta šitaip: „Pripažinti ir rodyti prielankumą tik tam, kas patikrinta ir pripažinta, priešintis bet kokioms naujovėms, griežtai, bet teisingai smerkti kiekvieną, kas nedoru keliu veržiasi į sėkmę, kurią gali atnešti vien sąžiningas darbas".

Slapta pastarojo punkto esmė, labiausiai lipusi prie širdies redakcijai, vis dėlto turėjo pagrindą, ir to pagrindo nereikėjo toli ieškoti. Mat redakciją sudarė žmonės, kurių viltys vienaip ar kitaip buvo sužlugusios, daugumos dėl jų pačių kaltės, ypač per tinginį ir girtuokliavimą; kai kurie, vadinamieji genijai, kitados buvo pagarsėję kaip dainininkai, oratoriai, poetai arba šmaikštuoliai, o dabar nublokšti į teisėtą užmarštį, kurią jie vadino neteisėta. Dabar jiems metų metais teko su apmaudu skatinti ir girti bet kokį naują sumanymą ir apskritai visa, kas buvo nauja; užtat nėra ko stebėtis, kad jie apsidžiaugė tinkama proga ir pačiomis garbingiausiomis dingstimis ėmė pulti visa, kas nauja, iš eilės, neskirdami nei gera, nei bloga. Ypač redaktorius pašėlusiai mokėjo suuosti apgaulę ir suktybę. Jeigu riksdago deputatas prieštaraudavo siūlymams, kurie buvo naudingi atskiroms korporacijoms ir darė žalą valstybei, jis tuoj būdavo išvadinamas

sukčium, pretenduojančiu į originalumą, geidžiančiu ministro frako, jis nesakydavo „portfelio“, nes jam labiausiai rūpėjo drabužiai. Tačiau politika nebuvo jo stiprybė, ar, tikriau sakant, silpnybė, jo silpnybė buvo literatūra. Kadaise jis Upsalos šventėje pasakė eiliuotą tostą vienai moteriai ir šitaip įnešė rimtą indėlį į eilėraščio meną, jo kūrybą perspausdino tokia daugybė provincijos laikraščių, kad autorius nusprendė, jog to jau pakanka tapti nemirtingam. Taigi dabar jis jau buvo poetas ir išlaikęs egzaminus nusipirko antros klasės bilietą važiuoti į Stokholmą, pradėti savarankišką gyvenimą ir džiaugtis pagarba, kurios kaip poetas turėjo teisę reikalauti. Deja, sostinės gyventojai neskaito provincijos laikraščių. Jaunuolio niekas nepažinojo ir jo talento nevertino. Būdamas išmintingas žmogus, nes jo menkam protui niekada nedarė žalos per daug laki vaizduotė, jis nuslėpė žaizdą, kuri tapo jo gyvenimo paslaptim. Iš apmaudo, kad jo sąžiningas darbas, kaip pats vadino, liko be atpildo, pasidarė gana uolus literatūros kritikas, tik ne pats rašė, nes pareigos neleido užsiiminėti tokia asmenine veikla, o patikėjo vienam etatiniam recenzentui, kuris pranoko visus sąžiningumu ir nepaperkamu griežtumu. Recenzentas pats šešiolika metų rašė eilėraščius, kurių niekas neskaitė, ir netgi pasirašinėjo pseudonimu, nors niekam nė į galvą neatėjo teirautis tikrosios poeto pavardės. Vis dėlto kiekvienais metais per Kalėdas jo eilėraščiai būdavo iškapstomi iš dulkių ir pagiriami „Pilkajam apsiauste“ kokio nors, savaime suprantama, nešališko asmens, kuris po straipsniu būtinai pasirašydavo savo slapyvardę, kad skaitytojai nemanytų, jog parašė pats autorius, nes šis dar tebesivylė, kad publika pažįsta poetą. Septynioliktaisiais metais autorius nusprendė, jog ne pro šalį savo naujoje knygoje (naujame senosios knygos leidime) duoti tikrąją pavardę. Bet visa nelaimė, kad „Raudonkepuraitė“, kurią leido jauni žmonės ir kurie niekada nebuvo girdėję senojo pseudonimo tikrosios pavardės, palaikė autorių pradedančiu poetu ir išreiškė nuostabą, kad rašytojas, pasirodantis pirmą kartą, išdavė savo pavardę ir kad, maža to, būdamas jaunas, rašo taip sausai ir senamadiškai. Tai buvo skaudus smūgis; senasis pseudonimas susirgo karštine, bet išgijo; netrukus buvo puikiai reabilituotas „Pilkajam apsiauste“, kuris vienu užsi-

mojimu sukoneveikė skaitytojus, išvadino juos nedorais, nesąžiningais, nemokančiais įvertinti sąžiningos, sveikos ir dorovingos knygos, kurią galima duoti į rankas kūdikiui ir nepadaryti jam žalos. Iš pastarosios aplinkybės labai šmaikščiai pasijuokė vienas humoristinis žurnalas, ir pseudonimas vėl atkirto, o po to pasmerkė galutinei pražūčiai visą tėvynės literatūrą, kuri nuo tol pasirodys, betgi ne visą, nes atidus skaitytojas pastebėjo, jog gana dažnai „Pilkajam apsiauste" buvo giriama prasta literatūra, nors ir neįtikinamai, netgi dviprasmiškai, ir tas pats skaitytojas atkreipdavo dėmesį, kad toji prasta literatūra buvo leidžiama vis to paties leidėjo, nors tai toli gražu nereiškia, kad pseudonimas davėsi paveikiamas kokių nors išorinių aplinkybių, kaip, sakysim, balandėlių ar marinuotų strimelių, kadangi jisai, kaip ir visa redakcija, buvo sąžiningas žmogus ir tikriausiai nebūtų drįsęs taip griežtai smerkti kitų, jeigu šie nebūtų buvę peiktini.

O štai teatro kritikas. Jis gavo išsilavinimą ir išėjo dramos studijas N-čiopingo nešėjų kontoroje ir ten pat įsimylėjo vieną įžymybę, kuri įžymi buvo tik tada, kai vaidino N-čiopinge. Kadangi jis maža turėjo patirties ir nemokėjo skirti savo nuomonės nuo visuomeninės, todėl jam taip ir atsitiko, kad, pirmą kartą patekęs į „Pilkojo apsiausto" skiltis, su žemėm sumaišė garsiausią šalies aktorę, tvirtindamas, jog ji vaidindama tą vaidmenį mėgdžiojusi mamzelę... kokia jos ten pavardė. Turbūt neverta pridurti, jog visa tai buvo padaryta storžieviškai ir padaryta tuo metu, kai „Pilkasis apsiaustas" dar nebuvo atsisukęs pavėjui. Dėl to kritikas įgijo vardą, nekenčiamą, niekinamą vardą, bet vis dėlto vardą, ir tas vardas gynė jį nuo antipatijų, kurių kaltininkas buvo pats. Dar minėtinas vienas iš svarbesnių jo, kaip teatro kritiko, bruožų, nors ir vėliau išryškėjęs, – jis buvo kurčias. Kadangi daugel metų šito niekas nežinojo, sunku pasakyti, ar čia būta kokio ryšio su incidentu Operos vestibiulyje vieną vakarą, užgesinus dujų žibintus, kaip tik po jo recenzijos pasirodymo. Nuo tol jo rankos jėgą jautė tik jaunimas, ir kiekvienas, žinodamas aplinkybes, iš jo recenzijos galėjo tiksliai nustatyti, kada ištiko nesėkmė užkulisiuose, mat tuščiagarbis provincialas kažkur buvo skaitęs, jog Stokholmas yra Paryžius, ir tuo tikėjo.

Tuo tarpu dailės kritikas buvo senas akademikas, niekada nepaėmęs į rankas teptuko, bet priklausantis garsiajai „Minervos“ dailininkų sąjungai, ir galėjo aprašyti meno kūrinį dar nebaigtą ir taip išgelbėti publiką nuo vargo pareikšti savo nuomonę. Jis visada buvo malonus – pažįstamiems, niekada nė vieno iš jų neužmiršdavo, pranešdamas apie kokią nors parodą, ir per daugelį metų taip išsipraktikavo girti juos – bene būtų drįsęs kitaip, – jog pusėje skilties galėdavo suminėti dvidešimt pavardžių, todėl jo recenzijos būdavo panašios į žaidimą „Paveikslai ir devizai“. Jaunimo, atvirkščiai, ramia sąžine neminėdavo niekada, todėl skaitytojai, per dešimtį metų negirdėję kitų pavardžių, tik senąsias, pradėjo nuogąstauti dėl dailės ateities. Tačiau vieną išimtį jisai padarė, padarė kaip tik dabar, bet, deja, negeru laiku, ir todėl tą rytą „Pilkajame apsiauste“ buvo didžiulis neramumas.

O atsitiko štai kas:

Selenas, jeigu prisimename šią nežymią pavardę iš pirmiau minėtų nereikšmingų įvykių, kaip tik pačią paskutinę akimirką atsinešė į parodą savo paveikslą. Kai šis buvo pakabintas prasčių prasčiausioje vietoje, nes autorius neturėjo karališkojo medalio ir nepriklausė Akademijai, atvyko „profesorius Karolis IX“. Jis taip buvo vadinamas todėl, kad nieko daugiau nepiešė, tik scenas iš Karolio IX laikų[16]; o taip savo ruožtu atsitiko todėl, kad jis vieną sykį varžytynėse nusipirko Karolio IX laikų taurę, staltiesę, kėdę ir pergamentą, kuriuos ir piešė dvidešimt metų, kartais su, kartais be karaliaus. Bet dabar jis buvo profesorius bei ordininkas, ir ką tu jam padarysi. Jis atsivedė akademiką kritiką, ir netyčia jo žvilgsnis užkliuvo už tylaus opozicionieriaus ir jo paveikslo.

– Aha, tamsta vėl čia? – Jis užsidėjo pensnė. – Aha, vadinasi, čia tas naujasis stilius! Hm! Štai ką tamsta! Paklausyk seno žmogaus; nukabink jį šalin! Nukabink! Arba aš mirsiu. Tamsta ir sau padarysi didelę paslaugą. O ką tu, brolau, manai?

„Brolau“ pareiškė, jog paveikslas begėdiškas, visiškai primityvus, ir kaip draugas patarė dailininkui tapti dažytoju.

Selenas mandagiai, bet griežtai atšovė, jog, girdi, šioje srityje darbuojasi daug padorių žmonių, užtat ir pasirinkęs dailininko amatą, o

čia, kaip paaiškėjo, kur kas lengviau prasiskinti kelią. Šis stačiokiškas atsakymas įsiutino profesorių, jis pagrasinęs atgręžė nugarą išsigandusiam dailininkui, o akademikas dar pridėjo keletą palinkėjimų.

Paskui tarėsi išmaningoji komisija – slaptai. Kai durys atsivėrė, už visuomenės paaukotus pinigus tėvynės dailei skatinti buvo nupirkti šeši paveikslai. Protokolo ištrauka, paskelbta laikraščiuose, skambėjo taip: „Meno draugija vakar nupirko šiuos darbus: 1. „Vanduo ir jaučiai". Peizažas. Urmininkas K. 2. „Gustavas Adolfas prieš sudeginant Magdeburgą". Istorinis siužetas. Gelumbės pirklys L. 3. „Nosį šnypščiantis vaikas". Žanrinis paveikslas. Leitenantas M. 4. „Garlaivis Borė uoste". Jūrų peizažas. Laivų makleris N. 5. „Medžiai ir moterys". Peizažas. Karaliaus sekretorius O. 6. „Vištos su šampinjonais". Natiurmortas. Aktorius P."

Vėliau šių meno kūrinių, kainavusių apie tūkstantį riksdalerių, liaupsei „Pilkasis apsiaustas" paskyrė dvi ir tris ketvirtadalius skilties (po penkiolika riksdalerių skiltis), ir tai nieko nuostabaus, bet recenzentas, norėdamas pripildyti skiltį, taip pat stengdamasis laiku aptramdyti kylantį pasipiktinimą, užsipuolė naująjį įprotį, bandantį įsigalėti, būtent, kad jauni, niekam nežinomi avantiūristai, pasprukę iš Akademijos, visiški nemokšos, vien efekto vaikymusi ir gudrybėmis stengiasi suklaidinti sveiką visuomenės skonį. Ir tada, nutvėręs už ausų Seleną, taip supliekė, kad net jo priešams pasirodė neteisinga – o tai jau šį tą reiškia. Maža to, kad nepripažino nė menkiausio talento ir apšaukė jį sukčium, bet dar neužmiršo jo materialinės padėties, suminėjo netikusias vietas, kur šis pietaująs, netinkamus drabužius, kuriuos dėvįs, netikusią moralę, netikusį darbštumą ir baigė religijos ir dorovės vardu pranašaudamas jam ateitį pataisos kalėjime, jeigu laiku neateis į protą.

Tai buvo didžiausia piktadarystė, pagimdyta lengvabūdiškumo bei gobšumo, ir tikras stebuklas, kad tą vakarą, kai išėjo „Pilkasis apsiaustas", nė viena siela neparsidavė velniui.

Kitą dieną pasirodė „Nepaperkamasis". Jis labai primygtinai pabrėžė, jog visuomenės pinigais naudojasi maža grupelė žmonių; jog paskutinėje parodoje nupirkti darbai nė vienas nėra tapyti tikro tapy-

tojo, o valdininkų ir vertelgų, begėdiškai drįsusių konkuruoti su dailininkais, kuriems čia yra vienintelė mugė; jog šitie plėšikai gadina skonį ir demoralizuoja menininkus, kurie nuo šiol, bijodami galutinai sužlugti, stengsis tapyti taip pat blogai kaip tie, kuriems sekasi parduoti. Po to buvo paminėtas Selenas. Jo paveikslas pirmasis per visą dešimtmetį esąs žmogiškosios sielos vaisius; dešimtį metų mene dominavę tik dažai ir teptukai; Seleno paveikslas – sąžiningas darbas, kupinas minties ir įkvėpimo, be galo savitas, tik toks žmogus, kuris buvo iš arti pajutęs gamtos dvasią, galėjo jį sukurti. Recenzentas perspėjo jaunąjį dailininką, kad nesistengtų rungtyniauti su senaisiais, nes juos jau pralenkęs, skatino tikėti ir viltis, nes turįs pašaukimą ir t. t.

„Pilkasis apsiaustas" putojo iš pykčio.

– Pamatysit, šitas vaikinas iškils! – šaukė redaktorius. – Po velnių, ir kam mes jį taip žiauriai sudirbom! O jeigu jis iškils! Tada mes būsim apsijuokę!

Tačiau akademikas prisiekė, jog neiškils, ir neramia širdim sugrįžęs namo šį tą pasiskaitė ir parašė straipsnį, kuriame atkakliai įrodinėjo, kad Selenas sukčius, o „Nepaperkamasis" papirktas.

„Pilkasis apsiaustas" atsikvėpė, bet tik iki naujo smūgio.

Kitą dieną rytiniai laikraščiai pranešė, kad jo didenybė nupirko Seleno „talentingą peizažą, kuris jau daugel dienų vilioja publiką į parodą".

Dabar vėjas įsisuko į „Pilkąjį apsiaustą" ir šis lyg skuduras suplevėsavo ant tvoros kuolo. Grįžti atgal ar stačia galva nerti į priekį? Kas svarbiau: laikraštis ar recenzentas? Tada redaktorius (bendrovės direktoriaus įsakymu) nusprendė aukoti recenzentą ir gelbėti laikraštį. Bet kaip! Prisiminė Struvę, kuris visuose laikraštybos klystkeliuose jautėsi kaip namie, ir pakvietė jį. Jam situacija ūmai tapo aiški, ir jis prižadėjo per keletą dienų pasukti laivą pavėjui. Norint suprasti Struvės machinacijas, privalu žinoti kai kuriuos svarbiausius jo biografijos faktus. Jis buvo apsigimęs amžinas universiteto studentas ir tik iš bėdos susidomėjęs literatūra. Iš pradžių dirbo socialdemokratų laikraščio „Tautos vėliava" redaktorium; paskui persikraustė į kon-

servatyvųjį „Ūkininkų priešą"; bet kai šisai su visu inventorium, spaustuve ir redaktorium išsikėlė į kitą miestą, pasivadino jau „Ūkininkų draugu", o nuo to kitokį atspalvį įgavo ir laikraščio pažiūros. Paskui Struvė buvo parduotas „Raudonkepuraitei", kur labai pravertė, nes išmanė visas konservatorių gudrybes, lygiai kaip dabar didžiai nusipelnė „Pilkajam apsiaustui", žinodamas visas jo mirtino priešo „Raudonkepuraitės" paslaptis, kuriomis piktnaudžiavo nemaž nesivaržydamas.

Reabilitacijos darbą Struvė pradėjo nuo korespondencijos „Tautos vėliavoje", iš kurios vėliau kelias eilutes persispausdino „Pilkasis apsiaustas" – apie didžiulį lankytojų antplūdį parodoje. Paskui parašė „Skaitytojo laišką" į „Pilkąjį apsiaustą", kuriame užsipuolė kritiką akademiką; po laišku buvo pridėti keli raminantys žodžiai redakcijos vardu. Štai jie:

„Nors mes niekada nepritarėm mūsų gerbiamo kritiko nuomonei apie Seleno didžiai ir teisėtai vertinamą peizažą, vis dėlto, kita vertus, negalim visiškai sutikti ir su gerbiamo skaitytojo požiūriu, bet kadangi mūsų principai reikalauja leisti kiekvienam pareikšti savo nuomonę mūsų laikraščio skiltyse, nedvejodami išspausdinome atsiųstą laišką".

Ledai buvo pralaužti. Struvė, kuris, kaip jau sakyta, rašė apie viską – išskyrus Kufo monetas[17] – dar išspausdino puikią recenziją apie Seleno paveikslą ir pasirašė labai keistai: „Dizi". Taigi „Pilkasis apsiaustas" buvo išgelbėtas, o Selenas irgi, bet tai jau buvo ne taip svarbu.

Vienuoliktas skyrius

LAIMINGI ŽMONĖS

Septina valanda vakaro. Bernso užeigoje orkestras groja „Vestuvių maršą" iš „Vasarvidžio nakties sapno", ir, jo iškilmingų garsų lydimas, Ulė Montanus žygiuoja į Raudonąjį kambarį, kur dar nėra nė vieno kompaniono. Ulė šiandien išsipustęs. Su cilindru, kurio nedėvėjo nuo pat konfirmacijos. Eilutė nauja, sveiki batai, nusiprausęs,

nusiskutęs ir susigarbiniavęs plaukus, lyg pasiruošęs savo vestuvėms; sunki vario grandinėlė kabo ant krūtinės, o kairiojoje liemenės kišenėje kažkas aiškiai pūpso. Saulėta šypsena spindi jo veide, jis taip geraširdiškai nusiteikęs, lyg norėtų visam pasauliui pinigų paskolinti. Nusivelka šiaip jau nerūpestingai sagstomą apsiaustą ir sėdasi ant sofos, atsilapoja švarką ir pasipeša baltą antkrūtinį, kuris išsigaubia lyg skliautas, o kai pasijudina, sučeža naujų kelnių ir liemenės pamušalas. Tai, regis, jam teikia didelį malonumą, tokį pat didelį kaip gurgždinti batus į sofos kojų. Jis išsiima laikrodį, savo seną numylėtą laikrodį, kuris metus ir dar vieną mėnesį už netesėjimą kalėjo Ridarholmeno bokšte, o dabar abu draugai be galo džiaugiasi atgavę laisvę. Kas gi atsitiko šiam vargšui žmogeliui, kuris atrodo neapsakomai laimingas? Mes žinome, kad jis neišlošė loterijoje, negavo palikimo, nesulaukė garbės, nenusišypsojo jam tokia laimė, kurios neįmanoma aprašyti; tai kas atsitiko? Paprasčių paprasčiausiai: jis gavo darbo!

O štai ateina Selenas: su aksomo striuke, lako bateliais, ant dirželio pasikabinęs kelioninį pledą ir lauko žiūronus, su nendrine lazda, geltona šilkine kaklaskare, rausvomis pirštinėmis ir gėle kilpoje. Ramus ir patenkintas kaip visada; jo liesame, inteligentiškame veide nematyti nė ženklo, kiek paskutinėmis dienomis jam teko išgyventi. Kartu su juo žengia Renjelmas, tylesnis negu paprastai, nes jaučia, kad teks skirtis su savo draugu ir globėju.

– Na Selenai, – sako Ulė, – ar tu dabar laimingas? Taip?

– Laimingas? Kas čia per šnekos? Man pasisekė parduoti vieną darbą! Pirmą per penkerius metus! Ar šito per daug?

– Bet turbūt skaitei laikraščius? Tu dabar turi vardą!

– O! Neverta kreipti dėmesio! Nemanyk, kad dėl tokių menkniekių suku galvą. Žinau, kiek man dar daug trūksta, kol ko nors pasieksiu! Po dešimties metų, mielas Ule, pašnekėsim apie tai.

Ulė ir tiki, ir netiki, jis šnarina antkrūtinį ir čežina pamušalą, kol galų gale atkreipia Seleno dėmesį, ir šis nesusilaikęs šūkteli:

– Po kipšais, koks tu išsičiustinęs!

– Oi, ką tu, argi? Bet tu atrodai kaip liūtas.

Ir Selenas čaižo savo lako batelius nendrine lazda, droviai uosto gėlę atlapo kilpoje ir atrodo visai abejingas. Bet tada Ulė išsiima laikrodį pasižiūrėti, ar greitai ateis Lundelis; o Selenas kilstelėjęs žiūroną dairosi į galeriją, ar ten jo nepamatys. Paskui Ulė brūkšteli ranka per aksomo striukę pažiūrėti, ar minkšta, nes Selenas tikina, jog nepaprastai gerą aksomą pirkęs už tokius pinigus. Tada Ulei dera paklausti, kiek kainavo, Selenas atsako ir savo ruožtu gėrisi Ulės rankogalių sąsagomis, padarytomis iš kriauklelių.

Ir štai pasirodo Lundelis, kuriam irgi teko kaulas didžiojoj puotoj, mat jis dabar už šiokį tokį užmokestį tapys altoriui paveikslą Treskolos bažnyčioje, bet tai kol kas nepadarė akivaizdžios įtakos šio žmogaus išorei, nebent tik putnūs skruostai ir patenkinta mina rodo sotesnę dietą. Su juo kartu Falkas. Rimtas, bet patenkintas, tartum už visą pasaulį džiaugėsi, kad nuopelnai sulaukė teisingo įvertinimo.

– Sveikinu tave, Selenai, bet taip ir turėjo būti, – sako jis. Ir Selenas su juo sutinka.

– Aš penkerius metus tapiau ne kitaip, bet iš manęs šaipėsi, dar užvakar šaipėsi, o dabar! Velniai rautų, kokie žmonės! Žiūrėkit, kokį laišką gavau iš to idioto, profesoriaus Karolio IX.

Sužiūra smalsios, piktos akys, nes visi nori iš arčiau pamatyti despotą, nučiupti jį savo rankomis ir bent sumaitoti popierių, kuriame jis pasirašė savo vardą.

– „Mano mielas pone Selenai!“ Tik paklausykit! „Sveikinu jus, įžengusį į mūsų draugiją“. Nusigando, bjaurybė! „Aš visada labai vertinau jūsų talentą“. Koks veidmainys! Sudraskykit popiergalį ir užmirškim tą kvailį!

Ir Selenas ragina išgerti, jis geria į Falko sveikatą ir tikisi, jog šisai taip pat greitai išgarsins savo plunksną, o Falkas abejoja, rausta ir prižada nepasiduoti, kai ateis laikas, bet mokytis jam teksią ilgai, ir jis prašo savo draugus kantriai laukti, dėkoja Selenui už gražią bičiulystę, kuri išmokė jį ugdyti atkaklumą ir kęsti nepriteklius. O Selenas prašo nekalbėti niekų; kokia čia gudrybė kentėti, kai nėra kitos išeities, ir kas čia keista, jei ko nors atsisakai, kai vis tiek nieko neturi?

Bet Ulė geraširdiškai juokiasi, o antkrūtinis taip pasipučia iš džiaugsmo, kad net raudonos petnešos matyti, jis geria į Lundelio sveikatą ir ragina mokytis iš Seleno, kad susižavėjęs Egipto puodais neužmirštų pažadėtosios žemės; Ulė seniai pastebėjęs, kad jis turįs talentą, bet tik tada, kai neatsisakąs savęs ir išreiškiąs savo mintis, o kai apsimetinėjąs ir kitų mintis kartojąs, tada jam išeiną blogiau negu kitiems, užtat į bažnyčios tapybą turįs žiūrėti tik kaip į uždarbį, kad paskui galėtų piešti tą, ką jam liepia protas ir širdis.

Falkas bando pasinaudoti proga ir iškvosti Ulę, ką jis mano apie save ir savo meną, nes tai jau seniai mįslė, bet į Raudonąjį kambarį įeina Igbergas. Visi tučtuojau ragina vaišintis, nes per paskutines audringas dienas buvo jį užmiršę ir dabar nori parodyti, jog taip atsitiko ne kokiais egoistiniais sumetimais; tuo tarpu Ulė rausiasi dešinėje liemenės kišenėje ir, neva nemačiom, įbruka Igbergui į švarko kišenę susuktą popieriaus lapelį, ir šisai supranta, nes atsako dėkingu žvilgsniu.

Jis kelia taurę už Seleną ir mano galįs pasakyti, nors, viena vertus, jau yra pasakęs, kad Selenas šio to pasiekė. Kita vertus, taip pat galįs pasakyti, jog tai dar ne viskas. Selenui toli esą iki tobulumo ir daug reiksią laiko, nes meno kelias ilgas, tą Igbergas pats žinąs, juk jį ištikusi nesėkmė ir todėl jo niekas neįtariąs bent kiek jaučiantį pavydo tokiam pripažintam menininkui kaip Selenas.

Akivaizdus pavydas, prabilęs Igbergo žodžiuose, lyg debesys užgožia saulėtą dangų, bet vos trumpą akimirką, nes visi žino, kad pavydo šaknys – ilgo, pragaištingo gyvenimo kartėlis.

Užtat dar širdingiau nusiteikęs, su globėjiška mina padavė Falkui ką tik išėjusią knygelę, ir šis apstulbęs išvydo viršelyje juodą Ulrikos Eleonoros atvaizdą. Igbergas paaiškino, jog atlikęs darbą punktualiai. Smitas kuo ramiausiai priėmęs Falko atsisakymą bei pretenzijas ir dabar ketinąs spausdinti Falko eiles.

Dujiniai žibintai aptemo Falko akyse, jis paskendo mintyse, širdis nebetvėrė iš didelio džiaugsmo. Spausdins jo eiles, ir Smitas apsiima šį brangų darbą. Vadinas, jos kažko vertos! Visą vakarą jam nebereikėjo nieko daugiau galvoti.

Greitai prabėgo laimingiesiems vakaro valandos, nutilo muzika ir pradėjo gesti dujų žibintai; reikėjo eiti, bet skirtis buvo per anksti, jie ėmė vaikštinėti krantine, be paliovos šnekučiuodami ir filosofuodami, kol pavargo bei ištroško, ir galiausiai Lundelis pasiūlė visiems drožti pas Mari, kur gausią alaus. Visi patraukė į Ladugordo priemiestį ir įsuko akligatvin, kuris baigiasi tvora, o už jos – tabako laukas. Jie sustojo prie seno dviaukščio mūrinio namo fasadu į gatvę. Virš vartų vypsojo dvi smiltainio galvos, kurių ausys ir smakrai – lapų bei kriauklių pavidalo, o tarp galvų kyšojo kalavijas ir kirvis. Čia kadaise gyveno budelis.

Lundelis, kuriam vieta, matyt, buvo pažįstama, pabarbeno į vieną langą pirmajame aukšte, prasivėrė užuolaida, ir išlindusi moteriška galva paklausė, ar čia Albertas. Kai Lundelis pripažino savo *nom de guerre**, moteris atidarė duris ir suleido visus, tik turėjo pasižadėti, jog eis patylomis, o kadangi šie lengvai davė tokį pažadą, netrukus Raudonasis kambarys buvo viduje ir pristatytas Mari greitomis sugalvotais vardais.

Kambarys, kitados virtuvė, buvo nedidelis, čia dar tebestovėjo viryklė. Iš baldų – komoda, kokias paprastai turi tarnaitės; ant jos – veidrodis, uždengtas balta muslino užuolaidėle; virš veidordžio – spalvota litografija, vaizduojanti Išganytoją ant kryžiaus; komoda apkrauta porceliano niekučiais, kvepalų buteliukais, čia pat gulėjo psalmynas, dėklas cigarams, ir drauge su veidrodžiu bei dviem degančiom stearino žvakėm atrodė lyg namų altorėlis. Virš ištraukiamos kanapos, kuri dar buvo nepaklota, ant arklio sėdėjo Karolis XV, iš visų pusių apsuptas iškarpų iš „Tėviškės“, kuriose daugiausia buvo policininkai, visų Magdalenų priešai. Ant lango stovėjo nugeibusios fuksija, pelargonija ir mirta – didingas Veneros medis šalia elgetyno! Ant siuvimo stalelio gulėjo nuotraukų albumas. Pirmame lape – karalius, antrame ir trečiame – tėtis su mama, vargingi kaimiečiai, ketvirtame – studentas suvedžiotojas, penktame – vaikas, o paskutiniame – sužadėtinis, pameistrys. Tai buvo jos istorija, tokia pat kaip daugumos. Ant

* Pravardė *(pranc.)*.

vagio prie viryklės kabojo elegantiška plisuota suknelė, aksominis apsiaustas ir skrybėlaitė su plunksna – fėjos apžavai, su kuriais ji eina gaudyti jaunuolių. O ji pati! Augalota dvidešimt ketverių metų moteris gana vidutiniškos išvaizdos. Nuo dykinėjimo ir naktinių budynių jos oda įgavusi persišviečiančio baltumo, būdingo nieko neveikiančioms turtuolėms, tik rankos nepraradusios sunkaus jaunystės triūso žymių. Su dailiu chalatu ir palaidais plaukais ji dar visiškai galėjo tikti į Magdalenas. Palyginti kukli, linksma, mandagi ir padorių manierų.

Svečiai susiskirstė į būrelius ir tęsė nutrauktą pašnekesį arba pradėjo naują. Falkas, dabar jau poetas ir susidomėjęs viskuo, netgi banalybėmis, su Mari užmezgė sentimentalų pokalbį, kuris jai labai patiko, nes džiaugėsi, kad ir ji laikoma žmogum. Žinoma, pradėjo aiškintis, kaip ir kodėl ji pasirinko tokį gyvenimo būdą. Apie pirmąjį paslydimą moteris daug nepasakojo, „nėra ko kalbėti"; užtat kuo juodžiausiai nupiešė tarnystės metus, koks tai buvo vergiškas gyvenimas, nuolatiniai dykaduonių ponių priekabiavimai ir užgaidos, darbas ir darbas be galo. Ne, jau verčiau laisvė!

– O jeigu jums įkyrės šitoks gyvenimas?

– Tada ištekėsiu už Vestergreno!

– Ir jis jus ims?

– Netgi su džiaugsmu, o be to, įsigysiu krautuvėlę už sutaupytus pinigus. Bet jau mane šitiek sykių klausinėjo... Ar turi cigarų?

– Taip, turiu! Prašom! Vis tiek aš dar norėčiau pakalbėti.

Jis paėmė albumą ir atvertė studentą – be abejo, tai buvo studentas su balta kaklaskare ir studentiška kepuraite ant kelių, dramblotas, vaidinantis Mefistofelį.

– Kas čia toks?

– Vienas geras vaikinas!

– Suvedžiotojas? Taip?

– Nutilk, ne mažiau už jį aš pati kalta, taip visada būna, mano mielasis; abu kalti! Štai mano vaikas! Jį pasiėmė Dievulis, gal ir gerai. Bet verčiau apie ką kita pašnekėkim! Kas tasai tipelis, kurį Albertas atsivedė šįvakar, antai sėdi ant viryklės šalia ilgšio, parėmusio lubas.

Ulė, apie kurį čia išėjo kalba, pasijuto priblokštas tokio malonaus dėmesio jo asmeniui, pasuko ant piršto savo garbanotus plaukus, kurie nuo ilgo pokylio buvo pradėję tiestis.

– Diakonas Monsonas, – pasakė Lundelis.

– Po velnių, kunigėlis? Aš ir maniau, tokios gudrios akys. Žinot, praėjusią savaitę irgi buvo kunigėlis. Eikš, Monse, leisk pasižiūrėt į tave!

Ulė nušliaužė nuo viryklės, kur su Igbergu kritikavo Kanto kategorinį imperatyvą. Jam tokia retenybė buvo moterų dėmesys, kad tuoj pasijuto atjaunėjęs ir vinguriuodamas ėmė slinkti artyn prie gražuolės, kurią jau buvo nužvelgęs viena akim ir susižavėjęs. Jis paraitė aukštyn ūsus ir, ceremoningai linktelėjęs, ko, aišku, buvo išmokęs ne šokių mokykloje, įmantriu balsu paklausė:

– Ar aš panelei atrodau panašus į kunigėlį?

– Ne, dabar matau, kad su ūsais. Ir ne amatininkas, per gerais drabužiais... Parodyk savo ranką... o, tu kalvis!

Ulė didžiai įsižeidė.

– Argi aš toks negražus, mano panele? – tarė sujaudintu balsu.

Mari nužvelgė jį.

– Iš tikrųjų baisiai negražus! Bet atrodai geraširdis!

– O panele, jei žinotumėt, kaip skaudinat man širdį. Niekada nesu patikęs jokiai moteriai; daugybę mačiau vyrų, kur kas bjauresnių už mane, bet jie buvo laimingi, tik moteris – prakeikta mįslė, jos niekas neįmins, ir užtat aš ją niekinu!

– Ir gerai, Ule, – pasigirdo balsas iš palubės, kur stypsojo Igbergo galva. – Labai gerai!

Ulė buvo begrįžtąs prie viryklės, bet prakalbo tokia tema, kuri per daug rūpėjo Mari, ir ji nenorėjo nutraukti; jis užgavo stygą, kurios tonas jai buvo pažįstamas. Mari atsisėdo šalia jo, ir jie netrukus įsileido į nuodugnius, rimtus svarstymus – apie moterį ir meilę.

Tuo tarpu Renjelmas, kuris visą vakarą buvo tylus, tylesnis negu paprastai, ir niekas negalėjo suprasti kodėl, galų gale atkuto ir įsitaisė kanapos kertėje šalia Falko. Matyt, seniai jam kažkas knietėjo, tik niekaip nevaliojo išlieti savo širdgėlos. Jis paėmė stiklinę, pabarbeno

ja į stalą, lyg ketindamas drožti kalbą, o kai artimiausi kaimynai nutilo, ėmė vapalioti drebančiu balsu:

– Mano ponai! Jūs manot, kad aš kvailys, žinau. Falkai, žinau, kad tu mane laikai mulkiu, bet jūs pamatysit, vyrai, tegu mane velniai griebia, pamatysit...

Jis užriko, vožė stiklinę į stalą taip, kad šukės pabiro, atsilošė aukštielninkas ir užmigo.

Ši scena, iš tiesų niekuo neypatinga, vis dėlto atkreipė Mari dėmesį. Ji atsistojo ir nutraukė šneką su Ule, kuriam ir taip jau buvo pradėjusi nusibosti abstrakčioji klausimo pusė.

– Oi, koks gražus vaikinas! Kur jūs jį radot? Vargšelis! Kaip jis nori miego! Net nemačiau jo!

Ji pakišo jam po galva priegalvį ir užklojo šaliku.

– Kokios mažos rankutės! Tai ne jūsų, drimbos! O koks veidas! Koks nekaltas! Fui, Albertai, kam tu jį taip nugirdei!

Ar Lundelis, ar kas kitas, šiuo atveju maža turėjo reikšmės, žmogus buvo girtas, bet svarbiausia, kad niekas jo nenugirdė, jis pats degė nuolatiniu troškimu numalšinti kažkokį vidinį nerimą, kuris tartum varė jį šalin nuo darbo.

Vis dėlto Lundeliui nelabai patiko samprotavimai apie gražuolį draugą, o didėjantis girtumas ėmė žadinti religinius jausmus, kurie nuo sočios vakarienės buvo kiek prislopę. Ir kadangi jau visi buvo įkaušę, manė galįs priminti šio vakaro reikšmę ir jausmus, kuriuos turėtų sukelti artėjantis atsisveikinimas.

Jis atsistojo, prisipylė stiklinę alaus, atsišliejo į komodą ir paprašė dėmesio.

– Mano ponai, – bet prisiminė Magdaleną, – ir damos. Mes šįvakar valgėm ir gėrėm ir, nenuklystant nuo temos, darėm tai su šiokiu tokiu tikslu, kuris, jeigu nekreipsim dėmesio į materialiąją pusę, atseit žemąją, jutiminę, gyvuliškąją mūsų esybės sudedamąją dalį, tokį metą kaip šis, artėjant atsisveikinimo valandai, mes esam pavyzdys tos ydos, kurią vadiname girtuokliavimu! Religiniai jausmai tikrai pakirsta, kai po vakaro, praleisto su draugais, kažkas ragina pakelti tau-

rę už asmenį, aiškiai įrodžiusį turint talentą – aš kalbu apie Seleną – taigi neabejotinai derėtų išlaikyti bent truputį savigarbos. Toks pavyzdys, kaip jau minėjau, čia visu ryškumu iškilo, ir užtat... prisimenu gražius žodžius, kurie visada skambės mano ausyse, ir esu tikras, kad mes visi juos prisimenam, nors vieta čia ir nėra visai tinkama; jaunuolis, tapęs tokios ydos auka, kurią mes vadinam girtuokliavimu, kaip aš matau, deja, įsibrovė į mūsų draugiją ir, trumpai tariant, pasiekė liūdnesnių rezultatų, negu buvo galima tikėtis. Į sveikatą, kilnusis bičiuli Selenai, aš tau linkiu tiek laimės, kiek tavo kilnioji širdis verta, į tavo sveikatą, Ule Montanau. Falkas taip pat doras, jis dar pakils į didesnes aukštumas, kai jo religiniai jausmai tiek sutvirtės, kad atitiks charakterį. Igbergo neminėsiu, nes jis jau apsisprendė, ir mes jam palinkėsim kuo daugiau laimės tame kelyje, kurį jis taip gražiai pradėjo – filosofijos kelyje, tai sunkus kelias, ir aš pasakysiu kaip psalmininkas: kas tą gali žinoti? Vis dėlto mes turime pagrindo viltis kuo geriausios ateities, ir manau, jog visada ji mūsų lauks, kol mūsų jausmai bus taurūs ir neieškosim šlykščios naudos, nes, mano ponai, žmogus be religijos yra gyvulys. Ir užtat siūlau pakelti stiklus ir išgerti iki dugno už visa, kas kilnu, gražu ir garbinga ir ko mes siekiam! Į sveikatą, mano ponai!

Lundelio religiniai jausmai taip įsisiūbavo, kad kompanija pradėjo galvoti apie skirstymąsi namo.

Pro užuolaidas jau senokai skverbėsi ryto brėkšma, ir peizažas su riterių pilim bei jauna dama mirguliavo nuo pirmųjų saulės spindulių. Kai pakėlė užuolaidą, visas kambarys prisklido šviesos, ir tie, kurie buvo arčiausiai, atrodė lyg lavonai. Tik Igbergas, miegantis ant viryklės su alaus stikline rankose, dar buvo nurausvintas stearino žvakės, ir jo veidas atrodė nepaprastai žavus. Ulė kėlė tostus už moterį, už pavasarį, už saulę, už visatą ir netgi atsidarė langą, kad daugiau būtų erdvės jausmams. Pagaliau buvo priruzginti miegantieji, visi atsisveikino ir iškeliavo pro tarpuvartę. Kai atsidūrė gatvelėje, Falkas grįžtelėjo; ant palangės rymojo Magdalena; saulė švietė jai tiesiai į blyškų veidą, o ilgi juodi plaukai, saulės nudažyti tamsiai raudona

spalva, krito ant kaklo ir lyg daugybė upeliūkščių sruveno žemyn, į gatvę; virš jos galvos kabojo kalavijas bei kirvis ir abi išsiviepusios galvos; o kitapus gatvelės, obelyje, tupėjo juodmargė musinukė ir suokė savo liūdną giesmelę – šitaip ji reiškė džiaugsmą, kad naktis praėjo.

Dvyliktas skyrius

JŪRŲ DRAUDIMO AKCINĖ BENDROVĖ „TRITONAS“

Levis, jaunas vyras, pirkliu gimęs ir pirkliu augęs, kaip tik, turtingo tėvo padedamas, ketino tvirtai stotis ant kojų, bet tėvas ėmė ir numirė nepalikdamas nieko, tik neaprūpintą šeimą. Tai skaudžiai pribloškė žmogų, mat jis jau buvo tokio amžiaus, jog manė galįs nebedirbti pats, o reikalauti, kad kiti jam dirbtų; turėjo dvidešimt penkerius metus, atrodė labai išvaizdžiai; plačiapetis, visiškai be klubų, užtat jam baisiai pritiko dėvėti surdutą kaip užsienio diplomatai, kuriais jis ne sykį žavėjosi; jo krūtinė buvo elegantiškai išgaubta, o antkrūtinis su keturiomis sagomis laikydavo ją pakilią net tada, kai jis įsmukdavo į krėslą gale ilgo stalo, prie kurio sėdėjo kiti nariai; dailiai perskirta barzda teikė jo jaunam veidui žavumo ir drauge skatino pasitikėjimą; mažos kojelės buvo sutvertos mindžioti Briuselio kilimams direktoriaus kabinete, o išpuoselėtos rankos puikiausiai tiko lengvam darbui, ypač po kuo nors pasirašyti, o dar geriau – spausdintuose formuliaruose.

Tais laikais, kurie dabar vadinami geraisiais, nors daug kam jie iš tikrųjų buvo blogi, padarytas didelis, didžiausias amžiaus atradimas: pigiau ir maloniau gyventi iš svetimų pinigų negu iš savo darbo. Daug daug kas jau pasinaudojo tuo atradimu, o kadangi jis nebuvo apdraustas patento, nėra ko stebėtis, kad Levis tučtuojau suskubo pakreipti jį savo labui, mat dabar nei pats turėjo pinigų, nei turėjo noro dirbti šeimai, kuri net ne jo buvo.

Taigi vieną gražią dieną, apsitaisęs geriausiais drabužiais, patraukė pas dėdę Smitą.

– Aha, sakai, turi idėją, drožk! Gerai, kai turi idėjų.

– Manau steigti akcinę bendrovę.

– Puiku! Tada Aronas bus direktoriaus pavaduotojas, Simonas sekretorius, Isakas kasininkas, o kiti vyrukai sąskaitininkai; graži idėja. Na, toliau! Ir kokia tai bus bendrovė?

– Jūrų draudimo akcinė bendrovė, taip manau.

– Aha! Puiku. Visi žmonės privalo apsidrausti daiktus plaukdami jūra. O tavo idėja? Ką?

– Čia mano idėja.

– Čia ne idėja! Juk mes turim stambią akcinę bendrovę „Neptūnas“. Taigi! Gera bendrovė! O taviškė turi būti dar geresnė, jei nori su ja konkuruoti! Kas nauja tavo bendrovėje?

– A! Suprantu! Aš sumažinsiu premijas, ir visi „Neptūno“ klientai bus mano!

– Aha, šitaip! Čia jau idėja. Taigi prospekte, kurį aš, žinoma, išspausdinsiu, bus tokia pradžia: „Kadangi jau seniai paaiškėjo, jog būtina sumažinti jūrų draudimo premijas, o dėl nesamos konkurencijos tai nebuvo padaryta, mes, žemiau pasirašę, turime garbės pasiūlyti akcinės bendrovės... Kaip?

– Tritonas!

– Tritonas? Kas čia toksai?

– Jūrų dievas!

– Aha, puiku! „Tritonas“. Gera bus iškaba. Reikės užsakyti Rauchui Berlyne, o paskui mes ją išspausdinsim per visą puslapį „Mūsų krašte“. Taigi! Žemiau pasirašę! Taip! Pirmiausia aš! Bet reikia žymių, garsių vardų! Paduok man valstybės kalendorių! Taip!

Smitas vartė ilgokai.

– Jūrų draudimo akcinė bendrovė turi turėti aukšto rango jūrų karininką. Pažiūrėkim! Jis vadinasi admirolas!

– Et, juk jie neturi pinigų!

– Ai, ai, ai! Kaip tu nieko neišmanai apie verslą, vaikuti mano! Jie tik pasirašo, o mokėti nieko nemoka; o paskui gauna procentus už

tai, kad dalyvauja posėdžiuose ir lankosi direktorių pietuose! Taigi! Čia du admirolai! Vienas Poliarinės žvaigždės ordino kavalierius, o antrasis rusų Anos ordino kavalierius! Ką daryti? Taip, aišku! Imsim rusą, nes Rusija žymi jūrų draudimo šalis! Taip!

– Bet ar dėdė manot, kad jie sutiks?

– Et, patylėk! Mums dar reikia ministro! Taigi! Jis vadinasi ekscelencija! Taip. Gerai. Ir dar grafas! Čia sunkiau! Grafai turi begalę principų. Paimsim profesorių. Jie nelabai turi pinigų! Ar yra jūreivystės profesorių? Labai tiktų! Ar tik ne Jūreivystės rūmai prie Pietų teatro? Taip! Štai! Viskas aišku! O, aš užmiršau svarbiausią dalyką. Reikalingas juristas. Aukščiausiojo teismo narys! Taigi. Štai jisai!

– Taip, bet dar neturim nė kiek pinigų!

– Pinigų! Kam reikia pinigų, kai steigi akcinę bendrovę! Argi neužsimokės už savo prekes tas, kas norės jas apdrausti? Užsimokės. Bene mes už juos mokėsim? Ne! Užsimokės savo premijomis! Taip!

– O pagrindinis fondas?

– A! Išleisim pagrindinio fondo obligacijas.

– Taip, bet dalį vis tiek reikia mokėti grynais!

– Šitomis obligacijomis ir mokėsim kaip grynais. Argi nebus išmokėta? Bus! Jeigu aš tau duosiu obligaciją tam tikrai sumai, tu už ją gausi pinigus bet kuriam banke. Na, argi obligacija ne pinigai? Taip! Kokiam įstatyme pasakyta, kad gryni pinigai tai tik banknotai? Ne tik banknotai yra gryni pinigai! Aišku?

– Kokio didumo turi būti pagrindinis fondas?

– Labai mažytis! Nereikia dėti stambaus kapitalo. Vienas milijonas! Iš jų įmokama trys šimtai tūkstančių grynais, o likę – obligacijomis!

– Bet, bet, bet! Tie trys šimtai tūkstančių riksdalerių turi būti banknotais!

– O Viešpatie Dieve! Banknotais? Ne tik banknotai pinigai! Jei turi banknotų, gerai, jei neturi, taip pat gerai! Taigi! Užtat reikia sudominti smulkius žmonelius, kurie turi banknotų.

– O stambūs? Kuo jie mokės?

– Akcijomis, obligacijomis, vekseliais, aišku. Taigi, taigi, taigi! Tegul tik pasirašo, o visa kita mūsų reikalas!

– Bet tik trys šimtai tūkstančių? Juk šitiek vienas didelis garlaivis kainuoja! O jei bus apdrausta tūkstantis garlaivių?

– Tūkstantis? Et! Pernai „Neptūnas“ turėjo keturiasdešimt aštuonis tūkstančius sutarčių ir nepražuvo!

– Tuo blogiau! Taip, bet jeigu, jeigu nelaimė...

– Tada teks likviduoti!

– Likviduoti?

– Taip, paskelbiam bankrotą! Taip vadinama. O kas čia tokio, jeigu bendrovė subankrutuoja? Nei tu, nei aš, nei jis nebankrutuoja! Dažniausiai tokiais atvejais išleidžiamos naujos akcijos, arba obligacijos, kurias vėliau, sunkiu metu, už gerą kainą gali išpirkti valstybė.

– Vadinasi, jokios rizikos?

– Jokios! Ir apskritai – kuo tu rizikuoji? Ar turi bent vieną erę? Ne! Taigi! Kuo aš rizikuoju? Penkiais šimtais riksdalerių! Aš imsiu ne daugiau kaip penkias akcijas, supranti? O man penki šimtai riksdalerių ir taip daug!

Jis paėmė žiupsnį kramtomosios tabokos, ir reikalas buvo baigtas.

Ar tikėsim, ar ne, bet akcinė bendrovė buvo įsteigta ir per dešimtį savo egzistavimo metų davė iš eilės šešis, dešimt, dešimt, vienuolika, dvidešimt, vienuolika, penkis, dešimt, trisdešimt šešis ir dvidešimt procentų pelno. Akcijos buvo graibstyte graibstomos, bendrovę teko plėsti ir leisti naujų akcijų, bet netrukus įvyko visuotinis akcininkų susirinkimas, apie kurį Falkas turėjo referuoti „Raudonkepuraitei“ kaip ekstraordinarinis korespondentas.

Kai saulėtą birželio popietę jis įžengė į Mažąją biržos salę, čia jau knibždėte knibždėjo žmonių. Susirinkusi visa aukštuomenė. Valstybės veikėjai, genijai, mokslinčiai, aukščiausio rango kariškiai bei civiliniai tarnautojai; uniformuoti, su daktarų frakais, su ordinais, žvaigždėmis, visus čia sutraukė vienas bendras, didelis interesas – žmones mylinti organizacija, vadinama jūrų draudimu. Iš tikrųjų reikia didelės meilės rizikuoti savo pinigais dėl nelaimės ištikto artimo, ir tos meilės čia pakako; tokios gausybės meilės vienoje vietoje Falkui dar nebuvo tekę matyti! Jis beveik apstulbo, nors ir ne visai buvo praradęs iliuzijas; bet dar labiau apstulbo, kai išvydo nusmurgėlį, buvusį

socialdemokratą Struvę, rėpliojantį minioje lyg kokį parazitą, o aukšti pareigūnai spaudė jam ranką, plojo per petį, linkčiojo ir kalbino. Ypač Falkas susidomėjo, kai jį pasveikino nebejaunas pilietis su ordinų juostelėmis, o Struvė tik paraudo ir užsilindo už prašmatniosios nugaros, bet tada atsidūrė prie pat Falko, kuris tučtuojau nusičiupo jį ir paklausė, kas su juo sveikinosi.

Struvė dar baisiau sutriko ir, pasitelkęs visą savo įžūlumą, atsakė:

– Turėtum žinoti, tai buvo Valdininkų algų mokėjimo kolegijos prezidentas.

Vos šitaip pasakęs, tuoj rado reikalą kitame gale salės, tik baisiai paskubom, ir Falkui kilo įtarimas: „Ar jis nesivaržo mano draugijos? Gal nedoram žmogui nejauku tarp sąžiningų".

Tuo tarpu įžymybės pradėjo sėstis į savo vietas. Tik pirmininko kėdė buvo dar tuščia. Falkas paieškojo akimis korespondentų stalo ir, pamatęs Struvę sykiu su „Konservatoriaus" korespondentu sėdinčius prie stalo dešinėje nuo sekretoriaus, taip pat įsidrąsino, bet, vos tik priėjo artyn, sekretorius jį sustabdė ir paklausė: „Koks laikraštis?"

Akimirką salėje viešpatavo tyla, ir Falkas drebančiu balsu atsakė:

– „Raudonkepuraitė", – mat pažino, kad sekretorius tai Valdininkų algų mokėjimo kolegijos aktuarijus.

Duslus murmesys nuvilnijo per salę, ir tada sekretorius garsiai pasakė:

– Jūsų vieta ten. – Ir parodė į duris, kur iš tiesų stovėjo mažytis stalelis.

Falkas ūmai suvokė, ką reiškia būti konservatorium ir ką reiškia būti literatu, jei nesi konservatorius, ir todėl dusdamas iš apmaudo grįžo atgal pro besišaipančią minią; tačiau varstydamas ją savo degančiu žvilgsniu ir tarsi kviesdamas dvikovon, staiga iš tolo, nuo pasienio, pamatė įsmeigtas į jį akis, ir tos akys, dabar jau išblėsusios, bet kadaise žvelgusios su meile, buvo pažaliavusios iš pykčio ir badė tarsi adatos, ir jis vos nepravirko iš sielvarto, kad brolis gali taip žiūrėti į brolį.

Falkas atsisėdo į savo kuklią vietą prie durų, neišėjo visai, nes bėgti nenorėjo. Netrukus iš tariamos ramybės jį pažadino pilietis, kuris įėjo

į salę ir vilkdamasis paltą kumštelėjo į nugarą, o paskui pakišo jam po staleliu savo kaliošus. Įėjusį ėmė salė sveikinti, visi lig vieno atsistojo. Tai buvo jūrų draudimo akcinės bendrovės „Tritonas" direktorius, bet ne tik direktorius. Buvęs landstingo pirmininkas, baronas, Švedų akademijos narys, jo didenybės karališkojo ordino kavalierius ir t. t., ir t. t.

Kaukštelėjo plaktukas, ir visiškoje tyloje pirmininkas kuždomis pasakė šią sveikinimo kalbą (kurią neseniai buvo sakęs Akmens anglies akcinėje bendrovėje amatų mokyklos patalpose).

– Mano ponai! Iš visų patriotinių ir žmonijai palaimą teikiančių institucijų yra vos kelios, o gal visai nėra, kurios savo kilnumu ir žmoniškumu galėtų prilygti draudimo institucijai.

– Bravo, bravo! – ėmė šaukti salė, bet tai nepadarė jokio įspūdžio landstingo pirmininkui.

– Kas yra žmogaus gyvenimas, jei ne kova, žūtbūtinė kova, ko gero, sakyčiau, kova su gamtos jėgomis, ir beveik kiekvienam iš mūsų anksčiau ar vėliau tenka su jomis susidurti.

– Bravo!

– Ilgą laiką žmogus, ypač pirmykštėje stadijoje, buvo stichijos grobis, žaidimų sviedinys, pirštinė, lyg nendrė, blaškoma vėjo! Dabar nebe tas! Iš tikrųjų nebe tas! Žmogus padarė revoliuciją, bekrauję revoliuciją, ne tokią, kokią besąžiniai tėvynės išdavikai daug kartų bandė sukelti prieš teisėtus valdovus, ne, prieš gamtą, mano ponai! Jis paskelbė karą gamtos jėgoms ir tarė: „Iki čia jums leista, bet ne toliau!"

– Bravo! Bravo! (Plojimai)

– Komersantas pasiunčia savo laivą, savo garlaivį, savo brigą, savo škuną, savo barką, savo jachtą – ką aš žinau? Audra nuskandina jo... taigi! Komersantas sako: skandink! Komersantas nieko nepraranda! Tai ir yra svarbiausia draudimo prasmė arba idėja! Pagalvokit, mano ponai, komersantas paskelbė karą audrai – ir komersantas laimėjo.

Nuo bravo šauksmų audros suspindo šypsena didžiojo žmogaus lūpose, atrodė, jog audra jam teikia nepaprastą malonumą.

– Mano ponai! Vis dėlto draudimo institucijos mes neturim laikyti verslu! Tai ne verslas, mes ne verslininkai, gink Dieve! Mes sudėjom pinigus, kuriais pasiryžę rizikuoti, ar ne taip, mano ponai?

– Taip, taip!

– Mes sudėjom pinigus, kaip sakiau, kad būtume pasiruošę gelbėti nelaimės ištiktą; nes to procento, regis, tik vieno, kurį gaunam, negalima vadinti pelnu, užtat labai teisingai jis vadinamas premija, nors ir ne todėl, kad mes gautume kažkokį atlyginimą, premija reiškia atlyginimą už mūsų nedideles paslaugas, kurias darome, aš pabrėžiu, vien tik mūsų reikalo labui, ir kartoju, nemanau, jog kas nors iš jūsų jaustų nuoskaudą matydami, kad sudėti pinigai, kuriuos aš dabar pavadinsiu akcijomis, naudojami reikalo labui.

– Ne! ne!

– Prašau poną direktorių perskaityti metinę ataskaitą.

Direktorius atsistojo. Buvo perbalęs, tartum ištrūkęs iš audros, platūs rankogaliai su onikso sąsagomis nevaliojo nuslėpti rankos tirtėjimo, jo gudrios akys ieškojo paramos ir dvasinės stiprybės barzdotam Smito veide, jis atsisagstė surdutą, išpūtė antkrūtinį, lyg pasiruošęs atremti iečių krušą – ir ėmė skaityti.

– Keisti ir tikrai neįspėjami Apvaizdos keliai...

Išgirdę žodį „Apvaizda" dauguma susirinkusiųjų perbalo, o pirmininkas pakėlė akis į lubas, tarsi tikėdamasis didžiausio smūgio (dviejų šimtų riksdalerių nuostolio).

– Ką tik pasibaigę draudimo metai ilgam paliks istorijos analuose kaip kryžiai ant tų nelaimių kapo, nelaimių, kurios tyčiojosi iš gudriųjų įžvalgumo ir niekino atsargiųjų apskaičiavimus.

Pirmininkas lyg melsdamasis užsidengė veidą rankomis, o Struvė pamanė, kad jam spigina akis balta siena, ir buvo bepuoląs nuleisti užuolaidų, bet sekretorius jį pralenkė.

Pranešėjas išgėrė stiklinę vandens. Dėl to salėje kilo nepasitenkinimas.

– Prie reikalo! Skaičiai!

Pirmininkas nusiėmė rankas nuo veido ir apstulbo pamatęs, jog tamsiau, negu buvo. Trumpa sumaištis, ir audra neišvengiama. Žmonės užmiršo bet kokį taktą.

– Prie reikalo! Skaityk!

Direktorius turėjo peršokti didžiąją dalį frazių ir pereiti prie faktų.

– Gerai, mano ponai, pasistengsiu trumpai!

– Skaityk, po velnių!

Kaukštelėjo plaktukas.

– Mano ponai! – šiuose žodžiuose buvo tiek daug riteriškumo, kad susirinkę tuoj prisiminė pagarbą, kurią turėjo rodyti bent sau.

– Bendrovė per šiuos metus buvo atsakinga apytikriai už šimtą šešiasdešimt devynis milijonus riksdalerių.

– O, o!

– Premijų gavo pusantro milijono.

– Bravo!

(Falkas greitosiomis paskaičiavo ir pamatė, kad atmetus premijas, pusantro milijono, ir dar visą pagrindinį fondą, vieną milijoną, nes toks jis buvo, tada lieka apie šimtas šešiasdešimt šeši milijonai, už kuriuos bendrovė turėjo įžūlumo būti atsakinga, ir jam pradėjo aiškėti užuominos apie neįspėjamus Apvaizdos kelius.)

– Nuostoliams padengti, labai gaila, bendrovė turėjo išmokėti vieną milijoną septynis šimtus aštuoniasdešimt du tūkstančius šešis šimtus septyniasdešimt riksdalerių ir aštuonias eres.

– Gėda!

– Kaip matote, mano ponai, Apvaizda...

– Kuo čia dėta Apvaizda! Skaičiai! Skaičiai! Dividendai!

– Su širdgėla bei apmaudu aš, kaip einantis graudžias direktoriaus pareigas, dėl susiklosčiusių nepalankių sąlygų negaliu pasiūlyti kitokio dividendo kaip penkis procentus nuo įdėto kapitalo.

Dabar pakilo tokia audra, kad joks komersantas nebūtų įstengęs jos įveikti.

– Begėdžiai! Akiplėšos! Apgavikai! Penki procentai! Po velnių, verčiau padovanoti savo pinigus!

Bet pasigirdo ir žmoniškesnių balsų, pavyzdžiui:

– Vargšai smulkūs kapitalistai, juk jie tegali gyventi tik iš savo pinigų. Ką jie darys! Viešpatie, kokia nelaimė! Turėtų valstybė greičiau suteikti pagalbą. O! O!

Kai jau buvo įmanoma, direktorius valdybos vardu perskaitė panegiriką direktoriui ir visiems tarnautojams, „kurie negailėdami jėgų

ir nepaprastai uoliai dirbo tą nedėkingą darbą ir t. t.“ Tie žodžiai buvo sutikti pajuoka.

Po to buvo perskaitytas revizijos pranešimas. Ši (dar kartą supeikusi Apvaizdą) pripažino, kad reikalai tvarkomi gerai, gal net pasakytina – puikiai, darant inventorizaciją visi garantinio fondo įsipareigojimai rasti teisingi (!), todėl siūlanti visiškai atleisti valdybą nuo atsakomybės bei padėkoti jai už sąžiningą ir sunkų triūsą.

Aišku, nuo atsakomybės valdyba buvo atleista. Po to direktorius pareiškė, jog negalįs paimti jam priklausančios tantjemos (šimto riksdalerių), o perduodąs ją rezerviniam fondui. Šie žodžiai buvo sutikti plojimais ir juoku. Po trumpos vakaro maldelės, tikriau sakant, po nuolankaus prašymo, kad kitais metais Apvaizda skirtų dvidešimt procentų pelno, pirmininkas susirinkimą baigė.

Tryliktas skyrius

APVAIZDOS KELIAI

Tą pačią popietę, kai vyras buvo išėjęs į „Tritono“ susirinkimą, poniai Falk atnešė naują žydrą aksomo suknelę, kuria ji jau iš anksto norėjo paerzinti revizorienę Human, gyvenančią kitapus gatvės. Tai buvo labai lengva ir paprasta, nes reikėjo tik pasirodyti lange – o tam ji turėjo tūkstantį dingsčių, mat sekė, kaip puošiamas kambarys, kuriuo ketino „pritrenkti“ svečius, kviestus septintai valandai. Vaikų lopšelio „Betliejus“ valdyba kaip tik žadėjo susirinkti ir išklausyti pirmosios mėnesio ataskaitos. Valdybą sudarė: revizorienė Human, kurios vyras, anot ponios Falk, buvo pasipūtėlis, nes ėjo tarnautojo pareigas, baronienė Renjelm, taip pat pasipūtėlė, nes buvo kilminga, ir pastorius Skorė, visų aukštuomenės namų dvasiškasis tėvas, užtat ir jį reikėjo pritrenkti, taigi visą valdybą reikėjo pritrenkti kokiu nors labai efektingu ir subtiliu būdu. Inscenizacija pradėta jau prieš didžiąją puotą, kai visi seni baldai, neturintys antikinės ar meninės vertės, buvo išmesti ir pakeisti naujutėliais. Pagrindinius veikėjus ponia

Falk ketino parodyti susirinkimui baigiantis, kurį nutrauks Falkas, grįžęs namo su admirolu – jis buvo prižadėjęs žmonai mažų mažiausia admirolą su uniforma ir ordinais – o tada Falkas ir admirolas pasiprašys priimami į lopšelį ir Falkas dar paaukos dalį tos sumos, kuri jam kaip dividendas nepelnytai teko iš „Tritono" akcinės bendrovės.

Baigusi savo nurodymus prie lango, ponia ėmė tvarkyti perlamutru inkrustuotą palisandro stalelį, prie kurio turėjo būti skaitoma mėnesinė ataskaita. Nušluostė dulkes nuo agato rašalinės, įstatė sidabrinį plunksnakotį į vėžlio dėklą, antspaudą su chrizoprazo rankenėle pasuko taip, kad nebūtų matyti pirklio pavardės, atsargiai pakratė iš plonutės plieninės vielos nupintą pinigų dėžutę, kad būtų galima įžiūrėti skaičius ant joje esančių vertybinių popierių (jos smulkioms išlaidoms) ir išvardino savo paskutinius įsakymus tarnams, apsitaisiusiems paradui. Tada atsisėdo svetainėje ir nutaisė nerūpestingą miną, čia ir turėjo neva nustebti išgirdusi, jog atvyko jos draugė revizorienė, kurios laukė pirmiausia – taip ir buvo iš tikrųjų. Ponia Falk apkabino Eveliną ir pakštelėjo jai į skruostą, o ponia Human apkabino Eugeniją, kuri pasitiko ją valgomajame ir trumpam sulaikė, norėdama paklausti jos nuomonės apie naujus baldus. Bet revizorienė nenorėjo stovėti prie didžiulės lyg tvirtovė ąžuolinės Karolio XII laikų spintos su aukštomis japoniškomis vazomis, nes jautėsi visai pritrenkta, o nusigręžė į sietyną, kuris jai pasirodė esąs per daug modernus, paskui žvilgtelėjo į stalą, kuris nesiderino prie bendro stiliaus; be to, pasakė, jog oleografijos netinkančios tarp senų šeimos portretų, ir gana ilgai teikėsi aiškinti skirtumą tarp aliejiniais dažais tapyto paveikslo ir oleografijos. Ponia Falk braukė per baldus savo nauja aksomo suknele, tikėdamasi jos šlamesiu atkreipti draugės dėmesį, bet tuščiai. Paskui paklausė draugę, kaip jai patinkąs naujas Briuselio kilimas svetainėje, bet toji atsakė, jog esąs per ryškus, palyginti su užuolaidomis, tada ponia supyko ir liovėsi klausinėti.

Jos susėdo svetainėje prie stalo ir tučtuojau griebėsi gelbėjimo rato: fotografijų, nepaskaitomų eilėraščių knygų ir panašiai. Nedidelis popieriaus lapelis pateko revizorienei į rankas; jis buvo rausvos spalvos, auksiniais pakraštėliais, o ant jo užrašyta: „Urmininkui Nikolausui Falkui keturiasdešimtmečio proga".

– O, žiūrėk, čia tie eilėraščiai, kuriuos girdėjome pobūvyje. Kas gi juos parašė?

– Vienas talentingas žmogus, geras mano vyro bičiulis. Jo pavardė Nistriomas.

– Hm! Keista, nesu girdėjusi tokios pavardės! Koksai talentas! Bet kodėl jo nebuvo pobūvyje?

– Deja, mieloji, sirgo, todėl ir negalėjo ateiti.

– Šit kaip! Ak mieloji Eugenija, koks baisus nemalonumas tavo svainiui! Dabar jam tikrai nekas!

– Nekalbėk apie jį; visai giminei gėda ir nelaimė, stačiai siaubas!

– Taip, žinai, iš tiesų buvo nejauku tada per pobūvį, kai svečiai priėję klausinėjo mane apie jį. Taip, mieloji Eugenija, man tikrai buvo sarmata už tave...

Čia už Karolio XII laikų spintą ir japoniškas vazas, pamanė revizorienė.

– Už mane? O, labai atsiprašau, už mano vyrą, tu norėjai pasakyti? – atrėžė ponia Falk.

– Aš manau, jog tai tas pat!

– Ne, gink Dieve! Aš net neketinu atsakyti už visus nenaudėlius, su kuriais mano vyras malonėja giminiuotis.

– Ak, kaip gaila, kad tavo tėveliai taip pat sirgo tą vakarą. Kaip dabar jaučiasi tavo mielas tėvukas?

– Ačiū, labai gerai! Nepaprastai malonu, kad rūpiniesi.

– Ak, juk negalima galvoti vien apie save! Ar jis dažnai sirguliuoja, senukas... kaip man jį pavadinti?

– Kapitonas, jeigu patinka!

– Kapitonas? Man regis, jog mano vyras vadino jį flagškiperiu, bet tai turbūt tas pat. Ir panelių nė viena nebuvo tą vakarą.

Čia už Briuselio kilimą, pamanė revizorienė.

– Ne! Jos tokios aikštingos, kad niekada negali jomis pasitikėti.

Ponia Falk taip uoliai vartė fotografijų albumą, kad net viršeliai braškėjo. Ji degte degė iš pykčio.

– Klausyk, mieloji Eugenija, – kalbėjo toliau revizorienė, – kas toksai tas nemalonus ponas, kur tą vakarą skaitė eilėraščius?

– Tu turi galvoje Leviną, karališkąjį sekretorių Leviną; tai mano vyro artimiausias bičiulis.

– O, iš tikrųjų. Hm! Kaip keista! Mano vyras dirba revizorium toje pačioje įstaigoje, kur jis notaras, ir aš, žinoma, nenoriu tavęs nuliūdinti ir ką nors nemalonaus pasakyti; to aš niekada nesakau žmonėms; mano vyras tvirtina, kad Levino reikalai visai prasti, todėl tavo vyrui jis nelabai tinkama kompanija.

– Ar jis taip mano? Aš apie tai nieko nežinau ir nežadu kištis; ir tau pasakysiu, mano brangioji Evelina, kad niekada nesikišu į vyro reikalus, nors kai kas šitaip daro.

– Atleisk, mieloji, aš maniau padarysianti tau paslaugą, užsimindama apie tai!

Čia buvo už sietyną ir pietų stalą! Dar liko aksomo suknelė!

– Klausyk, – vėl prašneko geroji revizorienė, – tavo svainis, kaip girdėjau...

– Pagailėk mano jausmų ir nekalbėk daugiau apie tą puolusį žmogų!

– Ar jis tikrai puolęs? Girdėjau, kad bendrauja su visokiomis padugnėmis...

Šį kartą ponia Falk buvo išgelbėta, nes tarnaitė pranešė, jog atvyko baronienė Renjelm.

O, kokia laukiama! O, kokia maloni, kad suteikė jiems garbę!

Ir iš tiesų ji buvo maloni sena dama gana simpatingos išvaizdos, tik narsiai pakėlęs visas audras žmogus gali šitaip atrodyti.

– Mieloji ponia Falk, – pasakė baronienė sėsdamasi, – atnešiau linkėjimų nuo jūsų svainio!

Ponia Falk negalėjo suprasti, ką bloga ji padarė, kad viešnia tuoj jai įgėlė, todėl atsakė piktu balsu:

– Šit kaip!

– O, koks mielas jaunuolis; šiandien jis buvo apsilankęs pas mano brolsūnį; jie labai geri draugai! O, iš tikrųjų be galo puikus vaikinas.

– Taip, argi ne? – įsiterpė revizorienė, kuri niekada nepamesdavo galvos keičiantis frontui. – Mes ką tik apie jį kalbėjom.

– Šit kaip! Ir labiausiai mane stebina jo drąsa pasirinkti tokį kelią, kur šitaip lengva užplaukti ant seklumos, bet dėl jo mums neverta

jaudintis, nes jis žmogus su charakteriu, turi savo principus; ar jums neatrodo, mieloji ponia Falk?

– Žinoma, aš visada taip sakiau, bet mano vyras kitokios nuomonės.

– Ak, tavo vyras, – įsiterpė revizorienė, – jis dažniausiai galvoja savaip.

– Sakot, kad jis bendrauja su jūsų brolsūniu? – vėl nekantriai prašneko ponia Falk.

– Taip, jie susibūrę į būrelį, kuriame yra ir dailininkų. Tikriausiai skaitėt apie jaunąjį Seleną, kurio paveikslą nupirko jo didenybė.

– Žinoma, mes buvom parodoje ir matėm jį. Ar jis taip pat iš to būrelio?

– Taip, ir jis. Kartais jiems iš tikrųjų sunku, tiems jaunuoliams, nes kai jaunimas stengiasi ko nors pasiekti, dažnai taip atsitinka.

– Girdėjau, kad jis poetas, tavo svainis, – pasakė revizorienė.

– Kaipgi, žinoma; hm! Jis rašo puikiai; šįmet gavo Akademijos premiją, kada nors taps žymus poetas, – visai tvirtai atsakė ponia Falk.

– Aišku, juk aš visada taip sakiau, – pritarė revizorienė.

Ir pradėjo už viena kitos garbstyti Arvido Falko privalumus; jis jau buvo kone garbės šventovėje, kai tarnas pranešė, jog atvyko pastorius Skorė. Šis įėjo skubiais žingsniais ir skubiai pasisveikino su damomis.

– Prašau atleisti, kad pasivėlinau, bet teturiu vos keletą minučių; pusę devintos turiu būti susirinkime pas grafienę fon Fabelkranc ir ateinu tiesiai iš įstaigos.

– O, ponas pastorius labai skubat!

– Taip, mano plati veikla visai nebeleidžia atsikvėpti. Gal todėl iš karto eikim prie reikalo.

Tarnas įnešė gaivinamųjų gėrimų.

– Gal prieš pradedant ponas pastorius išgertumėt puodelį arbatos? – paklausė šeimininkė, vėl šiek tiek nusivylusi.

Pastorius dirstelėjo į padėklą.

– Ačiū, ne; jeigu yra, verčiau išgersiu punšo. Matot, mano damos, aš laikausi taisyklės – niekada išore nesiskirti nuo artimo. Visi žmonės geria punšą, aš to gėrimo nemėgstu, bet nenoriu, kad kas sakytų, jog aš geresnis už kitus, o apsimetinėjimas yda, kurios nekenčiu! Gal galima, aš perskaitysiu ataskaitą?

Jis atsisėdo prie rašomojo stalo, pasidažė plunksną ir pradėjo:

– Vaikų lopšelio „Betliejus“ valdybos ataskaita apie gegužės mėnesį surinktas dovanas. Pasirašė: Eugenija Falk. Mergautinė pavardė, leiskite paklausti...

– Ak, nebūtinai, – nuramino ponia Falk.

– Evelina Human. Mergautinė, jei leisit...

– Fon Ber, gerbiamasis pone pastoriau.

– Antuanetė Renjelm. Mergautinė, jūsų malonybe...

– Renjelm, pone pastoriau.

– Ak, tiesa, ištekėjusi už pusbrolio, vyras miręs, bevaikė! Skaitom toliau! Paaukota...

Visuotinė (beveik visuotinė) sumaištis!

– Bet, pone pastoriau, – nustebo revizorienė, – argi jūs nepasirašysit?

– Aš taip bijau apsimetinėjimo, mano damos, bet jeigu taip pageidaujat! Gerai. Natanaelis Skorė.

– Į sveikatą, pone pastoriau; gal malonėtumėt išgerti lašelį prieš pradėdami, – pasiūlė šeimininkė su žavinga šypsena, kuri bemat užgeso, kai pamatė, jog pastoriaus taurė tuščia, todėl pripylė ją vėl.

– Ačiū, mano ponia, bet gal nereikėtų skubėti! Taigi pradėsim! Malonėkite išklausyti teksto! Paaukota: jos didenybė karalienė – keturiasdešimt riksdalerių. Grafienė fon Fabelkranc – penkis riksdalerius ir porą vilnonių kojinių. Urmininkas Šalinas – du riksdalerius, pakelį vokų, šešis pieštukus ir buteliuką rašalo. Panelė Amanda Libert – buteliuką odekolono. Panelė Ana Feit – porą rankogalių. Mažoji Kelė – dvidešimt penkias eres iš savo taupyklės. Ponia Johana Peterson – pusę tuzino rankšluosčių. Panelė Emilija Bjorn – Naująjį Testamentą. Maisto produktų krautuvininkas Personas – maišelį avižinių kruopų, ketvirtį pūro bulvių ir stiklainį marinuotų svogūnų. Pirklys Šeikė – dvi poras vilnonių kel...

– Ponai! – nutraukė jį baronienė. – Norėčiau paklausti: ar visa tai bus paskelbta spaudoje?

– Taip, žinoma! – atsakė pastorius.

– Tada prašyčiau leisti man išstoti iš valdybos.

– Ar jūs manot, jūsų didenybe, kad draugija galės gyvuoti iš laisvanoriškų aukų, jeigu aukotojų pavardės nebus paskelbtos? Nieku gyvu!

– Vadinasi, labdarybė turės pridengti šlykščiausią puikavimąsi!

– Nieku gyvu! Anaiptol! Puikybė – blogis, tikrai; o mes tą blogį paversime gėriu; paversime jį labdarybe, argi ne?

– Taip, bet negalima koktų dalyką vadinti gražiu vardu; tai veidmainystė!

– Jūs per daug griežta, jūsų didenybe! Šventasis Raštas moko atleisti; atleiskite jiems už jų tuštybę!

– Taip, pone pastoriau, jiems aš atleidžiu, bet ne sau pačiai! Kad dykos moterys žaidžia labdarybę, tai atleistina, nieko bloga, bet vadinti tai gražiu elgesiu, kuris joms yra tik pramoga, didesnė pramoga už kitas, nes gali pagarsėti, ir pagarsėti plačiai, per spaudą – čia jau gėda.

– Kaipgi, – prašneko ponia Falk, pasitelkusi visą savo šiurpią logiką, – argi ponia baronienė manot, jog gėdinga daryti gera?

– Ne, drauguže, bet sutikti, kad išspausdintų laikraštyje, jog padovanojai porą vilnonių kojinių, mano supratimu, yra sarmata.

– Taip, bet padovanoti porą vilnonių kojinių geras darbas, vadinasi, daryti gera sarmata...

– Ne, spausdinti laikraštyje, mano miela; stenkitės suprasti mano žodžius, – baronienė bandė sutramdyti atkaklią šeimininkę, bet ši vis tiek nepasidavė, o kalbėjo toliau:

– Vadinasi, sarmata spausdinti! Betgi Šventasis Raštas juk išspausdintas, taigi ir Šventąjį Raštą spausdinti buvo gėda...

– Gal, pone pastoriau, malonėtumėt skaityti toliau ataskaitą, – įsiterpė baronienė, šiek tiek pyktelėjusi, kad šeimininkė taip netaktiškai gina savo kvailas išmones, bet ta neketino nusileisti.

– Aha, poniai baronienei atrodo per daug žema keistis nuomonėmis su tokia menka asmenybe kaip aš...

– Ne, mieloji, turėkitės savo nuomonę; aš nenoriu keistis.

– Argi tai vadinama diskusija, norėčiau paklausti? Gal ponas pastorius malonėtų mums paaiškinti, ar diskusija, jei viena pusė nesutinka atsakyti į antrosios argumentus?

– Mano geroji ponia Falk, aišku, negalima vadinti diskusija, – atsakė pastorius dviprasmiškai šyptelėjęs, ir ponia Falk vos nepravirko. – Bet, mielos damos, nepagadinkim gero sumanymo rietenomis. Atidėkim spausdinimą, kol mūsų fondas bus didesnis. Mes matom, kad mūsų jaunas būrelis leidžia daigus, ir matom, kad daug geranorių rankų pasiryžusios puoselėti jauną augalėlį; bet privalome galvoti apie ateitį. Draugija turi fondą; tą fondą reikia tvarkyti, kitaip sakant, turim susirasti valdytoją, praktišką žmogų, kuris galėtų realizuoti dovanotus daiktus ir paversti juos pinigais; dar kitaip tariant, reikia išsirinkti valdytoją. Bijau, kad tokio žmogaus negausim be piniginių nuostolių – betgi ką galima padaryti be šitokių nuostolių? Ar nemalonėtumėt ponios pasiūlyti ką nors šiam darbui?

Ne, ponios nebuvo apie tai pagalvojusios.

– Ką gi, tada siūlau rimtai protaujantį vaikiną, kuris, manau, turėtų tikti. Ar valdyba prieštarautų, jei notaras Eklundas už kuklų atlyginimą taptų lopšelio buhalteriu?

Ne, ponios neprieštaravo, tuo labiau kad pastorius Skorė jį rekomendavo, o pastoriui nieko nereiškė tą padaryti, nes notaras buvo jo giminaitis. Taigi draugija įsigijo buhalterį už šešis šimtus riksdalerių atlyginimo per metus.

– Mano ponios, – prašneko pastorius, – ar neatrodo, kad šiandien ganėtinai padirbėjom mūsų vynuogyne?

Tyla. Ponia Falk dirsčiojo į duris, ar nepareina vyras.

– Mano laikas baigiasi, ir delsti ilgiau negaliu! Ar turi kas ką pridurti? Ne! Prašydamas Dievo pagalbos mūsų sumanymui, taip gražiai pradėtam, linkiu mums visiems sėkmės ir palaiminimo ir nemoku to kitaip išreikšti, kaip Jo paties išmokytais maldos žodžiais: „Tėve mūsų“...

Jis nutilo, tarsi bijodamas išgirsti savo paties balsą, o damos užsidengė rankomis akis, lyg nedrįsdamos pažvelgti viena kitai į veidą. Pauzė truko ilgai, ilgiau, negu tikėtasi; visai pasidarė ilga, bet niekas nesiryžo nutraukti; jos žvilgčiojo pro pirštų tarpą, ar nepradėjo kas judėti, bet ūmai stiprus skambutis prieškambaryje sugrąžino visus į žemę.

Pastorius pasiėmė skrybėlę, išgėrė savo taurę, atrodė, jog nori pasprukti slapčiomis. Ponia Falk nušvito, nes jautė, jog tuoj prasidės triuškinimas, bus sugrąžintas teisingumas, ir iš jos akių tryško kerštо džiaugsmo kibirkštys.

Ir atėjo kerštо bei triuškinimo valanda, nes tarnas įnešė laišką nuo vyro, kuriame buvo parašyta... tik svečiai to nesužinojo, o kuo skubiausiai prisipažino nenorį ilgiau varginti, be to, jų jau laukią namuose.

Ponia baronienė mielai norėjo likti valandėlę ir paguosti jaunąją moterį, kuri aiškiai buvo sunerimusi ir nuliūdusi, bet šioji nė kiek jos neskatino, o atvirkščiai, be galo rūpestingai padėjo rengtis, kad, rodės, nekantrauja kuo greičiau išvysti ją gatvėje.

Išsiskirta buvo nelabai jaukiai, laiptuose nutilo žingsniai, ir svečiai girdėjo, kaip irzliai trakštelėjo raktas duryse jiems išėjus, matyt, šeimininkė troško likti viena ir nevaržoma išlieti savo jausmus. Taip ji ir padarė. Prapliupo raudoti vienų viena erdviuose kambariuose; bet tai buvo ne tos ašaros, kurios lyg gegužės lietus nuplauna seną dulkiną širdį, o nuodingos apmaudo ir pykčio ašaros, temdančios sielą ir, nukritusios žemėn, lyg rūgštis ėdančios sveikatos bei jaunystės rožes.

Keturioliktas skyrius

ABSENTAS

Karšta popiečio saulė svilino grindinio akmenis kalnų pramonės miestelyje N. Restorano salėje dar buvo tylu ir ramu; eglišakėmis išbarstytos grindys atsidavė šermenimis; įvairaus dydžio likerio buteliai stovėjo lentynose ir miegojo pokaičio šalia taip pat iki vakaro laisvų degtinės butelių ordinų juostelėmis papuoštais kaklais; ilgšis Muros laikrodis[18], kuris niekada negaudavo nusnūsti perpietės, atsirėmęs į sieną seikėjo minutes ir tartum spoksojo į didžiulę teatro afišą, prisegtą šalimais prie drabužių kabyklos; salė buvo ilga ir siaura, o palei abi šonines sienas stovėjo beržiniai stalai, šiek tiek atitraukti į aslą, todėl salė atrodė panaši į arklidę, stalai su keturiomis kojomis –

tai arkliai, pririšti prie sienos ir atsukę užpakalius į kambario vidų; bet dabar visi jie miegojo, kai kurie kilstelėję užpakalinę koją, nes grindys buvo nelygios, o kad miegojo, aiškiai buvo matyti, nes musės ramiausiai rėpliojo jų nugaromis; tik šešiolikmetis padavėjas, kuris sėdėjo atsilošęs į Muros laikrodį greta teatro afišos, nemiegojo, nes balta prikyšte be paliovos baidėsi nuo savęs muses, ką tik papietavusias virtuvėje, o dabar atskridusias čia pažaisti, paskui jis atsilošė ir prikišo ausį prie stambaus laikrodžio pilvo, lyg norėdamas išgirsti, ką šis gavo pietų. Netrukus ir sužinojo, nes ilgšis milžinas žagtelėjo, lygiai po keturių minučių dar sykį žagtelėjo, o tada visi jo sąnariai taip ėmė cypti ir braškėti, kad vaikinas pašoko ir išgirdo, kaip laikrodis baisiausiai girgždėdamas išmušė šešis kartus, paskui nutilo ir vėl varė savo darbą toliau.

Vaikinui taip pat reikėjo stoti prie darbo, jis apėjo arklidę, apšluostė savo kuinus prikyšte ir šį tą patvarkė lyg laukdamas svečių. Padėjo degtukų ant vieno stalo pačiam salės gale, iš kur sėdintis galėjo stebėti visą ilgą patalpą. Šalia degtukų pastatė butelį absento bei dvi taures – likeriui ir vandeniui. Paskui atnešė iš šulinio didelę ropinę vandens ir įkurdino ant stalo šalia degių daiktų, o tada kelis kartus perėjo per salę, išdarinėdamas visokias pozas, rodės, kažką mėgdžioja. Čia stabteldavo, susikryžiavęs rankas ant krūtinės, nuleidęs galvą ir atkišęs į priekį kairę koją, o erelio žvilgsniu dairydamasis į nušerpetojusius sienų apmušalus; čia vėl atsistodavo, sukeitęs kojas, dešinės rankos pirštų galus įrėmęs į stalo kraštą, o kairiąja gniauždamas lornetą, padarytą iš butelių vielos, ir pro jį su panieka vėpsodamas į lubų karnizą, bet štai atsivėrė durys, ir į salę įžengė trisdešimt penkerių metų vyras – taip drąsiai, lyg į savo namus. Jo bebarzdis veidas buvo paženklintas tokių ryškių bruožų, kurie pasiekiami tik uoliai treniruojant raumenis, o būdingi aktoriams ir dar vienai visuomenės grupei; pro tamsias nuskustų barzdaplaukių šaknis švietėsi visi raumenys ir sausgyslės, bet nebuvo matyti siūlų, judinančių šiuos klavišus, nes tai buvo ne šiaip koks paprastas klavyras, kuriam trūko pedalo. Aukšta kakta, kiek siauroka, su įdubusiais smilkiniais, stūksojo panaši į Korinto kapitelį, ant jos tarsi laukinė augmenija krito juodos,

susitaršiusios garbanos, o tarp šių žemyn tįso lygių plaukų gyvatėlės, regis, bandydamos pasiekti akiduobes, tik niekada nepasiekdamos. Jei būdavo ramus, jo didelės tamsios akys atrodydavo švelnios ir liūdnos; bet jis mokėdavo ir šaudyti jomis, ir tada lėlytės tapdavo panašios į revolverio žiotis.

Jis atsisėdo prie padengto stalo ir niūriai dirstelėjo į vandens ropinę.

– Gustavai, kodėl tu visuomet padedi vandens?

– Kad ponas Falanderis nesudegtumėt.

– Kas tau darbo, jei aš sudegsiu! Kas man uždraus, jeigu panorėsiu!

– Pone Falanderi, nebūkit šiandien nihilistas!

– Nihilistas! Kas tave išmokė tokių žodžių? Iš kur tu jį ištraukei? Ar pakvaišai, vaikine? Ką?

Jis atsikėlė nuo stalo ir paleido keletą šūvių iš savo tamsių revolverių.

Gustavas persigandęs žado neteko, taip jį nustebino aktoriaus veido išraiška.

– Na, atsakyk, vaikine, iš kur tu ištraukei tokį žodį?

– Čia prieš kelias dienas buvo ponas Montanus, kai grįžo iš Treskolos, – baikščiai atsakė Gustavas.

– Aha, Montanus! – pasakė niūrusis svečias ir vėl atsisėdo. – Montanus mano žmogus; šitas vyrukas žino, ką kalba. Klausyk, Gustavai, gali pasakyti, kaip mane vadina, supranti, pravardžiuoja tie teatro suskiai! Pasakyk! Nebijok!

– Ne, taip bjauriai, kad niekaip negaliu.

– Kodėl negali, tik džiaugsmo padarytum. Argi nemanai, jog man ne pro šalį būtų šiek tiek pasilinksminti? Bene aš atrodau toks pasiutusiai smagus? Drožk tiesiai! Kaip jie mane vadina, klausdami, ar aš čia buvau? Kaip sako: „Ar čia tas...“

– Velnias...

– A! Velnias? Visai neblogai. Ar tau atrodo, kad jie manęs nekenčia?

– Taip, baisiausiai!

– Puiku! Bet kodėl? Ar aš jiems ką bloga padariau?

– Ne, šito jie nepasakytų.

– Ne, ir aš taip manau.

– Bet jie sako, kad ponas Falanderis gadinat žmones!

– Gadinu?

– Taip, jie sako, kad ponas Falanderis sugadinot mane, užtat man viskas atrodo pasenę!

– Hm, hm! Argi tu jiems sakai, kad jų pokštai pasenę?

– Taip, ir viskas, ką jie kalba, yra pasenę; ir patys tokie sukriošę, kad mane vemt verčia!

– Žiūrėk! O ar tau neatrodo, kad būti padavėju irgi sena?

– Taip, žinoma; sena yra gyventi, sena numirti, viskas sena... ne... būti aktorium nesena!

– Ne, mano drauguži, tai užvis seniausia. Bet dabar patylėk, man reikia prisislopinti!

Jis išgėrė absentą ir atsišliejo galva į sieną, ant kurios driekėsi ilga ruda juosta, mat ties šia vieta, kur jis nuolatos sėdėdavo per visus tuos ilgus šešerius metus, rūko jo cigaro dūmas. Pro langą skverbėsi saulės spinduliai, bet juos skaidė didžiuliai uosiai, kurių lapus blaškė vakaro vėjas, ir nuo lapų šešėlių ant šoninės sienos rezgėsi judrus tinklas, o apatiniame kampe niūksojo galva su išsidraikiusiomis garbanomis, labai panaši į didžiulį vorą.

Gustavas vėl buvo prigludęs prie Muros laikrodžio ir atsidavęs nihilistinei tylai stebėjo, kaip musės šoka ratelį aplink Argando lempą[19].

– Gustavai! – pasigirdo balsas iš voratinklio.

– Ką, – atsiliepė nuo laikrodžio.

– Ar tavo tėvai gyvi?

– Ne, juk ponas Falanderis žinot.

– Tavo laimė!

Ilga tyla.

– Gustavai!

– Ką?

– Ar miegi naktimis?

– Ką ponas Falanderis turit galvoje? – paklausė Gustavas ir nuraudo.

– Tą, ką sakau!

– Aišku, miegu! O ko man nemiegot?

– Kodėl tu nori būti aktorius?

– Nemoku pasakyt! Man rodos, kad tada aš būčiau laimingas!

– O ar dabar nesi laimingas?

– Nežinau! Turbūt nesu!

– Ar ponas Renjelmas jau buvo čia, kai atvyko?

– Ne, nebuvo, bet norėjo pamatyti poną Falanderį kaip tik šiuo metu.

Ilga tyla; paskui atsiveria durys ir didžiulis šešėlis užslenka ant voratinklio, šis sujuda, o voras kampe krūptelėja.

– Ponas Renjelmas! – sako paniurėlė galva.

– Ponas Falanderis?

– Sveiki! Ar jūs manęs ieškojot šiandien?

– Taip, atvykau per pietus ir tuoj ėmiau jūsų ieškoti. Tikriausiai spėjat, kokiu reikalu; aš noriu patekti į teatrą.

– O! Iš tikrųjų! Tai mane stebina!

– Stebina?

– Taip, stebina! Bet kodėl jūs pirmiausia kreipiatės į mane?

– Nes žinau, kad jūs esate žymus aktorius, ir dar vienas bendras pažįstamas, skulptorius Montanus, rekomendavo jus kaip puikų žmogų.

– Taip, iš tikrųjų? Ir kuo aš galėčiau jums padėti?

– Duoti patarimą!

– Gal atsisėstumėt prie mano stalo?

– Ačiū, jeigu leisit būti šeimininku.

– Šito negaliu žadėti...

– Tai nors už save, jeigu jūs neprieštarausit?

– Kaip norit! Jums reikia patarimo? Hm! Atviro? Žinoma! Tada klausykit ir dėkitės rimtai į galvą visa, ką išgirsit, ir niekada neužmirškit, kad taip ir taip pasakiau tą ir tą dieną, nes tartum būsiu atsakingas už savo žodžius.

– Ką gi, drožkit savo nuomonę, aš pasiruošęs!

– Ar užsisakėt arklius? Ne! Tada užsisakykit ir važiuokit namo!

– Argi jūs manot, jog netinku būti aktorium?

– Ne, anaiptol nemanau! Nė apie vieną to nepasakyčiau! Atvirkščiai! Kiekvienas žmogus daugiau ar mažiau sugeba vaidinti kitą žmogų!

– O tada?

– Ak, tai visai kas kita, negu įsivaizduojat! Jūs jaunas, jūsų kraujas neramus. Tūkstančiai gražių šviesių paveikslų lyg pasakų knygose švysčioja jūsų galvoje, ir jūs nenorit, kad jie dingtų, norit ištraukti juos į šviesą, nešti savo rankomis ir rodyti, svarbiausia, rodyti pasauliui ir taip patirti didžiulį džiaugsmą – ar ne?

– Taip, taip! Jūs spėjat mano mintis!

– Aš pasirinkau tik geriausią ir paprasčiausią atvejį, nes nesistengiu visko grįsti vien blogais pavyzdžiais, nors esu kuo prasčiausios nuomonės beveik apie... viską! Taigi jūsų potraukis toks stiprus, kad jūs pasiryžęs iškęsti skurdą, pažeminimą, leistis čiulpiamas vampyrų, prarasti visuomenės pasitikėjimą, bankrutuoti, žūti... bet nesitraukti! Ar taip?

– Taip! Ak, jūs mane puikiai pažįstat!

– Aš pažinojau vieną jauną vaikiną – dabar nebepažįstu, nes labai pasikeitęs! Jis buvo penkiolikos metų, kai išėjo iš pataisos namų, nes tokius pataisos namus kiekviena parapija laiko vaikams, padariusiems paprasčiausią nusikaltimą – kad atėjo į šį pasaulį, ir ten tie nekalti kūdikiai turi išpirkti savo tėvų nuodėmę, nes kitaip nė būti negali... būkit malonus, priminkit man, jei nuklysiu nuo temos! Paskui jis praleido penkerius metus Upsaloje ir perskaitė galybę knygų; jo smegeninė buvo padalinta į šešis skyrius, į kiekvieną skyrių jis krovėsi šešių rūšių žinias, skaičius, vardus; visą kalną gatavų sprendimų, išvadų, teorijų, keistenybių, nesąmonių. Tai dar nieko, nes smegeninė talpi; bet dar reikėjo pasisavinti kitų mintis, senas sutrešusias mintis, kurias kiti gromuliuoja visą gyvenimą, o dabar išspjovė lauk; tada jis susivėmė ir jau būdamas dvidešimties metų atėjo į teatrą. Pažiūrėkit į mano laikrodį; žiūrėkit į sekundininką: praeis šešiasdešimt sekundžių, kol bus minutė, šešiasdešimt kartų po šešiasdešimt, kol bus valanda, dar padauginus iš dvidešimt keturių bus para, ir tik trys šimtai

šešiasdešimt penkios paros bus metai. O įsivaizduokit *dešimt* metų! Viešpatie! Ar jums teko kada laukti prie vartų savo gero pažįstamo? Pirmosios penkiolika minučių praeina kaip niekur nieko; antros penkiolika – o, viską gali padaryti dėl to, kurį myli; trečios penkiolika minučių: jis neateina; ketvirtos: viltis ir baimė; penktos: nueinat, bet grįžtat; šeštos: Viešpatie, šitiek laiko praleidau be reikalo; septintos: palauksiu dar, juk jau šitiek laukiau; aštuntos: įniršis, prakeikimas; devintos: einat namo ir gulatės ant sofos, jaučiatės toks ramus, lyg su pačia mirtim susidraugavęs. Jis laukė dešimt metų, dešimt metų! Ar nepasistoja plaukai ant mano galvos, kai aš sakau dešimt metų? Pažiūrėkit! Vis dėlto ne! Dešimt metų praėjo, kol jis gavo vaidmenį. Ir jam pasisekė – iš karto. Bet tada jis vos nepakvaišo dėl pragaištų dešimties metų, ėmė niršti, kodėl tai neatsitiko prieš dešimtį metų, stebėjosi, kad nušvitusi laimė nepadarė jo laimingo, ir jis tapo nelaimingas.

– Ar jums neatrodo, kad tuos dešimt metų jam reikėjo mokytis aktoriaus meno?

– Bet juk jis negalėjo mokytis, nes nė karto negavo vaidinti; visi iš jo šaipėsi, nes jo pavardė niekada nepasirodė afišose; direkcija sakė, kad iš jo nėra naudos, o kai kreipėsi į kitą direkciją, išgirdo, kad jie neturi repertuaro!

– Bet kodėl jis buvo nelaimingas, kai jam nusišypsojo laimė?

– Argi manot, kad nemirtinga siela gali tenkintis tokia laime? Bet kam apie tai kalbėti? Jūsų sprendimas galutinis! Ir mano patarimai nereikalingi! Nėra geresnio mokytojo kaip patirtis, o ji arba aikštinga, arba apskaičiuojanti, lygiai kaip mokyklos mokytojas; vienus visada giria, kitus visada lupa; jums lemta būti giriamam; nemanykit, jog taip kalbu turėdamas galvoj jūsų kilmę; puikiai žinau, jog nedera jos kaltinti nei dėl gera, nei dėl bloga; šiuo atveju tai absoliučiai bereikšmis faktorius, nes čia kalbam tiesiog apie žmogų! Aš linkiu, kad jums kuo greičiausiai pasisektų ir kad jūs viską suprastumėt – taip pat kuo greičiausiai! Manau, jūs to vertas?

– Bet argi jūs nė kiek negerbiat savo meno? Visų didžiausio ir visų nuostabiausio?

– Jis taip pat pervertintas kaip ir visa, ką žmonės rašo knygose. Jis pavojingas, nes gali sužaloti! Gražiai išreikštas melas gali padaryti įspūdį! Kaip liaudies susirinkime, kur sprendžia nemokyta dauguma. Kuo paprasčiau, tuo geriau – kuo blogiau, tuo geriau! Užtat nesakau, kad jis nereikalingas.

– Negali būti, kad jūs taip manot, kaip kalbat.

– Aš taip manau, bet neginčiju, jog tai tiesa.

– Bet argi jūs iš tikrųjų nė kiek negerbiat savo meno?

– Savo? Kodėl aš turėčiau labiau gerbti savo meną nekaip kitų?

– Jūs, kuris vaidinate pačius giliamintiškiausius vaidmenis; juk vaidinot Šekspyrą? Vaidinot Hamletą? Argi jūsų niekada nesujaudino iki sielos pašaknų toks gilus monologas kaip „Būti ar nebūti“?

– Kaip jūs suprantat žodį „gilus“?

– Giliamintiškas, gerai apgalvotas!

– Paaiškinkit man! Ar gili mintis kalbėti šitaip: „Nusižudyti ar ne? Aš mielai tą padaryčiau, jei žinočiau, kas bus po mirties, ir kiti taip padarytų, bet mes nieko nežinom ir užtat nedrįstam nusižudyti“. Argi jau čia labai giliamintiška?

– Ne, ne taip...

– Gerai! Jums tikriausiai kada nors buvo atėjusi mintis nusižudyti! Ar ne?

– Taip, kaip ir kiekvienam žmogui!

– Gerai, o kodėl nenusižudėt? Nes kaip Hamletui trūko ryžto, juk nežinot, kas bus po to. Argi čia koks jūsų giliamintiškumas?

– Ne, aišku!

– Taigi, visa tai paprasčiausia banalybė. Trumpai tariant... kaip pasakysim, Gustavai?

– Pasenę! – atsiliepė balsas už laikrodžio, matyt, laukdamas replikos.

– Taip, pasenę! O jeigu rašytojas būtų sukūręs bent kokį ateities paveikslą, jau būtų buvę nauja!

– Argi visa nauja yra taip gera? – paklausė Renjelmas, baisiausiai pritrenktas tokių negirdėtų dalykų.

– Nauja, šiaip ar taip, turi vieną privalumą – kad tai nauja! Pabandykit pats suprasti savo mintis, ir jos jums visada atrodys naujos. Ar

patikėsit, jog aš žinojau, apie ką jūs ketinat kalbėti, dar jums neįžengus pro duris, ir žinau, ką jūs vėl paklausit, kai dar sykį grįšim prie Šekspyro.

– Jūs keistas žmogus; turiu pripažinti, jog kalbat teisybę, nors aš su tuo nesutinku.

– O ką jūs manot apie Antonijaus kalbą prie Cezario karsto? Argi ne nuostabi?

– Kaip tik to aš ir ketinau jus klausti! Rodos, kad jūs girdit mano mintis!

– Žinoma, juk aš ką tik sakiau. Labai įdomu, kad visi žmonės galvoja, arba tikriau, kalba tą patį. Kas čia jums atrodytų giliamintiška?

– Nemoku išreikšti žodžiais...

– O ar neatrodo, kad tai paprasčiausia ironiškos kalbos forma? Mes kalbam visiškai atvirkščiai, negu galvojam, juk jei gerai išgaląsim smaigalį, bet kas juo įsidurs. Na, o ar esate skaitę ką nors gražesnio kaip Džuljetos ir Romeo dialogas po sutuoktuvių nakties?

– Ak, ta vieta, kur jis sako girdįs lakštingalą, o iš tiesų ten vyturys.

– Kokią kitą vietą aš galiu turėti galvoje, kai visas pasaulis turi tik ją. Juk visas efektas grįstas vienu ganėtinai nuvalkiotu poetiniu vaizdu, ir bene manot, kad Šekspyro didybė – tai poetiniai vaizdai?

– Kodėl jūs triuškinat visa, kodėl norit atimti iš manęs mano ramstį?

– Aš numetu šalin jūsų lazdas, kad išmoktumėt vaikščioti – pats! Beje, ar aš prašau jus sutikti su tuo, ką kalbu?

– Ne prašot, jūs verčiat sutikti!

– Tada venkit su manim bendrauti. Ar tėvai graužiasi dėl šio jūsų žingsnio?

– Taip, suprantama! O iš kur jūs žinot?

– Visi tėvai vienodi! Tačiau nepervertinkit mano sugebėjimų spręsti. Apskritai nereikia nieko pervertinti.

– Ar manot, jog tada būsiu laimingesnis?

– Laimingesnis? Hm! Ar pažįstat ką nors, kas yra laimingas? Atsakykit savo nuomonę, o ne kitų!

– Ne!

– Taigi, jeigu netikit, kad kas nors yra laimingas, kaip galit klausti, ar būsit laimingesnis? Vadinasi, jūs turit tėvus! Visai kvaila turėti tėvus!

– Kaip? Ką jūs norit pasakyti?

– Ar jums neatrodo, jog amoralu, kad senoji karta auklėja jaunąją ir peni ją savo nusenusiomis kvailystėmis. Ar tėvai reikalauja iš jūsų dėkingumo? Ar taip?

– Bet argi mes neturim būti dėkingi savo tėvams?

– Dėkingi už tai, kad jie, naudodamiesi savo teise, pagimdė mus tokiam vargui, šėrė prastai, mušė, engė, žemino, priešinosi mūsų norams. Ar nemanot, kad reikalinga dar viena revoliucija? Ne, dvi! Kodėl negeriat absento? Bijot jo? O! Žiūrėkit, ant jo Ženevos kryžius! Jis išgydo sužeistuosius mūšio lauke, draugus ir priešus; numalšina skausmą, atbukina mintį, išblaško prisiminimus, slopina visus kilniuosius jausmus, kurie gundo žmogų daryti kvailystes, ir galiausiai užgesina proto šviesą. Ar žinot, kas yra proto šviesa? Visų pirma, tai tik pasakymas, antra, tai žaltvykslė, klajoklė ugnelė, ji blykčioja ten, kur pūva žuvis ir skleidžia fosforo vandenilį; proto šviesa yra fosforo vandenilis, pagamintas pilkosios smegenų materijos. Juk keista, kad visa, kas gera, šioje žemėje žūsta ir nueina užmarštin. Per dešimtį klajonės metų ir neva nieko neveikdamas perskaičiau visas miestelių bibliotekas; visa, kas tose knygose menka ir nereikšminga, cituojama ir spausdinama naujai, o kas gera – lieka nejudinta. Noriu pasakyti – priminkit man, kad nenuklysčiau nuo temos...

Laikrodis vėl pradėjo grumėti ir išmušė septynis kartus. Atsivėrė durys, ir su triukšmu įvirto pilietis. Jis buvo kokių penkių dešimčių metų, riebi sunki galva lyg mortyra kūpsojo tarp riebių pečių kaip ant lafeto su pastoviu 45° kampu ir, rodės, tuoj pradės pliekti sviedinius į žvaigždes. Veidas bylojo, kad jo šeimininkui ne naujiena jokia yda ir joks nusikaltimas, o nenusikalsta tik iš bailumo. Jis tučtuojau švystelėjo granatą į paniurėlį ir kapralo balsu, gramatiškai nevalyva kalba užriko padavėjui, kad atneštų grogo.

– Čia jūsų likimo vairininkas, – kuštelėjo paniurėlis Renjelmui. – Didysis tragikas, režisierius ir teatro direktorius, mano mirtinas priešas.

Renjelmas krūptelėjo žvalgdamas į baisingąjį žmogų, kuris pasikeitė su Falanderiu neapykantos pilnu žvilgsniu, o dabar atsisėdęs pliūpčiojo seilių salves į stalų tarpą.

Paskui vėl atsidarė durys, ir įslinko gana elegantiškas senyvas vyriškis su pomaduotais plaukais ir dažytais ūsais. Jis be ceremonijų atsisėdo šalia direktoriaus, o šis leido jam pakratyti didįjį pirštą su karneolio žiedu.

– Čia miesto konservatyvaus laikraščio redaktorius; sosto ir altoriaus ramstis. Jam laisvai leista vaikščioti į užkulisius ir suvedžioti visas merginas, kurių nėra nusižiūrėjęs direktorius. Kitados jis buvo karaliaus valdininkas, bet turėjo išeiti, man gėda pasakyti kodėl, – paaiškino Falanderis. – Ir man gėda sėdėti vienam kambary su šitais ponais, be to, šiandien pasikviečiau čia savo draugus į nedideles vaišes vakarykščio benefiso proga. Jeigu turit ūpo padalyvauti blogoj kompanijoj su pačiais prasčiausiais artistais, dviem nekaip pagarsėjusiom damom ir neva ponu – vienu senu valkata, tada prašom aštuntą valandą.

Renjelmas nė akimirkos nedvejodamas priėmė kvietimą.

Voras palipo siena aukštyn, lyg tikrindamas savo tinklą, ir išnyko. Musė dar kurį laiką tebebuvo vietoje. Bet saulė užlindo už katedros, voratinklis suskido lyg niekad nebuvęs, tik uosiai šlamėjo už lango. O tada didysis aktorius ir režisierius užriko pakėlęs balsą, nes kalbėti nebemokėjo; jis pasakė:

– Ar matei, kaip „Savaitraštis“ vėl mane užsipuolė!

– Ak brolau, nekreipk dėmesio į tuos plepalus!

– Kaip nekreipti dėmesio! Ką tu, po velnių, turi galvoje? Bene visas miestas jo neskaito? Žinoma, privalau kreipti dėmesį! Nueisiu pas jį į namus ir primušiu, štai ką aš padarysiu! Jis įžūliausiai tvirtina, kad aš persistengiu ir apsimetinėju.

– Verčiau papirk jį! Bet nedaryk skandalo!

– Papirkti? Gal manai, jog nebandžiau? Pasiutusiai keisti žmonės tie liberalių laikraščių rašeivos. Jeigu esi jų draugas ar pažįstamas, tada jie gali visai žmoniškai apie tave parašyti, bet papirkti – nieku gyvu, nors ir kokie skurdžiai būtų!

– Et, nieko tu neišmanai! Nereikia pulti tiesiai, geriau siųsti dovanas, kurias būtų galima užstatyti, arba grynus pinigus, anonimiškai, ir paskui niekada apie juos neužsiminti!

– Kaip man daro? Ne, su jais šitaip neišeina; aš jau mėginau. Tikra velniava, kai susiduri su principingais žmonėmis. Bet pakalbėkim apie ką kita, kaip tau atrodo, kas toji auka, kur pakliuvo velniui į nagus?

– Man nerūpi!

– O vis dėlto! Gustavai! Ką ten tokį Falanderis buvo atsivedęs?

– Jis nori patekti į teatrą, jo pavardė Renjelmas!

– Čia dabar! Nori patekti į teatrą? Jis! – ėmė šaukti direktorius.

– Taip, nori, – atsakė Gustavas.

– Ir, žinoma, vaidinti tragedijas! O Falanderis jį globos? Ir į mane nesikreips? Ir pasiglemš mano vaidmenis? Ir padarys mums garbę? Ir aš ničnieko apie tai nežinau? Aš! Aš? Man gaila jo! Aš jį užjaučiu! Kokia baisi ateitis! Aišku, aš jį globosiu! Priglausiu po savo sparnu! Visi žino, kokie galingi mano sparnai, net kai neskraidau! Kartais primygia! Koks puikus vaikinas! Šaunus vaikinas! Gražus kaip Antigonas![20] Gaila, kad jis neatėjo iš karto pas mane, būtų gavęs Falanderio vaidmenis, visus! Oi, oi, oi! Bet dar ne per vėlu! Cha! Tegu tas velnias pirma jį apgadina. Dar gana žalias! Iš tiesų atrodė nekaltas! Vargšas vaikinas! Taip, galiu tik pasakyti: tesaugo jį Dievas!

Paskutinius maldos žodžius nustelbė pakilęs šurmulys, mat iš viso miesto susirinko grogo mėgėjai.

Penkioliktas skyrius

TEATRO AKCINĖ BENDROVĖ „FENIKSAS“

Rytojaus dieną Renjelmas pabudo savo lovoje viešbutyje prieš piečiais. Praėjusios nakties prisiminimai suplūdo lyg šmėklos ir apspito jo lovą vidury šviesios vasaros dienos. Jis matė dailų, gėlių pilną kambarį su uždarytomis langinėmis, kuriame vyko orgija; matė trisdešimt penkerių metų aktorę, kuri dėl vienos varžovės intrigų priversta

vaidinti senutes; ji tūžta dėl naujų įžeidinėjimų, puola į nevilтį ir įkaušusi užsikelia kojas ant sofos, o kai kambaryje pasidaro per karšta, atsisagsto suknelę taip pat nerūpestingai, kaip vyras atsisagsto liemenę po sočių pietų; čia pat skeryčiojasi senas komikas, kuriam per anksti teko atsisakyti meilužio vaidmenų ir neilgai klestėjus tenkintis liokajaus rolėmis, dabar jis linksmina menkesnius ponus dainelėmis ir ypač pasakojimais apie savo didybės laikus; o štai dūmų debesyje pro girtumo kvaitulį mato šešiolikmetę merginą, kuri apsiašarojusi pasakoja paniurėliui Falanderiui, kaip galingasis direktorius vėl davęs jai šlykštų pasiūlymą, o jai atsisakius prisiekęs taip atkeršyti, kad nuo šiol ji gausianti vien tik tarnaičių vaidmenis; ir jis mato, kaip Falanderis surenka visų vargus bei rūpesčius ir pūstelėjęs pragaišina juos; kaip išdildo viską: niekais paverčia įžeidinėjimus, pažeminimus, akibrokštus, nelaimes, skurdą, vargą ir aimanas; kaip jis moko ir ragina bičiulius neperdėti nieko, ypač savo nelaimių. Bet vėl ir vėl jis regi mažytę nekaltu veideliu šešiolikmetę mergaitę, su kuria susidraugavo ir nuo kurios atsisveikindamas gavo bučinį, karštą, aistringą bučinį, ir tas bučinys dabar, jei neklysta jo įkaitusi galva, atrodo jam šiek tiek netikėtas. Bet kuo gi ji vardu?

Jis atsikėlęs siekia vandens ropinės ir sučiuopia vynu sulaistytą nosinaitę! Ak! Ant jos neblunkančiais dažais užrašyta – Agnesė! Jis du kartus pabučiuoja nosinaitę švariausioje vietoje ir įsikiša į lagaminą. Paskui rūpestingai apsitaiso ir ruošiasi eiti į teatro direkciją, nes direktorių lengviausia rasti tarp dvyliktos ir trečios.

Kad paskui netektų graužtis, nueina į direkciją dvyliktą valandą ir čia randa tik budėtoją, šis paklausia, ko jam reikia ir ar negalėtų kuo padėti. Renjelmas mano, jog niekuo, ir savo ruožtu klausia, ar negalėtų pasikalbėti su direktorium, tačiau išgirsta atsakymą, jog direktorius šiuo metu esąs fabrike, bet iki pietų tikriausiai sugrįšiąs. Renjelmui topteli, kad fabrikas tai familiarus teatro pavadinimas, bet sužino, kad dabartinis direktorius turįs degtukų fabriką. Jo svainis, vyriausiasis buhalteris, sėdi pašte ir paprastai neateina iki antros valandos, o šio sūnus, sekretorius, dirba telegrafo kontoroje, užtat apskritai nežinia, kada jį čia galima rasti. Bet kadangi budėtojas vis dėlto ma-

nė suprantąs, ko Renjelmui reikia, todėl savo ir teatro vardu padavė jam vieną teatro įstatų egzempliorių, kad jaunajam debiutantui neprailgtų laikas, kol kas nors iš direkcijos teiksis užsukti čionai. Taigi Renjelmas apsišarvavo kantrybe ir atsisėdęs ant kanapos pradėjo studijuoti. Kai perskaitė visus įstatus, buvo tik pusė pirmos. Paskui dar šnektelėjo su budinčiu iki be penkiolikos pirma. Tada pradėjo nagrinėti pirmąjį įstatų paragrafą: „Teatras yra moralinė institucija, todėl jo nariai privalo nepamiršti Dievo baimės, labdarybės ir gero elgesio“. Perskaitė dar sykį frazę, mėgindamas suvokti jos esmę, bet tuščiai. Jeigu teatras ir šiaip yra moralinė institucija, tai jo nariai, tie, kurie sudaro tą instituciją (ir direktorius, ir vyriausiasis buhalteris, sekretorius, mašinos, dekoracijos), anaiptol neprivalo siekti visų tų gražių dalykų, kurie čia išvardinti. Jei būtų parašyta: teatras yra amorali institucija, todėl... taip, tada visa tai įgytų prasmę, tik ne tą, kuri direkcijos turėta omenyje. Ir pagalvojo apie Hamletą – „žodžiai, žodžiai“, bet tuoj prisiminė, jog pasenęs įprotis cituoti Hamletą, mintis dera reikšti savais žodžiais, taigi nusprendė pavadinti plepalais, bet ir šį pavadinimą atmetė kaip neoriginalų, tik čia taip pat buvo neoriginalu.

Bestudijuodamas antrojo paragrafo tekstą, turėjo progos praleisti dar ketvirtį valandos: „Teatras skirtas anaiptol ne pramogai. Ir ne linksmybei“. Čia buvo parašyta: teatras skirtas ne pramogai, ir vėl: teatras skirtas ne tik pramogai, vadinasi (taip pat) skirtas ir pramogai. Tada pagalvojo, kada teatre būna linksma: nagi, kai matai vaikus, ypač sūnus, apgaule viliojančius iš tėvų pinigus, juo labiau jei tėvai taupūs, geraširdžiai ir išmintingi; antra, kai žmonos apgaudinėja vyrus; ypač labai linksma, jei vyras senas ir reikalingas žmonos pagalbos; paskui prisiminė, kaip jis pašėlusiai juokėsi iš dviejų senukų, kurie vos nemirė badu, kadangi sužlugo jų verslas ir kad dar ir šiandien iš to juokiamasi vienoje klasiko pjesėje. Paskui vėl prisiminė, kaip džiaugėsi vieno seno žmogaus nelaime, kai šis apkurto, ir kaip drauge dar su šešiais šimtais žiūrovų leipėjo iš pastoriaus, kuris natūraliu būdu stengėsi pagyti nuo beprotybės, ištikusios jį po ilgo susiturėjimo, o ypač iš klastos, kuria šis bandė pasiekti savo tikslą. Taigi iš ko

žiūrovai juokiasi? – paklausė jis save. Ir kadangi neturėjo ko veikti, pabandė atsakyti į šį klausimą! Nagi iš nelaimės, skurdo, vargo, ydų, labdarybės, iš gėrio pralaimėjimo, blogio pergalės. Toji išvada, kuri iš dalies jam buvo nauja, pakėlė nuotaiką, ir žaidimas mintimis teikė didelį pasitenkinimą. Kadangi niekas iš direkcijos nesiteikė pasirodyti, žaidė toliau ir po penkių minučių priėjo dar vieną išvadą, jog tragedijoje verkiama dėl tų pačių dalykų, iš kurių komedijoje juokiamasi. Bet čia turėjo sustoti, nes griūte įgriuvo teatro direktorius, pranėrė pro Renjelmą, nemalonėjęs nė žvilgtelti į jį, ir įsmuko į kambarį po kairei, iš kur bemat pasigirdo varpelis, kratomas galingos rankos. Budėtojui užteko pusės minutės įeiti bei išeiti ir pranešti, kad jo didenybė priimąs.

Kai Renjelmas įžengė į kabinetą, direktorius jau buvo spėjęs užimti kovinę padėtį ir tokiu dideliu kampu pasukti savo mortyrą, kad niekaip negalėjo matyti mirtingojo, kuris tirtėdamas ėjo artyn. Bet tikriausiai išgirdo jį, nes tučtuojau atšiauriu balsu paklausė, ko jam reikia.

Renjelmas paaiškino, jog norįs debiutuoti.

– Cha! Didysis debiutas! Didysis entuziazmas! Ar tamsta jau turi repertuarą? Vaidinot Hamletą, Lyrą, Ričardą Šeridaną, Volontierių, dešimt kartų buvot kviestas į sceną po trečiojo veiksmo? Ką?

– Aš dar nesu vaidinęs.

– Šit kaip! Tada kitas dalykas!

Jis atsisėdo į pasidabruotą krėslą, aptrauktą žydru šilku, ir jo veidas užsidėjo kaukę, rodos, pavirto iliustracija vienai Svetonijaus biografijų.

– Ar nori tamsta išgirsti mano atvirą nuomonę? Ką? Atsisakykit šito amato!

– Nieku gyvu!

– Kartoju: atsisakykit šito amato! Tai pats blogiausias amatas! Kupinas pažeminimų, nemalonumų, nuoskaudų, smūgių, ir, patikėk tamsta manim, nuo jų gyvenimas pasidarys toks kraupus, kad jūs gailėsitės gimęs!

Jis iš tiesų atrodė kalbąs nuoširdžiai, tačiau Renjelmas nė nemanė keisti savo sprendimo.

– Įsigilinkite į mano žodžius! Aš rimtai atkalbinėju ir pranašauju tokią juodą ateitį, kad jums gal teks daugelį metų būti statistu! Pagalvokit apie tai! Kad paskui neateitumėt pas mane skųstis. Šis amatas toks velniškai sunkus, kad, gerbiamasis, jei būtumėt žinojęs, niekada nebūtumėt jo pasirinkęs! Jūs pateksit į pragarą, tikėkit manim, aš jus perspėju.

Tai buvo tušti žodžiai.

– O gal, gerbiamasis, norėtumėt gauti sutartį iš karto, be debiuto; bus mažiau rizikos.

– Taip, aišku, tik nedrįsau užsiminti.

– Tada prašom pasirašyti. Atlyginimas dvylika šimtų ir sutartis dvejiems metams! Ar gerai?

Jis paėmė gatavą ir direkcijos pasirašytą sutartį, kuri gulėjo po biuvaru, ir padavė Renjelmui pasirašyti, o Renjelmas, apkvaitęs nuo dvylikos šimtų riksdalerių, nežiūrėjęs pasirašė.

Kai visa tai buvo padaryta, direktorius atkišo jam savo didįjį pirštą su karneolio žiedu ir pasakė: „Maloniai prašom!“ Paskui parodė viršutines dantenas ir geltonus, krauju pasruvusius akių baltymus su muilo žalumo rainelėmis.

Ir audiencija buvo baigta. Tačiau Renjelmas, kuriam dingojosi, kad viskas įvyko per greitai, tebestovėjo ir net turėjo drąsos paklausti, ar nereikėtų jam luktelti, kol susirinks direkcija.

– Direkcija? – sušuko didysis tragikas. – Aš esu direkcija! Jei gerbiamasis norėsit ko paklausti, kreipkitės į mane! Jei jums reiks patarimo, kreipkitės į mane! Į mane, gerbiamasis! Į nieką daugiau! Taigi! Marš!

Atrodė, kad einant iš kabineto Renjelmui švarko skvernas užsikabino už vinies, nes taip staigiai jis sustojo ir atsigręžė, lyg norėdamas pažiūrėti, kokie buvo paskutiniai žodžiai, bet išvydo tik raudonas dantenas, panašias į kankinimo įrankį, ir krauju marmuruotas akis, užtat neteko ūpo ko nors klausinėti ir išskubėjo į restoraną valgyti pietų bei susitikti su Falanderiu.

Šis jau sėdėjo prie savo stalo, ramus ir abejingas, lyg tikėdamasis visa ko, kas blogiausia. Užtat nė kiek nenustebo, kad Renjelmas gavo angažementą, nors aiškiai apsiniaukė, tai išgirdęs.

– O kaip tau patiko direktorius? – paklausė Falanderis.

– Norėjau trenkti jam antausį, bet nedrįsau.

– Direkcija taip pat nedrįsta, užtat visur jo valia. Pamatysi, kad visur kur storžievių valia. Ar žinai, kad jis ir dramaturgas?

– Girdėjau.

– Jis rašo savotiškas istorines dramas, kurios visada turi pasisekimą ir, matyt, todėl, kad jis kuria vaidmenis, o ne charakterius; numato vietas, kur išeinant pasigirs aplodismentai, ir pelnosi iš vadinamųjų patriotinių jausmų. Beje, jo veikėjai niekada nemoka kalbėti, jie barasi, arba tikriau, plūstasi: vyrai ir moterys, seni ir jauni, visi, užtat jo garsi drama „Karaliaus Jostos sūnūs" teisingai vadinama istoriniu penkių veiksmų skandalu, nes jame nėra veiksmų, o tik skandalai; skandalai šeimoje, skandalai gatvėje, skandalai riksdage ir taip toliau. Vietoj replikų veikėjai svaidosi įžeidinėjimais, dėl to matai nebe spektaklį, o šlykščiausius barnius. Vietoj dialogų jis vartoja keiksmažodžius, kuriais plūstasi visi tarpusavy, o veiksmo kulminacija – grumtynės. Kritikai sako, kad jis itin gerai piešia istorinius veikėjus. Kaip jis pavaizdavo Gustavą Vazą mano minėtoje pjesėje? Nagi plačiapetį, su ilga barzda, gerklingą, nežabotą galiūną – jis, beje, sudaužo stalą riksdage Vesterose ir išspiria duris Vadstenos susirinkime. O vieną kartą kritikai pareiškė, kad jo pjesėms trūksta prasmės, tada jis supyko ir parašė papročių komediją su prasme. Jis turėjo sūnų, kuris lankė mokyklą (tasai pabaisa vedęs) ir už blogą elgesį gavo pylos! Tėvas tučtuojau sukūrė papročių komediją, kurioje pavaizdavo mokytojus ir parodė, kaip šiais laikais nežmoniškai elgiamasi su jaunimu. Kitą kartą buvo teisingai pakritikuotas ir tučtuojau parašė papročių komediją, kurioje iškoneveikė miesto liberaliuosius laikraštininkus! Et, dėl manęs tesižino!

– O kodėl jis tavęs nekenčia?

– Užtat, kad per repeticiją pasakiau Don Paskualė, nors jis aiškino, kad turi būti Paskalis. Rezultatas: man buvo pagrasinta pinigine bauda, jei nesakysiu, kaip jis liepia, ir dar priminė, kad nors ir velniaižin kaip jį vadintų visas pasaulis, bet čia jis bus Paskalis, nes *toks jo vardas.*

– Iš kur jis atsirado? Kas buvo?

– Argi tau neaišku, kad jis buvo karietų meistro parankinis? Bet jei sužinotų, kad tu tą žinai, jis tave nunuodytų! Verčiau kalbėkim apie ką nors kita: kaip jautiesi po vakarykščios?

– Puikiausiai! Juk užmiršau tau padėkoti!

– Ką gi! Smagu! O kaip tau patiko mergina? Agnesė?

– Taip, labai patiko!

– Ir ji tave įsimylėjo! Viskas labai gerai! Imk ją!

– Et, ką čia kalbi! Mes dar negalim tuoktis!

– O kas sakė, kad reikia?

– Ką tu turi galvoje?

– Tau aštuoniolika metų, jai šešiolika. Jūs mylit vienas kitą! Tai va! Svarbu, kad sutariat, o visa kita jūsų pačių reikalas.

– Aš nesuprantu tavęs! Bene ragini mane piktam poelgiui? Ką?

– Aš raginu tave klausyti didžiosios gamtos balsų, o ne kvailų žmonių balsų. Jeigu žmonės smerks jūsų elgesį, tai tik iš pavydo, o moralė – jų pyktis, išreikštas patogia, mandagia forma. Juk gamta jau daugel metų kviečia jus į didžiąją puotą, kuri dievams džiaugsmas, o visuomenei siaubas, nes ši bijo, kad netektų mokėti už vaikų auklėjimą.

– Kodėl tu nepatari mums susituokti?

– Todėl, kad tai kas kita! Po drauge praleisto vakaro nereikia susisaistyti visam gyvenimui, juk nėra pasakyta, kad tas, kuris drauge džiaugiasi, drauge ir vargą vargs! Santuoka tai sielų reikalas; kol kas jums per anksti! Pagaliau man nėra reikalo jus skatinti tam, kas vis tiek atsitiks. Mylėkitės jaunystėje, kol dar ne vėlu, mylėkitės kaip paukščiai, negalvodami apie lizdą, arba kaip gėlės, kurių rūšis vadinasi *Dioecia*.

– Nekalbėk šitaip nepagarbiai apie tą merginą! Ji gera, nekalta ir verta pasigailėjimo, o jei kas drįsta kitaip sakyti, tas meluoja. Ar matei kada nors nekaltesnes akis kaip jos, ar vien jos balso skambesys nerodo sąžiningumo! Ji verta didelės meilės ir tyros meilės, ne tokios, apie kurią tu kalbi, ir turiu vilties, jog paskutinį kartą man šitaip siūlai! Gali pasakyti jai, jog laikysiu didžiausia laime ir didžiausia garbe kada nors, kai būsiu jos vertas, pasiūlyti jai savo ranką!

Falanderis taip krestelėjo galvą, kad net plaukų gyvačiukės suvirpo.

– Jos vertas? Savo ranką? Ką tu kalbi?

– Tą, ką galvoju!

– Stačiai baisu! Jeigu pasakysiu, jog tai mergainai ne tik trūksta visų tų ypatybių, kurias jai priskiri, o kad ji net turi priešingų, tu manim nepatikėsi, netgi tapsi mano nedraugu!

– Taip, tapsiu!

– Žinok, pasaulis toks pilnas melo, kad žmogum niekas netiki, jei jis kalba tiesą.

– Kaip galima tavim tikėti, juk tu visai be moralės?

– Štai ir vėl tas žodis! Nuostabus žodis; jis atsako į visus klausimus, nutraukia bet kokius samprotavimus, pateisina visas klaidas, savo, tik ne kitų, sutriuškina visus priešininkus, kalba už ir prieš tartum advokatas! Dabar tu prabloškei mane su juo, kitą kartą aš priblokšiu tave! Sudie, man reikia eiti namo, nes trečią valandą turiu pamoką! Sudie! Laimingai.

Ir Renjelmas liko vienas su savo pietumis ir savo apmąstymais.

* * *

Sugrįžęs namo, Falanderis apsivilko chalatą ir apsiavė šlepetes, tarsi nesitikėdamas ko nors ateisiant. Tačiau begalinis sielos nerimas, rodos, kurstė jį veikti, nes vaikščiojo skersai išilgai kambario, protarpiais sustodavo prie lango ir, pats nematomas, pro užuolaidą žvelgdavo į gatvę. Paskui priėjo prie veidrodžio, nusisegė apykaklę ir padėjo ją ant stalelio greta kanapos. Dar kiek pavaikštinėjęs, atsisėdo ant kanapos, nuo lėkštutės vizitinėms kortelėms pasiėmė moters fotografiją, pakišo ją po milžinišku didinamuoju stiklu ir ėmė žiūrinėti lyg kokį preparatą pro mikroskopą. Šitaip triūsė gana ilgai. Nugirdęs žingsnius laiptuose, staiga padėjo fotografiją ten, iš kur buvo ėmęs, nubėgo prie rašomojo stalo ir atsisėdo nugara į duris. Jis labai uoliai rašė, kai dukart po du sykius kažkas silpnai pasibeldė.

– Prašom, – šūktelėjo Falanderis tokiu balsu, kuris anaiptol nekvietė, o greičiau vijo lauk.

Į kambarį įėjo jauna mergina nedidelio ūgio, bet itin grakščios figūrėlės; jos veidas buvo dailutis, ovalinis, o šviesutėliai plaukai, rodės, nublukinti saulės, nes jų spalva buvo visai nepanaši į prigimtą. Maža nosytė ir subtili lūpų linija teikė žaismingumo smulkiems veido bruožams, kurie be paliovos kaitaliojo formas tarsi kaleidoskopo figūros; pavyzdžiui, kai ji papūsdavo nosies sparnelius ir pasirodydavo lyg žibuoklės lapas šviesiai rausva kremzlė, lūpos truputėlį prasiverdavo ir pro jas sužibdavo smulkūs lygūs dantukai, kurie, nors ir nuosavi, buvo tokie lygūs ir tokie balti, kad nenorom kėlė įtarimą. Šiek tiek įkypos akys nuo tarpakio leidosi link smilkinių žemyn, todėl jų žvilgsnis visą laiką atrodė maldaujantis, melancholiškas ir pasigėrėtinai kontrastavo su apatine žaisminga veido dalimi: o akių lėlytės nenustygo nė trupučio, čia jos pasidarydavo mažutės lyg adatos smaigalys, čia vėl išsiplėsdavo ir spoksodavo tartum teleskopo objektyvas.

Įėjusi į kambarį, ji įkišo raktą iš vidaus ir užrakino duris.

Falanderis tebesėdėjo ir teberašė.

– Šiandien vėlai atėjai, Agnese! – pasakė jis.

– Taip, – atsakė ji įžūlokai, nusiimdama skrybėlaitę ir jausdamasi kaip namie.

– Tikrai, vakar negulėm lig išnaktų!

– Kodėl neateini pasisveikinti? Juk nesi jau toks pavargęs!

– Ak, atleisk, užmiršau!

– Užmiršai? Esu pastebėjusi, kad jau kuris laikas pradėjai užsimiršti!

– Šit kaip? O ar seniai tu tą pastebi?

– Ar seniai? Ką tu nori pasakyti? Būk geras, nusivilk chalatą ir nusiauk šlepetes!

– Mieloji, pirmą kartą man taip atsitiko šiandien, o tu sakai, jog jau kuris laikas! Argi ne keista? Sakyk?

– Tu tyčiojiesi iš manęs! Kas tau yra? Jau kuris laikas pasidarei toks keistas!

– Kuris laikas? Ir vėl tą patį? Kodėl sakai kuris laikas? Kad galėtum pameluoti? Kam gi meluoti?

– Aha, tu mane kaltini melu?

– O ne! Aš tik pajuokavau.

– Manai, nematau, jog aš tau nusibodau. Manai, nemačiau, koks tu vakar buvai dėmesingas tai šlykštynei Ženei ir visą vakarą nepasakei man nė žodžio.

– Vadinasi, pavyduliauji?

– Aš? Ne, kaip kažin ką, nė trupučio! Jeigu ji tau geresnė už mane, prašom! Man dėl to nei šilta, nei šalta!

– Šit kaip? Ir tu nepavyduliauji? Tam tikru požiūriu tai gana liūdna!

– Tam tikru požiūriu? Ką tu nori pasakyti?

– Aš noriu pasakyti... visai paprastai... kad tu man nusibodai, kaip ką tik pati užsiminei!

– Meluoji! Tai netiesa!

Ji išpūtė nosies sparnelius, parodė dantis ir smigtelėjo adatėlėmis.

– Verčiau pakalbėkim apie ką nors kita, – tarė jis. – Kaip tau patiko Renjelmas?

– Labai patiko! Mielas vaikinas! Ir dailus vaikinas!

– Jis tiesiog įsimylėjo tave!

– Ką tu kalbi!

– Bet blogiausia, kad jis nori tave vesti.

– Liaukis, nenoriu girdėti tokių kvailysčių!

– Bet kadangi jam tik dvidešimt metų, žada palaukti, kol bus tavęs vertas, taip jis pats pasakė!

– Koksai mulkis!

– Kol bus vertas, atseit, kol taps žinomu aktorium! O toks jis negalės pasidaryti negavęs vaidmens! Ar neparūpintum jam kokio vaidmens?

Agnesė paraudo, nuvirto ant kanapos, parodydama elegantiškus batukus su auksiniais kuteliais.

– Aš? Kai pati nieko negaunu! Tu tyčiojiesi iš manęs!

– Taip, tikrai!

– Tu velnias, Gustavai! Kaip kažin ką!

– Galbūt! O gal ir ne! Labai sunku pasakyti! Vis dėlto, jei tu protinga mergaitė...

– Nutilk!

Ji pasigriebė nuo stalo aštrų peilį popieriams pjaustyti ir neva juokais pagrasino, bet atrodė, kad rimtai.

– Šiandien tu tokia graži, Agnese! – pasakė Falanderis.

– Šiandien? Ką tai reiškia? Šiandien? Bene anksčiau nepastebėjai?

– Kaipgi! Pastebėjau!

– Ko dūsauji?

– Po išgertuvių visada tenka dūsauti.

– Leisk į tave pasižiūrėti. Ar tau skauda akis?

– Mieloji, nemigęs visą naktį!

– Aš tuoj išeisiu, galėsi numigti perpietės!

– Neik! Vis tiek neužmigsiu.

– Vis tiek man reikia eiti! Aš tik užbėgau tau to pasakyti!

Jos balsas sušvelnėjo, o akių vokai pamažu nusileido tarsi uždanga po mirties scenos.

Falanderis atsakė:

– Labai gražu, kad tu vis dėlto atėjai ir tą pasakei.

Ji atsistojo ir susirišo skrybėlaitę priešais veidrodį.

– Ar neturi kokių nors kvepalų? – paklausė ji.

– Ne, tik teatre!

– Liaukis rūkyti pypkę; visi drabužiai prisigėrė.

– Gerai, liausiuos!

Ji pasilenkė ir susirišo keliaraištį.

– Atsiprašau! – tarė, maldaujančiu žvilgsniu dėbtelėjusi į Falanderį.

– Kodėl? – paklausė Falanderis abejinga mina, lyg būtų nieko nematęs.

Nesulaukęs atsakymo, jis įsidrąsino, giliai atsikvėpė ir paklausė:

– Kur eini?

– Eisiu pasimatuoti suknelės, taigi gali nesijaudinti! – atsakė ji, kaip pati manė, labai ramiu balsu. Tačiau iš nenatūralaus skambesio Falanderis suprato, jog ji suvaidino, todėl tepasakė:

– Tada sudie!

Ji priėjo artyn, kad jis ją pabučiuotų.

Falanderis apkabino ją ir taip prispaudė prie krūtinės, kad, rodos, norėjo uždusinti, tada pabučiavo į kaktą, nuvedė prie durų, išstūmė lauk ir trumpai tarė:

– Sudie!

Šešioliktas skyrius

ANT BALTOJO KALNO

Vieną rugpjūčio popietę Falkas vėl sėdi parke ant Mozės kalno, vienišas, koks buvo visą vasarą; svarsto, ką yra nuveikęs per trejetą mėnesių, praslinkusių nuo to laiko, kai buvo čia paskutinį kartą toks pilnas vilčių, drąsus ir stiprus. Jaučiasi pasenęs, išvargęs, abejingas; jis buvo iššvalgęs visus tuos didžiulius namus, kurie stovi apačioje; ir matė visai ne tą, ko tikėjosi. Jis sukiojosi visur ir stebėjo žmones įvairiomis aplinkybėmis, kokiomis tik vargšų gydytojas ir laikraščių korespondentas gali matyti, bet skirtingai – korespondentas mato juos tokius, kokiais jie dedasi, o gydytojas paprastai mato tokius, kokie jie yra; jis turėjo progos stebėti žmones kaip visuomeninius gyvulius daugybe pavidalų. Lankėsi riksdago, bažnyčios bendruomenės, akcininkų posėdžiuose, labdarybės draugijų susirinkimuose, policijos tardymuose, šventėse, laidotuvėse, žmonių sambūriuose; visa kur girdėjo skambius žodžius ir daugybę žodžių, žodžių, kurie nevartojami kasdienėje kalboje, tam tikrų specialių žodžių, skirtų ne kokiai nors minčiai išreikšti, bent ne tai, kuri turėtų būti pasakyta. Taip jis susidarė vienašališką sampratą apie žmogų ir negalėjo įsivaizduoti jo kitaip kaip melagingą visuomeninį gyvulį, koks privalo būti, nes civilizacija draudžia atvirą karą; dėl pažinčių stokos užmiršo, jog yra ir kitoks gyvulys, kuris prie išgertuvių stalo, jeigu jo niekas neerzina, būna gana draugiškas ir mielai parodo visus savo trūkumus bei silpnybes, kai tik šalia nebėra liudytojų. Tą jis buvo užmiršęs ir todėl įpykęs. Bet buvo dar viena aplinkybė, kur kas graudesnė: jis neteko pagarbos sau pačiam! Tuo labiau kad nepadarė nieko, dėl ko reikėtų gėdytis! Tą pagarbą iš jo atėmė kiti ir be galo lengvai. Visur, kur tik pasisukdavo, jautė priešiškumą sau, o kaip jisai, jau nuo vaikystės pripratintas nepasitikėti savimi, galėjo gerbti tą, kurį visi kiti niekino! Bet labiausiai jam skaudėjo širdį žiūrint, kokia pagarba buvo rodoma konservatyviųjų laikraščių korespondentams, kurie, taip sakant, gynė ar bent pro pirštus žiūrėjo į bet kokią neteisybę. Taigi ne kaip laikraštininkas,

o kaip varguomenės šalininkas jis susilaukė visuotinio pasmerkimo. Kartais jį apnikdavo baisiausios dvejonės! Pavyzdžiui, ataskaitoje apie „Tritono“ akcinės bendrovės susirinkimą jis pavartojo žodžius „akių dūmimas“. Į tai „Pilkasis apsiaustas“ atsakė ilgu straipsniu, primygtinai įrodinėdamas, kad bendrovė tai tautinė patriotinė labdarybės organizacija, net jis pats kone patikėjo klydęs ir ilgą laiką vaikščiojo sąžinės graužiamas, kad taip lengvabūdiškai sutepė žmonių reputaciją. Dabartinė jo būsena balansavo tarp fanatizmo ir visiško abejingumo, menkiausias impulsas galėjo pastūmėti į vieną ar kitą pusę.

Gyvenimas šią vasarą jam buvo toks niūrus, kad jis su piktdžiuga sveikino kiekvieną lietingą dieną ir jautė savotišką pasitenkinimą matydamas, kaip vienas kitas nuvytęs lapas šiugžda parko takeliuose. Jis sėdėjo ir guodėsi velniškai linksmais samprotavimais apie savo gyvenimą bei jo prasmę ir staiga pajuto, kaip liesa kaulėta ranka parimo ant jo peties, o kita sučiupo alkūnę, rodės, mirtis, patikėjusi jo žodžiais, išvedė jį šokti. Jisai kilstelėjo akis ir persigando: priešais stovėjo Igbergas, baltas kaip numirėlis, sunykusio veido ir tokių išsekusių akių, kad tik badas tą galėjo padaryti.

– Labą dieną, Falkai, – sukuždėjo jis vos girdimu balsu visas tirtėdamas.

– Labą dieną, Igbergai, – atsakė Falkas kuo puikiausiai nusiteikęs. – Sėskis ir išgerk puodelį kavos. Velniai rautų, kas tau nutiko? Atrodai lyg iš eketės išlindęs.

– O, sirgau! Labai sirgau!

– Vadinasi, smagi tau buvo vasara, kaip ir man!

– Bene pačiam irgi nekaip sekėsi? – paklausė Igbergas, ir silpnutė viltis, kad taip iš tiesų buvo, nušvietė jo gelsvai žalią veidą.

– Aš tik noriu pasakyti: ačiū Dievui, toji prakeikta vasara baigėsi! Dėl manęs galėtų ištisus metus būti žiema! Maža to, kad pats kankiniesi, bet dar privalai žiūrėti, kaip kiti džiaugiasi. Aš nė karto nebuvau iškėlęs kojos už miesto! O tu?

– Nuo birželio mėnesio, kai Lundelis išsikraustė iš Lil-Janso, nesu matęs eglės! Betgi kodėl būtinai žiūrėti į egles! Nėra jokio reikalo! Bene čia didelis daiktas. Tačiau kai ko nors neturi, pasidaro baisiai apmaudu!

– Taip, dabar jau nebesukim galvos; ana rytuose niaukiasi, rytoj sulauksim lietaus, o kai vėl prašvis saulė, bus ruduo. Į sveikatą!

Igbergas pažvelgė į punšą, lyg nuodus regėdamas, bet vis tiek išgėrė.

– Klausyk, – vėl prašneko Falkas, – juk tu parašei Smitui tą gražų vaizdelį apie angelą sargą ir jūrų draudimo kompaniją „Tritonas“. Ar jis neprieštarauja tavo įsitikinimams?

– Įsitikinimams? Aš neturiu jokių įsitikinimų!

– Neturi?

– Ne! Tik kvailiai juos turi!

– Ar tu nepripažįsti moralės, Igbergai?

– Kodėl ne! Bet supranti, kai žmogui topteli mintis, ar sava, ar svetima, jis tuoj paverčia ją savo įsitikinimu, prilimpa prie jo, giriasi tuo, ne todėl, kad tai įsitikinimas, o todėl, kad tai *jo* įsitikinimas! O bendrovė, mano supratimu, akių dūmimas! Ji daro žalą daugeliui žmonių, ypač akcininkams, bet kitiems, direkcijai ir tarnautojams, teikia daug džiaugsmo, vadinasi, labai naudinga!

– Argi tu, mano drauguži, praradai supratimą apie sąžinę?

– Dėl pareigos reikia aukoti viską!

– Taip, sutinku!

– Pirmoji ir pati didžiausia žmogaus pareiga yra gyventi – gyventi, žūtbūt gyventi! To reikalauja dieviškasis įstatymas, to reikalauja žmogiškasis įstatymas.

– Tačiau sąžinės nevalia aukoti.

– Abu minėti įstatymai, kaip sakiau, reikalauja aukoti viską – jie reikalauja, kad vargšas aukotų vadinamąją sąžinę! Tai žiauru, bet vargšas čia niekuo dėtas!

– Tavo nuomonė apie gyvenimą nelabai džiugi!

– O iš kur ji bus džiugi?

– Taip, tiesa!

– Verčiau pakalbėkim apie ką kita. Aš gavau laišką iš Renjelmo. Jei turi ūpo, paskaitysiu tau vieną kitą vietelę!

– Girdėjau, kad jis pateko į teatrą!

– Taip, ir ten jam, matyt, nekokios linksmybės!

Igbergas išsiėmė iš viršutinės kišenės laišką, įsigrūdo į burną gabalą cukraus ir pradėjo skaityti.

„Jeigu po šio gyvenimo yra pragaras, kuo aš itin abejoju..."

– Vaikinas pasidarė laisvamanis!

„...blogiau negu dabar man jau nebus. Du mėnesiai esu parsisamdęs, o, rodos, dveji metai! Tasai šėtonas karietų meistro parankinis, o dabar direktorius, pasičiupo į savo rankas mano likimą ir elgiasi su juo kaip tinkamas, o aš triskart per dieną ketinu bėgti; bet atsargumo dėlei baudos, numatytos sutartyje, tokios sunkios, kad pražudyčiau savo tėvų vardą, jei byla atsidurtų teisme, ir aš vis dėlto pasilieku. Įsivaizduok, kiekvieną vakarą iki šiol buvau statistas ir dar negavau pasakyti nė vieno žodžio. Dvidešimt vakarų iš eilės turėjau umbra teptis veidą ir dėvėti čigonišką kostiumą, kurio nė viena dalis man netinka: kelnės per ilgos, batai per dideli, striukelė per trumpa. Šėtono padėjėjas, kuris vadinasi kulisų sufleris, žiūri akis išpūtęs, kad tų drapanų nepasikeisčiau į tinkamas, ir kiekvieną kartą, kai bandau užsilįsti už minios, kurią sudaro direktoriaus fabrikanto darbininkai, ši prasiskiria ir grūda mane į avanscenų, o jei žvilgteliu į kulisus, pamatau kvatojant šėtono parankinį, jei atsigręžiu į publiką, regiu ložėje patį šėtoną, irgi kvatojantį. Atrodo, kad tik savo malonumui jis mane pasisamdė, o ne todėl, kad daryčiau kokios naudos teatrui. Vieną kartą drįsau atkreipti jo dėmesį, jog man reikėtų pamėginti kokį vaidmenį su žodžiais, jei ketinu būti aktorius. Tada jis išdrįso ir burbtelėjo, kad prieš vaikštant pirma reikia išmokti šliaužioti! Atsakiau, jog moku vaikščioti! Jis atrėžė, jog tai melas, ir paklausė, argi aš manąs, kad aktoriaus meno, tobuliausio ir sunkiausio iš visų menų, nereikia mokytis? Tada aš priminiau, kad kaip tik tas man rūpi ir užtat nekantriai laukiu, kada galėsiu pradėti tuos mokslus, o jis pasakė, kad aš neraliuotas šunėkas ir kad jis mane išvys lauk! Kai vėl paprieštaravau, tada dar paklausė, ar aš manąs, kad jo teatras yra nusigyvenusių jaunuolių prieglauda, ir aš, žinoma, atsakiau tiesiai, su džiaugsmu: taip!

Tada jisai pridūrė, kad nugalabys mane, to jis dabar ir siekia! Jaučiu, kaip mano siela gęsta lyg žvakė skersvėjyje, ir beveik esu tikras, jog pagaliau blogis nugalės, nors jo dar nematyti, ar kaip ten pasakyta katekizme. Bet užvis blogiausia, kad imu negerbti to meno, kuris buvo mano jaunystės meilė ir svajonė. Kaipgi jo vertė nesmuks mano akyse, kai matau, jog čia ateina žmonės be išsiauklėjimo, be išsilavinimo, juodadarbiai ir amatininkai, iš gatvės, skatinami vien tuštybės ir tinginio, be entuziazmo ir nuovokos, kai matau, jog po kelių mėnesių jie vaidina charakterius, istorinius asmenis, ir visai pakenčiamai, nors nėmaž nenusituokia apie tą laiką, kada vyksta veiksmas, ir anaiptol nežino, ką iš tikrųjų reiškė tas asmuo, kurį vaidina.

Taigi esu iš lėto, klastingai žudomas ir tarp šitos prastuomenės (keletas trupės narių jau yra susidūrę su baudžiamojo kodekso paragrafais), kuri mane engia, darausi aristokratas, nors toks niekada nebuvau, nes išsilavinusį žmogų užvis labiausiai engia nemokšos.

Vis dėlto šioje tamsoje yra vienas pragiedrulys: aš myliu. Merginą gryno aukso, spindinčią tarp padugnių. Žinoma, ji irgi trypiama ir galabijama kaip aš, kai išdidžiai ir su panieka atstūmė gėdingą režisieriaus pasiūlymą. Ji vienintelė moteris iš visų tų galvijų, knibždančių purvyne, turinti gyvą sielą, ji myli mane visa širdimi ir dabar yra mano slapta sužadėtinė. O, aš tik laukiu tos dienos, kai man nusišypsos laimė ir galėsiu pasiūlyti jai savo ranką, bet kada? Mes daug sykių ketinom nusižudyti drauge, bet vėl apima nelemta viltis ir kamuojamės toliau! Matyti nekaltą kūdikį, matyti, kaip ji kenčia ir gėdijasi, kai turi vaidinti su nepadoriais drabužiais, tiesiog nepakeliama! Bet kol kas baigiu šį liūdną skyrių.

Siunčiu linkėjimų nuo Ulės ir nuo Lundelio taip pat! Ulė labai pasikeitęs. Jis susidomėjo nauja filosofija, kuri griauna viską ir verčia aukštyn kojomis. Be galo smagu jo klausytis, kartais net atrodo įtikėtina, bet ilgainiui darosi pavojinga. Aš manau, kad šitos idėjos jį apniko bendraujant su vienu aktorium, kuris turi itin gerą galvą, daug išmano, bet labai nedoras, aš jį ir myliu, ir nekenčiu drauge! Keisčiausias žmogus! Iš tikrųjų geras, pasiaukojantis, taurus, kilniadvasis, žodžiu sakant, negaliu jam prikišti nieko blogo, – bet jis nedoras, o

be doros žmogus, šiaip ar taip, yra menkysta! Ar ne?

Jau turiu baigti, nes matau savo angelą, gerąjį angelą ateinant, ir vėl manęs laukia valandėlė, kai visos piktos mintys išsisklaidys ir vėl galėsiu jaustis esąs tikras žmogus! Linkėjimų Falkui, tegul pagalvoja apie mano likimą, kai jam bus sunku.

Tavo draugas R."

– Na, ką tu pasakysi?

– Tai sena istorija apie žvėrių pjautynes! Žinai, Igbergai, man regis, jei nori ko pasiekti gyvenime, turi būti blogas žmogus.

– Pamėgink! Ko gero, ne taip lengva!

– Ar turi dar kokių reikalų su Smitu?

– Deja, ne! O tu?

– Aš buvau pas jį dėl savo eilėraščių! Jis nupirko juos iš manęs po dešimt riksdalerių už lanką, taigi galabija dabar mane taip kaip tas karietininkas Renjelmą! Bijau, kad ir manęs laukia tas pat, nes kol kas vis nieko negirdėti. Jis buvo kraupiai geraširdis, taigi galiu tikėtis visa, kas blogiausia; kad bent jau žinočiau, kas bus! Bet kas gi tau, brolau? Tu toks išbalęs!

– Matai, – atsakė Igbergas, įsitverdamas į atkaltę, – jau dvi dienos nieko nesu valgęs, be šitų penkių gabaliukų cukraus. Rodos, tuoj apalpsiu.

– Jei tau pasidarytų geriau užvalgius, tada puiku, nes, laimė, aš turiu pinigų.

– Žinoma, man reikia pavalgyti, – sukuždėjo Igbergas silpnu balsu.

Bet, deja, neteko, nes kai nuėjo į restoraną ir sulaukė, kol atneš valgyti, Igbergui pasidarė visai blogai. Falkas, paėmęs jį už parankės, turėjo nuvesti namo į Baltąjį kalną, kur jis gyveno.

Tai buvo senas vienaaukštis namas, pakibęs ant uolos, ir dabar atrodė tartum išsukta šlaunim; visas išmargintas dėmių lyg būtų sirgęs raupsais, matyt, kitados ketinta jį dažyti, bet spėta vos užglaistyti; toks baisingai nutriušęs, kad sunku buvo patikėti užrašu ant varinės lentelės, kurią buvo prikalusi priešgaisrinio draudimo kompanija, jog feniksas pakyla ir iš pelenų. Aplink namą augo pienės, dilgėlės ir ta-

kažolės, nuolatinės skurstančio žmogaus palydovės; žvirbliai maudėsi įkaitusiose dulkėse, pustydami jas į šalis, o vaikai išpampusiais pilvais ir blyškiais veideliais, tarsi devyniasdešimt procentų jų maisto būtų sudaręs vanduo, iš pienių kotų pynėsi grandinėles bei apyrankes ir plūsdamiesi, kumščiuodamiesi stengėsi dar labiau apnuodyti kits kitam ir taip graudų gyvenimą. Falkas su Igbergu užkopė linguojančiais, girgždančiais mediniais laipteliais ir įėjo į didžiulį kambarį, kuriame gyveno trys šeimos, kreida pasidalinusios plotą į tris dalis. Dviejose buvo įsikūrę amatininkai, stalius ir batsiuvys; trečioji skirta šeimynykščiams. Kai vaikai imdavo rėkti, o tai atsitikdavo kas penkiolika minučių, stalius įniršdavo ir prapliupdavo keiktis bei velniuotis, o batsiuvys savo ruožtu atitardavo jam pamokymais bei prilyginimais iš Biblijos. Nuo šitų amžinų gerklojimų, ginčų ir barnių staliaus nervai buvo tokie suirę, kad jis, nors ir kaip stengėsi bandyti kantrybę, iš naujo įniršdavo, praėjus vos penkioms minutėms po batsiuvio pasiūlymo susitaikyti, taigi siautėdavo kone visą dieną, bet blogiausia būdavo, kai jis imdavo koneveikti moteriškę, „kodėl šitos prakeiktos bobos prisiperi tokią galybę vaikų", tada į pirmą vietą iškildavo moterų klausimas, ir jam bemat tekdavo užsičiaupti.

Falkui su Igbergu reikėjo pereiti per šitą kambarį, norint patekti į pastarojo būstą; bet, nors kaip tykiai sėlino, vis dėlto pažadino du vaikus, ir jų motina, įsiterpdama į batsiuvio ir staliaus dialogą, pradėjo dainuoti lopšinę, užtat stalių bemat ištiko priepuolis.

– Nutilk, boba!

– Pats nutilk! Duok vaikams miegoti!

– Eik po velnių su savo vaikais! Ar jie mano? Kodėl aš turiu kentėti dėl kitų pasileidimo? Ką? Bene aš pasileidėlis? Ką? Bene aš turiu vaikų? Užsičiaupk, o jei ne, kaip vošiu į galvą oblium!

– Klausyk, meistre! Meistre! – įsiterpė batsiuvys. – Nekalbėk taip apie vaikus. Dievas siunčia vaikus į pasaulį.

– Melas, batsiuvy! Nelabasis juos čia siunčia, nelabasis siunčia. O pasileidę tėvai kaltina Dievą! Gėdos turėtumėt!

– Meistre! Meistre! Nepiktžodžiaukit. Šventajam Rašte pasakyta, kad vaikai iš dangaus karalystės.

– Aišku, štai kas toje dangaus karalystėje.

– Viešpatie, ką jis kalba! – sušuko įpykusi motina. – Jeigu jis kada pats susilauks vaikų, aš melsiu Dievą, kad jie taptų raiši, kad juos suparalyžiuotų; melsiu Dievą, kad jie būtų nebyliai, apkurstų ir apaktų; melsiu, kad jie pakliūtų į pataisos namus ir į kartuves; štai ką aš padarysiu!

– Taip, taip, daryk, ištvirkėle; aš neketinu turėti vaikų, kad jie skurstų kaip šunys; jus reikia sukišti į kalėjimus, kad gimdot šituos nelaimėlius vargui! Ar jūs susituokę? Taip! Ar dėl to reikia ištvirkauti, kad susituokę? Ką?

– Meistre! Meistre! Dievas siunčia vaikus!

– Melas, batsiuvy! Aš skaičiau laikraštyje, kad nuo tų prakeiktų bulvių skurdžiai susilaukia šitiek daug vaikų, mat bulvės turi dvi materijas arba kūnus, kurie vadinasi deguonis ir azotas; kai jų atsiranda daug ir tam tikromis aplinkybėmis susimaišo, moterys tampa vaisingos.

– Na ir ką gi daryti? – paklausė piktoji motina, kurios įkarštis šiek tiek atvėso, klausant įdomaus pasakojimo.

– Nereikia valgyti bulvių, argi nesuprantat!

– O ką valgyti, jeigu negalima valgyti bulvių?

– Bifšteksą, moteriške, valgyk! Bifšteksą su svogūnais! Taip! Arba šatobrianą! Ar žinai, kas tai yra? Ką? Neseniai „Tėviškės“ laikraštyje buvo parašyta apie vieną moterį, kuri užvalgė skalsių ir su visu vaiku vos nepakratė kojų!

– Ką tu sakai? – paklausė moteriškė ištempusi ausis.

– Ar jau susidomėjai? Matai!

– Ar iš tikųjų teisybė apie skalses? – paklausė batsiuvys prisimerkdamas.

– Taip, visas žarnas ištąso, sunki bausmė, bet pelnyta!

– Pelnyta? – paklausė batsiuvys dusliu balsu.

– Aišku, pelnyta! Ištvirkėlius reikia bausti; o vaikus žudyti nevalia!

– Vaikus! Vis dėlto čia šioks toks skirtumas, – nuolankiai tarė piktoji motina. – Bet apie kokią ten medžiagą meistras kalbėjai?

– Aha, pasiutėle, daugiau vaikų norėtum pasidaryti, o jau esi našlė su penkiais! Saugokis velnio batsiuvio; jis labai kietas su moterimis, nors ir dievobaimingas! Šniaukštelkim, meistre!

– Aha! Vadinasi, iš tikrųjų yra tokia žolė...

– Kas sakė, jog tai žolė? Argi aš sakiau, kad žolė? Toli gražu! Tai zoologinė medžiaga. Suprantat, visos medžiagos, o tų medžiagų gamtoje yra apie šešiasdešimt, visos medžiagos skirstomos į chemines ir zoologines; toji medžiaga lotyniškai vadinasi *cornutibus secalias,* jos yra užsienyje, pavyzdžiui, Kalabrijos pusiasalyje.

– Ar ji labai brangi, kaip manai, meistre? – paklausė batsiuvys.

– Brangi! – pakartojo stalius ir atgręžė oblių taip, lyg būtų taikęs šauti iš karabino. – Pasiutusiai brangi!

Falkas, kuris be galo susidomėjęs sekė visą šį pokalbį, krūptelėjo, išgirdęs pro atvirą langą, kaip gatvėje sustojo karieta ir du moteriški balsai, kurie jam pasirodė pažįstami, sušneko:

– Šis namas atrodo gerai.

– Atrodo gerai? – paklausė vyresnioji moteris. – Mano supratimu, jis pasibaisėtinas.

– Aš noriu pasakyti, kad jis atrodo tinkamas mūsų tikslui. – Vežėjau, gal žinot, ar šitam name yra neturtingų žmonių?

– Nežinau, bet galiu prisiekti, kad yra!

– Prisiekinėti nuodėmė, nereikia! Malonėkite palaukti mūsų, kol mes atliksim savo reikalą.

– Klausyk, Eugenija, gal pirma reikėtų pasišnekėti su vaikais čia? – pasakė revizorienė Human poniai Falk.

– Gerai, taip ir padarykim! Eikš, mielas vaikuti, kuo tu vardu?

– Albertas! – atsakė išblyškęs šešiametis berniukas.

– Ar žinai, kas yra Jėzus, mano vaikuti?

– Ne-e! – nusijuokė mažėlis ir įsikišo pirštą į burną.

– Juk tai baisu, – pasakė ponia Falk, išsitraukdama užrašų knygutę. – Užsirašau šitaip: „Šventosios Kotrynos parapija, Baltasis kalnas. Mažamečiai paskendę dvasinėje tamsoje“. Ar galima sakyti „tamsoje“? Na, o ar norėtum sužinoti, kas jis toksai? – klausinėjo toliau ponia.

– Ne-e!

– O pinigėlį ar norėtum gauti, berniuk?

– Ta-aip!

– Ačiū reikia pasakyti! „Absoliučiai neprižiūrėti, bet švelnumu vis dėlto galima paskatinti elgtis geriau“.

– Koks baisus kvapas, eime toliau, Eugenija, – paprašė ponia Human.

Jos užkopė laiptais ir nepasibeldusios įėjo į didįjį kambarį.

Stalius pasiėmė oblių ir pradėjo obliuoti šakotą lentą, todėl moterys turėjo šaukte šaukti, kad jas kas nors girdėtų.

– Gal čia kas trokšta išganymo ir paguodos? – šaukė ponia Human, o ponia Falk tuo tarpu kvepalais purškė vaikus, šie ėmė rėkti, nes graužė akis.

– Ar tamstos siūlot mums išganymą? – paklausė stalius, liovęsis obliuoti. – Iš kur tamstos jo gavot? O gal turit labdarybės, nusižeminimo ir tuštybės? Ką?

– Jūs šiurkštus žmogus ir einate į pražūtį, – atsakė ponia Human. Ponia Falk užsirašė savo knygutėje ir tarė:

– Puiku.

– Tegu kalba! – pasakė revizorienė.

– Čia mums ne naujiena! Gal tamstos norit pasišnekėti su manim apie religiją! Aš apie viską galiu šnekėti! Ar tamstos žinot, kad aštuoni šimtai dvidešimt devintaisiais metais Nikėjoje įvyko susirinkimas[21], kur Šventoji Dvasia buvo įtraukta Trejybėn.

– Ne, šito mes nežinom, gerasis žmogau.

– Jūs vadinat mane geruoju – vienintelis Dievas yra geras, pasakyta Šventajam Rašte! Taigi tamstos nežinot Nikėjos susirinkimo aštuoni šimtai dvidešimt devintaisiais metais? Kaipgi nieko neišmanantis gali mokyti kitus? Na, jei ketinat užsiimti labdarybe, tai pasistenkit, kol aš būsiu nusigręžęs, nes tikroji labdarybė atsiranda slapčia. Bandykit savo labdarybę su vaikais, jie nemoka gintis; bet nelįskit prie mūsų! Duokit mums darbo, jei taip norit, ir išmokit atsilyginti už darbą, tada nereikės šitaip bėgioti visur! Šniaukštelkim, meistre!

– Ar galima šitaip užrašyti, Evelina? – paklausė ponia Falk. – „Galinga bedievystė, surambėjimas...“

– Verčiau „šiurkštumas“, mieloji Eugenija!

– Ką čia tamstos rašot? Ar mūsų nuodėmes? Tada knygelė per maža...

– „Vadinamųjų darbo sąjungų vaisius...“

– Labai gerai, – pasakė revizorienė.

– Saugokitės darbo sąjungų, – tarė stalius. – Kelis šimtus metų grūmėmės su karaliais, bet dabar supratom, kad čia jie niekuo dėti; kitą kartą smogsim visiems tiems dykaduoniams, kurie gyvena iš kitų darbo; tada jūs pamatysit, po velnių!

– Nutilk, nutilk, – tarė batsiuvys.

Piktoji motina, kuri visą šį laiką, jiems kalbantis, nenuleido akių nuo ponios Falk, dabar pasinaudojo pauze ir paklausė:

– Atleiskit, ar ne ponia Falk?

– Ne, žinoma, ne! – atsakė šioji taip drąsiai, kad net ponia Human apstulbo.

– O Viešpatie Dieve, kokia panaši toji moteris, kurią minėjau: aš pažinojau jos tėvą, škiperį Ronoką iš Holmeno, dar tada, kai jis buvo jūreivis!

– Šit kaip, labai įdomu, bet dabar mums tai nerūpi... Ar čia gyvena daugiau, kam reikėtų išganymo...

– Ne, – atsakė stalius, – išganymo jiems nereikia, tik valgyti ir drabužių, o dar geriau darbo, daug darbo, ir gerai apmokamo darbo. Bet tamstoms nederėtų ten eiti, nes vienas serga raupais...

– Raupais! – sušuko ponia Human. – Ir niekas nė žodžio! Eime, Eugenija, mes atsiųsim policiją. Fu, kokie žmonės!

– O vaikai! Kieno šitie vaikai? Atsakykit! – tarė ponia Falk grasindama pieštuku.

– Mano, geroji ponia! – atsakė motina.

– O vyras! Kur vyras?

– Šiuo metu jo neregėti nei akių, nei ausų, – pasakė stalius.

– Aha! Tada mes liepsim policijai jį surasti. Ir nusiųsim į pataisos namus! Čia bus kitokia tvarka! Juk aš sakiau, Evelina, čia tikrai geras namas!

– Gal tamstos atsisėstumėt? – paklausė stalius. – Sėdint lengviau šnekėtis, tik mes neturim kėdžių, todėl negalim pasiūlyti, bet tai nie-

kis; ir lovų neturim, jos išėjo mokesčiams už dujų žibintus, *pro primo,* kad jums nereikėtų naktį tamsoje grįžti namo iš teatro; mes neturim dujų, kaip matote; ir už vandentiekį, *pro secundo,* kad jūsų mergoms nereiktų vaikščioti laiptais; mes vandentiekio neturim; ir už ligoninę, *pro tertio,* kad jūsų sūnums nereikėtų sirgti namie...

– Eime, Eugenija, dėl Dievo meilės; čia darosi nepakenčiama...

– Galiu garantuoti, mielos ponios, kad jau yra nepakenčiama, – pasakė stalius. – Ir ateis diena, kai bus dar blogiau, bet tada mes nusileisime nuo Baltojo kalno, nuo Pajūrio kalno, nuo Vokiečių kalno, užgriūsim lyg vandens krioklys ir pareikalausim savo lovų. Pareikalausim? Ne, atsiimsim! Ir jums teks miegoti ant varstotų, kaip aš dabar miegu, ir jums teks valgyti bulves, jūsų pilvai išsiskės kaip būgnai, atrodys lyg vandens pripumpuoti kaip mūsų dabar...

Viešnios dingo, palikusios šūsnį brošiūrų.

– Po velnių, kaip kvepia odekolonu! Lyg nuo kekšių! – pasakė stalius. – Šniaukštelkim, meistre!

Jis nusišluostė kaktą savo mėlyna prijuoste ir vėl pasiėmė oblių, o kiti tuo tarpu žiūrėjo susimąstę.

Igbergas, kuris visą tą laiką miegojo, dabar pabudo ir ruošėsi kartu su Falku eiti lauk. Pro atvirą langą dar sykį pasigirdo ponios Human balsas:

– Kodėl ji paminėjo škiperį? Juk tavo tėvas kapitonas?

– Taip jį vadina! Be to, ir škiperis, ir kapitonas tas pat! Žinai! Betgi tai šlykščiausios padugnės, ar ne? Čia aš daugiau niekada neisiu! O ataskaita bus puiki, kaip kažin ką! Važiuok į Haselbakeną!

Septynioliktas skyrius

NATŪRA...

Vieną popietę Falanderis sėdėjo namie ir mokėsi vaidmenį, kai kažkas tyliai dusyk po du kartus pasibeldė į duris. Jis pašoko, užsimetė chalatą ir atidarė.

– Agnesė! Maloni viešnia!

– Ak, sumaniau tave aplankyti; taip pasiutusiai nuobodu!

– Kaip tu keikiesi!

– Leisk man keiktis; labai smagu!

– Hm! Hm!

– Duok cigarą; šešios savaitės nerūkiau! Iš proto išsikraustysiu nuo to auklėjimo!

– Ar jis toks griežtas?

– Velniškai!

– Fui, Agnese, kaip tu kalbi.

– Man negali rūkyti, negalima keiktis, gerti punšo, negalima niekur eiti vakarais! Svarbiausia – ištekėti! O tada!

– Ar jis rimtai?

– Kuo rimčiausiai! Pažvelk į šitą nosinaitę!

– A. R. ir karūna; su devyniais dantukais?

– Mūsų vienodi inicialai, jis man paskolino savo nosinę! Puiku, ar ne?

– Tikrai puiku. Vadinasi, jau taip toli nueita!

Angelas žydra suknele išdykėliškai nugriuvo ant kanapos ir ėmė pūsti dūmus. Falanderis nužvelgė jos kūną tokiu žvilgsniu, lyg svarstydamas, kiek jis kainuoja, paskui tarė:

– Gal išgersi taurę punšo?

– Mielai!

– Na, o tu ar myli savo sužadėtinį?

– Jis ne iš tokių vyrų, kuriuos galima rimtai mylėti. Bet galų gale aš nežinau. Mylėti? Hm! O kas tai per daiktas?

– Taigi, kas?

– O! Tu tikrai žinai! Jis labai garbingas žmogus, net šiurpas, koks garbingas, bet, bet, bet.

– Na?

– Ir padorus!

Ji žiūrėjo į Falanderį su tokia šypsena, kad čia nesantis sužadėtinis, ją išvydęs, tikrai būtų pasijutęs išgelbėtas.

– Ar jis tau nesimeilina? – paklausė Falanderis smalsiu ir neramiu balsu.

Ji išgėrė savo taurę iki dugno, reikšmingai patylėjo, krestelėjo galvą ir tarė, teatrališkai atsidususi:

– Ne-e!

Falanderis rodės patenkintas atsakymu, jam aiškiai pasidarė širdžiai lengviau. Po to tęsė toliau savo inkviziciją.

– Ko gero, daug prabėgs laiko, iki tu ištekėsi! Juk jis dar negavo nė vieno vaidmens.

– Taip, žinau.

– Ar tau nenusibos?

– Reikia turėti kantrybės!

„Teks pradėti kankinimą“, – pamanė Falanderis.

– Ar girdėjai, kad Ženi dabar mano meilužė?

– Šitoji sena, bjauri kekšė!

Jos veidą nuplieskė baltos Šiaurės pašvaistės dėmės, ir visi raumenys ėmė virpėti, tarsi galvaninio elemento paliesti.

– Ji anaiptol nesena, – šaltakraujiškai tarė Falanderis. – Ar žinai, kad restorano padavėjas debiutuos kaip Don Diegas naujoje pjesėje, o Renjelmas vaidins jo tarną. Padavėjui, be abejo, pasiseks, nes jo vaidmuo pats save suvaidins, tik vargšas Renjelmas sudegs iš gėdos.

– Viešpatie, ką tu sakai!

– Taip yra.

– Nebus šito!

– O kas sutrukdys?

Ji pašoko nuo kanapos, išgėrė taurę ir graudžiai raudodama sušuko:

– O, koksai žiaurus, žiaurus pasaulis. Rodos, kažkokia pikta jėga slapčiom gaudo visus mūsų norus, kad galėtų juos sužlugdyti, seka mūsų viltis, kad galėtų jas pražudyti, spėlioja mūsų mintis, kad galėtų jas užgniaužti. Jei būtų įmanoma pačiam sau palinkėti viso to blogio, tikrai vertėtų taip padaryti ir pasityčioti iš tos jėgos!

– Labai teisingai, mano drauguže! Užtat visada reikia tikėtis, kad bus blogai! Bet tai dar ne pati didžiausia bėda! Klausyk, aš tave paguosiu! Juk žinai, kad kiekvieną sykį, kai tau nusišypso laimė, tai atsitinka kieno nors sąskaita; jei tu gauni vaidmenį, tai kitas jo netenka ir

raitosi lyg užmintas kirminas, o tu nenorom padarai bloga; užtat tavo laimė jau esti apnuodyta. Tegul nelaimėje tau būna paguoda, kad kiekviena tave ištikusi nesėkmė yra geras darbas, nors ir nesąmoningas, o mūsų geri darbai yra vienintelis tikras malonumas.

– Aš nenoriu daryti gerų darbų, nenoriu turėti tikrų malonumų, aš turiu tokią pat teisę būti laiminga kaip ir kiti ir aš... būsiu... laiminga!

– Bet kokia kaina?

– Bet kokia kaina aš liausiuos vaidinusi tavo meilužės kambarinę!

– Aha, pavyduliauji! Stenkis rasti malonumo savo nesėkmėje, drauguže, tai daug svarbiau... ir įdomiau.

– Pasakyk man vieną dalyką? Ar ji tave myli?

– Bijau, kad ji per daug prie manęs prisirišusi!

– O tu?

– Aš? Aš nieko daugiau nemylėsiu, tik tave, Agnese.

Jis paėmė jos ranką.

Ji taip pašoko nuo kanapos, kad net kojinės šmėkštelėjo.

– Ar tu tiki, kad yra toks daiktas, kuris vadinasi meilė? – paklausė Agnesė, įsmeigusi savo dideles akių lėlytes į jį.

– Aš manau, kad meilės esama visokios.

Ji perėjo per kambarį ir sustojo prie durų.

– Ar tu mane myli visą visutėlę? – paklausė ji laikydama durų rankeną.

Jis truputį pagalvojo ir atsakė:

– Tavo siela pikta, o pikta aš nemyliu!

– Kas man darbo siela! Ar tu myli mane? Mane?

– Taip! Labai...

– Kodėl tada atsiuntei man Renjelmą?

– Nes norėjau pajusti, ką reiškia neturėti tavęs!

– Vadinasi, melavai sakydamas, kad aš tau nusibodau!

– Taip, melavau!

– Ak tu kipše!

Ji ištraukė raktą iš lauko pusės, o jis nuleido žaliuzes.

Aštuonioliktas skyrius

NIHILIZMAS

Kai vieną lietingą rugsėjo mėnesio vakarą, grįždamas namo, Falkas įsuko į Grafo Magnio gatvę, nustebęs pamatė savo lange šviečiant žiburį. Priėjęs dar arčiau, kad jau galėjo dirstelti į kambarį, išvydo lubose šešėlį, kuris jam atrodė lyg pažįstamas, bet kieno, niekaip negalėjo prisiminti. Tai buvo liūdnas vaizdas, o iš arti dar liūdnesnis. Kai Falkas įžengė į kambarį, prie jo rašomojo stalo sėdėjo Struvė, pasidėjęs ant rankų galvą. Lietaus permerkti drabužiai buvo nukarę lig grindų, kur jau telkšojo balutės, ieškodamos kelio į lentų plyšelius; plaukai styrojo kuokštais, o šiaip visada tvarkingos angliškos žandenos tarsi varvekliai dribo ant šlapio surduto. Šalimais ant stalo gulėjo juoda jo skrybėlė, sukniubusi pati nuo savo svorio, ir, rodos, verkė prarastos jaunystės, nes buvo perrišta gedulo juosta.

– Labas vakaras, – tarė Falkas. – Koks garbingas svečias.

– Nesityčiok iš manęs, – paprašė Struvė.

– O kodėl man nesityčioti? Nematau priežasties.

– Aha, tu irgi pagedai!

– Taip, gali neabejoti, vadinasi, netrukus ir aš būsiu konservatorius! Žiūriu, tau gedulas, turbūt galiu pasveikinti.

– Aš netekau vaikelio.

– O, tada sveikinti reikia jį! Sakyk, ko tau iš manęs reikia? Juk žinai, kad aš tave niekinu; tikiuosi, kad tu ir pats save niekini? Ar tiesa?

– Žinoma, bet paklausyk, drauguži, ar tau neatrodo, kad gyvenimas ir taip juodas, todėl kažin ar verta dar labiau jį juodinti vienas kitam? Jeigu Dievui ar Apvaizdai tas teikia malonumo, tai žmogui gal nederėtų taip žemai smukti!

– Ką gi, protinga mintis; ji daro tau garbę! Gal apsivilktum mano chalatą, kol tavo surdutas išdžius; o dabar sėdi ir drebi iš šalčio.

– Labai tau ačiū, bet greit turėsiu eiti.

– O, galėtum dar pabūti, nors kartą įsišnekėtume kaip reikiant.

– Nemėgstu kalbėti apie savo nelaimes.

– Tada kalbėk apie savo nusikaltimus!

– Aš nesu padaręs nusikaltimų!

– O, ir net didelių! Tu savo sunkia ranka spaudei prislėgtuosius, trypei sužeistuosius, tyčiojaisi iš kitų nelaimės! Ar prisimeni paskutinį streiką, kai stojai valdžios pusėn!

– Įstatymo pusėn, mano brolau!

– Cha, įstatymo! O kas rašė įstatymus vargšams, kvaily tu! Turčiai! Kitaip sakant, ponai rašo įstatymus vergams!

– Įstatymus rašo visa tauta ir jos visuomeninė teisingumo samprata; įstatymus rašo Dievas.

– Nesišvaistyk dideliais žodžiais, kai kalbi su manim! Kas parašė tūkstantis septyni šimtai trisdešimt ketvirtųjų metų įstatymą? Ponas Kronhelmas[22]! O kas parašė paskutinį įstatymą apie kūno bausmes? Pulkininkas Sabelmanas, jisai sugalvojo, ir įstatymas buvo priimtas, nes jį palaikė jo bendrai, kurie sudaro daugumą! Pulkininkas Sabelmanas nėra tauta, o jo bendrai nėra visuomeninė teisingumo samprata. Kas parašė įstatymą apie akcinių bendrovių teises? Teismo pirmininkas Svindelgrenas! Kas parašė naujus riksdago įstatus? Asesorius Valonijus! Kas įvedė įstatymą apie „teisėtą apsaugą“, tai yra įstatymą apie turčių apsaugą nuo teisėtų varguomenės reikalavimų? Urmininkas Kridgrenas! Užsičiaupk! Aš žinau, ką tu pasakysi! Kas sugalvojo naująją sosto paveldėjimo tvarką? Nusikaltėlis! Kas parašė girių įstatymą? Vagys! Kas sugalvojo įstatymą apie privačių bankų teisę leisti pinigus? Aferistai! O tu sakai, jog tai Dievo darbas? Vargšas Dievas!

– Leisk tau duoti vieną patarimą, patarimą visam gyvenimui, leisk pasakyti, ko mane išmokė patirtis. Jei nori išvengti savęs susideginimo, prie kurio kaip fanatikas veržiesi, pasistenk kuo greičiau rasti naują požiūrį į daiktus; išmok žvelgti į pasaulį iš paukščio skrydžio ir pamatysi, kaip visa tai smulku ir nereikšminga; įsivaizduok, kad pasaulis – tai sąvartynas, o žmonės atmatos, kiaušinių kevalai, morkų virkščios, kopūstlapiai, skarmalai, tada tavęs niekas nenustebins, nežlugs daugiau tavo iliuzijos, o atvirkščiai, tu patirsi daug džiaugsmo

kiekvieną kartą, kai išvysi ką nors gražaus, pamatysi gražų poelgį, žodžiu sakant, žiūrėk į pasaulį su tylia ramia panieka – ir nebijok, kad nuo to pasidarysi beširdis.

– Požiūrio aš dar neturiu, čia tiesa, o niekinti pasaulį iš dalies moku. Bet tai irgi mano nelaimė, nes vos tik pamatau užuomazgą gėrio ar kilnumo, aš vėl myliu žmones, pervertinu juos ir iš naujo būnu apgautas.

– Pasidaryk egoistas! Pasiųsk žmones po velnių!

– Bijau, kad nieko neišeis!

– Ieškok kitokio užsiėmimo! Dėkis draugėn su savo broliu; jis, regis, klesti šioje žemėje. Vakar mačiau jį bažnyčios bendruomenės susirinkime šventojo Mykolo parapijoj.

– Bendruomenės susirinkime?

– Jis bažnyčios tarybos narys! O, šitas žmogus su ateitim. Pastorius primarijus linktelėjo jam! Ko gero, greitai bus miesto municipaliteto narys kaip visi sklypų savininkai.

– Kaip šiuo metu sekasi „Tritonui"?

– O, dabar jie užsiėmę obligacijomis; ten tavo brolis nieko neprarado, nors nieko ir nelaimėjo, ne, jam rūpi kiti reikalai.

– Geriau nekalbėkim apie šitą žmogų.

– Bet juk jis tavo brolis!

– Argi čia koks jo nuopelnas, kad jis mano brolis? Na, pašnekėjom ir šį, ir tą; sakyk, ko gi atėjai?

– Ak, rytoj laidotuvės, o aš neturiu frako.

– Galiu duoti...

– Ačiū, brolau, tu išvaduosi mane iš didelės bėdos. Čia vienas dalykas, yra dar kitas, daug subtilesnis.

– Kodėl išsirinkai mane, savo priešą, sumanęs atskleisti tokią subtilią paslaptį? Aš labai stebiuosi!

– Dėl to, kad tu esi žmogus su širdim.

– Dabar jau tuo nepasikliauk! Na, sakyk.

– Tu pasidarei toks nervingas, negali pažinti, o anksčiau buvai švelnutis!

– Taip buvo, aš sakiau! Na, klausau!

– Norėčiau paklausti, ar negalėtum nuvažiuoti su manim į kapines?

– Hm! Aš? Kodėl neprašai kokio savo bičiulio iš „Pilkojo apsiausto“?

– Mat šiokios tokios aplinkybės! Galiu tau pasakyti! Aš nesusituokęs!

– Nesusituokęs? Tu, altoriaus ir moralės gynėjas, paniekinai šventuosius ryšius?

– Neturtas, aplinkybės! Bet aš vis tiek laimingas! Mano žmona myli mane ir aš ją, o tai viskas! Yra dar viena aplinkybė! Vaikas dėl tam tikrų priežasčių liko nekrikštytas; jis buvo trijų savaičių, kai numirė, taigi pastorius nedalyvaus laidotuvėse, bet aš nedrįstu šito pasakyti žmonai, nes ji labai nusimins; užtat pasakiau jai, kad pastorius lauks kapinėse; taigi dabar žinai. Pati jinai, aišku, liks namie. Tu susidursi tik su dviem žmonėmis; vieno vardas Levis, jis „Tritono“ direktoriaus jaunesnysis brolis ir tarnauja bendrovės kontoroje; labai malonus jaunuolis, turi nepaprastai gerą galvą ir dar geresnę širdį. Nesijuok, aš matau, jog įtari, kad skolinausi iš jo pinigų; teisybė, skolinausi, bet šitas žmogus tau patiks! Ir dar mano senas bičiulis daktaras Borgas, kuris gydė kūdikį. Be jokių skrupulų ir labai pažangios mąstysenos, tau jį bus lengva suprasti. Manau, kad susitarėm; važiuosim tik keturiese ir, aišku, dar kūdikis karste.

– Gerai, ateisiu!

– Bet aš norėčiau paprašyti tave dar vieno dalyko. Matai, mano žmona religinga ir ją kamuoja abejonės dėl kūdikio išganymo, nes kūdikis mirė nekrikštytas, taigi norėdama nusiraminti ji ir klausinėjo visus, ką kas galvoja.

– Tu tikriausiai žinai Augsburgo išpažinimą?

– Kuo čia dėtas išpažinimas!

– Kai rašai į laikraštį, laikaisi oficialaus tikėjimo.

– Laikraštis kas kita, juk jį leidžia akcinė bendrovė, ir jei bendrovei rūpi ginti krikščionybę, tegul sau gina; o kai aš dirbu bendrovei, tada... visai kas kita... Būk geras, pritark jai, jeigu sakys mananti, jog kūdikis bus išganytas!

– Ką gi, norėdamas padaryti žmogų laimingą, aš galiu net išsižadėti tikėjimo, ypač kai tas tikėjimas ne mano. Bet pasakyk, kur tu gyveni!

– Ar žinai, kur yra Baltasis kalnas?

– Taip, žinau! Gal tu gyveni tam apglaistytam mediniam name ant kalvos?

– Kaip atspėjai?

– Buvau ten vieną sykį.

– Tai gal pažįsti ir tą socialistą Igbergą, kuris man gadina žmones. Aš ten esu savininko Smito patikėtinis ir gyvenu dykai, nes surenku nuomos mokesčius; bet kai jie neturi kuo mokėti, tada pradeda skiesti nesąmones, kurių jis išmokė, „apie darbą ir kapitalą“ ir šiaip viską, kas rašoma sensacijas mėgstančiuose laikraščiuose.

Falkas nutilo.

– Ar pažįsti tą Igbergą?

– Taip, pažįstu! Gal pasimatuotum fraką?

Apsivilkęs fraką, Struvė užsibraklino ant viršaus šlapią surdutą, susisagstė iki pakaklės, užsidegė gerokai sučiulptą galiuką cigaro, kurį buvo pasismeigęs ant degtuko, ir išėjo.

Falkas pašvietė jam laiptuose.

– Toli gausi eiti, – pasakė Falkas, mėgindamas kaip nors sušvelninti atsisveikinimą.

– Iš tiesų! Ir skėčio neturiu.

– Nė apsiausto! Jei nori, galiu paskolinti savo žieminį paltą.

– O, labai ačiū, koks tu geras!

– Prireikus galėsiu vėl atsiimti!

Falkas sugrįžo į kambarį, paėmė paltą ir numetė Struvei, kuris laukė žemai prieangyje, paskui, trumpai palinkėjęs labos nakties, įėjo į vidų. Bet oras jam pasirodė be galo tvankus, todėl atsivėrė langą. Lauke lijo sodrus rudens lietus, barbeno į langą ir sruvo į purviną gatvę. Kareivinėse priešais pasigirdo vakarinis signalas, vėliau užgiedojo choras, ir pro atvirus langus sklido psalmių nuotrupos.

Falkas jautėsi vienišas ir pavargęs! Manė pradėsiąs batalijas su žmogum, atstovaujančiu visa kam, kas pačiam buvo nepriimtina, tačiau

priešas pabėgo ir kartu beveik nugalėjo jį. Jis bandė suvokti, dėl ko jie kariavo, bet nieko nesuvokė, o kieno buvo teisybė, irgi nevaliojo išsiaiškinti. Net pradėjo galvoti, jog tai, kas jam tapo svarbiausia, būtent engiamieji, yra tiesiog tuštybė. Po akimirkos apkaltino save už tokį bailumą, ir fanatizmas, kuris nuolatos ruseno jame, vėl suliepsnojo; jis pasmerkė savo silpnybę, kuri be paliovos skatino jį nusileisti; ką tik turėjo priešą savo rankose ir netgi neparodė šiam savo didžiausio pasikoktėjimo, o atvirkščiai, elgėsi su juo draugiškai ir reiškė simpatiją; ką gi anas nuo šiol manys apie jį. Toksai gerumas nieko nevertas, juk trukdė jam padaryti griežtą sprendimą, tai tik moralinis ištižimas, atėmęs jėgas kovoti, ir toji kova darėsi jam vis sunkesnė. Jis jautė karštą būtinybę užgesinti ugnį po katilais, kurie nevaliojo atlaikyti tokio didelio slėgio, nes garas buvo nenaudojamas, paskui ėmė svarstyti Struvės patarimą ir svarstė taip ilgai, jog galų gale jam viskas susipainiojo, tiesa ir melas, teisingumas ir neteisybė sutartinai ėmė šokti aplinkui, ir jo smegenys, kuriose akademinio išsiauklėjimo dėka viskas buvo dailiai surūšiuota, netrukus pasidarė lyg sumaišytų kortų malka. Jam nuostabiai pavyko įdiegti sau visišką abejingumą; mėgino rasti kilnių priešo elgesio motyvų, pamažu suprato buvęs pats neteisus, pajuto nebeturįs prieškaištų pasaulio tvarkai, galiausiai priėjo išvadą, jog iš tiesų absoliučiai nesvarbu, ar visa tai juoda, ar balta; jeigu juoda, tai dar nežinia, kaip įrodysi, jog neturi būti juoda, ir užtat jam nėra reikalo norėti, kad būtų kitaip. Šitokia dvasinė būklė jam atrodė patogi, nes teikė ramybę, kurios neturėjo daugelį metų, pradėjęs rūpintis žmonija. Jis mėgavosi ta ramybe, traukdamas stiprų pypkės dūmą, kol kambarinė atėjo kloti lovos ir atnešė laišką, kurį laiškininkas ką tik buvo įkišęs. Laiškas buvo nuo Ulės Montanaus, labai ilgas, ir, regis, padarė Falkui gana didelį įspūdį. Ulė rašė:

„Mielas bičiuli!

Nors mudu su Lundeliu baigėm savo darbą ir greitai sugrįšim į Stokholmą, vis dėlto neiškenčiau nepasidalinęs čia praleistų dienų įspūdžiais, nes jos buvo labai reikšmingos man ir mano dvasiniam vystymuisi, be to, padariau šiokią tokią išvadą; taigi dabar stoviu ap-

stulbęs lyg ką tik išsiritęs viščiukas, spoksantis į pasaulį atmerktomis akimis ir spardantis kiaušinio kevalą, kuris jam ilgą laiką užstojo šviesą. Mano išvada, aišku, nėra naujiena; juk Platonas dar prieš krikščionybės atsiradimą yra pasakęs: tikrovė, regimasis pasaulis tai tik iliuzija, idėjų atšvaitų žaismas; kitaip sakant, tikrovė tai kažkas menka, nereikšminga, antraeilis, atsitiktinis dalykas. Tai va! Bet aš pasirinksiu sintetinį metodą ir pradėsiu nuo pavienių dalykų, kad vėliau galėčiau pereiti prie visumos.

Pirmiausia papasakosiu apie savo darbą, kuris pridarė rūpesčių ir riksdagui, ir vyriausybei. Prie altoriaus Treskolos bažnyčioje kitados stovėjo dvi medinės statulos; viena iš jų sulūžo, kita tebėra sveika. Sveikoji, moters statula, laikė rankoje kryžių; sulūžusios statulos likę du maišai šakalių ir padėti zakristijoje. Vienas mokytas senienų tyrinėtojas apžiūrėjo abiejų maišų turinį, mėgindamas atkurti sudaužytosios statulos išvaizdą, bet tai baigėsi tik spėliojimais. Tačiau į darbą jis kibo iš esmės; pagrandė baltų dažų, kuriais statula buvo nugruntuota, ir nusiuntė į farmacijos institutą, iš ten gavo patvirtinimą, kad dažuose yra švino, o ne cinko, vadinasi, statula sukurta anksčiau negu tūkstantis aštuoni šimtai keturiasdešimt ketvirtaisiais metais, nes tik tais metais dažams pradėtas vartoti cinkas. (Ką gi reiškia tokia išvada, juk statula galėjo būti perdažyta.) Paskui jis nusiuntė į dailidžių žinybą Stokholman ištirti gabaliuką medžio, iš ten gavo atsakymą, jog tai beržas. Taigi statula buvo iš beržo, padirbta prieš tūkstantis aštuoni šimtai keturiasdešimt ketvirtuosius metus. Bet ne toks jo buvo tikslas, jis turėjo pagrindo (!), tai yra troško savo garbei įrodyti, kad statulos padirbtos šešioliktam amžiuje, ir dar geriau, kad jas sukūrė didysis (žinoma, didysis, nes jo pavardė taip aiškiai buvo išskobta ąžuole, kad liko iki mūsų dienų) Burchardas fon Šydenhanė, kuris buvo išdrožęs Vesteroso katedros choro kėdes. Moksliniai tyrimai vyko toliau. Mokslinčius atgnybo trupinėlį gipso nuo Vesteroso statulų ir kartu su gipso pavyzdžiu iš Treskolos zakristijos nusiuntė į Ekolo Polytechniką (nemoku parašyti) Paryžiuje. Atsakymas pritrenkė visus šmeižikus: analizė parodė, kad abu gipso pavyzdžiai yra tokios pat sudėties, septyniasdešimt septynios dalys kalkių ir dvidešimt trys

dalys sieros rūgšties, taigi (!) statulos buvo iš to paties laikotarpio. Žodžiu sakant, buvo atspėtas statulų amžius; viskas buvo nukopijuota ir išsiųsta (pašėlęs tų mokslinčių noras viską kažkur „siųsti") į Senienų akademiją; beliko tik rekonstruoti sudaužytą statulą. Dvejus metus keliavo abu maišai tarp Upsalos ir Lundo; laimė, tuo metu abu profesoriai buvo skirtingų nuomonių, taigi užvirė ginčas; Lundo profesorius, neseniai tapęs rektorium, parašė apie statulą traktatą, kurį įtraukė į programą, ir supliekė Upsalos profesorių, kuris savo ruožtu atsakė brošiūra. Laimė, tuo pačiu metu Stokholmo menų akademijos profesorius paskelbė visai kitokią teoriją, užtat, kaip paprastai būna, Erodas ir Pilotas „suvienijo" savo nuomones ir su provincijai būdingu įniršiu puolė stokholmiškį ir draskyte jį sudraskė. O „susivienijimas" reiškė štai ką: sulūžusioji statula vaizdavo Netikėjimą, kadangi sveikoji reiškė Tikėjimą, kurį simbolizavo kryžius. Spėlionė (Lundo profesoriaus), kad sudužusi statula vaizdavo Viltį, mat vienam maiše rastas inkaro nagas, buvo atmestas, nes tai turėjo (!) įrodyti egzistavus trečią statulą, Meilę, kurios nebuvo likę nei pėdsakų, nei jai buvo vietos, be to, paaiškėjo (remiantis turtinga Istorijos muziejaus strėlių antgalių kolekcija), jog tai ne inkaro nagas, o strėlės antgalis, tam tikras ginklas, simbolizuojantis Netikėjimą, žr. „Laišką hebrajams", 7, 12, kur kalbama apie aklus netikėjimo šūvius, palygink su Izaiju 29, 3, kur netikėjimo strėlės minimos daugelį kartų. Strėlės antgalis, kuris visiškai sutampa su valstybės regento Sturės laikų strėlių antgaliais[23], išblaškė paskutines abejones dėl statulos amžiaus.

Mano uždavinys, pagal profesorių idėją, buvo atkurti Netikėjimo paveikslą kaip tikėjimo priešingybę. Tema buvo duota, ir jokių abejonių neliko. Ėmiau ieškoti vyriško modelio, nes tai turėjo būti vyras; ieškojau ilgai, bet radau, man regis, raudau patį Netikėjimo įsikūnijimą – kaip man pasisekė – nuostabiai! Taigi dabar kairėje altoriaus pusėje stovi aktorius Falanderis su meksikietišku lanku iš spektaklio „Ferdinandas Kortesas" ir plėšiko apsiaustu iš „Fra Djavolo"; bet žmonės sako, kad Netikėjimas padėjęs ginklus prieš Tikėjimą, o probstas, kuris sakė pamokslą šventinant statulą, kalbėjo apie nuostabią

dovaną, kurią kartais Dievas suteikia žmogui ir ypač dabar man, o grafas, pas kurį valgėme šventinimo pietus, pareiškė, kad aš sukūręs šedevrą, kurį drąsiai galima lyginti su antikos menu (jo matytu Italijoje), ir vienas studentas, dirbantis pas grafą repetitorium, pasinaudojęs proga, išspausdino eilėraštį, kuriame plėtojo aukštojo grožio sąvoką bei davė mito apie velnią istorinę apžvalgą.

Bet aš, kaip tikras egoistas, vis kalbėjau apie save! Ką gi galėčiau pasakyti apie Lundelio altoriaus paveikslą? Jis atrodo štai šitaip. Kristus (Renjelmas) ant kryžiaus antram plane; kairėje pusėje – neatgailaujantis plėšikas (aš; tas nenaudėlis nutapė mane dar bjauresnį, negu esu); dešinėje – atgailaujantis plėšikas (Lundelis pats, įsmeigęs klastingą žvilgsnį į Renjelmą); kryžiaus papėdėje Marija Magdalena (Marija, tu žinai, tokia su didele iškirpte); romėnų šimtininkas (Falanderis) ant žirgo (prisiekusiojo tarėjo Olsono veislinis eržilas).

Nemoku aprašyti, kokį šiurpų įspūdį man padarė paveikslas, kai po pamokslo nukrito uždangalas ir visi tie pažįstami veidai nuo altoriaus sužiuro į tikinčiuosius, kurie pagarbiai klausėsi iškilmingų pastoriaus žodžių apie aukštą meno paskirtį, ypač kai jis tarnauja religijai. Man tada nuo akių irgi nukrito uždangalas, aš labai daug pamačiau ir kada nors pasakysiu tau, ką po to galvoju apie tikėjimą ir netikėjimą; ką aš manau apie meną ir jo didžiulę reikšmę, išdėstysiu paskaitoje, kurią ketinu skaityti viešoje vietoje, kai tik sugrįšiu į miestą.

Kad Lundelio religiniai jausmai tomis „svarbiomis" dienomis buvo itin sukilę, gali įsivaizduoti. Jis palyginti laimingas, atsidavęs šiai kolosaliai saviapgaulei, ir nežino, kad yra apgavikas.

Dabar manau, jog svarbiausia papasakojau, o kas liko, galėsim aiškintis žodžiu jau susitikę.

Kol kas sudie ir linkiu tau geriausios kloties.

Tavo ištikimas draugas Ulė Montanus

P. S. Užmiršau tau pasakyti apie senienų tyrinėjimo rezultatus. Baigėsi tuo, kad Janas iš prieglaudos, kuris nuo vaikystės prisiminė, kaip atrodė statulos, paaiškino, jog iš viso buvo trys ir vadinosi Tikėjimas, Viltis ir Meilė, o kadangi Meilė didžiausia (Mt 12 ir 9), todėl

stovėjusi virš altoriaus. Kokiais tūkstantis aštuoni šimtai dešimtais metais perkūnas trenkė į ją ir Tikėjimą. Statulas buvo padaręs jo tėvas, laivo stalius iš Karlskrūnos.

T. P.“

Perskaitęs laišką, Falkas atsisėdo prie rašomojo stalo, pažiūrėjo, ar lempa netuščia, užsidegė pypkę, išsiėmė iš stalčiaus rankraštį ir pradėjo rašyti.

Devynioliktas skyrius

IŠ NAUJŲJŲ KAPINIŲ Į NORBAKĄ

Sostinėje tvyrojo alsus, šiltas ir ramus rugsėjo pavakarys, kai Falkas žengė link pietinių kalvų. Šventosios Kotrynos kapinėse atsisėdo pailsėti; jautėsi be galo patenkintas, žvelgdamas į nuraudusius klevus po paskutinių nakties šalnų, ir iš visos širdies sveikino atėjusį rudenį, jo tamsą, pilkus debesis ir krintančius lapus. Nebuvo nė menkiausio vėjelio; rodės, kad gamta ilsisi, nuvargusi po neilgo vasaros triūso; visa ilsėjosi, žmonės miegojo po žemės klodu tokie tylūs ir romūs, kokie niekad nebuvo gyvi, ir Falkas panoro, kad jie susirinktų čia, šalia jo. Aukštai išmušė bokšto laikrodis, tada jis atsikėlė ir nuėjo toliau, pasuko Sodų gatve, tada Naująja, kuri jau koks šimtas metų buvo nauja, patraukė per Naująją aikštę ir atsidūrė ant Baltojo kalno. Čia sustojo prie lopiniuoto namo ir ėmė klausytis, ką kalba vaikai, nes kaip paprastai ant kalvos buvo vaikų, kurie čiauškėjo garsiai ir drąsiai, rinkdami plytų nuolaužas ir ruošdamiesi žaisti klases.

– Jane, ką valgei pietų?

– O kas tau darbo?

– Darbo? Sakai, kas man darbo? Žiūrėk, kaip duosiu, tada žinosi!

– Tu! Oho, irgi mat! Ne su tokiais veizolais!

– Irgi mat! Ar negavai į skūrą anądien prie Hamarbiu ežero? Ką?

– A, užsičiaupk!

Janė „gavo į skūrą“, ir vėl visi nurimo.

– Jane, o gal nėjai sykiu vogti pipirnių į Kotrynos kapines? Ką?

– Bene šlubis Ulė išplepėjo?

– Na, o policija ar nesučiupo? Ką?

– Manai, kad aš bijau policijos? Dar pamatysi!

– Jeigu nebijai, einam šįvakar prie Sinkeno tvenkinio, prisilupsim kriaušių.

– Aha! Kaipgi perlipsi per tvorą, o dar kokie ten pikti šunys, lyg nežinau!

– Niekai, suodžius Pelia lyg niekur nieko liuoktelės per tvorą, o šunis galima išspardyti.

Plytgalių šlifavimą nutraukia merga, kuri išėjusi pradeda barstyti eglišakes žole apžėlusioje gatvėje.

– Kokį velnią čia šiandien laidos?

– Nagi valdytojo vaikpalaikį, kur susigriebė su savo pačia!

– Priekabus kaip kipšas tasai valdytojas! Ar ne?

Užuot atsakęs, antrasis ėmė kažkaip keistai švilpauti nežinomą melodiją.

– Mes kaip reik išvanojam kailį jo šunėkams, kai grįžta iš mokyklos. O jo boba irgi velnių priputus, kaip kažin ką. Ta prakeikta ragana išvarė mus naktį lauk ant sniego, kai neužmokėjom nuomos, ir turėjom gyventi sandėlyje.

Pokalbis išblėso, nes paskutinioji žinia, matyt, nepadarė nė mažiausio įspūdžio klausytojui.

Taigi po šitokio gatvės berniūkščių spektaklio Falkas nelabai džiugiai nusiteikęs įžengė į vidų. Tarpduryje jį pasitiko Struvė, nutaisęs gedulingą miną, ir nutvėrė už alkūnės, lyg ketindamas jam atskleisti kokią paslaptį ar nuvarvinti ašarą, taigi kažką reikėjo daryti, galiausiai apkabino jį.

Falkas atsidūrė svetainėje, kur stovėjo valgomasis stalas, bufetas, šešios kėdės ir karstas. Langai buvo uždangstyti baltomis marškomis, pro kurias skverbėsi dienos šviesa ir liejosi su rausvais dviejų stearino žvakių atšvaitais; ant stalo stovėjo padėklas su žaliomis vyno taurėmis ir dubuo su jurginais, leukonijomis bei astromis.

Struvė paėmė jį už rankos ir privedė prie karsto, kur ant drožlių, apdengtų tiuliu ir nubarstytų raudonais žiedlapiais, gulėjo bevardis kūdikis.

– Štai, – pasakė jis. – Štai!

Falkas nesusijaudino labiau negu paprastai prie numirėlio ir todėl negalėjo rasti tinkamų šiai progai žodžių, užtat apsiribojo tuo, kad paspaudė tėvui ranką, o šis atsakė:

– Ačiū, ačiū! – ir nuėjo į gretimą kambarį.

Falkas liko vienas; pradžioje išgirdo karštai kuždantis kitapus durų, už kurių dingo Struvė; paskui kiek laiko buvo tylu; tada iš kito kambario galo pro ploną lentų sieną ėmė skverbtis murmesys; jis tegalėjo suprasti vos vieną kitą žodį, bet balsai atrodė pažįstami. Pirma kažkoks šaižus diskantas labai greitai skaitė ilgas strofas.

– Babebibobubybobebio. Babebibobubybobebio. Babebibobubybobebio, – aidėjo balsas.

Jam atitarė piktas vyriškas balsas, padedamas obliaus: vičo-vičo-vičo-vičo-hič-hič.

Ir vėl lėtas tęsiamas mum-mum-mum-mum.

Mum-mum-mum-mum. Tada pradėjo oblius spjaudyti ir krenkšti savo vič vič. Ir vėl ištisa audra babili-bebili-bibili-bobili-bubili-bybili-bobili-bebili-bio!

Falkas jau tarėsi suprantąs, dėl ko ta diskusija vyksta – iš tam tikros intonacijos buvo aišku, kad ten kalbama apie mirusį kūdikį.

Paskui iš Struvės durų vėl pasigirdo neramus šnibždesys, kaitaliodamasis su šniurkščiojimu, galiausiai atsivėrė durys ir įėjo Struvė, už rankos vesdamas skalbėją, juodai apsirengusią, paraudusiomis akimis. Struvė supažindino kaip orus šeimos galva:

– Mano žmona; asesorius Falkas, mano senas draugas!

Falkas paspaudė kietą kaip kultuvė ranką ir sutiko rūgščią lyg actas šypseną. Jis bandė paskubomis suregzti sakinį, kuriame būtų svarbiausi žodžiai „ponia“ ir „sielvartas“, ir kone pasisekė, o Struvė atsilygino apkabindamas jį.

Ponia, taip pat norėdama parodyti meilumą, ėmė braukyti savo vyrui per pečius:

– Tiesiog baisu, kaip Kristianas sugeba šitaip išsiteplioti; jo nugara amžinai dulkina. Ar tamsta nemanai, kad jis atrodo lyg paršas? – paklausė ji.

Į šį maloningą klausimą vargšui Falkui neteko atsakyti, nes pro motinos nugarą kyštelėjo dvi raudonplaukės galvos, šypsodamos svečiui. Motina švelniai apkabino jas ir tarė:

– Ar tamsta matei kada nors tokių bjaurių vaikų? Juk tikri lapiūkščiai?

Šie žodžiai taip žiauriai atitiko tiesą, kad Falkui kilo noras kuo karščiau paneigti faktą.

Atsidarė prieangio durys, ir į vidų įėjo du vyriškiai. Vienas buvo kokių trisdešimties metų, plačiapetis, keturkampe galva, kurios priešakinė pusė atstojo veidą; oda tartum sutrešęs lentgalys su kirvarpų išėstais labirintais; plačiai iššiota burna nuolatos praverta ir kyšojo visi keturi gerai nušlifuoti iltiniai dantys; kai šypsodavosi, veidas suskildavo į dvi dalis ir galėdavai matyti net ketvirtą iš eilės krūminį dantį; nė šerelis barzdos neaugo šioje nederlingoje dirvoje; nosis taip prastai buvo prilipinta, kad pro šnerves lengvai galėjai dirstelti į pačias galvos gelmes; kaukolės viršutinėje dalyje neva kažkas augo, ir ji buvo panaši į kokosinį kilimą.

Struvė, kuris turėjo gabumų paaukštinti savo artimuosius, pristatė kandidatą Borgą kaip daktarą Borgą. Šisai neparodė dėl to nei pasitenkinimo, nei nepasitenkinimo, atkišo palto rankovę bendrakeleiviui, kuris tučtuojau nuvilko jį ir pakabino ant prieškambario durų vyrio, o ponia ta proga pasakė, jog „šisai senas namas toks niekam tikęs, kad nėra net kabyklos“. Apsiausto kabintojas buvo pristatytas kaip ponas Levis. Tai buvo išstypęs jaunuolis; jo kaukolė tartum buvo atsiradusi smarkiai išsivysčius užpakalinei nosies kremzlės daliai; o stuomuo, kuris siekė ligi pat pakinkių, atrodė lyg susiformavęs iš kaukolės, pertrauktos per stakles, kurios daro vielą; pečiai staigiai leidosi žemyn tartum laštakai, šlaunų neregėti nė ženklo, o blauzdos smigo tiesiai iki pat dubens, pėdos šleivos nelyginant seni numinti batai, išvirtusios į šalis kaip darbininko, nešiojusio sunkumus ar didžiąją gyvenimo dalį prastovėjusio ant kojų – aiškiausias vergo tipas.

Išsivadavęs iš palto kandidatas liko stovėti prie durų; nusimovė pirštines, pasidėjo lazdą, nusišnypštė, įsikišo nosinę atgal į kišenę, nekreipdamas dėmesio, kad Struvė pakartotinai jį bando supažindinti; jis manė tebesąs prieškambaryje; bet pagaliau nusiėmė skrybėlę, brūkštelėjo koja ir žengė žingsnį į kambarį.

– Labą dieną, Ženi! Kaip sekasi? – tarė jisai ir taip paspaudė ranką, lyg nuo to būtų priklausę, ar jai lemta gyventi, ar ne. Po to nežymiai linktelėjo Falkui, išsiviepdamas kaip šuo, išvydęs savo kieme svetimą šunį.

Jaunasis ponas Levis visa kur mėgdžiojo kandidatą, gaudė jo šypseną, plojo sarkazmui ir leidosi murkdomas jo pranašumo.

Šeimininkė atkimšo butelį Reino vyno ir pripylė taures. Struvė tuoj išgėrė savo taurę ir palinkėjo visiems sveikatos. Kandidatas pražiojo ryklę, kliūstelėjo taurę ant liežuvio, padaręs iš jo nutekamąjį griovį, susiraukė, lyg gerdamas mikstūrą, ir prarijo.

– Baisiausiai rūgštus ir neskanus, – pasakė šeimininkė. – Gal Henrikas verčiau išgertum punšo?

– Taip, vynas tikrai bjaurus, – pritarė kandidatas, kurį nedvejodamas tučtuojau palaikė ponas Levis.

Atsirado punšo. Borgo veidas nušvito; jis pasidairė į šalis kėdės, kurią ponas Levis bemat atgabeno.

Visi susėdo aplink valgomąjį stalą. Smarkiai kvepėjo leukonijos, jų aromatas maišėsi su vyno aromatu, taurėse atsispindėjo žvakių liepsna, šnekos ėjo vis smarkyn, ir netrukus iš tos vietos, kur sėdėjo kandidatas, jau kilo stulpai dūmų. Šeimininkė neramiai žvilgčiojo į lango pusę, kur gulėjo užmigęs kūdikis, bet jos žvilgsnio niekas nematė.

Tada pasigirdo, kaip gatvėje sustojo karieta. Visi atsikėlė, išskyrus daktarą. Struvė kostelėjo ir tyliai pasakė, lyg ko gėdydamasis:

– Gal ruošiamės?

Šeimininkė priėjo prie karsto, pasilenkė ir graudžiai pravirko; kai atsitiesė, pamatė, kad vyras laiko rankose karsto antvožą ir laukia, tada ji dar smarkiau ėmė raudoti.

– Klausyk! Klausyk! Nusiramink! – pasakė Struvė, skubėdamas užvožti karstą, rodos, norėjo ką paslėpti. Borgas susivertė punšo tau-

rę į savo nutekamąjį griovį ir po to tapo panašus į žiovaujantį arklį. Ponas Levis padėjo Struvei prisukti antvožą ir darbavosi taip vikriai, kad, rodės, pakuoja dėžę.

Visi atsisveikino su šeimininke, apsivilko paltus ir išėjo; šeimininkė perspėjo svečius, kad būtų atsargūs laiptuose; „jie tokie seni ir blogi".

Struvė ėjo pirmasis ir nešė karstą; kai nulipo į gatvę ir išvydo saujelę žmonių, susirinkusių jo garbei, jį ištiko toks didybės priepuolis, jog aprėkė vežėją, nespėjusį atidaryti karietos durelių ir nuleisti paminos; kad būtų didesnis įspūdis, jis kreipėsi „tu" į stambų, livrėja apsivilkusį berną, kuris nusiėmęs skrybėlę skubėjo vykdyti paliepimų; dėl to vienas vaikis, vardu Janė, ėmė trumpai ir popikčiai kosėti, o kai aplinkui stovintys sužiuro į jį, užvertęs akis įsistebeilijo į dūmtraukius, lyg laukdamas kaminkrėčio.

Kai visas ketvertas sulipo į karietą ir durelės užsitrenkė, jaunesnioji gatvėje susirinkusių žmonių dalis, pasijutusi drąsiau, pradėjo šitokį pokalbį:

– Klausyk! Koks prašmatnus karstas! Ar matei?

– Žinoma! O ar pastebėjai, kad lentelėje nieko neužrašyta.

– Argi?

– Ne, aiškiai buvo matyti; lentelė visiškai glotni!

– Ką tai reiškia?

– Gal nežinai? Dėl to, kad tai kekšės vaikas!

Laimė, pliaukštelėjo botagas ir karieta išvažiavo. Falkas dirstelėjo aukštyn į langą; ten stovėjo šeimininkė, jau spėjusi nutraukti marškas ir užpūsti žvakes, o šalia stypsojo abu lapiūkščiai su vyno taurėmis rankose.

Karieta dardėjo gatvėmis, čia prieš kalną, čia pakalniui; niekas nebandė prašnekti. Struvė su karstu ant kelių atrodė be galo išvargęs; o čia dar buvo taip šviesu, nors jis mielai būtų sutikęs tapti nematomas.

Iki Naujųjų kapinių buvo geras gabalas kelio, bet ir šis baigėsi. Prie vartų jau stovėjo virtinė karietų. Jie nusipirko vainikų, o duobkasys paėmė karstą. Mažytė procesija žingsniavo gana ilgai ir pagaliau sustojo naujam smėlėtam sklype šiaurinėje kapinių pusėje. Duob-

kasys apjuosė karstą, o daktaras sukomandavo: „Laikyk, šitaip! Leisk žemyn! Viskas!“ – ir bevardis kūdikis atsidūrė trijų uolekčių gylio duobėje; visi nutilo; stovėjo bežadžiai, nuleidę galvas, ir žvelgė žemyn į karstą, lyg kažko laukdami; sunkus pilkas dangus niūksojo virš plačios smėlio dykynės, kurioje tai šen, tai ten kyšojo baltos kartelės tarsi paklydusių vaikų vėlės; tolumoj juodavo miško juosta lyg šešėlių spektaklio fonas; nedvelkė nė mažiausias vėjelis. Tada nuaidėjo balsas, iš pradžių virpantis, bet greitai pasidarė aiškus ir drąsus, lyg semdamasis tvirtybės iš įsitikinimo; Levis, nusiėmęs skrybėlę, stovėjo ant neštuvų ir kalbėjo:

„Su Aukščiausiojo globa ir apgynimu tu ilsiesi Jo galybės paunksnyje. Aš sakau Jo amžinybei: tu mano tikroji užuobėga. Tu mano patikimoji tvirtovė, Dieve, Tavim aš pasikliauju. – Kadišas[24] – Galingasis Viešpatie Dieve, tegul Tavo vardą mini ir garbina visas pasaulis, kurį Tu kada nors atnaujinsi, Tu, kuris prikelsi mirusiuosius ir pašauksi juos naujam gyvenimui. Tu, kurio valia danguje amžinai viešpatauja taika, atsiųsk taiką ir Izraelio tautai. Amen!

Miegok ramybėje, tu bevardis vaikeli; Tasai, kurs pažįsta savuosius, pašauks tave vardu; miegok saldžiai rudenio naktį, netrikdys tavęs jokia pikta dvasia, nors ir nebuvau pašlakstytas šventintu vandeniu; džiaukis, kad neteko grumtis gyvenimo kovose, ir nereikalingos tau jo linksmybės. Esi laimingas, taip anksti iškeliavęs ir nepažinęs pasaulio; skaisti ir tyra paliko tavo siela savo vargingą buveinę, todėl nežersim ant tavęs žemės, nes žemė tai laikinybė, mes užklosim tave gėlėmis, ir, kaip gėlė išdygsta iš žemės, taip ir tavo siela iš kapo tamsybės pakils į šviesą, nes iš dvasios tu atėjai ir į dvasią vėl pavirsi!“

Jis įleido į duobę vainiką ir užsidėjo skrybėlę.

Struvė priėjo artyn, paėmė jo ranką ir karštai paspaudė, o akys apsipylė ašaromis, todėl turėjo pasiskolinti iš Levio nosinę. Daktaras, įmetęs savo vainiką, nusisuko eiti, ir visi kiti iš lėto patraukė paskui. Tik Falkas tebestovėjo susimąstęs, palinkęs prie duobės ir žvelgė žemyn; iš pradžių jis matė vien juodą keturkampį, bet pamažu ėmė ryškėti šviesi dėmė, kuri vis didėjo įgydama tam tikrą formą, galiausiai pasidarė apskrita ir lyg veidrodis skleidė baltą atšvaitą – tai buvo

neprirašyta kūdikio gyvenimo lentelė, spindinti tamsoje ir atkartojanti tik dangaus nelūžtančią šviesą. Jis įmetė savo vainiką; silpnai dunkstelėjo, ir šviesa užgeso. Tada apsigręžė ir nuėjo paskui kitus.

Prie karietos sustojo, tardamiesi, kur važiuoti; Borgas tučtuojau nutraukė svarstymus ir sukomandavo: „Į Norbaką!"

Po keliolikos minučių visa kompanija jau buvo erdvioje salėje antrame aukšte; čia juos pasitiko mergina, kurią Borgas tuoj apkabino ir pabučiavo, tada švystelėjo skrybėlę po kanapa, paliepė Leviui nuvilkti paltą ir užsisakė ąsotį punšo, dvidešimt penkis cigarus, kvortą konjako ir galvą cukraus. Po to nusimetė švarką ir įsitaisė ant vienintelės kanapos.

Regint pasiruošimą išgertuvėms, Struvės veidas švytėjo, be to, jis mėgo muziką. Levis atsisėdo prie pianino ir ėmė tarškinti valsą, o Struvė apkabino Falką per liemenį ir pradėjo vedžioti po salę, gana suprantamai postringaudamas apie gyvenimą apskritai, apie sielvartą ir džiaugsmą, apie nepatvarią žmogaus prigimtį ir taip toliau, ir sekė išvada, jog nuodėmė sielvartauti dėl to, ką dievai – jis pasakė žodį „dievai" po to, kai jau buvo ištaręs „nuodėmė", kad Falkas nepamanytų, jog jis koks šventeiva, – davė ir atėmė. Šitie samprotavimai buvo tartum preliudija valsui, kurį jis sušoko su padavėja, atnešusia punšą. Borgas pripylė taures, pasišaukė Levį, linktelėjo į vieną taurę ir pasakė:

– Išgerkim dabar bruderšaftą, kad paskui galėtume kiek tinkami koneveikti vienas antrą!

Levis išreiškė didžiulį džiaugsmą, sulaukęs tokios garbės.

– Į sveikatą, Isakai, – tarė Borgas.

– Aš ne Isakas...

– Bene man rūpi, koks tavo vardas. Aš vadinu tave Isaku, man tu Isakas!

– Mėgsti juokus, šėtone...

– Šėtone! Gėdos turėk, žydpalaiki...

– Juk mes susitarėm koneveikti vienas antrą...

– Mes? Aš koneveiksiu tave, taip!

Struvė nusprendė, jog metas juos pertraukti.

– Ačiū, mano bičiuli Levi, – pasakė jis, – už gražius žodžius. Kokią ten maldą tu kalbėjai?

– Maldą prie mirusiojo.

– Labai graži!

– Mano supratimu, žodžiai, ir tiek! – įsiterpė Borgas. – Tasai netikėlis šuo meldėsi vien už izraelitus, o velioniui kūdikiui toji malda niekuo dėta!

– Visi nekrikštai yra izraelitai, – atsakė Levis.

– Ir dar tu sapaliojai apie krikštą, – kalbėjo toliau Borgas. – Aš nepakenčiu, kai kas nors sapalioja apie krikštą – čia mūsų pačių reikalas! Ir dar šmeižei mūsų tikybą! Liaukis; aš nepakenčiu, kai kas nors knisasi po mūsų tikybą!

– Borgas kalba teisingai, – pasakė Struvė, – mums iš tiesų nedera sapalioti nei apie krikštą, nei apie kitas šventas tiesas, ir aš labai prašau, kad niekas iš mūsų šįvakar nepradėtų tokių lengvabūdiškų šnekų.

– Tu labai prašai? – suriko Borgas. – Ko tu prašai? Irgi mat! Bet aš tau dovanosiu, jeigu užsičiaupsi. Grok, Isakai! Muzikos! Ko muzika nebyli Cezario puotoj! Muzikos! Tik ne kokios senienos. Kad būtų nauja!

Levis atsisėdo prie pianino ir paskambino operos „Nebylė“ uvertiūrą[25].

– Taigi, o dabar galima pasišnekučiuoti, – tarė Borgas. – Ponas asesorius atrodot toks nuliūdęs, verčiau išgerkim!

Falkas, kuris greta Borgo jautėsi truputį suvaržytas, šį pasiūlymą sutiko šaltokai. Ir kalba niekaip nesirišo, visi, rodos, bijojo susipykti. Struvė tartum kandis skraidė po salę, ieškodamas pramogų ir niekaip nerasdamas, todėl apsisukęs vėl grįždavo prie punšo stalo; protarpiais padarydavo keletą šokio žingsnių, vaizduodamas, kad jam linksma, kad šventė, bet, deja, nebuvo linksma. Levis švytavo tarp pianino ir punšo; jis irgi pabandė uždainuoti smagią dainelę, bet ši jau buvo per sena, ir niekas nenorėjo klausyti. Borgas rėkavo, kad „pakiltų ūpas“, kaip jis sakė, bet kuo toliau, tuo nuotaika darėsi niūresnė, beveik šiurpi. Falkas vaikštinėjo tylėdamas ir grėsmingas lyg žaibų pritvinkęs audros debesis.

Borgui paliepus buvo atnešta soti vakarienė. Visi paniurę susėdo prie stalo. Struvė ir Borgas be saiko gėrė degtinę. Pastarojo veidas atrodė lyg apspjaudytos krosnies durelės; daiktais išmuštas raudonų dėmių, akys pageltusios; o Struvė, atvirkščiai, buvo panašus į lakuotą Eidamero sūrį, vienodai raudoną ir riebų. Pažvelgęs į Falką ir Levį šitoje kompanijoje, galėjai pamanyti, jog tai vaikai, valgantys savo paskutinę vakarienę pas milžinus.

– Duok tam bulvariniam rašeivai lašišos, – įsakė Borgas Leviui, mėgindamas nutraukti įkyrią tylą.

Levis pasiuntė lėkštę Struvei. Šisai kilstelėjo akinius ir išpurškė nuodus.

– Kaip tau ne gėda, žyde, – sušnypštė jis ir paleido servetėlę Leviui į veidą.

Borgas uždėjo savo sunkią plaštaką jam ant plikės ir tarė:

– Nutilk, laikraščių žiurke!

– Į kokią čia kompaniją aš patekau; turiu jums pasakyti, mano ponai, jog esu pratęs prie tokių dalykų ir jau toli gražu per senas, kad su manim elgtųsi lyg su vaikėzu, – pasakė Struvė drebančiu balsu, užmiršęs savo apsimestinį geraširdiškumą.

Borgas, jau galutinai prisisotinęs, pakilo nuo stalo ir tarė:

– Po velnių, tai bent kompanija! Užmokėk, Isakai, vėliau atsiimsi iš manęs; aš jau einu!

Jis apsivilko paltą, užsidėjo skrybėlę, prisipylė taurę punšo, kliūstelėjo dar konjako, išmaukė vienu atsikvėpimu, eidamas užgesino porą žvakių, sudaužė keletą taurių, įsigrūdo į kišenę saują cigarų bei dėžutę degtukų ir iškrypavo lauk.

– Kaip gaila, kad toks genialus žmogus šitaip geria! – pagarbiai tarė Levis.

Po valandžiukės Borgas vėl pasirodė tarpduryje, priėjo tiesiai prie stalo, pasiėmęs žvakidę užsirūkė cigarą, išpūdė dūmus Struvei į veidą, kyštelėjo liežuvį ir išviepė krūminius dantis, paskui užpūtė žvakes ir išėjo. Levis užsikniaupęs ant stalo kvykė iš džiaugsmo.

– Kokį čia pašlemėką teikeisi man pakišti? – rimtai paklausė Falkas.

– Ak mielasis, dabar jis girtas, bet jis karo gydytojo ir profesoriaus sūnus...

– Aš neklausiu, kas jo tėvas, o kas jis pats, bet jau nors atsakei, kodėl leidiesi mindomas šitokio šuns! O gal atsakytum dar į vieną klausimą: kam tu jam reikalingas?

– Aš turiu teisę daryti bet kokią kvailystę, – išdidžiai pasakė Struvė.

– Ką gi, turėkis nors ir visas pasaulio nesąmones, bet turėkis pats.

– Kas tau, brolau Levi? – meilikaujamu balsu paklausė Struvė. – Atrodai be galo rimtas!

– Iš tiesų gaila, kad toks genijus kaip Borgas šitaip klaikiai geria, – tarė Levis.

– Kaip ir kada pasireiškia jo genialumas? – paklausė Falkas.

– Gali būti genijus ir nerašydamas eilių, – įgėlė Struvė.

– Aš manau, kad rašyti eiles nereikia būti genijum ir tuo labiau nebūtina pasiversti į galviją, – pasakė Falkas.

– Gal jau atsiskaitysim? – paklausė Struvė ir bemat dingo.

Falkas su Leviu užmokėjo. Kai išėjo lauk, lijo lietus ir dangus buvo juodas, tik pietuose virš miesto raudonavo dujų žibintų pašvaistė. Samdyta karieta buvo išvažiavusi namo, beliko tik pasistatyti apykakles ir drožti pėsčiom. Tačiau, vos nuėję iki kėgelbano, išgirdo aukštai baisiausią riksmą.

– Prakeikimas! – šūktelėjo kažkas virš galvų, ir jie pamatė Borgą supantis ant šakos pačioje liepos viršūnėje. Šaka čia nusvirdavo žemyn, čia vėl ūmai švysteldavo aukštyn, nubrėždama didžiulį lanką.

– Oi, kolosališka! – sušuko Levis. – Nepakartojama!

– Koks kvaišelis, – nusišypsojo Struvė, didžiuodamasis savo protežė ir pasistatydamas apykaklę.

– Eikšen, Isakai, – suriaumojo Borgas viršuje, – eikšen, žydpalaiki, pasiskolinsim iš kits kito pinigų!

– Ar daug nori? – paklausė Levis švytuodamas pinigine.

– Aš niekada nesiskolinu mažiau kaip penkias dešimtines!

Borgas beregint išlipo iš medžio ir įsibruko kišenėn banknotą. Paskui nusivilko paltą.

– Apsivilk! – griežtai tarė Struvė.

– Apsivilkt? Ką čia pliauški? Kaip tu drįsti man įsakinėti? Ką! Liepi man apsivilkti? Liepi! Gal nori muštis?

Sulig šiais žodžiais taip tvojo savo skrybėlę į medžio kamieną, kad ši net subliuško, tada nusimetė fraką, liemenę ir stovėjo vienmarškinis lietaus skalbiamas!

– Eikšen, laikraščių žiurke, susiimsim!

Jis čiupo Struvę už liemenės, pasvirduliavo su juo atžagarias, ir abu nusirito į griovį.

Falkas kiek įkabina pasileido miesto link, bet dar ilgai girdėjo Levio juoko salves ir džiaugsmo šūksnius: dieviška, kolosališka, kolosališka! Ir Borgo: išdavike, išdavike!

Dvidešimtas skyrius

ANT ALTORIAUS

Spalio mėnesio vakarą N-čiopingo restorano Muros laikrodis išmušė septynias, kai pro duris įvirto teatro direktorius. Jis spindėte spindėjo, kaip spindi rupūžė, gavusi gerai paėsti, rodės, netveria džiaugsmu, tik jo veido raumenys nebuvo pratę daryti tokius išpuolius, todėl sušiaušė odą į neramius vingius ir dar labiau sumaitojo pabaisišką jo išvaizdą. Jis nuolankiai pasveikino smulkutį išdžiūvusį šeimininką, kuris stovėjo prie bufeto ir skaičiavo svečius.

– *Wie steht's?** – suriko direktorius; mat, kaip prisimenam, jis buvo seniai atpratęs kalbėti.

– *Schön Dank!*** – atsakė šeimininkas.

Kadangi tuo ir baigėsi abiejų vokiečių kalbos žinios, toliau prašneko švediškai.

– Na, ką pasakysit apie vaikiną, Gustavą! Argi ne puikus buvo Don Diegas! Ką? Juk aš moku daryti aktorius.

---

* Kaip sekasi? *(Vok.)*

** Ačiū, gerai! *(Vok.)*

– Žinoma, ir aš sakau! Tai bent vaikinas! Teisybę direktorius kalbėjot: lengviau padaryti talentą iš tokio žmogaus, kurio dar nėra sugadinusios kvailos knygos...

– Knygos tai pražūtis! Aš puikiai žinau! Beje! Ar žinai tamsta, kas parašyta knygose? A? O aš žinau! Dar pamatysit, kai jaunasis Renjelmas suvaidins Horacijų, ką jis tuomet darys. Tai bus gražumėlis! Aš jam prižadėjau tą vaidmenį, nes kaulyte kaulijo, bet griežtai pareiškiau, kad nė iš tolo nepadėsiu, nenoriu būti atsakingas už jo nesėkmę. Ir dar pasakiau, kad duodu jam tą vaidmenį stengdamasis įtikinti, kaip sunku vaidinti tokiam žmogui, kuriam gamta nesuteikė talento. O! Aš taip jį suminkysiu, kad jis ilgai nė neamtels apie vaidmenis. Kaip kažin ką! Bet ne apie tai ketinau šnekėti. Klausyk, ar turi tamsta laisvų kambarių?

– Du mažuosius!

– Kaip tik!

– Jie visada direktoriaus paslaugoms!

– Puiku, vakarienę dviem! Aštuntai valandai! Aptarnausi pats!

Šių paskutinių žodžių jau nebešaukė, ir šeimininkas linktelėjo parodydamas, kad suprato.

Tą pat akimirką įžengė Falanderis. Nepasisveikinęs su direktorium nuėjo ir atsisėdo į savo įprastą vietą. Direktorius tučtuojau pakilo ir, eidamas pro bufetą, paslaptingai tarė:

– Aštuntą valandą!

Ir dingo.

Šeimininkas pastatė Falanderiui absento butelį, padėjo įrankius. Kadangi šio veide nebuvo ženklų, jog norėtų užmegzti pokalbį, šeimininkas išsitraukė servetėlę ir ėmė šluostyti stalą; kai ir tas nepadėjo, pripildė degtukų dėklą ir tarė:

– Šiandien vakarienė, mažuosiuos kambariuos! Hm!

– Apie ką jūs čia kalbat ir ką turit galvoj?

– Hm! Tą, kur išėjo.

– Aha, šitą! Keista, juk jis toks šykštuolis! Tikriausiai vakarieniaus vienas?

– Ne, dviese, – atsakė šeimininkas sumirksėjęs. – Mažuosiuos kambariuos! Hm!

Falanderis pastatė ausis, bet iškart susigėdo, kad klausosi apkalbų, ir nebeplėtojo šios temos; o šeimininkas vis tiek nenustygo.

– Kažin kas tai galėtų būti! – pasakė jis. – Jo žmona serga ir...

– Kas mums darbo, su kuo tas pabaisa ketina vaišintis. Ar neturit kartais vakarinio laikraščio?

Į šį klausimą šeimininkui neteko atsakyti, nes įėjo Renjelmas, švytintis kaip jaunuolis, kurio laukia skaisti ateitis.

– Padėk į šalį absentą šį vakarą, – tarė jis, – ir leisk man pabūti šeimininku. Aš toks laimingas, kad norisi verkti!

– Kas atsitiko? – baikščiai paklausė Falanderis. – Bene jau vaidmenį gavai?

– Aišku, gavau, pesimiste tu, vaidinsiu Horacijų...

Falanderis apsiniaukė:

– O ji Ofeliją! – pridūrė.

– Iš kur žinai?

– Atspėjau!

– Nujautei! Nesunku ir nujausti! Argi manai, kad ji neverta! Gal atsirastų geresnė visam teatre?

– Ne, aš sutinku! Na, o kaip tau patinka Horacijus?

– O, nuostabus!

– Taigi, kaip keista, kad žmonių tokios skirtingos nuomonės.

– O ką tu manai?

– Man atrodo, kad jis didžiausias niekšas iš visų dvariškių; juk jis visą laiką sako tik „taip". „Taip, mano prince; taip, mano gerasis prince". Jeigu jis jo draugas, bent retkarčiais turėtų ir „ne" pasakyti, o ne tik pritarti kaip koks pataikūnas.

– Argi vėl ketini man viską pagadinti?

– Aišku, ir pagadinsiu! Kaipgi tu, kuriam visa žmogaus sukurta menkystė atrodo kilni ir didinga, kaip tu, šitaip elgdamasis, gali siekti tvarumo; jei visame kame įžvelgi išbaigtumą ir grožį, kaipgi tada gali veržtis prie absoliutaus tobulumo. Patikėk manimi, pesimizmas tai tikrasis idealizmas, tai krikščionių mokslas, jei tai nuramins tavo sąžinę, nes krikščionybė skelbia, jog pasaulis – laikinybė, ir tik mirtis išvaduoja iš jos.

– Kodėl neleidi man tikėti, kad pasaulis gražus, kodėl aš neturiu būti dėkintas Tam, kuris teikia visa gera, ir džiaugtis tuo, ką dovanoja gyvenimas?

– Taip, taip, džiaukis, mano drauguži, džiaukis, tikėk ir vilkis. Kadangi visi žmonės žemėje vaikosi to paties dalyko – laimės, – tai tikimybė, kad tu ją pasičiupsi, lygi vienetui, padalintam iš 1 439 145 300, nes žmonių skaičius kaip tik lygus šios trupmenos vardikliui. Argi tavo laimė, kurios šiandien sulaukei, verta kelių mėnesių kančios ir pažeminimo? Ir dar: kame toji laimė? Kad gavai blogą vaidmenį, kuris nepadės tau pasiekti vadinamosios laimės – aš tuo nenoriu pasakyti, jog tavęs laukia nesėkmė. Ar esi tikras, – jis turėjo atsikvėpti, – kad Agnesei pavyks suvaidinti Ofeliją? Galimas daiktas, kad ji, stengdamasi išnaudoti retą progą, padarys daugiau, negu vaidmuo leidžia, taip būna! Bet aš gailiuosi, kad tave nuliūdinau, ir prašau kaip visada nebetikėti tuo, ką kalbu; bene gali žinoti, kur tiesa!

– Jei nepažinočiau tavęs, ko gera, pagalvočiau, jog pavydi man!

– Ne, mano vaike, aš linkiu tau, kaip ir visiems žmonėms, kad kuo greičiau išsipildytų jūsų troškimai, kad nukreiptumėt savo mintis į kokį kilnesnį tikslą, kuris ir taptų jūsų gyvenimo prasme.

– Bepiga tau šnekėti, kai laimė jau tavo rankose.

– Argi ne tai svarbiausia! Ir išeitų, jog ne sėkmės trokštam, o norim pasėdėti šitaip, pasijuokti iš savo didžiųjų siekių, girdi – didžiųjų!

Laikrodis išmušė aštuonias, salėje viskas sutirtėjo. Falanderis ūmai pašoko nuo kėdės, lyg taikydamasis eiti, bet paskui persibraukė ranka per kaktą ir vėl atsisėdo.

– Ar Agnesė šįvakar pas tetą Beatę? – paklausė jis abejingu balsu.

– Iš kur tu žinai?

– O, juk savaime suprantama, jei tu čia taip ramiai sėdi! Tikriausiai sumanė paskaityti jai savo vaidmenį, juk jau nebedaug laiko turit!

– Taip, gal buvai ją sutikęs šįvakar, kad ir šitą žinai?

– Ne, garbės žodis! Negaliu sugalvoti kitos priežasties, kodėl ji tokį vakarą, kai nereikia vaidinti, paliko tave vieną.

– Visai teisingai galvoji. Beje, ji prašė mane kur nors nueiti, su kuo nors susitikti, girdi, taip ilgai namie sėdėjęs. Ji tokia lipšni ir rūpestinga, mano mylimoji!

– Taip, ji labai lipšni!

– Ji tik vieną vienintelį vakarą praleido ne su manim, kai liko pas tetą ir neperspėjo manęs. Maniau, kad pakvaišiu, ir visą naktį nesudėjau akių.

– Tai buvo liepos šeštą dieną, ar ne?

– Tu mane gąsdini! Gal vaikštai kaip seklys iš paskos?

– O kam to reikia? Aš juk žinau jūsų santykius ir palaikau juos kaip galėdamas! Ir kodėl žinau, kad tai buvo antradienį, liepos šeštą dieną, nagi todėl, kad pats daugybę sykių pasakojai.

– Taip, tiesa!

Ilgą laiką abu tylėjo.

– Keista, – galiausiai nutraukė tylą Renjelmas, – kad laimė gali padaryti žmogų melancholišką; man taip neramu šįvakar, jog geriau būtų buvę praleisti jį drauge su Agnese. Gal einam į mažuosius kambarius ir nusiųskim jos pakviesti? Juk ji gali pasakyti, kad atvažiavo svečių.

– Taip ji niekada nepasakys; neprisivers kalbėti netiesą!

– O, nieko baisaus! Tą visos moterys sugeba!

Falanderis taip keistai nužvelgė Renjelmą, kad šis nieko nesuprato; paskui tarė:

– Aš pirma pažiūrėsiu, ar mažieji kambariai tušti, juk nuo to viskas priklausys!

– Teisingai!

Falanderis sulaikė Renjelmą, kai šis irgi buvo bekyląs, ir išėjo. Po poros minučių grįžo atgal. Baltas baltutėlis, bet ramus, ir tepasakė:

– Užimti!

– Kaip apmaudu!

– Ką gi, patys vieni mėginsim pasilinksminti!

Ir jie linksminosi vieni patys, valgė ir gėrė, kalbėjo apie gyvenimą, apie meilę ir žmonių piktumą; lig soties privalgę ir išgėrę, išėjo namo gulti.

Dvidešimt pirmas skyrius

SIELA UŽ BORTO

Rytojaus rytą Renjelmas pabudo ketvirtą valandą, nes pasirodė, jog kažkas šūktelėjo vardu. Jis atsisėdo lovoje ir įsiklausė – buvo tylu. Susuko užuolaidas ir išvydo pilką rudens rytą, lietingą ir vėjuotą. Vėl atsigulė, bet tuščiai mėgino užmigti. Vėjas ūžavo tokiais keistais balsais; čia skundėsi, čia kažką ramino, čia verkė ir vaitojo. Mėgino galvoti apie ką nors malonaus: apie savo laimę; pasiėmė vaidmenį ir ėmė skaityti; bet vis kartojo „taip, mano prince“, tada atsiminė Falanderio žodžius ir pripažino, jog iš dalies jis buvo teisus. Bandė įsivaizduoti save scenoje kaip Horacijų; kokia bus Agnesė-Ofelija, bet matė tik klastingą intrigantę, kuri, Polonijaus įkalbėta, spendžia jam pinkles; norėjo nuvyti šalin tą vaizdą ir vietoj Agnesės išvydo žaviąją mamzelę Žaket, kuri ne per seniai vaidino Ofeliją miesto teatre. Bergždžiai bandė atsikratyti šitų įkyrių minčių bei vaizdų, bet jie persekiojo tartum uodai. Galutinai nusikamavęs, užmigo ir toliau tęsė savo kančias sapne; šiaip taip ištrūkęs iš jų, pabudo, bet vėl užmigo, ir tie patys reginiai vėl ėmė kartotis. Apie devintą valandą pabudo klykdamas, iššoko iš lovos, lyg norėdamas pabėgti nuo piktųjų dvasių, kurios jam nedavė ramybės. Priėjęs prie veidrodžio pamatė, jog verkęs. Jis mikliai apsitaisė, o kai norėjo autis batus, grindimis nubėgo voras. Jis apsidžiaugė, nes tikėjo, kad vorai reiškia laimę; taigi nuotaika visai pasitaisė ir jis pats sau priminė, kad vakare nereikia valgyti vėžių, jei nori gerai miegoti. Išgėrė kavos, surūkė pypkę ir atsisėdęs ėmė šypsotis lietaus šuorams ir vėtrai lauke, tada kažkas pasibeldė į duris. Jis krūptelėjo, nes šiandien bijojo bet kokios naujienos, nė nežinojo kodėl; tada pagalvojo apie vorą ir ramus nuėjo atidaryti.

Tai buvo Falanderio tarnaitė, kuri primygtinai prašė ateiti pas poną Falanderį lygiai dešimtą valandą labai svarbiu reikalu.

Vėl jį užpuolė neapsakomas siaubas, kuris paryčiais kamavo sapne. Bandė ką nors veikti tą likusią valandą. Tačiau nieko negalėjo

nusitverti. Tada apsirengė ir nuskubėjo pas Falanderį, o širdis daužėsi kažkur aukštai kairiosios rankos pažastyje.

Falanderio kambarys jau buvo sutvarkytas ir jis pats susiruošęs priimti svečią. Renjelmą pasveikino maloniai, tačiau neįprastai rimta mina. Šis puolė jį klausinėti, bet Falanderis atsakė, kad iki dešimtos valandos nieko negalįs paaiškinti. Renjelmas sunerimo ir bandė nors iškvosti, ar jo nelaukia koks nemalonumas; Falanderis pasakė, jog nebus jokio nemalonumo, svarbu viską teisingai suprasti. Ir dar pridūrė, kad daugelį dalykų, kurie mums atrodo siaubingi, galima lengvai pakelti, tik nereikia jų perdėti. Taip praėjo laikas iki dešimtos valandos.

Tada kažkas du sykius tyliai pabarbeno į duris, kurios tučtuojau atsidarė, ir įėjo Agnesė. Nė nežvilgtelėjusi, kas yra kambaryje, ji ištraukė raktą, užrakino duris iš vidaus ir žengė toliau. Bet jos veide tik trumpam šmėstelėjo nerimas, kai vietoj vieno žmogaus išvydo du, tas nerimas bemat virto malonia nuostaba, kad čia sutiko dar ir Renjelmą. Ji nusimetė lietpaltį ir puolė prie jo; Renjelmas apkabino ją, stipriai prispaudė prie krūtinės, lyg būtų ištisus metus jos laukęs.

– Tavęs ilgai nebuvo, Agnese!

– Ilgai? Ką tu nori pasakyti?

– Man regis, jog amžinybę nesu tavęs matęs. Tu šiandien tokia žvali; ar gerai miegojai?

– Argi manai, jog esu žvalesnė negu paprastai?

– Taip, iš tiesų; paraudusi, skruostai neįdubę! Argi nepasisveikinsi su Falanderiu?

Tasai stovėjo ramus ir klausėsi pokalbio, bet jo veidas buvo baltas kaip gipsas, rodės, kažką svarsto.

– Viešpatie, koks tu nusikamavęs, – pasakė Agnesė ir, ištrūkusi iš Renjelmo glėbio, lengvai kaip katytė pabėgėjo keletą žingsnių.

Falanderis neatsakė. Agnesė įdėmiau nužvelgė jį ir, rodos, akimirksniu suprato, ką jis galvoja; jos veidas staiga persimainė lyg vandens paviršius, pūstelėjus vėjo gūsiui, bet vos menkai valandėlei; dėbtelėjusi į Renjelmą ir supratusi situaciją, ji ūmai vėl tapo rami ir pasiryžusi sutikti bet ką.

– Ar nebūtų galima sužinoti, kokia svarbia dingstim mes čia esam sukviesti tokį ankstyvą metą? – linksmai pasklausė ji, plekštelėjusi Falanderiui per petį.

– Galima, – prašneko jis taip tvirtai ir ryžtingai, jog Agnesė išbalo, bet paskui krestelėjo galvą, tartum keisdamas minčių vagą, – šiandien mano gimtadienis, ir aš pakviečiau jus pusryčių.

Agnesė, kuriai jau buvo besirodą, jog priešais atlekia traukinys, bet pasisekė jo išvengti, skardžiai nusikvatojo ir apkabino Falanderį.

– Bet, kadangi užsakiau juos vienuoliktai valandai, teks truputį palaukti. Prašom sėstis!

Stojo tyla, šiurpi tyla.

– Angelas perėjo per kambarį, – pasakė Agnesė.

– Tai tu, – tarė Renjelmas ir pagarbiai, širdingai pabučiavo jai ranką.

Falanderis atrodė panašus į raitelį, ką tik išmestą iš balno, bet iš paskutiniųjų vėl mėginantį užsikabinti.

– Šiandien rytą aš mačiau vorą, – pasakė Renjelmas. – Tai laimės ženklas!

– *Araignée matin: chagrin,* – pasakė Falanderis. – Argi nežinai.

– Ką tai reiškia? – paklausė Agnesė.

– Ryto voras vargą rodo.

– Hm!

Vėl stojo tyla, tik lietus, šuorais čaižantis į langus, tęsė pokalbį.

– Šįnakt skaičiau be galo jaudinančią knygą, – prašneko Falanderis, – užtat kone visai nemigęs.

– Kokią knygą? – paklausė Renjelmas, visiškai nesidomėdamas tuo, nes jam tebebuvo neramu.

– Ji vadinasi „Pjeras Klemanas“, tai eilinė moters istorija, bet parašyta taip gyvai, kad daro nepaprastą įspūdį.

– Kokia ta eilinė moters istorija, leiskite paklausti? – tarė Agnesė.

– Neištikimybė ir veidmainiavimas, kas daugiau!

– O Pjeras Klemanas? – paklausė Agnesė.

– Aišku, jis liko apgautas. Jis buvo jaunas tapytojas ir mylėjo kito meilužę...

– Dabar prisimenu, aš skaičiau tą romaną, – tarė Agnesė, – ir jis man labai patiko. Rodos, ji paskui susižadėjo su tuo, kurį tikrai mylėjo? Taip, taip ir buvo, bet senų ryšių vis tiek nenutraukė. Tuo autorius norėjo parodyti, kad moteris gali mylėti dvejopai, o vyras tik vienaip. Labai teisingai. Ar ne?

– Taip! Bet paskui atėjo diena, kai jos sužadėtiniui reikėjo nešti paveikslą į konkursą... trumpai tariant... ji atsidavė prefektui, ir Pjeras Klemanas tapo laimingas, jis galėjo vesti.

– Ir dar rašytojas norėjo pasakyti, kad moteris gali viską paaukoti dėl savo mylimojo, o vyras...

– Šlykštesnių žodžių dar nesu girdėjęs! – sušuko Falanderis.

Jis atsistojo ir priėjo prie sekretero. Staigiai atidarė jį ir išėmė juodą dėžutę.

– Štai, – pasakė jis, duodamas dėžutę Agnesei. – Eik namo ir pamažink pasaulyje šlamšto.

– Kas čia? – nusijuokusi paklausė Agnesė ir, atidariusi dėžutę, ištraukė šešiapatronį revolverį. – Žiūrėk, koks puikus daikčiukas; ar ne šitą turėjai vaidindamas Karlą Morą? Aišku, šitą! Jis, ko gero, užtaisytas!

Ji pakėlė revolverį, atgręžė į krosnies kaištį ir nuspaudė.

– O dabar padėk! – tarė ji. – Čia ne žaisliukas, mano mielieji!

Renjelmas sėdėjo žado netekęs. Jis viską suprato, bet nevaliojo žodžio ištarti, buvo taip apduitas šios merginos kerų, kad nebesugebėjo pajusti jai menkiausio priešiškumo. Žinoma, suprato, kad peilis įsmigo į širdį, tik skausmas dar nepasiekė sąmonės.

Falanderį išmušė iš vėžių toks begalinis įžūlumas, ir jam reikėjo laiko atsikvošėti, nes moralinio teismo scena sužlugo, ir visa teatrinė išmonė davė mažai naudos.

– Gal jau eisim? – paklausė Agnesė, taisydamasi prieš veidrodį plaukus.

Falanderis atidarė duris.

– Eik! – pasakė jis. – Eik ir būk prakeikta; tu sudrumstei doro žmogaus sielos ramybę.

– Ką tu čia paistai? Uždaryk duris, viduj ir taip ne per šilta.

– Aha, teks prašnekti aiškiau. Kur tu buvai vakar vakare?

– Jalmaras žino, o tu niekuo dėtas!

– Tu buvai ne pas savo tetą; buvai išėjusi ir puotavai su direktorium!

– Netiesa!

– Devintą valandą aš tave mačiau restorane!

– Meluoji! Tuo metu aš buvau namie, gali paklausti tetos tarnaitę, kuri mane parlydėjo!

– Šito iš tavęs niekaip nesitikėjau!

– Gal jau baigsim tas šnekas ir kada nors išsijudinsim! Daugiau neskaityk naktimis tokių kvailų knygų, nes dieną kraustaisi iš proto. Renkitės!

Renjelmas turėjo nusitverti už galvos ir pasitikrinti, ar ji tebėra savo vietoje, nes dabar jam viskas buvo apvirtę aukštyn kojomis. Šiaip taip suvokęs, jog galvą tebeturi, bandė rasti kokią nors išganingą mintį, kuri padėtų ką nors suprasti, bet nerado.

– Kur tu buvai liepos šeštą? – paklausė Falanderis su rūsčia teisėjo mina.

– Kokie kvaili klausimai tau šauna į galvą; kaip aš galiu atsiminti, kas nutiko prieš tris mėnesius?

– Taip, tu buvai pas mane, o Jalmarui sakei, kad buvai pas savo tetą.

– Neklausyk jo, – pasakė Agnesė ir meilindamasi priėjo prie Renjelmo. – Jis nesiliauja kalbėjęs kvailystes.

Tą pat akimirką Renjelmas čiupo ją už gerklės ir nusviedė atbulą į kertę prie krosnies, kur ji ir paliko gulinti be žado ant malkų krūvos.

Paskui užsidėjo skrybėlę, bet Falanderis turėjo pagelbėti jam apsivilkti paltą, nes visas drebėjo.

– Einam, – pasakė jis, nusispjovė ant krosnies ir išėjo.

Falanderis luktelėjo mažumėlę, pačiupinėjo Agnesės pulsą ir nuskubėjo paskui Renjelmą, kurį pasivijo prie lauko durų.

– Aš žaviuosi tavim, – pasakė Falanderis Renjelmui. – Viskas tikrai buvo aišku ir nesvarstytina.

– Labai prašau tave, tegul taip ir lieka; mes nebedaug turim laiko pabūti drauge, artimiausiu traukiniu aš išvažiuoju namo, dirbsiu ir stengsiuos užmiršti! Drožiam į restoraną ir apsimarinkim, kaip tu sakai!

Jie atėjo į restoraną ir pasiprašė atskiro kambario, bet atsisakė „mažųjų kambarių“.

Netrukus sėdėjo prie gausiai padengto stalo.

– Ar aš nepražilęs? – paklausė Renjelmas, čiuptelėjęs už plaukų, kurie buvo šlaputėliai ir prilipę prie galvos.

– Ne, drauguži, ne taip greitai žmogus pražyli; netgi aš dar nesu pražilęs.

– Ar ji užsigavo?

– Ne!

– Tai buvo šitam kambaryje... pirmą kartą!

Jis atsikėlė nuo stalo, svirduliuodamas žengė keletą žingsnių, tada susmuko ant kelių prie sofos, padėjo ant jos galvą ir taip pravirko, kaip verkia vaikas, įsikniaubęs į motinos kelius.

Falanderis atsisėdo šalia, suėmė rankomis jo galvą. Renjelmas pajuto, kaip kažkas karštas lyg žiežirba nukrito jam ant kaklo.

– Kur tavo filosofija, mano drauguži? Duok ją šen! Aš skęstu! Šiaudą! Greičiau!

– Vargšas, vargšas berniukas!

– Aš turiu ją pamatyti! Turiu prašyti ją atleidimo! Aš myliu ją! Vis tiek! Vis tiek! Ar ji užsigavo? Viešpatie Dieve, kaip gali gyventi pasaulyje ir būti toks nelaimingas kaip aš!

* * *

Trečią valandą po pietų Renjelmas išvažiavo traukiniu į Stokholmą. Falanderis pats uždarė duris ir užkabino kabliuką.

Dvidešimt antras skyrius

RŪSTŪS LAIKAI

Ruduo ir Selenui atnešė didelių permainų. Numirė jo didysis globėjas, ir dabar reikėjo išdildyti bet kokį prisiminimą apie jį; netgi gerieji velionio darbai neturėjo gyventi atmintyje ilgiau už jį patį.

Savaime suprantama, iškart nutrūko ir stipendija, juo labiau kad Selenas buvo ne iš tokių, kurie ko nors reikalauja; be to, manė, jog šiuo metu jam ir nebūtina pagalba, juk jis vieną kartą jau buvo sulaukęs tokios geros paramos, o matė daug jaunesnių, kurie labiau skurdo. Tačiau turėjo pripažinti, kad ne tik saulė užgeso, o visiškai aptemo ir mažosios planetos. Nors per vasarą labai rūpestingai dirbo ir tobulino savo meistriškumą, prefektas pareiškė, kad jis tapo prasčiau ir jo sėkmė pavasarį buvusi tik laimingas atsitiktinumas; peizažo tapybos profesorius draugiškai pasakė, kad iš jo nieko neišeisią, o akademikas kritikas pasinaudojo proga reabilituotis ir vėl patvirtinti savo nuomonę. Be to, pasikeitė ir paveikslų pirkėjų skonis, tai yra tos saujelės neišmanėlių ir turčių, kurie diktavo skonį; peizažas turėjo vaizduoti tik vasarvietes, kad galėtum parduoti, bet ir tai buvo sunku, nes didžiausią paklausą turėjo salsvi žanriniai paveikslai ar pusnuogės figūros. Taigi Selenui atėjo sunkūs laikai ir jam labai prastai sekėsi, nes nevaliojo prisiversti tapyti kitaip, negu liepė nuovoka.

Tuo tarpu toli, Vyriausybės gatvėje, jis išsinuomojo tuščią fotoateljė. Butą atstojo ta pati ateljė su supuvusiomis grindimis ir kiauru stogu, kuris žiemą, apklotas sniego, vis dėlto buvo pusė bėdos, ir dar laboratorijos kambarėlis, taip pradvokęs kolodijum, kad tiko nebent laikyti anglims ar malkoms, jeigu aplinkybės leido jų turėti. Vienintelis baldas buvo riešutinis pavėnės suolas su išlindusiom vinim, ir toks trumpas, kad jeigu reikėdavo ant jo miegoti, o tai visada atsitikdavo, kai šeimininkas (nuomotojas) būdavo naktį namie, užtekdavo tik iki pakinkių. Vietoj patalynės – pusė pledo, antroji pusė buvo užstatyta lombarde, ir nuo eskizų išsipūtęs aplankas. Anglies sandėlyje buvo vandens čiaupas ir nutekamoji anga – tualetas.

Vieną šaltą popietę, prieš pat Kalėdas, Selenas stovėjo ir tapė, jau trečią kartą, naują paveikslą ant senos drobės. Ką tik buvo atsikėlęs iš savo kieto guolio; tarnaitė neatėjo pakūrenti krosnies, pirma, kad jis neturėjo tarnaitės, o antra, kad neturėjo kuo kūrenti, dėl tos pačios priežasties tarnaitė neišvalė jam drabužių ir neatnešė kavos. Bet jis vis tiek buvo smagus ir švilpaudamas auksino dažais įstabų saulėlydį Gaustos kalnuose, bet tada pasigirdo keturi dvigubi pabarbeni-

mai į duris. Selenas nedvejodamas atidarė, ir į vidų įėjo Ulė Montanus, labai kukliai ir plonai apsitaisęs, be palto.

– Labas rytas, Ule! Kaip sekasi? Ar gerai miegojai?

– Ačiū už rūpestį!

– Kaip reikalai su sidabriniais?

– Et, prasti!

– O su popieriniais?

– Popieriniai beveik nekursuoja.

– Aha, vadinasi, jų daugiau nebeišleidžia! O vertybiniai popieriai?

– Nebėra!

– Ar manai, kad bus sunki žiema?

– Prie Belstos vakar mačiau daugybę svirbelių – tai rodo, kad reikia tikėtis speigų!

– Ar buvai rytą pasivaikščioti?

– Kai išėjau iš Raudonojo kambario dvyliktą valandą, taip ir praslampinėjau visą naktį!

– Aha, tai ten buvai vakar vakare.

– Taip, ir įsigijau du naujus pažįstamus: daktarą Borgą ir notarą Leviną!

– Šit kaip, abu sukčiai! Aš juos pažįstu! O kodėl nepaprašei, kad priimtų nakvoti?

– Ne, jie truputį rietė nosis, nes aš neturėjau palto ir todėl sarmatijausi. O, aš toks pavargęs, šiek tiek pagulėsiu ant tavo suolo! Iš pradžių nuėjau iki Katrinebergo, netoli Kungsholmeno, paskui sugrįžau į miestą ir tada pro Šiaurinį priemiestį iki Belstos! Šiandien ketinu parsisamdyti pas ornamentų kalėją, kitaip numirsiu.

– Ar teisybė, kad įstojai į darbo sąjungą „Šiaurės žvaigždė“?

– Taip, tikrai! Sekmadienį ten skaitysiu paskaitą apie Švediją!

– Puiki tema! Labai puiki!

– Jeigu užmigsiu čia ant suolo, nežadink manęs; aš nežmoniškai pavargęs!

– Nesivaržyk! Miegok!

Po kelių minučių Ulė jau knarkė kietai įmigęs. Gulėjo nukarinęs galvą ir persismaugęs storą kaklą pro vieną suolo šoną, o kojos kabojo pro kitą šoną.

– Vargšelis, – tarė Selenas, užmesdamas ant jo pledą.

Vėl kažkas pabarbeno, tik ne pagal sutartinį ženklą, ir Selenas nesiteikė atidaryti; bet tada taip įnirtingai ėmė baladoti, kad jokie rimti pavojai atrodė negresia, ir Selenas atidarė duris daktarui Borgui ir notarui Levinui. Borgas pradėjo vadovauti.

– Ar Falkas čia?

– Ne!

– Kas čia per malkų maišas drybso? – kalbėjo toliau Borgas, rodydamas snieguotu batu į Ulę.

– Ulė Montanus!

– Aha, tasai keistuolis, kurį Falkas buvo vakar atsivedęs. Ar dar miega?

– Taip, miega.

– Ir čia nakvojo?

– Taip, nakvojo!

– Kodėl nepasikūreni? Čia velniškai šalta!

– Todėl, kad neturiu malkų!

– Hm, nusiųsk atnešti! Kur tarnaitė, aš ją užkutrinsiu!

– Tarnaitė išėjo į bažnyčią.

– Tai žadink šitą jautį, kur miega, aš pats jį nusiųsiu!

– Ne, tegul miega! – paprašė Selenas, užtraukdamas pledą ant Ulės, kuris knarkė visą laiką ir dabar tebeknarkė.

– Na, tada aš tave kitaip pamokysiu. Kas čia po grindim – žemės ar skalda?

– Nė pats nežinau, – tarė Selenas, atsargiai sėsdamasis ant lakšto kartono, kuriuo buvo išklotos grindys.

– Ar turi daugiau šitokio kartono?

– Taip, o ką? – paklausė Selenas, ir jo veidas nežymiai paraudo.

– Man reikia kartono ir žarsteklio!

Borgas gavo iš Seleno, ko norėjo, o Selenas nieko nesuprasdamas pasiėmė tapytojo kėdutę ir atsisėdo ant paskleisto kartono lyg saugodamas lobį.

Borgas nusimetė švarką ir pradėjo žarstekliu lupti nuo rūgščių ir lietaus sutrešusią grindlentę.

– Ar tu pasiutai! – suriko Selenas.

– Aš taip darydavau Upsaloje, – pasakė Borgas.

– Gal, bet ne Stokholme.

– Mat jį velniai tą Stokholmą, man šalta, ir aš turiu užkurti ugnį!

– Bet nustok laužęs grindis! Juk iškart ženklu!

– Kas man darbo, kad ženklu, supranti; ne aš čia gyvenu; bet kokia tvirta.

Jis prislinko artyn prie Seleno, kumštelėjo šį su visa kėde, ir Selenas nusirito kūlvirsčias, nusitempdamas drauge kartoną, todėl grindys liko nuogos.

– Koksai sukčius! Visą rietuvę malkų turi, o sėdi ir nieko nesako.

– Matai, stogas kiauras, užtat ir pasidarė šitaip!

– Man nerūpi, nuo ko šitaip pasidarė, bet ugnį aš vis tiek užkursiu.

Kelis sykius smarkiai užkabinęs jis išlupo porą grindlenčių, ir židinyje netrukus pleškėjo ugnis.

Levinas tuo tarpu buvo ramus, mandagus, kantriai laukė. Borgas atsisėdo prie židinio ir ėmė kaitinti žarsteklį.

Vėl pasibeldė, triskart ir vienąkart ilgai.

– Čia Falkas, – pasakė Selenas ir atidarė Falkui duris, šis įėjo kažkoks lyg nesveikas.

– Gal tau reikia pinigų? – paklausė Borgas svečią, pliaukštelėjęs sau per antkrūtinę kišenę.

– Ir dar klausi? – netikėdamas atsakė Falkas.

– Kiek nori? Aš parūpinsiu!

– Rimtai? – tarė Falkas, ir jo veidas nušvito.

– Rimtai! Hm! *Wie viel?* Suma! Skaičius! Iš viso!

– Ką gi, šešiasdešimt riksdalerių būtų gerai turėti!

– Koks kuklus vaikinas, – pasakė Borgas, grįžtelėjęs į Leviną.

– Taigi, klaikiai mažai! – pritarė šisai. – Glemžk, Falkai, kol galima.

– Ne, nenoriu! Man daugiau nereikia, kam lįsti į skolas. Beje, juk nežinau, kada reikės grąžinti.

– Po dvylika riksdalerių kas šeši mėnesiai, dvidešimt keturi riksdaleriai per metus, dviem mokėjimais, – atsakė Levinas tiesiai ir aiškiai.

– Labai geros sąlygos, – tarė Falkas. – O iš kur jūs imat pinigų?

– Karietininkų banke! Levinai, trauk popierių ir plunksną!

Levinas jau turėjo rankose vekselį, plunksną ir portatyvinę rašalinę. Vekselis jau buvo kažkieno užpildytas. Pamatęs skaičių aštuoni šimtai, Falkas truputį sudvejojo.

– Aštuoni šimtai riksdalerių? – paklausė.

– Imk daugiau, jeigu nepatinka.

– Ne, daugiau nenoriu; o juk nesvarbu, kas ima pinigus, kad tik tvarkingai mokėtų. Beje, ar jūs gaunat pinigus su šitais popieriais, be laidavimo?

– Be laidavimo? Juk mes už tave laiduojam! – atsakė Levinas su panieka ir pasitikėjimu.

– Taip, aš nieko nesakau, – tarė Falkas. – Esu labai dėkingas, kad jūs laiduojat, bet niekaip netikiu, kad čia kas išeitų!

– Cha cha cha! Jau viskas gatava, – pasakė Borgas ir ištraukė „banko čekį", kaip jis vadino. – Na, rašykis!

Falkas pasirašė savo pavardę. Borgas su Levinu stovėjo šalia tartum policininkai.

– Asesorius, – diktavo Borgas.

– Ne, aš esu rašytojas, – atsakė Falkas.

– Netinka, tu pažymėtas kaip asesorius, beje, šitaip tebėra ir adresų knygoje.

– Ar jūs patikrinot?

– Formalumų reikia griežtai laikytis, – rimtai pasakė Borgas.

Falkas pasirašė.

– Eikšen, Selenai, paliudyk! – įsakė Borgas.

– Kažin, aš truputį bijau, – atsakė Selenas. – Tiek esu prisižiūrėjęs nelaimių su šitokiais pasirašinėjimais dar namie, kaime...

– Dabar tu ne kaime ir ne su ūkininkais turi reikalo! Rašyk, jog liudiji, kad Falkas pats pasirašė savo pavardę, tiek turbūt gali padaryti.

Selenas pasirašė, bet purtydamas galvą.

– Kelk dabar šitą jautį, tegul jis irgi pasirašo.

Kai jokie ruzginimai nevaliojo įkvėpti Ulei gyvybės, Borgas paėmė žarsteklį, jau raudonai įkaitusį, ir kyštelėjo miegančiajam į panosę.

– Pabusk, šunie, ėst gausi! – užriko jisai.

Ulė bemat stryktelėjo ir ėmė trintis akis.

– Paliudysi Falko parašą, supranti?

Ulė paėmė plunksną ir, abiem laiduotojams diktuojant, pasirašė, tada norėjo vėl migti, bet Borgas neleido.

– Ne, luktelk mažumėlę! Falkas dar pirma turės pasirašyti laidavimą.

– Nesirašyk laidavimo, Falkai, – pasakė Ulė. – Gerai nesibaigs, gryna bėda!

– Nutilk, šunie, – suriaumojo Borgas. – Eikšen, Falkai. Mes ką tik laidavom tau už paskolą, supranti; dabar tu pasirašysi papildomą laidavimą vietoj Struvės, kuris prarado teisę.

– Ką reiškia papildomas laidavimas? – paklausė Falkas.

– Grynas formalumas; skolinta buvo septyni šimtai iš Dažytojų banko; pirma įmoka padaryta, bet toliau Struvė prarado teisę, ir dabar mums reikia rasti antrininką. Gera sena skola, taigi jokios rizikos; terminas pasibaigęs prieš metus!

Falkas pasirašė, ir abu liudytojai taip pat.

Borgas rūpestingai, su žinovo mina sulankstė vekselį ir atidavė Levinui, kuris tučtuojau movė prie durų.

– Žiūrėk, kad po valandos būtum čia su pinigais, – pasakė Borgas, – antraip tučtuojau einu į policiją ir liepiu tave sučiupti!

Tada atsistojo ir patenkintas savo darbu atsigulė ant suolo, kur buvo gulėjęs Ulė.

Tas nulingavo prie židinio ir susirangė kaip šunelis ant grindų.

Kurį laiką buvo tylu.

– Klausyk, Ule, – tarė Selenas. – O jeigu ir mums pasirašius tokį popierėlį!

– Tada pateksit į Rindioną, – pasakė Borgas.

– Kas tas Rindionas? – paklausė Selenas.

– Tokia vieta ščeruose, bet jeigu tamstoms labiau prie širdies Melarenas, tai ten yra Longholmenas!

– Na, o iš rimtųjų, – paklausė Falkas, – kas bus, jei nustatytu laiku negalėsi įmokėti?

– Tada imi naują paskolą Siuvėjų banke, – atsakė Borgas.

– O kodėl jūs nesiskolinat Valstybės banke? – vėl pasiteiravo Falkas.

– Tas sudvisęs! – atsakė Borgas.

– Ar tu ką nors supranti? – paklausė Ulė Seleną.

– Nėmaž! – atsakė šisai.

– Suprasit kada nors, kai būsit Akademijos nariai ir pakliūsit į adresų knygą!

Dvidešimt trečias skyrius

AUDIENCIJOS

Kūčių išvakarių rytą Nikolausas Falkas sėdėjo savo kontoroje. Jis buvo gerokai pasikeitęs; laikas praretino šviesius plaukus ant viršugalvio, o aistros išvagojo smulkius griovelius veide nutekėti rūgščiai, kuri sunkėsi iš pelkėtos dirvos. Sėdėjo palinkęs prie siauros knygelės sulig katekizmu dydžio ir darbavosi plunksna, rodos, badė marginį.

Į duris kažkas pasibeldė, ir knygelė ūmai dingo už piupitro durelių, o jos vietą užėmė rytinis laikraštis. Kai žmona įėjo, Falkas uoliai skaitė.

– Sėsk! – tarė Falkas.

– Neturiu laiko! Ar skaitei rytinį laikraštį?

– Ne!

– Šit kaip, regis, dabar skaitai!

– Ką tik pradėjau!

– Turbūt jau perskaitei apie Arvido eiles?

– A, perskaičiau!

– Na! Kiek gražių pagyros žodžių susilaukė!

– Jis pats juos parašė!

– Tą patį sakei ir vakar vakare, skaitydamas „Pilkąjį apsiaustą“.

– Na, tai ko nori?

– Buvau sutikusi admirolienę, ji padėkojo už kvietimą ir išreiškė savo džiaugsmą, kad galės susipažinti su jaunuoju skaldu!

– Taip ir pasakė?

– Pasakė!

– Hm! Aišku, galima apsirikti! Bet nenoriu tvirtinti, jog dėl to aš apsirikau! Tau turbūt reikia pinigų?

– Vėl? O kada aš gavau paskutinį sykį?

– Še! Ir eik! Bet žiūrėk, kad iki Kalėdų daugiau neprašytum; juk žinai, kokie buvo sunkūs metai!

– Ne, nieko nežinau! Visi sako, kad geri buvo metai!

– Ūkininkams, taip, bet ne draudimo akcinei bendrovei. Sudie.

Ponia išėjo, o įėjo Fricas Levinas, atsargiai, lyg bijodamas įkliūti į spąstus.

– Ko nori? – pasveikino jį Falkas.

– A, šiaip sumaniau užsukti eidamas pro šalį.

– Labai protingai padarei; aš kaip tik norėjau su tavim pasikalbėti!

– Ką jūs sakot?

– Ar pažįsti jaunąjį Levį?

– Kurgi ne!

– Perskaityk šitą raštą; balsiai!

Levinas balsiai perskaitė:

„Didžiulė dovana. Su mūsų pirkliams toli gražu nebūdingu dosnumu urmininkas Karlas Nikolausas Falkas, švęsdamas savo laimingos santuokos sukaktuves, vaikų lopšelio „Betliejus" valdybai įteikė dovanojimo aktą dvidešimčiai tūkstančių kronų, iš kurių pusė išmokama tučtuojau, o likusi pusė po kilniojo aukotojo mirties. Dovana turi ypač didelę vertę, kadangi ponia Falk yra viena iš tos humaniškiausios draugijos steigėjų".

– Ar gerai? – paklausė Falkas.

– Puiku! Naujiems metams bus Vazos ordinas!

– Tai va, nueik į valdybą, tai yra pas mano žmoną, su dovanojimo raštu bei pinigais, o paskui surasi jaunąjį Levį. Aišku?

– Visiškai!

Falkas padavė dovanojimo aktą, surašytą ant pergamento, ir pinigus.

– Suskaičiuok, ar teisingai gavai! – pasakė jis.

Levinas atplėšė paketą ir išpūtė akis. Jame buvo penkiasdešimt įvairiaspalvių litografu atspausdintų lakštų didelei sumai riksdalerių.

– Ar čia pinigai? – paklausė jis.

– Vertybiniai popieriai, – atsakė Falkas, – penkiasdešimt po du šimtus „Tritono“ akcijų, kurias dovanoju „Betliejaus“ lopšeliui.

– Aha, vadinasi, jos smunka, jei žiurkės pradėjo bėgti iš laivo?

– Šito niekas nežino, – atsakė Falkas piktai nusijuokęs.

– Bet tada lopšelis subankrutuos!

– Ir kas man darbo, o tau tuo labiau. Dabar dar klausyk! Tu turi... juk aišku, žinai, ką tai reiškia, kai sakau, tu turi...

– Žinau, žinau; patraukti į teismą, supainioti, išreikalauti skolą... toliau, toliau!

– Trečią Kalėdų dieną atvesti čia Arvidą pietų!

– Tai tolygu išrauti tris šerius milžinui iš barzdos! Matai, kaip gerai, kad tą sykį pavasarį nepaklausiau tavęs ir nesakiau jam nieko! Žinojau, kad taip bus!

– Žinojai! Ką tu, velniai griebtų, žinojai! Nelaidyk gerklės ir daryk kaip liepiu! Tai vienas dalykas. O dabar paskutinis! Pastebėjau šiokių tokių simptomų, kad mano žmoną ėmė graužti sąžinė. Matyt, bus sutikusi motiną ar kurią nors seserį. Kalėdos – sentimentalus metų laikas. Nueik į Holmeną ir pakurstyk šiek tiek ugnį!

– Nelabai malonus uždavinys...

– Marš!

Levinas išėjo, ir jo vietą užėmė Nistriomas, įžengęs iš kito galo kambario pro slaptas duris, kurios tuoj vėl buvo užrakintos. Dabar dingo rytinis laikraštis ir pasirodė ilga siaura knygelė.

Nistriomas atrodė galutinai nusmurgęs, viso kūno tūrio likę vos trečdalis, drabužiai baisūs. Jis nuolankiai sustojo prie durų, išsitraukė murkšliną užrašų knygutę ir ėmė laukti.

– Išaiškinai? – paklausė Falkas, uždėjęs smilių ant knygelės.

– Išaiškinau! – atsakė Nistriomas atsiversdamas knygelę.

– Numeris dvidešimt šeštas. Leitenantas Klingas: tūkstantis penki šimtai riksdalerių. Sumokėjo?

– Nesumokėjo!

– Pratęsti su bauda ir komisiniais. Ieškoti namie!

– Į namus neįsileidžia!

– Pagrasink laišku, kad bus paieškomas kareivinėse! Numeris dvidešimt septintas. Asesorius Dalbergas: aštuoni šimtai riksdalerių. Duok pažiūrėti. Jo tėvas urmininkas, vertinamas trisdešimt penkiais tūkstančiais riksdalerių: kol kas atidėti, kad tik mokėtų procentus! Nepaleisk iš akių.

– Jis niekada nemoka procentų!

– Pasiųsk atvirlaiškį... žinai! Be voko... įstaigos adresu! Numeris dvidešimt aštuntas. Kapitonas Jilenborstas: keturi tūkstančiai. Nučiupau vyruką! Nesumokėjo?

– Nesumokėjo!

– Puiku! Veikimo taisyklės: prisistatai kareivinėse dvyliktą valandą. Apranga – taviškė, atseit – kompromituojanti. Raudonas paltas, nublukęs per siūles – žinai!

– Nepadeda; buvau nulindęs vien su surdutu per patį viduržiemį!

– Tada nueisi pas laiduotojus!

– Buvau, liepė nešdintis po velnių. Esą laidavę tik formaliai.

– Tada susirasi jį patį trečiadienį pirmą valandą, kai posėdžiauja „Tritono“ valdyboje; nusivesk sykiu Andersoną, kad būtumėt dviese.

– Jau padaryta!

– Na, ir kaip atrodė valdyba? – paklausė Falkas sumirksėjęs.

– Atrodė sumišusi.

– O, sumišusi! Ar tikrai atrodė sumišusi?

– Taip, tikrai!

– O jis pats?

– Išsivedė mus į prieškambarį ir pasakė sumokėsiąs, jei tik prižadėsim daugiau niekada čia jo neieškoti!

– O, šit kaip! Aha! Paposėdžiauja dvi valandas per savaitę ir gauna šešis tūkstančius, užtat, kad vadinasi Jilenborstas! Palauk! Šiandien šeštadienis! Būsi „Tritone“ lygiai pusę pirmos; jeigu pamatysi mane tenai, o tikrai pamatysi, tada nė mirkt. Supratai? Puiku! Ar yra daugiau prašymų?

– Trisdešimt penki!

– Taigi, taigi! Rytoj Kūčios.

Falkas pavartė pluoštą vekselių; retkarčiais lūpas suvirpindavo šypsena ir pasigirsdavo koks žodis.

– Viešpatie! Ir jo jau kur nueita! O jis buvo... jis buvo... atrodė toks patikimas! Taigi, taigi, taigi! Kokie atėjo laikai! Vadinasi, jam reikia pinigų? Tada aš nupirksiu jo namą!

Kažkas pasibeldė į duris. Piupitras užsivertė, popieriai ir katekizmas dingo lyg vėjo nupūsti, ir Nistriomas išėjo pro slaptąsias duris.

– Pusę pirmos, – pašnibždėjo Falkas jam įkandin. – Dar žodį! Ar poema gatava?

– Taip, – pasigirdo iš po žemės.

– Puiku! Turėk Levino vekselį, kad galėtum pateikti kanceliarijai. Aš jam kokią dieną primygsiu uodegą! Suktas, bjaurybė!

Tada pasitaisė kaklaraištį, timptelėjo rankogalius ir atidarė svetainės duris.

– O! Labą dieną, pone Lundeli! Jūsų nuolankus tarnas! Prašom, prašom, žinoma! Kaip sekasi? Aš truputį skaitinėjau!

Tai buvo iš tikrųjų Lundelis, apsitaisęs kaip kontoros tarnautojas, pagal paskutinę madą, su laikrodžio grandinėle, užsimovęs žiedą, su pirštinėmis ir kaliošais.

– Gal sutrukdžiau poną urmininką?

– Ne, anaiptol! Kaip manot, pone Lundeli, ar užbaigsim iki rytojaus?

– Ar tikrai turi būti gatava iki rytojaus?

– Būtiniausiai! Rytoj aš lopšelyje keliu vaišes, mano žmona tada viešai gaus portretą ir pakabins svetainėje!

– Aišku, tada neturi būti kliūčių, – atsakė Lundelis ir atsinešė iš sandėliuko molbertą bei kone baigtą drobę. Būkite malonus, pone urmininke, pasėdėti truputį, aš dar tėptelsiu tai šen, tai ten!

– Mielai! Mielai! Kurgi ne!

Falkas sudribo ant kėdės, susikryžiavo kojas, pamėgdžiodamas valstybės vyrus, ir nutaisė išdidžią miną.

– Prašom kalbėti! – pasakė Lundelis. – Žinoma, veidas ir šiaip įdomus, bet kuo daugiau charakterio niuansų jis išreiškia, tuo geriau!

Falkas šyptelėjo, ir išdidumo bei pasitenkinimo šešėlis perbėgo šiurkščiais bruožais.

– Gal ponas Lundelis papietausit pas mane trečią Kalėdų dieną?

– Dėkoju...

– Tamsta pamatysi žymių žmonių ir, ko gero, už mane vertesnių įsiamžinti drobėje.

– Gal aš turėsiu garbės nutapyti juos?

– Be abejo, jei tik tarsiu žodį.

– Ar jūs manot?

– Be abejo!

– O, pamačiau naują bruožą. Malonėkit nekeisti minos. Šitaip! Puiku! Bijau, pone urmininke, kad netektų mums darbuotis visą dieną. Dar prieš akis daugybė smulkmenų, kurias tik šitaip gali pastebėti! Jūsų veide itin gausu įdomių bruožų.

– Ką gi, tada kur nors papietausime drauge! Mums reikėtų dažniau bendrauti, kad ponas Lundelis turėtumėt progos geriau išstudijuoti mano veidą antrajam portretui – juk visada naudinga bus jį turėti! Drįstu atvirai pasakyti, jog nedaug asmenų yra padarę man tokį malonų įspūdį kaip ponas Lundelis...

– Oi, ką jūs.

– Ir dar pasakysiu tamstai, jog esu įžvalgus žmogus, moku atskirti nuoširdumą nuo meilikavimo.

– Aš tą iškart pastebėjau, – įžūliai atsakė Lundelis. – Mano amatas išmokė mane teisingai spręsti apie žmones.

– Tamsta turi akį; iš tiesų ne kiekvienas sugeba perprasti mane. Pavyzdžiui, mano žmona...

– Betgi to ir negalima reikalauti iš moterų.

– Ne, aš ne tą turiu galvoje! Klausykit, gal leisite pasiūlyti taurę gero portveino?

– Ačiū, pone urmininke, bet laikausi principo niekada negerti, kai dirbu...

– Labai teisingai! Aš gerbiu tokį principą – aš apskritai gerbiu principus – ypač jeigu jiems pritariu.

– Bet kai nedirbu, mielai išgeriu vieną kitą taurę.

– Kaip ir aš... visai kaip aš.

Laikrodis išmušė pusę pirmos. Falkas pašoko.

– Atsiprašau, turiu čia tokį reikalą, bet tučtuojau grįšiu.

– Prašom, prašom, suprantama! Reikalai užvis svarbiausia!

Falkas apsirengė ir išėjo. Lundelis liko vienas kontoroje.

Jis užsidegė cigarą ir ėmė žiūrinėti portretą. Stebėdamas tuo metu jo veidą, niekas nebūtų atspėjęs, ką galvoja, nes puikiai išmanė gyvenimo meną ir netgi vienatvei nepatikėdavo savo minčių, taip, jis bijojo kalbėti ir su pačiu savimi.

Dvidešimt ketvirtas skyrius

APIE ŠVEDIJĄ

Nikolauso Falko bute netoli prieplaukos buvo paduotas desertas. Šampanas blykčiojo taurėse, atspindinčiose svetainės sietyno žvakių šviesą. Arvidas atsakinėjo visiems į malonius rankų paspaudimus, klausėsi komplimentų bei palinkėjimų, perspėjimų bei patarimų; visi norėjo būti jo sėkmės dalininkai, nes sėkmė dabar nekėlė abejonių.

– Asesoriau Falkai! Turiu garbės! – pasakė Valdininkų algų mokėjimo kolegijos prezidentas, linktelėjęs per stalą. – Čia tai bent žanras, kurį aš suprantu!

Falkas ramiai priėmė šį užgaulų komplimentą.

– Kodėl jūs rašote taip melancholiškai? – paklausė jaunutė gražuolė, sėdinti į dešinę nuo poeto. – Galima pamanyti, kad buvote nelaimingai įsimylėjęs.

– Asesoriau Falkai! Leiskite išgerti į jūsų sveikatą! – tarė „Pilkojo apsiausto“ redaktorius kairėje, glostydamasis savo ilgą šviesią barzdą. – Kodėl ponas asesorius nerašote mano laikraščiui?

– Nemanau, kad tamstos spausdinsite, ką aš parašysiu! – atsakė Falkas.

– Kažin kas galėtų sutrukdyti?

– Pažiūros!

– O! Tai visai ne bėda. Galima susitarti! Betgi jūs ir neturite pažiūrų!

– Į sveikatą, Falkai! – riktelėjo iš kitapus stalo visai apkvaitęs Lundelis. – Gyvuok!

Levis su Borgu turėjo jį laikyti, kad nesistotų sakyti kalbos.

Pirmą kartą jis buvo patekęs tarp šitokių žmonių, orūs svečiai ir prašmatnios vaišės mušė jam į galvą; bet kadangi visi jau buvo gerokai įsilinksminę, laimė, niekas į jį neatkreipė dėmesio.

Arvidui Falkui, žinoma, glostė širdį regint šituos žmones, kurie vėl priėmė jį savo draugijon, nereikalaudami nei pasiaiškinti, nei liepdami atsiprašyti. Jam buvo gera sėdėti ant senų kėdžių, kurios priminė vaikystę šiuose namuose; graudu pasidarė, kai pažino stalo indus, kurie seniau buvo naudojami tik kartą per metus; bet tokia daugybė naujų žmonių blaškė jo mintis. Jis nesileido apgaunamas jų draugiškų veidų; galimas daiktas, jie nelinkėjo jam nieko pikta, bet jų gerumas priklausė nuo konjunktūros. Be to, visa ši puota jam atrodė panaši į maskaradą. Ką toksai profesorius Borgas, didelio garso mokslininkas, turėjo bendra su jo neišsilavinusiu broliu? Jie buvo tos pačios bendrovės akcininkai! Ką čia veikė pasipūtėlis kapitonas Jilenborstas? Bene atėjo pavalgyti? Neįtikėtina, nors kartais žmogus gana toli eina vien tik pavalgyti. O prezidentas? O admirolas? Matyt, juos rišo neregimos gijos, stiprios, neišpainiojamos!

Linksmybė sruvo pro kraštus, bet juokas skardėjo šaižiai, šmaikštumo lig soties, bet koktaus; Falkas jautėsi nesmagiai, ir jam rodėsi, kad iš portreto, kabančio ties pianinu, į šiuos žmones su pasidygėjimu žvelgia tėvo akys.

Nikolausas Falkas švytėjo patenkintas; jis nematė ir negirdėjo nieko, kas būtų buvę nemalonu, bet kaip įmanydamas vengė susitikti su brolio žvilgsniu. Jie dar nebuvo pasikeitę nė vienu žodžiu, nes Arvidas, Levino nurodymu, atvyko tik tada, kai visi svečiai jau buvo susirinkę.

Pietūs ėjo į pabaigą. Nikolausas pasakė kalbą apie „savo paties jėgą ir tvirtą valią“, kurios nuveda žmogų į tikslą: „ekonominį savarankiškumą“ ir „visuomeninę padėtį“. „Visa tai, drauge paėmus, –

pasakė oratorius, – pagimdo savigarbos jausmą ir suteikia charakteriui tvirtumo, be kurio mes negalėtume daryti jokios naudos; negalėtume nieko duoti visuomenei, nes tai visų mūsų aukščiausias tikslas, į kurį mes, gerbiami ponai, atvirai kalbant, veržte veržiamės! Aš keliu tostą į gerbiamų svečių sveikatą, džiaugdamasis, kad jie malonėjo aplankyti mano namus, ir turiu vilties, jog dar ne sykį man bus suteikta ši garbė!“

Jam atsakė kapitonas Jilenborstas, jau gerokai įkaušęs, išdrožda-mas ilgą juokaujamą prakalbą, kuri kituose namuose ir esant kitokiai nuotaikai būtų buvusi pavadinta skandalinga.

Jis užsipuolė pirkleiviškas aistras, iškerojusias visur, ir juokais pareiškė, jog jam visai nestingą savigarbos, nors ekonominio savarankiškumo ir labai pasigendąs; kaip tik šiandien rytą jam tekę turėti itin nemalonių reikalų, bet vis dėlto užtekę charakterio tvirtybės ateiti į šitas vaišes, o savo visuomeninę padėtį jis laikąs ne blogesne už kitų, juk turbūt ir jie tą pripažįstą, jeigu jam buvo suteikta garbė sėdėti prie šio stalo pas tokius žavius šeimininkus!

Jam baigus, svečiai lengviau atsiduso, nes „rodėsi, kad perkūnija atūžė“, kaip pasakė gražuolė, sėdinti šalia Arvido Falko, ir šis karštai pritarė jos pastabai.

Aplink buvo tiek melo, tiek veidmainystės, kad Falkas pasijuto prislėgtas ir troško bėgti šalin. Jam rodėsi, jog šie žmonės, be abejonės, dori ir garbingi, tartum surakinti nematoma grandine, kurią protarpiais įniršę drasko dantimis; štai kapitonas Jilenborstas, juk jis atvirai, nors ir juokaudamas, niekina šeimininką. Rūko cigarus svetainėje, nevalyvai plaikstosi, apsimesdamas, jog nemato moterų. Spjaudo ant krosnies koklių, negailestingai koneveikia oleografijas, kabančias sienose, koktisi raudonmedžio baldais. Kiti svečiai, nepamiršdami savo orumo, dedasi abejingi, bet aiškiai pritaria jam.

Suirzęs ir nusivylęs Arvidas pakilo ir slapčiomis išėjo. Žemai gatvėje jo laukė Ulė Montanus.

– Aš jau maniau, kad neateisi, – pasakė Ulė. – Ten taip gražiai šviečia!

– Ak, štai dėl ko! Gaila, kad tavęs ten nebuvo!

– Na, o kaip elgiasi Lundelis aukštuomenėj?

– Nepavydėk jam! Jo laukia liūdnos dienos, jeigu pasuks portretisto keliu! Verčiau pakalbėkim apie ką kita! Žinai, aš taip nekantriai laukiau šio vakaro, kada galėsiu iš arti pamatyti darbininkus! O, esu tikras, kad ten bus gaivuma po tvankos; rodos, einu pasivaikščioti į mišką, ilgai išgulėjęs ligoninėje! Kažin, ar nesuduš ta mano iliuzija?

– Darbininkai įtarūs, verčiau būti atsargiam!

– Ar jie taurūs? Ar laisvi nuo skrupulų? O gal priespauda sužalojo juos?

– Pats pamatysi! Daug kas kitaip pasaulyje, negu įsivaizduoji!

– Deja, taip yra.

Po pusvalandžio jie atsidūrė „Šiaurės žvaigždės" darbininkų sąjungos didžiulėje salėje, kuri jau buvo sausakimša žmonių. Juodas Falko frakas padarė ne per geriausią įspūdį, ir jam teko sutikti daugelį niūrių žvilgsnių.

Ulė pristatė Falką išstypėliui, sudžiūvusiam ir kosinčiam vyrui su fanatiko veidu:

– Stalius Eriksonas!

– Aha, – atsakė tasai. – Ar šitas ponas irgi nori patekti į riksdagą? Man regis, per skystos blauzdos!

– Ne, ne, – atsakė Ulė. – Jis iš laikraščio!

– Iš kokio laikraščio? Visokių rūšių yra laikraščių! Gal jis čia atėjo pasityčioti iš mūsų?

– Ne, nieku gyvu, – pasakė Ulė. – Jis darbininkų draugas ir dėl jūsų padarys viską.

– Aha! Čia kitas dalykas! Bet aš bijau šitokių ponų; vienas toks gyveno pas mus, tikriau sakant, tam pačiam name ant Baltojo kalno, šeimininko patikėtinis – to bjaurybės pavardė Struvė.

Taukštelėjo plaktukas, ir į pirmininko vietą atsisėdo vidutinio amžiaus žmogus. Tai buvo karietų meistras Liofgrenas, miesto municipaliteto narys ir medalio „Litteris et Artibus" savininkas. Vykdydamas įvairias municipaliteto užduotis, jis buvo įgijęs nemaža aktoriaus

manierų, o iš pažiūros tapęs toks įtaigus, jog galėdavo nuslopinti audrą ir nutildyti triukšmą. Didelis teisėjo perukas gaubė platų veidą, papuoštą žandenomis ir akiniais.

Šalia jo sėdėjo sekretorius, ir Falkas atpažino, jog tai vienas didžiosios kolegijos tarnautojas. Šis turėjo pensnė ir su paniekinama šypsena reiškė savo nepritarimą kone visiems kalbantiems. Pirmoje eilėje žemiau pirmininko pakylos sėdėjo svarbiausi nariai: karininkai, tarnautojai, urmininkai, kurie tvirtai rėmė visus lojalius pasiūlymus ir su parlamentarams būdingu gudrumu žlugdė bet kokį reformos projektą.

Sekretorius perskaitė protokolą, kurį pirmoji eilė patikslino ir patvirtino. Tada buvo išklausyta pranešimo pirmuoju klausimu.

„Parengiamasis komitetas siūlo „Šiaurės žvaigždės" darbininkų sąjungos vardu išreikšti pasipiktinimą, kurį kiekvienas susipratęs pilietis turėtų jausti tam neteisėtam judėjimui, vadinamam streikais ir apėmusiam kone visą Europą".

– Ar sąjunga pritaria...

– Ta-aip! – suriko pirmoji eilė.

– Pone pirmininke! – šūktelėjo stalius iš Baltojo kalno.

– Kas ten kelia triukšmą? – paklausė pirmininkas, žiūrėdamas pro akinius su tokia mina, jog, rodės, bemat paims lazdą.

– Čia niekas triukšmo nekelia; tik aš reikalauju žodžio! – atsakė stalius.

– Kas aš?

– Meistras Eriksonas!

– Meistras? Kada gi pasidarei meistras?

– Aš baigęs mokslą pameistrys, tik niekada neturėjau lėšų įsigyti patentui, bet sugebu ne blogiau už bet ką kitą ir dirbu savarankiškai! Štai ką pasakysiu!

– Gal pameistrys Eriksonas malonėtų atsisėsti ir daugiau netrukdyti mūsų. Ar sąjunga pritaria sprendimui?

– Pone pirmininke!

– Kas neaišku?

– Aš noriu žodžio! Paklausykit manęs, ponai! – užriko Eriksonas.

– Eriksonas turi žodį! – sumurmėjo kažkas gale salės.

– Ar pameistrys Eriksonas rašosi su x, ar su ks? – paklausė pirmininkas sekretoriui sufleruojant.

Pirmoje eilėje pasigirdo skardus juokas.

– Aš nesirašau, gerbiami ponai, aš diskutuoju! – pasakė stalius degančiomis akimis. – Taip, tikrai! Jeigu mano žodis ką reikštų, aš pasakyčiau, kad teisingai daro tie, kur streikuoja, mat meistrai ir fabrikantai penisi, nieko neveikia, tik laksto pas kits kitą į svečius ir visokiais šūdniekiais užsiiminėja, o darbininkas už tai turi varvinti prakaitą! Bet mes gerai žinom, kodėl jūs nenorit mokėti už darbą, juk tada mes gautume teisę balsuoti renkant riksdagą, o šito kaip tik bijot...

– Pone pirmininke!

– Rotmistras fon Spornas!

– Ir mes žinom, kad mokesčių komitetas tuoj numuša procentą, kai suma pasiekia tam tikrą lygį. Jeigu mano žodis ką reikštų, pasakyčiau dar ir daugiau, betgi kas iš to...

– Rotmistras fon Spornas!

– Pone pirmininke, gerbiami ponai! Didžiai netikėta, kad tokiam susirinkime kaip šisai, kuris savo veikla pelnė visų pagarbą (netgi dalyvaujant karaliui) ir gerą vardą, piliečiai be jokio parlamentinio takto drįsta kompromituoti garbingą sąjungą įvairiais begėdiškais ir įžūliais būdais. Patikėkite manim, ponai, kad nieko panašaus neatsitiktų tokioje šalyje, kur jaunimas mokomas karinės disciplinos...

– Visuotinė karinė prievolė! – pasakė Eriksonas Ulei.

– ...kur žmonės pratinami valdytis patys ir valdyti kitus! Aš išreiškiu visų mūsų viltį, kad šitoks nemalonus įvykis daugiau nepasikartos tarp mūsų... aš sakau tarp mūsų – nes aš irgi esu darbininkas... visi mes esame darbininkai prieš Visagalį... ir aš sakau, kaip šios sąjungos narys, ir toji diena bus gedulo diena, kai aš turėsiu atsiimti žodžius, kuriuos neseniai esu pasakęs kitame – Karinės prievolės bičiulių nacionalinės sąjungos – susirinkime: aš labai vertinu švedų darbininkus!

– Bravo! Bravo! Bravo!

– Ar sąjunga pritaria Parengiamojo komiteto siūlymui?

– Taip! Taip!

Antrasis klausimas:

– Kai kurių narių paskatintas, Parengiamasis komitetas siūlo darbininkų sąjungai, pagerbiant jo karališkosios didenybės Dalslando hercogo konfirmaciją, taip pat parodant švedų darbininkų prielankumą karaliaus rūmams ir ypač išreiškiant pasipiktinimą darbininkų riaušėmis, kurios, pasivadinusios Komuna, niokoja Prancūzijos sostinę, vieningai surinkti lėšas garbės dovanai, kurios vertė vis dėlto neperžengtų trijų tūkstančių riksdalerių.

– Pone pirmininke!

– Daktaras Haberfeldas!

– Ne, čia aš, Eriksonas, prašau žodžio!

– Aha! Na, ką gi! Eriksonui suteikiamas žodis!

– Aš turiu pranešti, kad ne darbininkai padarė Komuną Paryžiuje, o tarnautojai, advokatai, karininkai – tokie pat karinės prievolės bičiuliai – ir laikraštininkai, štai kas ją padarė! Ir jeigu mano žodis ką reikštų, prašyčiau tamstas parodyti savo pagarbą konfirmantų albumu!

– Ar sąjunga pritaria komiteto pasiūlymui?

– Taip! Taip!

Paskui raštininkai pradėjo rašyti bei tikrinti, visi suklego kaip tikram riksdage.

– Ar čia visada taip būna? – paklausė Falkas.

– Bene tamsai atrodo, kad linksma? – atsakė Eriksonas. – Nors plaukus nuo galvos raukis. Aš pavadinčiau tai korupcija ir išdavyste. Savanaudiškumu ir niekšybe; nė vieno sąžiningo žmogaus, kuris ką nors nuveiktų; užtat bus taip, o ne kitaip!

– O kas bus?

– Pamatysim! – tarė stalius, nučiupęs Ulės ranką. – Ar tu pasiruošęs? – pridūrė. – Laikykis tvirtai, nes gausi kritikos!

Ulė gudriai linktelėjo.

– Ornamentų kalėjo pameistrys Ulofas Montanus siūlosi padaryti pranešimą apie Švediją, – pasakė pirmininkas. – Tema, kaip aš suprantu, plati ir neapibrėžta, bet jeigu jis prižada baigti per pusvalandį, mes paklausysim. Ką manot, ponai?

– Taip!

– Pone Montanau, prašom čia.

Ulė pasipurtė lyg šuo prieš liuokteldamas ir nuėjo pro susirinkusius, o šie nulydėjo jį žvilgsniais.

Pirmininkas pradėjo nedidelį pokalbį su pirmąja eile, o sekretorius nusižiovavęs pasiėmė laikraštį, rodydamas, kad nelabai ketina klausytis pranešimo.

Tuo tarpu Ulė užsilipo ant pakylos, primerkė savo sunkius vokus, keletą sykių pajudino žandikaulius, norėdamas apgauti klausytojus, atseit jau kalba ir kai visai tapo tylu, taip tylu, kad buvo girdėti, ką pirmininkas sako rotmistrui, prašneko.

– Apie Švediją. Keletas minčių.

Padarė pauzę.

– Mano ponai! Turbūt negalima laikyti nepagrįstu tokį tvirtinimą, jog vaisingiausia mūsų dienų idėja ir pagrindinė varomoji jėga yra pastangos įveikti trumparegę tautinę savimonę, kuri skiria tautas ir nuteikia priešiškai kita kitai; mes jau žinom tas priemones, kurios tam naudojamos – tarptautinės parodos ir jų pasekmės – garbės diplomai.

(Klausytojai žvalgėsi į vienas antrą nesuprasdami.

– Kam jis čia nori įgelti? – pasakė Eriksonas. – Kiek tiesmukai, bet šiaip nieko!)

– Švedų tauta kaip visada šiuo metu žengia civilizacijos priešaky ir moka geriau už kitas išprususias tautas paversti kosmopolitines idėjas itin veiksmingomis ir, jeigu spręsime iš skaičių, kurie mums prieinami, yra pažengusi gana toli. Prie to prisidėjo labai patogios aplinkybės, ir čia jas trumpai panagrinėsiu, kad po to galėčiau pereiti prie suprantamesnių dalykų, kaip valdymo formos, mokesčių sistema ir panašiai.

(–Ilgokai užtruks, – pasakė Eriksonas, kumštelėjęs Falkui į pašonę. – Bet smagu klausyti!)

– Kaip žinome, Švedija kitados buvo Vokietijos kolonija, ir kalba, kuri išliko beveik nepakitusi iki mūsų dienų, yra vokiečių žemaičių, turinti dvylika dialektų. Ši aplinkybė, būtent kad vienai provincijai

buvo sunku susikalbėti su kita, tapo galingu faktorium, stabdančiu nesveikos nacionalinės savimonės vystymąsi. Tuo tarpu kitos laimingos aplinkybės trukdė vienpusiškai vokiečių įtakai plisti, kuri kadaise, pavyzdžiui, Albrekto Mekleburgiečio laikais[26], tiek buvo įsigalėjusi, kad Švedija tapo Vokietijos provincija. Aš turiu galvoje pirmiausia užgrobtas danų provincijas: Skonę, Halandą, Blekingę, Bohusleną ir Dalslandą; turtingiausios Švedijos provincijos apgyventos danų, kurie tebekalba savo krašto kalba ir nesutinka pripažinti švedų viešpatavimo.

(– Dievaži, kurgi jis suka? Ar iškvaišo?)

– Pavyzdžiui, Skonės gyventojai iki šiol Kopenhagą laiko sostine ir riksdage susibūrę į vyriausybei priešingą partiją. Lygiai taip pat yra su Geteborgu, kuris irgi nepripažįsta Stokholmo valstybės sostine; ir ten šiuo metu viešpatauja anglai, įkūrę savo koloniją. Šita nacija, anglai, žuvauja pakrantėje, ir žiemos metu kone visa stambioji prekyba jų rankose; vasarą jie vėl išvažiuoja atgal ir švaisto įgytus turtus Škotijos plokštikalnėje. Beje, labai puikūs žmonės! Anglai dar leidžia didelį laikraštį, kur giria savo pačių veiklą, visai nepeikdami kitų.

Paskui nepamirškime imigrantų, kurie protarpiais užplūsdavo gana gausiai. Suomijos miškuose mes turime suomių, bet jų turime ir sostinėje, kur jie atsikraustė esant sunkioms politinėms sąlygoms namuose.

Mūsų stambiosiose geležies gamyklose yra daug valonų, atsikėlusių septynioliktam amžiuje ir šiandien tebekalbančių savo darkyta prancūzų kalba. Kaip žinome, valonas įvedė Švedijoje naująją konstituciją, atsigabenęs ją iš Valonijos. Atkaklūs žmonės ir gana sąžiningi!

(– Ne, ką jis ten... kipšą plepa!)

– Gustavo Adolfo laikais[27] atsibeldė daugybė škotų valkatų, kurie čia parsisamdė kareiviais, o vėliau pateko net į riterių rūmus!

Rytinėje pakrantėje gyvena daug šeimų, kurių sakmės primena ateivius iš Livonijos ir kitų slaviškų provincijų, todėl čia dažnai pamatysi grynai totorišką tipą.

Aš tvirtinu, kad švedų tauta pačiu tiesiausiu keliu ėjo į denacionalizaciją! Atsiverskite „Švedų diduomenės heraldiką“ ir suskaičiuokit,

kiek rasit švediškų vardų. Jeigu jie viršys dvidešimt penkis procentus, galėsit man nupjauti nosį, gerbiami ponai!

Atsiverskite adresų knygą, iš akies; aš pats suskaičiavau pavardes, prasidedančias raide G, ir iš keturių šimtų du šimtai pavardžių buvo nemūsiškos. Kame priežastis? Priežasčių daug, bet svarbiausios štai: svetimšalės dinastijos ir grobuoniški karai. Prisiminę, kiek nevykėlių sėdėjo švedų soste, neatsistebėsim, kad mūsų tauta dar ir šiandien tokia ištikima karaliui. Konstitucijos nurodymas, kad Švedijos karalius visada turi būti užsienietis, neabejotinai turėjo privesti prie denacionalizacijos ir privedė! Esu tikras, kad šalis gali tik laimėti, prisijungusi prie svetimų nacijų, nes prarasti neturi ko – juk negalima prarasti to, ko neturi. Mūsų tautai paprasčių paprasčiausiai trūksta tautiškumo, tą pastebėjo Tegneris[28] dar tūkstantis aštuoni šimtai vienuoliktais metais ir trumparegiškai apgailestavo savo „Švedijoje", bet tada jau buvo per vėlu, nes rasė buvo sugadinta telkiant kariuomenę per kvailus grobuoniškus karus. Iš milijono gyventojų, kurių Gustavo Antrojo Adolfo laikais būta šalyje, paimta į kariuomenę ir sužalota septyniasdešimt tūkstančių pilnaverčių vyrų. Kiek suniokojo Karolis Dešimtasis, Vienuoliktasis ir Dvyliktasis[29], negaliu pasakyti, bet lengva įsivaizduoti, kokių įpėdinių sulaukė namie likę, jeigu buvo pripažinti kaip netinkami karinei tarnybai.

Aš grįžtu prie savo teiginio, kad mums trūksta tautiškumo. Pasakykit man kas nors, ką galim pavadinti švediško Švedijoje, be mūsų pušų, eglių ir rūdynų, kurie greitai neturės paklausos rinkoje! Kokios mūsų liaudies dainos? Prancūziški, angliški ir vokiški romansai, prastai išversti! Kokie tautiniai drabužiai, kuriems išnykus taip apgailestaujame? Seni viduramžių ponų skarmalai! Jau Gustavo Pirmojo laikais Dalarnos gyventojai reikalavo bausti tuos, kurie dėvi patrumpintus ir margus drabužius. Turbūt margi dvariškių apdarai ir burgundiškos eilutės dar nebuvo pasiekusios Dalarnos moterų! Ir, be abejonės, nuo to laiko jos daug kartų buvo keistos pagal madą.

Pasakykit man nors vieną švedišką eilėraštį, meno ar muzikos kūrinį, kad būtų tikrai švediškas ir tuo skirtųsi nuo ne švediškų! Parodykit man švedišką pastatą! Jų nėra, o jei yra, tai arba blogi, arba mėgdžioja užsienio pavyzdžius.

Manau, jog nebus perdėta, jeigu pasakysiu, kad švedų tauta betalentė, pasipūtusi, linkusi vergauti, pavydi, smulkmeniška ir šiurkšti tauta! Ir užtat ji ritasi į pražūtį, nesulaikomai ritasi!

(Salėje kilo triukšmas! Tačiau buvo galima girdėti pavienius balsus, šaukiančius Karolio Dvyliktojo vardą.)

– Mano ponai, Karolis Dvyliktasis numirė ir tegul sau ilsisi iki kito jubiliejaus! Kaip tik jam turime būti dėkingi už mūsų denacionalizaciją, ir užtat prašau sykiu su manim sušukti keturis kartus „valio"! Mano ponai! Tegyvuoja Karolis Dvyliktasis!

(– Prašau visus laikytis tvarkos! – šūktelėjo pirmininkas.)

– Ar galima įsivaizduoti didesnę kiaulystę, kai tauta mokosi iš užsienio kurti eiles! Kur jūs rasit tokius jaučius, kurie tūkstantį šešis šimtus metų sekiojo paskui plūgą, o nesugalvojo dainų! Bet štai atsiranda keistuolis iš Karolio Vienuoliktojo rūmų ir sužlugdo visą denacionalizavimo darbą! Iki tol rašyta vokiškai, o dabar pradėta rašyti švediškai! Užtat prašau ponus pritarti man, kai aš sušuksiu: šalin kvailą šunpalaikį Georgą Šernjelmą![30]

(– Kaip jo pavardė? Edvardas Šerstriomas? – Pirmininkas daužo plaktuku į stalą. Subruzdimas. – Užtenka! Šalin išdaviką! Jis tyčiojasi iš mūsų!)

– Švedų tauta moka tik rėkauti ir peštis, kaip aš girdžiu! Ir kadangi man neleidžiama kalbėti toliau ir pereiti prie valdymo ir karališkųjų dvarų, tenoriu pasakyti, kad tokie palaižūnai ir niekšai, kurių prisiklausiau šįvakar, subrendę patvaldystei! Ir jūs jos sulauksit! Kaip kažin ką! Turėsit patvaldystę!

(Kumštelėjimas į nugarą užkišo gerklę kalbėtojui, ir šis turėjo nusitverti už tribūnos, kad nepargriūtų.)

– Nedėkingi padarai, kurie nenori klausytis teisybės...

(– Varykit jį šalin! Sudraskykit į skutus! – Ulė buvo nutrenktas nuo paaukštinimo, bet vis tiek paskutinę akimirką, kuliamas iš visų pusių, suriko lyg pašėlęs: – Tegyvuoja Karolis Dvyliktasis! Šalin Georgą Šernjelmą!)

Ulė su Falku atsidūrė gatvėje.

– Kas čia tau užėjo? – paklausė Falkas. – Bene protas susimaišė!

– Taip, tikriausiai! Kone šešias savaites ruošiausi šitai kalbai, žodis žodin buvau išmokęs, ką sakysiu, bet kai atsistojau ir pamačiau tas akis, sužlugau galutinai; visa gudri argumentacija subyrėjo į šipulius, žemė, rodos, išslydo iš po kojų, o mintys regzte susiraizgė! Ar baisiai kvailai atrodė?

– Taip, prastokai, ir laikraščiai tave užsipuls!

– Et, labai gaila! O maniau, jog kalbu aiškiausiai! Bet vis tiek gerai, kad jiems užkūriau pirtį!

– Šitaip tu tik pakenksi sau ir niekada nebegalėsi kalbėti!

Ulė atsiduso.

– Dievaži, ko gi tu prikibai prie Karolio Dvyliktojo? Tai buvo užvis blogiausia!

– Neklausinėk manęs! Aš nieko nežinau! Ar dar tebemyli darbininkus? – pasakė Ulė.

– Man gaila jų, kad leidžiasi apgaudinėjami avantiūristų, ir aš niekada jų siekimų neišduosiu, nes jų siekimai yra pagrindinė artimiausios ateities problema, ir prieš ją visa jūsų politika neverta nė skatiko!

Ulė su Falku, pamažu žingsniuodami, vėl atsidūrė mieste, o čia pasuko į Naująją gatvelę ir įėjo į „Neapolio“ kavinę.

Buvo dešimta valanda ir kavinėje beveik tuščia. Tiktai prie staliuko netoli bufeto sėdėjo vienintelis lankytojas. Jis kažką skaitė iš knygos jaunai merginai, siuvančiai siuvinį. Buvo miela ir gražu į juos žiūrėti, ir tai turbūt padarė Falkui didžiulį įspūdį, nes jis staiga subruzdo, veido mina pasikeitė.

– Selenai! O, tai tu čia! Labas vakaras, Beda! – tarė Falkas su jam labai nebūdingu apsimestiniu širdingumu ir sučiupo merginos ranką.

– Ką aš regiu, Falkai! – pasakė Selenas. – Ar tu, brolau, irgi čia užsuki! Jau maniau, jog kažkas nutiko, taip retai matomės Raudonajame kambaryje.

Falkas ir Beda susižvalgė. Mergina, kaip tokioje vietoje, atrodė visai daili, malonaus inteligentiško, bet liūdno veido; liekna figūra, paženklinta valiūkiškų, nekaltų linijų žaismo; akys įstrižos ir pakeltos aukštyn, rodės, kad ji baidosi nelaimės iš dangaus, tačiau galėjo žaisti bet kokį žaidimą, jeigu tik nusiteikdavo.

– Koks tu rimtas! – pasakė ji Falkui, žvelgdama į siuvinį.

– Buvau rimtam susirinkime, – atsakė Falkas ir paraudo lyg mergaitė. – Ką jūs čia skaitėt?

– Skaičiau dedikaciją „Faustui“, – atsakė Selenas ir ištiesęs ranką ėmė čiupinėti Bedos siuvinį.

Tamsus šešėlis apniaukė Falko veidą. Pokalbis darėsi sunkus ir nemalonus. Ulė sėdėjo susimąstęs, tarsi galvojo apie savižudybę.

Falkas paprašė laikraščio ir gavo „Nepaperkamąjį“. Staiga jam toptelėjo, jog užmiršo pažiūrėti, ką šisai rašo apie jo eiles. Jis išskleidė laikraštį ir dirstelėjo į trečią puslapį; čia rado, ko ieškojo. Nebuvo nei pagyrų, nei šiurkščių priekaištų, nes straipsnis parašytas su neabejotinu ir dideliu susidomėjimu. Recenzentui Falko poezija atrodė nei blogesnė, nei geresnė už kitų šio meto poetų, bet tokia pat egoistiška ir neprasminga; ji vaizduojanti tik paties poeto išgyvenimus, neleistinus ryšius, išgalvotus ar tikrus, koketuojanti su smulkiomis nuodėmėmis, bet neatgailaujanti dėl didelių; ji nė kiek ne geresnė už anglų buržuazinę poeziją, autoriui, girdi, reikėję prieš titulinį puslapį įdėti graviūrą, tai būtų atstoję iliustraciją tekstui ir taip toliau. Šios primityvios tiesos labai skaudžiai paveikė Falką, kuris iki šiol tebuvo skaitęs „Pilkajam apsiauste“ Struvės panegiriką ir asmeninės simpatijos padiktuotą teigiamą recenziją „Raudonkepuraitėje“. Jis greitai atsisveikino ir pakilo eiti.

– Ar jau išeini? – paklausė Beda.

– Taip! Ar susitiksim rytoj?

– Aišku, kaip visada! Labanakt!

Selenas su Ule irgi išsekė paskui.

– Puiki mergiotė, – pasakė Selenas, kai jie tylėdami paėjo galiuką.

– Prašau apie ją kalbėti truputį santūriau!

– Kiek suprantu, brolau, esi ją įsimylėjęs?

– Taip, įsimylėjęs, ir tikiuosi, jog atleisi man už tai.

– Gink Dieve, nestosiu jums skersai kelio!

– Ir prašyčiau nieko bloga apie ją negalvoti...

– Ne, aš ir negalvoju! Ji kadaise dirbo teatre...

– Iš kur tu žinai? Ji man niekad to nėra pasakojusi!

– Tau ne, o man pasakojo! Tom šėtonėm nieku gyvu nereikia tikėti!

– Betgi tai nieko bloga! Kai tik galėsiu, ištrauksiu ją iš šitos vietos; mūsų santykiai apsiriboja tuo, kad rytais einam pasivaikščioti į Hagos parką ir geriam šaltinio vandenį.

– Kokie nekalti! O vakarais ar neinat kur nors pasivaišinti?

– Niekada net nepagalvojau jai šitaip nedorai siūlyti, juk ji su panieka atsisakytų! Tu juokiesi! Juokis, juokis; aš dar tikiu mylinčia moterim, nors ir kokiai klasei ji priklausytų, nors kažin kiek nuotykių būtų turėjusi iki šiol. Ji man pasakojo, kad jos gyvenimas nebuvęs tyras, bet aš prižadėjau niekada jos neklausinėti apie praeitį!

– Iš tikrųjų viskas rimtai?

– Taip, rimtai!

– Tada kitas dalykas! Labanakt, brolau Falkai! Ulė turbūt eis su manim!

– Labanakt!

– Vargšas Falkas, – pasakė Selenas Ulei. – Teks jam nueiti erškėčių kelią, bet tai neišvengiama, kaip neišvengiama dantis pakeisti, be viso to nebūsi vyras!

– O kas toji mergina? – stačiai iš mandagumo paklausė Ulė, nes jo mintys buvo toli.

– Šiaip visai nebloga, tik Falkas per daug rimtai žiūri; regis, ir ji taip pat, kol turi vilties jį laimėti, bet jeigu teks ilgai laukti, pabaigs kantrybę, ir ką gali žinoti, ar protarpiais neims ieškoti pramogų kur nors kitur. Ne, jūs neišmanot tokių dalykų; nereikia delsti, o čiupti iš karto, nes dar kas kitas pasipainios po kojų. Ar tau nėra šitaip buvę, Ule?

– Aš turėjau kaime vaiką su mūsų merga, užtat tėvas ir išgrūdo mane iš namų. Nuo to sykio nebėra ūpo su jomis prasidėti!

– Vadinasi, neteko per daug įsipainioti! Bet būti apgautam, kaip sakoma, čia kas kita, oi, oi, oi! Reikia ne nervus, o smuiko stygas turėti, jei nori žaisti šitokį žaidimą! Pažiūrėsim, kaip Falkas įveiks tą kryžiaus kelią; yra žmonių, kurie į šitokius dalykus labai daug širdies deda, ir kvailai daro! Aha, vartai atdari! Užeik, Ule, tikiuosi, jog jau paklota, galėsi saldžiai išsimiegoti, bet dovanok mano senai tarnaitei, kad nesupureno priegalvių, supranti – jai gelia pirštus, užtat patalai truputį guzuoti ir kietoki.

Jie užlipo laiptais.

– Užeik, užeik! – pasakė Selenas. – Stava, matyt, čia bus vėdinusi, o gal grindis mazgojo, lyg atsiduoda drėgme.

– Ką čia paikioji, kaipgi mazgos, kad grindų nėra.

– Argi grindų nėra? Tada kas kita. O kurgi jos prapuolė? Nebent sudegė? Et, nesvarbu! Teks gultis ant motinos žemės, o gal ant šlako, ar kas čia toks?

Ir jie sugulė nenusirengę, pasikloję drobės skiautes ir senus piešinius, o po galva pasikišę aplankus. Ulė išsitraukė iš kišenės žvakigalį, užsidegė ir pastatė šalia ant grindų; blausi šviesa pasklido po didelę, tuščią ateljė ir, rodės, įnirtingai grumiasi su tamsa, virstančia pro milžiniškus langus.

– Šalta šįvakar, – pasakė Ulė, imdamas kažkokią sumurkšliotą knygą.

– Šalta? Ne! Lauke tik dvidešimt laipsnių, taigi čia mažiausia trisdešimt, nes gyvenam šitaip aukštai. Kaip tu manai, kelinta dabar valanda?

– Man atrodo, Johanio ką tik išmušė pirmą.

– Johanio? Neturi jie laikrodžio! Jie tokie nuskurę, kad seniai nunešė į lombardą.

Stojo tyla, kurią nutraukė Selenas.

– Ką skaitai, Ule?

– Argi tau ne vis tiek!

– Ne vis tiek? Galėtum būti mandagesnis, juk tu svečias.

– Seną virimo knygą, kurią pasiskolinau iš Igbergo!

– O, velniai griebtų, iš tikrųjų? Tada paskaitykim abu, šiandien išgėriau puodelį kavos ir tris puodelius vandens, tai ir visas mano valgis.

– Ko tada pageidautum, a? – paklausė Ulė vartydamas knygą. – Gal norėtum žuvies patiekalo? Ar žinai, kas yra majonezas?

– Majonezas? Ne! Skaityk! Pavadinimas gražus!

– Ar klausai? „Šimtas trisdešimt devintas. Majonezas. Sviestą, miltus ir truputį angliškų garstyčių pakepinti ir užpilti geru sultiniu. Kai užvirs, įplakti keletą kiaušinio trynių, paskui atšaldyti“.

– Ne, po paraliais, nuo šito sotus nebūsi...

– Pala, dar ne viskas. „Įpilti aliejaus, vyno acto, truputį grietinėlės ir įberti pipirų“... et, jau matau, kad netinka. Gal ko nors stipriau?

– Susirask balandėlius; man jie užvis skaniausia!

– Aš jau nebevalioju balsiai skaityti, užtenka.

– Paskaityk dar!

– Ne, duok man ramybę!

Vėl stojo tyla. Po to žvakigalis užgeso, pasidarė ir visai tamsu.

– Labanakt, Ule, užsiklostyk gerai, kad nesušaltum.

– O kuo užsiklostyt?

– Nežinau. Juk smagu šitaip gyventi, ar ne?

– Nesuprantu, kaip žmogus nenusižudo, kai šitaip šalta.

– Nereikia žudytis! Man įdomu, kas bus toliau.

– Ar turi tėvus, Selenai?

– Ne, aš pavainikis. O tu?

– Turiu, bet kas iš to!

– Būk dėkingas Apvaizdai, Ule, visada reikia dėkoti Apvaizdai... nors nė pats nežinau, už ką dėkoti! Bet turbūt taip reikia!

Vėl abu nutilo; šį kartą prašneko Ulė:

– Ar miegi?

– Ne, guliu ir galvoju apie Gustavo Adolfo statulą. Kaip tu manai...

– Ar tau nešalta?

– Šalta? Juk taip šilta.

– Dešinės kojos visai nejaučiu.

– Užsitrauk ant savęs dažų dėžutę ir apsikamšyk teptukais, bus geriau.

– Sakyk, ar kam nors yra taip blogai kaip mums?

– Blogai? Argi mums blogai, juk turim stogą virš galvos! Universiteto profesoriai, su trikampėm skrybėlėm ir špagom, yra skurdę kur kas labiau. Profesorius Lundstriomas pusę balandžio mėnesio nakvojo Humlegordo teatre. Čia tai bent! Jis pats turėjo visą kairiąją avanscenę ir tvirtina, jog po pirmos valandos nakties parteryje nelikdavo nė vienos tuščios vietos; žiemą ten visada pilna, o vasarą jau ne tas! Labanakt, aš jau migsiu!

Ir Selenas užknarkė. O Ulė atsikėlė ir ėmė vaikštinėti iš vieno galo į kitą, kol rytuose prašvito aušra; tuomet diena jo pasigailėjo ir suteikė poilsį, kurio pašykštėjo naktis.

Dvidešimt penktas skyrius

PASKUTINĖ KORTA

Ir praslinko žiema, nelaimingiesiems pamažu, ne tokiems nelaimingiems – greičiau. Atėjo pavasaris, sudužusių vilčių į saulę bei žalumą metas, galiausiai išaušo vasara lyg trumpalaikė rudens įžanga.

Vieną gegužės mėnesio rytą skaisčios saulės įkaitinta pakrantės gatve žygiavo literatas Arvidas Falkas, „Darbininkų vėliava" redakcijos darbuotojas, ir žiūrėjo, kaip laivai čia prikraunami ir plaukia nuo kranto. Jo išvaizda nebebuvo tokia ori kaip anksčiau, juodi plaukai ilgesni, negu derėjo pagal madą, o barzda užžėlusi *à la* Henriko IV ir jo sulysusiam veidui teikė kone laukinę išraišką. Akys degė įniršio liepsna, būdinga fanatikams ar bastūnams. Rodės, jis renkasi laivą, bet niekaip nevalioja apsispręsti. Ilgai svyravęs, priėjo prie vieno jūreivio, stumiančio į brigą vagonetę, pilną ryšulių. Mandagiai nusiėmė skrybėlę.

– Ar nepasakytum tamsta, kur plaukia šis laivas? – paklausė nedrąsiai, nors pats manė, jog kalba labai įžūliai.

– Laivas? Aš čia nematau jokio laivo!

Ir, kas stovėjo aplinkui, nusikvatojo.

– Jei tamsta nori žinoti, kur plaukia brigas, gali ten pasiskaityti!

Falkas pasijuto lyg per galvą tvotas, tačiau pyktelėjo ir vėl prašneko niršiu balsu:

– Ar negalit mandagiai atsakyti į mandagų klausimą?

– Ką? Nešdinkis po velnių, ko čia plūstiesi atsistojęs! Žiūrėk, kad negautum.

Pokalbis baigėsi, ir Falkas galu gale ryžosi. Jis apsigręžė, paėjo gatvele, tada skersai Pirklių aikštės ir pasuko į Kindstu gatvę. Čia

sustojo prie vieno aptriušusio namo durų. Vėl stovėjo dvejodamas, kadangi jam visada būdavo labai sunku įveikti savo pasibaisėtiną neryžtingumą. Tuo metu tekinas atlėkė nudriskęs žvairaakis berniūkštis su pluoštu ilgų korektūros skilčių ir buvo bepuoląs pro Falką, bet šis jį sulaikė.

– Ar redaktorius yra? – paklausė.

– Taip, jau nuo septintos valandos, – užduseęs atsakė berniukas.

– Ar neklausinėjo manęs?

– Klausinėjo, daug kartų!

– Ar piktas?

– Taip, jis visada piktas.

Ir berniukas kaip strėlė nudūmė laiptais aukštyn! Falkas taip pat nusekė paskui ir netrukus įžengė į redakcijos kambarį. Tai buvo stačiai landynė su dviem langais į tamsią gatvę; palangėse stovėjo po nedažytą medinį stalą, ant kurių gulėjo popieriaus, plunksna, laikraščių, žirklės ir stovėjo buteliukas klijų.

Prie vieno stalo sėdėjo senas bičiulis Igbergas su juodu aptriušusiu surdutu ir skaitė korektūrą; prie kito stalo, kuris priklausė Falkui, sėdėjo kažkoks pilietis, vienmarškinis, su šilkine kepuraite kaip komunarų. Visas jo veidas buvo apžėlęs ruda barzda, o kresnas augumas ir stambios galūnės priminė esant darbininką. Kai Falkas įėjo, komunaras smarkiai brūkštelėjo kojomis po stalu ir atsiraitojo marškinių rankoves – pasirodė mėlyna tatuiruotė, vaizduojanti inkarą ir raidę R. Tada jis pasičiupo žirkles, įsmeigė į patį laikraščio vidurį, kažką iškirpo ir neatsigręždamas šiurkščiai paklausė Falką:

– Kur tamstelė buvai?

– Sirgau, – atsakė Falkas įžūliai, kaip jam pačiam atrodė, bet Igbergas vėliau tvirtino, jog nuolankiai.

– Melas; basteisi po miestą ir girtuokliavai! Vakar vakare sėdėjai „Neapolyje“, aš tamstą mačiau!

– O kodėl aš negalėjau ten sėdėti...

– Tamsta gali sėdėti kur tinkamas, bet čia pagal sutarties sąlygas privalai ateiti punktualiai. Jau penkiolika minučių po aštuntos! Aš žinau, kad tokie ponaičiai, pasitrainioję universitete ir manę, jog ten

išmoko balažin kiek, nesupranta nei kas tvarka, nei kas drausmė! Argi ne įžūlu šitaip vėluoti? Argi tamsta, šitaip darydamas, nesi akiplėša, juk tamstos darbą turi dirbti pats darbdavys? Ką? Šiais laikais viskas apvirto aukštyn kojomis, aš jau matau! Darbininkas uja savo vyresnįjį, taip sakant, darbdavį, ir jau kapitalas tampa engiamuoju! Štai kaip yra!

– Kada redaktorius padarėt tokią išvadą?

– Kada? Ką tik, gerbiamasis! Ką tik! Ir manau, jog dėl to ji nė kiek ne blogesnė! Bet aš ir dar kai ką sužinojau! Tamsta esi neišpruseęs žmogus; tamsta nemoki rašyti! Štai, prašom pažiūrėti! Kas čia parašyta? Skaitykit! „Mes tikimės, jog visi, kurie ateinančiais metais bus pašaukti egzercicijoms...“ Kur tai girdėta! „Visi, kurie...“

– Taip, žinoma, teisingai! – atsakė Falkas.

– Argi teisingai? Kaipgi tamsta gali tvirtinti! Kasdienėje kalboje sakoma, „visi, katrie bus“, vadinasi, reikia ir rašyti „visi, katrie...“

– Taip, bet čia toks įvardis...

– Et, kam tie mokslingi žodžiai; su jais toli nenuvažiuosi! Nešnekėk man tamsta niekų! Taigi, ir štai dar tamsta rašai egzercicijų, o iš tiesų reikia rašyti ekzercicijų! Nutilkit! Kaip reikia: egzercicijų ar ekzercicijų... ekzercc...? Atsakykit!

– Aišku, sako...

– Jeigu sako, vadinasi, reikia rašyti ekzercicijų, kaipgi kitaip! Gal aš ir kvailas, gal jau nebemoku kalbėti, juk viskas verčiasi aukštyn kojom! Bet aš ištaisiau! Tai va, sėskit prie darbo ir kitą kartą nesivėluokit!

Jis staiga pašoko nuo kėdės ir surikęs vožė per ausį berniukui, atnešusiam korektūrą!

– Aha, sėdi ir drūnyji vidury dienos, tinginio panti! Aš tave išmokysiu nemiegoti! Tau dar ne vėlu kailį karšti.

Jis pačiupo savo auką už petnešų, parsitrenkė ant neišparduotų laikraščių šūsnies ir nusijuokęs ėmė čaižyti diržu.

– Aš nemiegojau, aš nemiegojau, tik buvau užsimerkęs! – šaukė berniukas, raitydamasis iš skausmo.

– Aha, dar ginsies! Išmokai meluoti, bet aš tave išmokysiu kalbėti teisybę. Miegojai ar nemiegojai? Sakyk teisybę, nes bus blogai!

– Nemiegojau! – mikčiojo nelaimingasis, dar toks jaunas ir nekaltas, jog nemokėjo melo pagalba išsikapstyti iš bėdos.

– Aha, vis tiek giniesi! Užsispyręs dykaduonis! Šitaip akiplėšiškai meluoti!

Jis jau buvo bepuoląs skaudžiau nubausti jaunąjį tiesos šalininką, bet Falkas atsistojo, priėjo prie redaktoriaus ir pasakė tvirtu balsu:

– Nemuškit berniuko; aš mačiau, kad jis nemiegojo!

– Ak, jūs tik paklausykit! Tai bent juokdarys! „Nemuškit berniuko!“ Kas čia taip prašneko! Man pasigirdo, kad uodas suzyzė palei ausį! Gal aš apsirikau? Turiu vilties! Dievaži, turiu vilties! Pone Igbergai! Tamsta esi doras žmogus! Tamsta nėjai mokslų universitete! Sakyk, gal kartais tamsta matei, ar šitas vaikis, kurį lyg žuvį laikau nutvėręs už petnešų, miegojo ar nemiegojo?

– Jeigu nemiegojo, – neskubėdamas paslaugiai atsakė Igbergas, – tai kaip tik ketino migti!

– Štai kur teisingas atsakymas! Pone Igbergai, būkite malonus palaikyti už petnešų, kol atsinešiu lazdą ir pamokysiu šitą jaunuolį kalbėti teisybę!

– Tamsta neturit teisės jį mušti, – pasakė Falkas. – Jeigu prikišit prie jo ranką, aš atidarysiu langą ir pašauksiu policininką!

– Aš čia šeimininkas ir, kad noriu, mušu savo mokinius! Jis mokinys, nes paskui dirbs redakcijoje! Dirbs, nors kai kas, universitetus išėję, ir mano, kad be jų pagalbos neįmanoma redaguoti laikraščio! Klausyk, Gustavai, ar tu mokaisi čia redakcijos darbo? Ką? Atsakyk, bet tik teisybę, nes!..

Atsidarė durys, ir kyštelėjo galva – labai neįprasta galva ir šioje vietoje visai netikėta, bet puikiai pažįstama galva, nes jau penkis kartus buvo piešta.

Vis dėlto toji menkavertė galva taip paveikė redaktorių, kad šis tuoj užsimetė švarką, susijuosė diržą, linktelėjo prasišiepęs, aiškiai buvo gerai išsitreniravęs.

Valstybės veikėjas paklausė, ar redaktorius laisvas, šisai atsakė teigiamai ir, nusismaukęs nuo galvos barikadininko kepurę, galutinai prarado panašumą į darbininką.

Abu ponai suėjo į atskirą redaktoriaus kabinetą ir gerai užsidarė duris.

– Įdomu, kokių planų dabar turi grafas? – paklausė Igbergas ir valiūkiškai atsisėdo ant savo kėdės lyg mokinukas, kai mokytojas išeina.

– O man visai neįdomu, – atsakė Falkas, – nes dabar turbūt žinau, kas jis per sukčius ir kas per sukčius redaktorius, bet tik man įdomu, kaip tu iš asilo pavirtai į šunį ir gali be jokios sąžinės taip šlykščiai elgtis.

– Nereikia taip karščiuotis, mielas brolau! Ar tu šiąnakt nebuvai posėdyje?

– Ne! Mano nuomone, riksdagas naudingas tik tiems, kurie rūpinasi savo asmeniniais reikalais. Kaip baigėsi „Tritono“ aferos?

– Visuotiniu balsavimu nuspręsta, jog, atsižvelgiant į didžiulę nacionalinę bei patriotinę bendrovės idėją, valstybė turi perimti finansinius reikalus, o bendrovė nustoja egzistavusi... arba likviduojama!

– Kitaip sakant, valstybė paremia namo sienas, kai pamatai griūva, kad vadovai spėtų laiku pasprukti!

– Bene tau smagiau būtų regėti, kaip visi tie smulkūs...

– Žinau, žinau! Visi tie smulkūs akcininkai... taip, man smagiau būtų regėti, kad jie, turėdami menkutį kapitalą, dirbtų, o ne drybsotų ir verstųsi palūkanomis, bet dar smagiau būtų regėti, kaip apgavikai sėda į kalėjimą, kad daugiau nekiltų noro steigti apgaulingas bendroves. Tai vadinama politine ekonomija! Velniai nematė! Dar ką noriu pasakyti! Tu tykai mano vietos! Ir gausi ją! Daugiau nebereikės sėdėti savo kampe ir pykti, kad turi už mane rinkti šiukšles iš korektūros. Tasai laisvės skalikas, kurį niekinu, daug turi nespausdintų mano straipsnių; aš negaliu sėdėti čia ir karpyti visokias nebūtas istorijas. „Raudonkepuraitė“ man buvo pernelyg konservatyvi, o „Darbininkų vėliava“ pernelyg juoda!

– Labai džiugu, kad atsisakai savo chimerų ir įgauni proto. Eik į „Pilkąjį apsiaustą“, ten tavo ateitis!

– Aš atsisakau tik tos chimeros, kad pavergtųjų reikalas yra gerose rankose, ir manau, jog svarbiausias uždavinys – išaiškinti visuomenei, kas ta viešoji nuomonė, ypač spausdinta, ir kaip ji formuojama, bet paties reikalo aš niekada neatsisakysiu.

Redaktoriaus kabineto durys vėl atsidarė, ir išėjo pats redaktorius. Jis sustojo vidury kambario ir prašneko nenatūraliai švelniu, beveik nuolankiu balsu:

– Pone asesoriau, gal jūs malonėtumėt perimti redakcijos vadovavimą, kol manęs nebus – aš turiu išvažiuoti vienai dienai nepaprastai svarbiu reikalu. Eilinius darbus padės atlikti Igbergas. Ponas grafas kol kas lieka mano kabinete – turiu vilties, kad tamstos neatsisakysit padaryti ponui grafui paslaugą, jeigu jis ko pageidautų.

– Ne, ne, nieko nereikia, – atsiliepė grafas iš kabineto, kur jis sėdėjo palinkęs prie rankraščio.

Redaktorius išėjo, ir, keista, grafas irgi pakilo po kokių dviejų minučių ar bent po tiek laiko, kad nereikėtų rodytis drauge su „Darbininkų vėliavos“ redaktorium.

– Ar tu tikras, kad jis jau išvažiavo? – paklausė Igbergas.

– Turiu vilties! – atsakė Falkas.

– Tada nueisiu į Vienuolyno krantinę ir pažiūrėsiu, kaip moterys prekiauja. Tiesa, ar po to karto buvai sutikęs Bedą?

– Po to karto?

– Po to, kai ji išėjo iš „Neapolio“ ir išsinuomojo kambarį.

– Kas tau sakė?

– Pasistenk susitvardyti, Falkai! Antraip tau blogai baigsis!

– Taip, prižadu kuo greičiau, nes išeisiu iš proto! Ak, toji mažytė, kurią aš taip mylėjau! Ji mane gėdingiausiai apgavo! Ko ji šykštėjo man, atidavė tam storuliui krautuvininkui! Ir žinai, ką ji atsakė? Girdi, tai tik rodo, kaip tyrai ji mane mylinti!

– Kokia subtili dialektika! Ir jos tiesa, nes pagrindinė tezė visai teisinga! Ar ji dar tebemyli tave?

– Bent jau persekioja!

– O tu?

– Aš nekenčiu jos visa širdim, o iš arti bijau.

– Vadinasi, tu ją tebemyli!

– Verčiau keiskim temą!

– Būk ramus, Falkai! Pasižiūrėk į mane! Taigi einu pasikaitinti prieš saulutę; reikia naudotis savo buvimu šiam trumpalaikiam gyvenime. Gustavai, gali nubėgti prie Vokiečių šulinio ir pažaisti sagomis, jeigu nori, kokią valandą.

Falkas liko vienas. Saulė pakilo virš stataus stogo priešais ir įkaitino kambarį; jis atsidarė langą ir iškišo galvą laukan, norėdamas įkvėpti gryno oro, bet tvokstelėjo aitrus dvokas iš nutekamojo griovio; tada pasuko akis dešinėn, į siaurus tarpus tarp namų, kurie vadinosi Kindstu gatvė ir Vokiečių įkalnė, ir tolumoje pamatė garlaivio šoną, saulėje žvilgančias Melareno bangas ir Šinarviksbergeno uolą, kurios plyšiuose tik dabar pasirodė vienas kitas žalias lopelis. Jis pagalvojo apie tuos, kurie plauks iškylauti garlaiviu, maudysis ežere ir gėrėsis žaluma. Bet štai skardininkas taip pradėjo daužyti kūju, kad ėmė drebėti namas ir skambėti langų stiklai; pora darbininkų nusitempė grindiniu tarškantį ir dvokiantį vienratį, o iš smuklės kitapus gatvės plūstelėjo degtinės, giros, pjuvenų ir eglišakių tvaikas. Jis įtraukė į vidų galvą ir atsisėdo prie savo stalo; priešais jį gulėjo koks šimtas provincijos laikraščių, iš kurių reikėjo daryti iškarpas. Jis nusiėmė rankogalius ir pradėjo sklaidyti laikraščius: jie atsidavė dažais, alyva ir juodino rankas – štai koks pagrindinis įspūdis; kas, jo manymu, buvo vertinga juose, palikdavo, privalėjo nepamiršti savo laikraščio programos. Jei kokio nors fabriko darbininkai padovanojo meistrui sidabro tabokinę, reikėjo tučtuojau iškirpti, o jei koks asmuo padovanojo darbininkų klasei penkis šimtus riksdalerių, į tai turėjo nekreipti dėmesio. Jeigu Halando hercogas paleido į darbą poliakalę, o Trelundo valdytojas ta proga parašė eilėraštį, reikėjo iškirpti su eilėraščiu ir viskuo, „nes tokias žinias žmonės mėgsta skaityti“; jeigu jis galėdavo pridurti dar ką nors juokinga, tuo geriau, nes tai patinka visiems. Žodžiu sakant, karpymo taisyklės buvo tokios: viską, kur buvo giriami publicis-

tai ir juodadarbiai, viską, kur buvo koneveikiami pastoriai, kariškiai, stambūs pirkliai (ne smulkūs), profesoriai, didieji rašytojai ir teisėjai. Be to, mažiausia kartą per savaitę reikėjo užsipulti karališkojo teatro direkciją, „moralės ir papročių vardu" suniekinti lengvabūdiškas operetes, statomas nedideliuose teatruose, nes redaktorius pastebėjo, kad darbininkai šių teatrų nemėgsta. Kartą per mėnesį reikėjo apkaltinti (ir pasmerkti) municipalitetą už išlaidumą, taip pat kiekviena proga kritikuoti valdymo formas, bet ne valdžią; griežtą cenzūrą redaktorius taikė išpuoliams prieš kai kuriuos riksdago narius ir prieš kai kuriuos ministrus. Prieš kuriuos? Tai buvo paslaptis, kurios nežinojo nė pats redaktorius, nes tai priklausė nuo konjunktūros, o apie ją spręsti galėjo tik slaptasis laikraščio leidėjas.

Falkas darbavosi žirklėmis, kol pajuodo ranka, ir vis klijavo, tačiau klijų dėžutė skleidė nepaprastai bjaurų kvapą, o saulė kepinte kepino; vargšė agava, kuri galėjo kentėti troškulį kaip kupranugaris ir pakelti visus įerzintos metalinės plunksnos dūrius, atrodė baisiai nuliūdusi; ji buvo visa juodai taškuota nuo plunksnos, o lapai kyšojo iš perdžiūvusios žemės lyg kuokštas asilo ausų. Matyt, panašios mintys ir sukosi Falko galvoje, kai jis sėdėjo susimąstęs ir nieko neveikdamas, nes dar nespėjęs apgailėti savo darbo, nukarpė visus ausų galiukus. Paskui, ar norėdamas nuraminti sąžinę, ar šiaip iš neturėjimo ko daryti, užtepė žaizdeles klijais ir žiūrėjo, kaip saulė juos džiovina; po to ilgai svarstė, kur gauti pietus, nes buvo įžengęs į tokį kelią, kuris veda pražūtin... arba, kitaip sakant, jo „reikalai buvo pašlijęs"; tada užsirūkė „Juodojo inkaro" pypkę, ir svaiginantys dūmai ėmė kilti aukštyn, maudydamiesi trumpaamžiuose saulės spinduliuose; nuo to jis pasidarė atlaidesnis vargšei Švedijai, kuri, kaip įprasta manyti, buvo aprašyta dienraščiuose, savaitraščiuose ir pussavaitraščiuose, vadinamuose laikraščiais. Jis padėjo žirkles, sumetė laikraščius į kampą ir broliškai pasidalino su agava molio ropinės turinį; tada pagalvojo, kad vargšelė panaši į kažkokį gyvį su apkarpytais sparnais – į kokį nors – pavyzdžiui, į laukinę antį, kuri, atstačiusi uodegą ir įkišusi galvą į dumblą, kažko ieško – ko nors – pavyzdžiui, perlų, ar bent kriauklių be perlų. Tada jį vėl pagavo neviltis, sučiupo lyg kailių raugintojas

savo ilgais kabliais ir įgrūdo į dvokiančią geldą išmirkti, kad paskui galėtų peiliu nunerti odą ir padaryti jį panašų į kitus žmones. Ir jis nejautė sąžinės graužimo, nesigailėjo savo pragaištingo gyvenimo, tik smaugė graudulys, kad turi mirti jaunystėje, mirti dvasine mirtim, nepadaręs jokios naudos, graudulys, kad bus išmestas lauk kaip šiukšlė, kaip žabai į laužą!

Vokiečių bažnyčios laikrodis išmušė vienuolika, ir varpai pradėjo skambinti „Kaip čia dieviškai gera“ ir „Mano gyvenimas – banga“, rodos, tą pačią mintį nusitvėrė itališka užeigos namų ryla su fleitos balsu ir ėmė groti „Žydrąjį Dunojų“; šitokia gausybė muzikos vienu metu naujam gyvenimui prikėlė skardininką, kuris dar uoliau ėmė talžyti kūju; per visą tą triukšmą Falkas neišgirdo, kaip atsidarė durys ir įėjo du piliečiai. Vienas buvo išstypęs, liesas, tamsus, su vanago nosim ir su kirpčiukais, antrasis storas, šviesbruvis, kresnas, veidas žvilgėjo nuo prakaito ir daugiau atrodė panašus į to gyvulio, kurį žydai laiko pačiu nešvariausiu. Jų išvaizda bylojo, kad abiejų amatas nereikalauja per daug nei dvasinių, nei fizinių pastangų: ji buvo beveik nenusakoma, o tai reiškė darbą ir gyvenimo būdą esant be jokios pusiausvyros.

– Tss! – pakuždėjo ilgšis. – Ar tu vienas?

Falkas atrodė maloniai ir nemaloniai nustebintas jų vizito.

– Visai vienas; rudis išvažiavęs.

– O! Tada einam užvalgyti.

Dėl to Falkas nemanė prieštarauti, užrakino redakciją ir nusekė paskui tuos du į „Žvaigždės“ aludę Rytinėje gatvėje, kur visi susėdo pačiam tamsiausiam kampe.

– Žiūrėk, degtinė! – pasakė druckis, ir jo blausios akys suspindo, išvydusios degtinės butelį.

Bet Falkas, kuris čia atėjo ieškodamas užuojautos ir paguodos, neparodė tinkamo dėmesio siūlomam gardėsiui.

– Jau neprisimenu, kada jaučiausi toks nelaimingas! – pasakė jis.

– Imk sumuštinį su silke! – tarė ilgšis. – O mes paragausim Ridingeno sūrio su kmynais. Tss! Padavėjau! Blombergo mišinio!

– Gal jūs man patartumėt, – vėl prašneko Falkas. – Aš nebeištversiu su tuo „rudžium“ ir turiu ieškotis...

– Tss! Padavėjau! Bergmano duonos! Gerk, Falkai, ir nezaunyk niekų!

Falkas pasijuto išmestas iš balno ir daugiau nedėjo pastangų rasti nuoramos savo dvasinei kančiai, o nusprendė eiti kitu, ne tokiu neįprastu keliu.

– Sakai, jog reikia išgerti? Su malonumu, kiek tik širdis leidžia!

Tarsi nuodai pasklido gyslomis, nes buvo nepratęs iš ryto gerti stipriųjų gėrimų; tačiau negalėjo atsidžiaugti valgių kvapais, musių zirzimu bei puvėsiais atsiduodančia nuvytusia puokšte, kuri stovėjo ant nešvaraus padėklo. Netgi prasti bendrininkai su nevalyvais marškiniais, dėmėtais švarkais, nesišukavę ir pakaruoklių fizionomijomis, rodos, derinosi prie jo apgailėtinos būklės, ir tai jį nesuvaldomai džiugino.

– Vakar mes gėrėm Jurgordene! – pasakė druckis, bandydamas mintyse atgaivinti praėjusius malonumus.

Falkas neturėjo ko atsakyti ir ėmė galvoti visai ką kita.

– Argi nesmagu būti laisvam vieną pusdienį? – pasakė ilgšis, matyt, apsiėmęs gundytojo vaidmenį.

– Taip, smagu, – atsakė Falkas ir, lyg mėgindamas išmatuoti savo laisvę, dirstelėjo pro langą, bet pamatė vien gaisrines kopėčias ir atmatų dėžę kieme, kur siekė vos silpnutis vasaros dangaus atšvaitas.

– Na, dar po vieną! Klausykit! Oi! Kaipgi „Tritono“ bendrovė? Cha cha cha!

– Nesijuok, – pasakė Falkas. – Daug vargšų per ją nukentės!

– Kokių vargšų! Vargšų kapitalistų? Bene tau gaila tų, kurie nedirba, o gyvena iš pelno? Ne, vaikine, tau dar neišgaravo visi prietarai! Bet „Širšyne“ buvo baisiai smagi istorija apie vieną urmininką, kuris padovanojo dvidešimt tūkstančių riksdalerių vaikų lopšeliui „Betliejus“ ir už tai gavo Vazos ordiną; bet po to paaiškėjo, kad tai „Tritono“ akcijos su solidaria atsakomybe, ir dabar lopšeliui visiškas bankrotas. Argi ne žavu! Jo turtas – dvidešimt penki lopšiai ir nežį-

nomo dailininko aliejiniais dažais tapytas portretas! Juk nuostabu! Portretas įvertintas penkiais riksdaleriais! Argi ne žavu! Cha cha cha!

Falką nemaloniai sujaudino ši naujiena, kuri jam buvo geriau žinoma negu kitiems.

– Ar matei, kaip „Raudonkepuraitė" sutaršė tą šarlataną Šionstriomą, kuris per Kalėdas išleido savo nevykusius eilėpalaikius? – paklausė druckis. – Tikras malonumas buvo nors kartą išgirsti teisybės žodį apie tokį pašlemėką! Aš jam taip įkrėčiau porą sykių „Geluonyje", kad net raitėsi!

– Aišku, bet tu buvai ne visai teisus; jo eilėraščiai ne tokie blogi, – pasakė ilgšis.

– Neblogi? Jie buvo kur kas prastesni už mano, kuriuos „Pilkasis apsiaustas" iškoneveikė, ar atsimeni?

– *A propos,* Falkai. Ar tu buvai Jurgordeno teatre? – paklausė ilgšis.

– Ne!

– Gaila! Ten dabar siautėja toji Lundholmo plėšikų gauja! Klausyk, tai bent įžūlumas to sukčiaus! Neatsiuntė „Geluoniui" nė vieno bilieto, o kai vakar nuėjom tenai, išmetė mus lauk! Už tai jis atsiims! Ar nenorėtum pats sudoroti tą šunį? Štai popierius ir pieštukas! Pirma aš rašau! „Teatras ir muzika", „Jurgordeno teatras". Dabar rašyk tu.

– Betgi aš nemačiau jo trupės!

– Velniam tau ją matyti! Ar nesi iki šiol rašęs to, ko nematei?

– Ne, nesu rašęs; pliekiau niekšus, bet niekada neužsipuldavau nekaltų žmonių, o jo trupės nepažįstu.

– Visiškas šlamštas! Vieni valkatos! – patvirtino druckis. – Pasigaląsk plunksną ir durk į kulną, juk puikiausiai moki!

– Ko patys neduriat? – paklausė Falkas.

– Todėl, kad rinkėjai pažįsta mūsų rašyseną, o vakarais jie vaidina minią. Beje, Lundholmas pašėlusiai niršus, gali atidumti į redakciją, o tada kad turėtume jam ką po nosim pakišti, štai, nešališko žiūrovo nuomonė! Taigi, jei Falkas rašo apie teatrą, aš galiu apie muziką. Juk šią savaitę Ladugordo bažnyčioje buvo koncertas. Ar jo pavardė Dobry? Su *y*?

– Ne, su *i*! – atsakė druckis. – Tik atsimink, kad jis buvo tenoras ir dainavo „Stabat Mater"!

– Kaip rašosi?

– Tuoj pažiūrėsim, – tarė druckis „Geluonio“ redaktorius, imdamas šūsnį taukinų laikraščių nuo gazometro spintos. – Štai visa jų programa ir, atrodo, jau yra viena recenzija.

Falkas neištvėręs susijuokė.

– Kaip gali recenzija pasirodyti tą pačią dieną, kai dar tik skelbiamas spektaklis?

– Aišku, gali! Bet kam to reikia, nes aš vis tiek recenzuosiu tą prancūzų gaują! O tu, storuli, imkis literatūros.

– Ar leidėjai siunčia knygas „Geluoniui“? – paklausė Falkas.

– Bene pakvaišai?

– Negi jūs patys perkat, kad turėtumėt malonumą jas recenzuoti?

– Perkam? Geltonsnapi! Maktelk dar taurelę ir pralinksmėk, gausi kotletą!

– Gal jūs neskaitot tų knygų, kurias recenzuojat?

– O kas, tavo manymu, turi laiko skaityti knygas? Gana to, kad apie jas rašoma! Perskaitai laikraščius ir užtenka! Beje, mūsų principas – koneveikti visas!

– Taip, bet tai kvailas principas.

– Anaiptol! Šitaip mes patraukiam į savo pusę visus rašytojo nedraugus ir pavyduolius, taigi ir išeina mūsų dauguma. O neutraliesiems įdomiau skaityti, kai kas nors plūstama, negu giriama! Tam, kurio niekas nepastebi, tai savotiškas pavyzdys ir nuraminimas, kad kelias į garbę erškėčiais klotas! Ar ne tiesa?

– Taip, bet ar galima šitaip žaisti su žmogaus likimu?

– O, tik į naudą ir seniems, ir jauniems, aš puikiausiai žinau; jaunas būdamas nieko daugiau negirdėjau, visi tik plūdo mane!

– Taip, bet jūs klastojat visuomenės nuomonę.

– Visuomenė nenori turėti jokios nuomonės, jai svarbu patenkinti savo aistras. Jei aš giriu tavo nedraugą, tu raitaisi lyg kirminas ir sakai, jog neturiu nuomonės; jei giriu tavo draugą, tada sakai, jog turiu nuomonę! Paimk, storuli, tą paskutinę pjesę dramos teatre, kuri ką tik išėjo!

– Ar tu tikras, kad ji išėjo?

– Žinoma! Visada gali pasakyti, kad jai „trūksta veiksmo“, nes publika pripratusi prie tokių žodžių, paskui gali juokais pabrėžti „vaizdingą kalbą“; tai senas, gražus ir žeminantis gyrimo būdas; o tada užsipulsi teatro direkciją, kuri išsirinko pjesę; neužmiršk paminėti, kad pjesės „dorovinis turinys“ abejotinas – nes taip galima pasakyti apie bet ką; nekalbėk apie pastatymą, pridurk „dėl vietos stokos turim atidėti kitam kartui“, šitaip išvengsi šūvio pro šalį, kadangi nesi matęs to niekalo.

– Kas tas nelaimingasis, kuris parašė pjesę? – paklausė Falkas.

– Dar nežinia.

– Bent pagalvokit apie jo tėvus ir brolius bei seseris, o jeigu jie ims ir perskaitys jūsų rašinį, ko gera, tokį neteisingą.

– Kuo gi čia dėtas „Geluonis“? O gal jie įsigeidė paskaityti ką nors pikta apie savo nedraugus; būk tikras; juk puikiai žino, ką paprastai „Geluonis“ rašo.

– Vadinasi, jūs neturit sąžinės?

– O ar publika, „gerbiamoji publika“, kuri mus išlaiko, turi sąžinę? Manai, mes gyvuotume, jeigu ji mūsų neremtų! Gal nori paklausyti keleto eilučių, kurias parašiau apie šiuolaikinės literatūros padėtį; matysi, visai neblogai. Aš turiu su savim atspaudą! Bet pirma išgerkim porterio! Padavėjau! Tss. O dabar klausyk, jei norėsi, galėsi pasiimti atspaudą!

„Seniai švedų poezijos gamyboje nebuvo girdėti tokių aimanų kaip dabar: inkštimas stačiai beviltiškas; vyrai kaip kartys, o kniaukia lyg pavasariniai katinai! Ir, nieko daugiau nesugalvodami, bando sužadinti pasaulio visuomenės dėmesį mažakraujyste ir polipais; džiovos nedrįsta minėti, nes tai pasenę. Tuo tarpu jų nugaros plačios lyg jaučių, o žandai raudoni kaip vyndarių. Vienas aimanuoja dėl žmonos neištikimybės, o pats težino vien ištikimybę pirktai kekšei; kitas rašo, jog neturi aukso, o tik lyrą – melagių melagis; jis turi penkis tūkstančius vien procentų ir teisę į Švedų akademijos kėdę! Dar kitas besąžinis cinikas, kuriam prasižiojus iš burnos verčiasi dvokas, postringauja apie Dievo palaimą. Jų poezija nė kiek ne geresnė už tą, kurią prieš trisdešimt metų, gitara pritardamos, kūrė dievotos panelės; verčiau

jie rašytų eiles konditeriams po dvylika erių už colį, o nevargintų leidėjų, spaustuvininkų ir recenzentų reikalaudami, kad darytų iš jų skaldus! Apie ką jie rašo! Apie nieką, tai yra apie save! Kalbėti apie save nedera, bet užtat rašyti dera! Ko jie aimanuoja? Kad neturi laimės! Laimės! Tai bent! Ar jie išreiškė nors vieną mintį apie kitus žmones, apie laiką, visuomenę; jei nors sykį prašnektų apie varguolius, jų nuodėmės būtų atleistos, bet nėra prašnekę; užtat jų poezija panaši į metalo žlegesį, arba ne, į tarškantį geležies laužą ar įskilusį klouno varpelį, nes jie nieko daugiau nemyli, tik naująjį Bjursteno literatūros istorijos leidimą, Švedų akademiją ir save!" Kaip reik sudirbta? Ką?

– Man rodos, ne viskas teisybė! – pasakė Falkas.

– O mano galva, užmojis begalinis! – pasakė dručkis. – Šiaip ar taip, turi pripažinti, kad parašyta gerai. Argi ne? Ilgšio plunksna aštri, gali ir puspadį pradurti.

– Geriau užsičiaupkit, vyrai, ir sėskit rašyti, – pasakė dručkis, – o tada gausit kavos su konjaku!

Ir jie rašė apie žmonių teigiamybes ir ydas, ir daužė širdis, kaip daužomi kiaušiniai!

Falkas staiga neapsakomai ištroško gryno oro; jis atidarė langą į kiemą, bet kiemas buvo gilus, tamsus ir siauras, tokiame jautiesi lyg kapo duobėje, atlošęs galvą, iš jos matai vos keturkampį lopelį dangaus. Ir jam atrodė, kad sėdi savo kapo duobėje, užgožtas degtinės tvaiko bei valgių kvapų, ir kelia šermenis savo jaunystei, gražiems savo siekiams ir savo garbei; bandė uostyti alyvas, kurios stovėjo ant stalo, bet jos skleidė puvėsių dvoką, dar sykį pamėgino rasti už lango kokį daiktą, kuris nekeltų pasišlykštėjimo; bet išvydo tik šviežiai derva nuteptą atmatų dėžę, kuri stovėjo lyg karstas, prigrūsta atliekamų žaislų bei kitokio nereikalingo šlamšto; palaipino savo mintis gaisrinėmis kopėčiomis aukštyn, į mėlyną dangų, tolyn nuo purvo, smarvės ir gėdos, bet ir čia nesutiko angelų, o pačiam viršuje nepamatė nė vieno draugiško veido, tik tuščią žydrą nieką.

Falkas pasigriebė plunksną ir buvo bepradedąs tušuoti raides po antrašte „Teatras", tačiau jo petį sugniaužė stipri ranka ir rūstus balsas tarė:

– Eikš, man reikia su tavim pakalbėti!

Falkas pakėlė galvą, nustebęs ir susigėdęs. Šalia stovėjo Borgas ir, rodės, nė neketino jo paleisti.

– Gal pristatyti... – prašneko Falkas.

– Ne, nereikia, – pertraukė jį Borgas. – Nenoriu pažinti girtuoklių literatų. Eime!

Ir, nieko nelaukdamas, nusitempė Falką prie durų.

– Kur tavo skrybėlė? Štai! Greičiau!

Išėjo į gatvę. Borgas paėmė jį už rankos ir nusivedė į Geležinę aikštę; čia įsitempė į jūreiviškų prekių krautuvę ir nupirko kiltinius batus, tada vėl abu nuskubėjo per šliuzą į Miesto uostą; čia stovėjo pasiruošęs išplaukti kateris; kateryje sėdėjo jaunasis Levis ir, valgydamas sumuštinį, skaitė lotynų kalbos gramatiką.

– Štai, – pasakė Borgas, – kateris „Uria“; pavadintas bjauriai, bet plaukia gerai ir apdraustas „Tritono“ akcinėje bendrovėje; čia sėdi laivo savininkas žydelis Isakas ir skaito Rabė gramatiką – mat, kvaiša, ketina tapti studentu, – tu šią vasarą būsi jo repetitorius, o dabar keliaujam į mūsų vasarvietę Nemdės saloje. Visi į laivą! Be ginčų! Aišku? Plaukiam!

Dvidešimt šeštas skyrius

LAIŠKAI

Kandidato Borgo laiškas literatui Struvei

Nemdės sala, 18... birželis

Senas skandalų rašeiva!

Kadangi esu visiškai tikras, jog nei tu, nei Levinas neįmokėjot ratos už mūsų skolą į Batsiuvių banką, todėl siunčiu vekselį naujai paskolai Rangovų banke. Tuos skatikus, kurie liks po įmokos, derėtų pasidalinti krikščioniškai, ir mano dalį atsiųskit garlaiviu į Dalario salą, kur aš ją pasiimsiu.

Mūsų bičiulis Falkas jau visas mėnuo mano globoje, ir manau, jog pradeda taisytis. Prisimeni, kaip jis atsiskyrė nuo mūsų po Ulės paskaitos ir, užuot pasinaudojęs broliu bei jo ryšiais, nuėjo į „Darbininkų vėliavą“, kur buvo engiamas už penkiasdešimt riksdalerių per mėnesį. Vis dėlto, matyt, laisvės oras Kindstu gatvėje demoralizavo jį, nes jis pradėjo šalintis doresnių žmonių ir prastai rengtis. Bet aš visą laiką neišleidau jo iš akių, tos kekšės Bedos padedamas – tu žinai, – ir kai supratau, jog jis jau visai pasiruošęs nutraukti ryšius su komunarais, jį pasiėmiau. Radau „Žvaigždės“ aludėje, kur sėdėjo su dviem skandalų rašeivom ir maukė degtinę, net manau, kad jie ten kažką rašė! Jo išvaizda tuo metu buvo, jūsų žodžiais tariant, apgailėtina. Kaip žinai, aš į žmones žiūriu visiškai abejingomis akimis; imu juos kaip geologinį preparatą, kaip mineralus: vieni kristalizuojasi pagal vienokią sistemą, kiti pagal kitokią; kodėl jie taip daro, priklauso nuo dėsnių ir aplinkybių, kurioms turime būti abejingi; aš neverkiu, kad kalcitas ne toks kietas kaip kalnų krištolas; taigi Falko būsenos negaliu pavadinti apgailėtina; ji tiesiog jo temperamento (širdies, kaip jūs sakot) bei jo paties sukurtų aplinkybių išdava. Šiaip ar taip, mažumėlę buvo smuktelėjęs. Aš nusivedžiau jį į katerį, o jis laikėsi pasyviai. Tik kai nutolom nuo prieplaukos ir pajudėjom greičiau, jis atsisuko ir pamatė Bedą, stovinčią ant kranto ir mosuojančią, nesuprantu, kaip ji ten atsirado. Tada vaikinas tiesiog pakvaišo, šaukė norįs lipti į krantą, grasino šoksiąs į vandenį. Aš suėmiau jį glėbin ir, įgrūdęs į kajutę, užrakinau duris. Kai plaukėm pro Vaksholmą, įmečiau pašte du laiškus, vieną „Raudonosios vėliavos“ redaktoriui, kuriame atsiprašiau, kad Falkas ilgam išvyksta, kitą jo šeimininkei, kad malonėtų atsiųsti drabužius.

Tuo tarpu jisai aprimo, o kai išvydo vandens platybę ir ščerus, pasidavė sentimentams ir prišnekėjo begalę visokių niekų, esą nemanęs daugiau išvysti žalią Dievo (!) žemę ir taip toliau. Paskui jį tartum užpuolė sąžinė. Skundėsi neturįs teisės būti toks laimingas, mėgautis dykinėjimu, kai tiek žmonių nelaimingų, sakė nusikaltęs tam bjaurybei Kindstu gatvėje ir norėjo grįžti atgal; kai bandžiau nupiešti jo šiurpų ligšiolinį gyvenimą, jis atsakė, jog žmogaus pareiga kentėti ir dirbti kito labui; ši jo pažiūra įgavusi kažkokį religinį atspalvį (kurį

man pavyko nuplauti mineraliniu vandeniu ir druskos voniomis). Vaikinas atrodė visai sugniužęs, ir daug vargo turėjau, kol jį pagydžiau, nes sunku buvo atskirti, kur psichinė, kur fizinė negalia. Turiu pasakyti, kad tam tikru požiūriu jis mane stebina – žavėtis niekada nesižaviu. Jis turbūt apsėstas kažkokios manijos, kuri skatina jį veikti jo paties nenaudai. Įsivaizduok, kaip jam būtų sekęsi, jeigu jis būtų ramiai žygiavęs valdininko keliu, tuo labiau kad brolis žadėjo paskirti jam stambią sumą pinigų. Bet ne, jis numojo ranka į savo reputaciją ir vergauja kažkokiam netašytam juodadarbiui – vis dėl idėjos! Negali atsistebėti!

Šiaip ar taip, rodos, eina sveikyn, ypač po paskutinės pamokos. Įsivaizduoji, žveją jis visą laiką vadino ponu ir keldavo prieš jį kepurę. Be to, kartais mėgindavo iš širdies įsišnekėti su salos gyventojais, stengdamasis iškvosti, „kaip jiems sekasi". Baigėsi tuo, kad žvejui pasirodė įtartina, ir jis vieną gražią dieną atėjęs pas mane klausia, ar „tasai Falkas" pats mokąs už pensioną, ar daktaras (aš) mokąs! Papasakojau Falkui, ir šis nusiminė kaip visada, sužlugus geriems kėslams. Po kiek laiko jis pradėjo šneką su žveju apie visuotinę rinkimų teisę; baigėsi tuo, kad tas atėjęs paklausė, ar Falkas labai skursta.

Pirmąsias dienas jis blaškėsi pakrantėmis tartum iškvaišęs; kartais labai toli nuplaukdavo, lyg neketindamas grįžti, o kadangi savižudybę aš visada laikiau švenčiausia žmogaus teise, duota jam pačios gamtos, nebandžiau trukdyti. Isakas pasakojo, kad Falkas retkarčiais jam atveriąs širdį ir skundžiąsis ta nimfa Beda, kuri stačiai vedžiojanti jį už nosies.

O žinai, Isakas – tikras gudragalvis, kaip kažin ką. Per vieną mėnesį jis prarijo Rabė ir dabar skaito Cezarį kaip mes „Pilkąjį apsiaustą", bet, svarbiausia, supranta, kas ten parašyta, o mes niekada nesuprantam. Jo protas iš tikrųjų receptyvus, taip sakant, imlus ir, be to, įžvalgus, turėdami šią dovaną daug kas sugeba rodytis esą genialūs, nors yra visiški kvailiai. Jo praktiniai polinkiai kartais ima ir išlenda, ir mes neseniai įsitikinom jo nepaprastu vertelgišku talentu. Aš nežinau, kokie jo finansiniai reikalai, nes šiuo atžvilgiu jis labai paslaptingas, bet vieną dieną buvo sunerimęs, kai gavo sąskaitą dviem šimtams riksdalerių. Negalėdamas kreiptis į savo brolį „Tritone", su

kuriuo buvo nutraukęs ryšius, atėjo pas mane. Aš nieko negalėjau padėti. Tada jis paėmė laiškinio popieriaus lapą, parašė laišką ir išsiuntė skubiu paštu, po to kelias dienas buvo ramu.

Priešais namą, kur mes gyvenam, augo daili ąžuolų giraitė, ji teikė malonų pavėsį, taip pat gynė nuo jūros vėjų. Aš nieko neišmanau apie medžius ir apskritai apie gamtą, bet mėgstu pavėsį, kai esti karšta. Vieną rytą, pakėlęs užuolaidas, nesupratau, kas darosi! Po langais plytėjo atviras fiordas, o maždaug per kabeltovą nuo kranto stovėjo nuleidusi inkarą jachta. Visas ąžuolynėlis buvo išguldytas, o ant vieno kelmo sėdėjo Isakas, skaitydamas Euklidą[31] ir skaičiuodamas rąstus, kraunamus į jachtą. Pažadinau Falką; šisai tiesiog apstulbo ir įširdo, susibarė su Isaku, kuriam ši operacija davė tūkstantuką grynais. Žvejys gavo du šimtus – daugiau nereikalavo. Aš supykau – ne už medžius, o todėl, kad ne man šovė į galvą tokia idėja. Falkas sako, jog tai nepatriotiška, o Isakas dievagojasi, kad dabar atsivėręs labai gražus vaizdas, kai neliko „to šlamšto“, ir dar ketina ateinančią savaitę pasiimti valtį ir tuo pačiu tikslu apsilankyti kitose salose. Žvejienė raudojo visą dieną, o senis išplaukė į Dalario salą nupirkti jai skiautės gražios medžiagos suknelei; ten jis išbuvo dvi paras ir grįžo namo girtutėlis su tuščia valtim, o kai senė paklausė, kur medžiaga, anas atsakė, jog užmiršęs nupirkti.

Sudie! Rašyk kuo greičiau, papasakok keletą sensacijų ir, žiūrėk, gerai sutvarkyk paskolą!

Tavo amžinas priešas ir laiduotojas

H. B.

P. S. Iš laikraščių sužinojau, kad steigiamas Valdininkų bankas. Kas dės į jį pinigus? Šiaip ar taip, neišleisk jo iš akių, kad spėtume laiku ir mes ten įterpti popierėlį.

Kadangi man numatoma suteikti licenciato laipsnį, prašyčiau išspausdinti „Pilkajam apsiauste“ tokią žinutę:

Mokslinis atradimas. Medicinos kandidatas Henrikas Borgas, vienas iš mūsų žymiausių jaunųjų gydytojų, vykdydamas zootominius tyrinėjimus Stokholmo ščheruose, aptiko naują *Clypeaster* šeimos rūšį, kuriai davė labai taiklų pavadinimą *maritimus.* Trumpas gyvūno api-

būdinimas toks: Odos paviršių sudaro penki ambulakraliniai porų išakyti laukai ir penki interambulakraliniai laukai, padengti dyglius atstojančiomis ataugomis. Gyvūnas sukėlė didžiulį susidomėjimą mokslo pasaulyje.

Arvido Falko laiškas Bedai Peterson

Nemdės sala, 18... rugpjūtis

Vaikščiodamas jūros pakrante ir regėdamas, kaip raudoklės kalasi pro lakų smėlį bei žvirgždą, galvoju, kaip tu galėjai žydėti visą žiemą Naujosios gatvelės smuklėje.

* * *

Nežinau, ar gali būti maloniau: guli išsitiesęs ant pakrantės uolos, žvelgi į jūrą ir jauti, kaip gneiso trupinėliai kutena šonus; tada mane apima puikybė, pradedu galvoti esąs Prometėjas, o grifas – tai tu! – įsitaisiusi minkštam patale Smėlio gatvėje ir lesi gyvsidabrį.

* * *

Dumbliai neteikia jokio džiaugsmo, kol auga jūros dugne, bet kai, išmesti ant kranto, ima pūti, tada kvepia jodu, kuris gydo nuo meilės, ir bromu, kuris gydo nuo beprotystės.

* * *

Nebuvo žemėje pragaro, kol rojus nebuvo baigtas, tai yra kol atsirado moteris! (Pasenę!)

* * *

Toli, prie pat jūros, išmestoje tabako dėžėje, gyvena gagų pora. Kai žinai, kad jų sparnų ilgis dvi pėdos, nenorom pagalvoji apie stebuklą – juk meilė tai stebuklas! Aš visam pasauly neberandu vietos!

Bedos Peterson laiškas asesoriui Falkui

Stokholmas, 18... rugpjūtis

Milimas drauge!

Katik gavau tavo laišką, tik nelabai aš jį supratau, tik girdėjau, kad manai kad buvau Smėlio gatvėje tai čia grina neteisibė, matit tas šunsnukis plepa, tai čia grina neteisibė, aš prisiekiu kad tave miliu taip kaip milėjau, protarpiais labai noriu pamatit, bet matit negreit pamatisiu.

Tavo ištikima Beda

Poskripto. Mielas Arvidai jei galėtum paskolit trisdešimt riksdalerių iki penkioliktos butum geras, aš tau juos tikrai gražičiau penkioliktą, tada aš pati gausiu pinigų. Aš labai sirgau ir sykiais man liūdna, kad noriu mirt. Kavinės ponia bjauribi pavidi storulio Berglundo, aš ten daugiau nebūsiu, ką jie plepa apie mane grina neteisibė. Būk sveiks ir neužmiršk mane

Ta pati

Gali pinigus prisiusti Hildai į kavinę, aš tada gausiu.

Kandidato Borgo laiškas literatui Struvei

Nemdės sala, 18... rugpjūtis

Užkietėjęs sukčiau!

Matyt, prašvilpei pinigus, kadangi nemačiau nė skatiko ir kadangi iš Batsiuvių banko gavau mokestinį reikalavimą. Manai, jog galima vogti, kai „turi žmoną ir vaikų!“ Atsiskaityk tučtuojau, o jei ne, atvažiuosiu į miestą ir pakelsiu triukšmą!

Žinutę perskaičiau, bet, aišku, joje kelios korektūros klaidos; vietoj zootominių išspausdinta zoologinių, o vietoj *clypeaster – crypeaster.* Bet turiu vilties, jog įspūdį padarė gerą.

Falkas visai iškvaišo, kai neseniai gavo laišką, rašytą moteriška ranka. Čia laipioja po medžius, čia nardo į jūros dugną. Tikriausiai krizė – bet aš jį atvesiu į protą.

Isakas, nepasiklausęs mano leidimo, pardavė jachtą, todėl dabar mudu apsipykę; jis jau skaito antrą Livijaus knygą[32] ir steigia žvejybos akcinę bendrovę. Be to, nusipirko tinklą strimelėms gaudyti, šautuvą, dvidešimt penkis kandiklius, lyną lašišoms, du tinklus ešeriams, pašiūrę ir... bažnyčią. Pastaroji skamba neįtikėtinai, bet tai tiesa! Ji, žinoma, truputėlį rusų apdeginta (tūkstantis septyni šimtai devynioliktais metais), tačiau sienos tebėra sveikos (parapija turi naują, kuri naudojama pagal paskirtį; o senoji buvo paversta sandėliu). Jis ketina padovanoti ją Literatūros akademijai ir už tai mano gauti Vazos ordiną. Ir ne už tiek gauna! Jo dėdė, smuklininkas, gavo Vazą už tai, kad girdė alum ir valgydino sumuštiniais kurčnebylius, kai šie rudenį ateidavo į manieżą. Taip jis darė šešetą metų, bet galų gale sulaukė! Dabar kurčnebyliai nebegauna sumuštinių, o tai rodo, koks žalingas Vazos ordinas!

Jeigu aš nepaskandinsiu to berno, jis, matyt, liausis tik supirkęs visą Švediją.

Pasimiklink ir būk sąžiningas, nes taip pričiupsiu, kad tau bus galas.

H. B.

P. S. Kai rašysi apie poilsiautojus Dalario saloje, paminėk mane ir Falką (asesorių), tik ne Isaką, man jau jis pradeda po truputį įkyrėti – dar ir jachtą pardavė.

Kai gausi pinigų, atsiųsk man keletą vekselių blankų (mėlynų, solo).

Kandidato Borgo laiškas literatui Struvei

Nemdės sala, 18... rugsėjis

Sąžinės viršūne!

Pinigus gavau! Regis, išmainyti, kadangi Rangovų bankas moka tik po penkiasdešimt! Tiek to! Nesvarbu!

Falkas sveikas ir krizę pakėlė visai vyriškai, susigrąžino savigarbos jausmą, labai svarbų organą, veržiantis į sėkmę gyvenime, bet, kaip statistika rodo, gerokai nusilpusį, jei vaikas anksti netenka motinos. Aš daviau jam vieną patarimą, kurį priėmė, nes ir pats padarė tą pa-

čią išvadą. Jis vėl grįžta į valdininko kelią – neprašydamas pinigų iš brolio (tai jo paskutinė kvailystė, kuriai negaliu pritarti); grįžta į visuomenę, prisideda prie kaimenės, tampa gerbiamas, atgauna visuomeninę padėtį ir laiko liežuvį už dantų, kol jo žodis įgyja autoritetą. Pastaroji aplinkybė labai svarbi, jeigu jis nori gyventi, kadangi linkęs į beprotystę, ir jo nė ženklo neliks, jeigu neišmes iš galvos visų savo idėjų – kurių aš, tiesą sakant, nesuprantu ir manau, jog nė jis pats nepasakytų, ko nori.

Jis jau pradėjo gydymo kursą, ir aš savo akimis netikiu, kaip viskas eina į gera! Neabejoju, kad jo laukia karaliaus rūmai! Deja, taip maniau! Bet kurią čia dieną jam į rankas pakliuvo laikraštis, ir jis perskaitė apie Paryžiaus komuną. Tučtuojau atkrito ir vėl pradėjo karstytis po medžius, bet paskui nusiramino ir dabar bijo net dirstelti į laikraštį. Tik užsiminti apie tai neužsiminė nė vienu žodžiu! Teks jums pasisaugoti šito vyro, kai bus gatavas!

Isakas jau pradėjo mokytis graikų kalbos! Jo supratimu, vadovėliai per kvaili ir per ilgi, todėl drasko juos ir, išsikirpęs, kas svarbiausia, klijuojasi į buhalterijos knygą, ši taps jam kompendiumu laikant abitūros egzaminus.

Kuo daugiau jis pramoksta klasikinių kalbų, tuo darosi įžūlesnis ir nemalonesnis. Neseniai, lošiant šaškėmis, įsileido su pastorium į diskusiją apie religiją ir ginčijo, kad krikščionybę sugalvojo žydai ir kad visi krikščionys buvę žydai. Visai sugadino jį lotynų ir graikų kalbos! Bijau, ar nebūsiu sušildęs gyvatę ant savo plaukuotos krūtinės; jei taip, moters vaisius turės sutraiškyti gyvatei galvą.

Sudie!

H. B.

P. S. Falkas nusiskuto savo amerikonišką barzdą ir liovėsi kilnoti skrybėlę, sutikęs žvejį.

Daugiau žinių iš Nemdės salos neišgirsi; pirmadienį grįžtam į miestą!

Dvidešimt septintas skyrius

PASVEIKIMAS

Ir vėl ruduo; skaistų lapkričio mėnesio rytą Arvidas Falkas išeina iš savo dabar elegantiško buto Didžiojoje gatvėje ir traukia į mergaičių pensionatą Karolio XIII aikštėje, kur pradės dirbti švedų kalbos ir istorijos mokytoju. Jis puikiai išnaudojo rudens mėnesius, ruošdamasis sugrįžti į civilizuotą visuomenę, ir suprato, kokiu barbaru pavirto bastydamasis; nebenešioja savo plėšiko skrybėlės, o nusipirko naują, aukštą, kuri iš pradžių nenorėjo laikytis ant galvos; įsigijo pirštines, bet toks buvo sulaukėjęs, kad pardavėjos paklaustas, kokio jam reikia numerio, atsakė „penkiolikto“, ir dėl to visos kitos krautuvės panelės nusišaipė; nuo to laiko, kai jis paskutinį kartą pirkosi apdarą, mada smarkiai pasikeitė, ir užtat dabar jis eina gatve lyg koks frantas, retkarčiais žvilgteldamas į savo atvaizdą čia vienos, čia kitos krautuvės vitrinoje ir pasitikrindamas, ar viskas gerai. Dabar jis vaikštinėja šaligatviu palei dramos teatrą ir laukia, kada laikrodis išmuš devintą; nerimauja, būgštauja, lyg pačiam reiktų eiti į mokyklą; šaligatvio atkarpa trumputė, ir jam rodos, kad jis bėgioja lyg šuo, pririštas grandine, kai apsisukęs vėl grįžta atgal; vienu metu topteli mintis patraukti tolyn, nes žino, kad šia gatve paėjus galima nukeliauti iki Lil-Janso, ir prisimena, kad tuo pačiu šaligatviu jis bėgo iš visuomenės, veržđamasis į laisvę, gamtą ir į... vergovę!

Ir štai devinta valanda! Jis stovi vestibiulyje; klasės durys užvertos, prieblandoje jis mato vaikų drabužėlius, sukabintus ant sienų; stalai ir palangės prikrautos kepuraičių, boa, gobtuvų, šalikų, pirštinių, movų, o ant grindų visa kuopa botų ir kaliošų. Bet čia neatsiduoda sudrėkusiais drabužiais ir įmirkusia oda kaip riksdago prieangyje ar darbininkų sąjungoje „Šiaurės žvaigždė“, ar... ak, čia dvelkia šviežiu šienu... ir tikriausiai tą kvapą skleidžia ši mažulytė movelė, balta ir juodai lyg kačiukas taškuota, su žydru šilkiniu pamušalu ir kuteliais; jis nesusituri ir paėmęs į rankas uodžia *New-mown hay* kvepalų aromatą, bet atsidaro prieangio durys ir įeina dešimtmetė mergytė tarnaitės lydima; ji žiūri į mokytoją didelėmis visai nebailiomis aki-

mis ir lyg koketuodama padaro mažytį reveransą, į kurį mokytojas beveik sumišęs atsako linktelėjimu, tada mergaitė nusišypso, o tarnaitė taip pat! Ji pasivėlino, bet nė kiek nesijaudina ir tokia mina leidžiasi tarnaitei nuvilkti viršutinius drabužėlius bei nuauti batukus, lyg būtų atvykusi į pobūvį. O, kokie garsai sklinda iš klasės... jam suspaudžia širdį... kas ten? Ak! Juk tai vargonai! Hm! Seni vargonai! Taip!

Ir visas pulkas jaunų balsų gieda: „Jėzau, leiski man pradėti!"

Jį suima baimė, ir norėdamas atsipeikėti turi prisiminti Borgą ir Isaką. Bet dabar pasidaro dar blogiau: „Tėve mūsų, kurs esi danguje!" Viešpatie Dieve! Senasis „Tėve mūsų"! Juk tai buvo ne vakar... Pasidaro tylu, taip tylu, jog girdėti, kaip atsilošia ir vėl palinksta vaikiškos galvutės, kaip šiugžda apykaklaitės ir prijuostėlės, o paskui atsilapoja durys, ir visas gėlynas mergaičių nuo aštuonerių iki keturiolikos metų apspinta jį. Kai senutė direktorė paduoda jam ranką ir sveikina, jis susigėsta, pasijunta lyg sučiuptas vagis; tada gėlynas sujuda, žvilgčioja, kuždasi ir šnibždasi.

Ir štai jis sėdi ilgo stalo gale, o aplinkui dvidešimt skaisčių veidukų džiugiais žvilgsniais, dvidešimt vaikų, niekada nepatyrusių, kas yra didžiausias šios žemės siaubas – skurdo pažeminimas; ir jie sutinka jo žvilgsnį drąsiai ir smalsiai, jis drovisi, kol apsipranta; bet netrukus visai susidraugauja su Ane Šarlote ir Georgine, su Lisa ir Harieta, ir pamoka vienas smagumas, į daug ką galima žiūrėti pro pirštus, Liudvikas XIV ir Aleksandras tebėra didieji kaip ir visi, kuriems sekasi, o prancūzų revoliucija baisus įvykis, kuris įstūmė į pražūtį kilnųjį Liudviką XVI ir labdaringąją Mariją Antuanetę ir taip toliau. O kai paskui nuėjo į Kavalerijos pulkų aprūpinimo šienu kolegiją, jautėsi patenkintas ir atjaunėjęs.

Minėtoje kolegijoje jis sėdėjo iki vienuoliktos ir skaitė „Konservatorių", paskui nuėjo į Vyndarių kanceliariją; ten pavalgė pusryčius ir parašė du laiškus – Borgui ir Struvei.

Mušant pirmą, jis jau Mirusiųjų turto apmokestinimo departamente. Čia padaro turto aprašą ir uždirba šimtą riksdalerių, paskui ligi pietų dar turi tiek laiko, kad gali perskaityti pataisyto miškų įstatymo, kurį pats paruošė, naujo leidimo korektūrą! Taip ateina trečia

valanda. Kas tuo metu žingsniuoja per Riterių rūmų aikštę, ant tilto gali sutikti orios išvaizdos jauną ponaitį su popieriaus tūtomis, kyšančiomis iš kišenių, susinėrusį rankas už nugaros, pamažu einantį šalia senyvo, sulysusio ir žilaplaukio vyriškio kokių penkiasdešimties metų. Tai mirusiųjų reikalų aktuarijus; visi, kurie miršta už miesto ribų, privalo pranešti šiam žmogui, kokį turtą valdo, ir už tai jis ima procentus; kai kas sako, girdi, toks jo amatas, kiti mano, kad jis rūpinasi žeme ir saugo, kad mirusieji nieko neišsineštų iš šio pasaulio, kur viskas tik paskola – be procentų! Trumpai tariant, šis žmogus labiau domisi mirusiaisiais negu gyvaisiais, ir užtat Falkui taip gera su juo; o Falkas jį traukia todėl, kad renka monetas ir autografus – kaip ir jis pats, ir dar dėl to, kad nesusideda su opozicija, kuri tokia būdinga jaunimui. Dabar abu bičiuliai drožia į „Rosengreną“, kur maža pavojaus sutikti jaunų žmonių ir kur galės ramiai pasišnekėti apie numizmatiką ir autografiją. Paskui geria kavą „Ridberge“, susėdę ant kanapos, ir iki šeštos valandos studijuoja monetų katalogus, kol ateina „Pašto laikraštis“ ir gauna paskaityti apie naujus paskyrimus. Jie nepaprastai laimingi šalia kits kito, nes niekada nesiginčija; Falkas visiškai atsikratęs bet kokių pažiūrų ir užtat labai malonus žmogus, jį myli ir gerbia tiek vyresnybė, tiek draugai. Kartais jie sėdi ilgai, o paskui eina vakarieniauti į „Hamburgo biržą“, o tada išlenkia po taurelę ar dvi Operos rūselyje. Ir kai apie vienuoliktą valandą susikibę už rankų gūžina link namų, tikrai miela į juos pažiūrėti.

Falkas dabar dažnai eina pietų ar vakarienės čia į vieną, čia į kitą šeimą, su kuriomis jį supažindino Borgo tėvas; moterims jis atrodo įdomus, bet jos niekada nežino, ko iš jo tikėtis, nes jis nuolat šypsosi ir maloniai čaižo.

O kai nusibosta šeimų gyvenimas ir visuomeninis melas, tada jis eina į Raudonąjį kambarį ir ten sutinka baisingąjį Borgą, savo gerbėją Isaką, savo slaptą priešą bei pavydūną Struvę, kuris niekada neturi pinigų, kandųjį Seleną, kuriam, matyt, antrą kartą nusišypsos laimė, kai jo mėgdžiotojai pripratino publiką prie naujos manieros. Lundelis, kuris išsižadėjo religijos, kai baigė altoriaus paveikslą, ir šiuo metu verčiasi tapydamas portretus, o todėl be paliovos kviečiamas pietų

ar vakarienės, nes tai esą būtina norint „išstudijuoti charakterį“, pavirto į riebų epikūrininką ir ateina į Raudonąjį kambarį tik tada, kai nori už dyka pakirsti ir išgerti. Ulė, kuris tebedirba pas ornamentų kalėją ir nuo to laiko, kai visiškai sužlugo jo politiniai ir oratoriniai kėslai, pasidarė niūrus, baidosi žmonių, nenori „trukdyti“ kompanijai ir užtat slankioja vienas. Falkas, atėjęs į Raudonąjį kambarį, ima siautėti ir kvailioti, ir Borgas jaučiasi jo pagerbtas; taip, jis tikras laisvūnas, jam nieko nėra šventa – be politikos, apie kurią niekada nekalba. Bet kai jis kitų malonumui laido raketas ir pro tabako dūmų debesis kitam šone salės išvysta paniurusį Ulę, tada apniunka lyg naktis vandenyne ir lig dugno lenkia svaigiuosius gėrimus, tarsi norėdamas užgesinti ugnį ar pats sudegti. Bet Ulė jau seniai čia nesirodo!

Dvidešimt aštuntas skyrius

IŠ ANO PASAULIO

Lėtai, tyliai krenta baltos baltos snaigės ant Naujojo Kungsholmeno tilto, kai vakare Falkas su Selenu pro Ugnies malūną keliauja į Serafimo ligoninę pasiimti Borgo ir po to sykiu traukti į Raudonąjį kambarį.

– Keista, kad pirmasis sniegas atrodo šitoks, sakyčiau, nepaprastai žavus, – tarė Selenas. – Purvina žemė darosi...

– Ar tu sentimentalus? – su panieka nutraukė jį Falkas.

– Ne, aš tik pasakiau kaip peizažistas.

Ir vėl ėjo tylėdami, o po kojomis šiugždėjo sniegas.

– Kungsholmenas su savo ligonine man visada truputį kelia šiurpą, – tarė Falkas.

– Ar tu sentimentalus? – su panieka paklausė Selenas.

– Ne, anaiptol, bet ši miesto dalis mane visada slegia.

– Et, niekai! Nei slegia, nei ką; tu klysti! Jau atėjom, ir antai Borgo lange dega žiburys. Kažin, ar dailių šįvakar turi lavonų?

Jie stovėjo prie instituto vartų, stambus pastatas spoksojo į juos savo daugybe didžiulių tamsių langų tarsi klausdamas, ko čia ieško

tokį vėlų metą; jie nubrido taku per sniegą palei klombą ir įėjo į nedidelį namelį dešinėje. Tolimajam salės gale Borgas vienas sėdėjo prie lempos ir pjaustė lavoną, kurį jau buvo klaikiai subjaurojęs.

– Labas vakaras, vyrai! – tarė Borgas, padėdamas peilį. – Gal norėtumėt pamatyti savo pažįstamą?

Jis nelaukė atsakymo, o užsidegė žibintą, užsimetė apsiaustą ir pasiėmė ryšulį raktų.

– Nesitikėjau, kad čia galėtume rasti pažįstamų, – tarė Selenas, mėgindamas atgaivinti nuotaiką.

– Eime! – pasakė Borgas.

Jie perėjo per kiemą į didįjį pastatą; durys sugirgždėjo ir vėl užsidarė, o stearino žvakės galiukas, paliktas kortų lošėjų, ant baltų sienų skleidė raudoną blausią šviesą. Abu šios vietos naujokai bandė Borgo veide įžvelgti, ar šis nekrečia pokštų, bet nepamatė nieko.

Jie pasuko kairėn į koridorių, kuriame taip aidėjo jų žingsniai, kad rodės, jog kažkas seka iš paskos. Falkas stengėsi nesitraukti nuo Borgo, Selenas žengė už jo.

– Ten, – pasakė Borgas, sustojęs vidury koridoriaus.

Nieko nebuvo matyti, tiktai sienos. Bet kažkur pasigirdo tartum lietaus barbenimas, ir į juos padvelkė keistas kvapas – lyg įmirkusio pūdymo ar spygliuočių miško spalio mėnesį.

– Į dešinę! – pasakė Borgas.

Dešinioji siena buvo stiklinė, ir pro ją matėsi trys balti kūnai, gulintys ant nugaros.

Borgas paėmė raktą, atrakino stiklines duris ir įėjo.

– Štai! – pasakė jis, sustojęs prie viduriniojo lavono.

Tai buvo Ulė! Jis gulėjo susidėjęs rankas ant krūtinės, lyg užmigęs pokaičio; lūpos pakeltos, rodės, šypsosi, apskritai gerai išsilaikęs.

– Prigėrė? – paklausė Selenas, kuris atsipeikėjo pirmasis.

– Prigėrė! Gal judu katras pažinsit jo drabužius?

Ant sienos kabojo trys komplektai apgailėtinų skarmalų, ir Selenas tučtuojau atskyrė tuos, kurių reikia – mėlyną striukę su medžiotojo sagomis ir juodas kelnes pratrintais keliais.

– Ar tu esi tikras?

– Kaipgi aš nepažinsiu savo striukės... kurią pasiskolinau iš Falko.

Iš viršutinės kišenės Selenas ištraukė didelę piniginę, labai storą, išbrinkusią nuo vandens ir apsivėlusią žaliais maurais, kuriuos Borgas pavadino *enteromorpha.* Pasišviesdamas žibintu, jis atsegė piniginę ir apžiūrėjo, kas joje. Ten buvo keli pradelsti lombardo kvitai ir pluoštas primargintų popierių su užrašu: „Tam, kas norės skaityti".

– Ar jau užtektinai prisispoksojot? – paklausė Borgas. – Tuomet drožiam į „Piperį".

Visi trys gedintieji (žodį „draugai" vartojo tik Lundelis ir Levinas, kai jiems reikėdavo pinigų) įsitaisė „Piperio" kavinėje kaip Raudonojo kambario atstovai. Priešais liepsnojantį židinį, už stalo, apkrauto gėrimais, Borgas pradėjo skaityti velionio paliktus lapus, bet protarpiais turėdavo prašytis Falko, kaip „autografijos" žinovo, pagalbos, nes kai kur nuo vandens rašalas buvo visai išsklidęs, rodės, kad rašantysis verkė, kaip pajuokavo Selenas.

– Nutilkit! – pasakė Borgas ir išgėrė savo grogą taip prasiviepdamas, kad pasirodė krūminiai dantys. – Pradedu, ir malonėkit manęs nepertraukinėti.

„Tam, kas norės skaityti.

Aš baigiu savo gyvenimą, nes tai mano teisė, tuo labiau kad šituo nepažeidžiu niekieno kito teisės, netgi, kaip sakoma, padarau laimingą vieną žmogų; palieku savo vietą ir keturis šimtus kubinių metrų oro per dieną.

Pasielgiu taip ne iš nevilties, nes mąstantis žmogus niekada nepuola į neviltį, o palyginti ramia širdim; be abejo, kiekvienas supras, kad toks žingsnis sukelia dvasinį nerimą; atidėti šį poelgį iš baimės, jog nežinia kas bus po to, gali tik žemės vergas, ieškantis dingsties pasilikti ten, kur jam tikriausiai nėra taip bloga. Aš jaučiuosi išsivadavęs, kai pagalvoju, jog palieku šią buveinę, nes blogiau man nebus, tik geriau. O jeigu nesulauksiu to, vis tiek mirtis bus tokia didelė palaima, kaip po sunkaus fizinio triūso užmigti minkštoje lovoje; kas yra pastebėjęs, kaip visi kūno raumenys tartum atsipalaiduoja, o siela tolsta pamažu, tas nebijos mirties.

Kodėl žmonės tiek daug triukšmo kelia dėl mirties – todėl, kad per giliai įsirausę į šią žemę, o išsikapstyti iš jos labai skausminga. Aš

seniai nuo jos ištrūkau, manęs nevaržo nei šeimyniniai, nei ekonominiai, nei tarnybiniai ar juridiniai saitai, ir aš išeinu iš čia todėl, kad nebeturiu ūpo gyventi. Ir neraginu kitų, kuriems geriau sekasi, padaryti, kaip aš padariau. Jie neturi preteksto ir užtat negali smerkti mano poelgio; ar aš taip darau iš bailumo, ar ne, net nemanau svarstyti, nes man vis tiek; pagaliau tai grynai asmeninis dalykas. Aš niekada nesiprašiau, kad man būtų leista ateiti į šį pasaulį, užtat turiu teisę pasitraukti iš jo kada tinkamas.

Kodėl aš išeinu? Priežasčių yra daugiau ir rimtesnių, negu dabar turiu laiko ir jėgų jas išdėstyti. Užtat apsistosiu tik prie svarbiausių ir prie tų, kurios turėjo didžiausios paskatos šiam mano poelgiui.

Vaikystėje ir jaunystėje aš buvau juodadarbis; jūs, kurie nežinot, ką reiškia plušti nuo saulės patekėjimo iki nusileidimo, o paskui griūti ir užmigti gyvulio miegu, išvengėt pirmapradės nuodėmės – nes prakeiksmas jausti, kaip siela nustoja augusi, o kūnas grimzta vis gilyn į žemę. Pavaikščiokit paskui jaučius, traukiančius plūgą, ir diena iš dienos nenuleiskit akių nuo pilko arimo, tada nebemokėsit pažvelgti į dangų; imkit kastuvą ir pakasėkit griovį, kaitrios saulės kepinami, ir pajusit, kaip smunkat į pažliugusią žemę ir kasat duobę savo paties sielai. Viso to jūs nežinot, kadangi linksminatės ištisą dieną, o dirbat vos trumpą valandėlę tarp pusryčių ir pietų, kad paskui vasarą, kai žemė žaliuoja, galėtumėt ilsinti savo sielas – tada jūs gėritės gamta lyg kokiu spektakliu, kuris taurina jus ir kelia aukštyn. Tokia gamta juodadarbiui neegzistuoja; dirva jam – maistas, miškas – malkos, ežeras – vandens gelda, pieva – sūris ir pienas; visa tai jam besielė žemė! Kai aš pamačiau, kad viena dalis žmonių dirba protu, o kita kūnu, iš pradžių maniau, jog pasaulis paskirstytas pusiau dviejų rūšių žmonėms; bet vėliau įgijau proto, kuris paneigė šią mintį. O tada sukilo mano siela, ir aš nusprendžiau išvengti pirmapradės nuodėmės prakeiksmo – tapau dailininku.

Dabar galiu paanalizuoti tą visų išgarsintą veržimąsi į meną, nes pats esu jį patyręs. Jis iš esmės pagrįstas nežabotu laisvės troškimu, laisvės nedirbti naudingo darbo; kaip tik todėl vienas vokiečių filosofas yra pasakęs, jog grožis – tai, kas nenaudinga; nes jeigu meno kūri-

nys kam nors naudingas, siekia kokio nors kito tikslo ar turi tendenciją – jis bjaurus; antra, jis pagrįstas puikybe; mene žmogus nori tapti dievu, ir ne todėl, kad galėtų sukurti ką nauja (šito jis negali!), o perdirbinėti, taisyti, keisti, aranžuoti. Jis pradeda ne nuo žavėjimosi tuo, kas jau sukurta, tai yra gamta, o pradeda kritikuoti. Viskas jam atrodo netobula, viską jis nori pataisyti. Toji skatinanti puikybė ir toji laisvė nuo pirmapradės nuodėmės prakeiksmo, darbas, paveikia taip, kad dailininkas ima jaustis esąs aukščiau kitų žmonių, aišku, tam tikru požiūriu taip ir yra, bet jam reikia nuolatos tą priminti, nes kitaip jis gali lengvai pažinti save – tai yra suprasti, kokia beprasmiška jo veikla ir koks nepagrįstas bėgimas nuo naudingo darbo. Ta nuolatinė būtinybė, kad kažkas pripažintų jo nenaudingą veiklą, padaro dailininką tuščiagarbį, neramų ir dažnai be galo nelaimingą; o jeigu jis suvokia save, beveik visada praranda sugebėjimą kurti ir žūsta, nes vėl įsikinkyti į jungą, vieną kartą paragavęs laisvės, gali tik religingas žmogus.

Daryti skirtumą tarp genijaus ir talento, laikyti genialumą kažkokia nauja savybe yra kvaila, nes tada reikėtų tikėti ir įkvėpimo jėga. Didelis menininkas turi turėti gabumų techninei tobulybei pasiekti; tačiau nepuoselėjami jie numiršta; užtat kažkas yra pasakęs, jog genialumas – tai triūsas; gal ir tiesa, jeigu laikysim tiesa tai, kas jos turi bent ketvirtadalį; o jei pridursim išsilavinimą (bet tai retas dalykas, nes žinios greitai išsklaido iliuzijas, užtat mokytas žmogus niekada neatsideda menui) ir aštrų protą, išeis, jog genialumas yra daugelio palankių aplinkybių rezultatas.

Aš greitai praradau tikėjimą savo polinkio (nenoriu sakyti, pašaukimo) išskirtinumu, nes mano menas negalėjo išreikšti jokios idėjos, geriausiu atveju jis galėjo parodyti žmogaus kūną tam tikra poza, vaizduojančia sielos nerimastingumą, minties sukeltą pasekmę – taigi tos minties išraišką gauti lyg iš trečių rankų. Tai nelyginant lauko telegrafas – jis bereikšmis visiems, kurie nesupranta jo signalų. Aš regiu tik raudoną vėliavą, o kareiviui tai įsakymas pulti! Beje, jau Platonas, didelio proto žmogus ir netgi idealistas, suvokė meno beprasmiškumą, laikydamas jį kaip atvaizdo (tikrovės) atvaizdu, todėl ir išvarė menininkus iš savo idealios valstybės. Tai jam buvo svarbu!

Tada aš pamėginau vėl sugrįžti į vergovę, bet jau buvo neįmanoma! Bandžiau laikyti ją savo didžiausia pareiga, bandžiau susitaikyti, bet mano pastangos buvo bergždžios. Mano siela buvo sugadinta, ir aš dariausi panašus į gyvulį; kartais man atrodydavo, jog tas nesibaigiantis darbas tiesiog žalingas, nes trukdo aukštesniam tikslui, sielos tobulėjimui; vieną gražią dieną mečiau darbą ir pabėgau į gamtą, kur mintijau mintis ir tapau neapsakomai laimingas – bet toji laimė pasirodė man esanti lyg egoistinis pasitenkinimas, toks pat didelis, netgi didesnis už tą, kurį patyriau būdamas dailininkas, ir tada sąžinės priekaištai, pareigos jausmas užplūdo mane lyg furijos ir aš vėl įsikinkiau į jungą, kuris buvo net malonus – vieną dieną!

Norėdamas išsivaduoti iš tos nepakenčiamos padėties, rasti aiškumą ir ramybę, einu į nežinią. Sakykit, kurie matot mano lavoną, – ar aš atrodau nelaimingas numiręs?

Padrikos mintys vaikštant po gamtą

Pasaulio tikslas išvaduoti idėją nuo jausmų, o menas stengiasi idėją įsprausti į jausmų apvalkalą, kad ji būtų matoma. Vadinasi...

* * *

Visa kas tobulėja per save. Kai Florencijoje per daug įsiviešpatavo menai, atėjo Savonarola[33] – tasai didis žmogus! – ir pasakė: „Niekai! Visa tai tuštybė! Ir dailininkai – kokie dailininkai! – iš savo paveikslų sukūrė laužą. Ak tas Savonarola!

* * *

Kaip manot, ko reikalavo šventųjų paveikslų naikintojai Konstantinopolyje? Ko reikalavo anabaptistai ir šventųjų paveikslų naikintojai Nyderlanduose? Bijau pasakyti, kad nebūčiau iškoneveiktas šeštadienį – o gal netgi penktadienį!

* * *

Didžiausia mūsų laikų idėja: darbo pasidalinimas veda prie giminės tobulėjimo ir individo mirties! Kas gi yra giminė? Visuma, idėja, sako filosofai, individai tuo tiki ir miršta už idėją.

* * *

Keista, kad valdovai visada nori to, ko liaudis nenori. Ar nebūtų galima šį nesusipratimą pašalinti labai paprastu ir lengvu būdu?

* * *

Kai aš jau subrendęs pasiskaičiau savo mokyklos vadovėlius, nesistebiu, kad mes, žmonės, esame tokie galvijai! Neseniai skaičiau Liuterio katekizmą ir taip pat padariau

keletą pastabų naujajam leidimui
(nesiųsti komisijai, nes tai viskas, ką esu parašęs)

Pirmasis įsakymas griauna tikėjimą vienu Dievu, kadangi spėja esant daugiau dievų, o tai pripažįsta netgi krikščionybė.

Pastaba. Monoteizmas, taip visų išaukštintas, padarė blogą įtaką žmonėms, nes atėmė iš jų pagarbą ir meilę Vieninteliam ir Teisingam, nepaaiškindamas, kas yra blogybė.

Antrasis ir trečiasis įsakymai yra perdėm šventvagiški, kadangi autorius įdėjo į Viešpaties Dievo lūpas tokius smulkmeniškus bei kvailus pamokymus, kurie įžeidžia Jo visažinystę; mūsų dienomis autorius už tai būtų apkaltintas.

Ketvirtas įsakymas turėtų skambėti šitaip: įgimto nuolankumo savo tėvams skatinamas neturi žavėtis jų ydomis ir neprivalai garbinti juos labiau, negu jie verti. Tau toli gražu nėra už ką jiems dėkoti, nes jie nepadarė jokios paslaugos, paleisdami į šį pasaulį, maitinti ir rengti tave juos skatina egoizmas ir pilietinė pareiga. Tokie tėvai, kurie trokšta (yra net tokių, kurie reikalauja) dėkingumo iš savo vaikų, panašūs į palūkininkus: jie verčiau rizikuoja kapitalu, kad tik gautų procentus.

Pirma pastaba. Gimdytojai (ypač tėvai) veikiau nekenčia savo vaikų, negu juos myli, kadangi vaikai kėsinasi į jų ekonominę gerovę. Yra tėvų, kurie su vaikais elgiasi kaip su akcijomis, nuolatos duodančiomis dividendus.

Antra pastaba. Šis įsakymas sukūrė baisiausią iš visų valdymo formų – šeimos tironiją, kurios jokia revoliucija negali sugriauti. Vaikų globos draugijos duotų žmonijai daugiau naudos negu gyvulių globos draugijos.

(B. d.)

Švedija yra kolonija, išgyvenusi žydėjimo ir galybės laikotarpį, o dabar atrodo lyg Graikija, Italija, Ispanija užmigusi amžinu miegu.

Juoda reakcija, prasidėjusi po 1865 metų[34], sudužusių vilčių metų, demoralizavo augančiąją kartą. Didesnio abejingumo visuomenės gerovei, didesnio egoizmo, didesnės bedievystės senių seniausiai nebuvo regėta. Visame pasaulyje siautėja audros, tautos grumiasi su savo pavergėjais, o mūsų šalyje švenčiami jubiliejai.

Sektos yra vienintelė miegančios tautos saviraiškos forma; tai nepasitenkinimas, puolęs į religinio romumo glėbį, kad nepakliūtų į nevilti ar bejėgį įtūžį!

Sektantų ir pesimistų tie patys principai: šis gyvenimas laikinas ir reikia siekti vienintelio tikslo: numirti pasauliui, gyventi su Dievu.

Konservatyvus mąstymas – didžiausia nuodėmė, kurią gali padaryti žmogus. Tai pasikėsinimas į visatą už tris sidabrinius, nes konservatorius stengiasi sulaikyti progresą; jis pakiša petį besisukančiai Žemei ir sako: sustok! Čia tik viena priežastis: kvailumas; skurdas ne priežastis, o greičiau paskata.

* * *

Kažin, ar Norvegija netaps nauju lopu ant seno apdaro!

* * *

Šernjelmas[35], kuris tikrai buvo didelis mulkis, jau septynioliktam amžiuje rašė apie Švediją:

Arba mūsų šalis perkelta, apmainyta ar pakeista,
arba švedai kartu su gotais atkeliavo
iš ledynų; savo šalį jie užleido svetimiems,
neišmanėliams ir kvailiams genialiems.
Jei į vieną krūvą juos surinktum,
pamatytum tik penkiasdešimt iš tūkstančio lygių seniems...“

* * *

– Na, ką pasakysit? – paklausė Borgas, baigęs skaityti ir gurkštelėjęs konjako.

– Visai neblogai; aišku, galėjo būti šmaikščiau, – pasakė Selenas.

– Na, o ką pasakys Falkas?

– Paprasčiausias inkštimas, daugiau nieko. Gal jau eisim!

Borgas žvilgtelėjo į jį mėgindamas suprasti, ar tai ne ironija, bet nieko blogo nepamatė.

– Taigi, – tarė Selenas. – Ulė išėjo ieškoti amžinosios ramybės; taip, jam dabar gerai; nebereikia sukti galvos, kur gaus pietus. Kažin ką pasakys „Alavinės sagos" šeimininkas; jis tikriausiai turėjo „lapelį", kaip pats sako! Taip! Taip!

– Koks bešir diškumas, koks šiurkštumas! Velniai griebtų tokį jaunimą! – sušuko Falkas ir, numetęs pinigus ant stalo, apsivilko paltą.

– Ar tu sentimentalus? – pasišaipė Selenas.

– Taip, sentimentalus! Sudie!

Ir išėjo.

Dvidešimt devintas skyrius

APŽVALGA

Licenciato Borgo, Stokholmas, laiškas peizažistui Selenui, Paryžius

Brangus Selenai!

Jau visi metai, kai lauki nuo manęs laiško, ir aš šį kartą turiu ką rašyti. Laikydamasis savo principų, privalėčiau pradėti nuo savęs, bet kadangi netrukus išeisiu į žmones pelnytis duonos, reikia mokytis ir mandagumo; taigi pradedu nuo tavęs! Sveikinu tave, kad tavo paveikslas pateko į Saloną ir turėjo ten didelį pasisekimą. Skelbimą į „Pilkąjį apsiaustą" įdėjo Isakas be redaktoriaus žinios, ir tas jį perskaitęs apsiputojo iš pykčio, kadangi buvo prisiekęs, jog nieko iš tavęs neišeis. Taigi, sulaukęs pripažinimo užsieny, aišku, įgijai vardą ir namuose, ir man daugiau nebeteks gėdytis dėl tavęs.

Kad ko nors neužmirščiau ir išeitų kuo trumpiau, nes tingiu ir esu nusikamavęs nuo darbo gimdymo namuose, suskirstysiu savo laišką į

straipsnius, kaip daro „Pilkasis apsiaustas“, ir tu lengvai galėsi praleisti tą, kas tau bus neįdomu.

Politinė padėtis kuo toliau, tuo darosi įdomesnė; partijos papirkinėja viena kitą dovanomis ir atsakomosiomis dovanomis, taigi dabar visos yra pilkos. Ši reakcija tikriausiai baigsis socializmu. Labai karštai svarstomas klausimas padidinti lenų skaičių[36] iki keturiasdešimt aštuonių, nes šiuo metu ministro karjera lengviausiai pasiekiama, tam nereikia išlaikyti net liaudies mokyklos mokytojo egzaminų. Neseniai kalbėjausi su vienu savo moksladraugiu, buvusiu ministru, ir jis tvirtino, kad daug paprasčiau eiti ministro pareigas negu ekspedicijos sekretoriaus. Jo darbas esąs labai panašus į laiduotojo – tik pasirašyti! Mokėti skolos nereikia, juk yra dar vienas laiduotojas.

Spaudos reikalai tau, be abejo, žinomi! Apskritai ji dabar pavirto komercine, tikriau sakant, taikosi prie daugumos nuomonės, o dauguma, tai yra dauguma prenumeratorių, yra reakcingi. Sykį paklausiau vieną liberalųjį žurnalistą, kodėl jis taip gražiai rašė apie tave, nors visai tavęs nepažįsta. Jis atsakė, jog todėl, kad tavo pusėje esanti oficialioji nuomonė, tai yra didžiuma prenumeratorių. „O jeigu oficialioji nuomonė atsigręš prieš jį?“ – „ Tada, aišku, sumaišysiu jį su žemėmis!“

Turbūt supranti, jog tokiomis aplinkybėmis ištisa karta, užaugusi po tūkstantis aštuoni šimtai šešiasdešimt penktųjų metų, nesanti valdžioje, yra nusivylusi, todėl jie nihilistai, o kitaip sakant, spjauna į viską arba ieško naudos tapdami konservatoriais, nes tapti liberalais šitokiomis sąlygomis – tegu velniai griebia!

Ekonominė padėtis labai sunki. Pinigų resursai, ypač mano, išsekę; net patikimiausių popierių, su dviejų medicinos licenciatų parašais, nepriima joks bankas.

Akcinė bendrovė „Tritonas“, kaip tu žinai, likviduota tokiomis sąlygomis, kad direktoriai ir likvidatoriai pasiėmė visas spausdintas akcijas, o akcininkai ir deponentai gavo iš žinomos Norčiopingo akcinės bendrovės (vienintelės, kuri šiais sukčių laikais pateisino save) įvairių litografinių popierėlių; aš mačiau našlę, kuri nešėsi visą krūvą tokių obligacijų su marmuro fonu; tai dideli gražūs lakštai, atspaus-

dinti raudonai ir žydrai, ant kurių išgraviruota 1000 kr., o apačioje tartum laiduotojai surašyti asmenys, iš kurių bent trys buvo Serafimo ordino kavalieriai.

Bičiulis ir brolis Nikolausas Falkas, kuriam nusibodo verstis privačiomis paskolomis, kadangi tai neteikė tiek garbės, kiek teikia oficialios, nusprendė susidėti su keliais išmanančiais (!) žmonėmis ir įsteigti banką. Programos naujovė tokia: „Kaip rodo patirtis – iš tiesų liūdna patirtis! – (įsidėmėk, jog autorius Levinas!) – depozito kvitas nėra pakankama garantija atsiimant kitų rankoms patikėtą turtą, tai yra deponuotus pinigus, todėl mes, žemiau pasirašę, vadovaudamiesi nesavanaudišku akstinu padėti tėvynės pramonei ir noru užtikrinti visuomenės indėlių saugumą, steigiame banką, kurį pavadinome „Indėlių garantijos akcinė bendrovė". Mūsų sumanymas yra naujas ir patikimas todėl (nes visa, kas nauja, yra patikima), kad deponentai vietoje beverčių depozityvo kvitų gauna vertybinius popierius už visą įneštą sumą" ir t. t. Bendrovė dar tebegyvuoja, ir gali įsivaizduoti, kokie vertybiniai popieriai išduodami vietoj deponento kvito! Savo aštria akim Falkas tuoj pamatė, kokią milžinišką naudą galima turėti iš Levino, puikiai išmanančio ekonomiką ir įžvelgiančio žmogaus prigimtį; tačiau, norėdamas jį tinkamai paruošti ir kaip reikiant supažindinti su visomis bendrovės veiklos, ypač juridinės, klystkelėmis, jis pirmiausia parklupdė jį su vekseliu ir privertė bankrutuoti. Po to apsireiškė kaip gelbėtojas ir padarė jį savotišku ekonominiu patarėju, suteikęs direkcijos sekretoriaus titulą, dabar Levinas sėdi atskiram kambarėlyje ir neturi teisės pasirodyti banke. Direktoriaus pavaduotojas Isakas; jis išlaikė egzaminus (lotynų, graikų ir hebrajų kalbų, taip pat jurisprudencijos bei filosofijos kandidato ir už visus dalykus gavo aukščiausią įvertinimą – apie jo egzaminus, žinoma, buvo rašyta „Pilkajam apsiauste"!). Dabar studijuoja teisę, o nulikdamas dar spekuliuoja. Jis kaip ungurys, turi devynis gyvenimus ir gyvena iš nieko! Negeria jokių svaiginamųjų gėrimų, nevartoja nikotino; ir apskritai nežinau, ar turi kokių ydų, bet jis pasibaisėtinas! Laiko geležies krautuvę Herniosande, tabako krautuvę Helsingforse ir galanterijos krautuvę Sioderteljėje, be to, Stokholmo pietiniam priemiestyje kelios lūš-

nos jo nuosavybė! Jis ateities žmogus, sako kai kas, o man regis, dabarties! Kitas draugužis, Levis, po „Tritono“ likvidacijos, vėl ėmė verstis privačia veikla, sako, jog jam sekasi puikiai. Jis esą paprašęs parduoti jam vienuolyną Uplande ir ketinąs šį restauruoti pagal naują stilių, kurį sumanė jo dėdė Menų akademijoje. Tačiau jo prašymas buvo atmestas. Levis be galo įsižeidė ir parašė į „Pilkąjį apsiaustą“ straipsnį, pavadintą „Žydų persekiojimas devynioliktame amžiuje“, ir tuo pelnė didžiausias išprususios visuomenės simpatijas, o dabar šio savo manevro dėka gali kada panorėjęs tapti riksdago deputatu. Be to, iš savo bendratikių (tartum Levis ką nors tiki) gavo padėkos raštą, kuriame jie dėkoja jam (tai buvo išspausdinta „Pilkajam apsiauste“) už žydų „teisių“ gynimą (pirkti vienuolyną!). Raštas buvo įteiktas per „Žaliojo medžiotojo“ šventę, kur buvo pakviestas visas pulkas švedų (aš visada žydų klausimą parodau tinkamoj plotmėj – etnografinėj!) valgyti sudvisusių lašišų ir gerti išsivadėjusio vyno. Ta proga sujaudintas dienos didvyris (žiūrėk „Pilkąjį apsiaustą“) padovanojo dvidešimt tūkstančių kronų (akcijomis!) „Puolusių Evangelijos tikėjimo berniukų prieglaudai“ (visur kur kiša tikėjimą!). Aš buvau šventėje ir mačiau, ko niekad nebuvau matęs – Isaką girtą! Jis prisipažino nekenčiąs manęs, tavęs, Falko ir visų baltųjų – vadino mus čia „baltaisiais“, čia „vietiniais“, čia *„roche“;* nežinau, ką reiškia paskutinis žodis, bet kai jis ištarė jį, aplink mus susigrūdo spiečius „juočkių“, tokių grėsmingų, kad Isakas tuoj įsivedė mane į gretimą kambarį. Ten stačiai prapliupo: pasakojo, kaip jis kentėjo mažas būdamas Klaros mokykloje, kaip mokytojai ir moksladraugiai skriaudė ir niekino jį; kaip gatvėje vaikai tąsė už plaukų. Labiausiai sujaudino jo pasakojimas apie tarnybą kariuomenėje: kaip jį pastatydavo priešais rikiuotę ir liepdavo kalbėti „Tėve mūsų“ ir kaip tyčiodavosi iš jo, kad jis nemokėjo. Jo istorija pakeitė mano požiūrį į jį ir jo giminę.

Religinis snobizmas bei labdarybės cholera siautėte siautėja, ir todėl gyventi tėvynėje labai malonu. Tu prisimeni dvi šėtono išperas: ponią Falk ir revizorienę Human; šlykščios, pasipūtusios, tūžmingos ypatos bastosi, neturėdamos ko veikti; tu prisimeni vaikų lopšelį ir jo galą; dabar jos įsteigė „Magdalenos namus“, ir pirmoji ten priimta –

su mano rekomendacija – Marija iš Naujosios gatvės! Toji vargšelė išskolino visas savo santaupas vienam pameistriui, o šis pabėgo nieko negrąžinęs. Dabar ji džiaugiasi, kad viską gauna dykai ir vėl tapo gerbiama. Begalinius pamokslus, kurie neatskiriami nuo šitokios veiklos, girdi, šiaip taip iškęsianti, jeigu tik rytais gausianti puodelį kavos.

Tikriausiai prisimeni *pastorių Skorę;* jis negavo primarijaus vietos, ir todėl dabar iš apmaudo renka lėšas naujai bažnyčiai, ir spausdintuose aukų lapuose, kuriuose pasirašę turtingiausi Švedijos magnatai, šaukiamasi visuomenės gailiaširdingumo. Bažnyčia, kuri bus tris kartus didesnė už Blasieholmeno[37], o bokštas sieks debesis, stovės ten, kur dabar stovi Šventosios Kotrynos bažnyčia; pastaroji bus išpirkta ir nugriauta, kadangi paaiškėjo, jog ji jau nepatenkina tų didelių dvasinių poreikių, kurių nūnai kupina švedų tauta. Surinkta suma jau tokia didelė, kad teko paskirti buhalterį (su nemokamu butu ir apkūrenimu) jai tvarkyti. Spėk, kas tasai buhalteris? Nagi Struvė! Paskutiniu metu jis pasidarė truputį dievotas – aš sakau truputį, kadangi ne per daug, tačiau šiuo atveju visai pakankamai: juk jis apsuptas tikinčiųjų. Tai jam anaiptol netrukdo darbuotis laikraštyje ir išgerdinėti; bet jo širdis nesuminkštėjo; atvirkščiai, jis siunta ant visų, kurie nenusirito į balą, nes, tarp mūsų kalbant, pats jau neišsikapanoja iš jos; užtat jis nekenčia Falko ir tavęs ir žadėjo „pribaigti" jus, kai tik ką nors apie jumis išgirs. Tuo tarpu, kad galėtų persikelti į buhalterio butą ir pleškinti malkas, turėjo susituokti, tą jis ir padarė slapčiomis Baltajam kalne. Aš buvau jų liudytojas (aišku, girtas) ir mačiau visą spektaklį. Žmona irgi atsidavė Dievo malonei, sužinojusi, jog tai kilnu...

Lundelis visiškai prarado tikėjimą ir dabar tapo tiktai direktorių portretus, o tai jam atvėrė kelią į Menų akademiją. Jis dabar taip pat nemirtingas, kadangi vienas jo paveikslas pateko į Nacionalinį muziejų. Būdas labai lengvas ir sektinas: Smitas padovanojo muziejui Lundelio tapytą žanrinį paveikslą, o Lundelis dykai nutapė jo portretą! Gražu? Ar ne?

Romano pabaiga. Vieną sekmadienio priešpietę, tą trumpą šventa atilsio valandėlę, kai neerzina šiurpus varpų skambesys, aš sėdėjau savo kambaryje ir rūkiau. Staiga kažkas pasibeldžia į duris ir įeina

augalotas dailus vaikinas, aiškiai pažįstamas – nagi Renjelmas. Pradedam kits kitą klausinėti. Jis esąs didelio fabriko valdytojas, savo likimu patenkintas. Dar sykį pasibeldžia. Įeina Falkas (plačiau apie jį paskui!). Įsišnekam apie senus laikus ir bendrus pažįstamus! Galų gale po karštų kalbų ateina toji įprastinė akimirka, kai visi nutyla, pasidaro keista pauzė. Renjelmas paima knygą, kuri jam arčiausia, perbėga akimis ir pradeda balsiai skaityti:

– „*Cezario pjūvis.* Disertacija, kuri, garsaus medicinos fakulteto leidimu, bus ginama viešai mažojoje gustavianiškoje auditorijoje".

– Vien klaikūs paveikslai; kas ta nelaimingoji, kuri po mirties turėjo būti šitaip iškoneveikta!

– Žiūrėk, – pasakiau. – Antram puslapyje parašyta.

Jis vėl skaito.

– „Dubens kaulai, Nr. 38, iš Akademijos patologinės kolekcijos..." Ne, ne tas. „Netekėjusi Agnesė Rundgren..."

Vaikinas išbąla lyg kreida, turi atsikelti ir gurkštelti vandens.

– Ar tu ją pažinojai? – paklausiau bandydamas jį išblaškyti.

– Ar pažinojau? Ji vaidino N-čiopingo teatre, paskui atvažiavo į Stokholmą ir dirbo kavinėje, pasivadinusi Beda Peterson.

Kad tu būtum matęs Falką! Kilo scena, kuri baigėsi tuo, kad Renjelmas iškeikė moteris apskritai, o Falkas ėmė karštai įrodinėti, kad moterys skiriasi viena nuo kitos kaip angelai nuo velnių! Ir kalbėjo taip graudžiai, kad Renjelmui ašaros pasirodė akyse.

Taip, Falkas! Aš jį pasitaupiau pabaigai. Falkas susižadėjęs! Kaip tai atsitiko? Nagi pats šitaip pasakojo: „Mes pamatėm vienas kitą!" Kaip žinai, aš niekada neturiu gatavos nuomonės, o kiekvieną kartą vadovaujuosi nauja patirtim, bet iš to, ką mačiau iki šiol, galiu daryti išvadą, jog meilė toks dalykas, apie kurį mes, viengungiai, nieko neišmanom; ką mes vadinam tuo vardu, yra tik paleistuvystė! Juokis, senas šaipūne!

Tik blogose pjesėse esu matęs taip staigiai keičiantis charakterį, kaip tą kartą pasikeitė Falkas. Bet žinok, ne taip greitai jam pavyko susižadėti. Tėvas, senas našlys, egoistas, pensininkas, savo dukterį laikė kapitalu, ištekėjusi už turtingo jaunikio ji būtų garantavusi jam malo-

nią senatvę (labai įprasta aplinkybė!). Jis griežtai atsakė: ne! Kad būtum tada matęs Falką! Kiek kartų ėjo pas senį, o tas veja lauk, bet ir vėl eina ir drožia tiesiai į akis, kad jie susituoksią ir be jo leidimo, jeigu nenori tartis gražiuoju; nežinau, bet spėju, kad net susipešę buvo! Ir štai vieną vakarą Falkas lydėjo savo sužadėtinę namo iš jos giminaičių, kur nekviestas buvo įsibrovęs. Išėję į gatvę, pamatė žibinto šviesoje senį, rymantį prie lango – jie gyvena nedideliam namely Hornstulo gatvėje. Falkas pasibaladoja į vartus, beldžia visą ketvirtį valandos, bet niekas neatidaro! Tada perlipa per tvorą ir jį užpuola didelis šuo, bet jis sučiumpa šunį ir uždaro atmatų dėžėje (tik pamanyk, baikštuolis Falkas!); tada prikelia iš patalo kiemsargį ir liepia atidaryti; dabar jie kieme; dar lieka namo durys; jis pabeldžia į jas dideliu akmeniu, bet viduje nė garso; tada atsineša iš sodo kopėčias ir pasistato po senio langu (lygiai taip pat ir aš būčiau padaręs!) ir šaukia:

– Atidarykit duris, nes išmušiu langą!

Tada pasigirsta senio balsas iš vidaus:

– Tik pabandyk, bjaurybe, aš tave nušausiu!

Falkas išmuša langą! Kurį laiką tvyro mirtina tyla. Galų gale pro išdaužtą langą atsiliepia balsas:

– Čia tai bent! – (Senis kitados buvo kareivis.) – Tu man patinki, vaikine!

– Aš nedaužau langų, – pasako Falkas, – bet dėl jūsų dukters galiu kažin ką padaryti!

Ir viskas gerai baigėsi. Falkas susižadėjo. Žinok, kad po to, kai riksdagas ėmėsi didžiulės įstaigų reorganizacijos, atsirado dvigubai daugiau darbo vietų, o algos irgi padidėjo du kartus, jaunuolis dabar gali vesti net gaudamas žemiausios kategorijos atlyginimą! Falkas tuoksis rudenį! Ji tebedirba mokytoja kaip ir iki šiol! Aš labai menkai suprantu moterų klausimą, nes jis man nerūpi, bet, kiek esu prisižiūrėjęs, manau, jog mūsų karta išgyvendins azijatizmo likučius santuokoje. Abi pusės sudaro laisvanorišką sutartį, nė viena neatsisako savarankiškumo, nė viena nesistengia perauklėti kitos, nesmerkia viena kitos silpnybių ir susibičiuliauja visam gyvenimui, kuris nebus apnuodytas, jei viena pusė nereikalaus iš antros pernelyg didelio švelnumo.

Ponia Nikolaus Falk, toji labdarybės ragana, mano supratimu, stačiai *femme entretenue**, ir ji pati save tokia laiko; dauguma moterų teka dėl gero gyvenimo, kad nereikėtų dirbti ir taptų „ponia sau“; dabar labai mažai santuokų, dėl to kaltos tiek moterys, tiek vyrai! O Falkas tiesiog nesuvokiamas; jis su tokiu įkarščiu atsidavė numizmatikai, jog atrodo net šiurpu, tikrai, čia kurią dieną pasipasakojo man ruošiąs numizmatikos vadovėlį ir mėginsiąs įsiūlyti mokykloms dėstyti monetų mokslą; jis niekada neskaito laikraščių, nežino, kas dedasi pasaulyje, o mintis tapti rašytoju, regis, visai išgaravo iš galvos. Gyvena tik savo tarnybai ir savo nuotakai, kurią dievina; bet aš visu tuo netikiu. Falkas yra politinis fanatikas, kuris žino sudegsiąs, jei tik įpūs liepsną, užtat gesina ją savo uoliomis sausomis studijomis: tik aš manau, jog jam nieko neišeis, nors ir kaip jis varžo save, ko gero, vieną sykį įvyks sprogimas; tarp mūsų kalbant, man regis, kad jis priklauso vienai iš slaptų organizacijų, atsiradusių kontinente priešinantis reakcijai ir karinei savivalei. Kai aš neseniai riksdago salėje, skaitant sosto kalbą, pamačiau jį, apsitaisiusį haroldu, su purpurine mantija, plunksna prie skrybėlės bei lazda rankoje, stovintį sosto papėdėje (sosto papėdėje!), tada pagalvojau... et, gėda ir sakyti; o kai išėjo ministras ir paskelbė jo karališkosios didenybės siūlomą projektą, susijusį su valstybės padėtim ir jos reikmėm, Falko akyse išvydau žvilgsnį, bylojantį štai ką:

„Ką jo didenybė žino apie valstybės padėtį ir jos reikmes?“

Tai bent žmogus, tai bent žmogus!

Tikiuosi, jog nieko neužmiršau savo apžvalgoje. Taigi kol kas lik sveikas! Netrukus vėl parašysiu!

H. B.

* Išlaikytinė *(pranc.)*.

HEMSIO SALOS ŽMONĖS

Romanas

August Strinberg HEMSÖBORNA
Stockholm, Albert Bonniers Förlag, 1945

Pirmas skyrius

KARLSONAS PARSISAMDO UŽ BERNĄ IR PRAMINAMAS PLEVĖSA

Jis atsirado lyg viesulas vieną balandžio mėnesio vakarą, ant kaklo ilga šikšna pasirišęs Hioganeso molinę gertuvę[1]. Klara ir Loten atsiyrė burine valtim į Dalario prieplauką jo pasiimti; tačiau užtruko visa amžinybė, kol jie sulipo į valtį. Reikėjo iš krautuvininko gauti statinaitę dervos, užsukti vaistinėn gyvsidabrio tepalo paršui, po to į paštą nusipirkti ženkliuko, tada į Krukeną pas Fiją Liovstriom pasiskolinti gaidžio už ketvirtį pūdo plonų verpalų tinklui, o paskiausiai visi susirinko į užeigos namus, kur Karlsonas pavaišino kava ir sausainiais. Ir štai galų gale susėdo į valtį. Karlsonas panoro vairuoti, bet nemokėjo, nes iki tol niekad neregėjo burinio laivelio, užtat šaukė, kad pakeltų foką, kurio čia nebuvo.

Prieplaukoje stovintys locmanai ir muitinės budėtojai pradėjo šaipytis iš jo manevrų, nes štagas persisuko ir valtis atsigręžė prieš vėją.

– Ei, klausyk, tavo valtis kiaura! – šūktelėjo per vėją vienas locmano mokinys. – Užkimšk skylę! Greičiau!

Kol Karlsonas ieškojo skylės, Klara nustūmė jį šalin ir paėmė vairą, o Loten liepė irkluoti, šiaip taip jos atsuko valtį pavėjui, ir dabar ši vikriai pasileido link Aspiosundo.

Karlsonas buvo nedidukas vermlandietis, tiek paritus, tiek pastačius, žydrų akių, nosis lenkta kaip kablys. Guvus, linksmas ir smalsus, tik apie jūreivystę nieko nenutuokė, bet ir buvo pakviestas į Hemsio salą arti ir galvijų žiūrėti, nes kai senis Fludas pasimirė, o našlė liko šeimininkauti, nebebuvo kas tuos darbus dirba.

Tik kai Karlsonas bandė iškvosti merginas, kokia ten vieta ir visa kita, sulaukė ščeruose įprasto atsakymo.

– Ka nė nežinau! Ka negaliu pasakyt! Ka visai nežinau!

Ir liko nieko nepešęs!

Valtis teliūškavo tarp salų ir ščerų, uolose krykavo ledinės antys, eglyne ūkavo tetervinai; ji plaukė fiordais ir įlankomis, kol sutemo ir danguje įsižiebė žvaigždės. Tik tada atsidūrė vandens platybėje, kur žybčiojo Didysis švyturys. Šonuose kai kada pasitaikydavo gairelė ar garlaivių kelio ženklas, boluojantis lyg šmėkla; daiktais pasirodydavo dar nesutirpusi lytis tartum baltinti patiesta drobė, kartais iš juodo vandens išlįsdavo tinklo buja ir brūkšteldavo per valties šoną; nuo uolos pakildavo išgąsdinta žuvėdra ir klykdama prižadindavo jūrų kregždes, kurios pakeldavo velnišką triukšmą, o tolumoje, kur žvaigždės leidosi į jūrą, žybčiojo raudona ir žalia akys – ten didžiulis garlaivis gabeno ilgą virtinę apvalių šviesų, sklindančių pro salono iliuminatorius.

Viskas buvo nauja Karlsonui ir apie viską jis klausinėjo; ir tiek išgirdo atsakymų, jog aiškiai suprato atsidūręs visai svetimam pasaulyje.

„Jis iš žemyno“, – tai reiškė beveik tą patį, ką miestiečiui: „Jis iš kaimo“.

Valtis įsuko į užutėkį, kur nebebuvo vėjo, toliau teko darbuotis irklais. O kai netrukus įplaukė į dar vieną užutekį, pamatė žiburį, šviečiantį troboje tarp alksnių ir pušų.

– Štai mes ir namie, – pasakė Klara, ir valtis įšliuožė į siaurą properšą melduose, kurie sušnarėjo, užkliuvę už valties šonų, pažadino lydeką, ir ši sukiojosi smalsaudama aplink įlaidinę.

Sulojo kiemsargis, ir prie trobos sukruto žibintas.

Tuo tarpu valtį pririšo prie liepto ir ėmė krauti, ką pargabenę. Susuko burę ant rėjos, stiebą ištraukė, apvyniojo štagą. Dervos statinaitę išritino į krantą, netrukus rėčkos, ąsočiai, pintinės, ryšuliai kūpsojo ant liepto.

Karlsonas dairėsi aplinkui prieblandoje ir matė visai naujus ir neįprastus daiktus. Greta tiltelio plūduriavo skiaurė su špiliu, išilgai viso liepto buvo pritaisyta kartis, ir ant jos kabojo plūdės, lynai, kobiniai, grimzdai, virvės, įmetinės, kabliai, o ant paties liepto riogsojo strimelių statinės, geldos, rėčkos, kubilaičiai, dubenys, įmetinių dėžės; ant kranto ties prieplauka stovėjo pašiūrė, prigrūsta prievilų vandens medžioklei – gagų iškamšų, dančiasnapių, kuoduotųjų ančių,

klykuolių, ant rieklių gulėjo burės, stiebai, irklai, graibštai, irklatrinkės, semtuvai, laužtuvai ledui kapoti, tvoklės. Asloje stovėjo žaiginiai, o ant jų džiūvo strimelių tinklai sulig bažnyčios langais didumo, tinklai plekšnėms su tokiomis plačiomis kilpomis, kad galėjai ranką įkišti, tinklai ešeriams, nauji ir baltutėliai; o nuo prieplaukos lyg kokia dvaro alėja tiesėsi dvi eilės žardų, apkarstytų dideliais tinklais. Kitam gale alėjos dabar pasirodė žibintas, driekiantis šviesą ant smėlio tako, kuris žiburiavo nuo kriauklių šukių ir sudžiūvusių žuvų žiaunų, o tinkluose lyg šerkšnotas voratinklis žibėjo prikibę strimelių žvynai. Tačiau žibintas apšvietė ir susiraukšlėjusį, lyg nuo vėjo perdžiūvusį senos moteriškės veidą bei porą malonių akių, susitraukusių nuo židinio liepsnos. Priešais moteriškę tipeno šunėkas, gauruotas padaras, kuriam vis tiek buvo ar bėgti krantu, ar plaukti vandeniu.

– Na štai, brangučiai, jau ir namie, – pasveikino senoji. – O vaikiną ar turit?

– Kaipgi, aišku, turim, tetule, štai Karlsonas! – atsakė Klara.

Senoji nusišluostė dešinę ranką į prijuostę ir atkišo bernui.

– Būk sveikas, Karlsonai, kad Dievs duot patiktų pas mus. Mergaitės, ar kavos ir cukraus nepamiršot, ar bures įnešėt į pašiūrę? Tad eime, gausit ko nors užkąsti.

Ir visas pulkas patraukė kalneliu aukštyn, Karlsonas tylus, susirūpinęs, nekantraudamas sužinoti, kaip jam seksis naujoje vietoje.

Troboje kūrenosi krosnis, o baltas prailginamas stalas uždengtas švaria staltiese; ant stalo stovėjo degtinės butelis, persmaugtas per vidurį lyg smėlio laikrodis, o aplinkui išdėlioti Gustavsbergo puodukai[2], išmarginti roželėmis ir neužmirštuolėmis; be to, gulėjo šviežios duonos kepalas, skrebučių, lėkštė sviesto, cukrinė ir grietinėlės indelis – visas šis stalas Karlsonui pasirodė turtingas ir netikėtas tokiam užkampyje. Ir pati troba buvo neprasta, kiek ją valiojo apšviesti blykčiojanti krosnies liepsna ir lajinė žvakė, įstatyta į vario žvakidę, čia žvilgėjo raudonmedžio sekreteras su apsiblaususia politūra, žybčiojo lakuota sieninio laikrodžio dėžė ir varinė švytuoklė, ribuliavo ilgų medžioklinių šautuvų sidabro inkrustacijos vamzdžiuose, blizgėjo aukso raidės postilių, psalmynų, kalendorių ir ūkininko žinynų nugarėlėse.

– Prašom, Karlsonai, – pakvietė senoji, ir Karlsonas, naujųjų laikų kūdikis, per daug nesiragino, tuoj žengė vidun ir atsisėdo ant suolo, o mergos paėmė jo skrynelę ir įnešė į virtuvę kitoje pusėje priemenės.

Senoji nukėlė kavinuką nuo kablio ir įmetė džiovintos žuvies odos, kad kava būtų skaidresnė, vėl pakabino virš ugnies truputį pavirti ir dar sykį, primygtiniau, pakvietė Karlsoną prie stalo.

Bernas sėdėjo maigydamas kepurę ir tykodamas palankaus vėjo burėms išskleisti, nes tvirtai nusprendė gražiuoju sutarti su šeimininke, tik dar nežinojo, ar senoji iš tų, kuriems patinka plepūs žmonės, taigi norėjo išsiaiškinti, į kokį krantą pasukti.

– Baisiai gražus sekreteras, tataigis, – pradėjo jis, čiupinėdamas varinius papuošimus.

– Hm, – atsiliepė senoji. – Tik viduj ne kažkas.

– Oho, ką jau čia, – paramino Karlsonas, kišdamas mažąjį pirštą į durelių rakto skylutę. – Turbūt nemažai užspausta!

– Et, iš pradžių buvo vienas kitas skatikas, kai iš varžytynių parsivežėm, tik paskui Fludą reikėjo laidoti, Gusteną į kariuomenę suruošti, o čia dar ir iš ūkio nieko naudos. Dar susimanėm trobą naują statyti, visai be reikalo, taip ir sunyko. Dėkis cukraus, Karlsonai, išgerk kavos.

– Ar tai aš turėčiau pradėt? – pasimuistė bernas.

– Taigi, juk nieko daugiau nėra namie, – atsakė senoji. – Mano brangiausias sūnelis vis su šautuvu ant vandens ir dar Normaną traukia su savim, užtat ir nėra kas dirba. Jiems kad tik greičiau iš namų, kokį paukštį nupleškint, o gyvuliai ar žuvys buvę nebuvę, matai, Karlsonai, todėl ir atvažiavai čia tvarkos padaryt; būsi lyg vyresnis ir tuos vaikius gal kiek prižiūrėsi. Gal skrebutį paimtum, Karlsonai?

– Matai, tetule, jeigu aš čia būsiu už vyresnį, ir kad kiti manęs klausytų, ir kad būtų tvarka, tai be paramos neapsieisiu, juk žinau, bene gali su tokiais vaikiais kaip lygus su lygiu, – rado už ko įsitverti Karlsonas, supratęs kur šuo pakastas. – Į žuvininkystę neketinu leistis, mat nieko neišmanau, o prie žemės kas kita, čia ir patarti galėsiu.

– Taigi, rytoj matysim, bus sekmadienis, pasišnekėsim su šviesa. O dabar, Karlsonai, išgerk dar vieną ir eik gulti.

Senoji vėl įpylė jam kavos, o Karlsonas pasiėmė smėlio laikrodį ir kokį ketvirtadalį susivertė į puoduką. Murktelėjęs gurkšnelį panoro tęsti nutrūkusią šneką, kuri labai jam glostė širdį. Bet senoji jau pakilusi triūsė prie viryklės, mergos lakstė tai lauk, tai į vidų, o paskui kieme sulojo šuo, visiems parūpo, kas ten.

– Štai ir berniukai namie, – pasakė senoji.

Dabar lauke pasigirdo balsai, sucaksėjo batų pakaustai į akmenis, ir pro spriges ant palangės Karlsonas pamatė mėnesienoje du vyriškus šešėlius su šautuvais ant pečių ir kuprinėmis už nugarų.

Šuo suamsėjo priemenėje, o netrukus atsidarė durys. Trobon įžengė sūnus su guminiais batais ir jūreiviška palaidine; išdidžiai, laimingo medžiotojo mina nutrenkė kuprinę ir ryšį gagų ant stalo prie durų.

– Labas vakaras, motin, štai ir mėsa! – pasisveikino jis, dar nepastebėdamas naujoko.

– Labas vakaras, Gustenai. Ilgai užtrukot, – atsakė senoji, nejučiomis smalsiai žvilgčiodama į dailius gagų gaigalus su juodais lyg anglis ir baltais kaip kreida apdarais, su rausvais gūžiais ir jūros žalumo kaklais. – Žiūriu, neblogai sekėsi medžioklė. O čia Karlsonas, kurio laukėm!

Sūnus įdėmiai pasižiūrėjo savo mažomis dygiomis akutėmis pro skaisčiai raudonas blakstienas, ir jo veidas paniuro.

– Labas vakaras, Karlsonai, – tarė jis trumpai ir baugščiai.

– Ir tau labas vakaras, – ramiai atsakė bernas, pasiruošęs tuoj parodyti viršų, kai sužinos, kas vaikis per vienas.

Gustenas atsisėdo į krikštasuolę, susidėjo alkūnes ant palangės, o kai motina įpylė kavos, tuoj kliūstelėjo į ją degtinės ir pro kaktą ėmė dėbčioti į Karlsoną, kuris paėmęs žiūrinėjo paukščius.

– Dailūs paukščiai, iš tikrųjų, – pasakė Karlsonas, čiupinėdamas krūtinėles ir tikrindamas, ar riebūs. – Ir pašauti gerai, kaip regiu.

Užuot atsakęs, Gustenas šelmiškai nusiviepė, nes išgirdo, kad bernas nieko neišmano apie šaudymą, jei giria jo darbą, juk buvo sugadinęs plunksnas ir dabar iš tokių jau nepadarysi prievilo.

Bet Karlsonas plepėjo išsijuosęs, negalėjo atsigėrėti ruonio odos kuprinėmis, gyrė šautuvą ir dėjosi esąs mažytis mažytis, taip nieko nenutuokiąs apie vandens gyvenimą, dar labiau, negu iš tikrųjų buvo.

– Kur palikai Normaną? – paklausė motina, jau pradėjusi snausti.

– Krauna įrankius į pašiūrę, – atsakė Gustenas, – tuoj ateis.

– O Rundkvistas jau atsigulė, laikas visiems, Karlsonas turbūt pavargęs po ilgos kelionės. Aš parodysiu patalą, eime su manim.

Karlsonas mielai būtų pasilikęs ir žiūrėjęs, kol smėlio laikrodis išvarvės, bet užuominos buvo labai aiškios, ir jis jau nebedrįso gundytis. Senoji nuvedė jį virtuvėn ir tuoj grįžo pas sūnų, kuris bemat atgavo drąsą.

– Na, kaip jis tau? – paklausė senoji. – Regis, sąžiningas ir paslaugus.

– Ne-e! – nutęsė savo atsakymą Gustenas. – Netikėk juo, mama, tauškia niekus.

– Et, ką tu kalbi; tai kas, kad šnekus, bet, matyt, darbininkas.

– Kaip kažin ką, mama, tikras plevėsa, ir mes daug vargo turėsim, kol juo atsikratysim. Bet nesvarbu; tegul užsidirba sau duoną, tik prie manęs kad nė iš tolo neljstų. Tu niekada neklausai, ką aš tau sakau, bet pamatysi, dar pamatysi! Ir gailėsies, kai jau bus per vėlu! Kaip buvo su seniu Rundkvistu? Liežuvį trilinką raitė, o kupros nevaliojo palenkti, viena bėda, lauk, kol kojas išties. Tikri veidmainiai – katrie greiti pašnekėt, tie greiti ir paėst.

– Et, Gustenai, tu kaip tavo tėvas; niekad tau žmogus neįtiks, ir nežinai, ko iš jo nori! Juk Rundkvistas ne jūreivis, jis nuo žemės; bet moka tiek, kiek kitas toli gražu; o jūreivių iš kur paimsi, visi jie laivyne, muitinėse, locmanai, čia gali sulaukti tik kaimiečio. Užtat ir tenka imti, ką gauni.

– Aišku, kas to nežino, niekas nenori tarnauti, kiekvieną traukia valdiškas darbas, užtat ir eina visokie pasturlakai iš kranto. Kas gi patikės, kad doras žmogus be niekur nieko belstųsi į ščerus, dėl to aš dar sykį kartoju: nežiopsok!

– Et, Gustenai, verčiau pats nežiopsok, – vėl prašneko senoji, – pats galėtum rūpintis savo namais, juk čia viskas bus tavo, geriau imtumeis darbo, užuot bastęsis ir dar kitus tempdamas sykiu kaip dabar.

Gustenas pačiupinėjo vieną gagą ir atsakė:

– Klausyk, motin, juk ir tau maga kepsnį ant stalo regėti, kai visą žiemą čiaumojom tik sūdytą ir džiovintą žuvį, dėl to nešnekėk. Ir dar atmink – aš nelandžioju po smukles, taigi kuo nors reikia širdį paguost. Valgyt netrūksta, banke pasidėję vieną kitą skatiką, trobos nepūva; o jei sudegs, irgi nenueis niekais, juk viskas apdrausta.

– Taip, trobos nepūva, aišku, bet visa kita suirę subirę; tvoras reikia ramstyti, griovius kasti, tvarto stogas prakiuręs, galvijams lietus nugaras skalbia; lieptas irgi sugriuvęs, valtys perdžiūvusios kaip kempės, metas tinklus lopyti, rūsį taisyti. Ai, ai, ai, šitiek visokių darbų, o patys nepasidaro. Bet pažiūrėsim, gal dabar bus kitaip, juk dėl to ir žmogų ėmėm, gal Karlsono čia tik ir trūko.

– Gerai, gerai, tesižino! – burbtelėjo Gustenas ir pašiaušė savo trumpus kaip šeriai plaukus. – O štai ir Normanas! Eikš, Normanai, išgersi šlakelį.

Normanas, plačiapetis, baltaplaukis, vos prasikalusiais baltais ūsiukais, mėlynų akių, įžengė į trobą ir, pasisveikinęs su senąja, klestelėjo šalia savo medžioklės draugo. O tada abu didvyriai išsitraukė iš liemenės kišenių molines pypkes, prisigrūdo „Juodojo inkaro“ ir, gurkšnodami kavą su degtine, kad pradės nuo pradžių, šūvis po šūvio, svarstyti savo žygius jūroje. Apčiupinėjo paukščių peršautas vietas, suskaičiavo šratus, aptarė, kiek buvo prašovę pro šalį, apmetė naujų iškylų planus.

Tuo tarpu Karlsonas nuėjo į virtuvę, kur jo laukė paklotas guolis.

Virtuvė buvo erdvi, be lubų, panaši į laivą su pakeltu aukštyn kiliu, pilna visokiausio gero. Aukštai, po pat aprūkusiu šelmeniu, ant karčių, sukrauti tinklai ir žvejybos reikmenys; žemiau džiūvo lentos valčiai; karojo linų ir kanapių grįžtės, inkarai, geležgaliai, svogūnų pynės, žvakės, stovėjo spintelė maistui; ant skersinės karties – ilga eilė naujų prievilų; ant kitos užmestas avikailis; nuo trečios kadaravo guminiai batai, megztiniai, viršutiniai ir apatiniai marškiniai, kojinės; tarp sijų prakištas virbas ir ant jo suverti kiauraviduriai kepalai duonos, ungurių odos, įmetinės ir palaidynės.

Palei langą stovėjo nedažytas stalas, o pasieniais trys ištraukiamos kanapos, paklotos švariomis, nors ir storomis paklodėmis.

Senoji parodė Karlsonui, kuri vieta jo, ir išėjo su žvake, palikusi Karlsoną prieblandoje, nes čia vos vos švietė žarijos viryklėje ir ant grindų driekėsi mėnesienos ruoželis, skersai išilgai sudalintas į kvadratėlius kaip ir langas. Padorumo sumetimais einant gulti nebuvo degamos žvakės, nes mergos taip pat gulėjo virtuvėje, ir Karlsonas pradėjo rengtis tamsoje. Nusivilko švarką, nusiavė batus, išsiėmė iš liemenės kišenėlės laikrodį ir taisėsi užsukti prie žarijų šviesos. Įkišo raktelį į skylutę ir ėmė veržti nelabai įgudusia ranka, nes laikrodžiu naudodavosi tik sekmadieniais bei šiaip ypatingais atvejais, ir staiga išgirdo užkimusį balsą pataluose:

– Žiūrėk, kipšas, ir laikrodį turi!

Karlsonas krūptelėjo, pasilenkė ir židinio šviesoje išvydo akis bei susivėlusią galvą, paremtą plaukuotomis rankomis.

– O kas tamstai darbo? – burbtelėjo Karlsonas, nenorėdamas tylėti.

– Sakai, temsta, tai žinia, koks čia darbas! – atsiliepė galva. – Matyt, esi ne iš kelmo spirtas, kad batų aulai tymo.

– Aha, o kaip tu manei, aš dar ir kaliošus turiu!

– O Jėzau, ir kaliošus turi; tai, ko gero, ir gurkšnį pasiūlysi!

– Aišku, o ko gi ne, – tvirtai atsakė Karlsonas ir nuėjo pasiimti gertuvės. – Štai, prašom, į sveikatą.

Jis atsikimšo gertuvę, truktelėjo pats ir padavė anam.

– O dangaus šviesybe, bene degtinė. Na, būk sveikas į mūsų kaimą atkeliavęs! Aš tave, Karlsonai, vadinu „tu“, o mane vadink mulkiu Rundkvistu, mat taip čia sako.

Ir palindo po antklode.

Karlsonas pasikabino laikrodį ant vagio, o batus pasistatė vidury aslos, kad būtų matyti raudono tymo aulų atvartai, tada nusitaisė ir taip pat susirangė į patalą. Viduje buvo tylu, tik Rundkvistas šnarpštė prie krosnies. Karlsonas gulėjo atsimerkęs ir mąstė apie ateitį; rodės, kaip vinis įsmigo į galvą senosios žodžiai, kad jis čia bus lyg vyresnysis ir pastatys ūkį ant kojų. Galvą maudė, tvinkčiojo, rodės, votis kyla. Gulėjo ir galvojo apie raudonmedžio sekreterą, apie sūnaus raudonus plaukus ir įtarias akis. Matė save vaikštantį su dideliu ryšuliu raktų, suvertų ant vielos ir skambančių kelnių kišenėje, paskui kažkas atei-

na ir prašo pinigų, jis pakelia prijuostę, kresteli dešinę koją, įkiša ranką į kišenę ir jaučia prie šlaunies raktus; pasuka ryšulį tarsi pakulų gniūžtę, susiranda patį mažiausią nuo sekretero durelių, įkiša į skylutę, lygiai kaip buvo įkišęs pirštą šįvakar, bet rakto skylutė, tartum akies lėlytė, apvalėja, eina didyn ir pasidaro juoda kaip šautuvo vamzdis, o kitam gale vamzdžio jis mato raudonas kaip žuvies sūnaus akis, žiūrinčias įdėmiai, klastingai, rodos, saugo nuo jo auksą.

Girgžtelėjo virtuvės durys, ir Karlsonas pabudo iš snaudulio. Vidury aslos, kur buvo pasislinkusi mėnesiena, stovėjo dvi baltos figūros, kurios tuoj šmurkštelėjo į patalą, kanapa baisiausiai subraškėjo kaip valtis, atsitrenkusi į suklypusį lieptą, paskui sučežo, sukuždo po patalais, galiausiai viskas nutilo.

– Labanakt, mergaičiukės, – pasigirdo mieguistas Rundkvisto balsas. – Sapnuokit mane, būkit gerutės.

– Irgi mat, to betrūko, – atsakė Loten.

– Nutilk, nešnekėk su tuo šlykštyne, – perspėjo Klara.

– Juk jūs... tokios... dailutės! Kad aš toks būčiau kaip jūs! – atsiduso Rundkvistas. – Viešpatie Dieve, pasensti ir jau nieko negali, vargas, ne gyvenimas. Labos nakties, mergaičiukės, ir saugokitės Karlsono, jis turi laikrodį ir tymo aulinius! Taigi, taigi, Karlsonui vienas džiaugsmas! Kas buvo, tas pražuvo, džiaugias tas, kam merga kliuvo. Ko jūs ten prunkščiat sugulusios! Klausyk, Karlsonai, ar neduotum dar gurkšnelio, čia nuo kamino taip pasiutusiai traukia šaltis.

– Ne, daugiau neprašyk, aš jau migsiu, – burbtelėjo Karlsonas, prižadintas iš svajų apie ateitį, kur nebuvo nei degtinės, nei mergų ir kur jis jau viešpatavo kaip vyresnysis.

Vėl stojo tyla, tik pro dvejas duris sklido neaiškūs medžiotojų balsai ir tarpais vėjas suklebendavo krosnies kaištį.

Karlsonas užsimerkė ir snūsdamas išgirdo, kaip Loten kažką murma po nosim, pradžioj nieko nesusigaudė, bet pamažu įsiklausė ir suprato: irneleiskmūsųgundyti, betgelbėkmusnuopiktoamen. Labanakt, Klara, saldžių sapnų!

Netrukus abi mergos jau ramiai pūtavo, o Rundkvistas taip parpė, kad langai drebėjo, nežinia, ar iš tikrųjų, ar tyčia. Tik Karlsonas nega-

lėjo užmigti ir nė pats nesuprato, ar miega, ar ne, bet paskui kažkas kilstelėjo antklodę, ir storas suprakaitavęs kūnas įsirangė šalia jo.

– Čia aš, Normanas! – išgirdo jis greta meilikaujantį balsą ir suprato, kad tai bernas, su kuriuo jam teks nakvoti vienoje lovoje.

– Oho, šaulys parsirado, – pakalbino Rundkvistas užkimusiu bosu. – Maniau, jog nelabasis ten pyškina šeštadienio vakarą.

– Pyškintum ir tu, Rundkvistai, tik kad šautuvo neturi, – atkirto Normanas.

– Gal manai, kad nemoku? – nepasidavė senis, norėjo, kad jo žodis būtų paskutinis. – Aš irgi tratinu žvirblius, net iš patalo neišlįsdamas.

– Ar užgesinot ugnį? – pasigirdo iš priemenės maloningas senosios balsas.

– Žinoma! – atsakė visi choru.

– Tada labanakt!

– Labanakt, tetule!

Ir vėl visi ilgai dūsavo, pūkštė, šnypštė, pūtavo, kol pasigirdo knarkimas.

Tik Karlsono dar ilgokai neėmė miegas, jis skaičiavo langų stiklus, stengdamasis kaip nors susišniurinti.

Antras skyrius

SEKMADIENIO POILSIS IR SEKMADIENIO DARBAI; GERAS GANYTOJAS IR BLOGOS AVYS; SLANKOS GAUNA KO VERTOS, O BERNAS GAUNA KAMARĖLĘ

Kai pragydus gaidžiui Karlsonas pabudo sekmadienio rytą, visos lovos buvo tuščios, mergos tik su apatiniais sijonais stovėjo prie viryklės, o virtuvė buvo sklidina skaisčių saulės spindulių.

Karlsonas vikriai užsimovė kelnes ir išėjo į kiemą praustis. Tenai, ant tuščios strimelių statinės, jau sėdėjo jaunasis Normanas, o visų galų meistras Rundkvistas su švariu antkrūtiniu, plačiu lyg laikraščio

lapas, ir geriausiais savo auliniais batais kirpo jam plaukus. Karlsonui buvo parodytas geležinis katilas be kojelių, atstojantis dubenį, ir jis, pasikabinęs žiupsnį žaliojo muilo, šventadieniškai nusiprausė.

Pro trobos langą buvo matyti strazdanotas išmuilintas Gusteno veidas – išdarinėdamas visokias klaikias grimasas, jis spoksojo į veidrodžio šukę, pramintą sekmadienio veizėtuve, ir brūžino žandus skustuvu, blykčiojančiu prieš saulę.

– Ar ketinat važiuoti bažnyčion? – vietoj labo ryto paklausė Karlsonas.

– Ne, taip tankiai nelankom Dievo namų, – atsakė Rundkvistas. – Mat dvi mylios irtis ten ir dvi mylios vėl šen, nuodėmė šventą dieną tokiais niekais prasidėt.

Loten išėjo lauk plauti bulvių, o Klara į svirną atnešti sūdytos žuvies iš statinės, arba šeimyninio kapo, kur buvo sukišta visokia smulkmė, nugaišusi tinkle ar skiaurėje ir nebetinkama laikyti, užtat ji buvo susūdyta kaip pakliuvo, nepaisant asmenybės, ir skirta kasdieniam vartojimui. Čia glaudėsi šonais prie kita kitos balkšvos kuojos ir skaisčios raudės; karšiai, pūgžliai, vilkžuvės, ešeriai, lydekaitės, plekšnės, lynai, vėgėlės, sykai; visos su kokia nors bėda: perplėštom žiaunom, išskobta akim, žeberklo persmeigta nugara, perdrėkstu šonu ir taip toliau. Ji paėmė kelias saujas, nuplovė didžiumą druskos ir sumetė viską į puodą.

Kol ant ugnies virė pusryčiai, Karlsonas apsirengė ir pasisukiojo po kiemą, apžiūrėjo sodybą.

Troba, aiškiai sudurstyta iš dviejų, stovėjo ant kalvelės pietiniame gale visai seklios ilgos įlankėlės, įlindusios toli į sausumą ir taip atokiai nuo fiordo, kad jūros visai nebuvo matyti, rodės, jog čia tik ežerėlis vidury sausumos. Nuo kalvos į visas puses leidosi slėnis su ganyklomis ir pievomis, pakraščiais apaugusiomis beržais, alksniais ir ąžuolais. Šiaurinę įlankos pusę nuo šaltų žiemos vėjų gynė aukštumėlė su tankiu eglynu, o pietinėje salos dalyje augo guotais pušys, berželiai, tarp jų tvyrojo kimsynai, pelkės, o vienur kitur driekėsi rėželis ariamos žemės.

Ant kalvelės šalia trobos stovėjo klėtis, o kiek atokiau riogsojo naujasis namas, didžiulis pastatas iš rąstų, su čerpių stogu, kurį senis

Fludas buvo susirentęs sau kaip išimtinę, bet taip šis ir liko tuščias, nes šeimininkė nenorėjo čia gyventi viena, o be to, apkūrenti dvi trobas būtų per daug suėję miško.

Dar toliau, ganyklų pusėje, buvo tvartas ir kluonas; ūksmingų ąžuolų pavėsyje prigludusi pirtis ir bulvinė, o pačiam pietiniam ganyklos krašte kyšojo apgriuvusios kalvės stogas.

Įlankėlės gale – prieplauka, valčių pašiūrės, netgi vieta laivams stovėti.

Karlsonas nesižavėjo per daug gamtovaizdžiu, bet čia, regis, viskas jam patiko. Žuvų pilna įlanka, lygios pievos, dirvos įkalnėlėse, apsaugotos nuo vėjų, geri pūdymai, tankus miškas gražios medienos, tai žadėjo puikų pelną, jei tik tvirta ranka išjudins visas tas jėgas ir ištrauks į dienos šviesą užkastus lobius.

Taip bevaikščiodamas ir samprotaudamas staiga išgirdo nuo trobos skardų „aū", kurį atkartojo įlanka ir užutėkis, o netrukus tuo pačiu balsu atsiliepė kluonas, ganyklos ir kalvė.

Čia Klara šaukė pusryčių, ir netrukus visi keturi vyrai sėdėjo prie virtuvės stalo, ant kurio buvo padėta karštų bulvių bei sūdytos žuvies, sviesto, ruginės duonos ir degtinės – sekmadienio proga. Senoji vaikščiojo aplinkui, ragindama valgyti, protarpiais žvilgčiodama į viryklę, kur klegėjo paršų ir vištų jovalas.

Karlsonas įsitaisė gale stalo nuo durų, Gustenas vienam šone, Rundkvistas kitam, o Normanas gale prie lango, užtat nežinia kieno vieta buvo garbingesnė, rodės, jog visi keturi vienodi šeimininkai. Tačiau Karlsonas vis tiek stengėsi vadovauti, savo žodžius paremdamas šakučių barbenimu į stalą. Jis kalbėjo apie žemės darbus ir gyvulius, bet Gustenas nekreipė dėmesio arba tuoj prašnekdavo apie žūklę ir medžioklę, jam atatarė Normanas, o Rundkvistas lyg bešalis klausytojas tuoj įmesdavo nesantaikos žabą, kai tik imdavo rusenti ginčas, įpūsdavo liepsną, pajutęs, jog ugnis blėsta, paerzindavo čia dešinį, čia kairį, aiškiai rodydamas, jog visi kvaili ir neišmanėliai, tik jis vienas turi galvą ant pečių.

Gustenas neatsakydavo Karlsonui tiesiai, o kreipdavosi pirma į kaimyną, ir Karlsonas matė, jog draugiškumo iš jo nesulauks.

Normanas, jauniausias iš visų, jautė šeimininko paramą, užtat verčiau buvo juo pasikliauti.

– Tataigis, penėt paršus, kai trūksta pieno, tai jau neišeina, – postringavo Karlsonas. – O pieno iš kur gausi, jeigu rudenį dobilų nepasėsi. Mat žemdirbystei reikalinga kaitaliojimas; mainyt vieną po kito, vieną po kito.

– Taigis, lygiai kaip su žuvim, juk Normanas žinai, – kreipėsi Gustenas į kaimyną. – Strimelių nesugausi, kol plekšnės eina, o plekšnių nėra ko tikėtis, kol lydekos neršia. Taip viskas lyg krūvon surišta, kur vienas baigiasi, ten kitas prasideda. Ar taip, Normanai?

Normanas negindydamas pritarė jam ir pastebėjęs, kad Karlsonas taikosi atsikirsti, dėl visa ko pakartojo Gusteno žodžius:

– Aha, kur vienas prasideda, ten kitas pasibaigia.

– Kas gi pasibaigia? – nutaikęs progą įsiterpė Rundkvistas, tuo tarpu Karlsonas, apsižiojęs raudę, skeryčiojo rankomis, mėgindamas vėl atvairuoti pokalbį į savo pusę, bet teko pritarti kitiems, kvatojantiems ne tiek iš smagumo, kad žemdirbystė nustumta šalin, kiek stačiai iš patyčių. Paskatintas sėkmės Rundkvistas ėmė rutulioti taip laimingai surastą temą, ir toliau nebuvo ko norėti, kad kas teiktųsi klausytis rimto žodžio.

Pusryčiams pasibaigus, įėjo senoji ir paprašė Karlsoną bei Gusteną su ja drauge apžiūrėti tvartus ir ganyklas ir pasitarti, kaip susiskirstyti darbus ir ko griebtis, kad ūkis atsistotų ant kojų; vėliau visi susirinksią trobon skaityti Šventojo Rašto.

Rundkvistas atsigulė ant kanapos prie viryklės ir užsidegė pypkę. Normanas, pasiėmęs armoniką, atsisėdo priebutyje, o visi kiti išėjo į tvartus. Čia Karlsonas netgi apsidžiaugė pagalvojęs, kad šiurpus vaizdas net pranoko jo spėliojimus. Dvylika karvių suklaupusios ėdė samanas ir šiaudus, nes šienas buvo pasibaigęs. Karlsonas su Gustenu, pakišę lentą po pilvu, mėgino jas pastatyti, bet visos pastangos baigėsi nesėkme, teko palikti karves likimo valiai ir eiti šalin.

Karlsonas reikšmingai papurtė galvą tarsi gydytojas, traukdamasis nuo mirtino ligonio, bet kol kas neapreiškė savo gerų pasiūlymų ir patarimų, ką daryti.

Jaučių pora atrodė dar prasčiau, nes ką tik buvo baigę pavasario orę, o avys graužė šakelių žievę, seniai suėdusios pumpurus.

Kiaulės buvo liesos tarsi medžiokliniai šunys; vištos bėgiojo po tvartą, mėšlas kūpsojo suverstas į krūvą, o srutos tekėjo, kur tik rasdamos griovelį.

Kai apžiūrėjo visą tą suirusį ūkį, Karlsonas paaiškino, jog kitos išeities nėra, tik atsinešti peilį.

– Šešios melžiamos karvės yra daugiau negu dvylika dvesiančių!

Jis apčiupinėjo tešmenis bei spenius ir nė kiek nedvejodamas paženklino šešias, kurias truputį atšėrus reikėjo vežti mėsininkui.

Gustenas bandė prieštarauti, bet Karlsonas griežtai nusprendė: būtinai reikia pjauti! Trūks plyš, o pjauti teks!

Paskui bus galima imtis kitų perversmų. O dabar pirmiausia reikią nupirkti sauso gero šieno, kol bus galima išginti galvijus į mišką.

Išgirdęs šneką apie šieno pirkimą, Gustenas pradėjo įnirtingai prieštarauti, esą kam laidyti pinigus, juk vėliau patys prisišienausią, bet senoji liepė nutilti, nes nieko neišmanąs.

Sutarę padaryti dar šiokių tokių smulkesnių permainų tvartuose, patraukė į ganyklas.

Čia ištisi plotai buvo palikti pūdymuoti.

– Ak ak ak! – su užuojauta pasakė Karlsonas, pamatęs šitiek apleistos geros žemės. – Ak ak ak, lyg vaikai. Dabar jau niekas nelaiko pūdymo, o sėja dobilus, ir jei galima gauti derlių kasmet, kodėl imti kas antri metai?

Gustenas pasakė manąs, kad kiekvienais metais imdamas derlių išsekinsi žemę, kuriai reikia pailsėti kaip ir žmogui, bet Karlsonas teisingai paaiškino, nors truputį ir miglotai, kad dobilai neiščiulpia žemės, o netgi patręšia, be to, saugo lauką nuo piktžolių.

– Irgi mat, dar taip negirdėjau, kad pasėliai tręštų dirvą, – pasakė Gustenas, nevaliodamas suprasti mokslingų Karlsono aiškinimų, kad didžiąją dalį maisto augalai gauną „iš oro“.

Paskui apžiūrėjo griovius, kurie buvo pilni gruntinio vandens, apžėlę, menkai nutekami. Javai buvo sudygę gūžtomis, rodės, kad sėkla pilta saujomis, o tarpuose ramiai vešėjo piktžolės. Pievos nevalytos,

pernykščiai lapai, sulipę į luobą, dusino žolę. Tvoros išsiklaipiusios, nebuvo lipynių, viskas suirę, kaip vakarykščiai ir aiškino senoji Gustenui. Tačiau Gustenas nesiklausė rimtų Karlsono išvedžiojimų, bloškė juos šalin lyg kokią šiurpią šmėklą, baisėjosi, kiek reikės darbų nudirbti ir kiek pinigų motinai teks išleisti.

Kol ėjo į veršių ganyklą, Gustenas irgi sekė iš paskos, o miške jis jau buvo dingęs. Senoji šūktelėjo jam kelis sykius, bet niekas neatsiliepė.

– Tiek to, tesižino, – pasakė jinai. – Gustenas visada buvo truputį nepaslankus ir prie tinginio, atkunta tik tada, kai su šautuvu į jūrą išplaukia. Bet Karlsonas nežiūrėk į jį, nieko pikta jis negalvoja. Mat tėvas norėjo, kad sūnus kuo nors geresniu pataptų, kad nereikėtų bernauti, girdi, tegu daro, kas jam labiausiai maga; kai buvo dvylikos metų, nupirko jam valtį ir, aišku, šautuvą, ir nuo to laiko jau su juo negalėjai susišnekėti. Bet dabar iš žvejybos maža naudos, užtat reikia daugiau apie žemę galvoti, žemė vis tiek patikimesnė negu vanduo; gal viskas būtų buvę gerai, tik Gustenas nemoka samdinių prispaust, tuoj su jais lyg su sau lygiais, užtat darbai ir nejuda iš vietos.

– Tataigis, samdinių paikyt nedera, – tuoj įsiterpė Karlsonas. – Aš irgi tetai norėjau pasakyt, čia, ant keturių akių, kad jeigu aš būsiu lyg vyresnis, tai man derėtų valgyt troboje ir miegot atskirai, kur kamaraitėj, kitaip niekas manęs negerbs ir aš nieko negalėsiu nuveikt.

– Matai, Karlsonai, – nusigando senoji, keldama koją ant lipynės, – valgyti troboje nelabai išeina. Žmonės dabar nebe tokie, niekaip nepakęs, kad kitas valgytų kur nors, ne su jais virtuvėje; net Fludas nedrįso, o ir Gustenas nesiskyrė; jei bent pamėgintume, jie visai imtų paikioti, tyčia nevalgytų. Ne, nieku gyvu neįmanoma. O kad pats miegotum kamaraitėje, čia jau kas kita, reiks pažiūrėti; juk visiems aišku, kad virtuvėje ir taip per daug žmonių, manau, jog Normanas apsidžiaugtų, likęs vienas ant kanapos, bene geriau su kuo nors dviese.

Karlsonas pamanė, jog reikia džiaugtis ir pusę išlošus, todėl antrąją pusę kol kas pasidėjo ateičiai.

Dabar jie jau buvo eglyne; čia kai kur, tarp riedulių, gulėjo pajuodusios, spyglių pribirusios pusnys; nuo karštos balandžio saulės eglės

jau varvino sakus, žemai baltavo snieguolės, o lazdynų prieglobstyje, pro pūvantį susipynusių lapų audinį, kalėsi žibuoklės. Spyglainiai dvelkė šilta drėgme; tarp medžių kamienų, toli, pro ribuliuojantį orą, šmėžavo ganyklų tvoros, o dar atokiau mėlynavo fiordas, kedenamas lengvo brizo; šakų tankumyne šiugždėjo voverys, šūkčiodamas kaleno žaliasis genys.

Senoji tipeno priešaky numintu takučiu per spyglius bei šaknis, ir Karlsonas, kuris žengė iš paskos, pamatęs grakščiai šmėžuojančias jos pėdas ir vėl dingstančias po sijonu, tuoj prisiminė, jog vakarykščiai ji atrodė vyresnė.

– Tetulės kojos, kaip regiu, labai miklios, – Karlsonas nebesulaikė savo pavasarinių jausmų.

– O, ką jau čia, bene sumanei pasityčioti iš senos moteriškės.

– Ne, visada ką galvoju, tą ir sakau, – tvirtai tarė Karlsonas. – Prakaitas išmuš, jei stengsiuos suspėti sykiu.

– Galim ir nebeiti toliau, – atsakė senoji ir sustojo atsipūsti. – Karlsonas matai mūsų mišką, vasarą čia suvarome gyvulius iš ganyklų.

Karlsonas išmintinga akim nužvelgė mišką ir pagalvojo, jog čia ne vienas kietmetris malkų, o dar kiek gražių rąstų stovi.

– Tik labai trūksta priežiūros, ak ak ak, krūvos šakų, žabų, čia nė pats šėtonas nepralįstų.

– Taigi Karlsonas pats matai, kas dedasi, galėsi tvarkyt ir daryt kaip tinkamas, ir man regis, kad pačiam gerai seksis; ar ne tiesa, Karlsonai?

– Žinoma, kas man priklauso, aš padarysiu, tegu tik kiti padaro, kas jiems priklauso, reikės, kad ir tetulė padėtumėt, – minkė vis tą patį Karlsonas, aiškiai jausdamas, jog nelengva bus užimti kapralo vietą, kai tiek senbuvių ūkyje.

Vis bešnekučiuodami, kaip Karlsonui tapti viršesniam ir tą viršų išlaikyti, nes šis įtikino šeimininkę, jog tai būtiniausia sąlyga ūkiui suklestėti, parėjo jie namo. Dabar buvo laikas skaityti Šventąjį Raštą, tik vyrų nesimatė nė vieno. Abu medžiokliai, pasiėmę šautuvus, išėjo į mišką, o Rundkvistas kaip paprastai pasislėpė kur nors saulėkaitoje, nes visuomet taip būdavo, kai reikėdavo klausytis Dievo žodžio. Karlsonas pareiškė, jog jie puikiausiai apsieisią ir be klausytojų,

o jeigu mergos atsidarysiančios virtuvės duris, galėsiančios ir jos, maišydamos puodus, naudos turėti. Ir kai senoji paaimanavo, jog vargu ar paskaitysianti, Karlsonas tuoj apsiėmė šį darbą atlikti. Ak ak, tiek kartų skaitęs Šventąjį Raštą, kai tarnavęs pas advokatą, taigi nieko baisaus neatsitiksią.

Senoji atsivertė kalendorių ir rado reikalingą tekstą, kuris šią dieną, antrąjį sekmadienį po Velykų, buvo apie gerąjį ganytoją. Karlsonas nusiėmė nuo lentynos Liuterio postilę ir atsisėdo ant kėdės vidury kambario, lyg žiūrėdamas, kad visi susirinkę galėtų jį gerai matyti. Tada atsiskleidė ir pradėjo aukštu balsu, prodainiu, kaip buvo girdėjęs keliaujančius pamokslininkus darant, o ir pats taip darydavo, skaityti tekstą:

– „Tuo metu Jėzus tarė žydams: aš – gerasis ganytojas. Geras ganytojas už avis guldo gyvybę. Samdinys, ne ganytojas, kuriam avys ne savos, pamatęs sėlinantį vilką, palieka avis ir pabėga".

Keistą atsakomybę pajuto pats skaitytojas, tardamas žodžius: „aš – gerasis ganytojas", ir rūpestingom akim pažvelgė pro langą, lyg ieškodamas abiejų pabėgusių samdinių – Rundkvisto ir Normano.

Senoji liūdnai linktelėjo pritardama, tada pasiėmė ant kelių katę, tarsi glausdama į savo glėbį paklydusią avį.

O Karlsonas skaitė drebančiu iš susijaudinimo balsu, tartum pats visa tai būtų parašęs:

– „Samdinys pabėga – taip, pabėga, – pabrėžė jis, – nes jis samdinys, – šūktelėjo, – jam avys nerūpi. Aš – gerasis ganytojas: aš pažįstu savąsias, o manosios pažįsta mane", – skaitė toliau atmintinai, lyg iš katekizmo. Paskui nuleido balsą, užmerkė akis, tarsi didžiai gedėdamas dėl žmonių blogumo, ir pasakė raiškiu balsu, šelmiškai pasižvalgydamas į šalis, rodos, skaudama širdim išduodamas nežinomus nusižengėlius, tik nenorėdamas jų išvardinti:

– „Ir kitų avių dar turiu, kurios ne iš šios avidės; ir jas man reikia atvesti; jos klausys mano balso!" – Ir su išdidžia šypsena, lyg pranašas, pilnas vilčių, pilnas paguodos, sušnibždėjo:

– „Ir bus viena kaimenė, vienas ganytojas".

– Vienas ganytojas! – lyg aidas pakartojo senoji, kreipdama savo mintis visai į kitą pusę negu Karlsonas.

Tada jis pasiėmė postilę, pervertęs keletą puslapių, susiraukė, nes pamatė, kad „ilgas žaltys“, bet ryžosi ir pradėjo. Tema buvo gana tolima nuo jo kėslų ir daugiau susijusi su krikščionių tikėjimo simboliais, taigi rūpėjo mažiau negu pirmoji. Jis šuoliais skuodė per puslapius, kuo toliau, tuo sparčiau, o kai reikėdavo versti lapą, pasiseilėdavo pirštą ir perversdavo iš karto du lapus, tik taip, kad senoji nepastebėtų.

Pamatęs, jog galas netoli ir bemat kaktomušais susidurs su amen, jis truputį sulėtino; bet buvo jau vėlu, nes, per smarkiai pasispjaudęs pirštą, pervertė iš karto tris lapus ir pačiam viršuje išvydo amen, rodos, galva į sieną atsitrenkė. Senoji pabudo nuo jo balso ir mieguista žvilgtelėjo į laikrodį, užtat Karlsonas dar sykį pakartojo amen, pridėdamas garnyrui „vardan Dievo Tėvo, ir Sūnaus, ir Šventosios Dvasios ir mūsų Išganytojo Jėzaus“.

Norėdamas gražiai užbaigti ir išpirkti savo kaltybę, sukalbėjo „Tėve mūsų“, iš lėto, nutęsdamas, ir senoji, į kurią dabar tiesiai švietė saulė, buvo dar kartą beužsnūstanti, bet dabar pabudo, o Karlsonas, kad nereikėtų aiškintis, parėmė galvą kairiąja ranka, lyg tylom kalbėdamas poterius, kurių nederėjo pertraukti.

Senoji, kuri taip pat jautė prasikaltusi, sumanė irgi parodyti dėmesį, savu būdu perpasakodama, ką buvo girdėjusi, bet Karlsonas ją sustabdė ir trumpai drūtai, remdamasis Šventuoju Raštu ir paties Išganytojo žodžiais, išaiškino, kad kitaip negali būti, o tik viena avių kaimenė ir vienas ganytojas! Vienas vienintelis, vienas visoms, vienas, vienas, vienas!

Tuo metu Klara pašaukė pietų, iš miško atsiliepė du smagūs balsai, palydimi šūvių, o pro kalvės kaminą, lyg iš alkano pilvo, ūktelėjo Rundkvisto bosas, kurio su niekuo negalėjai sumaišyti.

Ir netrukus pasirodė paklydėlės avys, mikliai skubančios prie ėdžių, kur jas švelniai subarė senoji už tai, kad buvo dingusios, tačiau nekalti padarai atsakė, jog, dievaži, būtų bemat atėję, tik negirdėję šaukiant.

Karlsonas laikėsi oriai, kaip ir derėjo prie sekmadienio pietų stalo, o Rundkvistas miglotai kalbėjo apie „negirdėtą“ žemės ūkio suklestėjimą, ir Karlsonas suprato, jog šis jau viską žino ir stojo opozicijos pusėn.

Po pietų, kurių buvo paduota gagos, virtos piene su pipirais, vyrai išsiskirstė kas sau numigti, o Karlsonas pasiėmė iš savo skrynelės psalmyną ir, susiradęs kieme sausą akmenį, atsisėdo nugara į trobos langus ir, neva skaitydamas, snustelėjo mažumėlę, senajai tai pasirodė labai pagirtina, ne tuščiai praleista sekmadienio popietė.

Manydamas, jog maldos truko užtektinai laiko, Karlsonas atsikėlė, nepasibeldęs įėjo į trobą ir drąsiai apreiškė norįs pažiūrėti kamaraitės. Senoji bandė atstumti bėdą, sakėsi, pirma reikią pašvarinti ir taip toliau, bet Karlsonas nenusileido, ir jį nuvedė ant aukšto, kur iš tiesų po pat stogu buvo kambarėlis lyg keturkampė dėžė su langu į namo šoną, uždengtu mėlynlange užuolaida. Kamaraitėje stovėjo lova, stalelis prie lango su vandens ropine. Ant sienų kažko prikabinėta ir uždangstyta baltomis marškomis, lyg drabužiai, gerai įsižiūrėjus, taip ir buvo, nes vienur kyšojo švarko apykaklė su pakaba, kitur kadaravo kelnių klešnė. Ant grindų visa krūva apavo, vyriško ir moteriško, o prie durų didžiulė geležim apkaustyta skrynia su dailia vario plokšte aplink užraktą.

Karlsonas pakėlė užuolaidą, atidarė langą, kad išeitų drėgmė, kamparo, pipirų ir metėlių kvapas, pasidėjo kepurę ant stalo ir pridūrė, kad čia gerai išmiegosiąs, o į senosios nuogąstavimus, ar nebūsią per vėsu, atsakė, jog pripratęs miegoti šaltai ir niekaip nemainytų šalčio į virtuvės šilumą.

Senajai atrodė, jog viskas įvyko per greitai, norėjo bent drabužius išgabenti, kad nepasmirstų tabako dūmais, bet Karlsonas prižadėjo nerūkyti tabako, prašyte prašė, kad paliktų drabužius: jis net nežiūrėsiąs į juos, tetulė galinti nesirūpinti ir nesivarginti dėl jo. Vakare jis tiesiai lįsiąs į patalą, pats jį pasiklosiąs ir rytą susitvarkysiąs, niekam nesą reikalo čia vaikščioti, aišku, jis suprantąs, kad tetulė nerimaujanti dėl savo turto, kurio čia iš tiesų esą apsčiai.

Galutinai perkalbėjęs senąją, Karlsonas nulipo žemyn, atsiriūkė skrynelę ir molio gertuvę, pasikabino švarką ant vagio palangėje ir pasistatė batus šalia kitų.

Tada paprašė norįs šnektelti, bet kad ir Gustenas dalyvautų, nes reikią pasiskirstyti darbus, kad kiekvienas žinotų savo postą.

Gustenas vargais negalais buvo surastas ir priverstas pasėdėti troboje, bet jis nedalyvavo pasitarime, kalbinamas visą laiką spyriojosi, gynėsi įvairiais būdais, žodžiu sakant, piestu stojo prieš.

Karlsonas mėgino palenkti įsiteikdamas, partrenkti savo išmaningumu, išreikalauti pagarbos kaip vyresnis, bet viskas buvo lyg vanduo į ugnį. Galų gale visi pavargo ir nespėjo nė apsižiūrėti, o Gustenas buvo dingęs.

Tuo tarpu atėjo vakaras, saulė nusileido migloje, dangų bemat aptraukė smulkūs plunksniniai debesys; oras tebebuvo šiltas. Karlsonas sumanė pavaikštinėti, nusileido į pievą ir atsidūrė jaučių ganykloje; paskui drožė toliau pro žydinčius, bet dar beveik nuogus lazdynus, susisiekiančiom viršūnėm, todėl po jais atrodė lyg tunelis; tas tunelis ėjo iki pajūrio, kur pirkliai kraudavosi medieną į jachtas.

Staiga Karlsonas sustojo ir pro kadagius išvydo Gusteną ir Normaną, kurie stovėjo ant uolos proskynoje ir, pakėlę šautuvus, dairėsi į visas puses.

– Tss, antai! – sukuždėjo Gustenas, bet taip, kad Karlsonas vis dėlto išgirdo ir, manydamas, jog jį turi galvoje, įlindo į krūmus.

Tada virš jauno eglynėlio praskrido paukštis, iš lėto, sunkiai tarsi pelėda, nulėpusiais sparnais, o netrukus pasirodė dar vienas.

Knorr-orr-orr-vip! – pasigirdo ore, ir pokšt pokšt iš abiejų šautuvų, lyg šluota paskui pliūptelėjo dūmai ir pasipylė šratai.

Sutraškėjo beržo šakos, ir už keliolikos žingsnių nuo Karlsono plumptelėjo slanka.

Šauliai pripuolė artyn ir pasičiupo laimikį, ta proga pasikeisdami šitokiais žodžiais:

– Šitas atsiėmė, ko buvo vertas, – pasakė Normanas, šiaušdamas pakaklės plunksnas dar šiltam paukščiui.

– Dar žinau vieną, kuris irgi vertas! – atsakė Gustenas, matyt, nedavė ramybės ir kitokios mintys, ne tik medžioklė. – Tik pamanyk, šėtonas, atskiram kambary panoro gulėt!

– Ką tu sakai? – nustebo Normanas.

– Aha, ir tada bus ūkyje tvarka! Lyg mes ne geriau už jį žinotume, kas yra tvarka. Bet niekur nedingsi: nauja šluota geriau šluoja, aišku, kol ji nauja; bet tegul palauks, aš dar jam parodysiu ragus! Aš ne iš tokių, kad išsigąsčiau kokio valkatūno! Tegul tik lenda artyn, tada žinos! Tss, antai vėl!

Medžiotojai užsitaisė šautuvus ir nubėgo į savo slėptuvę, o Karlsonas atsargiai patraukė namo, nusprendęs tuoj pradėti puolimą, kai reikiamai apsiginkluos.

Vakare, užlipęs į savo kambarėlį, nuleidęs užuolaidą ir užsidegęs žvakę, pirmiausia pasijuto truputį nesmagiai, kad buvo vienas; jį aiškiai apniko baimė prieš tuos, nuo kurių atsiskyrė. Iki šiol visą parą būdavo tarp žmonių, visada kas nors kalbindavo, o jei užeidavo ūpas šnektelti, tuoj atsirasdavo klausytojų. O dabar aplinkui buvo tylu, taip tylu, kad jis iš papratimo laukė pakalbinamas, jam vaidenosi balsai ten, kur jų nebuvo; ir jo galva, kuri iki šiol visas mintis išreikšdavo gyvu žodžiu, ėmė skėstis nuo nepanaudotų minčių, jos dauginosi, plėtėsi, bandė kaip nors ištrūkti, bet kokia forma, kūnas maudė, miegas nė iš tolo neėmė.

Karlsonas pradėjo vaikštinėti vienomis kojinėmis po ankštą kambarėlį tarp lango ir durų, iš paskutiniųjų bandė galvoti apie rytojaus darbus; skirstė, tvarkė juos mintyse, iš anksto matė pasipriešinimą, griovė kliūtis, taip padirbėjęs valandą, atgavo ramybę, galvoje viskas buvo sudėliota ir suliniuota kaip pajamų knygoje, kiekvienas daiktas buvo savo vietoje, vienu akimirksniu galėjai apžvelgti padėtį.

Tada nuėjo į lovą ir, kai atsigulė į gaivius švarius patalus, nebijodamas, jog naktį kas nors ims jį žadinti, pasijuto nuo nieko nepriklausąs lyg daigas, išleidęs savo šaknis ir gatavas atsiskirti nuo krūmo maitintojo bei pradėti savo gyvenimą, savo kovą, dar sunkesnę, bet ir smagesnę.

Ir užmigo, pasiruošęs pasitikti savo gyvenimo pirmadienio rytą ir darbo savaitę.

Trečias skyrius

BERNAS TRENKIA KOZIRĮ ANT STALO, VIENAS PATS ĮSIPONAUJA ANT TVOROS IR SUTRAMDO JAUNUS GAIDŽIUS

Neršė karšiai, sprogino pumpurus kadugiai, žydėjo pieva, o Karlsonas pasėjo vasarinius rugius į išplikusius žiemkenčių plotus, papjovė šešias karves, nupirko likusioms sauso šieno, kad atsistotų ant kojų ir būtų galima išleisti į miško ganyklą, sukosi kaip įmanydamas, pats dirbo už du, mokėjo ir kitus prispausti, nors šie labiausiai priešinosi.

Gimęs viename Vermlando ūkyje, nežinia kieno vaikas, jau nuo mažens jis pradėjo žiauriai nekęsti juodo darbo, užtat turėjo neįtikėtinų gabumų išvengti tų graudžių „pirmykštės nuodėmės" pasekmių.

Be paliovos trokšdamas pamatyti ir pažinti visas žmogiškosios veiklos puses, jis per ilgai neužsibūdavo vienoje vietoje, vos tik pramokęs, ko norėjo, ieškodavo naujo užsiėmimo, todėl, metęs kalvio amatą, perėjo į žemės ūkį, padirbėjo arklininku, prekeiviu, sodininko parankiniu, prie geležinkelio, plytinėje ir galiausiai keliaujančiu pamokslininku. Šitaip besibastydamas įgijo būdo lankstumo, išmoko prisitaikyti prie bet kokių aplinkybių ir bet kokių žmonių: perprasti jų kėslus, atspėti jų mintis, suvokti jų slaptus norus. Žodžiu sakant, savo sugebėjimais buvo pralenkęs savo luomą; o daug ką išmanydamas įgudo labiau vadovauti ir tvarkyti negu klausyti už save kvailesnio ir būti vežimo ratu šalia kitų.

Atsitiktinai patekęs į šią naują vietą, jis tuoj suprato, jog gali padaryti naudos, gauti pelno iš to, kas dabar neturi vertės, jog už tai bus pagirtas ir galiausiai nepakeičiamas. Taigi visos jo pastangos turėjo aiškų tikslą, jis nė kiek neabejojo, kad dėl to pakils aukščiau, tai buvo jo viltis ir pagrindinė varomoji jėga. Jis aiškiai dirbo kitų labui, o iš tiesų kalė savo paties laimę, ir jeigu atrodė, kad aukoja savo laiką bei jėgas kitiems, tai reiškė, jog jis gudresnis už daugelį, kurie gal irgi būtų norėję taip padaryti, bet neturi sugebėjimų.

Didžiausia kliūtis jo kelyje buvo šeimininkės sūnus. Kaip žvejį ir medžiotoją, jį traukė visa, kas buvo abejotina, netikėta, ir stačiai baidė tvarka, aiškumas. Dirbdamas žemę, jo nuomone, galėjai gauti daugių daugiausia tą, ką esi numatęs; nieku gyvu ne daugiau, o dažniausiai mažiau. Tuo tarpu su tinklu ar įmetine kartais gali nieko neištraukti, o kartais septynis kartus daugiau, negu tikėjaisi. Išplauk medžioti ančių, o nušausi ruonį; pusę dienos gali tykoti dančiasnapio, o tau tiesiai prieš vamzdį naras; visada ką nors nutversi, tik ne tą, ko tikėjaisi. Be to, medžioklė, kitados vien tik kaip aukštesniųjų klasių privilegija, ir dabar buvo laikoma kilnesniu ir rimtesniu užsiėmimu, negu sekioti paskui plūgą ar mėšlo vežimą, ir taip įsigėrusi žmonėms į kraują, jog ne bet kurį berną galėjai pastatyti prie jaučių jungo; ar todėl, kad jaučiai dabar buvo „pasikeitę“, ar gal todėl, kad seni prietarai baidė nuo arklio.

Kitas kliuvinys buvo Rundkvistas. Šitas senas sukčius stengėsi savaip susigrąžinti rojų žemėje, kur nebūtų sunkaus darbo, o ilgos perpietės ir ilgi išgėrimai; savo menamu sugebėjimu burti, „juokeliais“ atsikalbinėdamas nuo rimtų dalykų, ypač juodo darbo, o kitąsyk apsimesdamas esąs dvasios ar kūno ligonis, mokėjo pelnyti savo artimo užuojautą ir ypač džiaugdavosi, kai toji užuojauta pasireikšdavo puodeliu kavos su degtine arba pora ryšelių tabako. Taigi jis mokėjo kastruoti avinus ir paršus, dėjosi galįs surasti šulinį su gluosnio šakele ir suvilioti ešerius į tinklą, gydė kitų ligas, tik nesistengė atsikratyti savų; pranašaudavo giedrą orą prieš jaunatį, kai būdavo dvi savaites pylęs lietus, aukodavo kitų monetas po akmeniu pajūryje, kad geriau eitų strimelės. Mokėdavo ir visokių piktybių pridaryti, kaip pats sakė, – kad kaimyno dirvoje žolės augtų, kad karvės liktų bergždžios, kad sukata paimtų ir taip toliau, užtat visi jo šiek tiek bijojo ir manė, jog verčiau sugyventi gražiuoju.

Didžiausi nuopelnai, dėl kurių jis pasidarė nepakeičiamas, buvo stalystė ir kalvystė, tačiau savo neįtikėtinu polinkiu dirbti tik tokius darbus, kurie labiausiai krito į akį, tapo didžiausiu Karlsono konkurentu, nes ką Karlsonas veikė tvarte po stogu ar laukuose, to niekas nematė.

Dar liko Normanas, geras darbininkas, reikėjo atkovoti jį iš galingos Gusteno įtakos ir sugrąžinti prie reguliaraus darbo ūkyje.

Taigi Karlsonui teko padėti daug pastangų ir nemaža sugalvoti gudrybių norint ko pasiekti, bet jis buvo protingesnis ir užtat laimėjo.

Su Gustenu kol kas neprasidėjo, tik atviliojo iš jo sąjungininką Normaną. Tai padaryti nebuvo sunku, nes Gustenas buvo iš tiesų šykštokas ir medžioklėje Normaną versdavo tik irkluoti ir niekada neleisdavo šauti pirmo šūvio. Jei kada duodavo taurelę išgerti, tai Gustenas pats slapčiomis tris išmaukdavo, užtat Karlsono dovanėlės šalia atlyginimo – pora kojinių, marškiniai ar kitokios smulkmenos, taip pat auganti jo galybė, kuri daugiau žadėjo negu Gusteno smunkanti, greitai patraukė Normaną į kitą pusę. Be to, Gusteno įkarštis medžioklei irgi buvo atvėsęs, o plaukioti vienam nelabai smagu; todėl, neturėdamas kompanijos, ir nuėjo dirbti su kitais.

Rundkvistui sučiupti reikėjo daugiau vargo, tai buvo sena ir slidi žuvis, bet netrukus ir šis pakliuvo į skiaurę.

Užuot aukojęs monetas, Karlsonas liepė sulopyti tinklus bei pakeisti virves, ir strimelių iš tikrųjų pagavo daugiau; užuot vaikščiojęs su gluosnio šakele ir ieškojęs naujų šulinių, Karlsonas sutaisė ir išvalė senąjį, padarė lovį, įleido naują siurblį, o šakelę numetė į skiedryną; užuot užkalbinėjęs ir kūrenęs ugnį, liepė valyti tvartus ir duoti karvėms sauso šieno. Jeigu Rundkvistas mokėjo daryti pasagvines, tai Karlsonas vinis; jeigu Rundkvsitas nulebedydavo grėblį, Karlsonas padarydavo žagrę ir volą.

Apjuoktas ir užspeistas į kampą, Rundkvistas ėmėsi tokių darbų, kurie labiau krito į akį. Pradėjo švarinti aplink trobą; rankiojo viską, ką kiti žiemą iš tinginio ar šiaip tamsoje buvo numetę kieme; lesino vištas, šėrė kates ir pritaisė durims naują rankeną.

– Ai ai, koks gerutis, Rundkvistas padarė naują rankeną senoms durims, – išgirdo Karlsonas virtuvėje šnekant mergas. – Tai bent doras žmogus.

Bet Karlsonas neatsiliko nuo jo nė per sprindį, ir vieną rytą virtuvėje baltavo naujai nudažyta viryklė; kitą rytą vandens kibirai buvo nuspalvinti žaliai su juodais pakraštėliais ir baltomis širdelėmis; kitą

kartą vėl malkos atsidūrė malkinėje, kurią jis sukalė šalia svirno. Pasimokęs iš priešo, Karlsonas nusprendė palenkti savo pusėn virtuvės galiūnes ir kai pritaisė naują siurblį prie šulinio, jo jau niekas negalėjo įveikti.

Vis dėlto Rundkvistas buvo užsispyręs ir gudrus, ir vieną šeštadienio naktį ėmė ir nudažė išvietę skaisčiai raudonais dažais. Bet Karlsonas dar gudriau padarė, už kvortą degtinės pasamdė Normaną, ir Sekminių naktį senoji išgirdo, kaip kažkas šmižinėja aplink trobą ir krebždena sieną, bet nenorėjo keltis iš miego, todėl tik rytą pamatė, kad visa troba raudona lyg ugnis, o palangės ir laštakas balti! Tuo baigėsi Rundkvisto jėgos, ne jo amžiui buvo galynėtis. Visi juokėsi iš keisto jo skonio, kad pradėjo gražinti nuo išvietės, ir Normanas, kaip tikras atskalūnas, paleido tokį posakį, kuris ilgai turėjo pasisekimą: „Pradėti reikia nuo svarbiausio, pasakė Rundkvistas ir nudažė išvietę". Rundkvistas apsiramino, bet laikinai, kol sugalvos naują gudrybę arba pasirašys garbingą taikos sutartį.

Gustenas nesikišo, žiūrėjo iš šalies ir džiaugėsi tuo, kas dedasi.

„Arkit, arkit, – galvojo jis. – Vis tiek derlius atiteks man".

Tačiau iki šiol Karlsono veikla ir nedavė kokios akivaizdžios naudos, nes tie pinigai, kurie buvo gauti už parduotas karves ir, aišku, kelias dienas pagulėjo sekretere bei skaičiuojant padarė puikų įspūdį, vėl greitai išgaravo, palikdami vien tuštumą ir netektį.

Tuo tarpu atėjo vidurvasaris. Karlsonas turėjo daug reikalų ir maža laiko vaikštinėti. Bet štai vieną sekmadienį po pietų, sukiodamasis po kiemą, atkreipė dėmesį į naująjį namą, kuris stovėjo dykas su uždangstytais langais. Būdamas smalsus, priėjo ir paklebeno rankeną, durys buvo neužrakintos. Įžengė į priemenę, o iš jos į virtuvę; patraukė toliau ir pateko į seklyčią, kuri atrodė gana prašmatniai; baltos užuolaidos, dviguba lova su vario pagražinimais; veidrodis paauksuotais drožinėtais rėmais ir facetais. Karlsonas suprato, jog čia viskas poniška: sofa, sekreteras, koklių krosnis, kaip kokiam dvaro name. Kitoj pusėj priemenės vėl buvo tokio pat didumo kambarys su židiniu, valgomuoju stalu, sofomis, sieniniu laikrodžiu. Jis nustėro iš nuostabos ir pagarbos, bet kai pamatė dar du kambarius su keliom pa-

klotom lovom, tuos jausmus greit pakeitė gailestis ir panieka šitokiems neapsukriems šeimininkams.

– Ak ak ak, – balsu pagalvojo jisai, – šitiek lovų, o nė vieno svečio.

Apsvaigęs nuo būsimų pajamų, jis nuėjo pas šeimininkę ir ėmė aiškinti, kaip nuostolinga neišnuomoti trobos vasarotojams.

– Mielasis, neatsiras nieko, kas čia norėtų gyventi! – pasibaisėjo senoji.

– Iš kur teta žinot? Bene mėginot išnuomoti? Ar skelbėtės kada nors?

– Kam mėtyti pinigus į vandenį! – pasakė ponia Flud.

– Ir tinklus metam į vandenį, – atsakė Karlsonas, – bet niekur nedingsi, jei nori ką sugauti.

– Pamėginti galima, bet nerasim mes čia vasarotojų, ne, – baigė senoji, jau praradusi tikėjimą viltimi.

Po aštuonių dienų pievoje pasirodė ponas, kuris ėjo dairydamasis į šalis. Kai įsuko į kiemą, jį pasitiko tik šuo, nes visi namiškiai iš papratimo, drovumo ar mandagumo išsislapstė virtuvėje ir troboje, nors ką tik stovėjo susispietę lauke ir spoksojo į svečią. Tik tada, kai tasai žengė pro duris, Karlsonas išėjo pasitikti kaip drąsiausias iš visų.

Pilietis, girdi, skaitęs skelbimą... taip, taip, čia! Ir jį nuvedė į naująjį namą. Svečias buvo labai patenkintas, o Karlsonas žadėjo kas reiks pagerinti, viską, kad tik ponas tuoj apsispręstų, nes norinčių esą daug, o jau pats vasaros vidurys. Svečias, regis, sužavėtas vietos gražumo, kuo greičiausiai sutiko ir po abipusių smulkių ekonominių bei šeimyninių apsiklausimų atsisveikino.

Karlsonas palydėjo jį iki vartelių, o tada tekinas įlėkė atgal į trobą, kur motinai su sūnum paklojo septynis banknotus po dešimt ir vieną penkinę.

– Oho, argi galima plėšti šitokius pinigus iš žmonių, – pabambėjo senoji.

Bet Gustenas pripažino, jog pasielgta teisingai; o kai Karlsonas papasakojo, kaip primygo ponulį, pagąsdinęs daugybe norinčių, pirmą kartą atvirai įvertino jo veiklą.

Pinigai ant stalo – tai buvo Karlsono koziris, ir dabar jis prašneko kitu balsu, štai kada išėjo į naudą prekeivio patirtis. Ir šitie nuompi-

nigiai, nukritę lyg iš dangaus, esą ne viskas, atsirasią ir kitokių pajamų, kurias Karlsonas bemat išskaičiavo savo klausytojams.

Bus galima parduoti žuvį, pieną, kiaušinius; net glėbio malkų niekas neduos už dyka, o ką jau kalbėti apie važinėjimą į Dalario salą, čia irgi nubyrės viena kita krona. Tikriausiai vasarotojai nupirks ir kokį veršelį, avį, nededančią vištą, neapsieis be bulvių ir daržovių. Oho, šitokie ponai, daug ko prireiks.

Vasarvidžio išvakarėse atvyko lauktosios aukso žuvelės. Ponas, ponia, šešiolikmetė duktė ir šešiametis sūnus bei dvi tarnaitės. Pats šeimininkas buvo karališkosios kapelos smuikininkas, gana pasiturintis, ramaus būdo, apie keturiasdešimties metų amžiaus. Kilęs iš vokiečių šeimos, užtat jam buvo sunkoka suprasti saliečių šnektą, kalbėdamas visą laiką linkčiodavo ir kartodavo „gražu“, dėl to netrukus pagarsėjo kaip labai malonus ponas. Žmona, rūpestinga moteriškė, žiūrėjo namų ir rūpinosi vaikais, savo doru elgesiu mokėjo valdyti tarnaites, kurios klausė nekeldamos barnių ir nereikalaudamos dovanėlių.

Karlsonas, kaip mažiausiai drovus ir labiausiai šnekus, tuoj paėmė savo globon vasarotojus, nes manė turįs pirmumo teisę, juk jis pats juos susirado, betgi niekas geriau už jį ir nemokėjo bendrauti, užtat varžovų neatsirado. Tačiau miestiečių pasirodymas saloje negalėjo nepadaryti įtakos senbuvių galvosenai ir įpročiams. Nuo ryto lig vakaro išsipuošę žmonės, kurie kasdien vaikštinėjo lyg sekmadienį, irstėsi be tikslo valtimi, žūklavo savo malonumui, lyg pasaulyje nebūtų buvę nei rūpesčių, nei darbų, iš pradžių nesukėlė pavydo, tik nuostabą, kad kai kas sugeba gyventi taip patogiai, ramiai ir švariai, o nepasakysi, kad darė kam skriaudą ar engė vargšus. Nejučiom, pamažu Hemsio salos gyventojai pradėjo svajoti, iš patyliukų žvilgčioti į naująjį namą; pamatę kur nors pievoje sušmėžavus vasarinę suknelę, sustodavo ir imdavo gėrėtis lyg kokia grožybe; pro medžių tarpą išvydę įlankoje valtelę, itališką šiaudinę skrybėlaitę su baltu šydu, raudona šilkine juosta suveržtą liekną liemenį, nutykdavo, susimąstę iš ilgesio, tik nežinodami, ko ilgisi, netgi būgštavo, bet vis tiek juos kažkas traukė.

Šnekos ir barniai senojo namo virtuvėje gerokai aptyko; Karlsonas dabar nuolatos vaikščiojo su švariais baltais marškiniais, net šiokiadieniais dėvėjo mėlyną medžiaginę kepurę, pamažu darėsi vis panašesnis į dvaro valdytoją; kišenėje arba už ausies nešiojosi pieštuką, dažnai papsėjo nestiprų cigarą.

Gustenas, atvirkščiai, pasitraukė šalin, stengėsi kuo mažiau painiotis po kojų, kad niekas neimtų jo lyginti, apskritai koneveikė miestiečius, dažniau negu iki tol prisimindavo pats ir kitiems primindavo pinigus banke, darydavo ilgą lanką, jeigu reikėdavo praeiti pro naująjį namą ar šviesius apdarus.

Rundkvistas vaikščiojo suodinas ir kone per dienas tūnodavo kalvėje, girdi, jam nusispjaut į visą pasaulį ir net į našlę karalienę, o Normanas vėl užsidėjo savo kareivišką kepurę, pasijuosė diržu ir suko ratus aplink šulinį, kur vasarotojų tarnaitės rytais ir vakarais ateidavo vandens.

Blogiausia buvo Klarai ir Loten, kadangi netrukus pamatė, jog visi vyrai begėdiškai jas išdavė dėl vasarotojų tarnaičių, kurios laiškuose buvo vadinamos panelėmis ir į Dalario salą plaukdavo su skrybėlaitėmis. Jos pačios turėjo vaikščioti basos, nes tvarte buvo šlapia, gaila drengti batelius, o pievoje ir virtuvėje su apavu per karšta. Dėvėjo tamsius apdarus, negalėjo net balto dirželio pasirišti, visą laiką prakaituotos, suodinos, pelais apkibusios, o Klara, pamėginusi prisisegti baltus rankogalius, kliūte įkliuvo, tuoj visi pamatė ir ėmė šaipytis, kad ji taikosi neatsilikti nuo anų. Užtat sekmadieniais stengdavosi atsigriebti ir taip uoliai veržda vosi į bažnyčią, kaip niekad iki tol, kad tik galėtų pasipuošti savo geriausiais drabužiais.

Karlsonui amžinai atsirasdavo reikalų pas profesorių, žiūrėk, ir trinasi palei prieangį, jei ten kas nors sėdi, klausinėja, kaip sveikata, pranašauja gražų orą, siūlo kur iškylauti, patarinėja ir moko žvejoti, o už tai retkarčiais gauna bokalą alaus ar taurelę konjako, todėl netrukus kiti pradėjo pusbalsiu kalbėti, kad jis einąs ten duoneliauti.

Šeštadienį, kai poilsiautojų virėja sumanė plaukti į Dalario krautuvę, pradėta svarstyti, kas ją turėtų lydėti. Karlsonas nė kiek nedvejodamas pasišovė pats, nes smulkutė juodaplaukė ir baltaveidė mer-

gina labai buvo kritusi jam į akį; o kai senoji pamėgino sudrausti, kad, girdi, Karlsonui, pirmajam ir svarbiausiam žmogui sodyboje, netinka būti už pastumdėlį, Karlsonas atsakė, jog profesorius kaip tik prašęs jį, nes reikią kažkokius svarbius laiškus nugabenti į paštą. Gustenas, šį kartą visai ne pagal savo nusistatymą, pasakė, jog jis puikiausiai galėtų paimti laiškus, tačiau Karlsonas griežtai atšovė, kad tegul nė nemanąs, jog jis leisiąs pačiam šeimininkui dirbti berno darbus, kiek po to būsią šnekų. Tuo viskas ir baigėsi.

Kelionė Dalario salon į krautuvę turėjo savų privalumų, ir sumanus bernas tą nujautė iš anksto. Pirmiausia sėdėdavo valtyje su mergina ir lig soties galėdavo ramiai šnekučiuotis; po to jo laukė vaišės ir dar arbatpinigiai; Dalario saloje jis turėjo progos įsiteikti krautuvininkams, juk parūpindavo pirkėją, užtat vienas paspausdavo jam ranką, kitas duodavo taurelę, trečias cigarą, be to, ir nemaža garbė būti profesoriaus pasiuntiniu, šiokią dieną pasirodyti švariai apsitaisiusiam ir dar kartu su panele iš Stokholmo.

Beje, kelionė į Dalario salą taikydavosi tik kartą per savaitę, taigi apskritai nedarė žalos darbų eigai ūkyje, nes Karlsonas, didelis gudragalvis, tomis dienomis, kai nebūdavo namie, užduodavo bernams sutartinius darbus, iškasti tiek ir tiek sieksnių griovio, suarti tiek ir tiek užuoganų, nuleisti tiek ir tiek medžių, o po to būsią laisvi, šie mielai sutikdavo, nes tada visą vakarą galėdavo daugiau nieko neveikti. Tokiais atvejais, kai reikėdavo užduotį išmatuoti, o gatavą darbą patikrinti, būdavo pasitelkiamas pieštukas bei paskutiniu metu atsiradusi užrašų knyga, ir Karlsonas įprato elgtis kaip ūkvedys, pamažu visus darbus sukrovė ant kitų pečių. Tuo tarpu savo kamaraitėje įsitaisė tikrą viengungio būstą. Tabako rūkymą seniai buvo įteisinęs, ant stalo palangėje turėjo žalią rašalinę, plunksnakotį, pieštuką, keletą lapų laiškinio popieriaus, įsitaisęs žvakidę ir dėklą degtukams – taigi pasidaręs lyg rašomąjį stalą. Langas buvo nuo naujojo namo pusės, užtat poilsiaudamas sėdėdavo ir žiūrėdavo, ką veikia ponai, o kartu demonstruodavo savo sugebėjimą rašyti. Vakarais atsidarydavo langą, užsiremdavo alkūnėmis ant palangės ir papsėdavo pypkę arba iš liemenės kišenės išsitraukęs cigaro nuorūką, dar skaitydavo laik-

raštį, todėl, žiūrėdamas iš apačios, galėjai pamanyti, jog tai pats ūkio šeimininkas.

O kai sutemdavo, užsidegdavo žvakę, atsiguldavo ant lovos ir pūsdavo dūmą. Tada jį apnikdavo svajonės, veikiau planai, paremti dar neaiškiomis aplinkybėmis, bet norint galima buvo padaryti jas visai apčiuopiamas.

Vieną vakarą, kai jis šitaip gulėjo aukštielninkas, pūsdamas „Juodojo inkaro" dūmus, kad negeltų uodai, ir spoksojo į drabužių kabyklą, uždengtą balta marška, staiga marška ėmė ir šastelėjo žemėn. Lyg visos rikiuotės kareivių šešėliai siena žygiavo velionio apdarai: nuo lango iki durų paskui plevenančios žvakės šviesą, ir Karlsonui rodės, jog mato vis kitokį velionio atvaizdą ant languotų sienos apmušalų. Štai jis su melsvo milo švarku ir pilkos gelumbės kelnėmis išsišovusiais keliais, matyt, jas dėvėdavo sėdėdamas prie vairo, kai veždavo į miestą žuvį, o paskui smuklėje gerdavo grogą su žuvų pirkliu; o štai su juodu durtiniu ir ilgomis juodomis kelnėmis, taip eidavo į bažnyčią prie komunijos, taip rengdavosi į vestuves, laidotuves ir krikštynas; antai kabo juoda avikailio skrandutė, kurią vilkdavosi traukdamas rudenį ar pavasarį į krantą tinklus; o ten pūpso didžiuliai ruonio kailio kailiniai dar su glintveino dėmėmis po Kalėdų puotos, kai jau apsivilkęs lydėjo svečius; ilgas megztas kelioninis šalikas iš žalių, geltonų ir raudonų siūlų lyg gyvatė buvo nusirangęs iki pat grindų ir įkišęs galvą į bato aulą.

Karlsonui net šilta pasidarė, kai įsivaizdavo save su minkštais švelniais kailiais, su ruonio kepure, švilpiantį rogėmis per ledą pas kaimynus, kurie laukia kalėdinių svečių, užkūrę laužus pakrantėje ir pyškindami iš šautuvų; kaip jis, įėjęs į šiltą trobą, nusivelka kailinius ir pasirodo su juodu durtiniu, pastorius sveikina, sakydamas „tu", sodina prie stalo, pačioje garbingiausioje vietoje, o bernai grūdasi prie durų arba užsikorę ant palangių.

Tie svajonių vaizdai pasidarė tokie gyvi, kad bemat išvertė Karlsoną iš lovos, nė pats nepajutęs apsivilko kailinius ir jau stovėjo vidury kambario, glostydamas rankogalius; kūnas virpuliais nuėjo, kai apykaklė pakuteno žandą. Paskui apsivilko juodąjį durtinį, susisagstė;

pasistatė ant kėdės veidrodėlį ir pažiūrėjo, kaip atrodo iš nugaros; užsikišo ranką už atlapo ir pavaikštinėjo po kambarį. Turtu dvelkė šitie švelnūs drabužiai; kiek pritekliaus ir laisvės pajuto, kai praskleidęs skvernus atsisėdo ant lovos krašto, tardamasis esąs svečiuose.

Šitaip tebesvaigdamas nuo svajų, išgirdo laukė čiauškant balsus, geriau įsiklausęs pažino kalbant Idą, gražiąją virėją, ir Normaną, balsai liejosi draugėn, glostė kits kitą, tarsi bučiavosi. Karlsonui nudiegė širdį, jis bemat pakabino durtinį ir kailinius ant sienos po marška ir, apsiginklavęs nauju rūkstančiu cigaru, nulipo laiptais žemyn.

Turėdamas daug rūpesčių ir rimtų planų ateičiai, Karlsonas iki šiol vengė prasidėti su merginomis, nes suprato, kiek tektų pragaišti laiko, be to, žinojo, kad jeigu leis įsižiebti kibirkščiai, tada nebebus tikras, jog, įgijęs tokią silpną vietą, galės atlaikyti mūšį, o vieną kartą pralaimėjęs nebeteks ir pagarbos, ir valdžios.

Bet dabar, kai į varžytynes pakliuvo pripažinta gražuolė, o nugalėjusio laukė šitoks turtas, jis pajuto, jog laikas spustelti pentinus ir pakelti karčius, taigi, pasiryžęs užimti gaidžio vietą, nudrožė prie malkinės, kur buvo pats žaidimo įkarštis. Žinoma, apmaudu, pagalvojo jis, kad teks varžytis su Normanu; bent jau būtų Gustenas; o čia dabar tas kemėža Normanas! Bet jis gaus!

– Labas vakaras, Ida! – prašneko apsimesdamas, kad nė nemato varžovo, kuris nenoromis pasitraukė nuo tvoros, o Karlsonas tuoj užėmė jo vietą.

Ir pradėjo rungtynes, paleidęs į darbą visą savo neprilygstamą gražbylystę, Normanas nė murmtelėti nevaliojo. Tuo tarpu Ida, nepastovi kaip jaunas mėnulis, kraudamasi malkas ir šakalius į pintinę, vis mesteldavo kokį žodelį Normanui, tačiau Karlsonas sugaudavo juos pusiaukelėje ir sumaitotus grąžindavo atgal. Gražuolei patiko varžybos, ir ji paprašė Normaną padaryti truputį prakurų. Kol laimingasis ėjo aplink tvorą prie vartelių, Karlsonas perlipo per statinius, išsitraukė lenktinį peilį ir, susiradęs sausą eglės pliauską, ėmė drožti šakalius; netrukus sukrovė juos į pintinę, šią pasikabino ant mažojo piršto ir nunešė tiesiai į virtuvę, kur iš paskos nuėjo Ida; čia Karlsonas išsiskėtęs atsistojo tarpduryje, ir pro jį niekas negalėjo nei išeiti, nei įeiti. Ir

Normanas, nesuradęs jokios dingsties, pavaikščiojo aplink malkinę, su apmaudu galvodamas, kaip lengva gyventi visokiems akiplėšoms, bet paskui nuėjo šalin ir ant šulinio rentinio išliejo širdgėlą, trenkęs armonika polką.

Vis dėlto švelnūs armonikos garsai tvankiu vakaro oru atsklido į kiemą ir pasiekė net virtuvę, kur suminkštino virėjos širdį, nes Ida prisiminė, kad jai reikia eiti į šulinį geriamojo vandens profesoriui. Ir Karlsonas nusekė paskui, tik šį sykį nelabai tikras, ar pavyks nugalėti tokioje dirvoje, kuri jam buvo svetima. Norėdamas įveikti gundančius muzikos garsus, jis paėmė varinį Idos ąsotį ir pradėjo kuždėti meilius ir švelnius žodžius, rodos, bandė viliones paversti muzika, o armonikos solo nužeminti iki akompanimento, bet vos tik nuėjo prie šulinio, nuo trobos pasigirdo šeimininkės balsas. Ji šaukė Karlsoną, ir iš tolo buvo aišku, kad svarbiu reikalu. Iš pradžių Karlsonas supyko ir ketino neatsiliepti, bet tada, rodos, kipšas pakurstė Normaną, ir šis skardžiu balsu suriko:

– Čia, tetule! Jis tuoj ateis.

Tūkstantį kartų tylomis palinkėjęs nelemtam muzikantui prasmegti skradžiai žemės, nugalėtojas buvo priverstas ištrūkti iš meilės glėbio ir palikti beveik iškovotą laimikį silpnesniajam, kuris tik likimui turėjo dėkoti už savo laimės sėkmę.

Šeimininkė dar sykį šūktelėjo, ir Karlsonas piktu balsu atsiliepė, jog lekiąs kiek įkabina.

– Gal užeitum, Karlsonai, ir išgertum lašelį su kava, – pasitiko jį senoji nuo durų, prisidengusi ranka akis ir žvelgdama į vasaros prieblandą, ar jis atėjo vienas.

Karlsonas mėgo retkarčiais išmesti burnelę, bet šią akimirką įmanęs būtų kažkur pasiųsti ir kavą, ir degtinę, bet negalėjo atsisakyti; ir, skambant Normano „Norčiopingo šaulių maršui“, kuris pergalingai ir su patyčia sklido iš pievos, įžengė į trobą. Senoji buvo lipšnesnė negu paprastai, o Karlsonui ji pasirodė vyresnė ir bjauresnė negu paprastai, ir kuo ji švelniau sukosi aplink, tuo Karlsonas darėsi atžaresnis, senoji galiausiai beveik įsižeidė.

– Matai, Karlsonai, – šiaip taip pradėjo šneką jinai, pildama degtinę į kavą, – kitą savaitę turėsim kviesti talką šienapjūtei, užtat pirmiausia ir norėjau su pačiu pasišnekėti.

Tą akimirką staiga nutyko kerintys armonikos akordai, Karlsonas pastėro ir, lyg nieko negirdėdamas, ėmė kartoti padrikus žodžius:

– Aha, tataigis, šienapjūtė... kitą savaitę!

– Ir užtat norėčiau, – kalbėjo toliau senoji, – kad Karlsonas ateinantį šeštadienį plauktum su Klara kviesti talkininkų; ne pro šalį bus Karlsonui ir pasižmonėti, ir save parodyti.

– Nagi šeštadienį negaliu, – tiesiai atsakė Karlsonas, – turėsiu vykti į Dalario salą su profesoriaus reikalais.

– Et, vieną sykį ir Normanas galės sukarti, – atšovė senoji ir nusisuko nuo berno, kad nematytų jo minos.

Tuo tarpu pasigirdo pauzės nutraukti švelnūs armonikos garsai; jie tolo skęsdami vasaros naktyje, kur jau dūzgė lelio ratelis.

Karlsonas apsipylė šaltu prakaitu, vienu mauku prarijo visą kavą su degtine, krūtinę jam suspaudė akmuo, galva aptemo, visą kūną apėmė silpnumas.

– Normanas negalės, – šiaip taip ištarė. – Normanas nesugebės atlikti profesoriaus reikalų, o... ir... juo nepasitikės.

– Taip, bet aš klausiau profesorių, – nutraukė jį senoji, – ir jis sakė, kad šį šeštadienį jam nieko nereikės.

Karlsonui buvo galas; senoji sučiupo jį tarsi pelę, nebeliko plyšio kur šmurkštelėti. Be to, dabar jo mintys skrajojo visai kitur, taigi sunku buvo susikaupti gynybai. O senoji tą matė, užtat ir kalė geležį, kol karšta.

– Paklausyk, Karlsonai, – kalbėjo jinai, – nepalaikyk už pikta, jeigu aš ką pasakysiu, nes noriu tik gero.

– Teta galit sakyti nors velniaižin ką, man dabar vis tiek, – sušuko Karlsonas, klausydamasis, kaip dar švelnesni armonikos garsai blėsta kažkur pievoje.

– Taigi aš tik norėjau pasakyti, kad tau, Karlsonai, lyg nepriderėtų sekioti paskui mergas, nes iš to tik bėdos turėsi; aš tą žinau ir suprantu, o kalbu tik gera linkėdama. Šitos miesto mergos visada mėgsta,

kad pulkas bernų jas vaikytųsi, su vienu pakikens vienur, su kitu paišdykaus kitur, su vienu į mišką nubėgs, su kitu po pievą vaikštinės, o jeigu išsirinks, tai tik tokį, kad paskui negaila būtų pamest. Taigi, kaip būna.

– Bene man rūpi, paskui ką bernai laksto.

– Tu per daug neimk į širdį, – bandė raminti senoji. – Bet jei toks vyras kaip Karlsonas sumanytum vesti, nederėtų prasidėti su visokiom pamazginėm ir kitokiom, čia ščeruose tiek ir tiek mergaičių, pasakysiu tau, jei būsi protingas ir apsukrus, bemat galėtum ūkininku tapti, greičiau, negu tikiesi, užtat, Karlsonai, nesišiaušk, o paklausyk manęs, jei prašau kviesti talkininkus į šienapjūtę. Įsidėmėk, jog bet ko nesiųsčiau savo vardu, tikriausiai atsiimsiu už tai nuo Gusteno, bet man nė motais, prie ko traukia, tą ir palaikau, nepamiršk.

Šiek tiek aprimęs Karlsonas suvokė, jog tikrai naudinga bus atstovauti ūkiui; tačiau per daug buvo įniršęs ir nemanė keisti savo meilę į bet ką, norėjo pirma gauti užstatą, o tik tada pradėti biznį.

– Kurgi aš galiu rodytis žmonėms, neturiu geresnio drabužio, – užmetė jis meškerę.

– Drabužiai tavo ne tokie prasti, – suabejojo senoji, – bet jeigu tik tiek trūksta, sugalvosim ką čia padarius.

Toliau šiuo keliu Karlsonas nepanoro eiti, užtat nusprendė miglotą pažadą išmainyti į ką nors kita, ir po ilgų ginčų pavyko susitarti, kad Normanas, kaip nepamainomas dalgių pustytojas ir šieno vežimų taisytojas, pasiliks namie, o Loten plauks į Dalario salą.

* * *

Liepos mėnesio pradžia, trečia valanda ryto. Iš kamino jau rūksta dūmai, virdulys užkaistas; visas namas sukilęs, bruzda, o kieme stovi ilgas stalas, padengtas kavai. Šienpjoviai, susirinkę iš vakaro, nakvojo daržinėje ar kluone, ir dabar dvylika augalotų vyrų baltais marškiniais, su šiaudinėm skrybėlėm, stoviniuoja būreliais kieme, ginkluoti dalgiais ir pustyklėmis. Ten Ovasanas ir Svinokarnas, nebejauni, nuo irklavimo sukumpę; ten ir Aspionas su galiūno barzda, visa galva aukš-

tesnis už kitus, gilių liūdnų akių nuo vienišo gyvenimo pajūryje, nuo bevardžio neišverkto sielvarto; ten ir Fjelongarnas, kampuotas ir susisukęs kaip žemaūgė pušis nuošalioje salelėje; Fiversetrajonas, liesas, vėjo nugairintas, švelnus ir sausas kaip kavos luobas; garsūs laivadirbiai iš Malūno salos, geriausi ruonių medžiotojai iš Ilgojo šchero, Arnio salos savininkas su savo sūnumis. O aplink juos sukiojasi merginos su drobinėmis palaidinukėmis, persirišusios per krūtinę juostas, su kartūno sijonais ir skarelėmis ant galvos; gręblius, nudažytus visomis vaivorykštės spalvomis, atsigabeno pačios, rodos, traukė ne prie darbo, o į šventę. Seniai plekšnoja joms per šonus ir erzina, o vaikinai tokį ankstų ryto metą laikosi atokiau, laukdami vakaro, kai sutems, bus šokiai ir muzika, tada galės jas merginti. Saulė jau valandėlė kai patekėjusi, bet dar neišlindusi pro eglių viršūnes ir nenulaižiusi rasos nuo žolynų; rami įlanka spindėjo lyg veidrodis, aprėminta šviesiai žaliais meldais, kur pypčiojo jauni ančiukai ir krykavo senės antys; žuvėdros, išskleidusios didžiulius, baltus baltus lyg gipso angeliukai bažnyčioje sparnus, gaudė aukšles; ąžuole prie bulvinės sutaršku pabudusios šarkos, išvydusios tokią daugybę baltamarškinių palei trobą; ganykloje kukavo gegutė, vylingai, karštai, lyg su pirmąja šieno pradalge būtų pasibaigęs laikas poruotis; rugių lauke griežė griežlė, o po kiemą lakstė šuo, meilindamasis seniems pažįstamiems, marškiniai ir palaidinukės, susirinkę prie stalo, spindėjo saulėje, ant stalo skimbčiojo puodeliai ir lėkštės, stiklinės ir ąsočiai, buvo pats pusryčių įkarštis.

Gustenas, šiaip nedrąsus, pasišovė už šeimininką ir, jausdamasis tvirtai tarp senų tėvo draugų, nustūmė Karlsoną šalin, pats pilstė degtinę. Tačiau Karlsonas jau buvo įgijęs pažįstamų nuo tada, kai važinėjo kviesti į talką, sėdėjo kaip namie, tartum vyresnysis giminaitis ar svečias, leidosi raginamas. Jis buvo dešimt metų vyresnis už Gusteną, augalotas, petingas ir lengvai užgožė aną, kuris vis tiek atrodė vaikis prieš visus tuos vyrus, kurie bičiuliavosi su jo tėvu.

Pagaliau kava buvo išgerta, saulė pakilo aukštyn, ir veteranai, užsimetę dalgius ant pečių, patraukė į didžiąją pievą, o įkandin – vaikinai ir merginos.

Žolė siekė iki juostos, tanki lyg kailis, ir Karlsonas turėjo papasakoti apie pievos priežiūros naujoves, kaip jis liepė išgrėbti lapus ir pernykščią žolę, iššarstyti kurmiarausius, užsėti iššalusias vietas ir palaistyti srutomis. Paskui kaip kapitonas surikiavo savo kareivius, garbingąsias vietas paskyrė seniausiems ir turtingiausiems, o pats atsistojo paskutinis, bet taip, kad nepragaištų būryje. Ir prasidėjo kautynės: du tuzinai baltų marškinių patraukė kyliu kaip gulbės rudenį, dalgis paskui dalgį, o už jų, pasklidusios lyg būrelis žuvėdrų, bet nesitraukdamos iš krūvos, ėjo merginos su grėbliais, daužydamos šieną, kiekviena taikydamasi prie savo pjovėjo.

Skambėjo dalgiai, ir rasota žolė gulė į pradalges; šalia viena kitos krito vasaros gėlės, drįsusios išlįsti iš miško ir krūmų: baltagalvės ir kiškio kopūstai, smaliukės ir kietagrūdės, lipikai, builiai, laukiniai gvazdikai, kūpoliai, pelėžirniai, šaukščiai, dobiliukai ir kitos pievų gėlės bei žolės; kvepėjo medum ir prieskoniais, bičių ir kamanių spiečiai suko aplink naikintojų galvas, kurmiai, išgirdę triukšmą virš netvirto stogo, įsirausė dar giliau į žemę; žaltys persigandęs spruko griovin ir tartum virvagalis šmurkštelėjo į olą; aukštai virš kautynių lauko blaškėsi vieversėlių pora, nes jų lizdą sutrypė kaustyti batai; o ariergarde tipeno varnėnai, lesiodami visokius vabalėlius, išlindusius į saulėkaitą.

Pirmoji ataka baigėsi ties lauko ežia, kariai sustojo, pasirėmę į dalgiakočius, žvelgdami į nuniokotą pievos plotą, šluostydamiesi prakaitą po kepurėmis ir kišdamiesi už žando po naują žiupsnį tabokos iš žalvarinių dėžučių, o merginos skubėjo į priešakinę liniją.

Ir vėl patraukė visi į žalią gėlių vandenyną, kuris dabar vilnija smulkiomis bangelėmis nuo stiprėjančio ryto vėjo, čia sumirguliuoja skaisčiomis spalvomis, kai gėlių stiebeliai ir galvutės išnyra iš minkšto smilgenių ir vilnūnių pakloto, prigludusio prie žemės, čia plyti lygiai žalias kaip jūra tykos metu.

Visur šventė ir darbo įkarštis, pjovėjas greičiau kris nuo saulės smūgio, negu paleis iš rankų dalgį. Karlsonas pasirinko grėbėja profesoriaus Idą, o kadangi eina paskutinis, gali, nebijodamas pavojaus savo kinkoms, atsigręžti ir tarti jai kokį šmaikštų žodelį; Normano

nepaleidžia iš akių, šis įkypai nuo jo ir, jei tik pamėgina mestelti lipšnų žvilgsnį į pietryčius, Karlsonas tuoj mina jam ant kulnų ir greičiau piktai negu perspėdamas šūkteli:

– Ei, saugok kanopas!

Aštuntą valandą visa pieva atrodo lyg suartas laukas, lygi kaip delnas, išraižyta ilgų tiesių pradalgių; dabar apžvelgiama, kas padaryta ir kieno koks darbas, ir Rundkvistui skelbiamas nuosprendis, nes matyti, kur jo pradalgė, rodos, elfų nušokta, bet Rundkvistas teisinasi, kad jis turėjęs žvalgytis į grėbėją, juk nežinia kada paskui jį sekiojusi mergina.

Ir štai Klara šaukia iš namų pusryčių; saulėje žaižaruoja degtinės butelis, o giros visa statinaitė laukia; garuoja bulvių katilas, dubuo karštų strimelių, padėta sviesto, priraikyta duonos, išpilstoma degtinė, prasideda pusryčiai.

Karlsonas pagirtas ir svaigsta nuo pergalės džiaugsmo; Ida taip pat jam palanki, ir jis merginasi jai išsijuosęs, ji ir gražiausia šiandien iš visų. Senoji, nešiodama debenius ir lėkštes, vis braukia pro juos, pernelyg dažnai, ir Ida negali nepastebėti, tačiau Karlsonas nieko nemato, todėl šeimininkė kumšteli jam į nugarą alkūne ir šnibždom sako:

– Karlsonai, paragink svečius, padėk Gustenui, pabūk už šeimininką.

Karlsonas akis padėjęs tik į Idą, jis nieko negirdi ir kažką tik juokais atsako senajai. Bet štai ateina Lina, profesoriaus vaikų auklė, ir liepia Idai eiti namo kambarių tvarkyti. Iš sielvarto vyrų gretose kyla suirutė, tačiau mergos neatrodo labai nusiminusios.

– Kas dabar grėbstys paskui mane, kai nebeturėsiu merginos? – sušunka Karlsonas neva juokais nusiminęs, o šitaip stengiasi nuslėpti tikrąjį apmaudą.

– Turbūt teks eiti tetulei? – atsako Rundkvistas, rodos, jis ir pakaušyje akis turi.

– Tetulė grėbstys! – šaukia vyrai vienu balsu. – Tetulė eis grėbstyti.

Senoji ginasi prikyšte:

– Gink Dieve, kurgi aš, sena moteriškė, eisiu su mergomis! Ne, ne, nieku gyvu! Ar jūs pakvaišot!

Bet ji tik dar labiau pakursto ugnį.

– Imk senę, imk, – kužda Rundkvistas, Normanas pralinksmėja, o Gustenas apsiniaukia kaip naktis.

Nebėra kitos išeities, ir, riksmų bei skardaus juoko lydimas, Karlsonas bėga į trobą ieškoti senosios grėblio, kuris numestas kažkur ant aukšto; o senoji šaukia iš paskos:

– Klausyk, mielas, bene rausies po mano daiktus.

Ir abu dingsta, o likę visa gerkle laido piktas adatas.

– Man regis, – nutraukia Rundkvistas stojusią tylą. – Man regis, ilgokai jie ten! Eik, Normanai, pažiūrėsi, kas atsitiko!

Karštai visų paskatintas, garbėtroška varo toliau:

– Klausykit, ką gi jie ten galėtų veikti? Ne, šitaip negerai; man jau stačiai neramu, kaip kažin ką!

Gustenui net lūpos pamėlynuoja, besistengiant juoktis drauge su kitais.

– Tegu man Dievas atleidžia, – kalba tuo pačiu balsu Rundkvistas, – nebeištversiu ilgiau, turiu nueiti ir pažiūrėti, ką jie ten daro.

Tuo metu tarpduryje pasirodo Karlsonas ir senoji su grėbliu. Grėblys labai gražus, ant jo dvi širdelės ir užrašas „Anno 1852“, senoji jį gavo būdama nuotaka, Fludas pats padarė, į rankeną įpylė žirnių ir, kai pajudini, barška. Praėjusių džiaugsmų prisiminimai aiškiai pataiso senajai ūpą, ir ji be liguisto drovumo sako, rodydama datą:

– Kaip seniai Fludas dirbo šį grėblį.

– Ir kai tu, tetule, atsigulei į vestuvinį patalą, – priduria Svinokarnas.

– Galėtų ir dar sykį atsigulti, – sako Ovasanas.

– Šešių savaičių paršeliais ir dvejų metų našlėm niekada nepasitikėk, – kikena Fjelongarnas.

– Kuo sausesnė pliauska, tuo geriau dega, – išpoškina Fiverset-rajonas.

Kiekvienas stengiasi įmesti po šakalį į ugnį, o senoji tik vypso ir ginasi, smagi, pokštauja su visais, nes pykti nėra už ką.

Paskui šienavo pelkyne, kur viksvos ir asiūkliai svyravo tarsi pušys, o vanduo sunkėsi vyrams per batų aulus. Mergos nusiavė batelius bei kojines ir pasikabino ant žaiginių.

Senoji grėbė paskui Karlsoną ir darbavosi vikriau už kitas; ne vieną patyčių žodį išgirdo „jaunieji“, kaip juos dabar vadino.

Paskui buvo pietūs, o paskui atėjo vakaras. Atsirado muzikantas su savo smuiku; patuštino kluoną, iššlavė grindis, o šakų plyšius užliejo derva. Saulei nusileidus prasidėjo šokiai.

Karlsonas su Ida pirmieji išėjo šokti; ji vilkėjo juodą suknelę su keturkampe iškirpte, baltu žabo ir Marijos Stiuart apykakle, taigi visoms kaimo merginoms kėlė pavydą, senajai baimę ir nepalankumą, o vaikinams žadino geismus.

Karlsonas vienintelis mokėjo naująjį valsą, todėl Ida mielai šoko su juo ir vieną, ir kitą kartą, ypač kai nepasisekė trižingsnis valsas su Normanu. Šis, galutinai nurungtas, nieko geriau nesugalvojo, kaip su armonika išlieti širdies skausmą ir paskutinį kartą mėginti sučiupti dailų, bet nepatikimą paukštį, kurį prieš keletą savaičių jau manė turįs rankoje, o štai dabar jis vėl purptelėjo ant stogo ir jau burkuoja su kitu. Tuo tarpu Karlsonui pasirodė, jog akompanimentas nereikalingas, kadangi tyčia buvo nusamdytas muzikantas, be to, dūstanti armonika nespėjo sykiu su greitakoju smuiku, gadino taktą ir trukdė šokti. Susigundęs gera proga galutinai apjuokti varžovą, nes visiems jau aiškiai nepatiko armonika, Karlsonas gerai įkvėpė ir suriko per kluoną kampan įlindusiam nelaimingajam įsimylėjėliui:

– Ehė! Užsirišk savo odinį maišą ir drožk į lauką prasivėdinti, jei pilvą pučia.

Šokėjai parbloškė nusidėjėlį, išreiškę savo nuomonę pritarimo šypsena, bet Normanas buvo kaustelėjęs, o Idos žabo sukiršinęs slaptąsias jėgas, todėl jis neketino nusileisti.

– Ehė! – pamėgdžiojo jis Karlsoną, kuris nejučiom prašneko vermlandietiškai ir visada prajuokindavo Hemsio gyventojus. – Eime kieman, išgaudysiu blusas iš tavo kiauliškų šerių!

Karlsonui dar neatrodė tokia grėsminga padėtis, kad reikėtų duoti valią kumščiams, todėl manė laikytis nekaltesniame, žodinio mūšio, lauke.

– Kur tu matei tokią įdomią kiaulę, kad turėtų blusų šeriuose?

– Nagi tikriausiai Vermlande! – atsakė Normanas.

Čia jau buvo pažeista tautinė garbė, ir Karlsonas, tuščiai ieškodamas pribaigiančio žodžio, žengė tiesiai link priešo, nutvėrė už atlapų ir išsitempė laukan.

Mergos susispietė tarpduryje pasižiūrėti peštynių, ir niekam neatėjo į galvą juos skirti.

Normanas buvo mažiukas, susitraukęs, o Karlsonas stambesnis, augalotas. Šis tuoj nusimetė švarką, lyg bijodamas, kad nesusiplėšytų, ir imtynininkai puolė kits kitą; Normanas nunėręs galvą, kaip buvo išmokęs iš locmanų; bet Karlsonas apglėbė jį, atsivėdėjęs spyrė į tarpukojį, ir Normanas lyg susirietęs ežys nulėkė ant mėšlo krūvos.

– Pagyrų puode! – suriko jisai, nebepajėgdamas daugiau gintis kumščiais.

Karlsonas užkaito, beviltiškai ieškodamas keiksmažodžio, užsigulė nugalėtajam keliais ant krūtinės ir ėmė talžyti žandus, Normanas spjaudėsi, kandžiojosi, ir galų gale Karlsonas užkišo jam burną šiaudais.

– Aš tau išmazgosiu terlę! – suriko jis ir, išsitraukęs iš mėšlo krūvos gniūžtę šiaudų, ėmė trinti Normanui burną, kol iš nosies pasipylė kraujas.

Normanas purškė įniršęs ir plūdosi paskutiniais žodžiais, nugalėtojas nevaliojo užrišti jam liežuvio.

Muzika nutilo, šokiai sustojo, žiūrovai keitėsi pastabomis, sekdami žodžių ir kumščių kautynes, visiškai abejingi, kaip stebeilija į skerdžiamą gyvulį ar į šokį, nors vyresniems atrodė, kad Karlsonas grumiasi ne visai laikydamasis senovės papročių. Ir staiga nuaidėjo riksmas, minia krūptelėjo, šventinė nuotaika sutriko.

– Jis išsitraukė peilį! – sušuko kažkas, bet nebuvo galima suprasti kas.

– Peilį! – atkartojo minia. – Padėk peilį! Padėk!

Imtynininkai buvo apsupti iš visų pusių; Normanas, kuriam pavyko išsitraukti lenktinį peilį, buvo nuginkluotas ir pastatytas ant kojų, Karlsonas nublokštas į šalį.

– Muškitės, vyrai, bet nesipjaustykit, – užbaigė kautynes senis Svinokarnas.

Karlsonas apsivilko švarką ant sudraskytos liemenės, susisagstė sagas, o Normano marškinių rankovė tartum skuduras kabojo nutįsusi lig kelių. Susivėlęs, murzinas, kruvinu veidu, jis nulindo už kertės, kad mergos nematytų jo pažeminimo.

Džiaugdamasis pergale ir stipruolio pranašumu, Karlsonas sugrįžo atgal į šokių aikštelę ir, gavęs išgerti, vėl pradėjo merginti Idą, kuri džiaugėsi juo, kone žavėjosi.

Šoko, trypė, lyg javus kūlė, ir sutemo vakaras; vienas po kito tuštėjo degtinės buteliai, mažai jau kas kreipė dėmesio, ką jo artimas veikia ar kalba. Užtat Karlsonas galėjo išeiti su Ida iš kluono ir pasukti takeliu į ganyklą, nebijodamas kieno nors įkyrių klausimų, bet, vos tik mergina perkopė lipynę ir Karlsonas jau taikėsi paskui, jie išgirdo patamsyje senosios balsą, nors matyti nematė:

– Karlsonai! Ar tu čia, Karlsonai? Eikš, pašoksi kokį šokį su savo grėbėja.

Bet Karlsonas neatsakė, nušliuožė žemyn ir tyliai kaip lapė nuėjo į ganyklą.

Vis dėlto senoji pamatė jį, netgi baltą Idos skepetaitę, kuria ji buvo persirišusi juosmenį, kad prakaituotos rankos nesuteptų suknelės. Dar sykį šūktelėjusi, bet nesulaukusi atsakymo, ji nusekė paskui, perlipo tvorą ir atsidūrė ganykloje. Takas ėjo tarp lazdynų krūmų, senoji matė, kaip kažkas baltas pamažu tolo juodoje tamsoje ir visai išnyko kitam gale tunelio. Ji norėjo bėgti įkandin, bet staiga prie lipynės pasigirdo kiti balsai, vienas storas, kitas skardesnis, bet abu atsargūs, o kai priėjo artyn, jau tik kuždėjosi. Gustenas su Klara taikėsi lipti per tvorą, kuri sutraškėjo nuo netvirtų vaikino kojų, paskui, prilaikoma dviejų stiprių rankų, Klara nušoko žemėn. Kai jie apsikabinę, šokdami, niūniuodami ir bučiuodamiesi ėjo pro šalį, senoji pasislėpė krūmuose, taip ir ji kadaise šoko, dainavo ir bučiavosi. Dar sykį sugirgždėjo lipynė, ir vaikinas iš Malūno lyg jautukas liuoktelėjo per tvorą, o už jo pasirodė Fjelongo mergina; įraudusi nuo šokių, švytinti visa net dantys baltavo, ji sustojo ant lipynės, susinėrė rankas už galvos, rodės, kad puls atbula, bet, springdama iš juoko, išpūtusi šnerves, krito vaikinui į glėbį, šis pačiupęs ilgai bučiavo, o paskui nusinešė į tamsą.

Senoji stovėjo už lazdynų krūmo ir matė einant porą po poros, kaip jos jaunystėje, ir nekurstoma ugnis, dvejus metus tūnojusi po pelenais, vėl suliepsnojo.

Tuo tarpu nutyko smuikas, buvo jau po vidurnakčio, ir šiaurėje virš miško jau raudo ryto brėkšma; šurmulys kluone vėso, vienur kitur pievoje dar pasigirsdavo šūktelėjimas, tai reiškė, kad šokėjai skirstosi, šienpjoviams atėjo laikas keliauti namo. Šeimininkei reikėjo atsisveikinti. Įsukusi į takelį, kur nakties tamsa jau buvo prasisklaidžiusi ir galėjai matyti net lapų žalumą, toli, ant kalvelės, ji išvydo Karlsoną su Ida; jie ėjo susikibę už rankų, tartum polką taisydamiesi šokti. Susigėdusi, kad kas nesutiktų jos čia, „žaliam koridoriuje", ji puolė atgal per lipynę, norėdama greičiau parbėgti namo, kol žmonės neišsiskirstė. Tačiau kitoje pusėje lipynės susidūrė su Rundkvistu, kuris, išvydęs senąją, užsidengusią prikyšte veidą, pliaukštelėjo rankomis:

– Ai ai, ką aš regiu, bene tetulė irgi buvot pievoje? Ar aš nesakiau, ne, ne, nė senimu negalima pasitikėti...

Ji daugiau nieko negirdėjo, protekiniais pasileido link trobos, kur jau buvo ieškoma, ją pasitiko šūksmais, spaudė ranką, dėkojo už gardžias vaišes ir sakė sudie.

Kai viskas nutilo, o pabėgėliai buvo sušaukti iš pievų ir ganyklų, nors neskaičiuoti, senoji nuėjo gulti, tik ilgai nemigo, vis klausydamasi, ar neišgirs Karlsoną kopiantį laiptais į palėpės kambarėlį.

Ketvirtas skyrius

NUSIMATO VESTUVĖS, IR KARLSONAS IMA SENĄJĄ DĖL PINIGŲ

Šienas buvo po stogu, rugiai ir kviečiai suvežti, baigėsi vasara, gera vasara.

– Sekasi tam kipšui! – pasakė Gustenas apie Karlsoną, kuriam ne be reikalo buvo priskiriami nuopelnai dėl kylančios gerovės.

Prasidėjo strimelių žūklė, ir visi vyrai išplaukė į jūrą, namie liko tik Karlsonas, o tuo metu profesoriaus šeimai reikėjo važiuoti miestan į operos atidarymą.

Karlsonas apsiėmė supakuoti daiktus ir visą dieną vaikščiojo su pieštuku už ausies; gėrė čia prie virtuvės stalo, čia svetainėje, čia ant suolelio prieangyje. Vasarotojai paliko jam seną šiaudinę skrybėlę, porą numintų kiltinių batų, pypkę, kandiklį, nesurūkytų cigarų, tuščių dėžių ir tuščių butelių, meškerę, skardinių, kamščių, špagato, vinių ir taip toliau, ko nebuvo galima išsivežti arba nevertėjo; daug trupinių nubyrėdavo nuo turtingo stalo, ir visiems buvo gaila vasarotojų, pradedant Karlsonu, kuris neteko numylėtinės, ir baigiant vištomis bei paršais, kurie nebegaus šventadienių skanėstų iš ponų virtuvės. Mažiausiai liūdėjo visų užmirštos Klara ir Loten, nors kiekvieną kartą, nunešusios pieno, vaišindavosi kava, bet abi suprato, kad joms vėl išauš pavasaris, kai tik ruduo nusineš varžoves iš meilės lauko.

Po pietų atplaukė garlaivis paimti profesoriaus šeimos, ir dėl to saloje kilo didžiausia suirutė, nes iki šiol čia niekas nebuvo matęs garlaivio. Kai garlaivis taikėsi sustoti prieplaukoje, Karlsonas puolė į pagalbą, komandavo, rėkavo; bet kišo nosį ten, kur nieko neišmanė; kaip tik pačią atsakingiausią akimirką, kai jis ponų bei Idos akivaizdoje turėjo parodyti savo vikrumą ir pagauti susuktą lyną, šis pataikė jam į galvą, kepurė nusirito ir įkrito į vandenį, jam kartu reikėjo griebti lyną ir gaudyti kepurę, bet pakrypo koja ir pastrapaliojęs jis išsitiesė ant liepto, kapitonas apkeikė jį, o jūreiviai su panieka nusikvatojo. Ida nusigręžė, supykusi ant nevykėlio herojaus ir kone verkdama iš gėdos už jį. Trumpai tarusi sudie, ji galų gale paliko Karlsoną prieplaukoje, o kai šis pabandė sulaikyti jos ranką, išklausti apie ateinančią vasarą, sužinoti adresą ir prašyti, kad parašytų, lieptas čiūžtelėjo iš po kojų, Karlsonas susvirduliavo, šlapia kepurė nusmuko ant pakaušio, o dar šturmanas nuo komandos tiltelio užriko ant jo:

– Ar tu paleisi kada nors lyną?

Nauja keiksmažodžių kruša pasipylė ant nelaimingojo įsimylėjėlio galvos, ir jis galų gale paleido lyną. Garlaivis atbulas išplaukė įlankon, o Karlsonas lyg šuo, paliktas šeimininko, bėgo pakrante, šoki-

nėjo per akmenis, kliuvinėjo už šaknų, skubėdamas į kyšulį, kur po alksnių krūmu turėjo pasislėpęs šautuvą saliutui. Bet, matyt, ne ta koja buvo rytą iš lovos išlipęs, nes kai garlaivis plaukė pro šalį ir jis jau norėjo pokštelti, šautuvas užsikirto. Karlsonas numetė šautuvą į žoles, išsiėmė nosinę ir bėgdamas pakrante ėmė mosuoti, skeryčiojo iškėlęs mėlyną medvilninę nosinę, uždusęs šaukė „valio“, bet niekas iš garlaivio jam neatsakė; niekieno ranka nepakilo, niekas nepamojavo nosine. Ida buvo dingusi! O jis lėkė galvotrūkčiais lyg pakvaišęs, šokinėjo per akmenis, brido į vandenį, brovėsi per krūmus, pribėgo tvorą, liuoktelėjo ir skaudžiai užsigavo į kartį; galiausiai, kai garlaivis jau suko už kyšulio, Karlsonas atsidūrė nendrių prižėlusiam užutėky; nieko negalvodamas puolė į vandenį, dar sykį pamojavo nosine, paskutinį kartą beviltiškai šūktelėjo „valio“. Garlaivio priekis dingo už pušyno, ir Karlsonas dar pamatė, kaip atsisveikindama šmėstelėjo profesoriaus skrybėlė, dar kartą pro alksnius pasirodė žydrai geltona vėliava su pašto ragu, ir viskas dingo, tik pažeme lyg gedulo šydas plačiai nusidriekė juodi dūmai.

Karlsonas išsikapanojo į krantą ir koja už kojos sugrįžo prie šautuvo. Pasižiūrėjo į jį piktai tartum į kokį išdaviką, palingavo galvą, užtaisė ir iššovė.

Tada parėjo į prieplauką. Ir vėl, rodos, išvydo viską nuo pradžios; kaip jis šokinėjo lyg pajacas, lyg turgaus juokdarys, vėl girdėjo juoką ir keiksmus, prisiminė Idos šaltą, sumišusį žvilgsnį ir rankos paspaudimą; tebesuuodė akmens anglies dūmus ir mašinų tepalą, keptą mėsą virtuvės kajutėje ir aliejinius dažus. Garlaivis atplaukė į jo būsimas valdas ir atsivežė miestiečius, kurie suniekino jį, vienu akimoju numetė nuo kopėčių, kuriomis jis jau gerokai buvo pasilypėjęs, ir – jam užgniaužė kvapą – išsivežė jo vasaros laimę ir vasaros džiaugsmą. Jis ilgai žiūrėjo į garlaivio ratų sudrumstą vandenį, kurio paviršiuje plūduriavo lopai suodžių ir alyvos; per tokį trumpą laiką tasai pabaisa spėjo palikti visokiausio šlamšto, užteršti skaidrų žalią vandenį: kamščių, kiaušinių kevalų, citrinų žievių, cigarų nuorūkų, nubrauktų degtukų, popiergalių, su kuriais žaidė aukšlės; rodės, iš visų miesto nutekamųjų kanalų vienu metu kliūstelėjo čia nešvarumai ir atliekos.

Jį nukrėtė šiurpas, kai pagalvojo, kad jei rimtai norės laimėti savo numylėtinę, turės ir jis keliauti ten, kur siauros gatvelės ir nutekamieji kanalai, kur dideli uždarbiai ir švarūs drabužiai, dujų žibintai ir krautuvių vitrinos, merginos su žabo, rankogaliais ir susagstomais bateliais, kur pilna visko, ko tik širdis geidžia. Bet jis ir nekentė miesto, kur buvo paskutinis, kur visi juokėsi iš jo kaimiškos šnektos, jo šiurkščios rankos nemokėjo poniškų darbų ir jo įvairiapusė patirtis nedavė naudos. Ir vis dėlto jis turėjo apie tai galvoti, nes Ida pasakė, jog niekada netekės už kaimo berno, o ūkininku jis negalės tapti! Argi negalės!

Suribuliavo įlanka, kylantis gaivus vėjas sujudino vandenį ir pakėlė bangas, kurios ėmė teliūškuoti į prieplaukos polius, išblaškė šiukšles ir nuskaidrino vakaro dangų. Alksnių šniokštimas, bangų pliuškenimas, valčių bilkščiojimas pakėlė ūpą, ir jis, užsidėjęs šautuvą ant peties, nudrožė namo.

Takas per lazdynų krūmus kilo aukštyn ant kalvos, kur riogsojo didžiulė uola, apaugusi pušimis. Čia Karlsonas niekada nebuvo.

Netverdamas smalsumu, jis ėmė ropštis aukštyn pro paparčius bei aviečių krūmus ir netrukus įkopė į uolos viršūnę, kur stovėjo navigacijos ženklas. Iš čia galėjai žvilgsniu aprėpti visą salą, nutviekstą saulėlydžio: miškus, laukus, pievas, trobesius, ir dar toliau: salyną, šcherus, uolas iki pat jūros. Tai buvo didžiuliai gražios žemės plotai, ir vandenys, medžiai, akmenys, viskas galėjo būti jo, reikėjo tik ištiesti ranką, vienintelę ranką, ir sutramdyti antrą, kuri siekė tuštybės ir skurdo. Ir nereikėjo gundytojo, kuris ragintų klauptis prieš šį paveikslą, rausvai nutviekstą gęstančios saulės spindulių; žydri vandenys, žali miškai, geltoni laukai, raudonos trobos liejosi į vaivorykštę, visa tai būtų aptemdę protą netgi ne tokiam neišmanėliui kaip ūkininko bernas.

Širsdamas už neištikimybę ir tyčinį aplaidumą, kad ji po penkių minučių galėjo užmiršti savo pažadą atsisveikinant pamojuoti jam, įžeistas, lyg rykštėmis sukapotas miesto liurbių patyčių, sužavėtas derlios žemės, žuvingų vandenų, jaukių trobesių, jis nusprendė – eis namo, dar sykį ar du patikrins tą klastingą širdį, kuri gal jau užmiršo jį, o tada pasiims, ką galima paimti nevagiant.

* * *

Kai sugrįžo namo ir pamatė tuščią naująjį namą, nuleistas užuolaidas, o aplink primėtyta šiaudų ir dėžių, jam kamuolys įstrigo gerklėje, rodės, obuolio kąsniu paspringo, tada, susikrovęs vasarotojų paliktus atminimus į maišą, kuo tyliausiai užkopė į savo kambarėlį. Paslėpęs visas brangenybes po lova, atsisėdo prie rašomojo stalo, išsiėmė popieriaus, plunksną ir susiruošė rašyti laišką. Pirmąjį puslapį liete užliejo tiek savo kūrybos žodžiai, tiek paskolinti iš Afcelijaus sagų[3] bei švedų liaudies dainų, kurių buvo prisiskaitęs Vermlande pas inspektorių ir kurios jam padarė didelį įspūdį.

„Brangi mylima drauge! – pradėjo jis. – Vienas sėdžiu savo ankštam kambarėly ir baisiai ilgiuosi Idos; lyg vakar prisimenu, kai Ida čia atvažiavai, mes tada sėjom vasarinius rugius ir gegutė kukavo ganykloje, o dabar ruduo, vyrai išplaukę žvejoti strimelių; nežadu per daug klausinėti, kodėl Ida išvažiuodama nenorėjai pamojuoti iš garlaivio, o profesorius buvo toks malonus ir davė ženklą nuo denio, kai garlaivis jau lindo už kyšulio; be Idos dabar vakarais bus tuščia, ir liūdesys mane kamuos. Ar dar prisimena Ida, ką žadėjo po šienapjūtės šokių, aš labai gerai prisimenu, lyg būčiau užsirašęs, bet aš moku ir ištesėti, ką žadėjau, kiti gal nemoka, man vis tiek, aš neklausinėju, ką žmonės apie mane galvoja, o jeigu ką nors myliu, to niekada neužmiršiu, tvirtai galiu pasakyt".

Išsiskyrimo sielvartas atlėgo, ir vėl suėmė apmaudas; paskui Karlsonas pradėjo baimintis nežinomų varžovų, miesto pagundų ir Bernso salono ir, supratęs, kad ne jo jėgoms apginti nuo gresiančios nuodėmės, griebėsi kilnesnių jausmų, prisiminė senus laikus, kai dar buvo keliaujantis pamokslininkas. Jis pasidarė iškalbus, griežtas, pavyzdingas ir baudžiantis keršytojas, kurio lūpomis bylojo Kitas (didžiąja raide):

„Kai pagalvoju, kad Ida viena klaidžioji po miestą ir neturi pagalbos rankos, kuri nugręžtų pavojus ir pagundas, kai pagalvoju, kiek pražūtingų progų yra nuopuoliui ir ištvirkimui, kokie platūs tie keliai ir kaip lengva jais pasukti, man širdį perveria skausmas, rodos, esu

nusikaltęs ir Dievui, ir žmonėms, atidavęs Idą į nuodėmės pinkles, norėčiau atstoti Idai tėvą, kad Ida galėtų pasikliauti senuoju Karlsonu kaip tikru tėvu...“

Parašęs žodžius „tėvas“ ir „senasis Karlsonas“, jis visai susigraudino ir prisiminė paskutines laidotuves, kuriose dalyvavo.

„... tėvu, kurio širdis ir lūpos visada pilnos nuolankumo ir atleidimo, kas žino, ar ilgai senasis Karlsonas (jam jau patiko šis žodis) klaidžios čia, kas gali pasakyti, ar jo dienos nėra suskaičiuotos kaip vandens lašai jūroje ar žvaigždės danguje, gal nė nespės apsidairyti, o jau gulės lyg sausas šienas, gal tada kas norės prikelti jį iš žemės, o dabar nė neprisimena, bet vilkimės ir melskim Dievą, kad jis dar gyventų tada, kai pražys pievos ir mūsų krašte suburkuos balandis; toji diena bus džiaugsmo diena tiems, kurie dabar aimanų pilni ir jų giesmė graudi...“

Bet jis užmiršo, kokia ta giesmė, ir turėjo ieškoti savo skrynelėje psalmyno. Tačiau reikėjo peržiūrėti daugiau kaip šimtą psalmių, o Klara lyg tyčia šūktelėjo vakarienės, taigi turėjo užviršuoti ir parašė:

„Ganyklos sočios ir vešlios, o kalvos aplinkui smagios; pievos pilnos avių, o slėniuos vilnija javai, tik džiaukis ir dainuok linksmai“.

Perskaitęs šiuos žodžius, įžvelgė puikią užuominą apie kaimo gyvenimo pranašumą prieš miesto, bet kadangi tai buvo skaudžiausia vieta, nusprendė daugiau jos nejudinti, o leisti minčiai kalbėti už save.

Tada ėmė galvoti, ką daugiau parašius; buvo alkanas, išvargęs ir negalėjo neprisipažinti pats sau, kad dabar, kai viskas apsivertė aukštyn kojom, juk vis tiek, ką jis rašys, Ida išvažiavo ir anksčiau kaip pavasarį nesirodys.

Užtat parašė „Nuoširdžiai atsidavęs ir ištikimas“ ir nuėjo į virtuvę valgyti vakarienės. Sutemo, pakilo vėjas. Kažko nerami atėjo senoji ir atsisėdo prie stalo, kur Karlsonas vienas buvo įsitaisęs ir užsidegęs lajinę žvakę. Mergos tyliai, susirūpinusios vaikščiojo tarp viryklės ir stalo.

– Karlsonui šįvakar turbūt ne pro šalį išlenkti burnelę, – tarė senoji. – Matau, kad reikia.

– Aha, nelengva buvo sutempti nešulius į garlaivį, – atsakė Karlsonas.

– Laikas pailsėti, – tarė senoji ir nuėjo atnešti smėlio laikrodžio. – Koks baisus vėjas šįvakar ir pučia į rytus; kažin, kaip vyrams naktį seksis traukti tinklus.

– Tataigis, čia aš nieko negaliu padėt; orų nevaldau, – burbtelėjo Karlsonas. – Bet kitą savaitę galėtų būt gražus oras, nes žadu plukdyt žuvį į miestą ir pats pasišnekėt su pirkliu.

– Šit kaip, ketini?

– Aišku, man regis, vyrai negauna kiek dera už žuvį, reikės pažiūrėt, kame ten bėda.

Senoji nukraustė stalą ir pagalvojo, kad Karlsonas ne dėl žuvų keliaus į miestą.

– Hm! – pasakė ji. – Karlsonas, ko gero, bus mandagus ir aplankys profesorių?

– Taip, būtinai aplankysiu, jei tik turėsiu laiko, juk jis užmiršo čia pintą butelį...

– Iš tiesų be galo malonūs žmonės... Gal dar įpilti?

– Labai ačiū, tetule! Tataigis, geri žmonės; ir tikiuosi, kad vėl atvažiuos, bent taip sakė Ida.

Karlsonas su didžiausiu malonumu ištarė tą vardą, parodydamas visišką savo nepriklausomybę. O senoji pajuto savo priklausomybę, savo beviltiškumą ir pažeminimą, jos skruostai nukaito, akys ėmė kibirkščiuoti.

– Maniau, kad jau viskas baigta tarp Karlsono ir Idos, – pusbalsiu tarė senoji.

– Ne, ginkdie, toli gražu ne, – atsakė Karlsonas, aiškiai pajutęs, kaip įsitempė valas ir kažkas užkibo ant kabliuko.

– Tikriausiai ketinat susituokti?

– Galimas daiktas, kai ateis laikas; pirma reikia vietos pasiieškoti.

Raukšlėtas senosios veidas trūktelėjo, liesos rankos pradėjo mėšlungiškai tampyti staltiesę.

– Tai žadi iš mūsų išeiti? – šiaip taip drįso paklausti ji sausu drebančiu balsu.

– Kada nors vis tiek reikės, – atsakė Karlsonas, – anksčiau ar vėliau gal turėsiu savo, juk ne už dyka kitiems tarnauju.

Klara atnešė dubenį košės, ir Karlsonas staiga įsigeidė ją paerzinti.

– Na, Klara, ar nebijot viena miegot naktį, kai vyrų nėra? Gal pageidautumėt, kad aš ateičiau į kompaniją?

– O, nėra reikalo! – atsakė Klara.

Akimirką virtuvėje stojo tyla. Buvo girdėti, kaip audra blaško medžius, drasko lapus nuo beržų, drebina tvoras, suka vėtrunges ir plėšia stogo užlaidą. Tarpais vėjo sūkurys šmurkšteldavo į kaminą ir pro gaubtą įblokšdavo ugnį su dūmais į vidų, Loten turėdavo užsidengti ranka akis ir burną. O kai vėjas truputėlį aptykdavo, būdavo girdėti plakant bangas rytiniam kyšuly. Staiga kieme įnirtingai sulojo šuo, paskui jo balsas nutolo, rodės, kad nubėgo kažko pasitikti džiaugdamasis ar grasindamas.

– Būk geras, nueik pažiūrėti, kas ten galėtų būt, – pasakė senoji Karlsonui, ir šis tuoj atsistojo.

Kai išėjo pro duris, buvo tamsu nors į akį durk, o vėjas taip pūstelėjo, kad plaukai ant galvos lyg žirnių virkščios susivėlė. Karlsonas pašaukė šunį, bet tas jau lakstė po pievą ir lojo smagiai, matyt, kažką pažinęs.

– Šitokiu metu svečių sulauksim, – tarė jis senajai, stovinčiai tarpduryje. – Kas tai galėtų būti? Eisiu pažiūrėt. Klara, uždek žibintą ir paduok man kepurę!

Gavęs žibintą ir sulinkęs prieš vėją Karlsonas patraukė link pievos, kur lojo šuo, netrukus atsidūrė pušynėly palei pat krantą. Šuo nutilo, ir pro vėjo blaškomų pušų šniokštimą ir traškėjimą jis išgirdo kaukšint geležim pakaltus kulnus į akmenis, laužiant šakas, taškantis per balas, keikiantis ant šuns, matyt, kažkas skynėsi kelią.

– Ei! Kas ten? – šūktelėjo Karlsonas.

– Pastorius! – atsiliepė kimus balsas, ir Karlsonas iškart pamatė žiežirbų spiečių, kai kulnas atsitrenkė į akmenį; iš krūmų ant uolos išlindo kailiniuotas plačiapetis žmogelis, šiurkštaus nugairinto veido, žilomis susivėlusiomis žandenomis ir judriomis dygiomis akutėmis po samanotais antakiais.

– Velniai griebtų, kokie čia jūsų keliai saloje! – nusikeikė, užuot pasisveikinęs.

– Viešpatie Dieve, kurgi pastorius keliaujat tokiu šunišku oru! – pagarbiai atsakė Karlsonas į savo dvasios ganytojo plūdimąsi. – O kur jūsų valtis?

– Aš su žuvų valksmu, Robertas nuplukdė į prieplauką. Vesk mus greičiau po stogu, šįvakar vėjas kiaurai košia. Marš!

Karlsonas nuėjo pirmasis su žibintu, o pastorius įkandin, juos lydėjo šuo, kuris, kur buvęs, kur nebuvęs, puldinėjo į krūmus, ieškodamas kurtinių, bet šie spėjo pakilti ir nuskristi link pelkės.

Senoji, pamačiusi žibintą, išėjo į kiemą pasitikti, o kai pažino pastorių, maloniai ėmė kviesti į vidų.

Pastorius išplaukęs su žuvim į miestą, bet užklupusi audra, todėl turėsiąs pernakvoti krante; jis keikė, velniojosi, kad negalės laiku nukakti miestan ir parduoti žuvį, o dabar, girdi, „visi velniai ištrūko ir vanoja ką tik nutveria jūroje".

Senoji norėjo vesti jį į svetainę, bet jis nudrožė tiesiai į virtuvę prie ugnies apdžiūti truputį. Tačiau nuo šilumos ir šviesos pastorius, matyt, susnūdo ir, maudamasis varveliu išteptus šlapius batus, klaikiai markstėsi, lyg mėgindamas nuvyti miegą. Tuo tarpu Karlsonas padėjo jam nusivilkti pilką jūreivišką palaidinę, pamuštą avies kailiu, ir netrukus pastorius jau su vilnoniu megztiniu ir vienom kojinėm sėdėjo prie stalo kampo, kurį senoji nukraustė ir padengė kavai.

Kas nepažinojo pastoriaus Nurdstriomo, niekaip nebūtų atspėjęs, kad šis ščerų žmogus yra dvasiškasis ganytojas; taip jis pasikeitė per trisdešimt metų, rūpindamasis saliečių dvasios reikalais, o atvyko čia kitados kaip jaunas kapelionas, vos gavęs šventimus Upsaloje. Be galo menkas atlyginimas norom nenorom vertė jį prisidurti iš jūros ir žemės, o kai ir to neužtekdavo, kreipdavosi į parapijiečių gerą širdį, kurią, artimai bendraudamas ir taikydamasis prie vietos aplinkybių, stengėsi visaip puoselėti. Bet parapijiečiai savo gerą širdį dažniausiai parodydavo kava su degtine bei kitokiomis vaišėmis, o jas reikėdavo sudoroti vietoje, ir klebonijai iš to nebūdavo naudos, atvirkščiai, darė žalos ėmėjo fizinei ir dvasinei būsenai. Be to, ščerų gyventojai iš savo liūdnos patirties žinojo, kad jūroje, prispyrus bėdai, Dievas padeda tik tam, kas pats sau padeda, kad palankaus rytų vėjo neįsteng-

tų sukelti netgi Augsburgo išpažinimas, kad jokios paspirties nėra iš medinės koplytėlės, kuri neseniai buvo pastatyta, ir kelionė į bažnyčią valtimi, nors ir labai ilga, o kartais visai neįmanoma dėl priešinių vėjų, pavirto į savotišką mugę, kur buvo galima susitikti su pažįstamais, atlikti reikalus, pasiklausyti skelbimų; pastorius buvo vienintelis artimiausias viršininkas, su kuriuo tekdavo susidurti, nes lensmanas gyveno toli žemyne ir niekada nebuvo kviečiamas spręsti bylų, su kuriomis susidorodavo patys, apsiskaldydami ausis arba pasistatę puslitrį degtinės.

Šį sykį pastorius, kaip minėta, išsiruošė į miestą su valksmu parduoti žuvų, kurias pats sugavo jūroje, bet jį užpuolė audra ir atplukdė į krantą. Šautuvą gerai susipakavęs į odinį futliarą, paviržį ir maldaknygę įsidėjęs į ruonio odos kuprinę, peršlapęs ir sušalęs, įėjo jis į šviesą bei šilumą ir pasitrynęs akis atsisėdo prie kavos stalo. Nė menkiausio pėdsako lotynų ar graikų kalbos mokovo nebūtum įžvelgęs ugniakuro ir dviejų žvakių apšviestame veide, ūkininko ir jūreivio sąmaišoje. Kitados balta ranka, kuri visą jaunystę vartė knygos lapus, buvo ruda ir suskirdusi, išmarginta geltonų dėmių nuo sūraus vandens ir saulės, kieta ir pūslėta nuo irklų, lynų ir vairo; nagai nugraužti, pajuodę nuo žemės darbo ir gyvulių liuobos; ausų grybeliai apžėlę plaukais, o į spenelius įverti švininiai žiedai nuo kataro; iš odinės kišenės, prisiūtos prie megztinio, kyšojo plaukų pynelė, ant kurios kabojo geltono metalo raktukas su karneolio akyte; šlapių vilnonių kojinių nykščiai prakiurę, pastorius nenustygdamas šiūravo po stalu kojas, lyg norėdamas paslėpti skyles; megztinio pažastys geltonos nuo prakaito, o kelnių prarėžas išsižiojęs, nes trūko sagų.

Jis išsiėmė iš kelnių kišenės medinę pypkę ir, visiems pagarbiai tylint, padaužė ją į stalo kraštą, ant grindų pribyrėjo krūvelė pelenų ir sutižusio tabako. Drebančia ranka pradėjo kimštis tabaką, bet taip stengėsi, kad net pasirodė keista.

– Kas šįvakar pastoriui; man regis, ne visai sveikas? – galų gale paklausė senoji.

Pastorius pakėlė nusvirusią galvą, pasidairė į lubų sijas, lyg ieškodamas, kas ten kalba.

– Ar aš? – atsiliepė, kišdamas žiupsnelį tabako šalia pypkės. Paskui papurtė galvą, tarsi reikalaudamas ramybės, ir sunkiai susimąstė nežinia apie ką.

Karlsonas, supratęs, kas yra, pakuždėjo šeimininkei:

– Jis įkaušęs!

Ir, manydamas, jog laikas įsikišti, paėmė kavinuką ir pripylė pastoriaus puodelį, šalia pastatė degtinės butelį ir nusilenkęs paprašė vaišintis.

Senis pakėlė savo žilą galvą, pažvelgė rūsčiu žvilgsniu į Karlsoną, lyg norėdamas išgąsdinti, ir, su pasišlykštėjimu nustūmęs nuo savęs puodelį, sušvokštė:

– Gal čia tu namie, berne!

Paskui kreipėsi į senąją:

– Įpilk man puodelį kavos, ponia Flud!

Ir vėl kurį laiką tylėjo susimąstęs, gal prisiminęs prabėgusių dienų didybę ir neprilygstamą žmonių akiplėšiškumą.

– Velnio bernas! – burbtelėjo dar sykį. – Eik, padėsi Robertui!

Karlsonas bandė pasigerinti, bet tuoj buvo nutildytas. „Ar žinai, kas tu esi?“, todėl dingo už durų.

– Ar jūsų tinklai jūroje? – gurkštelėjęs kavos, užriko jis ant senosios, kuri nedrąsiai atsiprašė už berną.

– Taip, mielasis, – atvėrė šliuzus senoji. – Ir visos valtys. Šeštą valandą nė nesapnavau, kad šiąnakt kils audra, o Gusteną aš pažįstu. Jis verčiau pats nuskęs, bet nepaliks nakčiai tinklų jūroje.

– Et, niekis, išsikapstys! – nuramino pastorius.

– Nesakykit, pastoriau! Gaila tinklų, didelius pinigus kaštuoja, bet kad tik sūnus sveikas liktų.

– Bene jis kvailas, kad trauktų tinklus per tokią audrą, kai visa jūra siunta?

– O, kaip tik šito iš jo ir gali tikėtis; jis lygiai kaip tėvas, baisiai rūpinasi savo turtu ir verčiau pats gyvybę atiduos, bet neleis tinklams pražūti.

– Matot, ponia, jeigu jis toks, tai nė pats velnias jam nepadės! Beje, žuvys gerai eina; mes vakar prie Alksnynės šchero šešis tinklus užmetėm ir ištraukėm aštuoniolikakart po aštuoniasdešimt.

– Ar riebios?

– Kurgi! Riebios kaip sviestas. Bet sakykit, ponia Flud, kokios čia kalbos sklinda apie tamstą, girdi, tekėt žadanti? Ar teisybė?

– O, gink Dieve, – sušuko senoji, – argi sklinda? Baisu pagalvoti, ko tik žmonės nepriplepa!

– Taigi, taigi, kas čia man darbo, – kalbėjo toliau pastorius. – Bet jeigu teisybę šneka, kad už berno, gaila bus vaikino.

– Vaikinui nieko neatsitiks, kitų dar blogesni patėviai.

– Aha, kaip girdžiu, panašiai ir bus. Bene taip pašėlusiai užsiliepsnojo senas kūnas, kad nebegali ištverti? Taigi, taigi, mėsa reikalauja, ha ha ha!

– Gal malonėtumėt pastorius dar puodelį? – pertraukė jį senoji, išsigandusi, kad pokalbis per daug nukrypo į delikačią pusę.

– Ačiū, ponia, jūs labai gera! Ačiū! Gal dar vieną grynos! Bet jau norėčiau ir į patalą, kažin ar paklotas?

Loten buvo nusiųsta į palėpės kambarėlį kloti lovos, o Karlsonas su Robertu turėjo nakvoti virtuvėje.

Pastorius žiovavo visa burna, kasėsi koją į koją, braukėsi ranka per kaktą ir pliką viršugalvį lyg stengdamasis nuvyti šalin bevardžius rūpesčius, o galva knapsėjo ir knapsėjo, linkdama vis arčiau stalo, kol galų gale atsirėmė smakru.

Senoji, matydama, kas darosi, priėjo artyn, atsargiai uždėjo jam ranką ant peties, švelniai paglostė ir nuolankiu balsu paprašė:

– Pastorėli! Ar nesukalbėtume kokį poterį prieš eidami gulti? Prisiminkit senutę ir jos sūnų, kur dabar jūroje.

– Kokį poterį, labai gerai! Aha! Paduokit, ponia, maldaknygę iš mano krepšio!

Senoji paėmė odinį krepšį ir ištraukė juodą knygą su aukso kryžium ant viršelio, tai buvo lyg kelioninė vaistinėlė, iš kurios senoms moterims ir ligoniams buvo siūlomi stiprinantys lašeliai; su pagarba, atsargiai, tartum dalelė bažnyčios būtų atsidūrusi jos žemoje troboje, kaip šiltos duonos kepalą atnešė ji abiem rankom paslaptingąją knygą, tyliai nustūmė puodelį, prikyšte nušluostė stalą ir padėjo šventenybę prie apsunkusios pastoriaus galvos.

– Pastorėli, – sukuždėjo senoji pro vėjo stūgsmą kamine. – Štai maldaknygė.

– Gerai, gerai, – lyg pro miegus atsakė pastorius, nepakeldamas galvos ištiesė ranką, pagraibė kavos puodelio, užkliuvo už ąselės ir apvertė, degtinė pasruvo dviem upeliais ant taukuoto stalo.

– Oi oi oi, – suaimanavo senoji, gelbėdama maldaknygę. – Nieko gero nebus, pastorius norit miego, verčiau gulkit.

Bet pastorius jau knarkė, padėjęs ranką ant stalo ir juokingai atkišęs pirštą, lyg rodydamas kažkokį nematomą daiktą, šiuo metu nepasiekiamą.

– Viešpatie, kaipgi mes jį nugabensim į lovą? – pasiskundė šeimininkė tarnaitėms, nesugalvodama, kaip prikelti užmigusį pastorių, nes žinojo, koks jis esti nirtulingas, jei išgėrusį kas pažadina, palikti virtuvėje su mergomis nederėjo, o ir troboje ne, tik šnekų pasidarytų. Taip ir vaikščiojo trys moterys aplinkui lyg pelės apie katiną, norėdamos parišti jam varpelį, bet nė viena neišdrįsdama.

Tuo tarpu ugnis židinyje užgeso, vėjas švilpė pro langus ir nesandarias sienas, seniui, sėdinčiam su vienomis kojinėmis, matyt, pasidarė šalta, ūmai jis kilstelėjo galvą, plačiai pražiojo burną ir nelyginant dvesianti lapė tris kartus viauktelėjo, moterys net nusigando.

– Man rodos, nusičiaudėjau, – tarė pastorius, atsikėlė, užsimerkęs nuėjo prie kanapos po langu, išsitiesė aukštielninkas, susinėrė ant krūtinės rankas ir giliai atsiduseęs užmigo.

Dabar jau nebeliko vilties jį iš čia išgabenti ir sugrįžę Karlsonas su Robertu nedrįso jo judinti.

– Jis mušasi, atsargiai! – paaiškino Robertas. – Pakiškit jam priegalvį ir užmeskit antklodę, tada išmiegos iki ryto.

Senoji nusivedė mergas pas save į trobą. Robertas atsigulė daržinėje ant šieno, o Karlsonas savo kamaraitėje.

Netrukus miegojo visas namas, vieni ramiau, kiti ne taip ramiai.

Rytojaus rytą, kai užgiedojo gaidys ir ponia Flud atsikėlė žadinti, pastoriaus su Robertu neberado. Audra buvo kiek aprimusi, balti šalti rudens debesys slinko iš rytų link žemyno, o dangus skaisčiai mėlyna-

vo. Apie aštuntą valandą senoji pradėjo vaikščioti į rytų kyšulį pažiūrėti, ar nesimato fiorde kokio laivo. Užutėkyje tarp salelių retkarčiais švysteldavo viena kita surauktais rifais burė, čia dingdavo, čia vėl pasirodydavo. Jūra dar tebešėlo, mėlyna tartum plienas, įvairiaspalvėje migloje ribuliavo tolimi šcherai, rodės, išniro iš vandens ir taikosi pakilti aukštyn kaip nakties rūkas. Dančiasnapių jaunikliai, susispietę užutėkiuose ir pakrantėse, tuoj šokdavo į vandenį, kai išvysdavo aukštai sklendžiant jūrų erelį, panerdavo ir vėl išlįsdavo, vėl nerdavo taškydami vandenį. Pamačiusi virš vieno šchero būrį žuvėdrų ir išgirdusi jų klyksmą, senoji pamanė, kad ten pasirodys burė, ir iš tikrųjų pasirodė, bet visos plaukė pro šalį, į šiaurę arba į pietus.

Smelkė šaltis; vėjas ir balti debesys žlibino akis, ir senoji, pavargusi laukti, vėl grįžo į mišką; čia pradėjo rinkti bruknes į prikyštę, nes be darbo negalėjo būti, reikėjo kaip nors blaškyti nerimą. Vis dėlto sūnus jai buvo kur kas brangesnis, nė perpus ji tiek nesikrimto tą vakarą, kai stovėdama prie lipynės matė dingstant tamsoje savo blausią viltį. O šiandien ji ypač ilgėjosi vaikino, nes jautė, kad jisai, ko gero, netrukus ją visai paliks. Vakarykšti pastoriaus žodžiai ir paskalos tarsi uždegė Bikfordo virvutę ir, rodės, netrukus pasigirs sprogimas! Nežinia, kam jis nusvilins antakius, bet aišku, jog kažkas turi atsitikti.

Ji iš lėto pasuko link namų ir užkopė ant kalvelės, apaugusios ąžuolais. Pro medžių lapus ji pamatė, kad prieplaukoje kažkoks bruzdesys, žmonės sukiojasi aplink valčių pašiūrę, kalba už kits kito, aiškinasi, ginčijasi. Kažkas atsitiko, kol ji buvo išėjusi, bet kas?

Nerimas dar labiau sukurstė smalsumą, ir ji pasileido žemyn sužinoti, kas ten dedasi. Priėjusi tvorą, pamatė žvejų valties kraštą. Vadinasi, jie jau namie, atplaukė iš kitos pusės.

Aiškiai buvo girdėti, kaip Normanas pasakoja:

– Dėjo į vandenį kaip akmuo, bet vėl išniro; tada ir gavo mirtinai į kairę akį, rodės, lyg žvakė užgeso.

– O Viešpatiedie, ar jis negyvas? – suriko senoji šokdama per tvorą.

Bet niekas jos neišgirdo, nes dabar Rundkvistas tęsė gedulingą šneką laive.

– Tada mes pradėjom jį traukt, bet inkaro nagas įstrigo nugaroje...

Senoji priėjo išdžiaustytus tinklus, tik negalėjo praląsti, bet lyg pro šydą matė, kaip visi namiškiai vieni pasilenkę, kiti atsitūpę, treti ant kelių grūdasi aplink pilkšvą kūną, gulintį valtyje. Ji suriko ir buvo belendanti pro tinklų apačią, bet plūdės įsikibo į plaukus, o grimzdai daužė lyg rimbas.

– Viešpatie, kas gi ten pakliuvo į plekšnių tinklus? – šūktelėjo Rundkvistas, pamatęs, jog kažkas blaškosi. – Oi, nagi tetulė!

– Ar jis jau negyvas? – iš visų jėgų suriko ponia Flud. – Ar negyvas?

– Kaip pribaigtas šuo!

Senoji išsipainiojo iš tinklų ir nulėkė į prieplauką. Čia pamatė Gusteną vienplaukį, kniūpsčią gulintį valtyje, bet jis judėjo, o po juo – didžiulis gauruotas padaras.

– Ar čia tu, mama? – neatsigręžęs pasisveikino Gustenas. – Žiūrėk, ką mes pagavom!

Senoji išpūtė akis, pamačiusi didžiulį riebų ruonį, kuriam Gustenas dyrė kailį. Ruonį, žinoma, ne kasdien pačiupsi, ir mėsą jų gali valgyti, taukų užteks keliolikai porų batų, kailis irgi vertas dvidešimt kronų, bet strimelės žiemai daug reikalingesnės, o valtyje net žuvies uodegos nebuvo matyti, užtat nusiminė ir, užmiršusi atgautą sūnų ir nelauktą ruonį, prapliupo bartis:

– Gerai, o kur strimelės?

– Prie jų niekaip nevaliojom prieiti, – atsakė Gustenas, – betgi galima ir nusipirkti, juk ruonį ne kasdien sugausi.

– Aha, tu, Gustenai, visad šitaip šneki, betgi kokia gėda, tris dienas plaukiojai, o nė vienos žuvelės namo nepartempei. Kaip tau atrodo, kuo misim žiemą?

Tik niekas jos nepalaikė, nes strimelių buvo lig soties privalgę, o mėsa vis dėlto yra mėsa, be to, ir medžiotojai savo įstabiais pasakojimais apie nuotykį patraukė visų dėmesį.

– Tataigis, – nusitaikė Karlsonas ir atsipjovė sau gabalą mėsos, – jei neturėtume žemės, visai nebūtų ko valgyti.

Tą dieną irgi netraukė tinklų, nes reikėjo kaisti didįjį katilą ir virti ruonio taukus; virtuvėje tik kepė čirškino ir gėrė kavą su degtine; ant

pietinės kluono sienos lyg pergalės vėliavą pakabino ištemptą ruonio kailį, kas tik ėjo pro šalį ir netingėjo klausyti, visiems aiškino, rodinėjo, liepė kišti pirštą į šūvio skylę, jei nenorėjo patikėti, pasakojo, kaip ruonis užsiropštė ant akmens, ką šaudamas paskutinę akimirką Gustenas pasakė Normanui, kaip peršautas ruonis elgėsi besibaigdamas, kol „nuvirto kaip medis".

Karlsonas tomis dienomis nebuvo didvyris, bet jis slapčiomis kalė geležį, o kai galų gale tinklai buvo ištraukti, sėdo prie vairo žuvų skiaurėje ir sykiu su Normanu ir Loten nuplaukė į miestą.

* * *

Kai ponia Flud nuėjo į prieplauką pasitikti grįžtančių iš miesto, Karlsonas buvo labai lipšnus ir nuolankus, ir ji tuoj suprato, kad kažkas bus nutikę.

Po vakarienės jis atėjo į trobą atiduoti pinigų; čia turėjo sėstis ir pasakoti. Tik iškvosti ką nors buvo sunku, bernas atrodė nenusiteikęs atvirai šnekai, bet senoji vis tiek neišleido, spaudė kaip galėdama, kol sužinojo kelionės smulkmenas.

– Sakyk, Karlsonai, – tempė ji už liežuvio, – tikriausiai buvai pas profesorių, ar ne?

– Taip, žinoma, užbėgau valandžiukei, – atsakė Karlsonas, aiškiai nesidžiaugdamas prisiminimais.

– Na ir kaip jie ten gyvena?

– Ogi siunčia gerų dienų visiems, labai buvo malonūs, pakvietė pusryčių. Baisu kaip poniška jų bute, pasišnekėjom gražiai.

– Na, o kuo vaišino?

– Taigi omarais ir svampinjonais, ir dar gėrėm porterį.

– O sakyk, Karlsonai, mergaites turbūt irgi matei?

– Kaipgi, – nuoširdžiai atsakė Karlsonas.

– Ir vis tokios pat, reikia tikėtis?

Toli gražu jos nebuvo tokios pat, bet tai per daug būtų nudžiuginę senąją, ir užtat Karlsonas neatsakė.

– Taip, labai malonios, ir mes ėjom vakare į Bernso saloną, klausėmės muzikos, aš pavaišinau šerikobdenu ir sumuštiniais. Tikrai buvo smagu, kaip sakiau.

Bet iš tiesų ne taip buvo smagu, viskas dėjosi kur kas blogiau. Mat Karlsoną priėmė Lina virtuvėje, ant stalo kampo padėjo pusbutelį alaus, nes Idos nebuvo namie. Paskui įėjo profesorienė, pasisveikino ir pasakė Linai, kad vakarienei reikėsią parnešti omarų, nes būsiąs svečias; ir vėl išėjo. Kai liko vieni, Lina iš pradžių buvo truputį nešneki, bet Karlsonas žodis po žodžio sužinojo, kad Ida gavo jo laišką ir skaitė balsiai vieną vakarą, kai buvo atėjęs jos jaunikis ir jie gėrė porterį, o Lina darinėjo šampinjonus. Ir visi taip kvatoję, kad, rodės, galą gaus; o jaunikis du sykius perskaitęs laišką lyg koks pastorius. Labiausiai juoko pridarę žodžiai „senasis Karlsonas“ ir jo „paskutinės valandos“, o kai priėję „pagundas ir klystkelius“, jaunikis – alaus vežėjas – pasiūlė susigundyti ir nueiti į Bernso saloną, jie ir nuėję ir ten vaišinęsi šerikobeliu ir sumuštiniais.

Gal Linos pasakojimas padarė maišatį Karlsono galvoje ir supainiojo prisiminimus, kad jis nieko negalėjo atsekti, o gal taip karštai panoro atsidurti alaus vežėjo kailyje, kad pats save pasodino į malonią šeimininko vietą, susikeitė su omarus valgančiu nepažįstamuoju, gėrė jaunikio porterį ir valgė Linos šampinjonus, žodžiu sakant, nupasakojo senajai viską šitaip, o ne kitaip, ir savo numatytą tikslą pasiekė, o tai buvo svarbiausia. Taip padaręs visiškai nusiramino ir galėjo pradėjo puolimą. Vaikinai buvo jūroje, Rundkvistas atsigulęs, o mergos baigusios darbus.

– Kas čia per kalbos sklinda po visą parapiją, kur pasisuksi, ten išgirsi? – pradėjo jis.

– Kokios kalbos? – paklausė senoji.

– Ogi vis tos pačios, kad mes žadam tuoktis.

– Et, ne naujiena.

– Tataigis, bet juk kvailiausia, kad žmonės šneka ko nėra; stačiai nieko nesuprantu, – gudravo Karlsonas.

– Iš tiesų, ką gi veikti jaunam sveikam vyrui su tokia sena boba kaip aš?

– Et, amžius nedidelė bėda. Ir aš norėčiau pasakyt, kad jei sugalvosiu kada vest, tai nieku gyvu neimsiu kokios piemenės, kuri nieko nemoka ir nieko nežino, nes, matot, tetule, geiduliai vienas dalykas, o santuoka kitas; geiduliai, žemiškieji geiduliai, išnyksta kaip dūmas, o ištikimybė tolygi žiupsniui tabokos, gerai tol, kol atsiranda kitas ir pasiūlo cigarą. Bet matot, tetule, aš jau toks esu, kad tai, kurią vesiu, ir ištikimas būsiu, kaip ir visados, jei kas kitaip šneka, tas meluoja, ir daugiau nieko.

Senoji pastatė ausis ir pradėjo suuosti, kad čia kažkur bus šuo užkastas.

– Na, o Ida, argi Karlsonas nieko rimtai apie ją negalvoji? – pabandė ji.

– Taip, Ida nei šio, nei to, jei tik pamočiau pirštu, ji būtų mano, bet suprantat, tetule, nelabai kokio būdo; linksmybių mėgėja, tuščia, man regis, ji nuslys blogu keliu. Atvirai šnekant, einu senyn ir nebeturiu ūpo paikioti; ir tiesiai pasakysiu, jeigu sugalvosiu kada vest, imsiu vyresnę, supratingą moterį, kad būtų gero būdo, nežinau, kaip čia reikėtų aiškiau, bet tetulė turbūt suprantat mane, nes tetulė sveiko proto, taip, taip.

Senoji atsisėdo prie stalo, norėdama geriau suprasti Karlsono išvedžiojimus ir nusitaikius laiku ištarti amen, kai jis baigs dėstęs savo nuomonę.

– Taigi, bet pasakyk, – nusitvėrė ji kitą siūlo galą, – ar Karlsonas nesi galvojęs apie Ovasos našlę, juk ji dabar vienų viena ir nieko daugiau negeidžia, tik ištekėti?

– Et, apie ją ne, mat aš ją pažįstu, ji irgi nekokio būdo, man svarbiausia būdas. Mat nei pinigai, visokie turtai, nei gražios drapanos man nieko nereiškia, ne toks aš esu; ir kas mane gerai pažįsta, kitaip nepasakys.

Tema, atrodė, išknebinėta iš visų pusių, ir, kol ne vėlu, kažkam reikėjo tarti paskutinį žodį.

– Na, tai apie ką Karlsonas galvoji? – drąsiai žengė ponia įžūlų žingsnį.

– Galvoji ir galvoji! Ir šį galvoju, ir tą galvoju, o iš tikrųjų negalvoju, tegul tas šneka, kas galvoja; aš tyliu, kad paskui atėję nesakytų, jog kažką suviliojau, ne toks mano būdas.

Senoji vis nesusigaudė, ką jai daryti, bet ryžosi pamėginti dar sykį.

– Tai va, Karlsonai, jeigu tavo mintyse Ida, tuomet negali apie ką nors kitą rimtai galvoti.

– Ida, hm, šita pasiutus lapė, ne, man jos nereikia, nors ir lipte prie manęs liptų; ne, aš pageidaučiau geresnės, ir kad vieną kitą drapaną turėtų ant kūno, o ir dar ką nors, tai irgi būtų ne pro šalį, nors aš per daug neužsipuolu, nes toks esu, toks jau mano būdas.

Tiek buvo vartyta ir maišyta, kad senoji suprato, jog nepajudės iš vietos, jeigu pati nekumštels.

– Klausyk, Karlsonai, o ką pasakytum, jei mes sueitume draugėn?

Karlsonas ėmė skėtrioti rankomis, lyg kuo greičiausiai norėdamas apsiginti nuo bet kokių įtarimų, kad šitaip niekšingai galėtų pasielgti.

– Ne, apie tai verčiau niekada ir nekalbėti! – tikino jis. – Nėra ko nė svarstyti, o dar mažiau galvoti. Žinau, ką žmonės šnekėtų, sakytų, paėmiau ją dėl pinigų, bet aš ne toks, šitaip aš nepratęs. Ne, daugiau mes apie tai nešnekėkim. Prižadėkit man, tetule, duokit ranką! (Jis atkišo jai savo ranką.) Prižadėkit, kad niekada apie tai daugiau nešnekėsim! Duokit ranką!

Bet senoji nenorėjo duoti rankos, atvirkščiai, jai rūpėjo iš rimtųjų apsitarti.

– Kodėl gi nekalbėti apie tai, kas labai galėtų atsitikti? Karlsonas žinai, aš jau sena, o Gustenas dar per jaunas valdyti ūkį; man reikia, kad kas nors mane paremtų ir padėtų, bet aš suprantu, kad pats nenori plėšytis dėl kito už nieką, todėl nematau kitos išeities, reikia mudviem susituokti. Tegul žmonės kalba ką nori, juk ir taip liežuviais mala, ir jeigu Karlsonas per daug nesibaidai manęs, tai aš nematau nieko, kas mums galėtų sutrukdyti. Sakyk, ar turi ką prieš mane?

– Ne, nieko prieš jus neturiu, tetule, gink Dieve, bet tos nelemtos šnekos, o ir Gustenas per daug nesidžiaugs mumis.

– Et, jeigu tu, toks vyras, jo neįveiksi, tada aš pati jį sudrausiu. Gerokai amžiaus nugyvenau, bet dar ne tokia sena esu, ir tau, Karl-

sonai, prie keturių akių pasakysiu, jeigu ko... ne prastesnė būčiau už bet kokią piemenę.

Ledai buvo pralaužti, ir dabar kliūstelėjo srautas planų ir svarstymų, kaip Gustenui pranešti žinią, kaip susiruošti vestuvėms ir taip toliau. Derybos truko ilgai, taip ilgai, kad teko užkaisti virdulį ir atnešti butelį degtinės, prasėdėjo jie gerokai po vidurnakčio, net ilgiau.

Penkas skyrius

PEŠASI TREČIŲ UŽSAKŲ DIENĄ, EINA PRIE KOMUNIJOS IR KELIA VESTUVES, BET Į SUTUOKTUVIŲ LOVĄ VIS TIEK NESIGULA

Karlsonas netruko sužinoti, kad nėra geresnio žmogaus už tą, kuris numirė, ir blogesnio už tą, kuris tuokiasi. Gustenas riaumojo kaip išbadėjęs ruonis, siuto dūko tris dienas, ir Karlsonas, apsimetęs, jog turi reikalų, trumpam išvažiavo. Senasis Fludas buvo prikeltas iš kapų ir paaiškėjo, kad dar niekas neregėjo geresnio žmogaus už jį, o Karlsonas lyg sena drapana buvo išverstas į kitą pusę ir pasirodė, kad turi dėmių. Visi sužinojo, kad jis dirbo prie geležinkelio, buvo pamokslininkas, iš trijų vietų išmestas, sykį pabėgo iš tarnystės, nesant parodymų buvo trauktas teisman už muštynes. Visa tai drėbė poniai Flud į akis, bet liepsna jau buvo įsiliepsnojusi; jausdama, kad našlystei atėjo galas, senoji visai atkuto, regis, nė nenori nieko matyti, jai nebaisu nei šilta, nei šalta.

Tokio priešiškumo Karlsonas sulaukė svarbiausia dėl to, kad čia jis buvo svetimšalis ir susituokęs lyg kėsinosi į šitą žemę ir į šituos vandenis, kuriuos parapijiečiai buvo pratę laikyti kone bendra nuosavybe. Kadangi našlė buvo apkėtusi visą turtą ir neabejotinai žadėjo gyventi dar daugelį metų, sūnaus viltys tapti šeimininku buvo labai tolimos; o dabar, po vestuvių, jis turėjo atsidurti kone samdinio vietoje ir net pakliūti į vos apšilusio kojas berno globą bei malonę. Taigi nėra ko stebėtis, kad nužemintasis siuste pasiuto, koneveikė motiną,

grasino paduosiąs į teismą ir jo padedamas išvysiąs lauk būsimą patėvį. Ir užvis labiausiai įniršo, kai Karlsonas sugrįžo iš savo nedidelės išvykos apsitaisęs velionio Fludo juodu šventadieniu durtiniu ir ruonio kailio kepure, kuriuos gavo kaip ryto dovaną viena malonia proga. Gustenas nieko nepasakė, bet sukurstė Rundkvistą iškrėsti pokštą, ir vieną rytą, taisydamasis sėsti prie stalo pusryčių, Karlsonas savo vietoje rado kažkokių daiktų krūvą, uždengtą rankšluosčiu. Nieko pikta neįtardamas, nutraukė rankšluostį ir pamatė ant stalo sukrautą visą tą šlamštą, kurį buvo susikišęs į maišą ir pasidėjęs kamaraitėje po lova. Čia buvo tuščių omarų skardinių, dėžučių, stiklainių nuo šampinjonų, porterio butelis, begalė kamščių, įtrūkęs gėlių vazonas ir dar daugiau visko.

Karlsonas net pažaliavo, bet nežinojo, kam išlieti savo įtūžį. Rundkvistas šiek tiek apmalšino jį paaiškindamas, kad šiose vietose esąs tai paprasčiausias „pokštas", kai kas nors ruošiasi vesti. Nelaimė, kaip tik tuo metu įėjo Gustenas ir labai nustebo, girdi, kodėl skudurininkas atvažiavo tokį ankstyvą rudenį, juk šiaip nesirodąs iki Naujųjų metų; o Normanas bemat paaiškino, kad ne skudurininkas buvęs, esą čia viską Karlsonas gavęs atminimui iš Idos, ir Rundkvistas norėjęs truputį paerzinti Karlsoną, nes dabar tarp jų jau viskas baigta.

Išsikoneveikė visi kaip reikiant, o Gustenas nuvažiavo pas pastorių ir sugebėjo vestuves atidėti šešiems mėnesiams, nes Karlsono popieriai esą nesutvarkyti. Tai buvo didelis smūgis Karlsono planams, bet jis kaip galėdamas stengėsi nors kokią naudą išpešti. Pirmiausia, susiklosčius naujoms aplinkybėms, pamėgino užriesti nosį, bet kai nieko nelaimėjo, nusprendė, bent prieš namiškius, dėtis, kad viskas jam tik juokai, ir tai jam pasisekė, nors Gustenas tebetęsė piktą povandeninę kovą, nėmaž neketindamas taikytis.

Taip pamažu slinko žiema, darbas vijo darbą, kirto mišką, nėrė tinklus, žuvavo po ledu, o protarpiais lošė kortomis, gėrė kavą su degtine, per Kalėdas vienur ar kitur važiavo į svečius, medžiojo ledines antis. Ir vėl atėjo pavasaris, jūra viliojo šaudyti gagų, bet Karlsonas visas jėgas sutelkė pavasario darbams, dėdamas viltis į gerą derlių,

kuris turėjo užkišti spragas, atsiradusias po vestuvių, kadangi jas ketino kelti baisiai prašmatnias ir įsimintinas daugeliui metų.

Sykiu su klajokliais paukščiais atsirado ir vasarotojai, profesorius, kaip ir pernai, linkčiojo viskuo patenkintas, kartojo „gražu“, o tuo labiau kad nusimatė vestuvės. Laimė, su jais nebebuvo Idos. Balandžio mėnesį ji atsisakiusi tarnystės ir turbūt greitai ištekėsianti. Jos įpėdinė anaiptol neatrodė žavi, bet Karlsonas per daug geležies turėjo žaizdre, neleido sau dairytis į šonus, ypač, kad rankoje laikė kozirį ir nenorėjo jo prarasti.

Užsakai buvo paskirti vasarvidžio dieną, o vestuvės tuoj po šienapjūtės, dar neprasidėjus javapjūtei, kai visad pasitaiko atokvėpis tarp darbų laukuose ir jūroje.

Paskelbus užsakus, Karlsono būdas aiškiai pradėjo eiti bjauryn, ir ponia Flud pirmoji tą patyrė. Po sužadėtuvių jie, aišku, gyveno kaip susituokę, nes taip buvo įprasta šiose vietose, ir jaunikis, kuris, slegiamas atidėto termino, puikiai mokėjo priderinti savo elgesį prie neišvengiamų aplinkybių, dabar, pavojui praslinkus, užrietė nosį ir iškišo nagus. Tačiau naudos iš to tebuvo tiek, kad ponia Flud, kuri taip pat tvirtai jautėsi balne, parodė jam savo dantis, kiek dar turėjo, ir trečiųjų užsakų dieną abu susikibo.

Visi salos gyventojai, tik be Loten, tą dieną plaukė į bažnyčią prie komunijos. Kaip paprastai išsirinko kuo mažiausią burlaivį, kad jeigu tektų irkluoti, ir vargas būtų kuo mažiausias, užtat valtyje buvo anksta, mat dar gabenosi ryšulį valgio, puspūdį menkių pastoriui, keletą svarų žvakių zakristijonui, šiaip visokių smulkmenų mainams, o kurgi burės bei irklai, semtuvai bei kibirai, suolai bei atramos.

Sulig papročiu tą rytą pavalgė gausius pusryčius, per rankas ėjo ąsotis alaus ir puslitris degtinės. Ant vandens buvo karšta ir niekas neturėjo ūpo irkluoti, todėl vyrai iškart susikivirčijo, nes nė vienas nenorėjo nuplaukti į bažnyčią suprakaitavęs. Moterys taip pat ėmė rietis, tik kai įplaukė į bažnyčios užutėkį ir išgirdo skambinant varpus, kurių kadai kas nebuvo girdėję, barniai aprimo. Bet skambino pirmą kartą, taigi laiko buvo pakankamai. Užtat ponia Flud nudrožė su menkėmis į kleboniją. Pastorius dar tik skutosi ir buvo prastai nusiteikęs.

– O, kokie reti svečiai šiandien bažnyčioje – Hemsio gyventojai, – pasisveikino jis, braukdamas skutenas ant piršto.

Tuo tarpu Karlsonas, kuris nešė žuvį, nuėjo virtuvėn ir gavo taurelę degtinės.

Tada užsuko pas zakristijoną su žvakėmis, ten taip pat pasivaišino degtine.

Galų gale visi susitiko prie šventoriaus, spoksojo į turčių arklius, skaitė antkapių užrašus, sveikinosi su pažįstamais. Ponia Flud trumpai aplankė vyro kapą, o Karlsonas pastovėjo nuošaly. Tada vėl suskambo varpai, ir žmonės suėjo į bažnyčią. Kai sudegė senoji bažnyčia, nuo to laiko Hemsio žmonės neturėjo savo suolo, užtat gavo stovėti tarpe. Karštis buvo nežmoniškas, jie jautėsi svetimi erdvioje bažnyčioje, vien tik iš sarmatos pylė prakaitas, rodės, lyg pataisos namų auklėtiniai, sustatyti prie gėdos stulpo. Kai užgiedojo paskutinę psalmę prieš pamokslą, buvo vienuolikta valanda, ir Hemsio žmonės jau kokį keturiasdešimt kartų permynė nuo vienos kojos ant kitos. Saulė svilinte svilino, kaktas išpylė prakaitas, bet jie stovėjo lyg sukalti ir nedrįso pasislinkti į šešėlį. Tada išėjo zakristijonas ir užkišo psalmės kortelę su 158 numeriu. Vargonai sugaudė preliudiją, ir vargonininkas užtraukė pirmą posmą. Visi giedojo žvaliai ir noriai, nes žinojo, kad tuoj prasidės pamokslas. Bet dar buvo antras posmas ir trečias posmas.

– Bene jis iš rimtųjų ketina pervaryti visus aštuoniolika posmų? – sušnibždėjo Rundkvistas Normanui.

Vis dėlto taip ir buvo iš rimtųjų. Zakristijos tarpduryje kyštelėjo rūstus pastoriaus Nurdstriomo veidas, žvelgiantis į parapijiečius įdėmiai ir atkakliai, tarsi ketindamas visiems įkrėsti, kadangi jau pateko į jo rankas.

Visi aštuoniolika posmų buvo sugiedota, ir kai pastorius įlipo į sakyklą, laikrodis rodė pusę dvyliktos. Bet iki tol žmonės taip sušniuro, taip sušniuro, kad nuleidę galvas miegojo. Tačiau neilgai teko pūsti, nes pastorius staiga užriko, miegaliai krūptelėjo, užvertė galvas ir kvailai įsispoksojo į kaimynus lyg klausdami: „Kas dega?“

Karlsonas su senąja taip toli buvo nulindę į priekį, kad be skandalo nebūtų galėję link durų prasisprausti. Senoji verkė iš nuovargio, ankšti bateliai spaudė kojas, ir kuo šilčiau darėsi, tuo labiau. Protarpiais ji atsigręždavo ir maldaujančiom akim žvelgdavo į jaunikį, lyg prašydama nunešti ją į jūrą, bet tas, apsiavęs erdviais arklio odos Fludo batais, uoliai klausėsi pamaldų ir piktais žaibais tik baudė nekantruolę. Tuo tarpu kiti atbulom pasitraukė po chorais, kur buvo gaiviau ir šioks toks šešėlis. O čia dar Gustenas aptiko gesintuvą, atsisėdo pats ir ant kelių pasisodino Klarą.

Kai prasidėjo pamokslas, Rundkvistas atsirėmė į pastapą, o šalimais įsitaisė Normanas. Pastorius kalbėjo tik rūsčius žodžius, nieko nepagražindamas, ir sugaišo pusantros valandos. Tema buvo apie protingas ir paikas mergeles, o kadangi nė vienas vyrų negalėjo čia nieko sau prisitaikyti, vėl pamažu sumigo, vieni sėdėdami, kiti sukniubę, treti stovėdami.

Praėjus pusvalandžiui Normanas kumštelėjo į šoną Rundkvistui, kuris stovėjo palinkęs į priekį ir prisidėjęs ranką prie kaktos, lyg jam būtų širdis pykusi, ir nykščiu parodė į Klarą su Gustenu, sėdinčius ant gesintuvo. Rundkvistas atsargiai pasisuko į tą pusę, išpūtė akis, tarsi patį šėtoną išvydęs, krestelėjo galvą ir šyptelėjo, atseit viską suprato. Nagi Klara sėdėjo iškišusi liežuvį ir užsimerkusi, lyg sapnuodama pabaisiškus sapnus, o Gustenas padėrinęs akis spoksojo į pastorių Nurdstriomą, tartum rydamas kiekvieną jo žodį ir stengdamasis išgirsti, kaip byra smėlio laikrodis.

– Na ir bjaurybės, – sukuždėjo Rundkvistas ir pamažu, atsargiai ėmė trauktis atžagarias, rūpestingai keldamas kulnus, kad per staigiai nekaukšteltų į grindų plytas.

O Normanas, rodos, atspėjęs Rundkvisto mintį, tartum žaltys vikriai šmurkštelėjo į šventorių, pasivijo Rundkvistą, ir abudu bėgliai nudrožė prie valties.

Pakrantėje pūtė gaivus vėjas, ir jie, šiuo tuo staigiai atsigaivinę, vėl buvo pilni jėgų. Taip pat tyliai ramiai, kaip ir dingo, grįžo jie į bažnyčią ir pamatė Klarą miegančią Gusteno glėbyje, Gustenas laikė

ją apkabinęs per liemenį, bet taip aukštai, kad Rundkvistas pamanė, jog būtina truputį paslinkti jo rankas žemyn, tada Gustenas pabudo ir dar labiau sugniaužė savo grobį, lyg pamanęs, kad kažkas nori atimti iš jo mergą.

Dar pusvalandį truko pamokslas, o tada vėl pusvalandį giedojo psalmes, ir tik po to prasidėjo komunija. Sakramentus visi priėmė labai susijaudinę, Rundkvistas net apsiašarojo, o ponia Flud, kuri, pasibaigus ceremonijai prie altoriaus, bandė įsisprausti į suolą, susibarė ir buvo išvyta, todėl paskutinį pusvalandį išstovėjo prie bažnyčios seniūno suolo tik ant kulnų, rodės, kad grindų plytos jai svilina padus; o kai pastorius perskaitė užsakus, visai įnirto, kam žmonės į ją spokso.

Galų gale pamaldos baigėsi ir visi nuskubėjo į valtis. Ponia Flud nebeištvėrė ilgiau ir, išklausiusi šventoriuje palinkėjimų, tuoj nusiavė batelius ir nudrožė į pakrantę, čia sukišo kojas į vandenį ir išplūdo Karlsoną. Tada visi puolė prie valgių maišo, o kai paaiškėjo, kad nebėra papločių, kilo rietynės. Rundkvistas spėjo, kad juos užmiršę namie, o Normanas manė, kad kažkas juos sušveitęs dar į čia plaukiant, ir su didžiausiu įtarimu dėbtelėjo į Karlsoną.

Tada sulipo į valtį, bet Karlsonas lyg tyčia prisiminė, jog turįs iš krautuvės pasiimti dervos statinaitę. Vėl pliūptelėjo audra. Moterys rėkė nenorinčios valtyje turėti dervos, nieku gyvu, juk jos esančios su naujais drabužiais, bet Karlsonas vis tiek atsitempė statinaitę ir įritino į valtį. Tada prasidėjo ginčai, kam sėstis šalia to pavojingo indo.

– Kur man sėstis? – bambėjo ponia Flud.

– Pasikelk sijoną ir sėskis ant uodegos, – atsakė Karlsonas, po paskutinių užsakų jausdamasis dar tvirčiau ant kojų.

– Ką tu čia pasakei? – sušnypštė senoji.

– Tą, ką girdėjai! Sėsk į valtį, laikas plaukt!

– Kas čia įsakinėja ant vandens, norėčiau paklaust? – neištvėrė Gustenas, manydamas, jog pernelyg įžeista jo garbė.

Tada pats atsisėdo prie vairo, liepė iškelti bures ir paėmė į rankas šotą. Valtis buvo perkrauta, vėjas vos vos pūtė, saulė pleškino, visų protai suirzę. Valtis plaukė tokiu greičiu, kaip „utėlė ropoja dervuota

tošim“, nieko negelbėjo, net kai vyrai truktelėjo kelionei. Užtat greitai baigėsi kantrybė, ir neilgam stojusią tylą nutraukė Karlsonas, paliepęs nuleisti bures ir imti irklus. Bet Gustenas nenorėjo sutikti.

– Luktelkim, kol užplauksim už salų, tada burės neš, – pasakė jis.

Ir laukė. Netrukus tarp salelių sužvilgo tamsiai mėlyna juosta, už kraštinių ščerų pasigirdo jūros mūša. Pūstelėjo stiprus vėjas, burės sujudo. O kai praplaukė kyšulį, taip patraukė, kad valtis suvirpėjo, išsitaisė ir pasileido, net vanduo šnypštė. Ta proga vėl sutarė gurkštelti, visiems širdys atlėgo, nes plaukti sekėsi. Bet dar labiau pakilo vėjas, valtis taip pakrypo, kad viršus siekė vandenį, tačiau vis tiek lėkė pirmyn. Karlsonas persigando, įsikibo į valties kraštą ir ėmė prašyti, kad surifuotų bures.

Gustenas neatsakė, tik tempė šotą, kol vanduo kliūstelėjo į valtį.

Tada Karlsonas atsistojo lyg pakvaišęs ir norėjo įstatyti irklą. Bet senoji timptelėjo jį už skverno ir vėl pasodino.

– Žmogau, sėskis dėl Dievo meilės! – suriko jinai.

Karlsonas atsisėdo, tik baltas baltutėlis. Bet neilgai sėdėjo, tuoj vėl nirtulingai pašoko, kilstelėjęs švarko skverną.

– O Viešpatie, gelbėk, juk toji bjaurybė teka! – suriko jis, mosikuodamas skvernu.

– Kas teka? – paklausė visi vienu balsu.

– Statinė, kas daugiau!

– O dangau šventas! – pasigirdo aikčiojimai, kiekvienas traukėsi nuo dervos latako, kuris sruveno čia į vieną šoną, čia į kitą.

– Sėdėkit vietoj! – užriko Gustenas. – Nuvairuosiu į jūrą, jei neklausysit!

Kai pūstelėjo naujas vėjo gūsis, Karlsonas vėl atsistojo. Rundkvistas, išvydęs pavojų, atsargiai pakilo ir taip vožė Karlsonui į ausį, kad šis klestelėjo atbulas. Muštynės atrodė neišvengiamos, ponia Flud taip pat užsiuto ir nusprendė įsiterpti.

Ji stvėrė savo brangiausią už apykaklės ir papurtė.

– Kas tu toks per liurbis, kad niekad jūra neplaukei! Ar negali kaip žmogus pasėdėti valtyje.

Karlsonas įniršo, ištrūko iš jos rankų, bet paliko dalį švarko apykaklės.

– Kam draskai mano drabužius, sena boba! – suriaumojo jis, užsikėlęs kojas ant valties krašto, kad neišsitepliotų derva.

– Ką tu čia pliauški? – užsidegė senoji. – Tavo drabužius! Kažin, iš ko tu gavai šitą švarką? Matai, sena boba tokiam nususėliui, kad nors ką būtum turėjęs...

– Nutilk! – užriko Karlsonas, įgeltas į pačią skaudžiausią vietą. – Žiūrėk, kad nepasakyčiau teisybės!

Gustenas, nusprendęs, kad per toli nueita, ėmė niūniuoti polką, Normanas su Rundkvistu bemat jam pritarė, barnis pamažu išblėso, ir pyktis nukrypo į bendrą priešą, pastorių Nurdstriomą, kuris privertė juos stovėti penkias valandas ir giedoti aštuoniolika posmų. Butelis ėjo ratu iš rankų į rankas, vėjas aprimo, nuotaika pasitaisė, ir visi apsidžiaugė, kai valtis įplaukė į užutėkį ir sustojo prieplaukoje.

Tuo tarpu pradėta ruoštis vestuvėms, kurios žadėjo trukti tris dienas. Paskerdė paršą ir papjovė karvę; nupirko šimtą stuopų degtinės, pasūdė strimelių su prieskoniais; kepė, šveitė, darė alų, virė, čirškino, malė kavą. Visą tą laiką Gustenas vaikščiojo kažkoks paslaptingas. Leido daryti kas ką nori, niekur nesikišo. Karlsonas, atvirkščiai, daugiausia sėdėjo prie sekretero, rašė ir skaičiavo; važiavo krautuvėn į Dalario salą, rūpinosi viskuo.

Vestuvių išvakarėse Gustenas atsikėlė anksti rytą, susikrovė savo krepšį, pasiėmė šautuvą ir išėjo. Motina atsibudusi paklausė, kur jis iškeliauja. Gustenas atsakė norįs pažiūrėti, ar menkės nekimba, ir išdrožė.

Prieplaukoje jis jau turėjo pasiruošęs valtį, įsidėjęs keliolikai dienų maisto, antklodę, virdulį kavai ir šiaip kitokių daiktų, reikalingų iškylai į ščerus. Tučtuojau iškėlė bures ir, užuot pasukęs įlankon žvilgtelti, ar seklumose nesušilo vanduo ir menkės neatplaukė maudytis, kaip čia buvo sakoma, paleido valtį tiesiai tarp uolėtų salų.

Rytas šiuo metu, baigiantis liepai, buvo akinamai giedras, dangus melsvas lyg nugriebtas pienas, o salos, salelės, ščerai, uolos švelniai skendo vandenyje ir negalėjai suprasti, ar jos žemės, ar dangaus dalis. Kur arčiau sausumos, salose augo eglės ir alksniai, kyšuliai buvo pilni dančiasnapių, kuoduotųjų ančių, žuvėdrų; nuošalesnėse salelė-

se stypsojo tik žemaūgės pušys; o narūnėliai, juodos alkos, panašios į papūgas, atkakliai suko aplink valtį, viliodamos medžiotoją kuo toliau nuo uolų, kurių plyšiuose slėpė savo lizdus; galiausiai ščherai pasidarė lėkštesni, pilkesni, kur ne kur matėsi vieniša pušis, lyg tyčia išlikusi lizdui susisukti; ten dėjo kiaušinius narai ir dančiasnapiai; arba šermukšnis, aplink kurio viršūnę čiulkinį grūdo vėjo supūsti mašalai. O dar toliau žvilgėjo jūra, kur medžiojo bukauodegiai plėšikai, varžydamiesi su jūrų kregždėmis ir žuvėdromis, čia sklandė jūrų erelis, tingiai, be garso, taikydamasis pačiupti nutūpusią alką. Link paskutinio ščhero ir plaukė Gustenas, pusiaugulom laikydamas vairą, su pypke dantyse, nešamas drungno pietų brizo; apie devintą valandą jis sustojo prie Norsteno. Tai buvo uolota salelė keliolikos margų dydžio, vidury jos plytėjo loma. Vos keli skurdūs šermukšniai styrojo tarp uolų; o šiaip plyšiuose augo vešlūs ožekšniai, aplipę skaisčiai raudonomis uogomis, loma buvo tirštai prižėlusi viržių, varnauogių ir tekšių, jau pradėjusių gelsti; pavieniai kadugiai prigludę prie uolų, rodės, lyg nagais įsikabinę, kad vėjas nenupūstų. Čia Gustenas jautėsi kaip namie; pažinojo kiekvieną akmenį, žinojo, po kuriuo kadugių krūmu peri gaga, o paglostyta ima pešioti jam kelnių kišką; čia, tarpuolėje, jis pasidėdavo irklus ir gaudydavo alkas, kurioms nusukdavo galvas ir kepdavosi pusryčiams. Šiose vietose Hemsio salos gyventojai mesdavo tinklus strimelėms ir drauge su kitais žvejais buvo pasistatę trobelę pernakvoti. Gustenas ir nudrožė prie jos, pasiieškojo raktų sutartoje vietoje po vėjalente ir susinešė daiktus. Trobelė buvo be langų, viduje gultai eilėmis virš kits kito tarsi lentynos, viryklė, trikojis ir stalas.

Susikrovęs savo mantą, Gustenas užsikorė ant aukšto, atkišo dūmtraukį ir vėl nulipo žemyn. Tada susirado degtukus po sija, užsikūrė viryklę, kur paskutiniai lankytojai, neužmiršę seno įpročio, buvo padėję glėbutį malkų. Tada užsikaitė puodą bulvių, įmetė keletą sūdytų žuvų ir, užsirūkęs pypkę, ėmė laukti.

Pavalgęs ir įsigėręs, pasiėmė šautuvą ir nuėjo prie valties, kur turėjo paukščių iškamšų. Nuplukdė jas už kyšulio, paleido su inkarais, o pats įsilindo į slėpynę, sutaisytą iš akmenų ir žabų. Iškamšos suposi

ant išilginių bangų, riedančių į krantą, bet gagos nelindo į spąstus. Gustenas pavargo, jam nusibodo laukti; tada pradėjo slampinėti aplinkui po akmenis, ieškodamas ūdrų, bet po skaisčiažiedžių raudokių krūmais ir sudžiūvusių laukinių avižų kuokštais rado tik juodųjų gyvačių ir širšių lizdų.

Bet jis nelabai ir buvo nusiteikęs ką nors pagauti, tik šiaip slankiojo, kad nereikėtų būti namie, o gal jam patiko slankioti ten, kur jo niekas nematė ir niekas negirdėjo.

Po pietų atsigulė trobelėje pamiegoti, o vakarop, įsidėjęs tinklą menkėm, nuplaukė išmėginti laimės. Jūra buvo ramut ramutėlė, ir jis tolumoje pro miglą matė siaurą, auksinių gęstančios saulės spindulių nušviestą pakrantės juostą. Aplink jį buvo tylu kaip bevėję naktį, ir už pusės mylios galėjai girdėti dunksint irklus. Visai netoli maudėsi ruoniai, kaišiojo savo apvalias galvas, riaumojo, purškė ir vėl nėrė į vandenį.

Menkės iš tikrųjų gerai ėjo, jam pavyko sugauti keletą baltapilvių žuvų, jos žiopčiojo savo dideliais nepavojingais nasrais, trokšdamos be vandens, piktai markstėsi prieš saulę, ištrauktos iš gelmių tamsos, ir daužėsi į valties šoną.

Gustenas visą laiką plaukiojo šiaurinėje salos pusėje, bet kai staiga sutemus pasuko atgal į krantą, pirmiausia pamatė iš kamino rūkstant dūmus. Stebėdamasis, kas ten galėtų būti, kiek įkabina nuskubėjo trobelės link.

– Ar čia tu? – išgirdo jis viduje balsą ir pažino pastorių.

– Bene pastorius? – nustebo Gustenas, išvydęs pastorių, sėdintį prie ugniakuro ir kepantį silkę. – Ar jūs čia vienas?

– Taip, išplaukiau menkių pagaudyti ir tūnojau pietinėje pakrantėje, todėl ir nemačiau tavęs. O kodėl tu ne namie ir nesiruoši rytojaus vestuvėms?

– Mat neketinu dalyvauti vestuvėse, štai kaip, – atsakė Gustenas.

– Et, nešnekėk niekų, o kodėl nedalyvausi?

Gustenas kaip galėdamas paaiškino priežastį, esą norėjęs pabėgti nuo tokio įvykio, kuris jam koktus, ir ta pačia proga ketinąs padaryti akibrokštą tam, kuris iškrėtė tokią niekšybę.

– Taip, o tavo motina? – nesutiko pastorius. – Ar tau negaila jos, kad apjuoksi?

– Anaiptol, – atsakė Gustenas. – Labiau reikia gailėti manęs, kad gausiu į patėvius tokį stuobrį ir neregėsiu ūkio, kol jis ten karksos.

– Matai, vaikine, čia nieko negali pakeisti, vėliau gal ką nors ir bus galima padaryti, o dabar rytoj anksti rytą sėsk į valtį ir plauk namo. Vestuvėse privalai būti!

– Suprantat, nieko neišeis, įsikaliau į galvą, ir viskas, – tvirtai atsakė Gustenas.

Pastorius liovėsi ginčytis ir pradėjo valgyti silkę nuo ugniakuro.

– O gal turi ką gurkštelti? – vėl prašneko jis. – Matai, mano senė papratusi rakinti visus stipriuosius gėrimus, todėl iš ryto nelabai prie jų prieisi.

Aišku, Gustenas turėjo degtinės, ir pastorius lig soties truktelėjo, užtat jam atsirišo liežuvis, ėmė taukšti apie visokius parapijos reikalus.

Sėdėdami ant akmenų priešais trobelę, jie matė, kaip leidžiasi saulė, o ant salų ir vandens lyg rausvas šydas gula sutemos. Žuvėdros nuskrido nakvynės į dumblių prižėlusią seklumą, varnos patraukė į didesnes salas ieškoti prieglobsčio medžiuose.

Atėjo laikas miegoti, bet pirma reikėjo iš trobelės išguiti uodus, dėl to uždarė duris, o viduj prirūkė „Juodojo inkaro“ dūmų, tada vėl atidarė ir ėmė baidyti šermukšnio šakomis. Paskui abu žvejai nusimetė striukes ir išsitiesė kiekvienas ant savo gulto.

– Duok dar lašiuką, kad blusos nekąstų, – paprašė pastorius, nors ir taip jau nemažai buvo gavęs, ir Gustenas ant guolio krašto jam suteikė paskutinį patepimą ir susitaisė migti.

Trobelėje buvo tamsu, tik pro nesandarias sienas vienur kitur skverbėsi silpnas prieblandos ruoželis, bet ir tokioj menkoj šviesoj uodai mokėjo rasti miegančius, šie blaškėsi, vartėsi, gindamiesi nuo savo kankintojų.

– O, velniai rautų! – galų gale suvaitojo pastorius. – Ar tu miegi, Gustenai?

– Gerai būtų! Šiąnakt, matyt, neteks pamiegoti. Bet ką veikti?

– Kelsim ir kursim ugnį, kitos išeities nematau. Jei turėtume kortas, galėtume tuziną sulošti. O gal turi?

– Ne, aš neturiu, bet, regis, žinau, kur Kvarnio žvejai pasidėję, – atsakė Gustenas, išlipo ant aslos, palindo po paskutiniais gultais ir ištraukė apčiupinėtą kortų malką.

Pastorius užkūrė ugnį, įmetė kadugių ir įžiebė žvakės galiuką. Gustenas užkaitė kavą, susirado tuščią strimelių skardinę, pasidėjo ant kelių, pasidarė lošimo stalelį. Tada užsirūkė pypkes, kortos vikriai švytavo rankose, valandos bėgo.

– Trys, pasuok, koziris, – buvo girdėti protarpiais su keiksmažodžiais, jei staiga koks uodas įsmeigdavo geluonį lošėjui į sprandą ar į ranką.

– Klausyk, Gustenai, – galų gale prašneko pastorius, matyt, jo mintyse buvo kas kita, ne kortos ir uodai, – ar negalėtum tu jam nosį sugurinti, užuot pabėgęs iš vestuvių? Man regis, gėda nusileisti tokiam pašlemėkui, ir jei nori jį paerzinti, galiu duoti geresnį patarimą.

– Na, o kaip tą reikėtų padaryti? – paklausė Gustenas, jam jau atrodė gaila nepasmaguriauti vaišėse, kurios ruošiamos dar iš tėvo aruodų.

– Grįžk namo pavakariais tuoj po santuokos ir pasakyk, jog sugaišai jūroje. Užtektinai būsi įžeidęs, o paskui visi drauge jį taip nugirdysim, kad jis neras sutuoktuvių lovos, ir dar prišnekinsim bernus iš jo pasityčioti. Bene to maža?

Gustenui, regis, patiko šitokia išmonė, o mintis trejetą dienų vienam bastytis po salą ir duotis uodų suėdamam krėtė šiurpą, iš tiesų jį labai traukė būti ten ir šveisti tuos skanumynus, kuriuos matė taisant. Taigi pastoriaus numatytas planas buvo smulkiai išnagrinėtas bei priimtas, ir Gustenas sutiko dalyvauti jį vykdant. Ir, patenkinti patys savim ir kits kitu, galiausiai jie sulipo ant gultų, o ryto brėkšma jau skverbėsi pro durų plyšius ir uodai buvo išvargę nuo naktinio šokio.

* * *

Karlsonas tą patį vakarą iš vyrų, žvejojusių strimeles, sužinojo, kad Gustenas su pastorium nuplaukė į Norsteną, ir padarė labai teisingą išvadą, jog ruošiama kažkokia velniava. Ant pastoriaus jis ir taip jau širdo už tai, kad šešiems mėnesiams nustūmė vestuves ir kad nuolatos reiškė jam didžiausią panieką. Karlsonas šliaužiojo prieš jį, lankstėsi jam, gerinosi, bet tuščiai. Jeigu sėdėdavo vienam kambaryje, pastorius visuomet atgręždavo savo plačią nugarą į Karlsono pusę, niekada nesiklausė, ką jis sako, ir vis skubėdavo papasakoti kokią istoriją, kurią šis lengvai galėdavo prisitaikyti sau. Užtat dabar, išgirdęs, kad pastorius su Gustenu ščeruose, Karlsonas tuoj atspėjo, kad jie ten susitiko ne be reikalo, ir, užuot laukęs, ką parodys jų sąmokslas, be abejo, nukreiptas prieš jį, apmetė planą, kaip jiems iš anksto pakišti kojų. Lyg tyčia pakrantės jūreivystės bocmanas šiuo metu atostogavo ir ta proga buvo pakviestas į Hemsio salą už pilstytoją ir iškilmių tvarkdarį, nes garsėjo kaip puikus šokių ir kitokių pramogų organizatorius ir buvo už tai labai vertinamas. Karlsonas neapsiriko, tikėdamasis, jog bocmanas padės jam iškrėsti pastoriui šunystę, mat pastorius kadaise neprileido bocmano Rapo prie konfirmacijos, nes šis baisiai lindo prie mergaičių, ir tie atidėti metai pridarė jam painiavos laivyne. Taigi abu pastoriaus nekentėjai prie kavos puodelio su degtine apsvarstė savo planą, kaip pikčiau atsikeršyti pastoriui, ir nusprendė, jog geriausia bus nugirdyti jį ir laukti iš to pasekmių, kurias savaime parodys laikas ir aplinkybės.

Žodžiu sakant, priešininkai padėjo vieni kitiems minas, ir tik atsitiktinumas turėjo spręsti, kuri iš jų bus veiksmingesnė.

Ir štai atėjo vestuvių diena. Visi namiškiai pabudo išvargę, prastai nusiteikę po begalinio triūso, ir kai pirmieji svečiai atplaukė per anksti, nes vandens susisiekimas niekada nėra punktualus, niekas jų nepasitiko, jie slankiojo nustebę aplink trobas lyg kokie neprašyti veltėdžiai. Nuotaka dar buvo neapsitaisiusi, o jaunikis vienmarškinis šokinėjo tai šen, tai ten, šluostė stiklus, atkimšinėjo butelius, kaišiojo žvakes į žvakides. Troba buvo iššveista, pakaišyta šakelėmis, visi baldai išnešti į kiemą, rodės, kad tuoj prasidės varžytynės. Lauke ant karties buvo

iškelta vėliava, kurią iškilmėms pasiskolino iš muitinės prižiūrėtojo. Virš trobos durų kabojo vainikas ir bruknių lapų bei saulučių karūna, o iš abiejų šonų stovėjo berželiai. Ant lango rikiavosi buteliai su ryškiomis įvairiaspalvėmis etiketėmis, kurios švietė iš tolo tarsi degtinės krautuvėje, nes Karlsonas turėjo silpnybę dideliems efektams. Aukso geltonumo punšas lyg saulės spinduliai ribuliavo pro žalią tarsi muilas stiklą, o purpurinis konjakas atrodė panašus į žarijas; sidabrinė folija, dengianti kamščius, žvilgėjo tarsi nublizgintos monetos, kai kurie drąsesni ūkininkaičiai, priėję artyn prie lango, spoksojo išsižioję, jausdami, kaip tie gėrimai maloniai kutena gerklę.

Abipus durų stovėjo dvi statinės, šešiasdešimties litrų talpos kiekviena, kaip didžiulės mortyros, saugančios įėjimą; vienoje buvo degtinė, antroje – gira; o už jų kūpsojo du šimtai butelių alaus, suguldytų ant kits kito lyg piramidė iš šovinių. Vaizdas buvo įspūdingas ir kovinis, bocmanas Rapas, pasikabinęs prie diržo kamščiatraukį, vaikščiojo aplinkui nelyginant policininkas, tvarkantis jo žiniai priklausantį karo inventorių. Jis papuošė statines eglių šakutėmis, įtaisė metalinius čiaupus ir dabar švytavo medinį kaištį lyg patrankos valiklį, retkarčiais kaukšteldamas per statinės šoną, norėdamas įsitikinti, ar ten kas yra. Apsitaisęs paradine uniforma, mėlyna palaidine su atverčiama apykakle, baltomis kelnėmis ir lako odos kepure, tik dėl visa ko be ginklo prie šalies, jis darė didžiulį įspūdį ūkininkaičiams, mat, be pilstytojo pareigų, dar turėjo žiūrėti tvarkos, saugoti nuo riaušių, prireikus išmesti lauk ar atskirti mušeikas. Turtingesni vaikinai dėjosi niekiną jį, bet tik iš pavydo, nes ir jie mielai būtų vaikščioję uniformuoti ir tarnavę laivyne, jeigu taip baisiai nebūtų bijoję dervuoto žiužio ir kanonieriaus priekabių.

Virtuvėje ant viryklės stovėjo du katilai kavos, o suskolinti malūnėliai ūžė ir tarškėjo, cukraus galvas daužė kirviu, ant palangės kūpsojo rietuvės pyragų. Tarnaitės lakstė tarp trobos ir klėties, kur buvo prikrauta visokių virtų ir keptų mėsų, maišai šviežios duonos. Retkarčiais pro kamaraitės langą kyšteldavo galvą jaunoji, palaidom nešukuotom kasom, vienmarškinė, ir šaukdavo čia Loten, čia Klarą.

Viena po kitos į užutėkį plaukė valtys, apsukdavo ratą aplink prieplauką ir, šautuvo salvių patiktos, stodavo prie kranto. Bet svečiai ilgai nesiryžo eiti į trobą, vaikštinėjo būreliais po kiemą.

Laimingo atsitiktinumo dėka profesorienei su vaikais reikėjo išvažiuoti miestan į gimimo dieną, ir namie liko tik profesorius. Užtat jis mielai priėmė kvietimą ir net užleido didžiąją savo namo svetainę sutuoktuvių ceremonijai, o pievutėje po ąžuolais sutiko pastatyti stalus kavai bei vakarienei. Taigi čia ant ožių ir statinių buvo padaryti stalai ir suolai, stalai uždangstyti staltiesėmis, padėti kavos puodukai.

Kieme palei namą pradėjo būriuotis mažos grupelės; Rundkvistas, ruonio taukais išsitepęs plaukus, nusiskutęs, su juoda palaidine, pats apsiėmė linksminti svečius šmaikščiomis pastabos, o Normanas, kuriam sykiu su Rapu buvo paskirtas atsakingas darbas – saliutuoti dinamito patronais, laikėsi atokiau ir repetavo šaudydamas iš terserolio[4]. Už tai jam teko atsisakyti armonikos, kuri šiandien buvo niekam nereikalinga, nes groti pakviestas geriausias parapijos smuikininkas, siuvėjas iš Fifongo, kuris labai jautriai reaguodavo, jei kas kėsindavosi į jo meną.

Pagaliau atėjo pastorius, linksmai nusiteikęs, tuoj pradėjo erzinti jaunuosius, kaip ir derėjo pagal šių vietų paprotį. Karlsonas jį pasitiko tarpduryje ir pakvietė į vidų.

– Na, gal tuo pačiu pradėjimu ir krikštysim? – pasisveikino pastorius Nurdstriomas.

– Mat jį bala, ko čia skubėti! – atsakė Karlsonas nė kiek nesivaržydamas.

– Ar tu tikras? – atkirto pastorius, o ūkininkai šyptelėjo. – Aš per vienas vestuves ir tuokiau, ir krikštijau, vikrūs buvo žmonės, suspėjo. Iš rimtųjų, o kaip nuotaka?

– Hm, kol kas dar lyg nieko, bet ar žinai, kada kas gali nutikti, – atsakė Karlsonas ir nuvedęs pasodino pastorių tarp bažnyčios seniūno žmonos ir Ovasos našlės, su kuriom jis tuoj įsišneko apie žūklę ir orą.

Atėjo profesorius, su fraku, balta kaklaskare ir aukšta juoda skrybėle. Pastorius tuoj nusičiupo jį kaip savo rango žmogų ir pradėjo

kalbinti, o senės klausėsi išpūtusios akis ir ištempusios ausis, nes buvo tikros, kad profesorius baisiai mokytas žmogus.

Bet netrukus Karlsonas pranešė, jog viskas gatava, tik reikią surasti Gusteną ir būtų galima pradėti.

– Kur Gustenas? – ėmė šūkčioti kieme, o kluonai kartojo aidą.

Niekas neatsiliepė. Niekas jo nematė.

– O, aš žinau, kur jisai! – tarė Karlsonas.

– Kurgi jis galėtų būti? – su pašaipa paklausė pastorius Nurdstriomas, ir Karlsonas tą pastebėjo.

– Viena šarka tarškėjo, kad matė jį Norstene; o su juo dar buvęs vienas šunsnukis ir, ko gero, nugirdė.

– Ką gi, tada neverta jo laukti, – pasakė pastorius, – jeigu į tokią blogą draugiją pateko. Šiaip ar taip, negražu, kad jis ne namie, juk čia užtektinai ir gerų pavyzdžių, ir gerų žmonių, būtų kam jį pasergėti. Ką pasakys nuotaka? Ar pradėsim, ar luktelsim?

Buvo atsiklausta nuotakos; nors šiai buvo labai liūdna, ji pasakė, jog reikėtų pradėti, nes kava atšalsianti. Taigi ceremonija buvo pradėta nuo dinamito salvių kalvoje; muzikantas ištepė stygas ir priveržė, pastorius apsivilko sutaną, pirmieji sustojo pabroliai, tada pastorius atvedė nuotaką, apsitaisiusią juodo šilko suknele, su baltu šydu ir mirtų vainikėliu, persismaugusią taip, kad tas, ką norėjo nuslėpti, buvo dar labiau matyti. Tada, smuikui čirpaujant ir šūviams pokšint, visa svita patraukė link profesoriaus namo.

Senoji dar paskutinį sykį neramiai apsižvalgė, ar nepamatys kur paklydėlio sūnaus, ir pro duris pastorius įvedė ją atžagarią. Bet pagaliau suėjo į vidų; svečiai įsitaisė ratu pasieniais, padarydami lyg statinių tvorą aplink bausmės vietą, o jaunieji atsistojo prie paaukštinimo iš dviejų apverstų kėdžių, uždengtų Briuselio kilimu. Pastorius išsiėmė apeigyną, timptelėjo apykaklę, norėdamas atsikosėti, bet tada nuotaka uždėjo jam ranką ant alkūnės ir paprašė luktelti. Dar truputėlį, girdi, Gustenas tikrai parsirasiąs.

Svetainėje stojo negyva tyla, tik batai girgžteldavo ir sučežėdavo krakmolyti sijonai, bet netrukus ir tie garsai dingo. Žmonės nesmagiai susižvalgė, kostelėjo ir vėl nutilo. Galų gale pastorius, jausdamas, kaip visi žiūri į jį, pasakė:

– Pradėsim, nevalia šitaip ilgai laukti! Jeigu jis iki šiol neparsirado, tai ir neparsiras.

Ir pradėjo skaityti:

– Brangūs parapijiečiai, santuoką įkūrė pats Dievas...

Praėjo gerokai laiko, vyresnės moterys uostė levandas ir verkė.

Staiga kažkas pokštelėjo lauke, pasipylė dūžtantys stiklai. Visi sukluso, bet per daug nekreipė dėmesio, tik Karlsonas nenustygo vietoje ir ėmė žvilgčioti į langą. Tada vėl pokštelėjo, rodės, šaudo šampano kamščiai, ir vaikinai, stovintys prie durų, ėmė prunkšti. Kai šiek tiek aprimo, pastorius paklausė jaunikį:

– Dievo Visagalio ir čia susirinkusių parapijiečių akivaizdoje klausiu tave, Johanesai Edvardai Karlsonai, ar tu imi Aną Evą Flud už teisėtą žmoną ir prižadi ją mylėti džiaugsme ir sielvarte?

Bet vietoj atsakymo vėl pliūptelėjo kamščių salvė, suskambo stiklai, o šuo lyg paklaikęs ėmė loti.

– Kas ten daužo butelius ir trukdo šventą aktą? – piktai suriaumojo pastorius Nurdstriomas.

– Taigi, ir aš norėjau paklausti! – šiaip taip ištarė Karlsonas, nebegalėdamas ilgiau tverti iš smalsumo ir nerimo. – Ar ten Rapas krečia pokštus?

– Iš tikrųjų, ką gi aš padariau? – šūktelėjo tarpduryje Rapas, įsižeidęs, kad jį be reikalo kaltina.

Pokšt! Pokšt! Pokšt! – poškėjo be paliovos.

– Dėl Dievo meilės, nueikit kas nors pažiūrėti, ar neatsitiko kokia nelaimė, – užriko pastorius. – Tada galėsim tęsti.

Visas pulkas vestuvininkų išgriuvo pro duris, kiti susispietė prie langų.

– Alus! – riktelėjo kažkas.

– Alius, alius sprogo! – pakartojo profesorius.

– Taip, bet kam atėjo į galvą sukrauti alų saulėkaitoje.

Lyg kulkosvaidžio šoviniai gulėjo suguldyti buteliai ir sproginėjo kits už kito, šnypštė, alus tekėjo ant žemės.

Nuotaka susijaudino, kad taip netikėtai buvo pertraukta ceremonija, o tai nežadėjo nieko gero; jaunikis buvo iškoneveiktas už tokią

kvailą tvarką ir vos nesusipešė su bocmanu, kuriam norėjo suversti kaltę; pastorius širdo, kad buteliai sutrukdė šventą aktą, o kieme bernai gėrė alaus likučius iš sudužusių butelių, tarpais gelbėdami nusičiupdavo beveik pilnus, iš kurių tik kamštis būdavo išlėkęs. Kai galų gale triukšmas nutilo, vėl visi susirinko į trobą, šį sykį toli gražu ne taip iškilmingai, pastorius išklausinėjo nuotaką; ceremonija buvo atlikta be jokių trukdymų, nebent tik kad prieangyje prunkščiojo susigrūdę bernai.

Lyg lietus pasipylė jauniesiems laimės palinkėjimai, o po to, kai tik galėjo, visi spruko iš trobos, prišvinkusios prakaito, ašarų, sudrėkusių kojinių, levandų ir nuvytusių gėlių.

O kieme jau žvaliau patraukė prie kavos stalo.

Karlsonas įsitaisė tarp profesoriaus ir pastoriaus, tuo tarpu nuotakai nebuvo kada ramiai pasėdėti, ji vis puldinėjo tai šen, tai ten, rūpinosi svečiais.

Skaisčiai švietė liepos pavakario saulė, o po ąžuolais netilo šurmulys ir triukšmas. Degtinė be paliovos buvo pilstoma į kavą, puodelis sekė puodelį, o tam gale, kur sėdėjo jaunikis, svečiai gėrė punšą, kurio nesibaidė nei senesni ūkininkai, nei jaunimas. Tokio gėrimo ne kasdien paragausi, ir pastorius mielai kilnojo savo puoduką.

Šiandien jis buvo neįprastai malonus Karlsonui, apsisukdamas vis gėrė į jo sveikatą, gyrė jį ir rodė jam didžiausią dėmesį, tačiau neužmiršdavo profesoriaus, su kuriuo bendrauti jautė didesnį malonumą, nes retai kada sutikdavo išprususį žmogų. Tik sunkiai sekėsi rasti bendrą šneką, maža ką nutuokė apie muziką, profesorius iš mandagumo stengėsi kalbėti apie parapijos reikalus, o pastorius kaip tik šito nenorėjo. Tos kliūtys, neleidžiančios suprasti vienas kitą, trukdė ir labiau suartėti, užtat profesorius, pratęs savo jausmus reikšti muzika, nebuvo ilgų šnekų mėgėjas.

Tuo tarpu muzikantui įkyrėjo sėdėti niekieno nepastebimam, jis priėjo prie krikštasuolės, aiškiai pasidrąsinęs ne vienu gurkšniu, ir sumanė šnektelti su profesorium apie muziką.

– Prašau atleisti, ponas kamermuzikus, – pasisveikino jis, timpčiodamas savo smuiko stygas. – Matot, mes šį tą turim bendra, juk aš taip pat groju, tik, žinoma, savaip.

– Nešdinkis po velnių, kriaučiau, ir nedaryk gėdos! – užriko Karlsonas.

– Aha, prašau atleisti, tik Karlsonas čia niekuo dėtas. Bet pamėginkit mano smuiką, ponas kamermuzikus, pamėginkit ir pasakykit, ar jis geras; aš jį pirkau iš Hišeno ir suplojau dešimt riksdalerių.

Profesorius timptelėjo kvintą, nusišypsojo ir mandagiai tarė:

– Liabai gerai!

– Va matot, visai kas kita, kai žmogus supranta; tik tada išgirsi teisingą žodį; o kalbėti apie meną štai su šitais, – norėjo pasakyti kuždomis, bet balsas nepasidavė niuansui, net atvirkščiai, ir jis suriko: – su šitais velnio kaimiečiais...

– Spirk tam kriaučiui į užpakalį! – užriko visi choru.

– Klausyk, kriaučiau, neprisigerk per daug, juk kaip tada šoksim!

– Ei, Rapai, pasaugok muzikantą, kad daugiau negertų!

– Ar aš jau nė svečiuose išgert negalėsiu, bene tau gaila, šykštūne.

– Sėskis, Fredrikai, ir nusiramink, kad negautum į kailį, – tarė pastorius.

Bet muzikantas žūtbūt norėjo pasišnekėti apie meną ir, įrodinėdamas smuiko privalumus, pradėjo tampyti stygas.

– Paklausykit, ponas kamermuzikus, kokie bosai; rodos, mažyčiai vargonai groja...

– Užkiškit kriaučiui kakarinę!..

Aplink stalą prasidėjo bruzdesys, triukšmas. Tada kažkas suriko:

– Gustenas namie!

– Kur? Kur?

Klara paaiškino, jog matė jį prie malkinės.

– Pasakyk man, kai jis įeis į vidų, – paprašė pastorius, – bet ne anksčiau, girdi?

Ant stalo atsirado taurės grogui, ir Rapas pradėjo atkimšinėti konjako butelius.

– Ar ne per daug skubam, – suabejojo pastorius, bet Karlsonas atsakė, jog viskas kaip reikiant.

Rapas slapčiom ragino visus susidaužti su pastorium, ir šis, išgėręs pirmą taurę, turėjo piltis antrą.

Pastorius pradėjo vartyti akis ir judinti žandikaulius. Įsmeigęs akis žiūrėjo Karlsonui į veidą ir bandė suvokti, ar jau užtektinai išgėrė. Bet nieko nesužinojo, tik susidaužė su juo taurėm.

Tada įėjo Klara ir sušuko:

– Jis jau čia, pastoriau! Jis jau čia!

– Po velnių, ką tu sakai: jis jau čia!

Pastorius jau buvo užmiršęs, apie ką šnekama.

– Kas jau čia, Klara? – pakartojo visi choru.

– Gustenas, kas gi!

Pastorius atsistojo, nuėjo į kitą galą trobos ir atsivedė Gusteną prie stalo, nedrąsų, sutrikusį. Liepė paduoti jam taurę punšo ir sušukti „valio“. Tada Gustenas susidaužė su Karlsonu ir trumpai tarė:

– Daug laimės!

Karlsonas susigraudino ir išgėrė iki dugno, aiškindamas, kad jam be galo smagu jį matyti, nors šis ir vėlai parėjęs, bet, girdi, jis žinąs du žmones, kurių senos širdys džiaugiasi matydamos jį, nors ir vėlai parėjusį.

– Ir patikėk manim, – užbaigė jis, – kas moka prie senojo Karlsono prieiti, tam vieni niekai jį aplink pirštą apvynioti.

Gustenas per daug nesusižavėjo, bet pasiūlė Karlsonui išgerti dar po vieną.

Sutemo vakaras, zyzė uodai, žmonės klegėjo; skimbčiojo stiklai, aidėjo juokas, o krūmuose tai šen, tai ten jau buvo girdėti kvykavimas, kikenimas; šiltam vakaro ore sklido „valio“ šauksmai, šautuvo šūviai. Pievoje čirškė žiogai ir griežė griežlė.

Stalą nukraustė, nes ruošėsi dengti vakarienei; ant ąžuolo šakų Rapas prikabinėjo įvairiaspalvių žibintų, kuriuos pasiskolino iš profesoriaus. Normanas nešiojo rietuves lėkščių, o Rundkvistas, atsiklaupęs ant kelių, varvino iš statinių girą bei degtinę; mergos su pjaustymo lentomis nešė gumulus sviesto, šūsnis strimelių, kalnus papločių ir kupetas kotletų. Kai viskas buvo paruošta, jaunikis suplojo rankomis.

– Prašom užkąsti! – paragino jis.

– O kur pastorius? – susirūpino moterys. – Be pastoriaus niekas nenorės pradėti!

– O profesorius? Kurgi jie dingo? Iš tikrųjų, visai nedera pradėti!

Ėmė ieškoti, šūkauti, bet niekas neatsiliepė. Stovėjo susigrūdę aplink stalą tarsi alkani šunys degančiomis akimis, pasiruošę griūti prie valgio, bet nė viena ranka nepajudėjo; stojo slegianti tyla.

– Aš sakau, ar pastorius nebus į tupyklą numoklinęs? – pasigirdo nekaltas Rundkvisto balsas.

Nelaukdamas daugiau samprotavimų, Karlsonas patraukė į slaptąją vietelę, ir iš tikrųjų ten, neužsidarę durų, sėdėjo pastorius ir profesorius, abu su laikraščiais rankose, ir uoliai šnekučiavo. Žibintas stovėjo ant žemės, lyg nuo rampos iš apačios apšviesdamas sėdinčius sostuose.

– Atsiprašau, ponai, bet vakarienė šąla.

– Ar čia tu, Karlsonai! Va, va! Pradėkit, mes tuoj ateisim!

– Taip, bet juk visi svečiai stovi ir laukia. Ir norėčiau prašyti, gal ponai šiek tiek paskubėtumėt!

– Mes tuojau, tuojau! O tu eik, eik!

Karlsonas, su džiaugsmu pastebėjęs, kad pastorius jau beveik gatavas, grįžo atgal ir nuramino svečius, girdi, pastorius rengiasi, tuoj ateis.

Po kiek laiko kieme sublykčiojo žibintas, o kartu su juo link vaišių stalo atlingavo du šešėliai.

Netrukus gale stalo pasirodė išblyškęs pastoriaus veidas, ir jaunoji tuoj šoko prie jo su duonos pintinėle, ragino visus vaišintis, džiaugdamasi, kad baigėsi kančia laukti. Bet Karlsonui kas kita buvo galvoje ir, pabeldęs peiliu į kotletų dubenį, skardžiai suriko:

– Tylos, gerieji žmonės! Pastorius nori pasakyti keletą žodžių!

Pastorius įsistebeilijo į Karlsoną, lyg nesuvokdamas, kas čia darosi, pamatė, jog laiko kažkokį spindintį daiktą, prisiminė, kad per praėjusias Kalėdas sakė kalbą su sidabro taure rankoje, todėl tarsi bokalą iškėlė žibintą aukštyn ir prašneko:

– Mano bičiuliai, šiandien mes švenčiam didelę šventę.

Jis spoksojo į Karlsoną, mėgindamas sužinoti šventės pobūdį ir tikslą, nes jau visiškai nieko nesusigaudė, jam galutinai buvo išgaravę iš galvos laikas, vieta, priežastis ir pobūvio prasmė. Tačiau išsiviepęs Karlsono veidas nepadėjo įminti mįslės. Pastorius nukreipė akis į tolį, pamatė įvairiaspalvius žibintus ant ąžuolo šakų, tada jam toptelėjo mintis apie papuoštą milžinišką eglutę, ir manė suradęs pėdsakus.

– Šią džiugią šviesos šventę, – pradėjo jis, – kai saulė nusileidžia šalčiui, ir sniegas... – pažvelgė į baltą staltiesę, kuri lyg apsnigtas laukas driekėsi kažkur į begalybę. – Mano bičiuliai, kai pirmas sniegas lyg apklotas uždengia rudens purvą... ne, jūs, regis, tyčiojatės iš manęs... Ik!

Jis nusisuko ir susirietė.

– Pastoriui šalta, – pasakė Karlsonas, – jis nori miego! Malonėkit pradėti, mieli ponai!

Svečiai nepasididžiavo, tuoj griūte užgriuvo dubenis, o pastorių paliko jo paties valiai.

Pastoriui nakvoti buvo pasiūlyta profesoriaus mansardoje, ir šisai, norėdamas pasirodyti esąs blaivus, kumščiais pagrasino, kad niekas jo nelydėtų. Su žibintu palei kelius, susirietęs, lyg ieškodamas adatų rasotoje žolėje, patraukė jis link lango, kur švietė žiburys. Tačiau įstrigo varteliuose ir taip trenkė į vieną stulpą, kad žibintas sudužo ir užgeso. Pasidarė visai tamsu, rodos, kad kas į maišą būtų įkišę, jis sukniubo, bet šviečiantis langas lyg švyturys ženklino kelią, todėl klupinėjo toliau, jausdamas, kaip sulig kiekvienu žingsniu nemaloniai sušlampa jo juodų kelnių keliai, kaip skaudžiai gelia girneles, tarsi daužomas į akmenis.

Galų gale jis apčiuopia kažkokį didelį, apvalų, šlapią daiktą; grabaliodamas įsiduria į smaigalį tarsi į adatą, nusitveria ranka lyg už irklatrinkės, staiga išgirsta šniokščiant vandenį ir pajunta, jog visas šlapias. Persigandęs, kad įkrito į jūrą, įsikimba į kartį, bet pamato šviesą ir žiūri, kad stovi tarpduryje; kūlvirtom įsirita į prieangį, pajunta po keliais laiptelį ir išgirsta mergos balsą:

– Viešpatie, koks girtas!

Ir, nešvarios sąžinės genamas, užsiropščia laiptais, atsimuša pirštų krumpliais į raktą, pastumia duris, o kai šios atsidaro, įgriūva į kambarį ir čia mato paklotą plačią lovą; jam dar užtenka jėgų nutempti antklodę, jis įsilipa su batais ir viskuo į lovą, norėdamas kuo greičiau pasislėpti nuo persekiojančių balsų apačioje, ir jaučiasi lyg numiręs, užgeseęs ar nuskendęs, o žmonės šaukia: „Girtas“. Bet tarpais jis vėl pabunda, užsidega, išnyra iš vandens, atgyja ir stovi prie Kalėdų stalo, tada iš naujo užgęsta kaip žvakė, išblėsta, numiršta, krinta į vandenį ir sušlampa.

Tuo tarpu svečiai tebevakarieniavo po ąžuolais, taip gausiai užsigerdami alum bei degtine, kad niekas neatsiminė pastoriaus; paskui, lig dugno ištuštinę lėkštes ir dubenis, nuėjo į trobą šokti.

Jaunoji norėjo nusiųsti pastoriui į mansardą kokio gardėsio, bet Karlsonas sudraudė ją, girdi, tegul sau miega, nereikia jo trukdyti. Tuo viskas baigėsi.

Gustenas greit pametė savo bendrininką, kai pastebėjo, jog anas apmulkintas, atsidavė tik savo malonumams, svaigulyje užmiršo pyktį ir apmaudą.

Šokėjai sukosi kaip malūno ratai, o muzikantas, sėdėdamas ant viryklės, džyrino smuiką; pro atvirus langus jaunimas gaiviam nakties ore vėsino suprakaitavusias nugaras, seniai būriavosi kieme, gėrėjosi šūviais, rūkė, gėrė ir juokavo, čia tvyrojo prieblanda ir tik pro virtuvės ir trobos langus sklido silpnutė šviesa.

O po žvaigždėtu dangum per rasotą pievų ir ganyklų žolę brido viena pora po kitos; jos ėjo ten, kur kvepėjo šienas ir čirškė žiogai, ėjo gesinti ugnies, įžiebtos karščio troboje, gėrimų svaigulio ir muzikos trenksmo.

Pralėkė vidurnakčio valandos, ir dangus rytuose pradėjo švisti; žvaigždės užsilindo už debesų, o apvirtusių Grįžulo Ratų iena stirksojo tiesiai aukštyn; antys jau karksėjo melduose, o žvilgančiame įlankos paviršiuje, tarp juodų alksnių šešėlių, kurie atrodė viršūnėmis panirę iki pat dugno, ribuliavo ryto rausva. Bet visa tai truko neilgai, nuo kranto atslinko debesys, ir vėl sutemo naktis.

Tada virtuvėje pasigirdo riksmas: „Glintveinas! Glintveinas!“ Muzikantas užgriežė maršą, o vyrai paskui kits kitą išėjo į kiemą nešini prikaistuviais, pilnais liepsnojančios degtinės ir skleidžiančios aplinkui melsvą šviesą.

– Pirmąjį stiklą pastoriui! – šūktelėjo Karlsonas, dar turėdamas vilties užviršuoti savo sumanymą, ir jo pasiūlymas buvo sutiktas riksmais „valio!“

Visa rikiuotė patraukė link profesoriaus namo, paskui jau ne tokiom tvirtom kojom užlipo laiptais. Raktas kyšojo mansardos durysе, ir visi sugriuvo į vidų, šiek tiek baimindamiesi, kad bus sutikti su kumščiais. Viduje buvo tylu ir virpančioje melsvoje prikaistuvio šviesoje Karlsonui toptelėjo niūri mintis, ar nebus jam pačiam trenktas smūgis, bet jis neišsidavė ir nutildė spėliojimus paaiškindamas, jog dabar prisiminė, kaip pastorius sakė norįs miegoti šalinėje, kad negeltų uodai. O kadangi į daržinę su ugnim buvo nevalia eiti, teko atsisakyti sumanymo, ir visa procesija pasuko atgal į kiemą, kur ir buvo atlikta aukojimo ceremonija.

Karlsonas greitosiomis liepė Gustenui eiti šeimininko pareigas, pasivedė Rapą į šalį ir apreiškė jam savo šiurpius spėliojimus. Tada abu sąmokslininkai, pasiėmę degtukų ir žvakigalį, nemačiomis užkopė laiptais į jaunųjų kambarį.

Rapas uždegė šviesą, ir Karlsonas, žvilgtelėjęs į jaunųjų lovą, pamatė, kad jo spėliojimai pasitvirtino su kaupu.

Ant balto kiauručiais siuvinėto priegalvio drybsojo susivėlusi lyg šlapio šuns galva pražiota burna.

– Tai bjaurybė! – sugriežė dantimis Karlsonas. – Kas galėjo pagalvoti, kad tasai šėtonas tokią kiaulystę iškrės. O Viešpatie, apsaugok! Ir batų nenusiavęs, pašlemėkas.

Reikėjo tučtuojau ką nors sugalvoti. Kaip iškaburkštyti iš čia girtuoklį ir neprikišti prie jo rankų, kad žmonės nieko nesužinotų, o svarbiausia, nuotaka nieko nepastebėtų?

– Mes jį ištrauksim pro langą! – paaiškino Rapas. – Nuleisim jį su skrysčiais, o tada nutempsim prie vandens! Gesink žvakę ir einam į kluoną pasiimti, ko reikia.

Užrakinę duris iš lauko pusės ir ištraukę raktą, abu kerštininkai aplinkiniu keliu nudrožė į kluoną. Karlsonas keikė, niršo, ketino prilupti, kad tik iškrapštytų lauk.

Laimė, nuo karvės pjovimo dar tebebuvo keliamasis kablys, todėl, išardę kartis ir pasiėmę bloką bei virves, jie vėl užuolankom sugrįžo prie namo ties tuo langu, kur gulėjo pastorius. Rapas atnešė kopėčias, o kartis pritvirtino prie stogo, tada užkabino lyną, pritaisė bloką ir skrysčius. Po to įlipo į kambarį, o Karlsonas su kabliu liko stovėti apačioje.

Rapas ilgokai šnypštė, stenėjo kambaryje, bet galiausiai Karlsonas pamatė lange jo galvą ir išgirdo komandą:

– Trauk!

Karlsonas ėmė traukti, ir netrukus ant palangės sujuodavo kūnas.

– Smarkiau! – užriko Rapas, ir Karlsonas dar labiau truktelėjo. Dabar ant lyno pakibo suglebęs pastoriaus kūnas, nežmoniškai ilgas, lyg pakaruoklio.

– Leisk! – vėl suriko Rapas. – Gaudyk!

Bet Karlsonas jau buvo paleidęs, ir pastorius lyg maišas sudribo dilgėlėse nė necyptelėjęs.

Bocmanas vienu akies mirksniu išlindo pro langą, nukabino lyną, nukėlė kopėčias ir nuvilko pastorių prie liepto.

Pajūry Karlsonas užriko:

– Na, šėtone, dabar mes tave išmaudysim!

Kraštas buvo negilus, tik labai klampu, nes čia metai iš metų buvo verčiamos žuvų nuovalos. Rapas pačiupo už virvės, kuria laikė aprišęs miegantį pastorių, ir švystelėjo jį į vandenį.

Tada pastorius pabudo ir sužviegė tartum skerdžiamas paršas.

– Trauk lauk! – sukomandavo Rapas, pastebėjęs, kad žmonės klausosi kieme ir skuba čionai.

Bet Karlsonas atsiklaupė ant kelių ir ėmė volioti pastorių po dumblą, murkdė rankomis jo juodą apdarą, kad neliktų nė ženklo tos gėdos, kuri buvo padaryta jaunųjų lovoje.

– Kas čia atsitiko? Kas čia? – šaukė vyrai, bėgdami artyn.

– Pastorius įkrito į jūrą! Aū! – atsakė Rapas, traukdamas rėkiantį pastorių.

Susirinko būrys žmonių. Karlsonas vaidino kilnų gelbėtoją ir gailiaširdingą samarietį, aimanuodamas bei verkaudamas savo tarme, kuria visad prašnekdavo, dėdamasis esąs sujaudintas, kad geriau juo patikėtų.

– Tik pagalvokit, aš visai netyčia einu pro šalį, girdžiu, kažkas pliuškinasi ir žvygauja, maniau, kad ruonis; nagi paskui žiūriu, kad čia mūsų brangutis pastorius. O Jėzutėliau, sakau bocmanui, man regis, ana pats pastorius Nurdstriomas kepurnėjasi. Ir sakau Rapui: Rapai, greičiau, bėk atnešti virvės! – Ir Rapas nubėgo virvės. Na, o kai pamėginom užnerti jam virvę ant pilvo, kad pradės kriokti, nelyginant kas romyt norėtų. Pažiūrėkit, kaip jis atrodo!

Pastorius iš tiesų atrodė nežmoniškai baisiai; vyrai žvelgė į savo ganytoją pasikoktėdami, bet vis dėlto su tam tikra pagarba, ir norėjo kuo greičiau jį iš čia išgabenti. Dėl to iš dviejų porų irklų padarė neštuvus, paguldė ant jų pastorių, ir aštuonetas galingų pečių pakėlę nunešė jį į kluoną persirengti.

Muzikantas, jau visiškai girtas, manė, jog čia kažkas pramogauja, priėjęs artyn užgrojo: „Iš kelio, iš kelio, lai neša, lai neša mūs Smito senelį!“ Bernai, išlindę iš krūmų, irgi nusekė paskui; profesorius, atsiminęs prabėgusią jaunystę, stojo priekin ir uždainavo, o Normanas, nebesulaikydamas savo muzikinių jausmų, pasigriebė armoniką.

Kieme juos apspito moterys ir, pamačiusios tokį graudų vaizdą, ėmė gailėtis pastoriaus, užjausti bedalį vargšelį. Ponia Flud nubėgusi atnešė lovatiesę ir užklojo nukentėjusį, nors Karlsonas visaip bandė ją atkalbėti, paskui užkaitė šildyti vandens, paskolino iš profesoriaus paklodžių ir apatinių marškinių. Tada nunešė į kluoną ir paguldė ligonį, nes taip visi sakė – mat iš pagarbos niekas nedrįso pripažinti, jog jis girtas, – ant sausų šiaudų. Rundkvistas atsinešė taurę ir norėjo nuleisti kraują, bet buvo išvytas lauk, tada nieko nepešęs paprašė, kad duotų bent užkalbėti ligonį, kaip užkalbėdavo vandene susirgusią avį, tačiau jo nė artyn neleido prie pastoriaus, kaip ir kitų vyrų.

Tuo tarpu Karlsonas patyliukais nuėjo į kambarį, šį sykį vienų vienas, naikinti savo išniekinimo pėdsakų. Kai įžengė į vidų ir pamatė

visą subjaurotos jaunųjų lovos siaubą, jį staiga suėmė silpnumas, atsiliepė paskutinių dienų ir naktų nuovargis, ir jis pagalvojo, kaip viskas būtų kitaip susiklostę su Ida, jeigu jų keliai nebūtų išsiskyrę. Jis priėjo prie lango ir niūriom akim pažvelgė į užutėkį. Debesys buvo išsisklaidę, lyg baltas šydas virš vandens tyvuliavo rūkas; patekėjo saulė, jos spinduliai įsismelkė į jaunųjų kambarį, nušvietė blyškų veidą ir sausas akis, kurios merkėsi tartum bandydamos sulaikyti plūstančias ašaras. Sulipę šlapi plaukai kuokštais krito ant kaktos, balta kaklaskarė dėmėta, švarkas sudribęs. Nuo saulės šilumos jį tartum drugys supurtė, jis persibraukė ranka per kaktą ir atsigręžė į kambarį.

– Taip, vis dėlto šlykštu! – tarė pats sau ir nepasiduodamas silpnumui pradėjo plėšti nuo lovos skalbinius.

Šeštas skyrius

KITOKIOS APLINKYBĖS IR KITOKIOS MINTYS; ŽEMĖS ŪKIS SMUNKA, O KALNAKASYBA KLESTI

Karlsonas buvo ne toks žmogus, kuris per daug leidžiasi veikiamas nemalonių įspūdžių, jis sušlampa, bet pasipurto ir vėl sausas. Ūkio šeimininku jis tapo per savo darbštumą ir gudrumą, o kad ponia Flud ištekėjo už jo, vienodai į naudą išėjo ir jai, ir jam, taip manė Karlsonas pats. Vis dėlto, kai vestuvių dūmai išsisklaidė, Karlsonas ėmė rodyti mažiau uolumo, juk dabar buvo tikras, jog turi paveldėtojo teises, o tuo labiau kad po kelių mėnesių turėjo gimti kūdikis. Minties tapti ponu jam teko atsisakyti, nes pamatė, kad nieko neišeina; užtat sumanė pasidaryti kaimo turčium. Dėvėjo prašmatnų vilnonį palaidinį, rišdavosi plačią odinę prikyštę, avėjo jūreiviškus batus. Beveik visą laiką knapsodavo prie sekretero, čia buvo jo mėgstamiausia vieta; skaitė laikraščius, rašė ir skaičiavo mažiau negu pirma, su pypke dantyse stebėjo, kaip dirba kiti, ir jo dėmesys žemės ūkiui aiškiai menko.

– Žemė duoda per mažai naudos, – pasakė jis. – Aš skaičiau laikraštyje. – Pirkti javus išeina pigiau!

– Pirma kitaip šnekėjai, – atkirto Gustenas, kuris labai dėjosi į galvą, ką Karlsonas sakė ir ką darė, o šiaip elgėsi su juo kaip bevalis vergas, tik už tėvą tokio engėjo nepripažino.

– Laikai mainosi, ir mes mainomės drauge su jais! Dėkoju Dievui už kiekvieną dieną, kad darausi gudresnis! – atsakė Karlsonas.

Be to, pradėjo sekmadieniais lankyti bažnyčią, domėjosi parapijos reikalais ir buvo išrinktas į bendruomenės tarybą. Šitaip labiau suartėjo su pastorium ir sulaukė tos laimingos dienos, kai galėjo jam sakyti „tu“. Tai buvo viena didžiausių jo tuštybės svajonių, ir visus metus jam nenusibodo pasakoti namiškiams, ką sakė jis ir ką Nurdstriomas atsakė.

– Klausyk, Nurdstriomai, geruti, – sakau aš, – šį sykį leisk man spręsti! O tada Nurdstriomas sako: Karlsonai, nebūk toks kietasprandis, nors esi gudrus ir supratingas vyras.

Paskui atsirado įvairių bendruomenės reikalų, iš kurių jam labiausiai patiko priešgaisrinė apsauga. Jis važinėjo visur parapijos kaštu, gurkšnojo pas pažįstamus kavą su degtine. Netgi rinkimai į riksdagą, kurie vyko toli žemyne, irgi turėjo šiokią tokią reikšmę bei įtaką salos gyvenimui. Per rinkimus, o ir šiaip po keletą sykių per metus, atplaukdavo garlaiviu baronas su kompanija pamedžioti, už teisę medžioti keletą dienų jie sumokėdavo penkiasdešimt kronų; punšas ir konjakas liedavosi per naktis ir dienas, išsiskirdavo su medžiotojais tvirtai tikėdami, kad jie puikūs žmonės.

Taigi Karlsonas gerokai pakilo ir tapo ūkio šviesuliu: jo autoritetu neabejojo niekas, nes jis išmanė tokius dalykus, kurie kitiems buvo nesuprantami. Tačiau turėjo jis vieną silpną vietą, kurią pats retkarčiais pajusdavo: buvo tik sausumos žmogus, o ne jūreivis.

Norėdamas panaikinti šį rangų skirtumą, Karlsonas pradėjo domėtis jūreivyste ir labai pamilo jūrą. Susitvarkė šautuvą ir plaukdavo medžioti; padėdavo mesti ir traukti tinklus, drįsdavo leistis į tolimus žygius su burlaiviu.

– Žemės ūkis žlunga, reikia daugiau rūpintis žūkle, – atsakydavo jis žmonai, kai ši su nerimu primindavo, kad nežiūri gyvulių, laukai nedirbti.

– Svarbiausia žuvis! Žuvis – žvejams, o žemė – žemdirbiams! – jau nenuginčijamai aiškino jis, kadangi, nusiklausęs mokyklos mokytojo bažnyčios bendruomenės susirinkime, mokėjo kalbėti „palementariškai".

Kai pritrūkdavo pinigų, liepdavo kirsti medžius.

– Mišką reikia retinti, kad geriau augtų! Taip bent pataria išmintingi ūkininkai; o aš – ką aš žinau.

O jei nežinojo Karlsonas, kas tada galėjo žinoti geriau už jį!

Rundkvistui jis patikėjo žemės darbus, o Klarai gyvulius. Ir Rundkvistas apleido laukus piktžolėmis, nuo pusryčių iki pietų miegodavo griovyje, o nuo pietų iki vakaro krūmuose ir užkalbinėdavo karves, kai šios neduodavo pieno.

Gustenas dar daugiau laiko praleisdavo jūroje negu anksčiau ir vėl atgaivino seną medžioklės sąjungą su Normanu. Nebebuvo akstino, kuris vienu akimirksniu išjudintų visus; niekas neturėjo ūpo dirbti kito labui, užtat gyvenimas slinko lėtai ir tingiai.

Tuo tarpu rudeniop, praslinkus porai mėnesių po vestuvių, atsitiko toks įvykis, kuris lyg viesulas apvertė visu greitumu plaukiantį Karlsono laivą. Nagi žmona gerokai pirma laiko pagimdė negyvą kūdikį. Ši aplinkybė pakirto jai sveikatą, ir gydytojas griežtai pasakė, jog viskas, daugiau vaikų negalės turėti!

Karlsonui tai buvo smūgis, senatvėje beliko svajoti tik apie išimtinę. O kadangi žmona po gimdymo vis sirguliavo, tų permainų savo gyvenime galėjo tikėtis kur kas anksčiau. Taigi reikėjo išnaudoti laiką, susidraugauti su užsispyrėle mamona, krautis skrynias ir galvoti apie rytojaus dieną.

Karlsonas vėl atkuto. Paskubomis puolė gelbėti žemės ūkio; kodėl – kas kam darbo. Kirto medžius, ruošėsi statyti naują trobą; kodėl – bene jis kam turi aiškintis; kuo greičiau reikėjo numarinti medžiotojišką Normano aistrą, dar sykį šis buvo atplėštas nuo draugo; Rundkvistą įkinkė į darbą ir įpūtė noro dar didesnėmis dovanomis. Arė, sėjo, žvejojo žuvį ir kirto medžius, o bendruomenės reikalai buvo nustumti į šalį.

Karlsonas pasidarė tikras namisėda; tūnodavo pas savo pačią, kartais skaitydavo jai balsu Šventąjį Raštą arba psalmyną; lenkė jos širdį

ir meilino kilniuosius jausmus, nelabai mokėdamas paaiškinti, ko jis nori. Senajai patiko, kad kažkas yra šalia, patiko klausytis kalbant, užtat ji vertino šį nedidelį dėmesį, per daug nesukdama galvos, ką reiškia tokios priešmirtinės šnekos.

Vieną žiemos vakarą visi šeimynykščiai buvo susirinkę virtuvėje, Gustenas taip pat; įlanka buvo užšalusi, per fiordus keliai užpustyti, dvi savaites niekas nekėlė kojos iš namų, nelankė kaimynų, negavo nei laiškų, nei laikraščių; vienuma ir sniegas slėgte slėgė, dienos tokios trumpos, kad didesnio darbo nebuvo kada pradėti. Židinyje liepsnojo ugnis, vyrai nėrė tinklus, mergos verpė, o Rundkvistas drožė kastuvui kotą. Snigo visą dieną, ir pusnys jau siekė langus, virtuvėje kuris nors vyrų turėdavo atkasti sniegą nuo durų, kad būtų galima nubristi į tvartą pamelžti karvių ir pašerti nakčiai.

Atėjo Gusteno eilė kasti sniegą; jis apsivilko palaidinę, ant jos ziuidvestę, užsidėjo ūdros kepurę ir susitaisė kasti; šiaip taip atstūmė priemenės duris, užverstas sniego, ir išėjo į kiemą. Lauke buvo tamsu, snaigės, pilkos kaip kandys, stambios kaip vištų plunksnos, sukosi ir sukosi be perstojo, tyliai gulė ant viena kitos, iš pradžių lengvos, o kuo toliau, tuo labiau sunkėjo, lipo krūvon ir augo. Visa trobos siena buvo užsnigta, tik pro viršutinį lango kraštą dar spingsojo šviesa. Gustenas pamatė, kad kambaryje dega žiburys, ir žinojo, kad ten sėdi motina su Karlsonu. Staiga, pagautas smalsumo, jis nužėrė viršutinį sniegą ir, užsilipęs ant pusnies, galėjo pro langą žvilgtelti vidun. Karlsonas kaip paprastai sėdėjo prie sekretero ir buvo pasidėjęs didžiulį lapą popieriaus su stambiu mėlynu antspaudu viršuje, panašiu į banknoto piešinį; iškėlęs aukštyn plunksną, kažką aiškino senajai, stovinčiai šalia, matyt, siūlė jai pasirašyti tą popierių. Gustenas prikišo ausį prie stiklo, bet pro dvigubus langus teišgirdo tik murmesį. Jis žūtbūt norėjo sužinoti, kas ten dedasi, nes nujautė, kad tai, be abejo, susiję su juo pačiu, o buvo išmokytas, jog labai svarbūs dalykai rašomi antspauduotame popieriuje.

Jis patyliukais atsidarė priemenės duris, nusimovė vyžas ir užlipo laiptais į aukštutinį prieškambarį. Čia atsigulė kniūpsčias ant grindų ir, prikišęs ausį prie durų, galėjo girdėti, kas kalbama motinos kambaryje.

– Ana Eva, – postringavo Karlsonas lyg keliaujančio pamokslininko, lyg municipaliteto veikėjo balsu. – Gyvenimas trumpas, mirtis gali bet kada užklupti, nespėsim nė apsidairyti. Užtat turim būti pasiruošę, nesvarbu, ar tai atsitiks šiandien, ar rytoj, tai visai vis tiek! Užtat pasirašyk, kuo anksčiau, tuo geriau.

Senajai, matyt, nelabai patiko klausytis apie mirtį, bet Karlsonas kelis mėnesius nieko daugiau nešnekėjo, užtat ji beveik prarado ūpą prieštarauti.

– Taip, Karlsonai, bet supranti, man tai ne vis tiek, ar aš numirsiu šiandien, ar po dešimties metų, galiu ir ilgiau pagyventi.

– Liaukis, aš nesakau, kad tu mirsi, aš tik sakau, kad mes galim numirti, o ar tas atsitiks šiandien, ar rytoj, ar po dešimties metų, juk nesvarbu, vis tiek mirsim! Tik rašykis!

– Taip, bet aš niekaip nesuprantu, – spyriojosi senoji, lyg mirtis jau dabar būtų tykojusi ją čiupti. – Dar kada tas bus...

– Aišku, bet argi svarbu, jeigu vis tiek niekur nedingsi! Argi ne taip! O ką aš žinau! Dėl to rašykis!

Su savo „O ką aš žinau" Karlsonas, rodos, užnėrė virvę ant kaklo ir nemanė paleisti, todėl senajai nebebuvo kur dėtis, turėjo pasiduoti.

– Na, tai ką aš turiu daryti? – paklausė ji nepatenkinta ir nusikamavusi nuo ilgų šnekų.

– Ana Eva, tu turi nepamiršti savo palikuonių, nes tokia pirmoji žmogaus pareiga; užtat pasirašyk.

Kaip tik tuo metu Klara atidarė virtuvės duris ir šūktelėjo Gusteną, o šis, nenorėdamas išsiduoti, neatsiliepė, bet nenugirdo, kas toliau dėjosi kambaryje.

Klara įėjo į virtuvę, o Gustenas nulipo žemyn, stabtelėjo prie kambario durų ir išgirdo paskutinius Karlsono žodžius, iš kurių suprato, kad motina pasirašė testamentą.

Kai įžengė į virtuvę, visi tuoj pamatė, kad jam kažkas atsitiko. Jis kalbėjo užuominomis, kad reikia nušauti lapę, kurią girdėjo rėkiant, kad verčiau eiti į jūrą negu sėdėti namie ir šerti utėles, kad jei truputį įbersi arseno į pašarą, kuinas atsigaus, o jei per daug, gali nudvėsti.

Karlsonas, atvirkščiai, per vakarienę buvo nepaprastai draugingas, klausinėjo Gusteną apie darbą, apie medžioklę, atsinešė smėlio

laikrodį, įpylė visiems baltojo smėlio, nes, kaip pasakė, „minutės brangios, valgykim ir gerkim, juk rytoj mirsim. Tataigis!“

Gustenas tą naktį ilgai negalėjo sumerkti akių, daugybė niūrių minčių ir juodų planų kirbėjo galvoje; bet jis buvo ne iš tų stipriavalių, kurie sugeba pakeisti aplinkybes pagal savo norą, o mintis paversti darbu, todėl ką nors apgalvojęs jis tartum jausdavosi ir padaręs.

Pamiegojęs keletą valandų ir susapnavęs ką kita, jis vėl pralinksmėjo, numojo į viską ranka, vildamasis tuo, kad kai bus laikas, bus ir vaikas, kad teisybė vis tiek nugalės ir panašiai.

* * *

Vėl atėjo pavasaris, kregždės susitaisė lizdus, ir profesorius su šeima grįžo į salą.

Per metus Karlsonas, gavęs iš pastoriaus skiepų bei ūglių, prie profesoriaus namo užveisė sodą, pasodino alyvų, vaismedžių krūmų, išbarstė takelius smėliu ir įtaisė pavėsinių. Dabar sodyba atrodė kone poniškai. Ir niekas negalėjo ginčyti, jog kitašalis atsinešė su savim gerovę ir prabangą, jis rūpestingai prižiūrėjo gyvulius ir dirbo žemę, sutvarkė trobesius, sutaisė tvoras; netgi už žuvį mieste pradėjo imti brangiau, įsigudrino ją gabenti garlaiviu, taigi nereikėjo gaišti brangaus laiko ilgoms kelionėms.

Bet dabar, kai jis pavargęs truputį atleido vadžias ir dar sumanė statytis namą, visi pradėjo bumbėti.

– Galit ir patys krustelt, tada žinosit! – atsakydavo Karlsonas. – Kiekvienas už save, o Dievas už mus visus!

Netrukus namas jau buvo su stogu; tada pradėjo tvarkyti sodą, kasė, tiesė takelius. Namas išėjo gana skoningas, nustelbė kitus trobesius. Nors turėjo tik du kambarius ir virtuvę pirmam aukšte, atrodė kur kas prašmatnesnis už senąsias trobas, ir negalėjai suprasti kodėl. Ar todėl, kad jis pakėlė aukščiau gegnes, o užlaidą padarė platesnį, ar gal kad lotose išpjaustė kryželius, o gal kad priešais duris pasistatė verandą su laiptukais. Nors ir be kokių brangių pagražinimų, namas atrodė panašus į vilą. Visas buvo nudažytas raudonai kaip žala karvė, kertės apkaltos juodomis lentelėmis, palangės baltos, o veranda ant

keturių stulpų su lengvučiu stogu – žydra. Be to, Karlsonas labai gudriai pasirinko vietą, pačioje kalvos papėdėje, ir taip, kad du seni ąžuolai atsidūrė priešais, lyg numatytos alėjos ar parko pradžia. O atsisėdęs verandoje matei nuostabiausią vaizdą: nendrių priaugusį užutėkį, ilgą žalią lanką, o pro lomą ganykloje – laivus toli įlankoje.

Gustenas vaikščiojo aplinkui ir šnairakiavo į viską, troško, kad skradžiai žemės prasmegtų tas namas, kuris jam atrodė lyg širšių lizdas, susuktas pastogėje, labai knietėjo jį nukrapštyti, kol dar nepadėti kiaušiniai ir nespėjo išsiristi nauja karta. Bet neturėjo jėgų jam iš ten išguiti ir užtat laukė susidėjęs rankas.

Senoji sirguliavo, jai atrodė, kaip yra, taip gerai, ir nujausdama, kokios kils pjautynės, kai ji iškeliaus iš šio pasaulio, net džiaugėsi, kad jos vyras, o jis vis dėlto buvo jos vyras, turės stogą virš galvos ir neis šunų lodyti. Ji nelabai išmanė teisinius dalykus, bet vis tiek nuvokė, kad ne visai dorai padalintas turtas ir surašytas testamentas, tačiau, manė, tesižiną, kad tik jos nekamuotų, kada nors, anksčiau ar vėliau, vis tiek viskas sugrius, jei Gustenas sumanys vesti, o tokią mintį jau, ko gero, kažkas buvo jam pakišęs, nes atrodė lyg nesavas, apdujęs.

Vieną popietę gegužės pabaigoje, kai Karlsonas savo naujojoje virtuvėje mūrijosi viryklę, atėjo Klara ir šūktelėjo:

– Karlsonai, Karlsonai, profesorius su kokiu ponu vokiečiu tavęs ieško!

Karlsonas nusijuosė prikyštę, nusišluostė rankas ir pasiruošė juos priimti, netverdamas smalsumu, ko svečiai galėtų norėti.

Išėjęs į verandą, susidūrė su profesorium, kuris vedėsi poną ilga juoda barzda, gana rūsčios išvaizdos.

– Karlsonai, direktorius Dythofas nori su tamsta pakalbėti, – tarė profesorius, mostelėjęs į savo bendrakeleivį.

Karlsonas nubraukė ranka vieną suolą verandoje ir paprašė sėstis.

Direktorius atsakė neturįs kada sėdėti ir stačias paklausė, ar negalėtų nusipirkti Rogholmeno salą.

Karlsonas paklausė kokiam tikslui, nes sala esanti vos trijų margų didumo, vienos uolos, šioks toks eglynėlis ir menka ganiava avims.

– Industrijos tikslams, – atsakė direktorius ir paklausė, kiek ji kaštuotų.

Karlsonas nesusigriebė, ką atsakyti, ir prašė, kad leistų pagalvoti, kol ištirsiąs, dėl ko salelė taip netikėtai įgijo vertę. Bet direktorius nenorėjo nė girdėti, jis geidė tučtuojau žinoti, todėl dar sykį pakartojo savo klausimą, kiek sala kaštuos, ir pasičiupinėjo antkrūtinę kišenę, kuri gerokai pūpsojo, o tai reiškė, kad joje nemažai grynų!

– Neturėtų brangiai atsieiti, – tarė Karlsonas, – bet aš turiu pirma pasišnekėti su žmona ir sūnum.

Ir jis nudūmė į trobą; pabuvo ten ilgokai, tada vėl sugrįžo.

Dabar jis atrodė sumišęs ir aiškiai nedrįso ištarti kainos.

– Direktoriau, jūs patys sakykit, kiek duosit, – galų gale šiaip taip išstenėjo jis.

Ne, taip direktorius nesutiko.

– Na, jeigu prašyčiau penkių, ar tamstoms neatrodytų per daug, – kone be kvapo, išrasojusia kakta, pasakė Karlsonas.

Direktorius Dythofas atsisegė švarką, išsiėmė piniginę ir padėjo dešimt banknotų po šimtą kronų.

– Čia kol kas rankpinigiai, o likusius keturis gausit rudenį. Ar bus gerai?

Karlsonas ko tik neapsimovė; bet sutramdė maištaujančius jausmus ir atsakė gana ramiu balsu, kad taip bus gerai, nors turėjo galvoje penkis šimtus kronų, o gavo penkis tūkstančius. Tada visi nuėjo pas šeimininkę ir sūnų pasirašyti pirkimo sutarties ir pakvituoti gautos sumos. Karlsonas darė visokias grimasas, mirkčiojo savo kompanionams, kad jo neišduotų, bet šie nieko nesuprato.

Galų gale senoji užsidėjo akinius ir pasirašiusi perskaitė.

– Penkis tūkstančius! – sušuko ji. – O dangau šventas, Karlsonai, juk, rodos, sakei penkis šimtus.

– Bene sakiau! – nustebo Karlsonas. – Ne, tu neišgirdai, Ana Eva. Argi aš nesakiau, kad tūkstančius, Gustenai? – Ir taip įžūliai pamerkė, kad net direktorius pastebėjo.

– Taip, ir man regis, kad sakė tūkstančius! – kuo gudriau patvirtino Gustenas.

Kai sutartis buvo pasirašyta, direktorius paaiškino, kad jo akcinė bendrovė žada Rogholmene atidaryti lauko špato kasyklą.

Niekas nežinojo, kas toksai tas lauko špatas, ir niekam nė į galvą neatėjo salos turtai, aišku, be Karlsono, kuris tuoj pareiškė, kad jie kadai kas neduodą jam ramybės, bet tik neturėjęs kapitalo.

Tada direktorius paaiškino, kad lauko špatas esąs toksai raudonas akmuo, kuris vartojamas porcelianui gaminti. Medžio apdirbimo fabrike esąs užsakytas valdytojui namas, kuris čia būsiąs pastatytas po aštuonių dienų, po dviejų savaičių turėsią būti gatavi mediniai barakai, ir trisdešimt žmonių pradėsią darbą.

Ir išvažiavo.

Aukso lietus užklupo juos taip netikėtai, kad nebuvo kada numatyti visų pasekmių. Tūkstantis kronų ant stalo, keturi tūkstančiai rudenį už bevertę saliūkštę; to buvo per daug vienu kartu. Užtat sėdėjo visą vakarą ir sutartinai svarstė, kokių dar nenumatytų pajamų galėtų tikėtis. Žinoma, tokiai daugybei darbininkų ir valdytojui bus galima parduoti žuvį bei kitokius produktus, malkas irgi, čia jau nėra nė kalbos; o paskui, ko gero, atvažiuos direktorius, gal net su šeima, ir norės praleisti vasarą; tada, aišku, teks brangiau prašyti iš profesoriaus, o Karlsonas gal galės kam nors išnuomoti savo namą, taigi viskas bus labai gerai.

Karlsonas pats padėjo pinigus į sekreterą ir iki pusiaunakčio skaičiavo, atsisėdęs prie atverčiamo staliuko.

* * *

Ateinančią savaitę Karlsonas kelis sykius sukorė į Dalario salą, parsigabeno iš ten stalių ir dažytoją, priiminėjo svečius verandoje, kur pasistatė stalą, pats sėdėjo prie jo gurkšnodamas konjaką ir papsėdamas pypkę, stebėjo darbus, kurie dabar ėjo itin sparčiai.

Taigi netrukus visi kambariai buvo išklijuoti tapetais, netgi virtuvė, kurioje įmūrijo Bolinderio viryklę[5]; atsirado žalios langinės, kurios švietė iš tolo, verandą perdažė baltai ir rausvai, nuo saulės pusės pakabino tankią užuolaidą baltais ir mėlynais dryžiais; kiemą ir sodą aptvėrė statinių tvora, kurią nudažė pilkai su baltais bumbuliukais. Žmonės valandų valandas spoksodavo į visas tas grožybes, tik Guste-

nas paprastai lįsdavo kur toliau už namo kertės ar tankaus krūmo ir kviečiamas retai arba niekada neidavo į verandą.

Tai buvo didžiausia Karlsono svajonė, išsvajota šviesiomis naktimis – jis kaip profesorius sėdi tingiai atsilošęs verandoje, sriūbčioja konjaką iš stiklo taurės su kojele, gėrisi gamtovaizdžiu ir rūko pypkę – geriau būtų cigarą, bet šie jam vis dar buvo per stiprūs.

Ir štai vieną rytą po aštuonių dienų, šitaip sėdėdamas, išgirdo jis tūtuojant garlaivį Rogholmeno užutėkyje.

„Jau atplaukia", – pagalvojo Karlsonas ir kaip vietos šeimininkas sumanė pasirodyti mandagus ir juos priimti.

Užtat nuėjęs į senąją trobą apsirengė, liepė surasti Rundkvistą ir Normaną, kad palydėtų jį į Rogholmeną pasitikti svetimų ponų.

Po pusvalandžio valtis jau plaukė iš užutėkio, ir Karlsonas pats sėdėjo prie vairo. Retkarčiais vis paragindavo vyrus irkluoti sutartinai, kad spėtų laiku kaip žmonės.

Kai aplenkė paskutinį kyšulį ir atsivėrė įlanka, kur vienoje pusėje buvo Didžioji sala, o kitoje Rogholmenas, pamatė įstabų vaizdą. Įlankoje, nuleidęs inkarą, stovėjo garlaivis, papuoštas vėliavėlėmis ir vimpelais, o tarp garlaivio ir kranto nardė valtelės, prisėdusios jūreivių su mėlynomis ir baltomis palaidinėmis. Uolėtam krante, kuris švietė rausvom spalvom nuo palaido špato, stovėjo būrelis ponų, o kiek atokiau orkestras, ir varinės dūdos neapsakomai gražiai atrodė tamsių eglių fone.

Mūsų irklininkai iš Hemsio, pasvarstę, ką anie ten galėjo rasti, spustelėjo link uolos papėdės, kad kuo iš arčiau galėtų viską matyti ir girdėti. Ir staiga, kai jie jau buvo netoli susirinkusių, kažkas sušvilpė ore, rodos, tūkstančiai narų pakilo aukštyn, po to pasigirdo ūžesys lyg iš kalno gelmių ir taip sugriaudėjo, jog galėjai pamanyti, kad sala sprogo pusiau.

– Kas per velniava! – Karlsonas tik tiek spėjo pasakyti, nes bemat aplink valtį pasipylė akmenų kruša, o su ja žvyro ir gargždo lietus.

Ir tada ant kalno prašneko balsas; kalbėjo apie amatus ir verslus, apie didelius darbus, minėjo dar kažkokius svetimus žodžius, kurių Hemsio žmonės nesuprato.

Rundkvistui pasirodė, kad ten pamokslautojas, ir jis nusiėmė kepurę, bet Karlsonas tuoj pažino, jog kalba direktorius.

– Taip, mano ponai, – galiausiai pasakė direktorius. – Čia mes turime daug akmenų, ir aš noriu baigti savo kalbą palinkėjimais, kad jie visi pavirstų duona.

– Bravo!

Ir orkestras užgrojo maršą. Ponai, visiems klegant ir juokiantis, ėmė kopti žemyn į pakrantę, kiekvienas rankoje nešdamasis po akmenuką.

– Ką jūs čia veikiat su valtim! – vienas ponas jūreivio uniforma užriko ant Hemsio vyrų, ilsinčių prie irklų.

Šie nežinojo, ką atsakyti, juk nemanė, kad blogai daro žiūrėdami iškilmių.

– Hm! Čia gi ponas Karlsonas! – paaiškino direktorius Dythofas, priėjęs artyn. – Šių vietų šeimininkas, – supažindino jis. – Eime, papusryčiausit su mumis.

Karlsonas nenorėjo patikėti savo ausimis, bet tuoj suprato, jog kviečiamas rimtai, ir netrukus jau sėdėjo garlaivio paskuigalio denyje prie padengto stalo, kokio dar kaip gyvas nebuvo matęs. Iš pradžių jis varžėsi, bet ponai atrodė itin malonūs, netgi neleido jam nusirišti odinės prikyštės. O Rundkvistas ir Normanas gavo valgyti priekiniame denyje sykiu su garlaivio įgula.

Puikesnio rojaus Karlsonas nė įsivaizduoti neįsivaizdavo. Čia buvo valgių, kurių jis nė pavadinimų nežinojo, jie tirpo burnoje lyg medus, valgių, nuo kurių peršėjo gerklę kaip nuo degtinės, valgių įvairiausių spalvų; ir po šešias taures stovėjo pastatyta jam ir kitiems ponams; vynai buvo kvapnūs kaip gėlės ir saldūs kaip merginos pabučiavimas, vynai, nuo kurių nosį kuteno ir kojos linko, nuo kurių kilo ūpas juoktis. Ir visą tą laiką skambėjo nuostabi muzika, kuri tarpais gnaibė nosį, kad, rodės, ašaros pasipils, tarpais spaudė smilkinius, o protarpiais taip gera buvo visam kūnui, kad nors mirk.

O kai viskas baigėsi, direktorius pasakė kalbą apie šių vietų šeimininką, pagyrė jį, kad nepadarė gėdos savo luomui ir neatsisakė protėvių amato dėl neaiškios naudos kitoje srityje, kur skurdas vaikšto ranka rankon su prabanga. Ir visi išgėrė į jo sveikatą. Karlsonas nesusigau-

dė, kada juoktis, o kada būti rimtam, bet matė, kad ponai juokiasi tada, kai, jo manymu, kalbama apie ką nors rimta, užtat ir jis juokėsi drauge.

Po pusryčių žadėjo dar vaišinti kava bei cigarais, ir visi pakilo nuo stalo. Karlsonas, suminkštėjęs iš laimės, nuėjo į priekinį denį pažiūrėti, ar jo vyrai pavalgę, bet tuoj jį šūktelėjo direktorius ir paprašė trumpam užeiti į kajutę.

Įsivedęs į vidų, ponas Dythofas pasiūlė Karlsonui įsigyti keletą akcijų, girdi, šitaip jis sustiprinsiąs savo padėtį ir, reikalui esant, turėsiąs saloje didesnį autoritetą darbininkams.

– Matot, kad aš čia nieko nesuprantu, – gynėsi Karlsonas, kuris šiek tiek nutuokė apie biznio tvarką ir žinojo, kad niekada nereikia daryti sandėrio įkaušus.

Tačiau direktorius jo nepaleido, ir po pusvalandžio Karlsonas jau turėjo keturiasdešimt akcijų po šimtą kronų, priklausančių lauko špato akcinei bendrovei „Igl", ir, be to, jam buvo tvirtai pažadėta revizoriaus asistento vieta. Karlsonas paprašė užrašyti tą žodį ant lapelio. Apie mokėjimą už akcijas nebuvo kalbos; atsiskaitysiąs pamažu.

Po to gėrė kavą, konjaką bei punšą su Bilinos[6] vandeniu, ir tik šeštą valandą Karlsonas susiruošė atgal.

Lipant į valtį jam padavė trapą, bet jis nieko nesuprato, tik paspaudė jūreiviams rankas ir prašė apsilankyti, jei kada būtų saloje.

Ir su savo keturiasdešimt akcijų bei kuponų išplaukė namo, pats sėdėjo prie vairo, įsikandęs regaliją, o tarp kojų pasistatęs pintinę punšo.

Sugrįžęs stačiai kailyje netvėrė iš laimės, vaišino visus punšu netgi virtuvėje, rodinėjo akcijas, panašias į didžiulius banknotus; norėjo kviestis į svečius profesorių, o kai namiškiai neleido, pasakė, jog jis dabar revizoriaus asistentas ir ne blogesnis už tą vokietį muzikantą, kuris esąs nei labai mokytas, nei koks tikras profesorius. Jo planai buvo neaprėpiami; ketino steigti strimelių sūdymo akcinę bendrovę ščeruose, kviesti kubilius iš Anglijos, užsisakyti laivą druskos tiesiai iš Ispanijos! Ir vėl apsisukęs kalbėjo apie protėvių amatą, apie žemės ūkį ir jo ateitį, dėstė savo būgštavimus ir viltis. Visi gėrė jo punšą, svaigo nuo tabako dūmų ir gražių svajonių apie šviesią Hemsio salos ateitį.

Karlsonas skrajojo lyg su sparnais, ir jam apsisuko galva. Protėvių amatas atsidūrė paskutiniam plane, o kelionės į Rogholmeną pasidarė kasdienės. Jis susipažino su valdytoju, nuolat sėdėdavo jo verandoje ir gerdavo konjaką su Bilinos vandeniu, žiūrėdavo, kaip darbininkai skaldo akmenis ir išiminėja kvarco gyslas, kurios buvo didžiausia kliūtis špatui apdirbti. Valdytojas, iki tol buvęs kasyklos bosas, išmintingas žmogus, žinojo, kad reikia sutarti su akcininku ir revizoriaus asistentu, o kaip specialistas nutuokė, ar ilgai gali veikti įmonė.

Kasykla saloje darė aiškios įtakos tiek moralinei, tiek fizinei Hemsio gyventojų būklei, o trisdešimt nevedusių darbininkų taip pat daug ką reiškė.

Nebeliko ramybės. Rogholmene per dienų dienas dundėjo ir poškėjo; įlankoje ūkavo garlaiviai; atplaukusios jachtos iškeldavo į krantą daugybę jūreivių. Vakarais darbininkai atsibelsdavo į Hemsio salą; slankiodavo aplink šulinį ir tvartus; lįsdavo prie mergų; keldavo šokius; gerdavo su bernais, o kartais mušdavosi. Samdiniai lėbaudavo naktimis, ir dieną iš jų nebūdavo jokios naudos; užmigdavo pievoje, knapsėdavo prie viryklės. Retkarčiais apsilankydavo ir valdytojas. Tada kaisdavo kavą, o kadangi tokį poną buvo negražu vaišinti degtine, namuose visad reikėdavo turėti konjako. Bet užtat buvo galima parduoti žuvį ir sviestą, ir pinigai plaukte plaukė, gyvenimas pagerėjo, dažniau pasirodydavo mėsos ant stalo.

Karlsonas pradėjo pamažėle tukti, per dienas vaikščiojo kaušteléjęs, nors ir nepersigerdavo, ir vasara prabėgo jam kaip ištisa šventė, savo laiką jis dalino municipaliteto reikalams, išvykoms į kasyklą ir aplinkos gražinimui namuose.

Rudenį aštuonias dienas buvo išvažiavęs budėti priešgaisrinėje tarnyboje, o kai grįžo, senoji sunerimusi pradėjo pasakoti, kad Rogholmene, matyt, kažkas atsitikę. Jau keturios dienos ten esą tylu; nei sprogimų negirdėti, nei garlaivių švilpukų. Namie visi buvo užsiėmę kūlimu, todėl neturėję kada aplankyti kasyklos. Valdytojas taip pat nepasirodęs nė sykio, o darbininkai irgi nustoję slankioti vakarais po salą. Tikriausiai kažkas bus atsitikę. Norėdamas kuo greičiau sužinoti, Karlsonas liepė kinkyti, jo žodžiais tariant, ir susiruošė plaukti į

Rogholmeną. Valtį jis buvo nusidažęs baltai su mėlynais krašteliais; kad pats atrodytų įspūdingiau prie vairo, su senos užuolaidos virve prisitaisė skryščius, todėl dabar galėdavo vairuoti atsitiesęs, o Rundkvistą ir Normaną išmokė irkluoti kaip tikrus jūreivius, užtat gražu būdavo pažiūrėti į juos plaukiančius.

Smalsumo ir baimės skatinami, spaudė iš visų jėgų ir, atsidūrę prie Rogholmeno, stačiai apstulbo nuo nykumos.

Čia buvo tylu kaip išmirę, niekur nematyti nė gyvos dvasios. Jie priplaukė prie kranto ir per akmens skaldą nusigavo iki kasyklos. Valdytojo trobelės nebebuvo; visi įrankiai ir prietaisai išgabenti; tiktai kazarmės, kaip buvo vadinami barakai, tebestovėjo vietoje, bet iškraustyti ir nuniokoti, viskas, ką buvo galima pajudinti, išlupta: durys, langai, suolai, gultai.

– Man regis, kad jie išnešė kudašių! – pasakė Rundkvistas.

– Taip atrodo! – pritarė Karlsonas ir vėl liepė kinkyti, bet šį sykį į Dalario salą, kur tikėjosi rasti paliktą pašte laišką.

Ir iš tiesų, čia buvo didelis laiškas nuo direktoriaus ir jame paaiškinta, jog bendrovė nustojusi veikti, mat žaliava esanti niekam tikusi. O kadangi keturių tūkstančių skola Karlsonui sudaranti tą pačią sumą kaip keturiasdešimt akcijų, kurioms jis pasirašęs, bet nesumokėjęs, taigi nebesą daugiau jokių nesuvestų sąskaitų tarp bendrovės ir aukščiau paminėtojo Karlsono.

„Vadinas, nušvilpė keturis tūkstančius, – pagalvojo Karlsonas. – Et, džiaukis tuo, ką turi".

Ir kaip tikras jūros paukštis, nors buvo kilęs iš žemyno, gerai pasipurtė ir vėl liko sausas, o dar sausesnis pasijuto, kai postskriptume pasiskaitė, jog visas likęs turtas Rogholmene priklausąs Hemsio šeimininkams, jei tik šie panorėsią jį išsigabenti.

Nuleidęs galvą grįžo Karlsonas iš šitos kelionės, netekęs krūvos pinigų ir savo garbingo titulo. Gustenas dar mėgino užberti druskos ant žaizdų ir smulkiau iškvosti, bet Karlsonas numojo ranka į viską.

– Et, būta čia kokių šnekų. Neverta nė burnos aušinti.

O rytojaus dieną jau su savo trim pagalbininkais dirbo išsijuosę, barža gabeno iš salos lentas ir čerpes. Ir, kur buvęs, kur nebuvęs,

bemat prie įlankos susikalė vieno kambario ir virtuvės namelį, ir dar tokioje vietoje, kuri niekam nė į galvą nebuvo atėjusi – iš čia buvo labai gražiai matyti kaimas ir fiordas.

Prabėgo vasara, o su ja ir šviesios svajonės. Artėjo žiema, oras pasidarė sunkus, mintys niūresnės, ir tikrovė įgavo naują pavidalą, vieniems jaukesnį, kitiems rūstesnį.

Septintas skyrius

KARLSONO SVAJONĖS IŠSIPILDO; SEKRETERAS GERAI SAUGOMAS, BET ATEINA TESTAMENTO VYKDYTOJAS IR PERBRAUKIA VISKĄ

Karlsono santuoka, nors ir trumpa, nebuvo itin laiminga, kaip paprastai sakoma. Žmona jau senyva, nors ir ne visai sukriošusi, o Karlsonas kaip tik įžengė į pavojingąjį amžių. Jam suėjo keturiasdešimt metų, o iki šiol jis plūkėsi dėl duonos kąsnio ir savo ateities, mergina, kurios geidė, ne jam teko. Ir štai dabar, kai pasiekė savo tikslą ir galėjo ramiai žiūrėti į ateitį, jo kūnas pradėjo maištauti, gal netgi labiau kaip iki šiol, nes paskutiniu metu neturėjo sunkaus darbo, o turbūt dar ir dėl to, kad maitinosi sočiau, negu derėjo. Užtat, sėdėdamas šiltoje virtuvėje ir sekiodamas akimis jauną Klaros figūrą, pradėdavo nebesuvaldyti minčių. Čia įsmeigdavo į ją žvilgsnį, čia vėl nuleisdavo, čia bėgiodavo akimis, čia vėl stabteldavo. Galų gale mergina taip įstrigo į akį, kad kur eidavo, ten ją matydavo. Bet ir dar kai kas žiūrėjo, tik ne į merginą, o į tas akis, kurios ją persekiojo, ir kuo ilgiau žiūrėjo, tuo tarėsi daugiau matanti, rodės, lyg miežis užaugo, kuris pūliavo ir skaudėjo.

Buvo kelios dienos iki Kalėdų. Sutemo vakaras, bet patekėjo mėnulis ir skaisčiai nušvietė apsnigtas egles, žvilgančią įlanką ir baltus laukus. Pakilo žvarbus žiemys ir ėmė pustyti sausą sniegą. Virtuvėje Klara kūrė duonkepę, o Loten geldoje minkė tešlą.

Karlsonas sėdėjo kampe prie spintos, rūkė pypkę ir murkė kaip katinas šilumoje; jo akys tebežaidė savo žaidimą, užkaisdavo ir imdavo žvilgėti, įsistebeilijusios į baltas Klaros rankas, kyšančias iš palaidinukės.

– Gal tu pirma pasimilši, o tada išsišluosim? – paklausė Loten.

– Gerai, – atsakė Klara ir, padėjusi semtuvėlį ir šluotą, apsivilko skrandutę. Paskui užsidegė žibintą ir išėjo. Vos tik ji dingo už durų, Karlsonas taip pat atsikėlė ir nusekė paskui.

Netrukus iš kambario įėjo senoji ir paklausė, kur Karlsonas.

– Nuėjo paskui Klarą į tvartą, – atsakė Loten.

Nieko nelaukdama, senoji irgi pasiėmė žibintą ir taip pat išėjo.

Lauke pūtė šiurpus vėjas, bet ji nepanoro grįžti atgal ir ką nors apsivilkti, nes iki tvarto tik keliolika žingsnių. Kieme buvo slidu, vėjas lyg miltus gainiojo sniegą, bet ji tuojau atsidūrė tvarte ir nuėjo tiesiai į šiltą karvidę. Sustojusi ėmė klausytis ir išgirdo avių garde kažką šnabždantis. Silpnoje mėnesienos šviesoje, kuri skverbėsi pro voratinkliais ir šieno dulkėmis aptukusį langelį, ji matė, kaip karvės atsigręžusios žiūri į ją savo didelėmis, tamsoje žalsvai spindinčiomis akimis. Čia pat stovėjo suolelis ir melžtuvė. Bet ne juos ji troško pamatyti, o visai ką kita, ko verčiau niekad kaip gyva nematytų; tą, kas ją viliojo kaip bausmės reginys ir gąsdino kaip mirtis.

Tada ji perlipo šiaudų kupetas ir per karvidę nuėjo į avių tvartą. Čia buvo tamsu ir tylu; ant žemės stovėjo užgesintas žibintas, bet dagtis dar teberūko. Avys bruzdėjo, šlamindamos sausas šakeles. Ne, ne jas ji norėjo pamatyti. Tada patraukė toliau iki vištidės, kur, matyt, ką tik pažadintos, vištos katėjo ir grūdosi ant laktų.

Lauko durys buvo atviros, ir ji vėl išėjo į mėnesieną. Ant sniego matėsi dviejų porų apavo pėdsakai, vieni mažesni, kiti didesni, šešėlyje melsvi, jie ėjo link ganyklos tvoros; vartai buvo atkelti. Senoji žingsniavo paskui, lyg kieno tempiama, pėdos sniege atrodė tarsi grandinės, o ji prie jų prirakinta, ir dabar kažkokia nematoma vieta miške vilko į save.

Ją traukė ir traukė tolyn, traukė į tą pačią ganyklą, pro tą pačią lipynę, po tais pačiais lazdynais, kur ji kitados, šiurpų vakaro metą, išgyveno skaudžią akimirką ir niekada nenorėjo prisiminti. Dabar laz-

dynai buvo nuogi, tik su naujais pumpurėliais, mažyčiais kaip kopūstinio drugelio lervos, rudi sudžiūvę ąžuolų lapai šiugždėjo vėjyje, bet tokie reti, kad pro juos galėjai matyti žvaigždes ir žalsvai juodą dangų.

Ir tos grandinės niekaip nesibaigė; vingiavo tolyn po eglėmis, kurios žėrė sniegą ant jos žilų išslinkusių plaukų, kai tik per arti prieidavo, drėbė ant languotos liemenės, dulkė ant kaklo ir nugaros, tirpo ir šaldė.

Pėdos vedė ją vis gilyn ir gilyn į mišką, kur išgąsdino kurtinys, pakilęs nuo šakos, paskui į kimsyną, kur lingavo kupstai, per tvoras, kurios braškėjo užkopus ant lipynės.

Vis dvi ir dvi poros bėgo pėdsakų, vieni mažesni, kiti didesni, greta kiti kitų, tarpais susiliedami, rodės, kad šoko; per ražienas, kur vėjas kone plikai buvo išpustęs sniegą, per akmenų šūsnis ir griovius, žaginių krūvas ir užtvaras nuo vėjo.

Senoji nežinojo, kiek laiko eina, stingte stingo galva, ji kaišiojo liesas raudonas rankas už ančio, apsisukdama pūtė jas. Norėjo gręžtis, bet jau buvo per vėlu, kelias atgal buvo toks pat ilgas kaip ir į priekį. Užtat keliavo toliau, pro drebulyną, kur nenubyrėję lapai tirtėjo lyg nuo šalčio, šiaurės vėjo blaškomi; ir pagaliau priėjo prie lipynės. Skaisčiai ir aiškiai švietė mėnesiena, ir ji tuoj pamatė, kad čia jų sėdėta. Įžiūrėjo ant sniego Klaros sijono ir skrandutės atspaudą. Vadinasi, čia! Čia! Jai suvirpėjo pakinkliai, sustingo visa, lyg kraujas būtų pavirtęs į ledą, užkaito, lyg gyslomis būtų tekėjęs verdantis vanduo. Galutinai išvargusi atsisėdo ant lipynės ir verkė, klykė, bet paskui staiga nusiramino, perlipo per tvorą. Kitapus tvoros žvilgėjo juoda įlanka, o toli priešais ji matė vieną žiburį troboje, kitą tvarte. Pūtė ledinis vėjas, rodės, kiaurai nugarą košė, draskė plaukus ir lipino šnerves; ji pasileido protekiniais ant ledo, čiūžtelėjo sliduma, išgirdo šnarant nendres, traškant po kojomis, parvirto užkliuvusi už įšalusios bujos; atsikėlė ir vėl ėmė bėgti, tarsi mirtis būtų ją vijusi ir deginusi nugarą; pasiekė kitą krantą, bet įlūžo į ledą, kuris čia buvo aptraukęs dumbliną pakraštį ir dabar poškėdamas suskeldėjo nuo jos svorio. Ji jautė, kaip šaltis kyla kojomis, bet nedrįso šauktis pagalbos, kad kas nors atėjęs neimtų klausinėti, kur ji buvo. Kosėdama, kad, rodės, krūti-

nė plyš, išsikapanojo ji iš eketės, šiaip taip parsigavo į kiemą, paskui tiesiai į vidų ir į lovą, atsigulusi paprašė Loten užkurti ugnį ir užkaisti šeivamedžio arbatos; ir nesikėlė.

Paprašė nuvilkti drabužius, užkloti antklode ir avių kailiais, įmesti į krosnį stambesnių pliauskų, bet vis tiek drebėjo iš šalčio. Paskui liepė pašaukti Gusteną, kuris sėdėjo virtuvėje.

– Ar negaluoji, mama? – paklausė jis ramiai kaip visada.

– Taip, sergu, – atsakė senoji šnopuodama, – ir jau nepasitaisysiu. Užrakink duris ir nueik prie sekretero. Raktelis ant lentynos už parakinės, tu žinai!

Gustenas susirūpinęs pakluso.

– Nuleisk stalelį, atsidaryk trečią stalčiuką iš kairės ir išimk tą didelį voką... Taip... Įmesk į ugnį.

Gustenas padarė kaip lieptas, netrukus popierius užsiliepsnojo ir sudegė.

– Uždaryk krosnies dureles, mano vaike, ir užrakink sekreterą! Pasiimk raktą! Sėsk čia ir paklausyk manęs, rytoj aš jau nieko negalėsiu pasakyti.

Gustenas atsisėdo, nusiverkė, nes suprato, kad rimti reikalai.

– Kai aš užmerksiu akis, paimk tėvo antspaudą, tu jį pats turi, ir užantspauduok visas spynas, kol atvyks kas nors iš teismo.

– O Karlsonas? – sudvejojęs paklausė sūnus.

– Jisai gaus išimtinę; šito jam niekas negali nuginčyti; bet daugiau nieko; o jei pasisektų atsipirkti jo dalį, tuo geriau! Tesaugo tave Dievas, Gustenai; aišku, galėjai dalyvauti sutuoktuvėse; bet, matyt, žinojai, ką darai. O dabar, kai aš iškeliausiu, būk protingas. Nereikia man nei štofo, nei sidabro lentelės prie grabo, verčiau paimk tokį geltoną, beicuotą, kur parduoda Šliuzo aikštėje[7], ir žmonių daug nereikia; tik norėčiau, kad varpai skambintų, o jei pastorius sumanytų tarti kokį žodį, tegul taria, atiduok jam jūrų putos pasidabruotą tėvo pypkę, o žmonai pusę avino; o paskui, Gustenai, žiūrėk, kad vestum; susirask merginą, kuri tau patiks, ir mylėk ją, bet rinkis sau lygią, o jei dar pinigų turės, irgi ne bėda; tik neimk iš prastuolių; jie apės kaip utėlės; tokiam su tokiu ir šneka kitokia. O dabar paskaityk man mažumėlę, gal kartais užmigsiu.

Atsivėrė durys, ir įslinko Karlsonas, romutis, bet drąsus.

– Ar tu sergi, Ana Eva? – trumpai tepaklausė jis. – Tada siųsim daktaro.

– Nereikia, – atsakė senoji ir nusigręžė į sieną.

Karlsonas nuuodė, kas yra, ir norėjo susigerinti.

– Ar tu pyksti ant manęs, Ana Eva? Et, argi verta pykti dėl kokio menkniekio! Gal nori, aš tau paskaitysiu?

– Nereikia! – tai buvo visas jos atsakymas.

Karlsonas pastebėjo, kad čia nieko daugiau nepadarys, o tuščiai aušinti burnos nemėgo, todėl pasidavė likimo valiai ir atsisėdo ant kanapos laukti. Kadangi jo popieriai buvo sutvarkyti, o senoji nenorėjo ar neturėjo jėgų ką nors aiškinti, nematė ir jis reikalo ką nors pridurti; o su Gustenu dar spės vėliau pasišnekėti. Kviesti gydytoją niekam neatėjo į galvą, žmonės buvo pratę mirti patys vieni, o be to, visi ryšiai su žemynu buvo nutrūkę.

Dvi paras jie sergėjo kambarį ir kits kitą, ir kai vienas užmigdavo ant kėdės ar kanapos, antrasis irgi nusnausdavo primerkęs akį. Bet vos tik kuris subruzdėdavo, tuoj pašokdavo ir antrasis.

Kūčių rytą ponia Karlson mirė.

Gustenui pasirodė, kad tik dabar buvo perkirpta virkštelė, jungianti jį su motina; tik dabar atsiskyrė nuo jos ir tapo savarankiškas žmogus. Užmerkęs senajai akis ir pakišęs po smakru psalmyną, kad burna neįdubtų, Gustenas Karlsono akivaizdoje uždegė žvakę, paėmė antspaudą, lako ir užantspaudavo sekreterą.

Tramdomos aistros sukilo; Karlsonas priėjo ir nugara užstojo sekreterą.

– Klausyk, vaike, ką tu čia darai? – paklausė jis.

– Aš jau nebe vaikis, – atsakė Gustenas, – aš dabar Hemsio ūkio šeimininkas, o tu esi išimtininkas.

– Ką gi, tada būsim du šeimininkai! – tarė Karlsonas.

Gustenas nusikabino nuo sienos šautuvą, atlaužė gaiduką, kad net užtaisas pasirodė, krestelėjo buožę ir užriko pirmą kartą savo gyvenime:

– Lauk! O dar nudėsiu!

– Grasini?

– Taip, kol nėra liudytojų! – atsakė Gustenas, matyt, šio to išmokęs belėbaudamas su įstatymų žinovais.

Tai buvo rimtas įspėjimas, ir Karlsonas jį suprato.

– Palauk dar, kol bus dalybos, – pasakė ir išėjo į virtuvę.

Kūčios buvo liūdnos šiais metais. Namuose lavonas, o jokios vilties nei žinią kam pasiųsti, nei karstą su įkapėmis pargabenti; snigo ir snigo be paliovos, per užutėkius bei fiordus nei pervažiuoti, nei perplaukti neįmanoma; apie valtį nebuvo ko galvoti, vanduo pavirtęs į ledo buzą, nei pairkluosi, nei pereisi.

Karlsonas ir Fludas, kaip dabar Gustenas liepė jį vadinti, šalinosi vienas kito, sėdėdami prie stalo nepersitardavo nė žodžiu. Namuose buvo netvarka, niekas nenorėjo imtis darbo, tikėjosi, jog kitas padarys, užtat daug kas liko nepadaryta.

Atėjo pirmoji Kalėdų diena, pilka, apniukusi, vėl snigo. Nusigauti į bažnyčią buvo taip pat neįmanoma kaip ir bet kur kitur; užtat Karlsonas perskaitė pamokslą virtuvėje. Namuose gulėjo numirėlis, užtat jokie Kalėdų džiaugsmai niekam nerūpėjo. Valgiai pataisyti atmestinai, vis pavėluotai, namiškiai buvo nepatenkinti. Lyg koks slogutis kamavo visus, o kadangi senoji buvo paguldyta troboje, šeimynykščiai grūdosi virtuvėje. Rodės, pilni namai nakvynininkų, kai nevalgė ir negėrė, miegojo, kas ant kanapos, kas ant lovos; sulošti kortomis ar patampyti armoniką niekam nekilo ranka.

Antroji Kalėdų diena atėjo ir praėjo tokia pat sunki, tokia pat nuobodi; bet dabar jau Fludas neteko kantrybės. Matydamas, jog ilgiau laukiant gali būti didelių nemalonumų, nes lavonas jau pradėjo irti, jis nusivedė Rundkvistą į pašiūrę ir sukalė karstą, kurį paskui nudažė geltonai; o velionę aprengė tuo, ką galėjo rasti namuose. Šitaip atėjo penkta diena. Kadangi oras nė neketino pasitaisyti, o toks pat galėjo užtrukti dar porą savaičių, numirėlę reikėjo žūtbūt nugabenti į bažnyčią ir tada palaidoti. Dėl to buvo nuleista į vandenį didelė žvejų valtis, ir vyrai visi lig vieno susitaisė į kelionę, pasiėmę roges, laužtuvus, kirvius ir virvių. Šeštos dienos anksti rytą leidosi į pavojingą žygį. Tarpais pasitaikydavo atviro vandens ruožas, tada irkluodavo; čia vėl fiordas būdavo užšalęs, tada tekdavo užsikelti valtį ant rogių ir temp-

ti; blogiausia būdavo, kai įsiveldavo į ižą, tada irklai teliūškuodavo vietoje, o valtis pasistūmėdavo vos keletą sprindžių; tarpais atrodydavo verčiau pirma laužtuvais bei kirviais prasiskinti kelią, bet jei kuris užsižiopsojęs būtų nužengęs ant plono leduko, paplauto srovės, tam būtų buvę galas.

Atėjo kone pavakarys, o jie neištaikė valandėlės nei pavalgyti, nei atsigerti, reikėjo įveikti paskutinį fiordą. Kiek akis užmatė, baltavo bekraštė sniego plynė, vienur kitur paįvairinta mažučių apvalių kauburėlių, tai buvo užsnigtos uolėtos salelės; rytinis dangaus kraštas juoduote juodavo ir pranašavo sniegą; nuo jūros, plakdamos sparnais, grįžo į krantą varnos ieškoti nakvynės; tarpais kažkas sugrumėdavo po ledu lyg prieš atodrėkį, o toli jūros pusėje sustugdavo ruonis. Iš rytų šono fiordas siekėsi su atvira jūra, bet vandens nebuvo matyti. Vis dėlto keista atrodė, kad čia klykavo ledinės antys, bet kadangi jie dvi savaites nebuvo nieko girdėję iš žemyno, todėl ir nežinojo, ar švyturiai jau užgesinti, bet neabejojo, kad tarp Kalėdų ir Naujųjų metų jie nedega.

– Šitaip mes niekada nenusikapstysim! – prašneko Karlsonas, kuris iki šiol beveik visą laiką tylėjo.

– Nusikapstysim, – pasakė Fludas, įrėmęs petį į roges. – Bet pirma turim sustoti Žuvėdrų saloje ir šiek tiek užkąsti.

Ir jie pasuko link uolėtos salelės vidury fiordo.

Vis dėlto salelė pasirodė esanti toliau, negu manyta, ir kuo artyn, tuo labiau keitėsi jos pavidalas, bet galų gale ji jau buvo už kokio kabeltovo.

– Antai properša! – sušuko Normanas, einantis stebėtojo pareigas. – Sukit į kairę.

Rogės pasuko į kairę, paskui vėl į kairę ir pagaliau aplenkė salelę ratu. Nuo paskutinės saulės šilumos ar nuo šiltų povandeninių srovių salelę supo atviras vanduo, ir į ją neįmanoma buvo patekti, bent jau su rogėmis. Pradėjo temti, žūtbūt reikėjo ką nors sugalvoti, ir Fludas, apsiėmęs vadovauti manevrui, tučtuojau išdėstė šturmo planą – valtį nustumti į vandenį, o visiems staiga šokti į ją ir čiupti irklus. Kaip nuspręsta, taip padaryta.

– Viens, du trys! – sukomandavo Fludas.

Rogės įsibėgėjo, valtis nusprūdo, pakrypo, ir karstas įsmuko į vandenį.

Fludas ir Karlsonas persigandę užmiršo įšokti į valtį, nes jie sėdėjo paskuigalyje, ir liko bestovį ant ledo, o Normanas su Rundkvistu suskubo laiku. Karstas buvo nesandariai sukaltas, pribėgo vandens ir nugrimzdo, susirūpinę savim nė vienas neturėjo kada apie ką kita galvoti.

– Tučtuojau reikia eiti į kleboniją! – įsakė Fludas, kuris šiandien kur kas daugiau veikė, negu mąstė.

Karlsonas bandė atkalbinėti, bet kai Gustenas paklausė, ar manąs, jog geriau visą naktį prastovėti ant ledo, nebeturėjo ko pasakyti, matė, kad nėra jokios vilties nusigauti į salelę.

Tuo tarpu Rundkvistas su Normanu išlipo iš valties ir ėmė kalbinti juos, kad nesiskirtų, bet Fludas tik mostelėjo ranka atsisveikindamas ir parodė į pietus, kur buvo klebonija.

Ilgą laiką Karlsonas ir Fludas keliavo tylėdami; Gustenas pirma, bandydamas laužtuvu ledą, o Karlsonas įkandin, pasistatęs apykaklę, be galo susikrimtęs dėl savo žmonos staigios ir graudžios mirties ir neabejodamas, kad už tai bus jis pakaltintas.

Po pusvalandžio žygio Gustenas sustojo atsipūsti; paskui nužvelgė salas ir pakrantes, mėgindamas atspėti, kur jie yra.

– Velniai griebtų, bene paklydom? – burbtelėjo jisai. – Čia ne Žuvėdrų sala, ji turėtų būti tenai. – Ir jis parodė į rytus. – Čia štai Svetingos Akies pušis.

Pailgoje salelėje, ant kauburėlio, buvusioje miško kirtavietėje, stypsojo vienintelė pušis, teturinti vos dvi šakas ir panaši į optinį telegrafą, rodantį žvejams kelią, ir šiaip ženklas vietovei pažinti.

– O antai Vergų ščeras.

Jis kalbėjo pats sau ir vis purtė galvą.

Karlsonas išsigando, nes ščeruose visai nesusigaudė ir aklai pasitikėjo Gusteno nuovoka. Tuo tarpu Fludas, matyt, susiorientavo, pakeitė kursą ir patraukė į pietus.

Per tą laiką sutemo, bet sniegas truputį švietė ir galėjai šį tą matyti; jie nesikalbėjo, tačiau Karlsonas stengėsi niekaip neatsilikti nuo savo keliavedžio.

Ūmai šisai sustojo ir ėmė klausytis. Neįgudusi Karlsono ausis negirdėjo nieko, bet Gustenas lyg suvokė neaiškų ūžesį rytuose, kur buvo pakilęs debesis, daug didesnis ir juodesnis už miglą, dunksančią palei horizontą.

Jie truputį pastovėjo, kol Karlsonas išgirdo artėjant silpną šniokštimą ir dundesį.

– Kas čia? – paklausė jis, traukdamasis prie Gusteno.

– Jūra! – atsakė šisai. – Po pusvalandžio atūš rytų vėjas su sniego pūga, ir blogiausia bus, jei lūš ledas. Tada pats velnias žino, kas mūsų laukia. Reikia skubėti!

Jis pasileido protekine, o Karlsonas iš paskos; sniegas vėlėsi ant kojų, o dundesys tartum vyte vijosi.

– Dabar mums galas! – riktelėjo Gustenas ir sustojęs mostelėjo į žiburį, spingsintį pietryčiuose už salos. – Švyturį uždegė, matyt, jūra laužia ledus!

Karlsonas nesuprato pavojaus, bet nujautė, jog kažkas prastai, jei Gustenas išsigando.

Galų gale rytų vėjas pasivijo, ir už kelių žingsnių jie pamatė atslenkant sniego sieną, panašią į tamsią uždangą, o netrukus užgriuvo sniegas, tankus tankus ir juodas kaip anglis. Aplink pasidarė visai tamsu, ir blausus švyturio žiburėlis, kuris dar ką tik mirkčiojo tarsi netikra saulė ir rodė jiems kelią, galutinai užgeso.

Gustenas dūmė ristele, o Karlsonas iš paskutiniųjų stengėsi neatsilikti; bet jis buvo aptukęs ir neilgai užteko jėgų, tuoj priduso, prašė Gusteną stabtelti, bet šis anaiptol nenorėjo aukotis ir bėgo, bėgo, lyg nuo mirties. Karlsonas stvarstė jį už skverno, prašė, maldavo, kad jo nepaliktų, žadėjo jam aukso kalnus, linkėjo palaimos ir grasino pražūčia, bet niekas nepadėjo.

– Kiekvienas už save, o Dievas už mus visus! – atsakė Gustenas ir paprašė Karlsoną atsitraukti per keletą žingsnių, nes girdi, lūšiąs ledas.

Matyt, taip ir buvo, nes užpakalyje vis labiau ir labiau dundėjo, ūžesys slinko artyn taip aiškiai, kad buvo girdėti, kaip bangos dūžta į pakrančių ledą ir klykauja prižadintos žuvėdros bei kirai.

Karlsonas žiopčiojo, šnopavo, o tarpas tarp jo ir Gusteno vis didėjo ir galiausiai jis jau vienas bėgo per tamsą. Paskui staiga sustojo, paieškojo pėdsakų, tik nieko nepamatė; šūktelėjo, bet niekas neatsiliepė. Čia buvo vienatvė, tamsa, šaltis, vanduo, ir su jais drauge – mirtis.

Baimės suimtas, jis vėl pasileido bėgti, taip lėkė, kad matė, kaip snaigės liekasi, nors krito į tą pačią pusę, tada vėl suriko.

– Eik pavėjui ir vakaruose prieisi sausumą! – pasigirdo tolstantis balsas tamsoje, o netrukus visai dingo.

Bet Karlsonas jau neturėjo jėgų bėgti, visai nusiminęs žengė vis lėčiau ir lėčiau, nė kiek nemėgindamas priešintis ir girdėjo, kaip jį vejasi jūra, dunda, šnypščia, staugia, lyg pasileidusi į naktinę medžioklę.

* * *

Pastorius Nurdstriomas atsigulė vakare aštuntą valandą, lovoje paskaitė „Vyskupystės laikraštį“ ir po to kietai užmigo. Tačiau vienuoliktą valandą pajuto, kad žmona kumšėja į pašonę ir šaukia.

– Erikai! Erikai! – išgirdo jis pro miegus.

– Kas čia dabar, ko gi neduodi miegoti? – sumurmėjo ne visai pabudęs.

– Neduodu! Argi aš neduodu!

Nenorėdamas ilgai aiškintis, pastorius tuoj pripažino, kad ji miegoti netrukdo, užbraukė degtuką ir paklausė, kas atsitiko.

– Kažkas šaukia sode! Ar negirdi?

Pastorius pasiklausė ir užsidėjo akinius, gal geriau girdės.

– Dievaži, kaip kažin ką! Kas... tai galėtų būti?

– Nueik ir pažiūrėk! – atsakė žmona ir dar sykį kumštelėjo jam į pašonę.

Pastorius apsimovė kelnes, apsivilko skrandą, įsispyrė į botfortus, nusikabino nuo sienos šautuvą, užtaisė ir išėjo.

– Ei, kas ten? – šūktelėjo jis.

– Fludas! – atsiliepė duslus balsas už alyvų krūmo.

– Koks nelabasis atnešė šitokiu laiku! Bene senoji miršta?

– Dar blogiau! – silpnu balsu tarė Gustenas. – Mes ją pametėm!

– Pametėt?

– Taip, jūroje pametėm.

– Dievaži, eikš į vidų, ko gi tu stovi šaltyje!

Žvakės šviesoje Gustenas atrodė lyg kiaušinio kevalas, visą dieną buvo nevalgęs ir negėręs, o be to, ėjo lenktynių su rytų vėju. Skubomis išklausęs, kas atsitiko, pastorius nuėjo pas žmoną ir po audros, trukusios keletą minučių, gavo raktą nuo tam tikros spintos virtuvėje, kur ir nusivedė savo svečią iš sudužusio laivo. Netrukus Gustenas sėdėjo prie didelio virtuvės stalo, pastorius atnešė degtinės, padėjo lašinių, vyniotinio, duonos ir prašė išalkėlį vaišintis.

Paskui pradėjo tartis, kaip reikėtų padėti tiems, kurie dar tebebuvo jūroje. Eiti vidury nakties ir kelti žmones – tuščias vargas; kurti laužus krante – pavojinga, jie galėjo suklaidinti laivus, žinoma, jeigu atšvaitai prasiskverbtų pro miglą.

Bernams saloje tikriausiai negrėsė pavojus, daug blogiau buvo Karlsonui. Gustenas nė kiek neabejojo, kad fiorde atsirado properša, ir Karlsonas šitaip gavo galą.

– Atrodo, kad bus atsiėmęs už savo darbelius, – pasakė jisai.

– Klausyk, Gustenai, – nutildė jį pastorius Nurdstriomas, – man regis, kad jūs nedorai elgėtės su Karlsonu, ir nežinau, ką turi galvoje, minėdamas jo darbelius. Kaip atrodė jūsų namai, kai jis atėjo? Ar ne jis pastatė ant kojų tavo ūkį? Ar neparūpino vasarotojų, ar nesurentė tau naujos trobos? O kad vedė našlę, tai kas, juk ji pati jo norėjo; ir kad prašė parašyti testamentą, čia irgi ne nuodėmė, kodėl jam nepamėginus, o kad parašė, čia jau jos nepagalvota. Karlsonas buvo apsukrus vaikinas ir darė viską, ką tu gal norėjai padaryti, bet nesugebėjai! Ar ne? Argi neprašei, kad aš tau išpiršČiau Ovasos našlę su aštuoniais tūkstančiais riksdalerių? Ne, Gustenai, paklausyk manęs, nebūk per daug griežtas, įsidėmėk: žmonės kitaip galvoja negu tu!

– Žinoma, bet vis tiek jis nuvarė į kapus mano motiną, ir šito aš niekada neužmiršiu.

– Et, niekai, tuoj užmirši, kai tik su žmona į vieną lovą sugulsi; ir kad Karlsonas ją į kapus nuvarė, čia taip pat ne visai teisybė. Jeigu moteriškė būtų tą vakarą geriau apsitaisiusi prieš bėgdama į lauką, nebūtų peršalusi. Ir tikriausiai taip labai neėmė į širdį, kad jisai, jaunas vyras, paišdykavo su mergina. Na, bet dabar jau nieko nepadarysi, ir rytoj rytą žiūrėsim, ką čia paveikus. Kaip tik sekmadienis, žmonės, tikėkimės, susirinks į bažnyčią, nereikės jų šaukti! O dabar eik gulti ir nesirūpink, žinok, kad vienam mirtis – kitam išeitis.

* * *

Rytojaus rytą, kai žmonės jau buvo susirinkę šventoriuje, atėjo pastorius Nurdstriomas, Fludo lydimas. Užuot žengęs tiesiai į bažnyčią, sustojo jis parapijiečių būryje, bet šie, rodos, jau žinojo, kas atsitiko. Pasakęs, jog pamaldos neįvyks, pastorius liepė visiems vyrams kuo greičiau susirinkti su valtimis klebonijos prieplaukoje ir tada visi trauksią į pagalbą nelaimės ištiktiesiems. Bet kažkas pradėjo burbėti, mat svetimšalis Karlsonas turėjo priešų municipalitete, jie pareiškė nenorį praleisti Dievo žodžio.

– Et, niekai, – atšovė pastorius, – ne taip jau baisiai jūs linkę klausytis mano graudenimų, jei išties jus pažįstu. Ar ne? Ką tu pasakysi, Ovasan, juk tu tokia gera Šventojo Rašto žinovė, turbūt tuoj supranti, kai imu gremžti dugną?

Kažkas patylom nusijuokė, ir abejonės daugmaž buvo išblaškytos.

– Juk po savaitės vėl bus sekmadienis, ateikit ir pamatysit, neliksiu skolingas, ir bobas atsiveskit, aš jas taip pašukuosiu, kad kelioms savaitėms užteks. Na, ar sutariam traukti ožį iš šulinio?

– Ta-aip! – suūžė parapijiečiai, lyg gavę išrišimą už šventadienio išniekinimą.

Ir visi išsiskirstė į namus persirengti ir keliauti į jūrą.

Pūga aptyko, vėjas nusisuko į šiaurę, oras pragiedrėjo, spustelėjo šaltis. Kai apie dešimt valčių atsistūmė nuo klebonijos prieplaukos, fiordas buvo išlaužęs ledus, tamsios bangos kūliais ritosi į balzganas saleles. Vyrai susirinko apsivilkę skrandas, su ruonių kailio kepurė-

mis, pasiėmę kirvius ir kobinius. Apie buriavimą nebuvo nė kalbos, reikėjo darbuotis irklais. Pastorius sėdėjo su Gustenu pirmojoje valtyje, kurią irklavo keturi stipriausi saliečiai, o bocmanas Rapas vairavo ir žvalgė.

Visi buvo rimtai nusiteikę, bet ne per daug liūdėjo. Ar vienu žmogum daugiau, ar mažiau pasiglemžė jūra, čia niekas neskaičiavo.

Bangos kilnojosi gana aukštos, ir vanduo, kliūstelėjęs į valtį, tuoj sustingdavo, reikėdavo kirsti ledą ir mesti lauk. Protarpiais į valties šoną brūkšteldavo pro šalį plaukianti lytis, panerdavo ir vėl išlįsdavo; kartais joje būdavo įšalę nendrių stiebų, lapų, šakelių, nuplėštų nuo pakrantės.

Pastorius sėdėjo su savo žiūronu ir tyrinėjo Vergų salą, kur kalėjo Hemsio vyrai, kartais beviltiškai nužvelgdamas fiordą, kur tikriausiai nuskendo Karlsonas, kartais sekdamas slenkančias ledo lytis, ar nepamatys pėdos, drabužio skiautės ar paties lavono. Bet tuščiai.

Po kelių valandų žygio priartėjo prie salelės. Rundkvistas su Normanu iš tolo pamatė gelbėtojų flotilę ir ant kranto užkūrė džiaugsmo laužus. O kai valtys sustojo prie salos, jie atrodė labiau smalsūs negu susijaudinę, juk pavojaus gyvybei nebuvo patyrę.

– Nieko baisaus, kai po kojom žemė! – pasakė Rundkvistas.

Kadangi dienos buvo trumpa, tuoj pradėjo žvejoti karstą.

Rundkvistas sakėsi galįs tiksliai parodyti vietą, kur jis yra, nes matęs žaltvyksles vandenyje. Graibė ir graibė, sukdami ratu, bet ištraukdavo tik dumblių draizganas, apkibusias kriauklėmis ir kitokiu gyvasčiu; kamavosi visą pusdienį iki pat pietų, tačiau be sėkmės. Žmonės pavargo, nusiminė. Kai kurie išlipo į krantą gurkštelti degtinės, suvalgyti sumuštinio ar išsivirti kavos, ir galų gale Gustenas pasakė, kad, matyt, nieko daugiau nepaveiksią, tikriausiai srovė bus nunešusi karstą į gelmę.

Kadangi nė vienas per daug netroško matyti išplaukusį lavoną, o ir apskritai jis niekam nerūpėjo, vyrai atsiduso lengviau, kad išvengs nemalonumo pasirodydami esą bejausmiai kito nelaimei.

Vis dėlto, bandydamas šiaip taip pažymėti tokią graudžią pabaigą, pastorius priėjo prie Fludo ir paklausė, ar jis nepageidautų, kad

jie ką nors padarytų jo velionei motinai. Maldaknygę jis turįs su savim, o kokią psalmę ir šiaip prisiminsiąs. Gustenas dėkingas priėmė pasiūlymą, kurį tuoj pranešė kitiems.

Kai žmonės susispietė į būrelį krante, pasiruošę dalyvauti laidotuvėse, kokios buvo įmanomos šiomis aplinkybėmis, saulė jau buvo bebaigianti savo trumpą kelią, o salos atrodė rausvos nuo paskutinių jos spindulių. Pastorius sykiu su Gustenu įsilipo į valtį, nuėjo į pirmagalį, išsiėmė maldaknygę, kairiąja ranka sugniaužė nosinę ir apsinuogino galvą, vyrai krante taip pat nusikėlė kepures.

– Gal pagiedosim keturi šimtai penkiasdešimt antrą psalmę: „Einu mirties pasitikti“? Ar mokat atmintinai?

– Ta-aip! – pasigirdo nuo kranto.

Ir suskambo giesmė, iš pradžių ji virpėjo nuo šalčio, paskui iš susijaudinimo dėl tokios neįprastos ceremonijos, o drauge ir dėl širdį gniaužiančių psalmės žodžių, kurie tiek daug žmonių palydėjo į amžiną atilsį.

Nuaidėjo paskutiniai psalmės žodžiai, nusirito per fiordą, atsiliepė salose, nuskriejo šaltu oru ir dingo, tik buvo girdėti, kaip šiaurys šlamina žemaūges pušeles, bangos daužosi į uolas, klykauja žuvėdros ir valtys dunksi į krantą. Pastorius nugręžė savo susenusį, raukšlių išvagotą veidą link fiordo, saulė švietė jam į pliką galvą, o vėjas šiaušė žilas plaukų sruogas, nukarusias lyg senos eglės šakos.

– Dulkė esi ir į dulkę pavirsi, Jėzus Kristus mūsų Išganytojas prikels tave Paskutiniojo teismo dieną! Pasimelskim! – pradėjo jis savo sodriu balsu, stengdamasis įveikti vėją ir bangų mūšą.

Taip buvo atliktos visos laidojimo apeigos, sukalbėta „Tėve mūsų“, o tada pastorius ištiesė ranką virš vandens paskutiniam atsisveikinimui.

Visi užsidėjo kepures. Gustenas paspaudė pastoriui ranką ir padėkojo, bet aiškiai jam dar kažkas slėgė širdį.

– Klausykit, pastoriau, man rodos, vis dėlto... ar nereiktų ir už Karlsoną pasimelsti?

– Čia ir buvo už abu, mano sūnau! Bet vis tiek gražu, kad tu apie jį pagalvojai, – atsakė senis, regis, labiau sujaudintas, negu norėjo.

Saulė nusileido, reikėjo tik išsiskirstyti ir kuo greičiau skubėti namo.

Bet visi norėjo parodyti Fludui paskutinį dėmesį, todėl, atsisveikinę ir sulipę į valtis, truputį palydėjo, surikiavo valtis į vieną eilę lyg mesdami tinklus, iškėlė irklus ir sušuko: „Sudie!“

Taip buvo atiduota pagarba ir mirusiems, ir jaunuoliui, kuris įžengė į savarankiškų žmonių gretas.

Ir, sėdęs prie vairo savo valtyje, naujasis Hemsio šeimininkas liepė samdiniams irti namo, kur nuo šiol jis pats vairuos nepaklusnų savo gyvenimo laivą per audringus fiordus ir žalius užutėkius.

ERIKAS XIV

August Strindberg

SAMLADE SKRIFTER

Stockholm, Albert Bonniers Förlag, 1921

VEIKĖJAI

ERIKAS XIV
JORANAS PERSONAS
SVANTĖ STURĖ
NILSAS STURĖ
ERIKAS STURĖ
NILSAS JULENŠERNA
KARINA, MONSO DUKTĖ
JORANO PERSONO MOTINA
AGDA
MARIJA, jos trejų metų duktė
JUHANAS, hercogas
KATARINA STENBOK, Gustavo Vazos našlė
KARLAS, hercogas
PĖDERIS VELAMSONAS, Jorano Persono seserėnas
MAKSAS, fenrikas[1]
TILTO SARGAS
RŪMŲ TARNAS
KAREIVIS MONSAS, Karinos tėvas
LEJONHUVUDAS
STENBOKAS

PIRMAS VEIKSMAS

Stokholmo pilies terasa. Scenos gilumoje – baliustrada su toskaniškomis kolonomis; ant jos – porceliano vazos su gėlėmis. Žemai toliau – medžių viršūnės, laivų stiebai su vėliavomis, dar toliau – bažnyčios bokštas ir stogų kraigai. Terasoje – krūmai, suolai, kėdės, stalas

Karina, Monso duktė[2] *sėdi su rankdarbiu prie stalo. Maksas stovi šalia, pasirėmęs alebarda*

KARINA. Neik taip arti! Karalius sėdi viršuje prie lango ir seka mus.

MAKSAS. Kur?

KARINA. Dešinėje. Bet dėl Dievo meilės nežiūrėk ten! Ar ilgai budėsi?

MAKSAS. Dar pusę valandos!

KARINA. Tada kalbėk! Maksai, broluži ir jaunystės drauge...

MAKSAS. Jaunystės meile, taip tu pirmiau sakydavai, Karina...

KARINA. Nenoriu dabar nė prisiminti, nes paniekinau tavo meilę...

MAKSAS. Kodėl tu taip padarei? Juk nemyli savo sugyventinio.

KARINA. Ak, meilė! Aš prisirišusi prie jo kaip prie savo kūdikio, nuo pat pradžių pajutau jam gailestį ir ėmiau vadinti Akluoju Baltuoliu, kaip savo paskutinę lėlę, į kurią jis panašus. Greta manęs jis ramesnis ir rimtesnis, todėl ryšius su juo laikau lyg kokia pareiga. Man smagu, kai galiu pažadinti jo sieloje gėrį, jaučiu, kaip pati, jo giriama, darausi geresnė. Bet dabar gresia nelaimė, jis įprato mane pernelyg vertinti, aš jam tarsi gerasis angelas ir taip toliau: tik pagalvok, kada nors jis pabus ir pamatys, kokia aš netobula. O varge!.. Kaip jis mane niekins, vadins veidmaine ir begėde... Varge!.. Maksai, paeik tolyn! Jis persėdo į kitą vietą!

MAKSAS (*pasitraukia*). Vakar buvau sutikęs tavo tėvą ir motiną!
KARINA. Taip? Ir ką ji sakė?
MAKSAS. Tą patį kaip pirmiau!
KARINA. Ji niekina karaliaus... sugulovę. Taip ir reikia, aš irgi save niekinu! Bet vis tiek skauda širdį. O tėvas?
MAKSAS. Sakė, jog kitą kartą, kai sutiks ant tilto, įstums tave į vandenį!
KARINA. O seserys, broliai? Tik pagalvok, nebelanko manęs! Matyt, vargšai ir paniekintieji taip pat moka būti išdidūs!
MAKSAS. Užmiršk pažeminimą ir eik su manim!
KARINA. Ir mano gėda taps tavo gėda?
MAKSAS. Ne. Šventais santuokos ryšiais aš atpirksiu tavo gėdą...
KARINA. O mano vaikai?
MAKSAS. Jie bus mano.
KARINA. Tu taip gražiai kalbi, Maksai, kad aš tikiu tavim, bet...
MAKSAS. Tsss, už gyvatvorės matau ausis, tas ausis, kurias labai norėčiau regėti kartuvėse...
KARINA. Tai Joranas Personas[3]... vėl mėgina įsiteikti karaliui po savo paskutinės nesėkmės.
MAKSAS. Turi jam sutrukdyti!
KARINA. Jei galėčiau! Visiems atrodo, kad mano valioje kur kas daugiau, bet, deja, esu bejėgė!
MAKSAS. Eime su manim!
KARINA. Negaliu, Erikas sako numirsiąs[4], jeigu aš jį paliksiu.
MAKSAS. Ir tegul miršta!
KARINA. Nieku gyvu! Nelinkėk mirties nei jam, nei kam kitam, nes sulauksi bausmės! O dabar eik šalin, Maksai, kad Joranas mūsų neišgirstų!
MAKSAS. Ar nenorėtum susitikti su manim vakare kur nors patogioj vietoj ir ramiai pratęsti šį pokalbį?
KARINA. Ne, nenoriu! Negaliu!
MAKSAS. Karina, juk tu taip pat kaip ir aš puikiai žinai, jog karalius ketina vesti. Ar pagalvojai, koks likimas tada ištiks tave?
KARINA. Aš mokėsiu pasitraukti, kai ateis toji valanda, bet ne anksčiau.

MAKSAS. Tada bus per vėlu! Prisimink Anglijos Elžbietos tėvą, Henriką VIII[5]. Jo pamestos žmonos nė viena neliko gyva, o atsidūrė ant ešafoto. Ir dabar šito šunėko duktė bus tavo karalienė! Vien todėl, kad tu esi, ją persekios nuolatinė gėda, ir ji sugebės tos gėdos atsikratyti!

KARINA.Visa tai baisu, ką tu kalbi... Spruk greičiau šalin ir nežiūrėk į viršų: jis išėjo į altaną!

MAKSAS. Kaip tu pamatei?

KARINA. Savo rankdarbių kraitelės veidrodėlyje! Eik, jis jau pastebėjo tave ir taikosi kažką mesti...

Ant Makso pasipila stambių vinių kruša

MAKSAS. Jis mėto vinis. Gal mano, kad aš trolis?

KARINA. Dieve saugok: jis tiki visomis piktosiomis jėgomis, bet netiki gerosiomis! O dabar, dievaži, eik!

MAKSAS. Gerai, Karina! Bet kai prireiks manęs, šaukis!

KARINA. Eik, eik greičiau, nes paskui vinis jisai dar paleis plaktuką!

MAKSAS. Ar jis pakvaišęs?

KARINA.Tsss! Eik, eik, eik!

Maksas išeina

Joranas Personas išlenda iš gyvatvorės, kur ką tik šmėstelėjo

Ko ieškot?

JORANAS PERSONAS. Jūsų, mano panele, ir nešu didelių gerų naujienų.

KARINA. Bene jūs galit nešti ką gera?

JORANAS PERSONAS. Kai kada ir aš nešu kitiems gera, bet tik ne sau!

KARINA. Kalbėkit, bet nesirodykit, nes antai karalius stovi balkone. Neatsigręžkit.

JORANAS PERSONAS. Mano karalius dar tebepyksta ant manęs, bet blogai daro, nes ištikimesnio draugo jis niekur neras...

KARINA. Kai pats taip sakot!

JORANAS PERSONAS. Nedažnai galiu gera apie save pasakyti, tą puikiai žinau, o kai šitaip atsitinka, irgi nelaikau didele garbe. Pa-

klausykit, panele! Karaliaus piršlybos Anglijoje sužlugo. Tai reiškia, kad jums ir jūsų vaikams atsirado daugiau vilčių, o karalystei...

KARINA. Ar tiesą kalbat?

JORANAS PERSONAS. Kaip mane gyvą matot. Bet – paklausykit manęs! Karalius dar negavo žinios. Saugokitės, kad ne iš jūsų ją išgirstų! Bet būkit šalia, kai jį ištiks smūgis, nes sužlugusios viltys labai sukrės jo sielą!

KARINA. Dabar suprantu, kad jūs kalbat tiesą ir kad jūs man ir karaliui bičiulis.

JORANAS PERSONAS. Bet man jis ne!

Geležinis plaktukas lekia į Joraną Personą, bet nekliudo

(*Joranas Personas paima plaktuką, pabučiuoja ir padeda ant stalo*)

Gyvybę atiduočiau už savo karalių!

KARINA. Eikit šalin, nes dar užmuš!

JORANAS PERSONAS. Tegul!

KARINA. Šiandien jis prastai nusiteikęs! Saugokitės!

Krinta vazonas su gėlėmis, bet nepataiko

JORANAS PERSONAS. Jis mėto gėles! (*Nusiskina gėlę, pauosto ir įsikiša į kilpą*)

ERIKAS XIV (*viršuje, juokiasi*). Cha cha cha.

JORANAS PERSONAS. Jis juokiasi!

KARINA. Jau kadai kas nesu girdėjusi! Tai geras ženklas!

JORANAS PERSONAS (*šaukia aukštyn*). Dar! Dar!

Nukrinta kėdė ir sudūžta į šipulius. Joranas susirenka juos ir susikiša į kišenes

KARINA (*juokiasi*). Čia jau pernelyg kvaila!

JORANAS PERSONAS. Verčiau aš būsiu rūmų juokdarys, jeigu Herkulis nebevalioja prajuokinti mano pono!

KARINA. Neužlipkit ant vinių, Joranai!

JORANAS PERSONAS (*nusispiria batus ir vaikšto vinimis*). Štai, basomis kojomis, jei tai suteiks džiaugsmo mano ponui!

ERIKAS (*iš viršaus*). Joranai.
JORANAS PERSONAS. Joranas patekęs į nemalonę!
ERIKAS (*iš viršaus*). Joranai! Niekur neik! Palauk!
KARINA (*Joranui*). Neikit!

Krūvos batų, priegalvių, staltiesių lekia žemyn

ERIKAS. Cha cha cha! Joranai! Palauk! Aš lipu žemyn!
JORANAS PERSONAS (*Karinai*). Sugrįšiu, kai jis manęs pageidaus!
KARINA. Gal ir gailėsiuos dėl to, bet dabar prašau, Joranai, pasilikti! Erikas toks nelaimingas, ir tikriausiai jam bus dar blogiau, kai sužinos, kokia nesėkmė ištiko!
JORANAS PERSONAS. Erikas nėra nelaimingas, jam tik nuobodu, o karaliui nevalia nuobodžiauti, nes tada jis darosi pavojingas. Aš sugrįšiu ir pralinksminsiu jį, bet dabar einu, turiu reikalą... turiu...
KARINA. Bet būkit netoliese, kai jį ištiks smūgis, nes, ko gero, mums klius...
JORANAS PERSONAS. Aš atlaikysiu audrą, juk ne pirmiena, jis visada kimba prie manęs, kai padaro kokią kvailystę!
KARINA. Joranai! Dar vieną žodį! Ar girdėjai mano pokalbį su fenriku Maksu?
JORANAS PERSONAS. Kiekvieną žodį!
KARINA. Aš bijau jūsų, bet mes turim draugauti!
JORANAS PERSONAS. Tik tai ir yra tikra...
KARINA. Kad nors netektų dėl to gailėtis!
JORANAS PERSONAS. Panele, mus sieja ryšiai, kurie buvo užmegzti ten, prie nutekamojo griovio. Tai kraujo ryšiai, suprantat, jie tvirti! (*Išeina*)

Erikas įeina iš dešinės. Iš kairės jį pasitinka Rūmų tarnas

RŪMŲ TARNAS. Jūsų didenybe!
ERIKAS. Sakyk!
RŪMŲ TARNAS. Auksakalys Nigelsas nuolankiai prašosi priimamas, nori parodyti papuošalą, kurį padarė.
ERIKAS. Tegul ateina. (*Karinai*). Dabar Karina pamatys kai ką gražaus!

Įeina A u k s a k a l y s N i g e l s a s su odiniu futliaru

Labą dieną, Nigelsai, tu punktualus žmogus, todėl esi mano malonėje! (*Rodo į stalą*) Dėk čia!

Nigelsas padeda futliarą ant stalo

Atidaryk!

Nigelsas atidaro futliarą ir išima aukso karūną, nusagstytą brangakmeniais

Ak! (*Suploja rankomis*). Karina, pažiūrėk.

KARINA (*tebesiuvinėja*). Matau, mano drauguži! Labai graži!

ERIKAS. Ar pastebėjai, Švedijos liūtas glaudžiasi prie Anglijos leopardo!

KARINA. Erikai, Erikai!

ERIKAS. Ko?

KARINA. Kas dėvės šią karūną?

ERIKAS. Britanijos jaunoji karalienė ir mano! Ir kai mūsų rankos susitiks virš jūros, mes apglėbsim Norvegiją ir Daniją, ir tada Europa priklausys mums! Tą rodo šitie šeši lankeliai, sueiną draugėn, ir šeši brangakmeniai. (*Paima karūną ir nori uždėti Karinai ant galvos*). Pažiūrėk, ar sunki.

KARINA (*nesileisdama*). Man ji tikrai per sunki!

ERIKAS. Leisk pabandyti! Štai! Klausyk!

KARINA. Jeigu tik paklusnumo Erikas reikalauja, aš visada nuolanki tarnaitė!

ERIKAS (*uždeda jai ant galvos karūną*). Oi, kaip ji tau tinka, Karina! Pasižiūrėk į veidrodėlį rankdarbių kraitelėje, kuris taip gudriai seka tavo šeimininką... Klausyk, ar nebuvo čia Jorano? Kur tasai pusgalvis nusidangino?

KARINA. Pabūgo savo pono rūstybės!

ERIKAS. Et! Rūstybės! Nenoriu nė girdėti tokių kalbų! Bene aš kerštingas? Argi neišleidau jaunojo Sturės piršliauti, nors kare su danais jis pasielgė kaip išdavikas ir dėl to buvo nubaustas?

KARINA. Gal galima nusiimti karūną?

ERIKAS. Netrukdyk, kai aš kalbu. Daug kam atrodė, kad aš nedorai pasielgiau su Sture, bet vis dėlto, kaip matai, neimu į galvą... (*Susimąstęs užsisklendžia savyje, žvelgia tuščiomis akimis*)

Pro šalį be aiškaus tikslo praeina K a r a l i a u s n a š l ė [6]

(*Atsipeikėja*) Ko norėjot, pamote? Geriau vaikštinėkit fligelio užpakaliniam kieme! Malonėkite!

Karaliaus našlė žiūri į Kariną, ši sumišusi

(*Nutraukia Karinai nuo galvos karūną*) Švedija, Norvegija, Danija, Anglija, Škotija, Airija! Visi šeši brangakmeniai!

Nigelsas pasitraukia į scenos gilumą

KARALIAUS NAŠLĖ. Erikai!

ERIKAS. Karaliau Erikai, labai prašyčiau!

KARALIAUS NAŠLĖ. Gal ir karalienė Karina?

ERIKAS. Karalienė Elžbieta, galiu pareikšti. Arba Škotijos Marija, arba Lotaringijos Renata, arba, blogiausiu atveju, Heseno Kristina!

KARALIAUS NAŠLĖ. Tu labiau apgailėtinas negu piktas. Vargšas Erikas! (*Išeina*)

ERIKAS. Karina, neimk į galvą šitos moters plepalų. Jai rodosi, kad man jau galas, bet ji nežino, jog turiu rankoje šešias karalystes... Taip, iš tiesų, nes Sturė, kuris čia tučtuojau pasirodys, parašė iš Anglijos, girdi, mano reikalai kuo puikiausi... kuo puikiausi! Beje, tą patį šiąnakt ir sapnavau! Hm! Bet nesvarbu! Ar ne, Karina, juk tu mane myli ir džiaugiesi mano sėkme, tiesa?

KARINA. Aš džiaugiuosi tavo sėkme, bet kur kas labiau kenčiu dėl tavo nesėkmių, o nesėkmėms kiekvienas žmogus turi būti pasiruošęs!

ERIKAS. Aš ir esu pasiruošęs! Bet tu nė nenutuoki, kokį puikų lošimą aš dabar lošiu! Keturi koziriai mano rankoje! (*Nigelsui*) Gali eiti, Nigelsai, mes dar pasimatysim!

Scenos gilumoje pasirodo H e r c o g a s J u h a n a s [7]

Eik šen, Hansai Raudonbarzdi, šį tą gausi! Šiandien aš dosnus!

KARINA (Erikui). Ak, neerzink be reikalo. Jis ir taip jau kupinas neapykantos!

Hercogas Juhanas prieina artyn

ERIKAS. Mano broli, gerokai pasvarstęs nusprendžiau patenkinti tavo prašymą, Lenkijos Kotryna bus tavo![8]

HERCOGAS JUHANAS. Mano karaliaus didi malonė šiai sąjungai, kuri taip guodžia širdį, skatina vien džiaugsmą ir dėkingumą.

ERIKAS. Net dėkingumą? Todėl neužmiršk, kai susigiminiuosi su karalium, o tavo sūnus paveldės Jogailaičių sostą, privalėsi Vazai dėkoti už savo galybę! Su Anglija aš sustiprinsiu Šiaurę, su Lenkija tu sutvirtinsi Pietus ir Rytus – o tada – jau įsivaizduok pats!

HERCOGAS JUHANAS. Galingojo brolio karališkos mintys sklando erelio sparnais, bene man, vargšui žvirbleliui, su jomis suspėti!

ERIKAS. Gerai! Eik ramus ir džiaukis savo didybės laime, o aš džiaugsiuos savo!

HERCOGAS JUHANAS. Atleisk, galingasis broli, bet tokį svarbų aktą derėtų patvirtinti antspaudu ir parašu!

ERIKAS. Amžinai reikalauji, kad viskas būtų surašyta popieriuje, lyg koks fogtas. Štai mano ranka! O mano širdies valdovė bus liudytoja!

HERCOGAS JUHANAS (*pabučiuoja Erikui ranką, paskui Karinai ir tučtuojau išeina*). Ačiū!

ERIKAS (Karinai). Man regis, kad jis išėjo greičiau negu įėjo, ir visad regiu paskui jį velkantis lapės uodegą. Ar tau neatrodo, kad jis klastingas?

KARINA. Ne, šito aš nematau.

ERIKAS. Tavo simpatijos mano priešams akivaizdžios!

KARINA. Tu visus žmones laikai savo priešais, Erikai...

ERIKAS. Todėl, kad jie nekenčia manęs, štai! Bet ir aš jų nekenčiu! Klausyk, Karina, ką tu čia kalbėjai su tuo fenriku?

KARINA. Juk tai Maksas, mano giminaitis!

ERIKAS. Tau nedera prasidėti su kažkokiu kareiviu!

KARINA. O ko man, kareivio dukteriai, riesti nosį, jeigu visi vadina meiluže.

ERIKAS. Taip, bet tu esi k a r a l i a u s meilužė...
KARINA. Erikai, Erikai!
ERIKAS. Aš kalbu, kaip iš tikrųjų yra...
KARINA. O kaip tu pavadinsi mūsų vaikus?
ERIKAS. Savo vaikais. Čia kas kita.
KARINA. Kas gi?
ERIKAS. Ar nori pyktis? Ką?
KARINA. Ne, ne, ne. Ak, kad galėčiau viską pasakyti...
ERIKAS. Kur Joranas? Kai tu pradedi maištauti, aš visada pasigendu Jorano. Joranas vienintelis pažįsta slapčiausias mano sielos kertes. Kai Joranas šalia, man nereikia nė prasižioti, jis atspėja kiekvieną mano mintį... jis mano brolis ir draugas, užtat tu jo nekenti!
KARINA. Anaiptol, kodėl turėčiau jo nekęsti, jei jis gali pradžiuginti mano poną...
ERIKAS. Jau praėjo neapykanta jam! Kas gi atsitiko? Tikriausiai šmeižė mane?
KARINA. O Dieve, koks tu nelaimingas! Erikai, mano vargšas Erikai...
ERIKAS. Vargšas? Gėdykis!
RŪMŲ TARNAS (*įeina*). Ponas Nilsas Sturė reiškia savo pagarbą ir prašosi priimamas!
ERIKAS. Pagaliau!
KARINA (*atsistoja*). Ar man išeiti?
ERIKAS. Ne, būk! Bene pavyduliauji savo vargšui karaliui?
KARINA. Ne, Dieve gink, nėra ko pavyduliauti!
ERIKAS. Tavo akiplėšiškumas beribis! Nebūk akiplėša, Karina. Dievams labiausiai nepatinka akiplėšos!

Įeina S v a n t ė S t u r ė[9] *su N i l s u S t u r e ir E r i k u S t u r e*

Kas čia per eisena? Bene ponas Nilsas su pergale įžengia į karaliaus pilį?
SVANTĖ STURĖ. Lenkiuosi jums, karaliau ir valdove...
ERIKAS. Ar ne geriau būtų, jeigu Nilsas, karaliaus pasiuntinys, kalbėtų vienas. Gal neatlikai užduoties, kad atsivedei liudytojus.

SVANTĖ STURĖ. Ne, kodėl gi, bet brangiai atsiėjusi liūdna patirtis, tokia liūdna, jog sunku prisiminti, išmokė mane, Sturių šeimos galvą, viešus dalykus atlikti viešai, kad šmeižikai neturėtų progos iškraipyti ir subjauroti aiškiausius poelgius ir žodžius!

ERIKAS (*stovi prie stalo su karūna*). Ar ponas Svantė, apnuodydamas, ko gero, gražiausią ir iškilmingiausią mano gyvenimo akimirką, nemėgina atsikeršyti, primindamas savo sūnaus išdavystę, kurią aš kilniaširdiškai atleidau.

SVANTĖ STURĖ. Ponas Nilsas nėra nusikaltęs išdavyste!

ERIKAS. Tenubaudžia Dievas, jaunuolis nepakluso įsakymui karo metu, o tai išdavystė...

SVANTĖ STURĖ. Jis nepakluso, kai buvo liepta pasielgti nežmoniškai...

ERIKAS. Karas visada nežmoniškas, o kas neturi drąsos kirsti priešą, tegul sėdi namie prie krosnies! Užteks postringauti! Pone Nilsai, klokit žinią ir baigsim!

NILSAS STURĖ. Maloningasis karaliau, sunkia širdim turiu pranešti man patikėtą žinią...

ERIKAS. Kur laiškas?

NILSAS STURĖ. Jokio laiško niekas nesiteikė duoti. Deja, išgirdau tik žodinį atsakymą, kurį norėčiau išversti į padorią kalbą, kad neįskaudintų nei jūsų ausų, nei mano liežuvio!

ERIKAS. Pasiūlymas atmestas?

NILSAS STURĖ (*po pauzės*). Taip.

ERIKAS. Ir tu dėl to džiaugiesi, šėtone!

NILSAS STURĖ. Dievaži, ne...

ERIKAS. Taip, ir juokiesi patyliukais, šėtone!

SVANTĖ STURĖ. Jis nesijuokė!

ERIKAS. Taip, juokėsi slapčiomis, pats sau vienas, taip! Tu irgi, senas sukčiau! Visi trys juokėtės, a š mačiau. Karina, ar nematei, kaip jie vaipėsi?

KARINA. Ne, prisiekiu viskuo, kas man šventa...

ERIKAS. Tu taip pat! Rodos, pragaras susimokė prieš mane. Eikit, eikit, eikit po velnių! Šalin, šėtonai! Šalin! (*Nusviedžia karūną per*

barjerą, ima iš balkono numestus daiktus ir laido į išeinančius Nilsą ir Eriką)

SVANTĖ STURĖ (*pasilikęs*). Vargas šaliai, kurios karalius beprotis!

ERIKAS. Tu mane, savo valdovą, bepročiu vadini, niekše, šunsnuki!

KARINA. Erikai, Erikai!

ERIKAS. Užsičiaupk!

SVANTĖ STURĖ (*išeidamas*). Dieve, pasigailėk mūsų!

ERIKAS. Bet aš tavęs nepasigailėsiu, gali būti tikras! (*Karinai*) Na, džiaugiesi, ką? Atsakyk! Gali ir neatsakyti, nes aš suprantu tavo jausmus, spėju tavo mintis, girdžiu tavo žodžius, kurių nedrįsti ištarti. Kaipgi nesidžiaugsi, kai mano piršlybos subliuško, kai tavo varžovė mane įžeidė. Dabar tikiesi viena mane valdyti, taip? Manai, kad jau baigta, aš pražuvęs, ir tu mane paguosi? Tu, paguosi! Kai juodnugariai šaiposi iš mano nelaimės, o turčiai kelia puotą, švęsdami mano pažeminimą! O tavo tėvas ir motina, jei sutikčiau juos šiandien, užmuščiau. Štai kas labiausiai džiaugiasi. O pamotė! Rodos, matau, kaip ji kvatoja, net pajuodęs dantis kyšo – jos vienas viršutinis dantis juodas, sako, velionis tėvas pamušęs. Visa karalystė šiandien džiūgauja, tik aš ne. Aš! Cha cha!

RŪMŲ TARNAS (*įeina*). Ponas Nilsas Julenšerna!

ERIKAS. Julenšerna! Tebūnie palaimintas! Tai m a n o žmogus, t i k r a s žmogus! Nešk jį čia su aukso kėde!

KARINA (*atsistoja*). Aš eisiu!

ERIKAS. Eik, eik po velnių. (*Meta paskui ją rankdarbių kraitelę*) Ir laidyk liežuvį!

Įeina N i l s a s J u l e n š e r n a

Štai ir Nilsas! Prisiklausius kvailių malonu regėti išmintingą žmogų! Nilsai, pasakyk man, kuo baigėsi toji angliška istorija? Ar tai moteriškei protas susimaišė?

NILSAS JULENŠERNA. Ne, jūsų didenybe, viskas labai paprasta: ji, kaip sakoma, atidavė širdį Lesterio grafui – ką gi dar galiu pridurti?

ERIKAS. Cha cha! Vadinasi, turi meilužį! Išeina, kad ji kekšė.

NILSAS JULENŠERNA. Jaunoji karalienė bent jau ne mergelė.
ERIKAS. Ir jo vardas Lesteris. Ar negalima jo nužudyti?
NILSAS JULENŠERNA. Aišku, ko gi ne, jei tik bus gerai užmokėta.
ERIKAS. Ar norėtum jį nužudyti?
NILSAS JULENŠERNA. Aš?
ERIKAS. Dešimt tūkstančių talerių! Ką?
NILSAS JULENŠERNA. Aš? Rimtai?
ERIKAS. Ar rimtai? Pinigus gausi iš anksto!
NILSAS JULENŠERNA. Aš tik norėjau pasakyti, jūsų didenybe, bene rimtai ketinat pasamdyti mane už žmogžudį!
ERIKAS. Argi tai įžeidimas?
NILSAS JULENŠERNA. Švedijos didikui...
ERIKAS. Ir Švedijos karaliui! Gal mokysi mane padorumo?
NILSAS JULENŠERNA. Aš atėjau visai kitu reikalu, bet kadangi taip menkai esu karaliaus gerbiamas, prašau mane atleisti.
ERIKAS. Išdavike! Ir tu! Betgi visi didikai tokie, mano esą kilmingesni už Vazą. Nešdinkis po velnių!

Nilsas Julenšerna išeina linguodamas galvą

Nepurtyk galvos, nes kai aš tave papurtysiu, devyni dangūs akyse pasirodys.

Nilsas Julenšerna sustoja ir įsmeigia akis į Eriką

Gali žiūrėt, nenusprogsiu!

Nilsas Julenšerna palinguoja galvą ir išeina

(Vienas. Vaikštinėj pirmyn ir atgal, spardo daiktus, tebegulinčius ant žemės, paskui krinta ant kanapos, aptrauktos tigro kailiu, ir prapliumpa čia verkti, čia juoktis)

JORANAS PERSONAS (*įeina, prisiartina prie Eriko, atsiklaupia*). Mano karaliau!
ERIKAS. Ak, čia Joranas! Buvau supykęs ant tavęs, bet dabar jau nebepykstu! Sėsk ir kalbėk!
JORANAS PERSONAS. Verčiau klausinėkit mane, jūsų didenybe!

ERIKAS. Nevadink manęs „didenybe“ ! Sakyk „tu“. Taip nuoširdžiau! Ar žinai naujieną?

JORANAS PERSONAS. Nežinau jokios naujienos!

ERIKAS. Tad štai! Aš atsisakiau anglės!

JORANAS PERSONAS. Kodėl?

ERIKAS. Ji kekšė, turi meilužį... taigi baigta. Bet labiausiai verda kraujas, kad Sturės įsitikinę, jog ji man duris parodė, ir dabar jie visur mane šmeižia.

JORANAS PERSONAS. Gink Dieve!

ERIKAS. Joranai! Kodėl, kai tik Vazos ką nors sumano, Sturės amžinai stoja jiems skersai kelio? Gal jų giminės tokia lemtis? Tik kokia?

JORANAS PERSONAS. Sunku pasakyti. Šiaip jie visada buvo geri žmonės, gal kiek maišu trenkti, bet kilę iš Engelbrekto žudiko Kūpolio padermės[10]...

ERIKAS. Niekaip nemaniau. Gal toji nuodėmė ir sutrukdė jiems apsivainikuoti?

JORANAS PERSONAS. Jie dar turi šventojo Eriko ir Folkungų kraujo[11]. Žodžiu tariant, visi jų protėviai – Švedijos didikai. Bet kodėl tu jų bijai? Juk matai, kad likimas, kaip sakoma, išsirinko Vazas!

ERIKAS. Kodėl aš jų nekenčiu? Jeigu žinočiau! Gal už tai, kad Svantė Sturė mylėjo mano pirmąją pamotę, o dar ir šiandien yra giminė mano antrajai pamotei, kurios taip nekenčiu, kad, rodos, pasiusiu!

JORANAS PERSONAS. Karaliau ir bičiuli, tu taip dažnai tari tą žodį „nekenčiu“, jog galiausiai įsivaizduosi esąs visos žmonių giminės priešas. Liaukis! Juk ir pasaulis prasidėjo nuo žodžio. O tu čia pats save baigi užkerėti tuo prakeiksmu! Dažniau sakyk „myliu“ ir pasijusi esąs mylimas.

ERIKAS. Naujos gaidos, Joranai. Ar buvai ten ir prisižiūrėjai?

JORANAS PERSONAS. Taip, buvau tenai!

ERIKAS. Žinoma, Agda?

JORANAS PERSONAS. Ne... kita!

ERIKAS. Ar graži?

JORANAS PERSONAS. Ne, šiaip ji bjauri, bet vieną akimirką pasirodė lyg tobulybė, anot Platono. Žinai, po jos veido kauke slypi kažkas nepaprasta ir nežemiška ir štai... hm... aš ją myliu.

ERIKAS. Kaip keista! Kai ištarei žodį „myliu“, kurio anksčiau gėdijais, tapai tikrai gražus, pasikeitei...

JORANAS PERSONAS. Argi aš jau toks bjaurus?

ERIKAS. Stačiai pasibaisėtinas. Ar nesi matęs savęs veidrodyje?

JORANAS PERSONAS. Vengiu veidrodžių! Bet ar girdėjai tokią kvailystę: jai aš atrodau gražus. Cha cha!

ERIKAS. Ar visada atrodai?

JORANAS PERSONAS. Ne, ne visada! Tik... kai nesu piktas!

ERIKAS. Cha cha! Atseit, kai būni geras?

JORANAS PERSONAS (*sumišęs*). Sakykim!

ERIKAS. Niekus tauški, Joranai, ir aš tavęs nebepažįstu!

JORANAS PERSONAS. *Tant mieux** mano priešams!

ERIKAS. Ir greitai ketini vesti?

JORANAS PERSONAS. Tikriausiai!

ERIKAS. Na, o dabar pasakyk, su kuo man tuoktis!

JORANAS PERSONAS. Aišku, su Lenkijos Kotryna, tada visi Baltijos krantai bus mūsų ir su pačiu kaizeriu susigiminiuosim.

ERIKAS (*pašoka*). Po perkūnais! Kokia mintis! Klausyk, Joranai, tu nuostabus žmogus, ir aš ką tik pasakiau Karinai, jog man nereikia galvoti, kai tu šalia! Greičiau siųsti žygūną! Velniai griebtų! (*Suploja tris kartus*)

Įeina Rūmų tarnas

(Susijaudinęs) Siųsk pakviesti hercogo Juhano! Nutverkit gyvą ar mirusį... Pamuškit rankas ir kojas, jeigu mėgins bėgti... Mikliai, kaip žaibas!

Rūmų tarnas išeina

JORANAS PERSONAS. Ką tai reiškia?

ERIKAS. Tai reiškia, kad tas sukčius apstatė mane, prašydamas sutikimo vesti Lenkijos Kotryną!

JORANAS PERSONAS. Bjauri istorija!

* Tuo geriau *(pranc.)*.

ERIKAS. Ko gero, pats nelabasis sumaišė kortas! J i s a i, mano pamotės sūnus, Sturių giminaitis, paveldės visas Baltijos pakrantes! Jisai, tas jėzuitas, popiežiaus pakalikas, susigiminiuos su kaizeriu... Jisai!

JORANAS PERSONAS. Ką tu padarei, Erikai! Ak, reikėjo su manim pasitarti! Tik pagalvok: Juhano palikuonys bus Didžiosios Lenkijos karaliai, o Lenkijoje tiek pat gyventojų kaip Prancūzijoje, jos sienos ribojasi su Rusija! Juhano vaikaičiai galės tapti Austrijos kaizeriais, o jo žmonai per Sforcų giminę jau dabar priklauso palikimas Neapolyje. Vargas mums!

ERIKAS. Užtat reikia sutraiškyti šitą gyvatę dar neišsiritusią iš kiaušinio...

JORANAS PERSONAS. Tada mus užplūs katalikai. Žinai, kaip Juhanas simpatizuoja jėzuitams ir popiežiaus šalininkams! Ką tu padarei, Erikai?

ERIKAS. Tai didžiausia kvailystė mano gyvenime!

JORANAS PERSONAS. Tegul ji būna paskutinė!

ERIKAS. Jei nori, galėsi kitas pats daryti... Ar nepastebėjai, jog kur tik aš prikišu ranką, viskas išeina kvailai ir atžagariai!

JORANAS PERSONAS. Ne taip jau baisiai, bet laimės neturi!

ERIKAS. O pats? Tikrai baigsi gyvenimą kartuvėse! Bet tu kur kas išmintingesnis už mane, todėl būsi mano patarėjas... Tik pagalvok, taip atsitiko todėl, kad buvau dosnus ir kilniaširdis...

JORANAS PERSONAS. Jeigu ketini padaryti mane savo patarėju, Erikai, neskirk manęs valstybės sekretorium, tuo atpirkimo ožiu, kuris neturi teisės nė prasižioti. Ne, duok man tokią valdžią, kad galėčiau elgtis savo galva ir už tai pats atsakyti! Padaryk mane prokuratorium!

ERIKAS. Gerai! Nuo šiol tu prokuratorius!

JORANAS PERSONAS. Teks palaukti, kol patvirtins riksdagas...

ERIKAS. Nėra reikalo! Valdžia mano rankose!

JORANAS PERSONAS. Tebūnie taip!

Įeina R ū m ų t a r n a s

ERIKAS. Kalbėk!

RŪMŲ TARNAS. Hercogo jachta jau išplaukė, palankaus vėjo nešama...

ERIKAS. Pražūtis!

JORANAS PERSONAS. Liepk pasivyti! Kuo greičiau!

RŪMŲ TARNAS. Bet kilnusis ponas Nilsas Julenšerna prašė šiuo reikalu kai ką pranešti...

ERIKAS. Drožk greičiau!

RŪMŲ TARNAS. Mat atsitiko taip, kad hercogas Juhanas...

ERIKAS. Joranai, Joranai!

RŪMŲ TARNAS. Hercogas Juhanas slapčiomis susituokęs su Lenkijos princese...

Erikas atsisėda

JORANAS PERSONAS. Tada mes išgelbėti. Dabar leiskit man veikti!

ERIKAS. Nieko nesuprantu.

JORANAS PERSONAS. Šiuo savavališku poelgiu hercogas sulaužė Arbogos įstatymą[12] ir susitarė su svetima valstybe. Siųsk laivyną, kad jį pagautų, o tada jau mes suruošim teismą. Kaip valstybės išdavikui! Ar gerai?

ERIKAS. Taip, bet kas man iš to?

JORANAS PERSONAS. Neteksi vieno priešo, ir labai pavojingo priešo.

ERIKAS. Nesibaigė brolžudiški kivirčai, Folkungų klastos.

JORANAS PERSONAS. Ne, kol gyvas hercogas Juhanas, kuris per savo motiną iš karaliaus Valdemaro[13] gavęs Folkungų kraujo, šalyje nebus taikos! (*Rūmų tarnui*) Liepk admirolui Hornui[14] tučtuojau atvykti pas karalių – pradėsim įnirtingas gaudynes!

ERIKAS. Ar čia tu karalius, ar aš?

JORANAS PERSONAS. Šiuo metu, atrodo, aš!

ERIKAS. Tu pernelyg stiprus, Joranai!

JORANAS PERSONAS. Visai ne! Tik tu per silpnas!

ANTRAS VEIKSMAS

Erdvus kambarys Jorano Persono namuose. Dešiniajam kampe viryklė su įvairiais rakandais; šalia valgomasis stalas. Kairiajam kampe stovi Jorano rašomasis stalas

Joranas Personas sėdi ir rašo

PERSONO MOTINA (*stovi prie viryklės*). Sūnau, sėsk valgyti!

JORANAS PERSONAS. Negaliu, mama!

PERSONO MOTINA. Valgis vėl nueis niekais!

JORANAS PERSONAS. Niekais gal nenueis, tik atšals! Būk gera, patylėk. (*Rašo*)

PERSONO MOTINA (*prieina prie Jorano*). Joranai, ar teisybė, kad tu vėl tarnauji karaliui?

JORANAS PERSONAS. Taip, teisybė!

PERSONO MOTINA. Kodėl tu man nieko nesisakei?

JORANAS PERSONAS. Aš apskritai mažai kalbu, o kai kurias paslaptis turiu išlaikyti...

PERSONO MOTINA. Kiek gauni už tarnystę karaliui?

JORANAS PERSONAS. Kiek gaunu? Nė nepaklausiau, o jis užmiršo pasakyti!

PERSONO MOTINA. Kam tarnauti, jei ne už algą?

JORANAS PERSONAS. Mamyte, taip tau atrodo, o aš kitaip manau.

PERSONO MOTINA. Tuo tarpu aš tris kartus per dieną turiu dengti stalą ir užtat privalau šį tą pagalvoti! Bet, Joranai, ką gi tu veiksi rūmuose? Ar dar neužteko tau pažeminimų senojo karaliaus laikais?

JORANAS PERSONAS. Pažeminimais, mama, esu lig soties maitintas, manęs jie negąsdina. O tarnauju karaliui todėl, kad jaučiu

tarsi pašaukimą ar pareigą – juk karalius toks silpnas ir visur kur sugeba įsigyti priešų.

PERSONO MOTINA. Ir tu ketini jį paremti, nors pats vos stovi ant kojų?

JORANAS PERSONAS. Atrodo, kad įstengsiu...

PERSONO MOTINA. Joranai, geri norai dažnai pranoksta tavo galią... taip atsitiko, kai priglobei tą pamestą Agdą su vaiku.

JORANAS PERSONAS. Juk joms kol kas nieko netrūksta? Visiems mums ateis geresni laikai.

PERSONO MOTINA. Ar žinai, kuo tau bus atsidėkota už tokį gražų poelgį?

JORANAS PERSONAS. Nenoriu nė girdėti apie gražius poelgius, nes tuo aš netikiu, o dėkingumo visai nelaukiu. Nelaimingai moteriškei reikėjo mano pagalbos, ir ji jos sulaukė. Viskas labai paprasta.

PERSONO MOTINA. O dabar žmonės kalba, kad ji tavo meilužė.

JORANAS PERSONAS. Galimas daiktas, bet dėl to tik jai vienai bėda!

PERSONO MOTINA. Ar tu esi tikras?

JORANAS PERSONAS. Tikras? Hm!

PERSONO MOTINA. O jeigu Agdai pasirodys, kad tu į ją dedi viltis, imsi ir liksi kaltas, kad ją suvedžiojai!

JORANAS PERSONAS. Mama, o už ką aš nebuvau kaltas? Buvau kaltinamas už visas Eriko kvailystes, netgi už Kariną, nors aš visaip bandžiau sukliudyti, tik nieko nevaliojau padaryti. Beje, supratau, kad ji vienintelė gali suteikti karaliui džiaugsmo ir jį nuraminti, todėl pasidariau jos bičiulis...

PERSONO MOTINA. Per daug visur kišiesi, Joranai, nudegsi nagus!

JORANAS PERSONAS. O, ne!

PERSONO MOTINA. Nepasikliauk valdovais...

JORANAS PERSONAS. Aš pasikliauju tik savim, niekuo daugiau! Nesu gimęs dėvėti karūną, gimęs valdyti. O kadangi valdyti galiu tik per savo karalių, jis mano saulė. Kai nusileis jis, užgesiu ir aš, ir tuo geriau!

PERSONO MOTINA. Ar myli Eriką?

JORANAS PERSONAS. Ir taip, ir ne! Mes surišti nematomais saitais. Tarsi būtume atsiradę iš to paties pero ir po ta pačia žvaigžde. Jo neapykanta yra mano neapykanta, jo meilė – mano meilė, tai ir sujungia žmones draugėn.

PERSONO MOTINA. Taip, sūnau, tu eini savo keliais, ir aš negaliu nei sekti paskui tave, nei tau kliudyti... Tss, čia Agda!

AGDA (*įeina su trejų metų dukrele*). Labą dieną, teta, labą dieną, Joranai!

PERSONO MOTINA. Labas, vaikeli. Eikš pasisveikinti, Marija.

MARIJA (*prieina prie rašomojo stalo ir ima sklaidyti popierius*). Labą dieną, dėde!

JORANAS PERSONAS (*švelniai*). Ak tu mielas žvėriūkšti, kodėl imi mano popierius! Kad žinotum, ką čia padarei!

MARIJA. O kodėl dėdė rašai ir rašai?

JORANAS PERSONAS. Taigi, jei galėčiau pasakyti! Gal išalkusios, tada sėsim valgyti.

AGDA. Ačiū, Joranai. Tu daliniesi duona su alkanu ir...

JORANAS PERSONAS. Et, nekalbėk! Kiek kartų esu sėdėjęs prie kitų stalo!

PERSONO MOTINA. O pats nieko nevalgo!

JORANAS PERSONAS. Tai visai netiesa, nes kai įsišėlstu kokį vakarą, ryju be soties ir nenusileidžiu jokiam lėbautojui. Eime valgyt!

Visi sėdasi prie stalo. Kažkas pasibeldžia. Joranas atsistoja ir užstumia širmą, kad nebūtų matyti valgančių

MARIJA (*užsidengia veidą rankomis*). Ar čia Stalinis beldžiasi? Mama, aš bijau!

AGDA. Marija, nebūk bailė, nėra jokio Stalinio!

MARIJA. Yra, man Ana sakė, ir aš bijau Stalinio!

SVANTĖ STURĖ (*įeina, išdidžiai*). Gal sekretorius malonėtų su manim truputį šnektelti?

JORANAS PERSONAS. Galiu ir ne truputį, pone patarėjau...

SVANTĖ STURĖ. Prašyčiau sakyti „grafe“. Gal jūs nežinot, kad aš grafas?

JORANAS PERSONAS. Gink Dieve, kur nežinosiu, juk aš pats jus padariau grafu!

SVANTĖ STURĖ. Ir jums ne gėda?

JORANAS PERSONAS. Ne, tik ne tokiu tonu! Aš buvau karaliaus patarėjas karūnavimo metu ir tik man pasiūlius buvote paskelbtas pirmuoju Švedijos grafu.

SVANTĖ STURĖ. Po velnių, ir už savo paaukštinimą aš turiu dėkoti kažkokiam areštantui!

JORANAS PERSONAS. Ramiau, pone grafe! Aš, dar jaunas padauža, buvau uždarytas nakčiai į bokštą išsipagirioti, ir čia nieko baisaus. O jums, kaip maištininkui ir išdavikui, visą likusį gyvenimą derėtų praleisti bokšte.

SVANTĖ STURĖ. Oho! Tik pamanykit!

JORANAS PERSONAS (*slepia popierius nuo stalo*). Tik jūsų didi nuopelnai velionio karaliaus Gustavo laikais išgelbėjo nuo pelnytos bausmės. O dabar saugokitės!

SVANTĖ STURĖ. Nebent tavęs, piemengaly!

JORANAS PERSONAS. Mano motina sėdi už širmos! Apie ją pagalvokit!

SVANTĖ STURĖ. Ir dar kekšės vaikas!

JORANAS PERSONAS. Turėkit gėdą, pone Svante! Aš ką tik gražiuoju minėjau jus karaliui: sakiau, kad Sturės visada buvo dori, geri žmonės, norėčiau ir dabar taip manyti. Tačiau begaliniu išdidumu jūs pats kenkiat sau. Jūs bajoras, o kas yra bajoras? Arklys su raiteliu! Valstybės valdyti jūs nesugebat, bet ir mokytis nieko nenorit, jums rūpi tik arklidės ir vežėčios. Jūs niekinat plunksnagraužius, bet plunksna aprėpia visą dabartį, kuri jums praslinko pro šalį ir kurios jūs nesupratot! Žmogaus teisės ir žmogaus orumas, pagarba nelaimėje ir atlaidumas nusižengimui – štai naujos idėjos, dar neįrašytos į jūsų herbus. Aš galėjau būti grafas, bet nepanorau, nes man likimas lėmė skursti tarp vargšų ir paniekintųjų, kur pats esu gimęs...

SVANTĖ STURĖ. Vadinasi, reikėtų, kad pulkas rašeivų ir knygių stovėtų tarp karaliaus ir valstybės vyrų?

JORANAS PERSONAS. Valstybės vyras turi būti tik vienas, ir niekas daugiau negali stovėti tarp karaliaus ir tautos! To moko mus šalies istorija, nuo Ingjaldo[15], kurį jūs pravardžiuojat Žiauriuoju, nes jis degino smulkius kunigaikščius. Pradedant Jarlu Birgeriu ir Folkungais, o baigiant Kristernu Tironu[16], kuris kapojo kunigaikščiams galvas. „Karalius ir tauta" – štai kas turėtų būti parašyta valstybės herbe, gal kada nors taip ir bus parašyta...

SVANTĖ STURĖ. Kai jūs tapsit herbų meistru?

JORANAS PERSONAS. Ką žinai?

SVANTĖ STURĖ (*užrinka*). Gal paprašysit sėsti, bene stovėsiu visą laiką!

MARIJA (*už širmos*). Mama, kodėl tas dėdė taip baisiai rėkauja?

AGDA. Nutilk, vaikeli!

JORANAS PERSONAS. Norit sėdėkit, norit stovėkit, pone valstybės tarėjau. Nepripažįstu jokių rangų ir esu kiek aukščiau...

SVANTĖ STURĖ. Po velnių!

JORANAS PERSONAS. Nesikeikit, grafe, – ten sėdi vaikas ir moteris...

SVANTĖ STURĖ. Drįstat mane mokyti!

JORANAS PERSONAS. Taip! Kodėl ne! Kaip karaliaus komisijos pirmininkas kol kas tik perspėju. O neklusniems turime ir kitokių priemonių...

SVANTĖ STURĖ. Karaliaus komisijos?

JORANAS PERSONAS. Taip, aš esu aukščiausiojo teismo aukščiausiasis teisėjas...

SVANTĖ STURĖ. O aš valstybės patarėjas...

JORANAS PERSONAS. Jūs patarėjas, kurį girdi, bet neklauso, aš karaliaus prokuratorius, kuris įsakinėja ir nieko neklauso... jeigu jau pradėjom girtis kaip arklių mainininkai!

SVANTĖ STURĖ. Prokuratorius? Čia tai naujiena!

JORANAS PERSONAS. Tikra naujiena! Štai paskyrimas! Ir kiti labai svarbūs popieriai!

SVANTĖ STURĖ *(šiek tiek mandagiau).* Juk tai perversmas...

JORANAS PERSONAS. Taip, didžiausias po Karlo Knutsono nuteisimo[17] ir Bažnyčios reformos...

SVANTĖ STURĖ. Ir jūs manot, kad Švedijos didikai ir riksdagas paklus šiai naujovei?

JORANAS PERSONAS. Nė kiek neabejoju! Karalius Erikas turi kariuomenę, laivyną, jį remia visa šalis!

SVANTĖ STURĖ. Gal galima atidaryti langą, čia bjauriausiai dvokia?..

JORANAS PERSONAS (*piktai*). Tik truputį virtuve atsiduoda, bet kai jūs išeisit, būtinai išvėdinsim... jūsų kvapą! Tik drožkit kuo mikliau. Suprantat?

Svantė Sturė išeina, skrybėlės plunksnos užkliūva už durų staktos

Saugokit galvą, pone Sture!

SVANTĖ STURĖ (*grįždamas*). Užmiršau pirštines!

JORANAS PERSONAS (*pakabina pirštines žarstekliu ir šitaip jam atiduoda*). Prašom!

Svantė Sturė atsargiai išeina

(*Laiko duris, paskui nusispjauna Svantei Sturei įkandin*) Tfu! Saugokis! Ir saugok saviškius! Tu užgavai mane ir maniškius, kaip pasakė gyvatė.

MARIJA. Mama, tas ponas baisiai supyko ant dėdės Jorano, ar ne?

JORANAS PERSONAS (*švelniai*). Mielas vaikuti, ponas išėjo ir daugiau niekada neateis.

PERSONO MOTINA. Joranai, Joranai! Ar visa tai tiesa, ką tu kalbėjai? Ar tu prokuratorius, kaip ten sakei?

JORANAS PERSONAS. Tikrai toks esu!

PERSONO MOTINA. Tada būk gailiaširdingas savo priešams.

JORANAS PERSONAS. Tai priklausys nuo jų pačių ir nuo jų elgesio. Netrukus jie patys nulems savo likimą.

PERSONO MOTINA. Jie patys?

JORANAS PERSONAS. Taip, nes dabar ponas Sturė vaikšto ir pasakoja viską, kas čia buvo. Bet aš turiu seklių, o už kiekvieną grasi-

namą tų kunigaikštpalaikių žodį baudžia įstatymas. O jeigu mėgintų regzti sąmokslą, tada jie pražuvę.

PERSONO MOTINA. Joranai, būk gailiaširdingas...

JORANAS PERSONAS. Kilmingieji pradėjo, aš tik tęsiu jų darbą!

MAKSAS (*įeina*). Jūs mane kvietėt, sekretoriau!

JORANAS PERSONAS. Sėsk! (*Motinai*) Mama, būk gera, palik mus! (*Maksui, maloniai, bet griežtai*) Klausyk, Maksai! Aš girdėjau tavo paskutinį pokalbį su panele Karina...

MAKSAS. Taip ir maniau!

JORANAS PERSONAS. Nesmarkauk, vaikine! Tavo jausmų nuoširdumu aš nė kiek neabejoju...

MAKSAS. Ko jūs norit iš mano jausmų?

JORANAS PERSONAS. Taip, aš noriu, kad tavo jausmai nedarytų skriaudos tam žmogui, kurio gyvenimas brangus mums visiems ir valstybei. Panelė Karina gali tapti karaliene, jei nelįsi su savo jausmais, ir nesistenk grąžinti jai gero vardo, karalius pats tą padarys.

MAKSAS. Nepadarys!

JORANAS PERSONAS. Paklausyk, vaikine, – ką dabar aš tau pasakysiu, tolygu karaliaus žodžiui, taigi įsakau – nieku gyvu neik artyn prie panelės Karinos, nes jei nors mažumėlę suabejos Karinos meile, karalius taps nelaimingas, ir ji pražus. Sakai, kad myli ją! Gerai: tada įrodyk, jog linki jai gero!

MAKSAS. Ne! Tik ne šitaip!

JORANAS PERSONAS. Puiku! Tada būsi pašalintas! Žiūrėk: štai laiškas, su kuriuo turi keliauti į Elvsburgo tvirtovę[18].

MAKSAS. Aš jo neimsiu!

JORANAS PERSONAS. Nešūkauk, nes greitai gali būti nutildytas!

MAKSAS. Urijos laiškas![19] Taip?

JORANAS PERSONAS (*pusbalsiu*). Šiuo atveju tu nori pavilioti Batsebą[20] nuo jos vaikų tėvo, nors ji niekada nebuvo tavo. Paklausyk patarimo ir paimk laišką!

MAKSAS. Ne!

JORANAS PERSONAS. Tada eik iš čia ir ieškok nuodėmklausio, nes tavo valandos suskaičiuotos!

MAKSAS. Kas jas suskaičiavo?
JORANAS PERSONAS. Aš! Sudie amžinai!
MAKSAS. Kas jums leidžia mane šitaip bausti?
JORANAS PERSONAS. Įstatymo galia, numatanti bausmę už svetimos nuotakos paviliojimą! Dabar žinai! Ir viskas!

Įeina Erikas XIV. Maksas išsigąsta ir nepastebimas sprunka pro duris

(Patraukia skambučio virvelę, girdėti skambant) Atsiprašau, jūsų didenybe!
ERIKAS (*švelniai*). Nieko! Ar mes čia vieni?
JORANAS PERSONAS. Taip, beveik! Ten motina sėdi, bet tegul klausosi, juk mes neturim paslapčių.
ERIKAS (*šūkteli pro širmą*). Labą dieną, motule Person, mes dabar galingi, Joranas ir aš, todėl nebijokit!
PERSONO MOTINA. Žinau, jūsų didenybe, užtat ir nebijau!
ERIKAS. Labai gerai, labai gerai. Na, Joranai, aš turiu naujienų.
JORANAS PERSONAS. Gerų?
ERIKAS. Priklausys nuo to, kaip tu sugebėsi jomis pasinaudoti!
JORANAS PERSONAS. Tinka ir blogos!
ERIKAS. Tada sakyk, ką reiškia tokia: Juhanas, kaip žinai, jau susituokė su Kotryna...
JORANAS PERSONAS. Vadinasi, Lenkija mūsų pusėje prieš Rusiją.
ERIKAS. Ar tai nereiškia, kad hercogas aukščiau už karalių?
JORANAS PERSONAS. Pamatysim paskui!
ERIKAS. Be to, Juhanas liepė sučiupti mano pasiuntinius ir įsitvirtino Obu, dar sukiršino suomius prieš mane!
JOHANAS PERSONAS. Tai reiškia, kad hercogas pakėlė maištą prieš savo karalių, dėl to užsimokės laisve ir gyvybe.
ERIKAS. Geriau sakykim, laisve...
JORANAS PERSONAS. Ir gyvybe! Priklausys nuo riksdago[21], kuris jį teis!
ERIKAS (*susijaudinęs*). Tik ne gyvybe! Nenoriu teptis krauju nuo to laiko, kai turiu vaikų.

JORANAS PERSONAS. Žodžiu, susirinks riksdagas ir nagrinės valstybės išdavimo bylą.

ERIKAS. Taip, bet tik ne gyvybe! Tada aš neužmigsiu naktimis!

JOHANAS PERSONAS. Tavo didysis tėvas, valstybės kūrėjas, teismo atveju niekada nekreipdavo dėmesio į giminystę ar draugystę. Pirma tarnystė, po to bičiulystė!

ERIKAS. Tu man per stiprus, Joranai!

JORANAS PERSONAS. Anaiptol! Beje, kol galiu, ginsiu tavo karūną nuo priešų!

ERIKAS. Ar aš turiu priešų?

JORANAS PERSONAS. Taip! Didžiausias ką tik buvo čia!

ERIKAS. Sturė!

JORANAS PERSONAS. Tikrai, ir bijau, kad mes buvom per geros nuomonės apie juos. Grafas Svantė, malonėjęs čion atkakti, įžeidinėjo mane, visaip koneveikė valdžią ir naujoves...

ERIKAS. Įžeidinėjo tave? Tai kodėl neleidi tau suteikti bajoro vardo, būtum lygus su jais?

JORANAS PERSONAS. Ne, nenoriu! Nenoriu varžytis su kitais dėl rango ir tapti kunigaikštuku. Kol esu prastuomenės atstovas, nuo nieko nepriklausau, ir tik mano darbai gali mane išaukštinti ar pažeminti!

ERIKAS. Pikčiausia, Joranai, kad tu visada teisus!

JORANAS PERSONAS. Niekai!

ERIKAS. O ar pagalvojai štai ką: Juhanas susigiminiavęs su didikais, ir jie visi eina išvien?

JORANAS PERSONAS. Aišku, tokia buvo mano pirmoji mintis, todėl ir paklius į vieną tinklą!

ERIKAS. Kaip keista, aš niekad nesijaučiau esąs giminė su Juhanu ar didikais, tikriausiai dėl savo vokiškos kilmės. Tai, ko gero, ir trukdo mano didiesiems vestuvių planams!

JORANAS PERSONAS. Juk tu vedęs, Erikai.

ERIKAS. Ir taip, ir ne. Žinai, kartais man atrodo... jog gerai taip, kaip yra!

JORANAS PERSONAS. Šit kaip! Gal greitai vestuvės?

ERIKAS. Kažin ką pasakys didikai?

JORANAS PERSONAS. Bet užtat kaip jiems paduos į padus. Įsidėmėk!

ERIKAS (*trina rankas*). Svils! Cha cha! Bet tu čia nesikišk. Beje, sakyk: kaip tavo vedybos?

JORANAS PERSONAS. Ir tu nesikišk!

ERIKAS. Cha cha! Nežinau, tik nuo to laiko, kai pakliuvai į Amūro pinkles, tu man labiau patinki ir aš tavim labiau pasitikiu. Ar negalėčiau žvilgtelti į tą „paveiksliuką"?

JORANAS PERSONAS. Prašyčiau mano gerbiamą bičiulį nesišaipyti iš to, kas turėtų būti šventa kiekvienam doram vyrui...

ERIKAS. Pašlemėkas tu, Joranai!

JORANAS PERSONAS. Buvau, bet jau nesu, tik žinau, kad jeigu ji mane pames, tada... tada Joranas vėl bus toks kaip buvęs!

ERIKAS. Buvęs Joranas. Šėtonas iš „Žydrosios Balandės" ! „Kai spindi auksas, kai bilda kaulai"...

JORANAS PERSONAS (*rodo į širmą*). Tsss! Nežadink šiurpios praeities... kai buvau piktas, baisiai piktas, nes manęs niekas nemylėjo...

ERIKAS. Tu apžlibęs, Joranai! Netikėk, kad ji tave myli!

JORANAS PERSONAS. Ką čia kalbi? Ką tai reiškia? Kas tau sakė? Kas? Kas?

ERIKAS. Liaukis! Aš nieko nežinau, tik šiaip spėju, nes dažniausiai taip būna!

JORANAS PERSONAS. Erikai, neliesk šitos stygos, nes tada šėtonas įsibraus į mano sielą, kur ką tik pastačiau koplytėlę nežinomam Dievui...

ERIKAS. Cha cha!

JORANAS PERSONAS. Taip, keista yra meilė, ją lydi vaikystės tikėjimo prisiminimai...

ERIKAS. Hm!

JORANAS PERSONAS. Šaipykis!

Kažkas beldžiasi į duris

(*Erikui*) Ar atidaryti?

ERIKAS. Prašom! Yra tik vienas žmogus, su kuriuo nenorėčiau susitikti.

Joranas Personas žiūri klausiamai

Tai Karinos tėvas! Kareivis Monsas!

JORANAS PERSONAS (*žingteli atatupstas*). Kareivis Monsas!

KAREIVIS MONSAS (*drąsiai įeina į vidų, iš pradžių nepažįsta Eriko, paduoda Joranui raštą*). Gal sekretorius malonėtų štai čia perskaityti. (*Pažįsta Eriką, iš pradžių sutrinka, paskui iš lėto nusiima šalmą*) Karalius! Turėčiau klauptis ant kelių, bet Dievas mato, negaliu, nors ir galvą tektų paguldyti. (*Pauzė*) Nukirskit galvą, kaip atėmėt garbę!

ERIKAS. Tavo garbę, Monsai, galima susigrąžinti...

KAREIVIS MONSAS. Už ko nors ištekinus ją? Kaip tik dėl to ir atėjau.

ERIKAS. Tamsta neištekinsi už nieko mano sužadėtinės.

KAREIVIS MONSAS. Nežinau, kad mano Karina būtų susižadėjusi. Jūs ją išniekinot, bet atsirado doras žmogus, kuris žada išpirkti jūsų padarytą skriaudą.

ERIKAS (*Joranui Personui*). Tik pagalvokit, aš čia priverstas stovėti ir klausytis šito menkystos kareivio.

KAREIVIS MONSAS. Kažin kas didesnis menkysta...

ERIKAS (*Joranui Personui*). Surišk mane, kitaip aš jam galą padarysiu!

KAREIVIS MONSAS. Ar jums patinka, ar nepatinka, bet aš jūsų vaikų senelis. Tai kas gi aš jums tada?

ERIKAS. Tu mano Karinos tėvas, ir todėl aš tau atleidžiu. Ko nori?

KAREIVIS MONSAS. To jūs man niekada negalėsit sugrąžinti!

JORANAS PERSONAS. Pasiimk tamsta savo popierius ir eik!

KAREIVIS MONSAS. Ką gi, tada bus padaryta ir be popierių!

ERIKAS. Kas bus padaryta? Gal ketini atimti iš manęs Kariną ir mano vaikus?

KAREIVIS MONSAS. Jeigu patys nesutarsim, tegul nusprendžia teismas!

ERIKAS. Ar pragaro?

KAREIVIS MONSAS. Ne, valstybės tarėjas Svantė Sturė.

ERIKAS. Amžinai Sturės! Kareivi Monsai, šį sykį laimėjai, nes tavo teisybė. Jei užteks kantrybės, nepraloši!

KAREIVIS MONSAS. Aš tik noriu turėti savo dukterį ir savo vaikaičius, savo, nes jūs nelaikot jų savais!

ERIKAS (*Joranui Personui*). Ką šiuo atveju sako įstatymas?

JORANAS PERSONAS. Įstatymas sako, kad pavainikiai vaikai atitenka motinai!

KAREIVIS MONSAS. Tai v i e n a s įstatymas, bet dar yra kitas, įrašytas nuskriaustųjų vaikų širdyse, ir pagal tą įstatymą nedorėlis tėvas netenka meilės, kurios tariasi galįs reikalauti.

JORANAS PERSONAS (*pusbalsiu Erikui*). Papirk jį!

ERIKAS. Kareivi Monsai, aš tave paaukštinu į fenrikus...

KAREIVIS MONSAS. Labai ačiū, tik man nereikia! Turtuolis įsivaizduoja, jog bet ką gali nupirkti, o vis dėlto...

ERIKAS. O vis dėlto jis neturtingesnis už didžiausią vargšą!

KAREIVIS MONSAS. Maždaug! Bet kadangi atėjau čia ne elgetauti, išeisiu toks pat skurdžius kaip atėjęs!

Pauzė

Gal truputį skurdesnis! (*Išeina*)

ERIKAS. O aš turiu ramiai stovėti ir klausytis?

JORANAS PERSONAS. Niekur nedingsi, kai įsivėlei į tokias pinkles.

ERIKAS. Tai ką man daryti?

JORANAS PERSONAS. Kelk vestuves!

ERIKAS. Gėdą turėk!

JORANAS PERSONAS. Kitos išeities nėra! Kaip tu patrauksi Juhaną į riksdagą, jei pats esi nusikaltęs moterystės įstatymui?

ERIKAS. *Diantre*!* Tavo teisybė kaip visada! Gal geriau eisiu namo ir pagalvosiu apie viską! Sturės, Sturės ir amžinai Sturės! (*Žvalgosi aplink*) Tu gyveni kaip kiaulė, Joranai, kraustykis kitur ir įsikurk!.. (*Rodo pirštu už jo nugaros į širmą*) Kas čia per landynė? Cha cha!

* Po velnių! (*Pranc.*)

JORANAS PERSONAS. Liaukis! Erikai! Liaukis! Artėja sunkūs laikai, labai sunkūs!

ERIKAS. Taip, bet aš per daug nuvargęs, ar įstengsiu juos pasitikti.

JORANAS PERSONAS. Aš viską sutvarkysiu, jei duosi man valią ir nesikiši.

ERIKAS. Duosiu, bet žiūrėk, kad nejausčiau pavadžio, nes tada išmesiu iš balno! O dabar sudie! Ir pasistenk įsikurti bent kiek padoriau! (Į širmą) Sudie, motule Person! (*Joranui*) Na, lik sveikas! (*Išeina*)

Joranas Personas patraukia varpelio virvutę. Įeina Pėderis Velamsonas, išstypėlis vienakis kareivis

JORANAS PERSONAS. Ar pažįsti Maksą, fenriką iš karaliaus sargybos?

PĖDERIS VELAMSONAS. Taip, prokuratoriau!

JORANAS PERSONAS. Pasiimkit šešis stiprius vyrus ir patykokit jo prie gyvatvorės, kai eis į naktinį budėjimą. Suriškit, kad necypteltų, ir įkiškit į maišą nepraliedami nė lašo kraujo. Tada įmeskit įlankon ir pažiūrėkit, kad tikrai nuskęstų.

PĖDERIS VELAMSONAS. Bus padaryta, prokuratoriau!

JORANAS PERSONAS. Ar nekyla jokių abejonių?

PĖDERIS VELAMSONAS. Jokių!

JORANAS PERSONAS. Toks ir turi būti ištikimas tarnas, kaip ir aš savo karaliui. Sėkmės!

Pėderis Velamsonas išeina

(*Širmos pusėn*) Mama, gal turi ką šalto, mielai užvalgyčiau.

PERSONO MOTINA. Na? O pinigų ar gavai?

JORANAS PERSONAS. Ne, kita kalba rūpėjo!

PERSONO MOTINA. Nesiklausiau, bet šį tą girdėjau...

MARIJA. Eikš valgyti, dėde!

JORANAS PERSONAS. Gerai, mažule, ateinu!

TREČIAS VEIKSMAS

Matyti Melareno ežero pakrantė, apšviesta vakaro saulės. Tolumoje – Gripsholmo pilis[22]*. Viduryje scenos – tiltas. Po dešinei, kalvelės papėdėje, ąžuolų ir lazdynų paunksnėje – sargo būdelė. Ant kranto – žvejo trobelė, valtis, tinklas*

Joranas Personas. Nilsas Julenšerna

JORANAS PERSONAS. Pone Julenšerna, jūs esat karaliaus bičiulis, ar ne tiesa, nors tas liūdnas paskutinis atsitikimas...

NILSAS JULENŠERNA. Mano pavardė Julenšerna, ir aš esu Vazų bičiulis, bet budeliu neketinu tapti!

JORANAS PERSONAS. Aš ne apie tai kalbu... Ką jūs manote apie hercogo Juhano elgesį ir apie teismo nuosprendį?

NILSAS JULENŠERNA. Hercogas Juhanas sukėlė Suomiją ir Lenkiją prieš savo tėvynę, užtat riksdagas pelnytai nuteisė jį mirties bausme. O kad karalius Erikas jam dovanojo – šlovė jo gailiaširdingumui.

JORANAS PERSONAS. Gerai! Ką tada reikėtų pasakyti apie karaliaus našlės ir didikų mėginimą suruošti iškilmingą sutikimą nusikaltėliui, kai šis netrukus bus vedamas pro šalį?

NILSAS JULENŠERNA. Reikėtų pasakyti, kad jie taps nusikaltėlio bendrininkai ir verti tos pačios bausmės.

JORANAS PERSONAS. Karaliaus našlės asmenybė, aišku, neliečiama, o Sturių ir kitų didikų anaiptol. Vos tik pastebėsiu, kad jie ruošiasi pagerbti nusikaltėlį, tučtuojau liepsiu juos suimti čia pat, prie tilto, kur numatyta stabtelti. Kareiviai jau laukia žvejų trobelėje, bet būtų labai naudinga, jeigu jūs, vienas iš valdžios vyrų ir Sturių giminaitis, dar paremtumėt šį sumanymą.

NILSAS JULENŠERNA. Savo pareigą aš atliksiu, bet prieš įstatymą neisiu...

JORANAS PERSONAS. Viskas bus padaryta pagal įstatymą, ir riksdagas teis Stures taip pat, kaip teisė hercogą Juhaną.

NILSAS JULENŠERNA. Jei taip, aš sutinku, tik iš pradžių norėčiau pažiūrėti, ar didikai, nepaisydami valdžios vyro, drįs stoti išdaviko pusėn. Aš su savo daliniu įsikūręs čia netoliese, ir kai tik pokštelsit šūvį, tuoj būsiu kur reikia. O kol kas sudie! (*Išeina*)

JORANAS PERSONAS. Paklausykit, dar vieną žodį, pone Julenšerna! (*Nuseka paskui*)

TILTO SARGAS (*išeina iš savo būdelės sykiu su Pėderiu Velamsonu*). Mano supratimu, šiam reikalui geriausiai tiktų pjūklas...

PĖDERIS VELAMSONAS. Pjūklas?

TILTO SARGAS. Taip! Papjauti tilto sijas, o tada prie tilto pastatyti sargybinį. Kai tik ponai susirinks pasitikti hercogo, sargybinis perspės: „Neikit ant tilto!" Pasakys ne daugiau kaip vieną sykį ir pusbalsiu. Ponai, žinoma, nekreips dėmesio, ką jis sako, tiltas sugrius, ir niekas už tai neatsakys.

PĖDERIS VELAMSONAS. Tiesa, galima ir šitaip padaryti, nors ir per daug sudėtinga. O bus tokių, kurie moka plaukti. Pavyzdžiui, aš neseniai skandinau tokį fenriką Maksą Šiaurinėje įlankoje. Įkišom jį lyg katiną į maišą, prie kojų pririšom po aštuonis svarsčius, ir kad jūs matytumėt, plaukė tarsi ūdra, reikėjo tvatyti kūju kaip vėgėlę per Tris Karalius.

TILTO SARGAS. Šit kaip. Tai tu padarei Maksui galą...

PĖDERIS VELAMSONAS. Aha!

TILTO SARGAS. Neblogai sugalvota! Dingo ir baigta, kaip žemėn prasmego, ir niekas nemals liežuviais. O su tais teismais ir kvotimais kur kas prasčiau, nes visada rasi kaip prikibti prie sprendimo. Ir surašyti reikia labai rūpestingai, o jei pripainiosi, didžiausią niekšą galima išteisinti. Prokuratorius guvus vaikinas, tik baisiai į tuos rašinėjimus įnikęs...

PĖDERIS VELAMSONAS. Ne visada, ne. Bet su hercogu viskas turi būti atlikta kuo uoliau ir skrupulingiau...

TILTO SARGAS. Ar hercogienė, toji lenkė, irgi čia?

PĖDERIS VELAMSONAS. Ne, žmonės šneka, atvyksianti vėliau...

TILTO SARGAS. Taigi, taigi, Gripsholmas didelis ir sienos storos, neišgirsi, kas ten viduje dedasi.

JORANAS PERSONAS (*įeina*). Pėderi Velamsonai!

PĖDERIS VELAMSONAS. Prokuratoriau!

JORANAS PERSONAS. Stok sargybon prie tilto ir nieko neleisk iš šitos pusės. Hercogas atvyks iš anos pusės.

PĖDERIS VELAMSONAS. Bus padaryta!

JORANAS PERSONAS. Sarge! Nieko neišleisk iš akių, kas čia dabar dėsis, kad paskui galėtum paliudyti.

TILTO SARGAS. Paliudyti? Juk „anie" tikrai pasakys, kad meluoju, ar verta stengtis...

JORANAS PERSONAS. Čia mano reikalas! O tu daryk, kas liepta! Tsss, antai žvalgybinis. Į postą! (*Išeina į dešinę scenos gilumoje*)

Svantė Sturė, Nilsas Sturė, Erikas Sturė, būrys didikų, palyda. Visi su gėlių puokštėmis ir vainikais rankose. Nilsas Sturė neša didžiulį vainiką; jo viduryje – hercogo herbas ir pauksuotos raidės J ir K

SVANTĖ STURĖ (*Nilsui Sturei*). Pakabink vainiką ant tilto, ir mūsų valdovo bei giminaičio kelias į kalėjimą eis tartum pro garbės vartus... (*žiūrinėja vainiką*) J – tai Juhanas, o K – Kotryna, bet J gali reikšti ir Jogailaičius. Puiku!

NILSAS STURĖ. O K gali reikšti ir hercogą Karlą!

ERIKAS STURĖ. Užsičiaupk!

SVANTĖ STURĖ. Cit, vaikai! Būkim susikaupę šią rimtą valandą, kai brolžudiškos rietynės siautėja dvaruose ir bunda Folkungų dvasia. Ar ten tolumoje Niučiopingo pilis[23]?

NILSAS STURĖ. Ne, ten Hotuna[24]!

ERIKAS STURĖ (*nustebęs*). Juk ten Gripsholmas!

NILSAS STURĖ. Jis nesuprato! Ir nežino, kad hercogas Juhanas iš Folkungų giminės!

SVANTĖ STURĖ. Nutilkit, vyrai!

Nilsas Sturė neša vainiką ant tilto

PĖDERIS VELAMSONAS *(atkiša alebardą).* Atgal!

NILSAS STURĖ. Kaip tau negėda, Žvairaki!

PĖDERIS VELAMSONAS. Atsargiai, piemengaly! Jeigu tėvas jaunystėje būtų išmokęs tave doros, nesityčiotum dabar iš žmogaus nelaimės.

NILSAS STURĖ. Baisi čia nelaimė, kad netekai vieno veizolo. Kodėl ne abiejų?

PĖDERIS VELAMSONAS. Kad tik tavęs nelaimė neištiktų, plevėsa!

SVANTĖ STURĖ. Ko čia šitas kareivis smarkauja?

PĖDERIS VELAMSONAS. Karaliaus sargybinis teikiasi klausyti įsakymo, o jeigu kas drįs eiti artyn, bus nudėtas vietoj.

SVANTĖ STURĖ. Matyt, kaip reik įpūstas. Kur girdėta, toks pasturlakas – karaliaus patikėtinis! Samdiniai aukštesni už ponus, o plunksnagraužiai – už kariškius! Padugnės už kilminguosius! O šalie, šalie!

LEJONHUVUDAS (*Svantei Sturei*). Ar žinai, kad šis kareivis Jorano Persono seserėnas?

SVANTĖ STURĖ. Ne, nežinau, bet panašus!

STENBOKAS. Tik pamanykit, tasai netikša Personas turi privalumų.

LEJONHUVUDAS. Čia dabar. Kokių?

STENBOKAS. Nagi seserį. Niekaip nebūčiau pagalvojęs.

LEJONHUVUDAS. Tada turi ir dar vieną privalumą! Nesinaudoja giminystės ryšiais!

SVANTĖ STURĖ. Jei ilgiau taip truks, galiausiai imsit girti tą sukčių.

STENBOKAS. Į vietas! Hercogas jau čia!

Tiltu iš kairės atjoja trys raiteliai, paskui dar trys ir dar trys. Pirmieji trys – teisėjai su visa apranga. Antrieji – hercogas Juhanas sukaustytomis rankomis,o iš šonų po kareivį. Paskui trys raiti kareiviai. Toliau pėstieji. Svantė Sturė ir dvariškiai meta gėles ir vainikus. Nilsas savo vainiką pakabina ant kelio rodyklės

SVANTĖ STURĖ. Tegyvuoja Suomijos hercogas! Valio!

VISI. Valio! Valio! Valio!

Hercogas Juhanas atsidėkodamas kilsteli rankas. Visa procesija traukia į dešinę, o stovintys mosuoja jiems. Pasigirsta šaižus švilptelėjimas, paskui šūvis

Joranas Personas, Nilsas Julenšerna pasirodo iš dešinės scenos gilumoje. Iš žvejų trobelės išbėga kareiviai

NILSAS JULENŠERNA (*Svantei Sturei ir kitiems didikams*). Karaliaus vardu tamstos areštuoti.

SVANTĖ STURĖ. Ar turit proto?

NILSAS JULENŠERNA. Turiu! Riksdago teismas hercogui Juhanui atėmė hercogo vardą, užtat tie, kurie šlovina jį kaip hercogą, stoja išdaviko pusėn ir pažeidžia įstatymą. Kareiviai, atlikit savo pareigą!

Kareiviai suima didikus

SVANTĖ STURĖ. Argi šitaip kalba švedų bajoras?

NILSAS JULENŠERNA. Taip, netgi Kristinos Julenšernos[25] ir vieno Sturės palikuonis, o Sturės iki šiol niekada nebuvo išdavę karaliaus! Čia suimtas nusikaltęs pavaldinys, o jūs laukiat jo su gėlėmis rankose tarsi kokio jaunikio!

SVANTĖ STURĖ. Hercogas ne pavaldinys...

NILSAS JULENŠERNA. Atsiprašau, pone Svante, čia jūsų atmintis sušlubavo, jūs pats dalyvavot rašant Arbogos įstatymą, kur hercogai nužeminami iki pavaldinių!

SVANTĖ STURĖ. Tai tiesa! O, kad visada žinotum, ką darai!

NILSAS JULENŠERNA. Eikit, maloningieji ponai! Teisingumas laukia jūsų, o prieš įstatymą visi privalom nusilenkti, tiek didikai, tiek nekilmingieji.

SVANTĖ STURĖ. Puiku! Sturės žino, kad nėr to blogo, kas neišeitų į gera, ir mes savo dienos dar sulauksim!

NILSAS JULENŠERNA. Bet ateis naktis, ir jūsų nebus! Keliaukit, ponai!

Didikai išvedami į dešinę

JORANAS PERSONAS. Ačiū, pone Julenšerna. Matot, šitokių skambių ir įmantrių žodžių, tinkamų šiuo atveju, aš nebūčiau sugebėjęs pasakyti. O jūs kalbėjote puikiai, užtat dar sykį ačiū. Dabar keliauju į Upsalą veikti toliau!

NILSAS JULENŠERNA. Tada sudie, prokuratoriau. Tik neteiskit per žiauriai!

JORANAS PERSONAS (*išeidamas*). Aš visai neteisiu. Perduosiu riksdagui. (*Pėderiui* Velamsonui) Pėderi Velamsonai! Surink gėles ir vainikus!

PĖDERIS VELAMSONAS. Klausau!

JORANAS PERSONAS. O dabar surašysim tavo ir tilto sargo paliudijimus, viską iš eilės!

PĖDERIS VELAMSONAS. Viską iš eilės! Verčiau būtų visai nerašyti!

JORANAS PERSONAS. Užmiršk, kad tu mano sesers sūnus, o aš užmiršiu, kad esu tavo dėdė!

PĖDERIS VELAMSONAS. Netgi paaukštintas?

JORANAS PERSONAS. Tuo labiau! Matai, didikai kur kas reiklesni mums, prastuomenei, negu patys sau. Užtat reikia stengtis atremti jų aukštas mintis. Beje, tau geriau likti žemai, čia ne toks didelis vėjas kaip aukštumoj! O aš savo ruožtu pasirūpinsiu, kad sukčius būtų pagirtas!

* * *

Upsalos pilies menė. Pro galinius langus į kiemo pusę matyti apšviesti ir praviri rūmų menės langai. Menėje šmėžuoja kažkokie žmonės. Bet tik tada, kai prasiskleidžia užuolaidos

ERIKAS (*su mantija, karūna padėta ant stalo, atidaro galinį langą. Joranas stovi prie kito lango ir klausosi*). Karštos Sekminių išvakarės...

JORANAS PERSONAS (*rodo į lauką*). Bus dar karščiau! Didikų ne per daugiausia, bet užtat pastorių kur kas daugiau.

ERIKAS. O šie manęs nemėgsta! Ar buvai rūmų menėje?

JORANAS PERSONAS. Buvau trumpam įėjęs.

ERIKAS. Ir kaip atrodė? Nelabai malonu? Man tučtuojau būna aišku, ar su draugais susitikau, ar su priešais.

JORANAS PERSONAS. Aš bemat suprantu, kur priešai, jei jų susirenka du ar trys, ir užtat visada pasiruošęs mūšiui! Ir manau, jog geriau pačiam smogti pirmą smūgį...

ERIKAS (*rodo pro langą*). Oi, žiūrėk! Ar tik ne... Juhanas ten... su raudona barzda... antai!

JORANAS PERSONAS. Ne, ne! Tai Magnusas iš Obu, tikrai.

ERIKAS (*suspaudžia rankomis kaktą*). Taip, bet aš mačiau Juhaną! Aš jį mačiau! Duok man kalbą! Ar gerai perrašyta?

JORANAS PERSONAS (*paduoda popierius*). Kuo aiškiausiai, ir vaikas perskaitys!

ERIKAS (*skaito raštą*). Puiku! Ar visus turi įrodymus?

JORANAS PERSONAS. Visus! Pradedant maištinga Nilso Sturės prakalba ir baigiant pono Svantės liaupsėmis tėvynės išdavikui. Tik patys didžiausi nedorėliai galėtų išteisinti nusikaltėlius!

ERIKAS. O liudytojai?

JORANAS PERSONAS. Laukia žemai. Tiesą pasakius, svarbiau raštiški paliudijimai.

ERIKAS. Kaip manai, ar nereikėtų pradėti?

JORANAS PERSONAS (*žiūri pro langą*). Pirmininkai dar ne savo vietose, o nariai, atrodo, visi susėdę!

ERIKAS (*eina į avansceną, pasideda popierius ant stalo, paskui pasiima karūną ir užsimauna ant galvos*). Nežmoniškas karštis, po karūna prakaitas žliaugte žliaugia!

KARINA, MONSO DUKTĖ (*įeina*). Atleisk, mielasis, vaikai turi į tave prašymą, visai nekaltą prašymą.

ERIKAS (*švelniai*). Na, kokį?

KARINA, MONSO DUKTĖ. Jie sako, kad labai norėtų pasižiūrėti į karalių!

ERIKAS. Juk mes kasdien matomės... Aha, jie nori žvilgtelti į karalių su karūna kaip į artistą. Tegul ateina!

KARINA, MONSO DUKTĖ (*mosteli į duris, kurias buvo palikusi praviras*). Eikit šen, mažyliai!

G u s t a v a s ir S i g r i d a, susikibę už rankų, lėlėmis nešini, prieina prie Eriko ir suklaupia ant kelių

ERIKAS. Ei, varliūkščiai, ko čia sugriuvot ant žemės (*paima abu ir pasisodina vieną ant vienos rankos, kitą ant kitos*) Na, žiūrėkit į šitą žaisliuką! (*Gustavas ir Sigrida čiupinėja karūną. Erikas pabučiuoja abu ir pastato ant žemės*) Taip aukštai dar niekad nebuvot, ar ne?

GUSTAVAS (*čiupinėja šermuonėlius ant mantijos*). Žiūrėk, Sigrida, žiurkės ant apsiausto!

SIGRIDA. Aš nenoriu žiūrėti į žiurkes! (*Eina prie stalo, kur Erikas pasidėjęs savo popierių. Niekam nematant susivynioja į jį lėlę*)

ERIKAS (*Gustavui*). Na, Josta, ar norėtum būti karalius?

GUSTAVAS. Taip, jei mama bus karalienė!

ERIKAS. Ji jau dabar aukštesnė už karalienę, mano vaike!

GUSTAVAS. O ar aš aukštesnis už princą?

ERIKAS. Taip, mažuli, nes tu angelas!

Įeina R ū m ų t a r n a s, kažką pašnibžda Joranui Personui, o šis prieina prie karaliaus

JORANAS PERSONAS. Viskas gatava! Paskubėkit!

ERIKAS (*Karinai ir vaikams*). Telaimina ir tesaugo jus Dievas! Visus! Visus! (*Išeina*)

Gustavas ir Sigrida siunčia bučinius Erikui

KARINA, MONSO DUKTĖ *(Joranui Personui).* Kas ten bus?

JORANAS PERSONAS. Karalius prieš susirinkusį riksdagą apkaltins didikus.

KARINA, MONSO DUKTĖ. Tuos didikus, kurie uždaryti rūsyje?

JORANAS PERSONAS. Tuos pačius!

KARINA, MONSO DUKTĖ. Ar galima įkalinti neištardžius ir nenuteisus?

JORANAS PERSONAS. Taip, pagautas nusikaltimo vietoje, prieš tardymą uždaromas į kalėjimą. Čia ir yra toks atvejis.

KARINA, MONSO DUKTĖ. Ne man suprasti visas jūsų taisykles...

JORANAS PERSONAS. Taip, teismo dalykai labai sudėtingi, reikia elgtis apdairiai ir sąžiningai, kai sprendžiamas artimojo likimas! (*Prieina prie lango*) Paklausykit, karalius kalba! Iš čia matyti!

KARINA, MONSO DUKTĖ. Užtraukit užuolaidas, Joranai! Aš nenoriu žiūrėti!

JORANAS PERSONAS (*užtraukia užuolaidas*). Klausau jūsų, panele!

SIGRIDA. Mama! Ar čia Joranas Personas?

KARINA, MONSO DUKTĖ. Nutilk, Sigrida!

SIGRIDA. Tas, kur labai piktas?

JORANAS PERSONAS. Geriems vaikams ne, tik blogiems.

KARINA, MONSO DUKTĖ. Joranai, jūs man labiau patinkat, kai mušat, o ne kai glostot.

JORANAS PERSONAS. Ar tikrai?

KARINA, MONSO DUKTĖ. Ir visai nenorėčiau būti jums už ką nors dėkinga.

JORANAS PERSONAS. Ir vis dėlto...

RŪMŲ TARNAS (*įeina, pašnibžda kažką Joranui Personui, šis susijaudinęs išbėga. Tada Karinai, Monso dukteriai*). Jos didenybė karaliaus našlė prašosi priimama!

KARINA, MONSO DUKTĖ (*nedrąsiai*). Priimama? Mano?

KARALIAUS NAŠLĖ (*staiga įpuola iš kairės ir krinta ant kelių*). Pasigailėkit! Pasigailėkit mano brolio ir mano artimųjų!

KARINA, MONSO DUKTĖ (*suklumpa priešais ją*). Kelkit, dėl švento Dievo meilės! Kaip jūs galit tikėti, kad nuo manęs priklauso malonė, juk aš pati gyvenu iš malonės! Kelkitės, karaliene, kilnioji didžiojo karaliaus Gustavo našle. Per menka ir neverta esu, kad jūs mane lankytumėt!

KARALIAUS NAŠLĖ. Argi ne panelė Karina savo mažoj rankelėj laiko karalystės likimą... Kelkitės pati, mostelkit ranka ir išgelbėkit mano artimuosius, nes karalius įtūžęs ir nežino ką daraș!

KARINA, MONSO DUKTĖ. Įtūžęs? Kodėl? Juk aš nieko nežinau ir nieko negaliu! O jei ištarčiau bent žodį, jis mane primuštų, kaip neseniai norėjo nužudyti!

KARALIAUS NAŠLĖ. Argi netiesa, kad jūs karalienė?

KARINA, MONSO DUKTĖ. Aš? O Viešpatie, aš esu paskutinė iš visų dvaro moterų, jei apskritai galiu joms priklausyti!

KARALIAUS NAŠLĖ. Ir jis jus skriaudžia? Kodėl jūs neišeinat?

KARINA, MONSO DUKTĖ. O kur šiam pasauly aš galiu pasidėti? Tėvas nebenori manęs matyti, o seserys ir broliai su manim nesisveikina. Paskutinis bičiulis, kurį turėjau, mano giminaitis Maksas, dingo nežinia kur.

KARALIAUS NAŠLĖ. Argi jūs nežinot, kad fenrikas Maksas...

KARINA, MONSO DUKTĖ. Sakykit!

KARALIAUS NAŠLĖ. Makso nebėra! Jį liepta nužudyti!

KARINA, MONSO DUKTĖ. Čia žudoma? Aš įtariau, bet nenorėjau patikėti! O varge! Dabar aš šaukiuosi jūsų pagalbos, jei galit užjausti tokią vargšę nusidėjėlę kaip aš!

KARALIAUS NAŠLĖ (*pagalvojusi*). Argi šitaip?.. Ką gi, keliaukit su manim į Hiorningsholmą[26]. Ten sutvirtinta pilis, ir joje susirinkę didikai gintis nuo įtūžusio bepročio, tebelaikančio skeptrą.

KARINA, MONSO DUKTĖ. O mano vaikai!

KARALIAUS NAŠLĖ. Pasiimkit ir vaikus!

KARINA, MONSO DUKTĖ. Aš tiek daug mačiau blogio, kad man sunku patikėti jūsų kilniadvasiškumu!

KARALIAUS NAŠLĖ. Nekalbėkit apie kilniadvasiškumą ir galvokit ką norit apie mano pasiūlymo priežastį: jums nevalia pasilikti šiame galvažudžių urve. Paskubėkit! Liepkit sukrauti daiktus, po pusvalandžio karalius gali būti čia, tada užpuls ir jus, ir jūsų vaikus!

KARINA, MONSO DUKTĖ. Jis nužudė mano vienintelį draugą, nepaprastai nuoširdų žmogų, pasiruošusį ginti mano garbę. Aš atleidžiu jam, nes jis nelaimingas, bet daugiau niekada nebenorėsiu jo matyti. (*Paskambina*)

Įeina K a m b a r i n ė

Tučtuojau surinkit vaikų drabužėlius ir atneškit į šitą kambarį. Paimkit ir žaislų, kad vaikai neverktų kelyje ir nesiprašytų namo!

Kambarinė išeina su Gustavu ir Sigrida

KARALIAUS NAŠLĖ. Kokie nuostabūs jūsų vaikai! Ar tėvas juos myli?

KARINA, MONSO DUKTĖ. Jis dievina juos, bet įmanytų ir nužudyti – dabar tik ir kalba apie žudynes...

KARALIAUS NAŠLĖ (*klastingai*). Vadinasi, jis jų pasiges?

KARINA, MONSO DUKTĖ. Iš pradžių taip, o paskui ne. Vargšas Erikas!

Kambarinė atneša vaikų drabužėlius ir žaislus, sumeta viską ant kėdžių ir stalo

KARALIAUS NAŠLĖ. Turbūt Joranas Personas daro blogą įtaką Erikui?

KARINA, MONSO DUKTĖ. Greičiau atvirkščiai! Joranas protingas, gudrus ir stengiasi elgtis teisingai, kiek galėdamas... bet aš vis tiek jo bijau!

KARALIAUS NAŠLĖ. Ar jūs žinot, kas dabar dedasi riksdago salėje?

KARINA, MONSO DUKTĖ. Kažką nori padaryti didikams, tik aš nieko nesuprantu.

KARALIAUS NAŠLĖ. Karalius prisiekė, kad jie mirs...

KARINA, MONSO DUKTĖ. Ir Sturės! Taurūs, žmonių mėgstami didikai Sturės?

KARALIAUS NAŠLĖ. Kaip tik jie, kur dabar uždaryti pilies rūsyje. Ten sėdi ir mano brolis Abrahamas Stenbokas...

KARINA, MONSO DUKTĖ. Tada aš nebenoriu čia pasilikti! Ir kad mano vaikams netektų kaltė už pralietą kraują.

Kieme girdėti triukšmas, šūkavimai, erzelynė

KARALIAUS NAŠLĖ (*priėjusi prie lango*). Meskit viską ir bėkim, kuo greičiau! Karalius ateina; baisiausiai įsiutęs, net lūpos apsiputojusios!

KARINA, MONSO DUKTĖ. Eime su manim, aš žinau taką per sodą iki Fyriso upės, ten yra valčių pašiūrė. (*Pasičiumpa vieną kitą drabužėlį*) Padėkit man nusinešti! O dabar tesaugo mus Dievas! (*Išeina sykiu su Karaliaus našle*)

Triukšmas kieme. Žlega ginklai. Aidi trimitai, kaukši arklių kanopos. Įeina E r i k a s , staigiai nusiėmęs karūną meta ant stalo. Vaikšto ir kažko ieško, be galo įtūžęs

JORANAS PERSONAS (*įeina*). Ar karalius čia? Kas atsitiko? Dieve šventas, kas atsitiko?

ERIKAS (*nusiplėšia nuo savęs mantiją, numeta ant žemės ir ima spardyti*). Kas atsitiko? Nieko neatsitiko, čia visur šėtono darbas!

JORANAS PERSONAS. Kalbėk aiškiau, ir aš viską sutvarkysiu!

ERIKAS.Gerai! Tu žinai, kad aš nekoks oratorius, todėl liepiau parašyti. Manydamas, jog tą popierių turiu kišenėje, ir paleidžiu ugnį į tą išdaviką ekspromtu. Tada noriu išsiimti popierių, bet tą pat akimirką matau, kaip raudonbarzdis šaiposi į mane žiūrėdamas, šitaip tik Juhanas sugeba, ir nerandu popieriaus! Tada įsiuntu, imu blaškytis, painioju vardus ir skaičius, rodos, jog kažkas sudrumstė man protą ir sumaitojo liežuvį. Ir tas kažkas, kurį nedvejodamas vadinu šėtonu, priverčia mane vietoj Svantės Sturės minėti Pėderį Velamsoną ir atvirkščiai. Tvirtinu, kad didikai išpuošė tiltą girliandomis, užuot kalbėjęs apie vainikus, ir visą savo pagiežą Sturėms, kurios iki šiol stengiausi neparodyti, išlieju atvirai drauge su begale kaltinimų, tik negaliu jų įrodyti. Iš pradžių visi juokiasi, paskui primena, jog klastoju kai kuriuos smulkius duomenis, o kai šeši gynybos liudytojai patvirtina, kad Juhanas buvo pasveikintas gėlių puokštėmis ir vienu vainiku, o ne girliandomis, mano žinios pasidaro bevertės. Tik pagalvok! Jei būčiau liepęs teisti juos tiesiog pagal įstatymą, jie tučtuojau būtų buvę pasodinti, nes buvo nutverti nusikaltimo vietoje, bet aš turėjau pasirodyti kilniadvasis, Dieve gink, nes mano pusėje teisybė! Kilniadvasis! Velniai rautų tą kilniadvasiškumą! Ir riksdagas gynė niekšus, riksdagas šlovino sukčius, riksdagas užjautė piktadarius, ir štai mes, teisėjai, stovim

prieš nusikaltėlius lyg kaltinamieji! Iš tikrųjų – kam padeda pragaro galybė, tas ir teisus!

JORANAS PERSONAS. Na, o kaltinimo liudytojai?

ERIKAS. Liudytojai buvo nušalinti! Manai, kad tilto sargui ar kareiviui bus leista liudyti prieš didikus? O jų naudai – galima! Buvo patikėta Sturės tarno žodžiu, o ne mano, karaliaus! Senoji Stenboko žindyvė buvo cituojama kaip Šventasis Raštas! Nepilnametis Ivarsono sūnus neigė įstatymus bei teisingumą, ir už tai jam plojo!

JORANAS PERSONAS. Ir išvada?

ERIKAS. Didikai išteisinti!

JORANAS PERSONAS. Leisk man truputį pagalvoti!.. Hm, hm. Aha, štai kaip: neteisingą riksdago sprendimą panaikinti, o bylą dėl valstybės išdavimo perduoti karaliaus tarybai!

ERIKAS. Kvaily! Mes, tai yra tu, pats esi kaltinamasis, o ne nešališkas teisėjas.

JORANAS PERSONAS. Velniai griebtų! Tada nematau kitos išeities kaip ekstra teisinę priemonę. *Fiat justitia*!* Bet kokia kaina!

ERIKAS. Tik nenusižengiant įstatymams ir teisingumui!

JORANAS PERSONAS. Ne, pagal įstatymus ir teisingumą, prieš veidmainius ir klastūnus! Įstatymas numato mirties bausmę valstybės išdavikams: vadinasi, tegul miršta!

ERIKAS. Sakyk, kodėl raudonbarzdis šaipėsi, kai neradau rašto? Tikriausiai žinojo, kur jis yra. Vadinasi, padėjo jį pavogti! Reikia žūtbūt surasti tą raštą, ir kieno rankose jis bus aptiktas, tas turės mirti! (*Apsidairo*) Kas čia? Ar aš vaikų kambaryje! Čia atrodo tarsi... (*Paskambina*) Joranai! Man baisu, ar tik nebus atsitikę kažkas siaubinga! Kodėl niekas neateina? Taip tuščia kambariuose!

Įeina Rūmų tarnas

Kur panelė...Karina?

Rūmų tarnas tyli

Jei tučtuojau neprašneksi, aš tave užmušiu! Kur panelė Karina?

* Tegyvuoja teisingumas! *(Lot.)*

RŪMŲ TARNAS. Jos didenybė panelė išvažiavo!
ERIKAS. Išvažiavo, su vaikais?
RŪMŲ TARNAS. Taip, jūsų didenybe!
ERIKAS (*susmunka ant suolo*). Verčiau nužudyk mane!
JORANAS PERSONAS. Siųsk vytis! Jie dar neturėtų būti toli!
RŪMŲ TARNAS. Karaliaus našlė nulydėjo pabėgėlius į Hiorningsholmą...
ERIKAS. Į Hiorningsholmą, į Sturių plėšrūnų lizdą... amžinai Sturės! Pasiųskit dešimt tūkstančių vyrų šturmuoti pilies. Tegul padega, išmarina badu...
RŪMŲ TARNAS. Karaliaus našlę lydi Siodermanlando pulkas...
ERIKAS. Siodermanlando! Cha, tai hercogas Karlas! Prie šito nedrįsiu rankų prikišti, nes paleis šėtoną iš Gripsholmo! Vadinasi, karaliaus našlė, Sturių pakalikė, išviliojo iš čia mano Kariną! Ir brangioji Karina išėjo... kekšė, Joranai, visos jos kekšės! Betgi Sturės pasigrobė ir mano vaikus! Šito aš niekada nedovanosiu! (*Išsitraukia durklą ir bedžia į stalą)* Niekada! Niekada! (*Įsikiša durklą atgal į makštį*)
JORANAS PERSONAS. Ar Nilsas Julenšerna buvo riksdage?
ERIKAS. Buvo, iš pradžių mačiau jį stovintį prie liudytojų suolo, bet kai vėjas pasisuko į kitą pusę, dingo. Visi dingsta, Joranai, tik tu ne!
JORANAS PERSONAS (*Rūmų tarnui*). Pašauk Pėderį Velamsoną! Tučtuojau!

Rūmų tarnas išeina

JORANAS PERSONAS. Klausyk, Erikai, ar ne logiškas įstatymas numato mirties bausmę išdavikui. Sturės išdavikai, vadinasi, jie nuteisti mirti!
ERIKAS. Puiku!
JORANAS PERSONAS. Štai!
NILSAS JULENŠERNA (*įeina*). Turiu garbės, jūsų didenybe!
ERIKAS. Žiūrėkit, galvijas!
NILSAS JULENŠERNA. Taip, lengva pasakyti, bet ką gali vienas protingas prieš bepročių gaują?

ERIKAS. Klausyk, ar pripažįsti, kad Sturės nusikaltėliai?

NILSAS JULENŠERNA. Pirmiausia aš turiu tikėti savo ausimis ir akimis, o nusikaltimas galėjo būti padarytas riksdagui nematant. Beje... sklinda kalbos... dėl to ir atėjau... kad hercogas Juhanas laisvas!

ERIKAS (*laksto po kambarį*). Tada po velnių!

JORANAS PERSONAS. Nusiramink!

NILSAS JULENŠERNA. Bet aš dar turiu kai ką pasakyti prokuratoriui!

JORANAS PERSONAS. Sakyk!

NILSAS JULENŠERNA. Tik pačiam vienam!

JORANAS PERSONAS. Čia nėra paslapčių!

NILSAS JULENŠERNA (*įspraudžia kažkokį daiktą Joranui Personui į saują*). Vienas žmogus prašė perduoti šį daiktą drauge su linkėjimais ir mainais prašė grąžinti kitą!

Joranas Personas pasižiūri į žiedą, kurį gavo, paskui atbulas išmeta pro langą. Tada išsitraukia iš užančio mažutėlę nuotrauką ir sutrypia kojomis

ERIKAS (*stebėdamas viską*). Cha cha! Angeliuko paveikslas! Kekšė, ir toji! Cha cha!

JORANAS PERSONAS. Štai ir sugrįžo Joranas velnias. Tik pagalvokit, geriausia, ką duoda gyvenimas, yra užvis blogiausia. Pragaras rojuje ir visi angelai velniai. Velnias tai baltas balandis, o Šventoji Dvasia...

ERIKAS. Nutilk!

JORANAS PERSONAS. Ar tu dievobaimingas, šėtone? Išeikit, pone Julenšerna, nes čia reikia apsišluostyti ir apsišvarinti kaip prieš Paskutinį teismą, paskubėkit, laukiam didelio svečio!

Įeina Pėderis Velamsonas

NILSAS JULENŠERNA (*išeidamas*). Tai, ką jūs ketinat padaryti, nusižengia įstatymui, bet teisinga! (*Išeina*)

JORANAS PERSONAS (*Nilsui Julenšernai*). Užsičiaupk! (*Pėderiui Velamsonui*) Pėderi Velamsonai, rūsiuose yra žiurkių! Nueik ir išgalabyk!

PĖDERIS VELAMSONAS. Mielai! Bet...

ERIKAS. Ar tu dar abejoji?

PĖDERIS VELAMSONAS. Ne todėl! Bet norėčiau ką nors gauti!

JORANAS PERSONAS. Visi nori gauti, tik niekas nenori duoti!

ERIKAS. Ko tau reikia? Nori būti baronas, grafas, valstybės patarėjas! Sakyk! Juk matai, kad tie atmatos nieko verti. Ir tu netapsi nė kruopelę vertesnis už tuos pašlemėkus, kur sėdi rūsyje! Karalium negaliu padaryti, tik karaliene! Jei nori būti karaliene, prašom!

PĖDERIS VELAMSONAS. Aš tik norėčiau būti kapralas!

ERIKAS. Kapralas? Nepaprastas kuklumas! Iš tikrųjų mano draugai geresni už Juhano! Ką gi, kapralai! Tarnauk savo karaliui!

PĖDERIS VELAMSONAS. Rimčiau būtų, jei gaučiau raštą! Bet tiek to! (*Išeina*)

ERIKAS (*atsisėda ant kėdės*). Gražios Sekminių išvakarės... Cha cha! Žali lapai ir baltos lelijos... Būčiau galėjęs paplaukioti po Melarenąą su Karina ir vaikais... Vaikai! Tik pagalvok, tie žvėrys pagrobė mano vaikus... ir viskas, ką jie daro, gražu ir teisinga. Kodėl kai kam leista daryti ką nori, kodėl? Štai ir Juhanas laisvas!

JORANAS PERSONAS (*sėdi prie stalo ir kažką braižo*). Kodėl nepasiunti prieš jį kariuomenės?

ERIKAS. O kodėl tu nepasiunti?

JORANAS PERSONAS. Nežinau! Negaliu kariauti su šėtonu!

ERIKAS. Gal praradai drąsą?

JORANAS PERSONAS. Ne, tik nesuprantu, kaip galėjo šitaip atsitikti. Juk tai prieštarauja bet kokiai logikai, bet kokiai nuovokai, bet kokiai teisybei. Gal yra toks dievas, kuris globoja sukčius, kuris padeda išdavikams, kuris juoda paverčia baltu?

ERIKAS. Taip atrodo!

JORANAS PERSONAS. Paklausyk, ten žemai kažkas gieda psalmę!

ERIKAS (*klausosi*). Tai senas kuilys Svantė!

JORANAS PERSONAS. Taip! Visą žmonių rują galima suskirstyti į tikinčias kiaules ir netikinčias kiaules! Bet vis tiek jie kiaulės!

ERIKAS. Ar tu išpažįsti kokį tikėjimą, Joranai?

JORANAS PERSONAS. Nežinau! Neseniai buvo bekylą burbulai iš mano vaikystės pelkės, bet susprogo ir pašvinko!

ERIKAS (*ištiesia ranką ir paima lėlę*). Žiūrėk, čia Sigridos, ji ją vadino Akląja Baltuole... aš žinau jų lėlių vardus, kaip matai! Ir supranti, man atrodė, jog tą akimirką bus užvis baisiausia, jei maniškiai mane paliktų! Tačiau tikrovė neatitinka to, ką įsivaizduoji, ir aš nieko nejaučiu, esu ramus kaip niekad iki šiol... taip sakant, laimės valandėlę... Jei tik ne Sekminių išvakarės! Jos žadina tiek daug prisiminimų... (*Susijaudinęs*)... ypač prisiminimų apie vaikus. Tai geriausia, ką šis varganas gyvenimas dovanoja... Pernai mes plaukiojom po Melareną... Sigrida ir Gustavas buvo su naujais šviesiais drabužėliais, o motina nupynė neužmirštuolių vainikus ir papuošė jų šviesiaplaukes galvutes. Vaikai buvo be galo linksmi ir atrodė tarsi angeliukai... Paskui basi bėgiojo pakrante ir mėtė akmenukus... Sigrida kilsteli savo rankutę ir akmenėlis pataiko Gustavui į skruostą. (*Šniurpščioja*) Kad būtum matęs, kaip ji susijaudino... kaip glostė jį ir prašė dovanoti... bučiavo jam kojas, kad tik jis nusišypsotų... Velniai rautų! (*Pašoka*) Kur mano vaikai? Kas drįso pagrobti lokio jauniklius? Tasai kuilys! Bet lokys sudraskys kuilio jauniklius! Štai kur logika! (*Išsitraukia durklą*) Vargas jiems! Vargas!

JORANAS PERSONAS. Tegul kapralas kabina tą košę! Nes jei tu įsivelsi, kils pasiutęs triukšmas!

ERIKAS. Ne! Aš pats įvykdysiu dangaus teismą, kol dievai miega!

JORANAS PERSONAS. Bala nematė dievų!

ERIKAS. Teisybė! (*Išeina*)

Joranas Personas paskambina. Uždanga trumpam nusileidžia. Paskui Joranas Personas sėdi prie stalo ir braižo

ERIKAS (*įeina, susijaudinęs*). Žinoma, melas, kad Juhanas paleistas. Viskas melas, visas pasaulis pilnas melo ir dangus taip pat: pasau-

lio valdovas irgi pavadintas melo tėvu, žiūrėk Evangeliją pagal Matą, aštuntas skyrius, vienuolikta ir dvylikta eilutės, 1541 metų leidimas... Tuo tarpu aš vaikščiojau iš vieno kambario į kitą... tik pagalvok, tie bjaurybės net lovų nepasiklojo... vaikščiojau iš menės į menę ir nesutikau nė gyvos dvasios. Visa pilis apjaukta, tuščia kaip skęstantis laivas, o virtuvėje stačiai baisu. Tarnaitės išvogė prieskonius ir maistą, visko primėtyta, pritrupinta, o tarnai ištuštino vyno butelius... Tuo tarpu...

JORANAS PERSONAS. Ar rūsiuose taip pat buvai?

ERIKAS. Aišku, ne!... Tuo tarpu, matai, kas čia dedasi! Štai karūna ir mantija, Švedijos karalystės regalijos... o šalia jų šitas bačiukas. Maža kojytė nušleivojusi į šoną... Sigridos... iš tikrųjų man gėda, bet niekas neišvengia savo likimo, ir aš jo neišvengiau... tėvas sakė, kad man blogai baigsis. Iš kur jis galėjo žinoti, jei taip nebūtų buvę lemta. Bet kas gi nulėmė, jei ne Tas, kuris iš anksto viską nusprendžia! Bet blogiausia buvo, kai kapralas išdūrė Nilsui akį. Kapralas vienakis, kaip žinome, ir durdamas pasakė: „Še tau už Žvairakį, akis už akį!" Dėl to padariau išvadą, kad Nilsas kažkada buvo pasityčiojęs iš kapralo luošumo. Išeitų, ką pirma mesi, tą paskui rasi, ir Nilsas, kaip sakoma, pats save nubaudė.

JORANAS PERSONAS. Vadinasi, jiems galas?

ERIKAS. Neklausinėk tiek daug, Joranai. Tada jis nudūrė tą kuilį Svantę, Eriką ir kitus niekšus... Palauk, dabar bus pats baisumas. Kai kapralas jau taikėsi dobti senį, šis turėjo įžūlumo ir pareiškė, kad riksdagas jį išteisino, todėl norįs sužinoti mano kaltinimus. Tik pagalvok, tas šuo reikalauja, jog įrodyčiau, kad jis mane tiesiai į akis pavadino bepročiu, jog įrodyčiau, kad šitokiu būdu įžeidė karalių... Tada aš taip įsiutau, kad liepiau vykdyti egzekuciją... bet jis užriko: „Neliesk mūsų, – atseit Sturių, – nes tada žus tavo vaikai, jie dabar mūsų įkaitai!" Įkaitai? Ar supranti, ką tas žodis man pasakė? Aš išvydau mažylius nužudytus Hiorningsholme. Norėjau atšaukti savo įsakymą, bet buvo per vėlu!..

JORANAS PERSONAS. Ir tada?

ERIKAS. Liūdnas vaizdas, nes kiekvienas žmogus mirties valandą atrodo kažkoks didingas. Tarsi nukrito kaukė ir išskrido drugelis. Aš neturėjau jėgų į tai žiūrėti...

JORANAS PERSONAS. O tu ar ką nors nužudei?

ERIKAS. Ne. Tiktai įdūriau Nilsui į ranką, bet ne nuo to jis mirė! Apskritai buvo klaida, ir verčiau to nebūtų atsitikę!

JORANAS PERSONAS. Bene gailiesi, kad liepei nužudyti banditus?

ERIKAS. O įkaitai! Pagalvok apie mano vaikus! Ir apie jaunųjų Sturių motiną! Apie karaliaus našlės brolį, Abrahamą, kuris nudurtas sykiu su jais! Šito ji niekada nedovanos! Ar tu čia gali kuo nors padėti, Joranai?

JORANAS PERSONAS. Ne, kadangi ničnieko nesuprantu! Argi nematai, kad įvykiai rutuliojasi, ir mes nieko negalim padaryti! Aš sėdžiu be žado, sustingęs, nė piršto nevalioju pakrutinti ir tik laukiu klausdamas: kas dabar bus?

ERIKAS. Ir nieko nebegali man patarti?

JORANAS PERSONAS. Nieko!

ERIKAS. Gerai. Tada eisiu ir susirasiu draugą, kurio nevalia išsižadėti!

JORANAS PERSONAS. Žinoma, turi galvoje Kariną?

ERIKAS. Taip!

JORANAS PERSONAS. Tada eik!

ERIKAS. Kas dabar bus?

JORANAS PERSONAS (*tebesėdi prie stalo ir barbena pirštais*). Jei kas žinotų!

KETVIRTAS VEIKSMAS

Kareivio Monso (Karinos tėvo) virtuvė. K a r e i v i s M o n s a s sėdi prie stalo. Kažkas beldžiasi į duris

KAREIVIS MONSAS. Prašom!

Įeina P ė d e r i s V e l a m s o n a s

Labas, Pėderi.

PĖDERIS VELAMSONAS. Kapralas, pone.

KAREIVIS MONSAS. Aha! Tikiuosi, jog garbingai užsitarnavai šį laipsnį.

PĖDERIS VELAMSONAS (*atsisėda*). Tikėsimės.

KAREIVIS MONSAS. Ką jūs ten padarėt Upsaloj?

PĖDERIS VELAMSONAS. Nužudėm išdavikus!

KAREIVIS MONSAS. Kaip liepia įstatymas ir teisingumas?

PĖDERIS VELAMSONAS. Kai išdavikams kertamos galvos, visada teisinga!

KAREIVIS MONSAS. Ir užteko įrodymų?

PĖDERIS VELAMSONAS. Aš turėjau pakankamai įrodymų, kadangi pats buvau liudytojas, ir nugalabijau juos karaliaus įsakymu.

KAREIVIS MONSAS. Kad praretėjo didikų, aš nieko prieš... Bet kodėl po to karalius išprotėjo?

PĖDERIS VELAMSONAS. Išprotėjo? Ėmė gailėtis, bet juk tai ne beprotybė!

KAREIVIS MONSAS. Paskui klaidžiojo po miškus, ar tiesa?

PĖDERIS VELAMSONAS. Jis nežinojo ką daryti iš sielvarto, kai buvo klasta pagrobti jo vaikai, tada naktį išėjo ieškoti – ir kvailai padarė – paklydo miške, teko nakvoti ant žemės lietui pliaupiant.

Žinoma, neturėjo ko valgyti, susirgo ir ėmė kliedėti nuo karščio! O ką daugiau?

KAREIVIS MONSAS. Ar šitas žmogus turi bent krislelį gero?

PĖDERIS VELAMSONAS. Paklausyk, Monsai! Tu jo nekenti, ir aš tą suprantu, bet karalius vis tiek gali būti žmogus. Štai pagalvok: riksdagas nuteisė hercogą Juhaną mirties bausme, o karalius Erikas jo pasigailėjo. Ir dabar visai paleido. Juk tai gražu, nors ir neišmintinga. Didikus, kurie ruošė prieš jį sąmokslą, jis įsikarščiavęs liepė nužudyti, o dabar jų palikuonis paprašė atleidimo ir išdalijo jiems didžiules sumas pinigų. Juk tai irgi gražu!

KAREIVIS MONSAS. Taip, bet žmogžudystė yra žmogžudystė!

PĖDERIS VELAMSONAS. Ką čia plepi? Jis perdūrė Nilsui ranką už įžūlumą, bet ne nuo to šis mirė...

KAREIVIS MONSAS. Taip, bet vis tiek...

PĖDERIS VELAMSONAS. Kaipgi vis tiek – ar nužudė, ar nenužudė? Tu esi mulkis, pasipūtėlis, užkietėjęs senas sukčius...

KAREIVIS MONSAS. Nerėkauk, kažkas vaikšto po langu ir klausosi...

PĖDERIS VELAMSONAS. Tegul sau klausosi!

KAREIVIS MONSAS. Ar karalius rado Kariną?

PĖDERIS VELAMSONAS. Nežinau! Bet tikriausiai ne!

KAREIVIS MONSAS. Kodėl ji nuo jo pabėgo?

PĖDERIS VELAMSONAS. Karaliaus našlė ją prigąsdino!

KAREIVIS MONSAS. Na ir šutvė!

PĖDERIS VELAMSONAS. Šutvė, bet tavo giminės!

KAREIVIS MONSAS. Taip, galėjo ir geresnių susirasti! Manai, kad man garbė šitaip išgarsintam? Atvirkščiai! Kiti žmonės gali nuslėpti savo gėdą, o maniškė styro ant pilies kuoro ir visa šalis ją mato!

PĖDERIS VELAMSONAS. Lauke tikrai kažkas vaikšto!

Abu nusigręžia į langą scenos gilumoje. Viena pusė langinės atvira. Šmėsteli išblyškęs kenčiantis Karinos, Monso dukters, veidas, bet tuoj dingsta

KAREIVIS MONSAS. Ir tu matei?

PĖDERIS VELAMSONAS. Mačiau! Ten Karina! Klausyk, Monsai, tu išpuikęs labiau už bet kokį didiką, ir tas tau nepritinka! Nors kartą būk žmogus!

KAREIVIS MONSAS. Paduok man lazdą antai iš kampo!

PĖDERIS VELAMSONAS. Užtvočiau aš tau lazda, jei nebūtum žilo plauko!

KAREIVIS MONSAS. Dink iš čia, kol nenulėkė galva!

PĖDERIS VELAMSONAS (*traukdamasis prie durų*). Mano? (*Išeina ir palieka duris atviras*)

KARINA, MONSO DUKTĖ (*tarpduryje*). Ar galima į vidų?

KAREIVIS MONSAS. Gal išalkai, kad pareini?

KARINA, MONSO DUKTĖ. Ne, bet aš nelaiminga.

KAREIVIS MONSAS. Atpildas už nuodėmę – mirtis!

KARINA, MONSO DUKTĖ. Žinau, bet prieš mirdama norėčiau pamatyti savo seseris ir brolius.

KAREIVIS MONSAS. Nepamatysi!

KARINA, MONSO DUKTĖ. Tai man bus didžiausia bausmė! Tėveli!

KAREIVIS MONSAS (*pasiima iš kampo lazdą ir vėl atsisėda*). Neik artyn, užmušiu!

KARINA, MONSO DUKTĖ. Užmiršk, kad aš buvau tavo duktė, o tik įsivaizduok, jog esu pavargėlė, klemšiojusi po miškus bei laukus, ir dabar jau nebepastoviu ant kojų. Ar galiu atsisėsti prie durų kaip valkata ar benamė?

KAREIVIS MONSAS. Kelk! Ir eik sau, vaikščiok, kol žemės užsidegs po tavo kojom...

KARINA, MONSO DUKTĖ (*eina artyn prie viryklės*). Gal vis dėlto leisi gurkštelti vandens iš kibiro...

KAREIVIS MONSAS. Neteršk kibiro ištvirkėlės lūpom. Jei nori gerti ir valgyti, drožk į kiaulių tvartą. Ten tavo vieta...

KARINA, MONSO DUKTĖ (*eina artyn prie kareivio Monso*). Mušk mane, bet leisk pasilikti. Gal aš ne blogesnė už kitus.

Kareivis Monsas užsimoja lazda

ERIKAS (*įeina*). Ką čia darai, kareivi?

KAREIVIS MONSAS. Žadėjau bausti savo dukterį!

ERIKAS. Per vėlai sugalvojai, dabar aš jos gynėjas, nes tu atstūmei nuo savęs savo vaiką.

Kareivis Monsas tyli

Jei būtum nors kiek mandagesnis, aš tiesiog paprašyčiau tavo dukters rankos. O dabar tik pakviesiu į vestuves.

Kareivis Monsas tyli

Tu laikai mane nusikaltusiu, ir aš prisipažįstu savo kaltę. Dabar ketinu pasitaisyti, bet ir tu man dovanok. Paduok Karinai ranką!

Kareivis Monsas vis tyli ir žiūri su panieka, nepasitikėdamas

Atrodo, nelaikai manęs... protingu. Nes, manydamas pats esąs protingas, neabejoji, kad manim dėtas nesielgtum šitaip. O yra taip, kaip sakau. Ir tu galėjai gauti blogesnį žentą negu aš.

Kareivis Monsas vis toks pat

Jis man neatsako! Ar kada nors karalius kentėjo tokį pažeminimą kaip šis?.. Argi nesupranti, jog aš be galo vertinu tavo dukterį, jei noriu ją išaukštinti ir padaryti karaliene, jog atvykau su vizitu pas tokį netašytą ir išpuikėlį žmogystą kaip tu! Ir tokį žiaurų! O dabar aš išeinu! Kad tik man netektų apgailestauti dėl šito poelgio, gana kilnaus poelgio, ir kaip tik todėl tu niekada jo nesuprasi! Eime, Karina!.. Eime! (*Išeina vesdamasis už rankos Kariną. Atsigręžia*) Aš atleidžiu tau, nes man pačiam reikia atleidimo! Iki šiol jaučiausi esąs blogiausias žmogus pasaulyje, o dabar manau, jog šiek tiek geresnis už tave!

Biblioteka pilies bokšte. Hercogas Juhanas sėdi už stalo palinkęs prie storos knygos. Kažkas beldžiasi

JUHANAS. Prašom!

Įeina Hercogas Karlas

Miegojai?

KARLAS. Galvojau visą naktį!
JUHANAS. Ir ką sugalvojai?
KARLAS. Jog ne bėda šaliai, kad išnaikinom kunigaikščius.
JUHANAS. Atrodo, visi tokios pat nuomonės!.. Bet šalies negali valdyti beprotis!
KARLAS. Čia mūsų silpniausia vieta... Tik ar jis beprotis?
JUHANAS. Be abejo!
KARLAS. Pala! Sąžinės graužatis, atgailavimas, nuolankumas tai ne beprotybė!
JUHANAS. Bet jo paskutiniai žygiai, apie kuriuos dar negirdėjai, tikra beprotybė! Tu nežinai, jog jisai, karalius, nuvyko pas kareivį Monsą, prisipažino kaltas, paprašė dukters rankos, pradėjo ruoštis vestuvėms ir jau pakvietė mane.Tikriausiai netrukus būsi pakviestas ir tu!
KARLAS (*susimąstęs vaikšto po kambarį*). Aišku, neišmintinga, bet tai ne beprotybė!
JUHANAS. Ne? Argi tu manai, kad Švedijos sostą tegul paveldės kareivio Monso vaikaičiai?
KARLAS. Ne, to aš nelabai norėčiau. Bet įvaikiai turbūt negalės tapti sosto paveldėtojais.
JUHANAS. Negalės? Joranas Personas, gudrus niekšas ir vienintelis prityręs valstybės veikėjas, išreikalaus iš riksdago ko tik panorės. Jis privertė riksdagą nuteisti mane mirti... jis sugebės palenkti riksdagą, kad įsūnytų mergvaikius ir padarytų juos teisėtais paveldėtojais.
KARLAS. Ar nebūtų galima jo atsikratyti?
JUHANAS. Pabandyk! Tikriau sakant, Joranas niekas be Eriko, vadinasi...
KARLAS. Šalin ir Eriką!.. Bet juk jis brolis...
JUHANAS. Ne, jis pats tvirtina nesąs mums brolis, kadangi mūsų ne ta pati motina!
KARLAS. Sakykim, mes drauge padarom valstybės perversmą...
JUHANAS. Po to riksdagas stotų mūsų pusėn...

KARLAS. Juhanai, kur tu išmokai tokių gudrybių?

JUHANAS. Iš savo priešų!

KARLAS. Prasta mokykla! Bet štai, sakysim, mudu padarom valstybės perversmą, ir kas po to?

JUHANAS. Pasidalinam sostą! Manau, Gustavo Vazos sėdynė buvo pakankamai plati, sutilpsim joje dviese.

KARLAS. Ar patvirtinsi šį susitarimą žodžiu ir rankos paspaudimu?

JUHANAS (*duoda ranką*). Žinoma!

KARLAS. Tikiu tavim, Juhanai, kadangi turi tai, ko trūksta Erikui – esi religingas!.. Užtat atsisakome dalyvauti vestuvėse ir keliaujam į Stokholmą!

JUHANAS. Ar ne geriau būtų, jei Erikas viltųsi, jog mes atvyksim į vestuves?

KARLAS. Tegul tai priklausys nuo aplinkybių. Juk mes nežinom, kaip jis pastūmės figūrą šachmatų lentoje. Užtat luktelkim, ką jis sugalvos.

JUHANAS. Tu kone gudresnis už mane! Žinai, bet aš bijau to pakvietimo. Jis vadina mus Folkungais, kadangi esame kilę iš Valdemarų. Tai atsiduoda Niučiopingo puota[27]...

KARLAS. Arba Hotunos išdavyste[28]!

JUHANAS. Dar labiau!

KARLAS. Taigi į darbą! Aš pasikliauju tavim, Juhanai, ir tu žinai kodėl!

JUHANAS. Gali pasikliauti!

* * *

Rūmų salė. Įeina Erikas ir Karina, Monso duktė, apsitaisę karalių rūbais

ERIKAS. Na, dabar tu mano žmona, visų motina ir didikų valdovė. Sveikinu tave, įžengusią į karalių pilį. Nelabai iškilmingos buvo mūsų karališkos jungtuvės, nes ceremonijoje nedalyvavo hercogai... bet, reikia manyti, atvyks į puotą...

KARINA, MONSO DUKTĖ. Erikai, nesigraužk dėl šito paskutinio pažeminimo. Geriau džiaukis sykiu su manim, kad mūsų vaikų tėvai – teisėta pora...

ERIKAS. Viskas mano gyvenime buvo purvina ir melaginga. Štai ir ši diena, kai nusivedžiau nuotaką prie Viešpaties altoriaus, virto mano pajuokos diena! Ir vaikus, tą Dievo palaimą, turėjom slėpti, kad tik pasaulis nesužinotų mūsų gėdos, nors vis tiek žino!

KARINA, MONSO DUKTĖ. Nebūk nedėkingas, Erikai! Atsimink tas šiurpias dienas ir naktis, kai drebėjai dėl savo vaikų likimo, kol šie buvo priešų įkaitai...

ERIKAS. Tavo tiesa, priešai kilnesni už mane, jie pasigailėjo mano vaikų, o aš nužudžiau didikus... Taip, taip, kiti doresni už mane, bet man sekasi geriau, negu esu vertas! Kur kas geriau!

KARINA, MONSO DUKTĖ. Turėtum jaustis laimingas, kad išvengei visų pavojų...

ERIKAS. Aš ir jaučiuosi laimingas... tačiau man neramu... ir liūdna, kad turėjau išprašyti Joraną Personą iš ceremonijos, nes tokia buvo hercogų sąlyga!

KARINA, MONSO DUKTĖ. Neliūdėk, o būk dėkingas...

ERIKAS. Aš dėkingas... nors iš tiesų nežinau už ką... Elgiausi teisingai ir vis dėlto turiu prašyti atleidimo!

KARINA, MONSO DUKTĖ. Erikai! Erikai!

NILSAS JULENŠERNA (*įeina*). Jūsų didenybe! Žmonės trokšta pamatyti jaunąją karalienę, pasveikinti krašto valdovę.

ERIKAS (*Karinai*). Ar sutinki?

KARINA, MONSO DUKTĖ. Gerai, jeigu tokia tradicija.

ERIKAS (*Nilsui Julenšernai*). Įleisk žmones!

Nilsas Julenšerna suleidžia žmones. Tarp jų matyti Kareivis Monsas, Jorano Persono motina, Agda ir Marija

KARINA, MONSO DUKTĖ (*Erikui*). Pasakyk nors vieną gerą žodį tėvui!

ERIKAS. Nežinau, bet tas žmogus išdidesnis už mane, ir gal nevertėtų dar labiau gadinti to, kas ir taip bloga.

KAREIVIS MONSAS (*Karinai*). Dabar, kai viskas gerai baigėsi, aš tau atleidžiu!

ERIKAS (*piktai*). Už ką gi jai atleidi?

KAREIVIS MONSAS. Pirma tikėjausi, kad fenrikas Maksas pasigailės puolusios... mat juodu buvo lyg susižadėję... ne, ne, kaip sakoma, nieko tarp jų nebuvo, aš turiu galvoj...

KARINA, MONSO DUKTĖ. Tėvai! Tėvai!

ERIKAS (*Kareiviui Monsui*). Ar tu girtas, ar tave velnias apsėdo? Viešpatie Dieve, tai bent vestuvės! Ir kokie svečiai! Ana matau Agdą iš „Žydrosios Balandės" viešnamio, buvusią Jakobo Israelio meilužę! Nuotakos draugė! O štai šitas stuobrys mano uošvis! Velniai rautų! Bet tiesa, aš turiu jausti dėkingumą, džiaugtis ir būti laimingas! Ir esu nežmoniškai laimingas. (*Nilsui Julenšernai*) Išvaryk lauk šituos valkatas ir liepk pavaišinti! Man regis, čia matau keletą svainių, kurios iki šiol nesiteikė sveikintis su manim, ir ne vieną svainį, kuris norėtų pasiskolinti pinigų! Vyk juos, Julenšerna!

Karina, Monso duktė verkdama išeina

(*Karinai įkandin*). Labai gražu!

Žmonės skirstosi iš salės

Jei galėčiau girdėti, ką šitie niekšai galvoja, turėčiau dingstį juos visus pakarti... išskyrus Jorano motiną, nors ir šiai reikėjo turėti proto pasilikti namie. Sūnus pasirodė esąs gudresnis ir nelindo čia...

Įeina Joranas Personas

O, štai ir jis! Vilką mini, vilkas čia, Joranai...

JORANAS PERSONAS. Tikiuosi, jog nepasivėlinau!

ERIKAS. Ką veikei?

JORANAS PERSONAS. Aiškinausi su riksdagu Upsaloje ir galiu pranešti naujienų!

ERIKAS. O Viešpatie!

JORANAS PERSONAS. Kai išvykai iš pilies, aš susiradau kaltinimo aktą su liudytojų parodymais. Po didelio vargo man pavyko sušaukti riksdagą, ir čia aš pasakiau kaltinamąją kalbą... trumpai tariant, baigėsi tuo, jog riksdagas pripažino didikus kaltais...

ERIKAS. Ne! O aš meldžiau atleisti, siuntinėjau aplinkraščius po visą šalį aiškindamas, kad nužudytieji buvo nekalti!

JORANAS PERSONAS (*susmunka į kėdę*). O Viešpatie Jėzau Kristau, dabar mes žuvę! Taip, Erikai, kur tik tu prikiši ranką, viskas apsiverčia aukštyn kojomis!

ERIKAS. Ar negali ką nors padaryti, Joranai?

JORANAS PERSONAS. Ne, nebeįstengsiu išnarplioti, ką pats pripainiojai! Ką tik aš pastatau, tu sugriauni, esi žmogus, gimęs nelaimei!

ERIKAS. Vadinasi, todėl ir hercogai neatvyko į puotą?

JORANAS PERSONAS. Galimas daiktas. Bet kažkas bus juos perspėjęs!

ERIKAS. Kas? Kas?

Joranas Personas tyli

Tu žinai! Sakyk!

JORANAS PERSONAS. Man nesmagu išduoti tą vardą!

ERIKAS. Vadinasi, Karina!

Joranas Personas tyli

Ji! Toji gatvės merga, apgavikė! O aš susisaisčiau su ja! Vadinasi, ji žinojo apie riksdago sprendimą, tik aš ne! Ir visa tai turiu ištverti!

Joranas Personas tyli

Štai ko susilaukiau už savo kilnumą! Už tai, kad pasigailėjau Juhano, už tai, kad gerinausi tų sukčių giminėms, kišau jiems didžiulius pinigus! O atpildas – dūris į širdį! Nuo tos vienintelės pasaulyje, kurią mylėjau ir kuria tikėjau! Surakintos rankos ir kojos, kilpa ant kaklo – su kuo man grumtis?

JORANAS PERSONAS. Su šėtonu!

ERIKAS. Žinoma! Kad tik atvyktų karaliaus našlė! Tada ir didikai pasirodys! Puotoje! Tik pagalvok, koks siaubas ištiks Anglijos Elžbietą, kai sužinos apie mano vestuves! Su kareivio dukra! Tai man užvis skaudžiausia! Net apsakyt sunku! – Cha cha! Švedijos karalius kelia vestuves su pasileidėle, Vaza tuokiasi su Monso dukteria... buvusia kareivio sugulove! Rodos, tu jį nuskandinai! Ačiū tau už tai! Žinoma, jaučiausi kaltas ir turėjau tris dienas ir tris naktis prašyti Kariną atleidimo... aš amžinai prašysiu atleidimo už kitų padarytas suktybes... Kaip gaila, kad hercogai neatėjo. Būčiau padėjęs parako po jų kėdėmis ir pats jį uždegęs!

Įeina Nilsas Julenšerna

Sakyk greičiau!

Nilsas Julenšerna tyli

Dar kas neatvyks! Karaliaus našlė prašo atleisti!

NILSAS JULENŠERNA (*rodo pluoštą atvirų vokų*). Taip. Ir visi didikai prašo atleisti!

ERIKAS. O! Aš, karalius, darau sukčiams garbę ir kviečiu į savo vestuvių puotą, bet jie neatvyksta! Julenšerna! Tegul trimituoja vaišėms! Sušauk visus valkatas ir liepk sėsti prie stalo! Visus! Lai mano netikras brangakmenis bus įpakuotas pagal savo vertę! Ragink iš gatvių ir aikščių, tempkit elgetas iš griovių ir kekšes iš smuklių!

NILSAS JULENŠERNA. Bene rimtai?

ERIKAS. Gal juokauji, šunie! (*Priėjęs atlapoja duris scenos gilumoje, duoda ženklą, pasigirsta fanfaros, į sceną nešami padengti stalai. Paskui eina prie durų kairėje ir moja žmonėms rinktis į vidų, šie atrodo įkaušę, nedrąsūs*) Prie stalo, niekšai! Prašom! Neapsimeskit drovūs! Nuotakos nelauksim, ji ką tik nulipo žemyn! Sėskit, šunys! Jei neklausysit, išgalabysiu visus!

Nauji žmonės ir tie, kurie jau buvo pasirodę, be Jorano Persono motinos, sėdasi prie stalų. Joranas Personas tebesėdi ant kėdės ir su panieka žiūri į visa, kas dedasi. Nilsas Julenšerna padeda maršalkos lazdą ir išeina

Aha, tu jau sotus, rajūne. Čia tau per prasta sykiu su jais? Pažvelk į karaliaus uošvį, kaip jis kiša pirštus į burną. (*Paima skeptrą, sulaužo ir meta Julenšernai įkandin*) Eik po velnių!

NILSAS JULENŠERNA. Išeina jūsų paskutinis ir vienintelis draugas! (*Išeina*)

ERIKAS (*Joranui Personui*). Be galo maloniai skamba! Ir aš dar kaip mažas vaikas ar koks asilas tuojau skubu patikėti bet kokiu niekšu, jeigu šis kalba gražius žodžius! Vis dėlto... (*sėdasi šalia Jorano Persono*) Julenšerna buvo ne iš geriausių, bet ir ne iš blogiausių. Pramintas ponu „Šen ir ten". Ir teisingas, ir neteisingas. Drąsus kaip niekas ir nežmoniškai bailus. Ištikimas kaip šuo ir klastingas kaip katė...

JORANAS PERSONAS. Žodžiu sakant, žmogus!

Renkasi dar žmonių

ERIKAS (*svečiams*). Prašom, gerieji žmonės, į vestuvių puotą! Sėskit prie stalų! Valgykit, gerkit ir linksminkitės, nes rytoj mirsit! (*Joranui*) Keista, bet man visad labiau patiko prastuomenė! Kaip kažin ką, man su jais labai gera! O pažiūrėk į tarnus, kaip jie raukia nosį... cha cha!

JORANAS PERSONAS. Argi tu tikrai manai, jog prastuomenė prastesnė už aukštuomenę? Žinai, tokio neraliuoto žmogaus kaip Svantė Sturė, kai lankėsi mano namuose, aš nesu matęs nei patvory, nei kokioj smuklėj.

ERIKAS. Ir ką jis sakė?

JORANAS PERSONAS. Man gėda pakartoti tuos keiksmažodžius, kuriais jis burnojo mano motinai ir vaikui girdint... Žinoma, peilio į burną jis nekaišiojo, bet tai vienintelis jo nuopelnas!

ERIKAS (*tarnams, kurie nenorom vaišina svečius*). Būkit mandagūs svečiams, jei ne, liepsiu kailį nudirti! (*Joranui Personui*) Apie ką galvoji?

JORANAS PERSONAS. Apie tavo likimą... ir apie savo likimą! Bet aš jau nieko nebesuprantu. Vis dėlto manau, kad mūsų dienos ei-

na į pabaigą. Oras labai tvankus, ir užtat aidas iš toli atsklinda! Viena ausim girdžiu arklių kanopas dundant, kita būgnų tratėjimą, kaip varant į bausmės vietą. Ar seniai matei mano motiną?

ERIKAS. Ji ką tik buvo čia pasižiūrėti nuotakos!

JORANAS PERSONAS. Nežinau kodėl, bet pasiilgstu senutės. Turbūt daugiausia apie pinigus kalbėjo, ir teisingai darė...

ERIKAS. Joranai, tu gal nelabai supykai, kad prašiau neateiti į vestuves... juk dėl tų hercogų...

JORANAS PERSONAS. Manai, kad nesuprantu? Manai, kad aš toks smulkmeniškas? Tačiau vieno dalyko norėčiau tave paprašyti!

ERIKAS. Sakyk!

JORANAS PERSONAS. Nemanyk, kad turėjau kokių ryšių su Agda, buvusia Jakobo Israelio sugyventine, nes tai netiesa. Priglobiau ją tik todėl, kad man taip užėjo... iš kilnumo, kurio kiekvienas kartais turime!

ERIKAS. Vis dėlto tu geras žmogus, Joranai...

JORANAS PERSONAS. Užsičiaupk! Et, atleisk. Nepakenčiu, kai kas apie mane gerai kalba. Rodos, jog netiesą sako arba ne mane turi galvoje! Žodžiu sakant, pasijuntu įžeistas.

ERIKAS. Gerai, gerai, gerai...

JORANAS PERSONAS. Ar žinai, ką reiškia, kad nėra hercogų?

ERIKAS. Kad jie kiaulės!

JORANAS PERSONAS. Kad mes pasmerkti mirti! Man tas aišku kaip dieną!

ERIKAS. Mirti? Taip, žinoma! Tavo teisybė! Ar žinai, kokią padariau didžiausią klaidą?

JORANAS PERSONAS. Ne, aš ničnieko nebežinau, nieko nesuprantu, ir užtat man galas. Kažkada tikėjau esąs išmintingas valstybės vyras, maniau turįs tikslą: ginti tavo karūną, paveldėtą iš didžiojo tėvo ir gautą iš tautos – ne iš didikų, – suteiktą Dievo malonės! Bet, atrodo, klydau.

ERIKAS. Joranai, ar nesi pastebėjęs, jog kai kurių dalykų mes nesuprantam ir ne mums juos suprasti?

JORANAS PERSONAS. Taip! Bet ar tau nėra tekę, ir gana dažnai, jaustis, jog esi geresnis už kitus?

ERIKAS. Taip! O tau?

JORANAS PERSONAS. Man visada atrodė, jog elgiuosi teisingai...

ERIKAS. Man taip pat. Ir, ko gero, kitiems. O kas tada buvo neteisus?

JORANAS PERSONAS. Taigi, pasakyk, kas! Kaip maža mes žinom!

Pauzė

ERIKAS. Joranai, ar nenueitum pakviesti Karinos?

JORANAS PERSONAS. Gerai, jei tu jai dovanoji!

ERIKAS. Už ką? A, kad ji perspėjo hercogus? Negražiai padarė, bet gal bijojo, kad vaikams nekristų nuodėmė už kraujo praliejimą! O ir man taip pat!

JORANAS PERSONAS. Ji iš anksto įsivaizdavo visus tavo prakeiksmus, nes pažįsta savo Eriką! Atleisk jai!

ERIKAS. Širdyje aš jau atleidau! Bet štai pažiūrėk! Jie jau kone sotūs, linksmi, šnekučiuojasi... Joranai, ar tau neatrodo, kad gyvenime dažniau tenka juoktis negu verkti?

JORANAS PERSONAS. Kažin ar tai ne tas pat! Man viskas nesąmonė, bet galimas daiktas, jog čia slypi šiokia tokia prasmė! Ar tau liūdna, Erikai?

ERIKAS. Taip. Vėl grįžta nerimas! Bet kas mane jaudina? Kas toks? Eime drauge, aš noriu matyti Kariną ir vaikus! Ar tu negalėtum paaiškinti: juk aš žinau, kad ji neką geresnė už mane, bet šalia jos jaučiuosi ramesnis, ne taip ima pyktis!

JORANAS PERSONAS. Nežinau, kaip paaiškinti...

ERIKAS. Kartais man atrodo, kad aš jos kūdikis, o kartais, kad ji mano!..

Pauzė

JORANAS PERSONAS (*suklūsta*). Tsss! Girdžiu, kaip kažkas sėlina laiptuose ir prieškambariuose. Lenda vogčiomis pro duris ir... varsto langus...

ERIKAS. Ir tu girdi?

Įeina Nilsas Julenšerna

Žiūrėkit! Nilsas Joransonas, pramintas „Šen ir ten“, o iš tiesų Julenšerna! Cha cha!

NILSAS JULENŠERNA. Jūsų didenybe! Pilies įgula ir sargybiniai papirkti! Hercogai, ko gero, arčiau, negu įsivaizduojam!

ERIKAS. Tai eik pas juos!

NILSAS JULENŠERNA. Nesu toks menkysta!

ERIKAS. Kuo gali pagrįsti savo įtarinėjimus?

NILSAS JULENŠERNA (*rodo sidabrinę monetą*). Šitais Judo sidabriniais, kurie dalinami visiems pilyje. Juos jau praminė „Kraujo skatikais“, jie nukalti iš to sidabro, kurį jūsų didenybė išdalinot kaip pašalpą Sturių ir kitų didikų giminėms!

ERIKAS. (*Joranui Personui*). Ar tu gali ką nors paaiškinti? Išdavikai nuteisti. Aš moku pašalpą už padarytą skriaudą, o už tą pašalpą perkama mano galva... ir tavo! Argi pasaulis ne pamišęs? Palydėk mane pas Kariną!

JORANAS PERSONAS. Aš lydėsiu tave visada ir visur, kur tik norėsi!

ERIKAS (*Nilsui Julenšernai*). Eik, Julenšerna, ir saugok savo gyvybę! Ačiū už tai, ką padarei man gera, o visa kita... išbraukim! Tegul žmonės linksminasi iki galo! Juk tai vaikai, nereikia jų erzinti!

NILSAS JULENŠERNA (*puola ant kelių priešais Eriką*). Dieve, saugok ir pasigailėk gerojo karaliaus, tautos bičiulio Eriko, ūkininkų karaliaus!

ERIKAS. Argi mane taip vadina? Bene kas nors mini mane gražiuoju?

NILSAS JULENŠERNA. Taip, ir žemdirbys, žiūrėdamas į kirvį ant šventojo Eriko lazdos, sako: „Dieve, saugok karalių Eriką!“

ERIKAS. Nutilk, kvaily ir šventvagi, mes nebetikim dievais.

JORANAS PERSONAS. Ir velniais taip pat!

Joranas Personas su Eriku išeina į dešinę, o Nilsas Julenšerna į kairę

Pauzė

KAREIVIS MONSAS (*visiškai blaivus, bet nedrąsiai; pakelia taurę*). Gerieji žmonės, vaišinkitės... valgykit... valgykit...

MARIJA (*garsiai ir aiškiai*). Mama, aš noriu sisiuko...

AGDA. Nutilk, mano angele!

KAREIVIS MONSAS. Žinoma, aš čia ne šeimininkas... ir iš tikrųjų keistas šitas pok... poky... pokylis! Kai kas gal norėtų matyti ir jaunikį su nuotaka prie stalo...

MARIJA. Mama, aš noriu sisiuko!

KAREIVIS MONSAS. Palūkėk, vaikeli, ir negerk tiek daug vyno...

MARIJA. Mama, aš noriu sisiuko!

KAREIVIS MONSAS. Išvesk vaiką, velniai rautų...

AGDA (*atsistoja su Marija*). Einam, mano angele!..

PIRMAS VYRIŠKAS BALSAS. Po kipšais, gal mes čia ne namie! Tarne! Duokš dar žąsies...

PIRMAS MOTERIŠKAS BALSAS. Aš pirma paprašiau!

ANTRAS VYRIŠKAS BALSAS. Atnešk lašišos! Ei!

PIRMAS TARNAS. Ar žinai, kur tavo vieta?

ANTRAS VYRIŠKAS BALSAS. Nepiepsėk, aš tarp s a v ų ! Ir valgiai mūsų, girdi, mes už juos užmokėjom!

ANTRAS MOTERIŠKAS BALSAS. Monsai, mažuli, atsileisk diržą.

KAREIVIS MONSAS. Kas čia dabar insi... insinuoja mane? Ar manai, kad per daug ryju?

ANTRAS MOTERIŠKAS BALSAS. Ne, juk aš sakiau mažuliui Monsui!

TREČIAS VYRIŠKAS BALSAS. Tarne! Kur trimitai! Trimitų!

KAREIVIS MONSAS. Cit! Be trimitų!

TREČIAS VYRIŠKAS BALSAS. Aš kaip tik galvoju, kur didieji ponai vaišinasi? Gal mes jiems per prasti?

PIRMAS VYRIŠKAS BALSAS. Karalius? Juk jis pamišęs!

ANTRAS MOTERIŠKAS BALSAS. Aišku, pamišęs, kitaip bene sėdėtume čia!

KAREIVIS MONSAS. Prašy... (*Erzelynė*) Prašyč... leiskit man pasakyti vieną žodį. Vieną žodį! Jūs čia nesėdėtumėt, jei karalius būtų

nevisprotis. Jis savotiškas ir keistokas... bet dabar pasirodė esąs geresnis už tuos, kurie nenori padėti nelaimingai mergaitei... Ir ši puota, į kurią pakvietė mus, vargšus... taip, nes mes vargšai... tai rodo, kad jis neniekina jaunosios... prastos kilmės, štai ką pasakysiu!

Iš visų pusių pasigirsta trimito signalai

Gerieji žmonės, šitie signalai, kaip mes, kariškiai, vadinam, reiškia, jog pietūs arba vaišės baigtos! Užtat padėkokim Dievui už tai, ką valgėm!

PERSONO MOTINA (*įeina*). Kas čia per puota?

KAREIVIS MONSAS. Taip, senoji Person, kitąsyk gyveno karalius, kuris sumanė kelti vestuves ir išsiuntė tarnus šaukti svečių, kurie buvo pakviesti, bet nepanoro ateiti. Tada jis tarė savo tarnams: eikit į gatves ir, ką tik pamatysit, kvieskit į vestuvių puotą. Ir tarnai išėjo ir surinko visus, kiek tik rado, ir blogus, ir gerus, ir visi stalai buvo nusėsti!

PERSONO MOTINA. Kur Joranas, mano sūnus?

KAREIVIS MONSAS. Pas karalių!

PERSONO MOTINA (*rodo pirštu į dešinę*). Ten?

KAREIVIS MONSAS. Ten!

Persono motina išeina į dešinę

Gerieji žmonės! Kai karalius įeis, visi drauge su manim sušukim: Tegyvuoja karalius Erikas Keturioliktasis, valio! Supratot? Valio! Va-lio!

VISI. Valio!

PĖDERIS VELAMSONAS (*įpuola*). Ar čia karalius?

KAREIVIS MONSAS. Ne! Kas atsitiko?

PĖDERIS VELAMSONAS. Pilis apsupta. O hercogai gretimam kambaryje!

KAREIVIS MONSAS (*atsistoja*). Viešpatie Dieve, kas dabar mums bus?

Visi sukyla nuo stalo

PĖDERIS VELAMSONAS. Jums? Kas bus man? Nulėks galva, štai kas!
KAREIVIS MONSAS. Užvis nepastoviausia yra laimė, ir kai tau jau nieko netrūksta, nelaimė tyko už durų! Ką dabar sakyti? Ir ką veikti?
PĖDERIS VELAMSONAS (*paima taurę ir išgeria*). Kad nors nekankintų. Bet hercogas velnias!
PERSONO MOTINA (*įbėga*). Jėzau Kristau, karalius suimtas! Ir Joranas, mano sūnus, mano sūnus!
KAREIVIS MONSAS. Ir Karina, mano duktė! Mano duktė!
PERSONO MOTINA. Šauk dabar, šauk! Neis ji su tavim...
KAREIVIS MONSAS. Neis?
PERSONO MOTINA. Ne, ji jau ten, kur jos vyras!
KAREIVIS MONSAS. Jie bepročiai, abu!

Atsiveria durys scenos gilumoje, pasirodo Nilsas Julenšerna

NILSAS JULENŠERNA. Karalius ateina!

Visi traukiasi į šonus

KAREIVIS MONSAS. Juk karalius suimtas!
NILSAS JULENŠERNA. Anas, taip! Bet ne šis! Saugokitės, žmonės, nes galvas padėsit!

Įeina su palyda Hercogas Juhanas ir Hercogas Karlas

Karalius Juhanas Tretysis, valio!
VISI. Tegyvuoja Juhanas Tretysis!
HERCOGAS JUHANAS. Ačiū! (*Nilsui Julenšernai*) Kas čia per knibždėlynas?
NILSAS JULENŠERNA. Karaliaus Eriko dvariškiai!
HERCOGAS JUHANAS (*hercogui Karlui*). Aš truputį neprimatau, bet, regis, keisti dvariškiai. Kažkokie driskiai?
HERCOGAS KARLAS. Mūsų brolis nemėgo kunigaikščių, o paprastus žmonelius mylėjo...
HERCOGAS JUHANAS. Taip, tai buvo jo silpnybė...

HERCOGAS KARLAS (*Juhanui, pusbalsiu*). Arba jo stiprybė! O tavo – nesilaikyti pažado!
HERCOGAS JUHANAS. Kokio pažado?
HERCOGAS KARLAS. Argi mes nesidalinsim sostu?
HERCOGAS JUHANAS. Nesu apie tai girdėjęs!
HERCOGAS KARLAS. Tu tikras niekšas!
HERCOGAS JUHANAS. Saugokis! Kambarių Gripsholme užtektinai...
HERCOGAS KARLAS. Tu juos pažįsti!
HERCOGAS JUHANAS (*savo palydai*). Tarpusavio vaidai pasibaigė. Vėl ramu ir į ateitį galim žiūrėti su viltim, gal bus taika...

Hercogas Karlas duoda ženklą savo palydai ir išeina

Kur eini, broli?
HERCOGAS KARLAS. Savu keliu, nes mūsiškiai skiriasi!
NILSAS JULENŠERNA. O Viešpatie, vėl prasideda!
HERCOGAS JUHANAS. Rodos, visas pasaulis išprotėjo!
HERCOGAS KARLAS. Taip manė ir Erikas! Kas gali žinoti...
MARIJA. Mama, ar tuoj baigsis?
HERCOGAS KARLAS (*šypsodamasis*). Ne, vaikeli, grumtynės gyvenime niekada nesibaigia!

ŠMĖKLŲ SONATA

Opus 3

August Strindberg

SAMLADE SKRIFTER

Stockholm, Albert Bonniers Förlag, 1921

VEIKĖJAI

SENIS, direktorius Humelis
STUDENTAS, Arkenholcas
PIENININKĖ (vizija)
DURININKĖ
DURININKAS
NUMIRĖLIS, konsulas
JUODAI APSITAISIUSI MOTERIS, Numirėlio ir vartininkės duktė
PULKININKAS
MUMIJA, Pulkininko žmona
JO DUKTĖ, Senio duktė
PRAKILNUSIS PONAS, pavarde baronas Svanskorgas, susižadėjęs su vartininkės dukterimi
JUHANSONAS, Humelio tarnas
BENGTSONAS, Pulkininko tarnas
SUŽADĖTINĖ, buvusi Humelio sužadėtinė, žilagalvė senė

Modernaus namo pirmasis ir antrasis aukštai, bet namas matomas tik iš kampo; pirmajame aukšte apskrita svetainė, antrajame – balkonas ir vėliavos kotas.

Pakilus užuolaidoms pro atvirą svetainės langą matyti marmurinė jaunos moters statula, apsupta palmių, skaisčiai nušviesta saulės. Kairėje ant palangės – vazonai jacintų (žydrų, baltų, raudonų).

Ant balkono turėklų užmesta šilkinė žydra antklodė ir du balti priegalviai. Langas iš kairės uždengtas balta paklode. Giedras sekmadienio rytas.

Priešais namą priekiniame plane stovi žalias suolas.

Dešinėje priekiniame plane fontanas; kairėje – skelbimų stulpas.

Kairėje antrame plane – paradinės durys, pro jas matyti balto marmuro laiptai, raudonmedžio turėklai, puošti bronza; abipus durų ant šaligatvio stovi puodai su lauro medžiais.

Apskritos svetainės šonas ribojasi su skersgatviu scenos gilumoje.

Į kairę nuo durų pirmajame aukšte langas su veidrodžiu-reflektorium.

Uždangai kylant girdėti skambinant kelių bažnyčių varpus.

Paradinės durys atviros; ant laiptų nejudėdama stovi juodai apsirengusi moteris.

Durininkė šluoja prieangį; paskui trina varines durų dalis; laisto laurus.

Prie skelbimų stulpo vežimėlyje sėdi Senis ir skaito laikraštį; jis žilaplaukis, su barzda ir akiniais.

Pro kampą įeina Pienininkė su vieline pintine, prikrauta butelių; ji apsitaisiusi vasariškai, rudais bateliais, juodomis kojinėmis ir balta berete; nusiima beretę ir pasikabina ant fontano; nusišluosto nuo

kaktos prakaitą; atsigeria iš kaušo; nusiplauna rankas; žiūrėdama į vandenį susitvarko plaukus.

Kažkur suūkčioja garlaivis, protarpiais tylą sutrikdo vargonų bosai iš gretimos bažnyčios.

Po trumpos pauzės, kai mergina baigia savo tualetą, iš kairės įeina Studentas, neišsimiegojęs, nesiskutęs. Žengia tiesiai prie fontano

Pauzė

STUDENTAS. Gal galėčiau pasiskolinti kaušą?

Mergina traukia kaušą į save

Ar tuoj baigsi?

Mergina žiūri į jį pasibaisėjusi

SENIS (*pats sau*). Su kuo jis kalba? Aš nieko nematau! Bene pakvaišęs? (*Tebežiūri į jį be galo stebėdamasis*)

STUDENTAS. Ko tu žiūri? Argi aš toks baisus? Tiesa, nemigęs šią nakt, ir tikriausiai manai, jog kažkur lėbavau...

Mergina vis taip pat

Gėriau punšą, ar ne? Nejaugi atsiduodu punšu?

Mergina vis taip pat

Aš nesiskutęs, žinau... Mergele, duok man lašą vandens, aš to vertas! (*Pauzė*) Ką gi! Tada teks aiškinti, jog visą naktį tvarsčiau sužeistuosius ir slaugiau ligonius, iš tikrųjų buvau ten, kur vakar vakare nugriuvo namas... dabar žinai.

Mergina paskalauja kaušą ir duoda jam atsigerti

Ačiū!

Mergina nekrusteli

STUDENTAS (*iš lėto*). Ar nepadarytum man didelės paslaugos? (*Pauzė*) Supranti, man peršti akis, kaip matai, o rankomis čiupinėjau sužeistuosius ir lavonus; užtat pavojinga liesti akis... Gal paimtum

mano švarią nosinę ir, suvilgiusi tyru vandeniu, nuplautum akis? Gerai? Ar pabūsi gailestingąja samariete?

Mergina dvejoja, bet padaro kaip prašoma

Ačiū, drauguže! (Išsitraukia piniginę)

Mergina atstumia jį

Dovanokit, nepagalvojau, esu visiškai susnūdęs...

SENIS (*Studentui*). Atsiprašau, kad užkalbinsiu, bet girdėjau, kad vakar vakare buvot nelaimės vietoje... Kaip tik štai skaitau laikraštyje...

STUDENTAS. Argi jau parašyta?

SENIS. Taip, viskas; netgi nuotrauka yra, tik apgailestaujama, kad nesužinota drąsiojo studento pavardė...

STUDENTAS (*žiūri į laikraštį*). Šit kaip? Juk čia aš! Tikrai!

SENIS. O su kuo jūs ką tik kalbėjot?

STUDENTAS. Argi nematėt?

Pauzė

SENIS. Ar nebūtų įžūlu... sužinoti... jūsų garbingą pavardę?

STUDENTAS. O kam to reikia? Nemėgstu viešumo... po pagyrų prasideda ir kaltinimai... dabar žmonės ypač linkę menkinti... be to, aš netrokštu jokio atlygio...

SENIS. Matyt, pasiturintis?

STUDENTAS. Visai ne... atvirkščiai! Esu didžiausias skurdžius.

SENIS. Klausykit... man regis, esu girdėjęs šį balsą... jaunystėje turėjau draugą, kuris niekaip neištardavo žodžio „langas“, o sakydavo „liangas“, ir niekad nesutikau kito šitaip tariančio žmogaus, tik jį; o antrasis esate jūs... gal jūs urmininko Arkenholco giminaitis?

STUDENTAS. Tai mano tėvas.

SENIS. Nuostabūs likimo keliai... mačiau jus, kai dar buvote mažas, labai sunkiomis aplinkybėmis...

STUDENTAS. Taip, šnekama, jog gimiau, kai tėvas subankrutavo...

SENIS. Visiška tiesa!

STUDENTAS. Gal malonėtumėt pasakyti savo pavardę?
SENIS. Aš esu direktorius Humelis...
STUDENTAS. Šit kaip?.. Prisimenu...
SENIS. Ar dažnai girdėdavot namuose minint mano pavardę?
STUDENTAS. Dažnai!
SENIS. Ir, ko gero, su pagieža?

Studentas tyli

Taip, kurgi! Tikriausiai kalbėjo, kad aš nuskurdinau jūsų tėvą? Visi, kas tik subankrutuoja, darydami kvailas machinacijas, sakosi esą sužlugdyti tų, kurių nepasisekė apmulkinti. (*Pauzė*) O iš tikrųjų jūsų tėvas pasiglemžė iš manęs septyniolika tūkstančių kronų, visą mano turtą tuo metu.
STUDENTAS. Įdomu, kaip tą pačią istoriją galima pasakoti dvejaip ir visai skirtingai.
SENIS. Turbūt nemanot, jog kalbu netiesą.
STUDENTAS. O ką aš turiu manyti? Tėvas nemelavo.
SENIS. Žinoma, tėvas niekada nemeluoja... bet aš irgi tėvas, vadinasi...
STUDENTAS. Ką turit galvoje?
SENIS. Aš išgelbėjau jūsų tėvą iš bėdos, o jis, užuot padėkojęs, ėmė nuožmiausiai manęs nekęsti... ir namiškius išmokė mane keikti.
STUDENTAS. Gal jūs privertėt jį tapti nedėkingu, apnuodiję pagalbą nereikalingu pažeminimu.
SENIS. Kiekviena pagalba yra pažeminimas, ponuli.
STUDENTAS. Ko jūs norit iš manęs?
SENIS. Pinigų nereikalauju; bet jei sutiksit padaryti keletą smulkių paslaugų, būsit atsilyginęs. Matote, aš luošas, kai kas sako, jog pats esu kaltas, kiti kaltina mano tėvus, o aš manyčiau, jog tai gyvenimo klastos, nes, išvengęs vienų žabangų, patenki tiesiai į kitas. Taigi negaliu bėgioti laiptais, skambinti durų varpeliu, užtat sakau – padėkit man!
STUDENTAS. Ką galėčiau padaryti?
SENIS. Pirmiausia pastumkit mano vežimėlį, kad galėčiau perskaityti skelbimus; noriu pažiūrėti, kas šįvakar vaidinama.

STUDENTAS (*pastumia vežimėlį*). Ar jūs neturit tarno?
SENIS. Turiu, bet nuėjo su reikalais... tuoj grįš... Ar tamsta medikas?
STUDENTAS. Ne, studijuoju kalbas, bet dar nežinau, kas būsiu...
SENIS. Cha cha! O matematika sekasi?
STUDENTAS. Pusėtinai.
SENIS. Tada puiku! Gal norėtumėt gauti tarnybą?
STUDENTAS. Žinoma, kodėl ne?
SENIS. Gerai! (*Skaito skelbimus*) Rytą „Valkirija"... Taigi pulkininkas su dukteria bus ten, o kadangi jis visada sėdi iš krašto šeštoj eilėj, jus pasodinsiu šalia... Gal nueitumėt į telefono būdelę ir užsakytumėt bilietą šeštoj eilėj, aštuoniasdešimt antroj vietoj?
STUDENTAS. Ir aš dieną turėsiu eiti į operą?
SENIS. Taip. Klausykit manęs, ir jus lydės sėkmė. Noriu, kad būtumėt laimingas, turtingas ir garbus; jūsų vakarykštis debiutas – narsiojo riterio vaidmuo jau šįryt išgarsins jus, ir jūsų vardas bus daug ko vertas.
STUDENTAS (*eina prie telefono būdelės*). Įdomus nuotykis...
SENIS. Ar jūs sportininkas?
STUDENTAS. Taip, mano nelaimei.
SENIS. Bet ji pavirs laime! Skambinkit! (*Skaito laikraštį*)

Juodai apsitaisiusi moteris nužengia ant šaligatvio ir kalbasi su Durininke; Senis klausosi, bet publika nieko negirdi. Įeina Studentas

Užsakėt?
STUDENTAS. Taip.
SENIS. Ar matot štai šitą namą?
STUDENTAS. Seniai atkreipiau dėmesį... vakar ėjau pro šalį, kai saulė spindėjo languose, ir įsivaizdavau, kaip ten gražu ir prašmatnu, ir tariau savo bičiuliui: „O, kad turėčiau butą, penktam aukšte, jauną dailią žmoną, du mielus vaikučius ir dvidešimt tūkstančių kronų pajamų..."
SENIS. Taip ir pasakėt? Taip ir pasakėt? Klausykit! Man irgi patinka šis namas...
STUDENTAS. Domitės namais?

SENIS. Hmm, ko gero! Bet ne taip, kaip manot...

STUDENTAS. Ar pažįstat jo gyventojus?

SENIS. Visus. Sulaukęs mano amžiaus pažįsti kiekvieną žmogų, jo tėvus ir protėvius ir savaip esi su jais susigiminiavęs... man jau suėjo aštuoniasdešimt, o manęs tikrai niekas nepažįsta... aš domiuosi žmonių likimais...

Apskritojoje svetainėje atitraukiamos užuolaidos; pasirodo Pulkininkas civiliais drabužiais; pažiūrėjęs į termometrą, eina tolyn į kambarį ir sustoja priešais marmuro statulą

Štai tas pulkininkas, šalia kurio šiandien sėdėsit...

STUDENTAS. Ar tai pulkininkas? Nieko nesuprantu, bet tartum pasaka...

SENIS. Visas mano gyvenimas tartum pasaka, ponuli; bet nors pasakos įvairios, visos tarp savęs susijusios, ir pagrindinis motyvas kartojasi.

STUDENTAS. O kieno ten statula?

SENIS. Aišku, jo žmonos...

STUDENTAS. Ar ji buvo tokia daili?

SENIS. Hmm! Taip!

STUDENTAS. Sakykit viską!

SENIS. Neturim teisės smerkti žmogaus, mielas vaike! Ir jei papasakosiu, kad ji pametė jį, kad jis mušė ją, kad ji vėl sugrįžo, antrą kartą už jo ištekėjo ir dabar sėdi ten kaip mumija, dievinanti savo pačios statulą, pamanysit, jog aš iškvaišęs.

STUDENTAS. Nieko nesuprantu!

SENIS. Aš manau! O antai langas su jacintais. Ten gyvena jo duktė... išjojusi pajodinėti, bet tuoj sugrįš...

STUDENTAS. O kas ta juodoji moteris, kur kalbasi su durininke?

SENIS. Et, čia viskas labai painu ir susiję su numirėliu ten aukštai, kur matyti balta paklodė...

STUDENTAS. Ir kas toks jisai buvo?

SENIS. Žmogus kaip ir mes visi, bet akivaizdžiausia buvo jo tuštybė... Jei būtumėt laimės kūdikis, netrukus pamatytumėt jį išeinant

pro duris pasigėrėti pusiau nuleista konsulato vėliava – mat jis buvo konsulas, mėgo karūnas, liūtus, kokardas ir įvairiaspalvius kaspinus.

STUDENTAS. Jūs kalbėjot apie laimės kūdikį, žmonės sako, aš toks ir gimęs...

SENIS. Šit kaip! Argi?.. Galimas daiktas... aš tą sprendžiau iš jūsų akių spalvos... ir jūs tikriausiai matot tą, ko kiti nemato, ar pastebėjot?

STUDENTAS. Nežinau, ką kiti mato, bet kartais... et, nekalbėkim apie tai!

SENIS. Buvau kone tikras! Bet man jūs galit pasakoti... nes aš suprantu tokius dalykus...

STUDENTAS. Pavyzdžiui, vakar... mane traukė į tą nuošalią gatvę, kur paskui nugriuvo namas... nuėjau ten ir sustojau priešais pastatą, kurio niekad nebuvau regėjęs... Tada pastebėjau plyšį sienoje, išgirdau, kaip brakštelėjo perdengimai, puoliau pirmyn ir čiupau vaiką, einantį palei sieną... Ir namas tuoj pat subyrėjo... aš likau gyvas, bet glėbyje, kur, rodės, laikiau vaiką, nieko neturėjau...

SENIS. Taigi, taigi... Taip ir maniau. Paaiškinkit man štai ką: kodėl jūs čia ką tik skėtriojot rankomis prie fontano? Ir kodėl kalbėjot pats su savimi?

STUDENTAS. Argi nematėt pienininkės, kurią kalbinau?

SENIS (*pasibaisėjęs*). Pienininkės?

STUDENTAS. Taip, tos, kur man davė kaušą.

SENIS. Žiūrėkit? Štai kaip?.. Ką gi, matyti nematau, bet galiu ką kita...

Prie lango su reflektoriumi atsisėda žilagalvė moteris

Pažvelkit į tą senę lange? Ar matot ją? Puiku! Ji buvo mano sužadėtinė, kadaise, prieš šešiasdešimt metų... Man buvo dvidešimt. Nebijokit, ji manęs nepažįsta! Matomės kasdien, bet aš jai abejingas, nors tada prisiekėm amžiną ištikimybę, amžiną!

STUDENTAS. Kokie jūs buvot naivuoliai! Mes su savo merginomis šitaip nešnekam.

SENIS. Atleisk mums, jaunuoli, bet kitaip nemokėjom! O ar įsivaizduojat, kad ši senė buvo jauna ir graži?

STUDENTAS. Nepanašu. Tiesa, žvilgsnis malonus, nors akių nematau!

Išeina Durininkė su pintine ir barsto eglišakes

SENIS. Durininkė, taigi! Juodoji moteris – jos ir velionio duktė, užtat vyras ir gavo durininko vietą... Bet juodoji moteris turi jaunikį, kilmingą, o šis dar tikisi praturtėti; beje, pasak gandų, dabar skiriasi su žmona ir ši pažadėjusi jam mūrinį namą, kad tik juo atsikratytų. Tasai kilmingas jaunikis yra velionio žentas, antai balkone matot išneštą vėdinti jo patalynę. Viskas supainiota, kaip kažin ką!

STUDENTAS. Nežmoniškai supainiota!

SENIS. Taigi, iš tiesų, raizgyta suraizgyta, nors ir atrodo paprasta.

STUDENTAS. O kas buvo velionis?

SENIS. Jūs jau klausėt, ir aš atsakiau; jeigu dirstelėtumėt už kampo į kiemo duris, pamatytumėt būrį vargetų, kuriems jis padėdavo... kai užeidavo ūpas.

STUDENTAS. Vadinasi, gailiaširdingas buvo žmogus?

SENIS. Taip... kartais.

STUDENTAS. Ne visada?

SENIS. Nee! Tokie jau žmonės! Klausykit, ponuli, pastūmėkit vežimėlį į saulę, baisiai šalta; kai negali pasijudinti, kraujas sustingsta. Tikriausiai greitai mirsiu, žinau, bet pirma turiu šį tą padaryti... Pačiupinėkit mano ranką, matysit, koks aš sustiręs.

STUDENTAS. Neapsakomai! (*Krūptelėja*)

SENIS. Nepalikite manęs, aš pavargęs, vienišas, bet žinokite, ne visada toks buvau; gyvenau be galo ilgai, be galo... kenkiau žmonėms, ir žmonės man kenkė, taigi atsiskaitėm. Bet prieš mirdamas noriu pamatyti jus laimingą... Mūsų likimai susipynę, jūsų tėvo dėka ir dar kai ko...

STUDENTAS. Betgi paleiskit ranką, jūs traukiat iš manęs jėgas, šaldot mane, ko norit?

SENIS. Turėkit kantrybės, tuoj pamatysit ir suprasit... Štai ateina panelė...

STUDENTAS. Pulkininko duktė?
SENIS. Taip! Duktė! Pažiūrėkit į ją! Ar esat matę tokį šedevrą?
STUDENTAS. Ji panaši į tą marmuro statulą...
SENIS. Juk tai jos motina!
STUDENTAS. Jūsų teisybė, niekada nesu matęs tokios žavios būtybės. Palaimingas žmogus, kuris nusives ją prie altoriaus ir parsives į namus!
SENIS. Vadinasi, matote! Ne visi supranta grožį... Ką gi, nuspręsta!

* * *

Panelė įeina iš kairės, apsitaisiusi madinga amazonės eilute, žengia iš lėto, į nieką nežiūrėdama, link durų, čia stabtelėja ir kažką pasako Durininkei; paskui įeina į namą. Studentas užsidengia rankomis akis

Jūs verkiat?
STUDENTAS. Prieš neviltį lieka tik graužatis!
SENIS. Aš moku atverti duris ir širdį, jei tik randu man paklūstančią ranką... Tarnaukit man ir viešpatausit...
STUDENTAS. Ar čia sutartis? Ar privalau parduoti savo sielą?
SENIS. Nieko nereikia parduoti! Matote, visą savo gyvenimą aš tik ė m i a u , dabar jaučiu potraukį duoti! Bet niekas nenori imti... aš turtingas, labai turtingas, bet nepaliksiu paveldėtojų, tik vieną šunsnukį, kuris baigia mane nukamuoti... Būkit mano sūnus, paveldėkite mane gyvą, džiaukitės būtim, ir kad aš tą galėčiau matyti, bent iš tolo.
STUDENTAS. Bet ką turiu padaryti?
SENIS. Pirmiausia nueikit pasiklausyti „Valkirijos“.
STUDENTAS. Čia jau sutarta, o ką dar?
SENIS. Šįvakar jūs sėdėsit apskritojoj svetainėj!
STUDENTAS. Kaip ten pateksiu?
SENIS. „Valkirijos“ pagalba!
STUDENTAS. Kodėl savo mediumu pasirinkote mane? Ar pažinojote mane anksčiau?

SENIS. Taip, aišku! Seniai jus nusižiūrėjau. Bet dabar pažvelkit, kaip tarnaitė balkone leidžia vėliavą konsului mirus, o štai varto patalus... Ar matot mėlyną antklodę? Po ja miegota dviejų, o dabar liko vienas...

Panelė persirengusi laisto ant palangės jacintus

Tai mano mergytė, pažiūrėkit į ją! Kalbina gėles, argi ji pati nepanaši į žydrą jacintą? Girdo juos tyru vandeniu, o šie paverčia vandenį spalvomis ir kvapais... štai ateina pulkininkas su laikraščiu! Rodo jai sugriuvusio namo nuotraukas... štai baksnoja pirštu į jūsų portretą! Ir ji neabejinga... skaito apie žygdarbį... regis, niaukiasi, ims ir pradės lyti, tai bent bus gražu, jei Juhansonas tuoj negrįš.

Niaukiasi ir darosi tamsiau. Senė prie reflektoriaus užsidaro langą

Štai mano sužadėtinė užsidarė langą... septyniasdešimt devynerių metų... reflektorius vienintelis veidrodis, kuriuo ji naudojasi, nes savęs jame nemato, tik išorės pasaulį ir iš dviejų pusių, tačiau pasaulis ją regi, o šito ji nesuvokia... Beje, graži senė.

Tarpduryje pasirodo Numirėlis su įkapėmis

STUDENTAS. Viešpatie Dieve, ką aš regiu?
SENIS. O ką?
STUDENTAS. Argi nematote tarpduryje numirėlio?
SENIS. Nieko nematau, bet to ir tikėjausi! Pasakokit...
STUDENTAS. Eina į gatvę... (*Pauzė*) Dabar pasuka galvą ir žiūri į vėliavą.
SENIS. Ką aš sakiau? Ko gero, ims skaičiuoti vainikus ir tyrinėti vizitines korteles... Vargas tam, kurio kortelės trūksta!
STUDENTAS. Dabar suka už kampo...
SENIS. Skaičiuos elgetas prie kiemo durų... elgetos puiki dekoracija: „Lydimas daugumos palaiminimo“, taip, bet mano palaiminimo negaus! Didelis sukčius buvo, tarp mūsų kalbant...
STUDENTAS. Bet geradaris...

SENIS. Geradaris sukčius, kuris visą laiką svajojo apie gražias laidotuves. Jausdamas, jog galas artėja, dar pasiglemžė iš iždo penkiasdešimt tūkstančių kronų... dabar jo duktė braunasi į svetimą šeimą ir dreba dėl palikimo... jis, bjaurybė, viską girdi, ką kalbam, taip jam ir reikia! Antai ateina Juhansonas!

J u h a n s o n a s įeina iš kairės

Dėstyk!

Juhansonas kalba, bet nieko negirdėti

Sakai, nebuvo namie? Liurbis esi! O telegrafas? Nieko! Toliau! Šeštą valandą vakaro? Gerai! Specialus numeris? Visą pavardę? Studentas Arkenholcas, gimęs... tėvai... Puiku! Regis, pradeda lyti... Ir ką jis sakė? Štai kaip, štai kaip!.. Nenori! Bet privalo! Štai ateina prakilnusis ponas. Nustumk mane už kampo, paklausysiu, ką vargetos šneka... O jūs, Arkenholcai, palaukit manęs čia... ar supratot? Greičiau, greičiau!

J u h a n s o n a s nustumia vežimėlį už kampo. Studentas tebestovi ir žiūri į Panelę, purenančią gėlių vazonus

* * *

PRAKILNUSIS PONAS (*gedulinga eilute, kalbina juodai apsitaisiusią moterį, nužengusią ant šaligatvio*). Ką padarysi? Turėsim palaukti!

MOTERIS. Aš negaliu laukti!

PRAKILNUSIS PONAS. Šit kaip! Tada važiuok į kaimą.

MOTERIS. Nenoriu.

PRAKILNUSIS PONAS. Eik šen, kad neišgirstų, ką kalbam.

Pasitraukia prie skelbimų stulpo ir kalbasi niekam negirdint

JUHANSONAS (*įeina iš dešinės, Studentui*). Ponas prašo tamstą kai ko neužmiršti!

STUDENTAS (*iš lėto*). Klausykit – pirma pasakykit, kas toks jūsų ponas?

JUHANSONAS. O! Jis daug kas, o buvo viskas.
STUDENTAS. Ar sveiko proto?
JUHANSONAS. O kas yra sveiko proto? Visą gyvenimą ieškojo laimės kūdikio, kaip pats sakosi, bet kažin ar tiesa...
STUDENTAS. Ko jis nori? Ar gobšuolis?
JUHANSONAS. Nori viešpatauti... Visą dieną naršo aplinkui su savo vežėčiom lyg dievas Toras... Žiūrinėja namus, griauna juos, tiesia gatves, plečia aikštes; bet braunasi ir į namus, ropščiasi pro langus, vairuoja žmonių likimus, marina savo priešus ir niekam nedovanoja. Ar gali tamsta įsivaizduoti, kad šis striukas šlubis buvo Don Žuanas, nors visad moteris prarasdavo?
STUDENTAS. Kodėl gi?
JUHANSONAS. Mat tasai sukčius pats priverčia moteris bėgti, kai jos jam nusibosta. Jis tartum arkliavagis žmonių turguje, vagia žmones įvairiausiais būdais. Mane, tiesiogine žodžio prasme, išvogė iš teisingumo rankų... mat buvau padaręs vieną kvailystę, hm... tik jis tą žinojo; ir, užuot pasodinęs, pavertė mane vergu; štai ir vergauju vien už maistą, kuris ne per geriausias...
STUDENTAS. Ko jam reikia šiame name?
JUHANSONAS. Netgi nepasakysiu! Be galo supainiota.
STUDENTAS. Gal man verčiau sprukti...
JUHANSONAS. Žiūrėkit, pro langą panelei iškrito apyrankė...

Panelei iškrenta apyrankė pro atvirą langą. Studentas iš lėto prieina, paima apyrankę ir paduoda Panelei, ji šaltai padėkoja; Studentas grįžta atgal prie Juhansono

Aha, ketinat bėgti. Ne taip lengva, kaip atrodo, jei jis užmeta kam tinklą ant galvos. O jisai nebijo nei dangaus, nei žemės... tiesa, vieno dalyko bijo, tikriau, vieno žmogaus...
STUDENTAS. Palaukit, regis, žinau!
JUHANSONAS. Iš kur jūs galit žinoti?
STUDENTAS. Spėju. Ar tik ne pieninės bijo?
JUHANSONAS. Visada suka į šalį, išvydęs pieno vežimą... Ir dar pro miegus mini Hamburgą, matyt, kitados ten buvo...

STUDENTAS. Ar galima tuo žmogum tikėti?
JUHANSONAS. Galima... visiškai!
STUDENTAS. Ką jis dabar veikia už kampo?
JUNANSONAS. Klausosi vargetų... Sėja po žodelį, krapšto po smiltelę, kol namas sugriūva... vaizdingai šnekant... Matote, aš išpruseęs žmogus, kadaise prekiavau knygomis... Ar jau einat?
STUDENTAS. Man sunku būti nedėkingam... Šis žmogus kitados išgelbėjo mano tėvą ir dabar reikalauja tik menkos paslaugėlės...
JUHANSONAS. Kokios?
STUDENTAS. Kad nueičiau į „Valkiriją"...
JUHANSONAS. Nesuprantu... Bet jis visada ką nors išgalvoja... žiūrėkit, ima kalbinti policininkus... lenda jiems į akis, gerinasi, velia į pinkles, saisto melagingais pažadais ir užuominomis, taip viską iš jų išspaudžia. Pamatysit, dar šiandien jis bus priimtas apskritojoje svetainėje.
STUDENTAS. Ko jam ten reikia? Kokie jo ryšiai su pulkininku?
JUHANSONAS. Hm... nujaučiu, bet nežinau! Pats pamatysit ten pakliuvęs!
STUDENTAS. Niekada aš ten nepakliūsiu...
JUHANSONAS. Nuo jūsų paties priklausys! Eikit į „Valkiriją"...
STUDENTAS. Tokiu keliu?
JUHANSONAS. Taip, jeigu jis pats sakė. Žiūrėkit, žiūrėkit į jį, į kovos vežimą, oriai traukiamą elgetų, kuriems nė skatiku nebus atlyginta, tik užuomina, kad per jo laidotuves ir jiems šis tas klius!
SENIS (*pasirodo stovėdamas vežimėlyje, kurį stumia vienas elgeta, visų kitų lydimas*). Pagerbkit kilnų jaunuolį, kuris, nepaisydamas pavojaus savo gyvybei, vakarykštėje katastrofoje daug žmonių išgelbėjo! Šlovė tau, Arkenholcai!

Elgetos nusiima kepures, bet nešaukia valio. Panelė prieina prie lango ir mojuoja nosine. Senė atsistoja prie savo lango. Pulkininkas žiūri pro savo langą. Tarnaitė balkone pakelia vėliavą iki stiebo viršaus

Plokit, piliečiai! Tiesa, šiandien sekmadienis, bet asilas šulinyje ir javai lauke atpalaiduoja mus nuo nuodėmės, ir nors nesu laimės

kūdikis, turiu Dievo dovaną pranašauti ir gydyti ligotus, nes kadaise prikėliau iš mirusių skenduolę... tai buvo Hamburge, sekmadienio rytą kaip dabar...

Įeina P i e n i n i n k ė , bet ją mato tik Studentas ir Senis; ji kelia rankas aukštyn lyg skęsdama ir žiūri į Senį. Senis atsisėda, paskui susigūžia iš siaubo

Juhansonai, vežk mane šalin! Greičiau! Arkenholcai, neužmiršk „Valkirijos"!

STUDENTAS. Ką visa tai reiškia?

JUHANSONAS. Pamatysim! Pamatysim!

Apskritojoje svetainėje; gilumoje – balta koklių krosnis su laikrodžiu ir žvakidėmis; dešinėje – prieškambaris ir perspektyva į žaliąjį kambarį su raudonmedžio baldais; kairėje, palmių šešėlyje, stovi statula, ją galima užtraukti uždanga; dešinėje gilumoje durys į jacintų kambarį, kur sėdi Panelė ir skaito. Iš nugaros matyti Pulkininkas, jis atsisėdęs rašo žaliajam kambaryje.
B e n g t s o n a s , tarnas, su livrėja, įeina iš prieškambario su J u h a n s o n u , šis frakuotas, su balta kaklaskare

BENGTSONAS. Juhansonai, jūs patarnausit prie stalo, o aš priiminėsiu apdarus! Ar pasitaikė anksčiau?

JUHANSONAS. Juk žinot, per dieną stumdau kovos vežimą, o vakarais patarnauju vaišėse ir visada svajojau patekti į šį namą... Keisti čia žmonės, ar ne?

BENGTSONAS. Taip, tikrai ne kaip visi.

JUHANSONAS. Kas čia bus, ar muzikos vakaras?

BENGTSONAS. Paprasčiausia šmėklų puota, kaip mes sakom. Geria arbatą, netaria nė žodžio, arba kalba tik pulkininkas; visi kramsnoja sausainius, sakytum, žiurkės palėpėj.

JUHANSONAS. O kodėl vadinasi šmėklų puota?

BENGTSONAS. Nes visi jie atrodo lyg šmėklos... Ir šitaip jau dvidešimt metų, visą laiką tie patys žmonės, tą patį kalba arba tyli, kad neapsijuoktų.

JUHANSONAS. Argi namuose nėra šeimininkės?
BENGTSONAS. Yra, bet ji kuoktelėjusi; sėdi drabužinėje, nes akys nepakenčia šviesos... Ana tenai... (*rodo į slaptas duris sienoje*)
JUHANSONAS. Tenai?
BENGTSONAS. Ta-aip, juk sakiau, kad ne tokie kaip visi...
JUHANSONAS. O kaip ji atrodo?
BENGTSONAS. Kaip mumija... ar norit dirstelti? (*Atveria slaptas duris*) Štai ji!
JUHANSONAS. Viešpatie Dieve...

* * *

MUMIJA (*lemena*). Kam atidarėt duris, aš sakiau, kad būtų uždarytos.
BENGTSONAS (*lemena*). Be be be be. Būk gera, pupyte, tada gausi kokį skanumyną! Graži papūga!
MUMIJA (*kaip papūga*). Graži papūga! Ar Jakobas čia? Kvai-i-ilys!
BENGTSONAS. Ji mano esanti papūga, gal ir iš tikrųjų... (*Mumijai*) Pole, pašvilpauk mums!

Mumija švilpauja

JUHANSONAS. Daug esu regėjęs, bet šitokio daikto dar ne!
BENGTSONAS. Suprantat, kai namas pasensta, ima pelyti, o žmonės, ilgai gyvenę drauge ir kankinę vienas kitą, pakvaišta. Mūsų ponia – nutilk, Pole! – šita mumija ištupėjo čia keturiasdešimt metų – tas pats vyras, tie patys baldai, tie patys giminės, tie patys draugai... (*vėl uždaro Mumiją*) Ir kas čia dėjosi šiuose namuose, nelabai žinau. Pažvelk į šią statulą... tai ponia jaunystėje!
JUHANSONAS. O Viešpatie! Šitoji mumija?
BENGTSONAS. Taip! Nors verk! Ir ponia, vaizduotės dėka ar dar kitaip, įgijo plepios paukštės savybių... nepakenčia luošių, ligotų... Nepakenčia net savo dukters, nes ši nesveika...
JUHANSONAS. Ar panelė nesveika?
BENGTSONAS. Argi nežinojot?
JUHANSONAS. Ne... O pulkininkas, kas jis per vienas?
BENGTSONAS. Pamatysit!

JUHANSONAS (*žiūrinėja statulą*). Šiurpas krečia, kai pagalvoji. O kiek dabar poniai metų?

BENGTSONAS. Niekas to nežino... bet sako, jog būdama trisdešimt penkerių atrodė kaip devyniolikmetė ir apsuko pulkininkui galvą... Šiuose namuose... Ar žinai, kam čia šalia krėslo stovi juoda japoniška širma? Ji vadinasi mirties širma ir statoma, kai kas numiršta, kaip ligoninėje...

JUHANSONAS. Baisus namas... O studentas veržėsi čia kaip į rojų...

BENGTSONAS. Koks studentas? A, tasai! Kuris pasirodys čia vakare... Pulkininkas su panele sutiko jį operoje ir abu juo susižavėjo. Hm. O dabar mano eilė klausinėti: kas toks tavo ponas? Direktorius su vežimėliu?

JUHANSONAS. Taip, taip! Ar jis čia taip pat bus?

BENGTSONAS. Nepakviestas.

JUHANSONAS. Ateis nekviestas! Blogiausiu atveju!

* * *

S e n i s prieškambaryje, su redingotu, cilindru, ramentais, sėlina ir klausosi

BENGTSONAS. Tikras akiplėša?

JUHANSONAS. Nežmoniškas!

BENGTSONAS. Į šėtoną panašus!

JUHANSONAS. Ir aiškiausiai burtininkas! Pro užrakintas duris įlenda...

SENIS (*priėjęs čiumpa Juhansonui už ausies*). Šunsnuki! Saugokis! (*Bengtsonui*) Pranešk pulkininkui, jog atvykau!

BENGSONAS. Ta-aip, bet čia bus svečių...

SENIS. Žinau! Ir aš beveik laukiamas, netgi nekantriai...

BENGTSONAS. Žiūrėkit! Kas toks? Direktorius Humelis!

SENIS. Teisingai!

Bengtsonas per prieškambarį eina į žaliąjį kambarį, ten užsidaro durys

(*Juhansonui*) Dink!

Juhansonas delsia

Dink!

Juhansonas dingsta prieškambaryje

(*Žvalgosi po kambarį; didžiai nustebęs sustoja priešais statulą*) Amalija! Čia ji! Ji! (*Klibinduoja po kambarį, čiupinėja daiktus; priešais veidrodį pasitaiso peruką; vėl grįžta prie statulos*)

MUMIJA (*iš drabužinės*). Graži papūga!

SENIS (*krūptelėja*). Kas čia? Bene papūga kambaryje? Tik nieko nematau!

MUMIJA. Ar čia Jakobas?

SENIS. Vaidenasi!

MUMIJA. Jakobai!

SENIS. Baisu! Štai ką jie čia slepia! (*Nusisukęs nuo spintos žiūrinėja portretą*) Tai jis!.. Jis!

MUMIJA (*prieina Seniui iš užpakalio ir nuplėšia peruką*). Kvailys! Kvailys?

SENIS (*pašoka*). Viešpatie švenčiausias. Kas čia?

MUMIJA (*žmogaus balsu*). Jakobas?

SENIS (*sujaudintas*). Tikrai, mano vardas Jakobas...

MUMIJA (*sujaudinta*). O mano Amalija!

SENIS. Ne, ne, ne... O Jėzau...

MUMIJA. Štai kaip atrodau! Taigi! O atrodžiau šitaip! Begyvendamas visko išmoksti – daugiausia gyvenu drabužinėje, kad nieko nematyčiau ir kad manęs niekas nematytų. O ko tu, Jakobai, čia ieškai?

SENIS. Savo vaiko! Mūsų vaiko.

MUMIJA. Ji ten sėdi.

SENIS. Kur?

MUMIJA. Ten, jacintų kambaryje!

SENIS (*žiūri į Panelę*). Taip, tai ji!

Pauzė

Ką sako jos tėvas, tai yra pulkininkas? Tavo vyras?

MUMIJA. Kartą supykau ant jo ir išdrožiau viską.
SENIS. Ir ką?
MUMIJA. Nepatikėjo manim, tik atsakė: „Šitaip kalba visos žmonos, kai nori nugalabyti savo vyrus“. Vis dėlto tai buvo klaiki nuodėmė. Juk visas jo gyvenimas subjaurotas, giminės šaknys irgi; kartais skaitinėju bajorystės dokumentus ir galvoju: suklastoti popieriai, kaip mergšės, o už tai baudžiama kalėjimu.
SENIS. Daug kas taip daro; prisimenu, kad tavo gimimo metai pakeisti...
MUMIJA. Motina mane šitaip pamokė... aš nekalta! O dėl mūsų nuodėmės tu labiausiai kaltas.
SENIS. Ne, tavo vyras pastūmėjo į tą nuodėmę, kai pasiglemžė iš manęs sužadėtinę! Toks esu gimęs, negaliu dovanoti neatsikeršijęs – laikiau tai neišvengiama pareiga... ir dabar taip darau!
MUMIJA. Ko ieškai šiuose namuose? Ko tau reikia? Kaip čia patekai? Ar mano dukters? Tik paliesk ją, ir tau galas!
SENIS. Aš noriu jai gero!
MUMIJA. Bet pagailėk jos tėvo!
SENIS. Ne!
MUMIJA. Tu turėsi mirti, šiame kambaryje, už šitos širmos...
SENIS. Kas bus, tebūnie... Bet pradėjęs negaliu sustoti.
MUMIJA. Nori ištekinti ją už studento, kodėl? Juk jis niekas ir nieko neturi.
SENIS. Praturtės, per mane!
MUMIJA. Ar tu kviestas šįvakar?
SENIS. Ne, bet pasistengsiu, kad būčiau pakviestas į šmėklų puotą!
MUMIJA. Ar žinai, kas dalyvaus?
SENIS. Ne visai.
MUMIJA. Baronas... kur gyvena viršuje, šiandien laidojamas jo uošvis...
SENIS. Tasai, kur ketina skirtis ir vesti durininkės dukterį. Tasai, kur kitados buvo tavo... meilužis!
MUMIJA. Ir dar ateis tavo buvusi sužadėtinė, kurią mano vyras suvedžiojo...
SENIS. Graži draugija...
MUMIJA. Dieve, kad galėtume numirti! Kad galėtume numirti!

SENIS. Ko gi jūs bendraujat?
MUMIJA. Nuodėmės, kaltės bei paslaptys surišusios į krūvą! Šimtus kartų skirstėmės kas sau, bet vėl traukė draugėn...
SENIS. Regis, pulkininkas...
MUMIJA. Tada eisiu pas Adelę.

Pauzė

Jakobai, pagalvok, ką darai! Pagailėk jo...

Pauzė. M u m i j a išeina

* * *

PULKININKAS (*įeina, šaltai, santūriai*). Prašom sėstis!

Senis iš lėto atsisėda. Pauzė

(*Žiūri įsmeigęs akis*) Ar tamsta parašei šį laišką?
SENIS. Taip!
PULKININKAS. Tamstos pavardė Humelis?
SENIS. Taip!
PULKININKAS. Tuomet žinau, kad jūs nupirkot visus mano vekselius, taigi esu jūsų rankose. Ko norit?
SENIS. Norėčiau, kad atsiteistumėt vienokiu ar kitokiu būdu.
PULKININKAS. Ir kokiu būdu?
SENIS. Labai paprastu – nekalbėkime apie pinigus – leiskite man lankytis jūsų namuose kaip svečiui!
PULKININKAS. Jeigu taip mažai pageidaujat...
SENIS. Ačiū.
PULKININKAS. O toliau!
SENIS. Atleiskit Bengtsoną!
PULKININKAS. Kodėl gi? Ištikimas tarnas, visą pusamžį pas mane išbuvo, turi valstybės medalį už gerą tarnystę, už ką turėčiau atleisti?
SENIS. Visa tai gražu, bet tik jūsų vaizduotėje. Jis ne toks, kokiu apsimeta.
PULKININKAS. O kas neapsimeta?
SENIS. Tiesa! Tačiau Bengtsoną reikia pašalinti!

PULKININKAS. Bene ketinat įsakinėti mano namuose?
SENIS. Taip! Nes čia man priklauso visa, kas matyti – baldai, užuolaidos, indai, drabužių spinta... ir dar daugiau...
PULKININKAS. Kas daugiau?
SENIS. Viskas! Viskas, kas čia yra – mano!
PULKININKAS. Gerai, jūsų! Bet bajoro titulas mano, ir doras vardas taip pat!
SENIS. Ne, irgi ne!

Pauzė

Jūs jau ne bajoras!
PULKININKAS. Turėkit gėdos!
SENIS (*išsiima popierius*). Jei paskaitysit šią ištrauką iš herbų knygos, pamatysit, jog jūsų turimas vardas išnykęs prieš šimtą metų!
PULKININKAS (*skaito*). Be abejo, esu girdėjęs tokius gandus, bet savo vardą paveldėjau iš tėvo... (*Skaito*) Jūsų tiesa, jūsų tiesa... aš nebe bajoras! Tada nusiimu žiedą su antspaudu. Teisybė, jis jūsų... Prašom!
SENIS (*paima žiedą ir įsideda į kišenę*). Dabar toliau! Jūs jau ne pulkininkas!
PULKININKAS. Jau ne?
SENIS. Taip! Kadaise, kai tarnavot Amerikos kariuomenėje savanoriu, turėjote pulkininko laipsnį, bet po karo Kuboje ir armiją perorganizavus visi buvę laipsniai panaikinti...
PULKININKAS. Ar tikrai?
SENIS (*siekia kišenės*). Gal norit paskaityti?
PULKININKAS. Ne, nereikia! Kas jūs toks, kad turit teisę čia sėdėti ir šitaip mane plėšti?
SENIS. Pamatysim! O jei kalbėsime apie plėšimą... ar žinot, kas jūs?
PULKININKAS. Kaip jums ne gėda?
SENIS. Nusimaukit plaukus ir pasižiūrėkit į veidrodį, tik dar pirma išsiimkit dantis ir nusiskuskit ūsus, liepkit Bengtsonui išvarstyti korsetą, ir paaiškės, ar neatpažinsim X tarno, duoneliaujančio vienoje virtuvėje...

Pulkininkas siekia varpelio ant stalo

(*sulaiko jį*). Nelieskit skambučio, nekvieskit Bengtsono, nes tada liepsiu jį suimti... Jau renkasi svečiai... nusiraminkit, verčiau tebevaidinkim senuosius savo vaidmenis!

PULKININKAS. Kas jūs toks? Pažįstu žvilgsnį ir balsą...

SENIS. Nesigilinkit, geriau tylėkit ir klausykit!

* * *

STUDENTAS (*įeina, lenkiasi Pulkininkui*). Pone pulkininke!

PULKININKAS. Malonu jus matyti, jaunuoli! Po kilnaus elgesio katastrofoje jūsų vardą mini kiekvienas, ir man garbė priimti jus savo namuose...

STUDENTAS. Pone pulkininke, aš prastos kilmės... Jūsų garsus vardas ir žymi giminė...

PULKININKAS. Leiskite supažindinti: kandidatas Arkenholcas – direktorius Humelis... Gal malonėtumėt, kandidate, pasisveikinti su damomis, o aš baigsiu pokalbį su direktorium...

S t u d e n t a s eina į jacintų kambarį ir matyti, kaip kukliai stovi ir kalbasi su P a n e l e

Nuostabus jaunuolis, muzikalus, dainuoja, rašo eiles... Jei būtų kilęs iš bajorų ir tolygios giminės, aš neprieštaraučiau... taigi...

SENIS. Kam neprieštarautumėt?

PULKININKAS. Kad mano duktė...

SENIS. J ū s ų duktė! Beje, kodėl ji ten visą laiką sėdi?

PULKININKAS. Kai niekur neina, sėdi tik jacintų kambaryje! Toks keistas jos įprotis... O štai panelė Beatė fon Holšteinkrūna... žavi moteris... jos renta tokio dydžio, kad atitinka padėtį ir poreikius...

SENIS (*pats sau*). Mano sužadėtinė!

* * *

S u ž a d ė t i n ė žilaplaukė, kvailos išvaizdos

PULKININKAS. Panelė Holšteinkrūna – direktorius Humelis...

Sužadėtinė nusilenkia ir atsisėda

* * *

Įeina P r a k i l n u s i s p o n a s, paslaptingas, gedulingai apsitaisęs, sėdasi

Baronas Skanskorgas...

SENIS (*į šalį, nesikeldamas*). Tikriausiai brangenybių vagis... (*Pulkininkui*) Įleisk Mumiją, tada bus visi susirinkę...

PULKININKAS (*į jacintų kambario duris*). Pole!

* * *

MUMIJA (*įeina*). Kvailys!

PULKININKAS. Gal ir jaunimą pakviesti?

SENIS. Ne! Jaunimo nereikia! Pagailėkim jų...

Visi susėda rateliu nieko nekalbėdami

PULKININKAS. Ar paprašyti arbatos?

SENIS. Kas iš to! Niekas nemėgsta arbatos, užtat neveidmainiaukim...

Pauzė

PULKININKAS. Tad pašnekučiuokim.

SENIS (*iš lėto, su pertraukomis*). Kalbėti apie orą, kurį ir taip matom, klausti kaip sveikata, kuri visiems žinoma; aš pasirinkčiau tylą, tada girdi mintis ir regi praeitį; tyla nieko nenuslėps... o žodžiai visada; neseniai skaičiau, jog kalbų įvairovė atsirado tada, kai pirmykštės bendruomenės gentys stengėsi neišduoti savo paslapčių viena kitai; taigi kalbos yra užšifruotos, ir atradęs raktą žmogus galėtų suprasti viso pasaulio kalbas; bet paslaptis galima atskleisti ir be rakto, ypač tais atvejais, kai reikia įrodyti tėvystę; tik įrodyti teisme yra visai kas kita; ten užtenka dviejų melagingų liudytojų, jeigu jų parodymai vienodi. Bet tokiose bylose, kurias turiu galvoje, niekas liudytojų nekviečia, pati gamta įdiegė žmogui gėdos jausmą, kuris skatina slėpti tą, kas slėptina; tačiau kartais visai nenorėdami atsitiktinai pakliūvam į tam tikrą situaciją, ir paslaptis iškyla aikštėn, apgavikui nuplėšiama kaukė, niekšas išvelkamas į dienos

šviesą... (*Pauzė; visi tylėdami susižvalgo*) Kaip tylu! (*Ilga tyla*) Pavyzdžiui, čia, šiuose garbinguose namuose, šiuose puikiuose namuose, kur sutelktas grožis, išprusimas ir prabanga... (*Ilga tyla*) Visi čia sėdintys žinom, kas mes tokie... ar ne tiesa?.. nėra ko nė kalbėti... ir jeigu jūs mane pažįstat, nors ir apsimetat nieko nesusigaudą... Antai ten sėdi mano duktė, m a n o, tą jūs irgi žinot... Ji nebeturi noro gyventi, tik nesupranta kodėl... bet ji nuvyto, kvėpuodama šiuo oru, pilnu niekšybių, apgaulės ir visokiausio melo... užtat ieškojau jai draugo, šalia kurio galėtų pajusti kilnių darbų skleidžiamą šviesą ir šilumą... (*Ilga tyla*) Tokia mano misija šiuose namuose: išrauti piktžoles, atskleisti nusižengimus, suvesti sąskaitas, kad jaunuoliai galėtų pradėti naują gyvenimą šiuose namuose, kuriuos jiems dovanoju! (*Ilga tyla*) O dabar leidžiu visiems ramiai išsiskirstyti; kas pasiliks, liepsiu suimti. (*Ilga tyla*) Ar girdit, kaip tiksi laikrodis, lyg mirties nuosprendį skelbia! Ar girdit, ką jis sako? „Lai-kas! Lai-kas!..“ Kai netrukus išmuš, laikas bus pasibaigęs, tada turėsit išeiti, bet ne anksčiau. Tik prieš mušdamas jis perspės! Klausykitės perspėjimo: „Laikrodis tuoj muš“. Ir aš galiu mušti... (*Trenkia ramentu į stalą*) Ar girdit? (*Tyla*)

MUMIJA (*prieina ir sustabdo švytuoklę; paskui aiškiai ir rimtai*). O aš galiu sustabdyti laiko tėkmę, galiu niekais paversti praeitį, padaryta pakeisti nepadarytu; ir ne papirkinėjimais, ne grasinimais – o kančia ir atgaila... (*Prieina prie Senio*) Mes vargani žmonės, tą žinom, darėm nuodėmes, klydom – kaip ir visi, mes ne tokie, kokiais dedamės, iš tiesų esam geresni, negu atrodom, kai smerkiam savo nusižengimus; o kad tu, Jakobai Humeli, prisidengęs netikra pavarde, sėdiesi į teisėjo kėdę, rodo, jog esi blogesnis už mus vargšus! Tu irgi ne tas, kuo dediesi! Tu žmonių vagis, nes kitados suviliojai mane savo melagingais pažadais; nužudei konsulą, kurį šiandien palaidojo, pasmaugei jį vekseliais; pavergei studentą išgalvotomis jo tėvo skolomis, nors šis niekada nė erės nebuvo tau skolingas...

Senis bando stotis ir įterpti žodį, bet susmunka kėdėje ir susigūžia, ir kuo toliau, tuo labiau gūžiasi

Bet tavo gyvenime yra juoda dėmė, tik nelabai žinau, nors spėju... manau, Bengtsonas paaiškins! (*Paskambina varpeliu*)

SENIS. Ne, tik ne Bengtsoną! Ne!

MUMIJA. Aha, vadinasi, jis žino! (*Dar sykį paskambina*)

Prieškambario tarpduryje pasirodo mažoji P i e n i n k ė , niekas jos nemato, išskyrus Senį, ir šis nusigąsta; M e r g i n a dingsta, kai įeina B e n g t s o n a s

Bengtsonai, ar pažįsti šį poną?

BENGTSONAS. Taip, pažįstu ir aš jį, ir jis mane. Gyvenimas, kaip žinome, keičiasi, aš tarnavau pas jį, o kitados – jis pas mane. Ištisus dvejus metus jis už dyka maitinosi mano virtuvėje – jeigu jam reikėdavo išeiti trečią, pietus ruošdavom antrai valandai, po šito jaučio visas namas turėdavo valgyti pašildytą maistą – ir tiek išgerdavo sultinio, kad paskui reikėdavo skiesti vandeniu – kaip koks vampyras siurbė mūsų syvus, ir mes pavirtom skeletais, grasindavo pasodinsiąs mus į kalėjimą, kai virėją pavadindavom vagile. Vėliau šį žmogų sutikau Hamburge jau kita pavarde. Jis buvo tapęs palūkininku, kraugeriu; bet paskui atsidūrė teisme, mat nusiviliojo vieną merginą ant ledo ir norėjo paskandinti, nes ši žinojo jo nusikaltimus, ir jis bijojo, kad neišduotų...

MUMIJA (*braukdama ranka Seniui per veidą*). Tai tu! O dabar duok šen vekselius ir testamentą!

Prieškambario tarpduryje pasirodo J u h a n s o n a s ir labai susidomėjęs stebi, kas dedasi, nes dabar tapo laisvas. Senis ištraukia pluoštą popierių ir numeta ant stalo

(*Glosto Seniui nugarą*) Papūga! O kur Jakobas?

SENIS (*kaip papūga*). Jakobas čia! Kakadora! Dora!

MUMIJA. Ar tegu laikrodis muša?

SENIS (*burbuliuoja*). Tegu laikrodis muša! (*Mėgdžioja gegutę*) Kukū, ku-kū, ku-kū!

MUMIJA (*atidaro drabužinės duris*). Laikrodis išmušė! Kelk, eik į drabužinę, kur aš sėdėjau dvidešimt metų, apverkdama mūsų

nusikaltimą. Ten kabo virvė, ji tau atstos tą, kuria pasmaugei konsulą ir kuria ketinai pasmaugti savo geradarį... Eik!

S e n i s įeina į drabužinę. Mumija uždaro duris

Bengtsonai! Užstatyt širmą! Mirties širmą!

Bengtsonas užstato duris širma

Baigta! Dieve, pagailėk jo sielos!

VISI. Amen!

Ilga tyla

* * *

Jacintų kambaryje. P a n e l ė arfa akompanuoja Studento rečitatyvui. Daina (po preliudijos)

Suspindo saulė, ir pasirodė,
Gal Slėpiningąjį regiu;
Savo darbų žmogus juk vertas,
Ir retas atpildo išvengia.
Jei pyktis tave slegia,
Skubėki gintis ne blogiu,
O džiugink tą, kurį apvylei,
Dora sava, tik taip pagysi.
Nebūgštauk, pikta niekam nepadaręs,
Nes gera tam, kuris nekaltas.

Keistoko stiliaus kambarys su rytietiškais motyvais. Visur pilna įvairiausių spalvų jacintų. Ant židinio didžiulis Buda, laikantis ant kelių šakniagumbį, iš kurio kyšo gėlės stiebas su stambiais baltais žvaigždės pavidalo žiedais. Gilumoje iš dešinės – durys į apskritąją svetainę; ten sėdi Pulkininkas ir Mumija, tyli, nieko neveikia; matyti kraštas mirties širmos; iš kairės – durys į valgomąjį ir virtuvę. Studentas ir Panelė (Adelė) prie stalo; ji sėdi su arfa; jis stovi

PANELĖ. Padainuokit dabar apie mano gėles!

STUDENTAS. Ar tai jūsų širdies gėlės?

PANELĖ. Taip, vienintelės! Ar mėgstat jacintus?

STUDENTAS. Mėgstu juos užvis labiausiai, jų mergaitišką lieknumą, grakščiai nuo pat šaknų išstypusius stiebelius, į bespalvį vandenį sumerktas švarias baltas šaknis; mėgstu jų spalvas, sniego baltumą, skaistų medaus geltonumą, jaunatvišką rausvumą, brandų raudonumą, ypač mėlį, kaip rasa, giliaakį, ištikimą... mėgstu visus, labiau už auksą ir perlus, mėgstu juos nuo vaikystės, žaviuosi jais, nes jie turi tokių savybių, kurių man stinga... Ir vis dėlto!..

PANELĖ. Kas?

STUDENTAS. Jų kvapas, stiprus ir tyras kaip pavasario vėjas, tirpinantis sniegą, drumsčia man protą, dusina, akina, gena iš kambario, laido į mane apnuodytas strėles, nuo jų gelia širdį ir kaista galva! Ar žinot pasaką apie jacintą?

PANELĖ. Pasekit.

STUDENTAS. Pirmiausia pasakysiu, ką jis reiškia. Šakniagumbis, kūpsantis vandenyje ar puvinyje, yra žemė; ilgas tiesus stiebelis – tai žemės ašis, o jos viršutiniame gale šešiakampės žvaigždės pavidalo žiedai.

PANELĖ. Virš žemės – žvaigždės! O, kaip gražu, kaip jūs visa tai sužinojot, kur matėt?

STUDENTAS. Leiskit pagalvoti! Jūsų akyse! Taip pat Kosmoso atvaizdas... Užtat ir sėdi Buda su šakniagumbiu – žeme, šildo savo žvilgsniu, kad augtų bei stiebtųsi aukštyn ir virstų dangumi. Vargšė žemė tampa dangumi! Štai ko Buda laukia!

PANELĖ. Dabar suprantu – betgi snieguolė irgi šešiaspyglė kaip lelija-jacintas?

STUDENTAS. Ką jūs sakot! Tada snieguolės – krintančios žvaigždės...

PANELĖ. Snieguolė – tai sniego žvaigždė... užaugusi sniege.

STUDENTAS. O Sirijus, didžiausia ir gražiausia dangaus skliauto žvaigždė, gelsvai raudona, tai narcizas su gelsva taurele ir šešiais baltais spinduliais...

PANELĖ. Ar matėt žydinčią askaloniją?

STUDENTAS. Žinoma, kaipgi! Jos žiedai sudaro kamuolį, panašų į dangaus skliautą, nusėtą baltomis žvaigždėmis...

PANELĖ. O Dieve, kaip gražu! Kieno ta mintis?
STUDENTAS. Tavo!
PANELĖ. Tavo!
STUDENTAS. Mūsų... mes pagimdėm ją drauge, mes sutuokti...
PANELĖ. Dar ne...
STUDENTAS. Ko trūksta?
PANELĖ. Reikia palaukti, išbandyti, turėti kantrybės!
STUDENTAS. Gerai! Bandyk mane! (*Pauzė*) Sakyk! Kodėl tavo tėvai sėdi lyg bežadžiai, nieko nekalba?
PANELĖ. Todėl, kad neturi ko pasakyti kits kitam, nė vienas netiki tuo, ką sako antras. Mano tėvas yra pasakęs: „Kam kalbėti, juk vis tiek neapgausim vienas kito?“
STUDENTAS. Baisu!
PANELĖ. Štai ateina virėja... Pažiūrėk, kokia ji didelė ir riebi...
STUDENTAS. Ko jai reikia?
PANELĖ. Nori pasiteirauti, ką virti pietų, mat aš tvarkau ūkio reikalus, kai motina susirgo...
STUDENTAS. Kodėl mes turim rūpintis virtuve?
PANELĖ. Juk reikia valgyti... Pažvelk į virėją, aš negaliu į ją žiūrėti...
STUDENTAS. Kas toji milžinė?
PANELĖ. Iš vampyrų Humelių giminės; ji ėda mus...
STUDENTAS. Kodėl jos neišvarot?
PANELĖ. Neina! Nieko jai negalim padaryti, ji mums skirta už mūsų nuodėmes... Argi nematot, kaip mes nykstam, džiūstam...
STUDENTAS. Bene valgyti negaunat?
PANELĖ. Gaunam įvairių patiekalų, tik jie nestiprina... Išvirusi mėsą, atiduoda mums gyslas ir vandenį, o pati išgeria sultinį; kai kepa kepsnį, pirma išsiurbia iš jo syvus, suryja padažą ir nuovirą; viskas, ką ji paliečia, netenka sodrumo, rodos, akimis apčiulpia; kai geria kavą, mums kliūva tik tirščiai, ji ištuština vyno butelius ir pripila vandens...
STUDENTAS. Vykit ją lauk!.
PANELĖ. Negalim!

STUDENTAS. Kodėl?

PANELĖ. Nežinom! Ji neina! Niekas nevalioja jos įveikti – juk ji visas jėgas iš mūsų atėmė!

STUDENTAS. Ar galima, aš ją išguisiu?

PANELĖ. Ne! Tebūnie kaip yra! Štai jinai čia! Tuoj klaus, ką patiekti pietų, o aš atsakysiu: tą ir tą; pradės ginčytis, ir bus kaip ji nori.

STUDENTAS. Tai tegul pati sprendžia!

PANELĖ. Nenori.

STUDENTAS. Keisti namai. Užkeikti!

PANELĖ. Taip! Bet apsisuko jus išvydusi!

* * *

VIRĖJA (*tarpduryje*). Ne, ne todėl! (*Vypso rodydama dantis*)

STUDENTAS. Lauk iš čia, moteriške!

VIRĖJA. Kai panorėsiu! (*Pauzė*) Štai panorėjau (*dingsta*).

PANELĖ. Nesikarščiuokit! Lavinkit savo kantrybę. Virėja tik vienas išbandymas, kurį teks praeiti! Dar turim kambarinę! Ir paskui ją privalom šluoti!

STUDENTAS. Skęstu! *Cor in aethere!** Dainą!

PANELĖ. Palaukit!

STUDENTAS. Dainą!

PANELĖ. Kantrybės! Šis kambarys vadinasi išbandymų kambariu – čia gražu, tačiau begalė nepatogumų...

STUDENTAS. Neįtikėtina; bet prie visko galima priprasti! Gražu tikrai, tik šaltoka. Kodėl nepasikūrenat?

PANELĖ. Rūksta.

STUDENTAS. Ar negalima iškrėsti suodžių?

PANELĖ. Nepadeda!.. Ar matot antai rašomąjį stalą?

STUDENTAS. Nepaprastai gražus!

PANELĖ. Tik šlubas; aš kiekvieną dieną pakišu po koja kamščio skridinėlį, bet kambarinė šluodama išima jį, ir turiu pjauti naują.

* Širdis dausose! (*Lot.*).

Plunksnakotis kiekvieną rytą rašaluotas, kiti įrankiai taip pat; ir kasdien, saulei patekėjus, turiu viską plauti. (*Pauzė*) O ar žinot, kas blogiausia?

STUDENTAS. Skaičiuoti skalbinius! Fu!

PANELĖ. Irgi mano darbas! Fu!

STUDENTAS. O daugiau?

PANELĖ. Keltis naktį iš miego ir eiti uždaryti langelio... kurį kambarinė užmiršo.

STUDENTAS. O daugiau?

PANELĖ. Kartis kopėčiomis pririšti prie dūmtraukio kaiščio virvės, kurią ji nutraukė.

STUDENTAS. O daugiau?

PANELĖ. Šluoti, valyti dulkes, kūrenti krosnį, ji tik malkų prikrauna! Uždarinėti dūmtraukį, šluostyti indus, dengti stalą, atkimšinėti butelius, atidarinėti langus ir vėdinti, klotis patalą, skalauti pažaliavusią ropinę, pirkti degtukus ir muilą, kurių amžinai trūksta, blizginti lempų stiklus ir karpyti dagčius, kad nerūktų, o kad lempos neužgestų, kai yra svečių, pati turiu jas pripilti...

STUDENTAS. Dainą!

PANELĖ. Palaukit! Pirmiausia triūsas, tik triūsas gali apsaugoti nuo gyvenimo purvo.

STUDENTAS. Bet jūs pasiturintys, laikot du tarnus!

PANELĖ. O jokios naudos! Jei net trys būtų! Sunku gyventi, ir aš kartais nusikamuoju... O dar vaikų kambarys!

STUDENTAS. Didžiausia paguoda...

PANELĖ. Ir pati brangiausia... Ar gyvenimas vertas tokių vargų?

STUDENTAS. Žiūrint kokio atlyginimo laukiam iš triūso... Aš nieko nesibaidyčiau, kad tik gaučiau jūsų ranką.

PANELĖ. Nekalbėkit šitaip! Aš niekada nebūsiu jūsų.

STUDENTAS. Kodėl?

PANELĖ. Neklausinėkit.

Pauzė

STUDENTAS. Jums iškrito apyrankė pro langą...

PANELĖ. Todėl, kad mano ranka labai sulyso...

Pauzė. Pasirodo V i r ė j a su japoniška buteliu

Štai ji ėda mane ir mus visus.

STUDENTAS. Ką ji turi rankoje?

PANELĖ. Tai dažantis skystis su skorpiono ženklais! Soja, paverčianti vandenį sultiniu, atstojančiu padažą, su juo verda kopūstus ir užkula vėžlių sriubą.

STUDENTAS. Lauk!

VIRĖJA. Jūs čiulpiate mūsų syvus, o mes jūsų; imam kraują ir grąžinam vandenį – padažytą! Čia dažai! Aš išeisiu, bet būsiu kiek norėsiu! (*Išeina*)

STUDENTAS. Už ką Bengtsonas gavo medalį?

PANELĖ. Už didelius nuopelnus.

STUDENTAS. Ar jis neturi trūkumų?

PANELĖ. Turi, daug ir didelių, bet už juos niekas neduoda medalio. (*Abu juokiasi*)

STUDENTAS. Jūsų namuose begalė paslapčių...

PANELĖ. Kaip ir kituose... Nejudinkim jų!

Pauzė

STUDENTAS. Ar mėgstat atvirumą?

PANELĖ. Taip, saikingą!

STUDENTAS. Kartais mane apninka pašėlęs noras pasakyti viską, ką galvoju; bet žinau, jog pasaulis sugriūtų, jei būtume visiškai tiesmuki. (*Pauzė*) Neseniai dalyvavau vienose laidotuvėse... bažnyčioje... buvo labai iškilminga ir gražu!

PANELĖ. Direktoriaus Humelio?

STUDENTAS. Mano apsimestinio geradario, taip! Karsto galvūgalyje stovėjo senyvas velionio draugas, paskui ėjo procesijos priešakyje; pastorius pasakė gražų pamokslą, daug jaudinančių žodžių. Verkiau, visi verkėm. Paskui patraukėm į smuklę... Ir ten sužinojau, kad senyvas draugas mylėjo velionio sūnų...

Panelė žiūri įsmeigusi akis, stengdamasi suprasti

Ir velionis skolindavosi pinigus iš savo sūnaus gerbėjo... (*Pauzė*). Kitą dieną areštavo pastorių už tai, kad apiplėšė bažnyčios kasą! Gražu!

PANELĖ. Oi!

Pauzė

STUDENTAS. Ar žinot, ką aš apie jus galvoju?

PANELĖ. Nesakykit, nes numirsiu!

STUDENTAS. Turiu pasakyti, kitaip pats numirsiu!..

PANELĖ. Ligoninėje žmonės kalba, ką galvoja...

STUDENTAS. Teisingai! Mano tėvas baigė gyvenimą beprotnamyje...

PANELĖ. Ar jis sirgo?

STUDENTAS. Ne, buvo sveikas, tik pamišęs! Kartą, susiklosčius tam tikroms aplinkybėms, viskas iškilo aikštėn... Jisai, kaip ir mes visi, turėjo būrį pažįstamų, kuriuos trumpumo dėlei vadino draugais; tikriau sakant, gaują niekšų, kaip ir dauguma žmonių. Bet jam reikėjo su kuo nors bendrauti, nes vienas neištverdavo. Betgi paprastai mes nesakom žmonėms, ką apie juos galvojam, tą patį darė ir jis. Žinojo, kad jie sukčiai, apgavikai... tačiau buvo išmintingas žmogus, išsiauklėjęs, užtat visada mandagus. Bet štai vieną vakarą iškėlė didelę puotą; buvo nuvargęs po dienos darbo, o dar reikėjo stengtis čia tylėti, čia plepėti su svečiais nesąmones.

Panelė nusigąsta

Taigi prie stalo jis paprašo tylos, pakelia taurę ir ima drožti kalbą... Tada ir atsileido varžtai, jis neskubėdamas ėmė aiškinti kiekvienam, koks šis šunsnukis. Paskui nusikamavęs atsisėdo ant stalo ir liepė visiems nešdintis po velnių!

PANELĖ. Oi!

STUDENTAS. Aš taip pat ten buvau ir niekada neužmiršiu, kas po to atsitiko! Tėvas su motina ėmė stumdytis, svečiai puolė pro duris... ir tėvas buvo nugabentas į beprotnamį, kur numirė! (*Pauzė*)

Ilgą laiką tylint stovintis vanduo pradeda švinkti, taip ir šiuose namuose! Ir kai įžengiau pirmą kartą, maniau, jog čia rojus... Tada buvo sekmadienio rytas, stovėjau ir žiūrėjau; mačiau pulkininką, kuris buvo visai ne pulkininkas, turėjau kilmingą globėją, o iš tiesų banditą, kuriam teko pasikarti, mačiau mumiją – visai ne mumiją, mačiau mergelę... beje, kurgi nekaltybė? Kur grožis? Ar gamtoje, ar mano širdyje, kai esu šventiškai nusiteikęs? Kur šlovė ir tikėjimas? Pasakose ir vaikų vaidinimuose! Kur žmogus, tesintis savo pažadus?.. Mano svajose! Štai jūsų gėlės apnuodijo mane, ir aš dabar įgėliau jums – prašiau tapti mano žmona, mes svajojom, dainavom ir žaidėm, o paskui įėjo virėja... *Sursum corda*!* Pamėginkit dar sykį išgauti ugnį ir purpurą iš auksinės arfos... pamėginkit, prašau jus, maldauju parklupęs ant kelių... Gerai, aš pats! (*Paima arfą, bet stygos neskamba*) Ji kurčia ir bežadė! Tik pagalvokit, gražiausios gėlės, o pačios nuodingiausios, prakeiksmas slegia visa, kas gyva, visą gyvenimą... Kodėl nesutikot tapti mano sužadėtine? Todėl, kad jūs ligonė, ligonė iš prigimties... štai jaučiu, kaip virtuvės vampyras pradeda čiulpti mane, rodos, Lamija žinda kūdikį, juk paprastai virtuvėje vaikams nugnybiamos šaknys, jei to neatsitinka miegamajame... yra nuodų, atimančių regėjimą, yra nuodų, atveriančių akis... su šiais turbūt ir aš gimęs, nes negaliu pavadinti gražiu to, kas šlykštu, o geru, kas bloga! Jėzus Kristus nužengė į pragarą, nužengė į beprotnamių, pataisos namų, lavoninių žemę; jį nužudė bepročiai, kuriuos atėjo išganyti, o nusikaltėliai buvo paleisti, nusikaltėliai visada sulaukia simpatijų! Vargas! Vargas mums visiems. Pasaulio Išganytojau, gelbėk mus, mes žūstam!

Panelė susmunka, atrodo mirštanti, skambina varpeliu, įeina Bengtsonas

PANELĖ. Atnešk širmą! Greičiau – mirštu!

Bengtsonas atneša širmą, išskleidžia ir pastato priešais Panelę

* Aukštyn širdis! *(Lot.)*

STUDENTAS. Išvaduotoja ateina! Kviečiam tave, išblyškusi romybe! Miegok, gražioji, miegok, nelaimingoji, be nuodėmių, nekalta dėl savo kančių, miegok ir nieko nesapnuok, o kai pabusi... tegul tave pasitinka saulė, kuri nedegina, namai, kuriuose nėra dulkių, artimieji, nepaženklinti gėda, meilė be ydų... Tu išmintingasis, gerasis Buda, laukiantis, kada iš žemės užaugs dangus, suteik mums kantrybės išbandymuose, kad mūsų geismai būtų tyri, o viltys be gėdos!

Suskamba arfos stygos; kambarys prisipildo baltos šviesos

Suspindo saulė, ir pasirodė,
Gal Slėpiningąjį regiu;
Savo darbų žmogus juk vertas,
Ir retas atpildo išvengia.
Jei pyktis tave slegia,
Skubėki gintis ne blogiu,
O džiugink tą, kurį apvylei,
Dora sava, tik taip pagysi.
Nebūgštauk, pikta niekam nepadaręs,
Nes gera tam, kuris nekaltas.

Už širmos girdėti vaitojant

Vargšas kūdiki, iš klaidų, nuodėmių bei kančių ir mirties pasaulio, amžinų permainų, nusivylimų ir skausmų pasaulio! Tebūnie tau gailestingas dangaus Valdovas...

Kambarys dingsta; fone – Bioklino „Mirusiųjų sala“; iš salos sklinda tyli, švelni, gedulinga muzika

ŠVEDŲ LITERATŪROS KLASIKAS

Augustas Strindbergas – žymiausias XIX a. pabaigos ir XX a. pradžios švedų romanistas, novelistas ir dramaturgas. Jo kūryba peržengė švedų tautinės kultūros rėmus ir įsiliejo į realistinę bei XIX a. pabaigoje Vakarų Europos literatūroje viešpatavusią natūralizmo srovę. Savo sąlygiškomis dramomis rašytojas daugeliu atžvilgiu pranoko to meto dramaturgų pasiekimus ir atvėrė teatrui naujus horizontus.

Pradėjęs kūrybinį kelią realistinėmis dramomis, romanais ir apsakymais, vėliau jis tapo natūralizmo šalininku, tačiau nesitenkindamas natūralistinio vaizdavimo priemonėmis perėjo prie sąlygiškojo teatro, panaudojo visiškai naują techniką, leidžiančią jį laikyti moderniojo teatro tėvu. Neveltui anglų dramaturgas Bernardas Shaw vadino jį naujųjų laikų teatro milžinu, statydamas greta kito skandinavo – Henriko Ibseno. Vėlyvojo laikotarpio dramose A. Strindbergas atsisako tradiciškai nuosekliai operuoti laiku ir erdve, gilinasi į sąmonės bei pasąmonės sferą ir ieško adekvačių formų jai pavaizduoti. Praėjusio amžiaus dramos ir teatro tyrinėtojai A. Strindbergo kūriniuose randa pagrindinių XX a. modernistinių krypčių – ekspresionizmo ir siurrealizmo – ištakas. A. Strindbergas artimas modernizmui ne tik savo dramų forma, bet ir tragiška pasaulėjauta, siekimu atskleisti susiskaidžiusią, vientisumo netekusią sąmonę. Pabrėždamas A. Strindbergo įtaką XX a. literatūrai, vokiečių rašytojas Thomas Mannas yra pasakęs: „Augusto Strindbergo provokuojančios, žmogišku mastu neišmatuojamos kūrybos, jo groteskinio, dažnai atstumiančio ir kartu kilnaus, jaudinančio žmogiškumo poveikis buvo vienas svarbiausių mano jaunystės išgyvenimų. Kaip poetas, mąstytojas, pranašas, naujos pasaulėjautos nešėjas jis pralenkė savo epochą. Stovėdamas virš visų mokyklų ir srovių, jas visas apjungė. Natūralistas ir neoromantikas, ekspresionizmo pradininkas, privertęs iš jo mokytis ištisą kartą, pirmasis siurrealistas bet kokia šio žodžio prasme."[1]

[1] *August Strindberg.* Leute von Hemsö. – Leipzig, 1960. – S. 5.

Johanas Augustas Strindbergas (Johan August Strindberg) gimė 1849 m. sausio 22 d. Stokholme, aristokratiškos kilmės laivų firmos agento šeimoje. Būsimojo rašytojo motina buvo žemos kilmės moteris, dirbusi padavėja, o vėliau tarnaite pas Strindbergus (rašytojo tėvas ją vedė prieš pat gimstant Augustui, nors jau buvo sugyvenęs su ja tris vaikus). A. Strindbergas skaudžiai išgyveno aplinkinių panieką dėl savo motinos žemos kilmės, jos ligą ir mirtį (ji mirė, kai būsimajam rašytojui buvo tik trylika metų). Jo vaikystės ir jaunystės patirtis, konfliktai su moralės dogmomis, protestas prieš menininko pažeminimus miesčionių pasaulyje atsispindi jo autobiografinėje apysakoje „Tarnaitės sūnus" (*Tjänstekvinanns son*, 1886–1887). 1867–1870 m. A. Strindbergas su pertraukomis studijavo Upsalos universitete, dėl lėšų stygiaus turėjo studijas mesti, dirbo mokytoju, ruošėsi tapti gydytoju, vaidino teatre, nusivylęs aktoriaus karjera, vertėsi žurnalistika, dirbo telegrafistu. 1872 m. pradėjo dirbti Stokholmo Karališkojoje bibliotekoje, kurioje išsilaikė net dešimtį metų. Čia rašytojas galėjo atsidėti literatūrai, meno ir filosofijos studijoms. Didelę įtaką jam padarė danų literatūros tyrinėtojo Georgo Brandeso veikalai, filosofų Sōreno Kierkegaardo, Emanuelio Svedenborgo, Artūro Schopenhauerio, vėliau – Friedricho Nietzsches idėjos. Pirmieji A. Strindbergo kūriniai – istorinė drama „Meistras Ulofas" (*Mäster Olof*, 1872) ir romanas „Raudonasis kambarys" (*Röda rummet*, 1879) šokiravo „padorius" miesčionis apnuoginta gyvenimo tiesa, radikaliomis idėjomis, autorius buvo kaltinamas nepadorumu (šiuos kaltinimus dar paaštrino rašytojo meilės ryšiai su ištekėjusia moterimi – barono Wrangelio žmona Siri von Essen, vėliau vedybos su ja), prieš jį prasidėjo ištisa šmeižto ir persekiojimo kampanija. A. Strindbergas buvo priverstas mesti darbą bibliotekoje ir išvažiuoti į užsienį. Jis gyvena Prancūzijoje, Šveicarijoje, Italijoje ir Vokietijoje, retsykiais trumpam apsilankydamas tėvynėje. Tiktai 1898 m. grįžta į Švediją, kur gyvena vienatvėje (nors buvo tris kartus vedęs, bet vis nelaimingai) iki pat mirties 1912 m. gegužės 5 d. Stokholme.

Savo nelaimingo asmeninio gyvenimo paaiškinimo A. Strindbergas ieškojo ir rado pamėgtų rašytojų ir filosofų veikaluose, kuriuose buvo rutuliojama pesimistinė žmogaus egzistencijos idėja. Be jau minėtų autorių, žavėjosi tuo metu itin madingu vokiečių filosofu Karlu von Hartmannu. Kūrinyje „Nesąmoningumo filosofija" K. Hartmannas iškėlė mintį, kad pasąmonę sudaro du pagrindiniai elementai: valia ir protas, tačiau veiksme valia atsiskiria nuo proto ir pastū-

mėja žmogų atlikti protu nepaaiškinamus dalykus. Anot K. Hartmanno, pasaulyje vyrauja alogiški procesai, kuriuos valdo nesąmoninga valia – visos esamybės šaltinis ir pagrindinė galia. Tokiame pasaulyje laimė yra nepasiekiama, o pats gyvenimas – beprasmis. Kai žmonės šitai suvoks, teigė K. Hartmannas, įvyks postūmis link nebūties ir pasaulis nustos egzistavęs. Pesimistinių idėjų veikiamas A. Strindbergas prieina išvadą, kad žmogus gimsta „niekam" – optimistais galį būti tik žmonės, kurie to nesuvokia ir kurių apskritai nekankina klausimai apie gyvenimo prasmę. Sąmoningai pasirinktas pesimizmas leido rašytojui pasijusti dulkele kosminėje erdvėje ir kartu suteikė jam absoliučią laisvę elgtis pagal savo vidines nuostatas. Tokia pasaulėjauta paaiškina tiek rašytojo asmeninį, tiek ir jo kūrybinį kelią. Jis visą gyvenimą elgėsi ne „pagal taisykles", taip pat ir jo kūrybos neįmanoma įterpti į kokius nors griežtų kanonų rėmus. Neatsitiktinai A. Strindbergo tyrinėtojai daug dėmesio skiria jo gyvenimo ir kūrybos ryšiams atskleisti – nors rašytojas ir nesusitapatina su savo veikėjais, vis dėlto jų lūpomis skelbia savo pasirinktas kanonų nevaržomo gyvenimo ir meno nuostatas.

Tačiau būtų neteisinga ir vienašališka pamiršti A. Strindbergo ryšius su vyraujančiomis estetinėmis teorijomis ir meno srovėmis. Jį traukė ne tik filosofai mistikai, bet ir XIX a. antroje pusėje Vakarų Europos mąstyme įsigalėjęs pozityvizmas. Taip pat domino Auguste'o Comte'o metodas ir Emilio Zola pastangos taikyti šį metodą literatūroje. Bet jo veržlus talentas ir nežabojamas laisvės siekimas negalėjo tilpti į natūralizmo rėmus: jau pirmoje savo dramoje „Meistras Ulofas" jis iškėlė maištingą herojų, kurio paveikslas prieštarauja natūralistinei asmenybės koncepcijai. Meistras Ulofas – reformatorius, savo rigoristine prigimtimi artimas Ibseno Brandui. Jis stoja į aštrų konfliktą su visuomene ir žūsta todėl, kad žmonės ir laikas dar nėra pribrendę jo idealams. Ulofas yra tikėjimo kankinys, ir autorius su juo solidarus, nesmerkia jo už fanatizmą, kaip kad Ibsenas smerkė Brandą. Ulofas – dalinai pats Strindbergas, menininkas perauges savo epochą.

1879 m. pasirodęs A. Strindbergo romanas „Raudonasis kambarys" – žymiausias rašytojo prozos veikalas. Autorius jį pavadino „pasakojimais iš dailininkų ir rašytojų gyvenimo". Epigrafu pasirinkti Voltaire'o žodžiai: „Nieko nėra nemaloniau kaip būti pakartam neaiškiomis aplinkybėmis" iškart karčia ironija nuspalvina romano vaizdus ir veikėjus. Jie paremti autoriui artimu gyvenimu ir gerai žinomų žmonių paveikslais. Viešpataujančios moralės ir socialinės santvar-

kos kritika buvo negailestinga, karikatūriškuose veikėjų portretuose amžininkai nesunkiai atpažino žymius to meto politikos ir kultūros veikėjus, nuo kurių valios priklausė meno ir jo kūrėjų likimas. Romanui pasirodžius, A. Strindbergas buvo kritikų paskelbtas „švediškuoju Zola", nors daug kam nepatiko sąrkastiškas pasakojimo tonas ir pabrėžtinai ryškūs Stokholmo kasdienybės vaizdai. Pagrindinio herojaus, pradedančiojo rašytojo Arvido Falko gyvenimo linija daugeliu bruožų primena paties autoriaus grumtynes su laikraščių redaktoriais, knygų leidėjais, teatrų direktoriais ir režisieriais (jo drama „Meistras Ulofas" buvo keliskart atmesta ir tik po ilgų vargų išvydo rampos šviesą), nuolatines turtingų mecenatų paieškas. Falko likimas atskleidžiamas plačiame Stokholmo socialinio ir kultūrinio gyvenimo kontekste. Romane atgyja du pasauliai – biurokratų ir turtuolių, su panieka žvelgiančių į skurstančiuosius, ir menininkų bohemos, kurios centras – Raudonasis kambarys Bernso restorane. Čia savo sėkmių atšvęsti ir kartėlio dėl nesėkmės paskandinti renkasi patys spalvingiausi romano veikėjai: skulptorius Montanus, aktorius Renjelmas, daktaras Borgas, leidėjas Smitas, žurnalistas Struvė ir, žinoma, Falkas. Menininkų tarpusavio ginčuose, taip pat ir susidūrimuose su kritikais, įžymybėmis, tokiomis kaip Falanderis, atsiskleidžia amžinas genijaus ir materialiniais išskaičiavimais gyvenančios visuomenės konfliktas, sunki menininko dalia, ieškant savitos išraiškos ir naujų formų įtvirtinimo. Anot A. Strindbergo, menininkas nuolat susiduria su dviem kliūtimis – pinigų stygiumi ir biurokratiniais barjerais, užkertančiais kelią kiekvienai gaiviai minčiai, griaunančiai nusistovėjusias normas. Palaužtas nuolatinių nepriteklių ir, anot jo, beprasmės kovos, nusižudo skulptorius Ulė Montanus, šmaikščiu humoru ir originaliomis skulptūromis džiuginęs Falką. Laiške Falkui Montanus aprašo savo draugo Lundelio nutapytą Treskolos bažnyčios altoriaus paveikslą, kuriame jis pats pavaizduotas kaip neatgailaujantis plėšikas, Renjelmas – kaip Kristus ant kryžiaus, paveikslo autorius Lundelis – kaip atgailaujantis plėšikas, aktorė Marija – kaip Marija Magdalietė, o Falanderis – kaip romėnų šimtininkas. Šitaip Montanaus lūpomis A. Strindbergas simboliškai nusako romane vaizduojamų menininkų situaciją. Montanus tiesiog pranašiškai numato savo tragišką baigtį, tarsi susitapatinęs su neatgailaujančiu plėšiku, kurio net ir po mirties nelaukia išganymas. Kaip rašo pats priešmirtiniame laiške, jis pereina iš vienos nebūties į kitą – jam gyvenimas tokia pat nebūtis kaip ir mirtis: „Žmonės per giliai įsirausę į žemę", tad jiems išsikapstyti iš jos

labai skausminga. Į savo pasitraukimą iš gyvenimo Montanus žiūri kaip į grynai asmeninį dalyką: „Aš niekada nesiprašiau, kad man būtų leista ateiti į šį pasaulį, užtat turiu teisę pasitraukti iš jo kada tinkamas". Priešmirtiniame Montanaus laiške galime įžvelgti paties A. Strindbergo pesimizmo ir jo estetinių minčių atspindį. Laiške minimas „vienas vokiečių filosofas, pasakęs, jog grožis – tai, kas nenaudinga; nes jeigu meno kūrinys kam nors naudingas, siekia kokio nors kito tikslo ar turi tendenciją – jis bjaurus". Šiuo atveju Montanus paradoksaliai suplaka į vieną Schopenhauerio pažiūras su natūralistų skelbtomis neužangažuoto meno ir objektyvaus gyvenimo stebėjimo nuostatomis. Šis laiškas draugams yra tarsi paties autoriaus *credo*, o po jo einančios *Padrikos mintys vaikštant po gamtą* tarsi susumuoja pagrindines viso kūrinio idėjas. Montanus sugriauna esmines M. Lutherio katekizmo tiesas, Švedijos dvasinio, politinio ir kultūrinio gyvenimo pagrindus. Tad visiškai suprantama, kodėl rašytojas buvo taip aršiai puolamas oficialiosios kritikos atstovų.

Romane „Hemsio salos žmonės" (1887) A. Strindbergas rutulioja tradicinę literatūroje tarno ir šeimininkės meilės istoriją, kurią įrėmina platus kaimo žmonių gyvenimas šcheruose. Čia vėl matome meistriškai nupieštus karikatūrinius veikėjų portretus, gyvas Švedijos kaimo papročių ir darbo scenas.

Pačiame irstančios santuokos su Siri von Essen sukeltų išgyvenimų įkarštyje, gyvendamas užsienyje, A. Strindbergas parašo penktą savo autobiografinio ciklo dalį „Pamišėlio išpažintis" (*En dåres försvarstal*, 1887–1888). Ankstesnės dalys „Tarnaitės sūnus" „Nusistovėjimo metas", „Raudonajame kambaryje" ir „Autorius". „Pamišėlio išpažintis" buvo parašyta prancūziškai (*Le Plaidoyer d'un Fou*), nes rašytojas norėjo, anot jo, „užsitikrinti publiką". Šioje knygoje išryškėja viena pagrindinių A. Strindbergo kūrybos temų – amžinas moters ir vyro konfliktas. Šį konfliktą jis sprendžia remdamasis Nietzsches filosofija. Per Georgą Brandesą A. Strindbergas užmezgė korespondenciją su vokiečių filosofu ir susižavėjo jo idėjomis. Sielvartaudamas dėl savo meilės ir šeimyninio gyvenimo tragedijos, Nietzsches kūriniuose rašytojas rado savotišką paguodą ir nusivylimo moterimi pateisinimą. Autobiografiniam ciklui priklauso ir vėliau parašyti kūriniai: „Pragaras" (*Inferno*, 1897), „Legendos" (*Legender*, 1897–1898) ir „Vienišas" (*Ensam*, 1903). Būtent šiuose kūriniuose ryškiausiai atsispindi A. Strindbergo pesimistinės pažiūros, vienatvės apologija. „Vienišame" jis parodo vienatvę kaip žmogui ir ypač menininkui tinkamiausią gyvenimo būdą. Knygos pabaigoje

lyrinės išpažinties eiliuotais intarpais autorius atskleidžia kūrybinio proceso vyksmą, pereidamas nuo betarpiškų gyvenimo įspūdžių prie vaizdų, kuriuose šie įspūdžiai ir jų sukelti jausmai išsilieja. Kūryba atstoja poreikį bendrauti: „Visa, ką patiri vienatvėje, atrodo, vyko tyčiomis, ir daugelis tarsi vaidina scenoje vien man. Taip sykį vakare išėjęs į miestą, mačiau gaisrą ir tuo metu girdėjau Skansene staugiant vilkus. Šios skirtingos gijos mano sąmonėje susipynė draugėn, susivijo ir vaizduotės padedamos nuaudė eilėraštį."[2]

Vienišas suranda džiaugsmą, gėrėdamasis kitų laime, išsilaisvinęs iš savo kankinančių jaunystės prisiminimų, grįžęs į savo vienatvę, prie savo darbo ir savo kovos.

Tarp kitų žymesnių A. Strindbergo prozos kūrinių reikėtų paminėti „Gotiškuosius kambarius" (*Götiska Rummen*) ir „Juodas vėliavas" (*Svarta Fanor*) – abi knygos išėjo 1904 m.

Išgyvendamas sunkią pirmos santuokos dramą, 1887 m. pavasarį A. Strindbergas pradeda rašyti savo pirmą natūralistinę pjesę „Tėvas" (*Fadren*, 1887). Tuo metu jis jau buvo pasiuntęs į Stokholmą prašymą skyryboms, tačiau gavo atsakymą, jog abiem sutuoktiniams gyvenant užsienyje Švedijos teismas negalįs jų išskirti. Rašytojas jautė prie prabangos ir lengvabūdiško gyvenimo pratusios žmonos neigiamą įtaką tiek savo asmenybei, tiek ir kūrybai ir nusprendė dramine forma išreikšti nesutaikomą vyro ir moters konfliktą, panaudodamas graikų tragedijos modelį. Tad į šią dramą galima pažvelgti kaip į modernų Agamemnono–Klitemnestros mito variantą. Nors tyrinėtojai tvirtina, kad pagrindinio herojaus Rotmistro prototipas buvęs vienas vokiečių kavalerijos karininkas, Rotmistras–Tėvas Strindbergo vaizduotėje gimė kaip Vyro simbolis, Vyro, kurio energiją paralyžiuoja žlugdanti Moters valia. Amžiną lyčių kovą autorius suvokia kaip Nietzsches iškeltą valių kovą. Rotmistro žmona Laura, tikindama, jog mylima duktė Berta yra ne jo vaikas, apnuodija sutuoktinio sąmonę. Drama baigiasi tragiškai: psichinę pusiausvyrą praradęs Rotmistras apvelkamas tramdomaisiais marškiniais, beviltiškai stengiasi iš jų išsivaduoti, kad galėtų pasiekti ginklą ir baigti savo gyvenimą. Vos parašyta drama buvo iškart išversta į danų, vokiečių ir prancūzų kalbas ir netrukus pastatyta Kopenhagos *Casino* teatre. Tuo pat metu ėmė sklisti gandai apie paties autoriaus beprotybę, juos patvirtino

[2] *Augustas Strindbergas*. Pamišėlio išpažintis. Vienišas. – Vilnius, 1992. – P. 290.

ir jo žmona Siri. Drama itin žavėjosi Fr. Nietzsche, įžvelgęs joje tikslų savo idėjos apie meilę–neapykantą įkūnijimą. Šis motyvas dominuoja ir vėlyvoje A. Strindbergo dramoje „Mirties šokis" (*Dödsdansen*, 1900). Fr. Nietzsche patarė A. Strindbergui ją pasiūlyti žymiam prancūzų natūralistinio teatro režisieriui André Antoine'ui, kuris netrukus ją pastatė savo „Laisvajame teatre" Paryžiuje. Taip užsimezgė A. Strindbergo ryšys su A. Antoine'u, nors Strindbergas tuo tarpu gyveno Danijoje ir svajojo apie skandinavišką „laisvąjį teatrą".

Populiariausia A. Strindbergo natūralistine pjese tapo „Panelė Julija" (Fröken Julie, 1888). Pjesės pratarmėje A. Strindbergas suformulavo natūralistinio teatro principus. Tiek teatro teorija, tiek ir praktika rašytojas buvo nuoseklesnis natūralistas nei E. Zola (žinome, jog E. Zola talentas ryškiausiai atsiskleidė prozoje, nors jis ir paskelbė natūralistinio teatro programą). A. Antoine'o pastatytame E. Zola romano „Tereza Raken" sceniniame variante kiekvieno veiksmo pabaiga jungiama su kito veiksmo pradžia neatsisakant pertraukų, o tai A. Strindbergui atrodo negyvenimiška. Jam mielesnė glausta vienaveiksmė pjesė, be pertraukų, per kurias žiūrovas išsivaduoja iš teatro magnetizuojančios įtakos. A. Strindbergas, kaip ir Zola, reikalauja, kad dekoracijos būtų tikroviškos, tačiau jos, anot autoriaus, neturėtų perkrauti scenos. „Kurdamas dekoracijas, naudojuosi asimetrijos, fragmentiškumo, impresionistinės tapybos teikiamomis galimybėmis, ir tai man atrodo visai pateisinama, žadinant žiūrovų fantaziją". Stengdamasis kopijuoti gyvenimą, jis kuria „netaisyklingą" dialogą, tarsi visai jo nekoreguodamas, išsaugodamas kasdienei kalbai būdingą padrikumą, dažnai pasitaikantį nelogiškumą, nutylėjimus ir pasikartojimus. Todėl dialogas šokinėja, kartojasi, vystosi kaip muzikinio kūrinio tema. A. Strindbergas atsisako monologų, griaunančių tikrovės iliuziją – žmogus, jo tvirtinimu, nekalba vienas, nebent būtų psichiškai nesveikas arba aktorius, repetuojantis vaidmenį. Kurdamas vienaveiksmę pjesę su apibrėžtu veikėjų skaičiumi, A. Strindbergas įveda „nebaigtą monologą", kurį žymi tik punktyru ir palieka vietos aktoriui improvizuoti. Vis dėlto pripažindamas meno sąlygiškumą, jis naudojasi impresionistinės tapybos priemonėmis – šviesos ir šešėlių, spalvų ir atspindžių žaismu, kuris sustiprina gyvenimo iliuzijos įspūdį. Pjesės „Panelė Julija" veiksmą lydi Beethoveno „Likimo simfonijos" akordai. Autorius reikalavo, kad aktoriai atsisakytų grimo, kad nebūtų naudojamos stiprios rampos šviesos, kurios apakina aktorių ir trukdo žiūrovui stebėti jo „akių žaismą". Aišku, šie reikalavimai galėjo būti

įgyvendinti tik mažoje scenoje. 1907 m. grįžęs į Stokholmą, A. Strindbergas įkūrė eksperimentinį „Intymųjį teatrą“, kuriame įkūnijo savo teorinius principus. Jo natūralizmas teatre yra psichologinis natūralizmas, nes svorio centras perkeliamas nuo išorinio veiksmo į vidinius psichinius išgyvenimus. A. Strindbergo charakteriai šiuolaikiški, apnikti dvejonių, kamuojami prieštaravimų, neįterpiami į klasicistinių kanonų rėmus, kai charakteris tampa kokios nors vienos dorybės arba ydos įsikūnijimu. Nuplėšęs, jo paties žodžiais tariant, klasikinio herojaus šventinius drabužius, autorius apnuogina savo veikėjų prigimtį, parodo jos prieštaringumą, kurio neįmanoma apibūdinti ar racionaliai suvokti. Natūralistinio teatro programą A. Strindbergas plačiai išdėstė ir 1889 m. pasirodžiusiame straipsnyje „Apie nūdienę dramą ir nūdienį teatrą“.

Dramoje „Panelė Julija“ veiksmo erdvė sutelkiama viename nedideliame plote – grafo rūmų virtuvėje, o veiksmo laikas – trumpoje Joninių naktyje. Čia veikia du pagrindiniai personažai – Julija ir Žanas, vienas anraeilis – virėja ir nematoma „šmėkla, sklandanti virš visko, kas vyksta“. Traktuodamas Juliją kaip modernų charakterį, autorius motyvuoja jos likimą daugybe aplinkybių: iš motinos paveldėta liguistai jautria prigimtimi, neteisingu tėvo auklėjimu, galiausiai Joninių nakties atmosfera, kuri panašiai kaip per graikiškąsias dionisijas atpalaiduoja fizinius instinktus. Alyvų puokštė ant stalo svaigina Juliją, ji tarsi pirmąkart išvysta Žaną–vyrą, kuris anksčiau jai tebuvo tik jos tėvo liokajus. Bet Julija nėra vien savo biologinės prigimties ir aplinkos veikiamas charakteris. Pratarmėje autorius nedviprasmiškai pabrėžia jos tragedijos socialines priežastis: ji – savo epochos klaidų, savo klasės – senosios karinės aristokratijos – moralės auka. Netekusi garbės, Julija nebegali toliau gyventi. Liokajus pranašesnis už savo ponią, nes „neturi mirtinai pavojingo prietaro – garbės“. Žanas iškilo virš savo klasės, išorinėmis manieromis mėgdžioja aristokratus, bet vidumi taip ir lieka plebėjas. Jis pranašesnis už Juliją ir fiziniu, ir socialiniu atžvilgiu, atstovauja klasei, kuriai priklauso ateitis. Anksčiau nepasiekiama Julija po fizinio suartėjimo jam pasirodo verta paniekos. Kaip pažymima pjesės pratarmėje, tikras tvarus meilės jausmas negali atsirasti tarp tokių dvasinėmis savybėmis skirtingų žmonių. Šiuo atveju rašytojas tarsi dar kartą išlieja kartėlį dėl Siri von Essen jam, žemos kilmės vyrui, reiškiamos paniekos. Nors pjesėje autorius neparodo Julijos mirties, Žanas nužudo jos mylimą paukštelį šitaip paruošdamas neišvengiamą tragišką atomazgą. A. Strindbergas suvokė gyvenimą kaip žūtbūtinę stip-

resnės ir silpnesnės prigimties asmenybių kovą, jų valių susidūrimą, kuris baigiasi vieno pergale, kito pralaimėjimu.

Nesutaikomas lyčių konfliktas, stipresniojo ir silpnesniojo kova – pagrindinės dramos „Mirties šokis" temos. Kapitono Edgaro ir Alisos šeimyniniai santykiai jau pačioje pirmoje scenoje vaizduojami lyčių nesuderinamumo pagrindu. Dvidešimt penkeri bendro gyvenimo metai Alisos vertinami kaip juodi skurdo metai, o jų lošimas kortomis simboliškai įveda gyvenimo kaip azartiško žaidimo motyvą. Akmeninis tvirtovės bokštas, kurio viduje koncentruojamas veiksmas, pro langą matoma tamsi jūra, niūri tvirtovės siena ir artilerijos baterijos kuria dramatinės įtampos atmosferą. Atomazga kartoja dramos „Tėvas" pabaigą: žiaurios kovos nukamuotas Edgaras miršta. Jo priešmirtiniai žodžiai: „Atleisk jiems, nes jie nežino ką daro", liudija jo grįžimą prie elementariomis krikščioniškomis tiesomis pagrįstų žmogiškų santykių. Dramos pabaigoje iškyla ibseniška dvasinio prisikėlimo idėja, pačiomis niūriausiomis akimirkomis gelbėjusi ir patį autorių. Tiek dramoje „Tėvas", tiek ir „Mirties šokyje" kritikai įžvelgia Ibseno „Lėlių namų" parodiją, nes priešingai nei norvegų autoriaus kūrinyje, „geras ir kilnus vyras" šiuo atveju tampa negailestingos žmonos auka. Tačiau neretai hiperbolizuodamas meile–neapykanta pagrįstus santykius, A. Strindbergas vis dėlto vengia vienašališkų kaltinimų, bando parodyti ir vieno, ir kito kaltę.

Vėlyvojoje A. Strindbergo dramaturgijoje išskiriamos dvi pagrindinės tendencijos: istorinė („Saga apie Folkungus" – *Folkungasagan*, 1899, „Gustavas Vaza" – *Gustaf Vasa*, 1899, „Erikas XIV" – *Erik XIV*, 1899, „Gustavas Adolfas II" – *Gustaf Adolf II*, 1900, „Karlas XII" – *Karl XII*, 1901, „Karalienė Kristina" – *Kristina*, 1903, „Gustavas II" – *Gustaf II*, 1903) ir sąlygiškoji (trilogija „Į Damaską" – *Till Damaskus*, 1898–1904, „Sapnas" – *Ett drömspel*, 1902, „Šmėklų sonata" – *Spöksonaten*, 1907).

Istorinėse dramose A. Strindbergas sutelkia dėmesį ties kritiniais Švedijos istorijos momentais, kai dėl valdovų kaltės tauta buvo priversta kęsti priespaudą. Daugumoje jo istorinių dramų jaučiamas W. Shakespeare'o istorinių kronikų tradicijų poveikis. A. Strindbergas buvo kruopščiai jas išstudijavęs ir nusprendęs dramine forma atgaivinti pagrindinius Švedijos istorijos laikotarpius. Epochos kontrastai neretai perteikiami groteskinėmis figūromis ir situacijomis, kai kada veikėjai, kaip antai Erikas XIV, Karlas XII, Kristina turi autoriaus amžininkų buržua bruožų. Viena būdingiausių A. Strindbergo istorinių dramų – „Erikas

XIV“ , kurioje norint atskleisti sudėtingus herojaus jausmus panaudojama „ciklinė“ struktūra. Ši drama užbaigia trilogiją apie karalius Vazas. Pirmosiose dramose ("Meistras Ulofas“, „Gustavas Vaza“) vaizduojamas šios karalių dinastijos kilimas, o čia parodoma jos krizė ir smukimas. A. Strindbergas polemizavo su tradicine istorikų pažiūra į Vazas kaip į galingą dinastiją. Dramaturgą domino įvairios valdymo formos, doroviniai šeimos ir visuomenės santykiai. Jo Erikas – didelis egoistas ir savavalis, nekenčiąs ne tik didikų, bet ir paprastų žmonių, nors jam patiko būti vadinamam „valstiečių karaliumi“. Neveltui jo senas draugas prikiša jam, kad taip dažnai tariąs žodį *neapykanta*, jog pats sau imąs atrodyti žmonių priešu: „Dažniau sakyk „myliu“ ir pasijusi esąs mylimas“. Bet įtarus karalius mato aplinkui vien sąmokslininkus ir priešus, sudaro sąjungą su avantiūristu Joranu Personu ir suteikia jam neribotą valdžią valstybės taryboje. Tikri patriotai – paprastas kareivis Monsas ir močiutė Person. Būtent ji kalba apie atleidimą, gailestingumą ir meilę net savo priešams. Gyvenimo kaip nuolatinės kovos idėja išreiškiama hercogo Karlo finaline fraze: „Grumtynės gyvenime niekad nesibaigia!“

Trilogijoje „Į Damaską“, „Sapne“ ir „Šmėklų sonatoje“ A. Strindbergas kuria pjesės–sapno formą, kuri suteikia autoriui galimybę gilintis į sąmonės ir pasąmonės pasaulį. „Į Damaską“ kritikai vadina modernia *moralitė*, kur žmogaus – Nežinomojo – ieškojimai atskleidžiami per pokalbius su pasąmonėje iškilusiomis figūromis – Moterimi ir Nematomuoju, Elgeta, Pamišėliu, – kurios savo ruožtu yra Nežinomojo vidiniai balsai. Nematomasis (jis scenoje nepasirodo, girdimas tik jo balsas) gali būti suvokiamas kaip Dievo simbolis, Dievo, prieš kurį maištauja Nežinomasis, kenčiantis ir tikėjimą praradęs žmogus. Pjesėje „Sapnas“ veikia indų žemės ir dangaus dievo Indros duktė, kuri nusileidžia į žemę ir tampa žemiška Dukterimi, Karininkas, Poetas, Tėvas, Motina ir kitos simbolinės figūros, įkūnijančios įvairius žmogaus gyvenimo aspektus. Jau pirmame veiksme Duktė pamato žmonių gyvenimo tragizmą – mirtį, nuolatinį laukimą ir neišsipildžiusias viltis – ir daro išvadą, jog žmogaus būtis apgailėtina. Pjesės leitmotyvas – amžinas beviltiškas laukimas. Šalia esminių žmogaus būties klausimų A. Strindbergas iškelia esminį estetinį – gyvenimo ir meno santykio klausimą. Pjesės pabaigoje, pokalbyje su Poetu Duktė galvoja, jog visa tai, ką ji matė žemėje, yra tik sapnas, bet Poetui atrodo, kad jis visa tai sukūrė. Autorius mintį

susumuoja Duktė: „... pasaulis, gyvenimas ir žmonės tėra tiktai fantomas, regimybė, sapno vaizdinys...“[3]

Ši mintis susišaukia su siurrealistų teoretiko André Bretono mintimi, jog meno objektas yra pasąmonės realybė, joje kylančios vizijos ir sapnai.

„Šmėklų sonata“ – galbūt pati įdomiausia A. Strindbergo sapnų pjesė. Senis Humelis, sėdintis kėdėje su ratukais, pasakoja jaunam studentui savo gyvenimo istoriją. Autoriaus požiūris į Humelį dvilypis – jis žadina užuojautą ir gailestį, tačiau dvasiškai apsinuoginęs Studento akivaizdoje, kelia vien pasibjaurėjimą. Humelio paveikslu ir išpažintimi dramaturgas atskleidžia bergždžias žmogaus pastangas pateisinti savo egzistenciją, veidmainystės šydu pridengiant gėdingą gyvenimą. Trečia scena – Studento dialogas su Panele. Du jaunuoliai savo meile tarsi turėtų atverti viltį, tačiau jiedu taip pat prieina išvadą, kad šiandieną blogis valdo pasaulį taip pat, kaip valdė ir vakar. Panelė miršta, Studentas sveikina mirtį, „nekaltos meilės išlaisvintoją“.Tragiškai pasibaigusios meilės idiliją pertraukia Virėjos pasirodymas – ji tarsi vampyras čiulpia žmonių kraują ir labiau panaši į fantastišką pasakos pabaisą nei realų žmogų. Virėja – savotiška Humelio antrininkė, juos abu sieja neišperkama kaltė. Ir kitos vaiduokliškos figūros šioje dramoje tampa Humelio sąžinę slegiančio kaltės jausmo materialūs ženklai. Tokia yra jo buvusi mylimoji, dabar virtusi spintoje gyvenančia šlykščia mumija, kuri įsivaizduoja esanti papūga. Sąmonės prašviesėjimo akimirką ji kaltina Humelį, pasisako buvusi jam neištikima, turėjusi meilės ryšį su Pulkininku, taigi ir pati nebuvusi nekalta, todėl pripažįstanti, jog juos abu jungia tas pats kaltės jausmas. Amžininkai žiūrėjo į Humelį kaip į autoriaus antrininką: A. Strindbergas tuo metu išgyveno dvasinės krizės laikotarpį, buvo atsidūręs ant beprotystės slenksčio, jį kankino košmarai. Pjesės pabaigoje Studento lūpomis autorius skelbia religinį susitaikymą, galintį išgelbėti nuo baisios tikrovės. A. Strindbergas apeliuoja į Budą, ieškodamas išeities iš dvasinės krizės Rytų religijoje ir teosofijoje (pirmą šios dramos variantą jis pavadino „Kama-Loka“), cituoja poetinės Eddos eiles, o įspūdžiui sustiprinti pasitelkia muziką ir tapybą: kambario, kuriame vyko dramos veiksmas, dekoracijoms staiga dingus, pasirodo milžiniškas Arnoldo Böcklino paveikslas „Mirusiųjų sala“, iš šios tolimos paslaptingos salos pasigirsta švelni muzika. Tuo baigiama pjesė. Kritikas Bern-

[3] *Augustas Strindbergas.* Sapnas. In *Dramos.* – Vilnius, 1973. – P. 75.

hardas Dieboldas apkaltino A. Strindbergą bejėgiškumu – anot kritiko, autorius nepajėgė nei išspręsti dramoje iškeltų klausimų, nei rasti motyvuotą atomazgą, tad griebėsi muzikos ir tapybos, kurios tarsi *deus ex machina* turėtų visa užbaigti. Kai kurie kiti kritikai šiuo atveju įžvelgia Richardo Wagnerio muzikinės dramos įtaką A. Strindbergui.

Tačiau niekas negali paneigti didžiulio A. Strindbergo poveikio tolesnei XX a. dramos raidai. Jo sąlygiškųjų dramų technika buvo perimta dramaturgų ekspresionistų ir siurrealistų, iš jo mokėsi absurdo dramos kūrėjai ir amerikiečių dramos klasikas Eugene'as O'Neillas, laikęs jį „moderniojo teatro pradininku, didžiuoju dvasinių konfliktų interpretatoriumi". Vienas iš žymiausių moderniojo teatro eksperimentatorių prancūzų dramaturgas Arthuras Adamovas prisipažįsta pradėjęs rašyti A. Strindbergo paveiktas, nes būtent šis autorius jam parodęs naują kasdienybės įvykių ir daiktų simboliką. Antrojo tūkstantmečio pabaigoje pastebimas naujas A. Strindbergo kūrybos renesansas, leidžiami jo prozos ir dramos tekstai, teatruose statomos jo pjesės. Ilgą laiką Lietuvoje mažai žinomas švedų literatūros klasikas (1908 m. buvo pastatyta jo pjesė „Tėvas", 1937 m. Valstybiniame dramos teatre – „Freken Julija") pastaraisiais metais tapo plačiau prieinamas lietuvių skaitytojui: 1989 m. išleisti du jo romanai – „Raudonasis kambarys" ir „Hemsio salos žmonės", 1992 m. – „Pamišėlio išpažintis" ir „Vienišas"; 1973 m. antologijoje „Dramos" atspausdintas jo pjesės „Sapnas" vertimas lietuvių kalba, tais pačiais metais režisierius Juozas Miltinis Panevėžio dramos teatre pastatė dramą „Mirties šokis". Vėliau buvo pastatyta „Freken Julija", „Kreditoriai", „Tėvas" ir kt.

GALINA BAUŽYTĖ-ČEPINSKIENĖ

PAAIŠKINIMAI

RAUDONASIS KAMBARYS

[1] *... į karalienės Kristinos kelią...* – Buvo kelios Švedijos karalienės Kristinos. Žymiausia iš jų – karaliaus Gustavo II duktė Kristina, kuri valdė nuo 1632 m. iki 1654 m.

[2] *... tu mėgsti Fichtę? – Fichtė* (Johann Gottlieb Fichte, 1762–1814) – vokiečių filosofas.

[3] *Gustavianumas* – pirmas originalus Upsalos universiteto pastatas, karaliaus Gustavo II Adolfo įsakymu (iš čia ir pavadinimas) pastatytas XVII a. trečiame dešimtmetyje.

[4] *... perredaguoti Augsburgo išpažinimą. – Augsburgo išpažinimas* (konfesija) – evangelikų bei liuteronų tikėjimo pagrindų išdėstymas vokiečių ir lotynų kalbomis. Jį parengė vokiečių humanistas P. Melanchthonas, o M. Lutheris patvirtino 1530 m. Augsburge.

[5] *... reikia turėti vardą; kaip Tegneris, Erenšlėgelis... – Tegneris* (Essaias Tegner, 1782–1864) – švedų poetas romantikas, Lundo universiteto profesorius, Švedijos akademijos narys ir visuomenės veikėjas, savo kūryboje daugiausia rėmėsi senovės skandinavų sagomis. Žymiausi kūriniai – epas „Fritjofo saga" (1825) ir patriotinė poema „Švedija", už kurią autorius gavo Švedijos akademijos didįjį prizą (1811). *Erenšlėgelis* (Adam Öhronschlegel, 1779–1850) – danų poetas, estetikos profesorius, žymiausias danų romantizmo atstovas.

[6] *Gustavas Eriksonas – Gustavas I* (Gustaf Vasa, 1496–1560) – Švedijos karalius.

[7] *... turit galvoje Hakviną Spėgelį... – Hakvinas Spėgelis* (Haqvin Spegel, 1645–1714) – švedų poetas, arkivyskupas, psalmių kūrėjas. Religinį epą „Dievo darbai ir atilsiai" parašė 1685 m.

[8] *... esu leidęs ir Hermano Frankės, ir Arnto... – Frankė (* August Hermann Francke, 1663–1727) – vokiečių teologas, profesorius. *Arntas* (Ernst Moritz Arndt, 1769–1860) – vokiečių poetas, išgarsėjęs eilėmis prieš Napoleoną.

[9] *Ulrika Eleonora* (1688–1741) – Švedijos karalienė, Karolio XII sesuo. Po Karolio XII mirties pasiskelbė karaliene, bet turėjo atsisakyti paveldimumo teisės ir įžengė į sostą rinkimų keliu; trumpai karaliavusi (1718–1720), atsisakė sosto.

[10] *Atsivertė Ekelundą ir Frykselį...* – *Frykselis* (Anders Fryxell, 1795–1881) – švedų istorikas, profesorius, Švedijos akademijos narys.

[11] *... sužvejoti Midgordo gyvatę...* – *Midgordo gyvatė* – skandinavų mitologijoje milžiniška gyvatė, juosianti žmonių gyvenamą žemę – Midgordą.

[12] *... apgynė Giorco garbę...* – *Giorcas* (Georg Heinrich Görtz, 1668–1719) – vokiečių politikos veikėjas. Nuo 1716 m. artimiausias Karolio XII patarėjas. Po Karolio XII mirties buvo nužudytas.

[13] *... sukapliavo Fredriką I...* – *Fredrikas I* (1676–1751) – Švedijos karalius nuo 1720 m., Ulrikos Eleonoros vyras.

[14] *Bernso salonas* – restoranas Stokholme, kurį įsteigė vokiečių konditeris R. Bernsas 1863 m.; ypač klestėjo amžiaus pabaigoje ir tapo pagrindine miesto pramogų vieta, menininkų ir rašytojų susitikimų vieta.

[15] *Liuceno kalvos.* – Trisdešimties metų kare (1632 m.) prie Liuceno (Saksonijoje) Švedijos kariuomenė, vadovaujama karaliaus Gustavo II Adolfo, įveikė Valenšteino kariuomenę.

[16] *... iš Karolio IX laikų...* – *Karolis IX* (1550–1611) – Švedijos karalius, valdė nuo 1604 m.

[17] *... išskyrus Kufo monetas ...* – *Kufo monetos* – senovės arabų monetos, papuoštos kufietiškais raštais.

[18] *Muros laikrodis* – spintos pavidalo laikrodis, statomas ant grindų. Pavadinimas kilęs nuo Muros vietovės Vidurio Švedijoje.

[19] *... šoka ratelį aplink Argando lempą.* – *Argando lempa* – dujinis žibintas su viršuje kiauru gaubtu. Išrado Šveicarijos lempų fabrikantas A. Argandas 1783 m.

[20] *Gražus kaip Antigonas!* – *Antigonas* – Makedonijos valdovas iš Antigonidų dinastijos, valdžiusios 306–168 m. pr. Kr. Minimi trys Antigonai: Antigonas I Vienaakis, Antigonas II Gonatas, Antigonas III Dosonas.

[21] *... Nikėjoje įvyko susirinkimas...* – *Nikėjos susirinkimai* – visuotiniai Bažnyčios susirinkimai, vykę Nikėjoje (Turkijoje), kuriuose buvo paskelbtos pagrindinės krikščionių tikėjimo tezės.

[22] *Kronhelmas* (Gustaf Cronhielm, 1664–1737) – Švedijos valstybės veikėjas, grafas, įstatymų leidimo komisijos pirmininkas.

[23] ... *Sturės laikų strėlių antgaliais*... – *Sturė* (Sten Gustafsson Sture, 1440–1503) – Švedijos valstybės veikėjas.

[24] *Kadišas* (aramėjų kalba „šventas") – Dievą garbinanti ir dangaus karalystės priartinimo prašanti judėjų malda.

[25] ... *paskambino operos „Nebylė" uvertiūrą*. – *Opera „Nebylė"* – prancūzų kompozitoriaus Danielio François Aubero (1782–1871) opera „Nebylė iš Portičio".

[26] ... *Albrekto Meklenburgiečio laikais*... – *Albrektas Meklenburgietis* (1340–1412) – Švedijos karalius, hercogas, valdė nuo 1363 iki 1389 m.

[27] ... *Gustavo Adolfo laikais*... – *Gustavas II Adolfas* (1594–1632) – Švedijos karalius, pradėjo valdyti 1611 m., būdamas 17 metų, labai sunkiu valstybei metu.

[28] ... *tą pastebėjo Tegneris*... – žr. 5 paaišk.

[29] *Kiek suniokojo Karolis Dešimtasis, Vienuoliktasis ir Dvyliktasis*... – *Karolis X Gustavas* (1622–1660) valdė nuo 1654 m. *Karolis XI* (1655–1697) savarankiškai valdė nuo 1672 m. *Karolis XII* (1682–1718) valdė nuo 1697 m.

[30] ...*šalin* ... *Georgą Šernjelmą*. – *Šernjelmas* (Georg Stiernhielm, 1598–1672) – žymus švedų poetas ir mokslininkas, vadinamas švedų poezijos tėvu, į eilėdarą įvedė klasikinį metrą. Garsiausia poema „Heraklis".

[31] ... *skaitydamas Euklidą*... – *Euklidas* (apie 365–300 pr. Kr.) – graikų matematikas.

[32] ... *skaito antrą Livijaus knygą*... – *Titas Livijus* (59 pr. Kr.– 17) – Romos istorikas, parašė 142 knygų Romos istoriją.

[33] ... *atėjo Savonarola*... – *Savonarola* (*Girolamo Savonarola*, 1452–1498) – italų pamokslininkas, religijos ir politikos veikėjas, poetas, kovojo su Medičių tironija, už reformistines idėjas buvo atskirtas nuo Bažnyčios ir sudegintas ant laužo.

[34] ... *reakcija* ... *po 1865 metų*... – 1866 m. buvo panaikintas keturių luomų parlamentas ir sudarytas dviejų rūmų riksdagas.

[35] *Šernjelmas* – žr. 30 paaišk.

[36] ...*padidinti lenų skaičių*... – *lenas* – Švedijos administracinis teritorinis vienetas. Švedija suskirstyta į dvidešimt penkis lenus.

[37] *Blasieholmenas* – pusiasalis Stokholme.

HEMSIO SALOS ŽMONĖS

[1] ... *prisirišęs Hioganeso... gertuvę.* – *Hioganesas* – Pietų Švedijos miestas, pramonės centras, garsus įvairių indų ir chemijos prekių gamyba.

[2] ... *Gustavsbergo puodukai...* – *Gustavsbergas* – garsus porceliano fabrikų miestas Švedijoje.

[3] ... *iš Afcelijaus sagų...* – *Afcelijus* (Arvid August Afzelius, 1785–1871) – švedų istorikas, rašytojas ir poetas, išleido tris tomus švedų pasakų, keliolika tomų sagų.

[4] ... *šaudydamas iš tercerolio...* – *Tercerolis* – nedidelis kišeninis pistoletas.

[5] ... *Bolinderio viryklę...* – Turima omeny Bolinderių akcinė bendrovė Stokholme.

[6] *Bilina* – mineralinio vandens kurortas Čekijoje.

[7] ... *kur parduoda Šliuzo aikštėje...* – *Šliuzo aikštė* – aikštė Stokholme.

ERIKAS XIV

[1] *Fenrikas* – žemiausias karininko laipsnis švedų kariuomenėje.

[2] *Karina, Monso duktė* (Karin Månsdotter, 1550–1612) – Švedijos karalienė Katarina, kareivio duktė, karaliaus Eriko XIV meilužė, 1567 m. slapta susituokė su juo ir 1568 m. buvo vainikuota karaliene. Ištikima ir nuoširdi savo ligoto vyro gyvenimo palydovė, kalėjo drauge, vyrui mirus gyveno Suomijoje.

[3] *Tai Joranas Personas...* – *Joranas Personas* (Göran Persson, apie 1530–1568) – garsus karaliaus Eriko XIV patarėjas ir numylėtinis, labai nekentė didikų, kurstė prieš juos karalių, skatino juos naikinti. Taip buvo nužudyti didikai Sturės. Bet vėliau karalius ėmė gailėtis dėl šito kraujo praliejimo, Joranas Personas pateko į nemalonę ir buvo nuteistas mirti, tačiau greitai išteisintas, o 1568 m. vėl apkaltintas už išdavystę ir nužudytas.

[4] ... *Erikas sako numirsiąs...* – *Erikas* – Švedijos karalius Erikas XIV (Erik XIV, 1533–1577), vyriausias Gustavo Vazos sūnus, įžengė į sostą 1560 m. Valdė aštuonerius metus, padarė daug reikšmingų reformų, bet jo politika buvo ir žalinga: Švedija įsivėlė į Septynerių metų šiaurės karą (1563–1570), iššudyti didikai Sturės. Erikas buvo įtarus, kivirčijosi su netikru broliu hercogu Juhanu. Hercogai surengė prieš jį sąmokslą ir 1568 m. uždarė į kalėjimą, kur išbuvo iki mirties.

[5] *Prisimink Anglijos Elžbietos tėvą, Henriką VIII. – Anglijos Elžbieta* (Elisabet I Tudor, 1533–1603) – Anglijos karalienė. *Henrikas VIII* (Henrik VIII, 1491–1547) – Anglijos karalius nuo 1509 m. Vedė šešis kartus, dvi žmonos buvo nužudytos.

[6] *... praeina Karaliaus našlė. – Karaliaus našlė* (Katarina Stenbock, 1535–1621) – karaliaus Gustavo Vazos (1496–1560) trečioji žmona.

[7] *... pasirodo Hercogas Juhanas. – Hercogas Juhanas* (Johan III, 1537–1592) – Gustavo Vazos sūnus. Princas būdamas užpykdė karalių Eriką XIV, nes vedė Kotryną Jogailaitę, paskui su broliu hercogu Karlu surengė sąmokslą prieš karalių Eriką XIV ir tapo karalium Juhanu III (1568).

[8] *Lenkijos Kotryna bus tavo*! – Turima omeny Kotryna Jogailaitė (1526–1583), kuri 1562 m. ištekėjo už Švedijos hercogo Juhano, vėliau tapusio karalium Juhanu III. Ši santuoka buvo didžiausia nesantaikos su karalium Eriku XIV priežastis.

[9] *Svantė Sturė* (1517–1567) – Švedijos grafas, 1556 m. kariuomenės vadas Suomijoje kare su Rusija, Eriko XIV įtarumo auka, nužudytas Upsaloje 1567 m.

[10] *... kilę iš Engelbrekto žudiko Kūpolio padermės... – Engelbrektas* (Engelbrekt Engelbrektsson, apie 1390–1436) – švedų didikas, kovotojas dėl laisvės. Jo žudikas – Månsas Bengtssonas, pravarde Kūpolis.

[11] *Jie dar turi šventojo Eriko ir Folkungų kraujo. – Šventasis Erikas* (Erik den helige Jedvardsson) 1150 m. buvo išrinktas Švedijos karaliumi. 1160 m. žuvo kovoje prieš danų princą Magnusą Henrikssoną dabartinėje Upsaloje. Šventuoju popiežiaus nepripažintas. *Folkungai* (*Folkungar* – Folkės palikuonys) – viduramžių Švedijos didikų giminė, kildinama iš vikingo Folkės Filbyterio (XI a.).

[12] *... sulaužė Arbogos įstatymą...* – 1561 m. riksdago susirinkime Arbogoje priimtais įstatymais karalius Erikas XIV gerokai apkarpė hercogų teises, suteiktas jiems Gustavo I.

[13] *... iš karaliaus Valdemaro...* – Švedijos karalius Valdemaras valdė 1266–1275 m.

[14] *Admirolas Hornas* (Philippe de Montmorency Hornes, arba Hoorne, 1524–1568) – Nyderlandų politikos veikėjas.

[15] *Ingjaldas Žiaurusis* – Upsalos karalius, pasak padavimo, taip pramintas todėl, kad nužudė dvylika kunigaikščių ir suvienijo Švediją, tačiau dėl jo egzistavimo yra abejonių.

[16] *Pradedant Jarlu Birgeriu... baigiant Kristernu Tironu... – Jarlas Birgeris* – Švedijos regentas. Karaliaujant sūnui Valdemarui, suruošė kryžiaus žygį prieš Suomiją. Buvo daugelio naudingų įstatymų iniciatorius, laikomas Stokholmo įkūrėju. Mirė 1266 m. *Kristernas Tironas* (Kristian Tyrann, 1481–1559) – nuo 1513 m. Danijos ir Norvegijos karalius Kristianas II, po regento Steno Sturės mirties (1520) išrinktas ir Švedijos karalium, tačiau nesilaikė pažadų, buvo nepaprastai žiaurus, švedų pramintas Tironu.

[17] *... po Karlo Knutsono nuteisimo... – Karlas Knutsonas* (Karl Knutsson Bonde, 1409–1470) – Švedijos ir Norvegijos karalius. Du kartus buvo nuverstas nuo sosto, paskui vėl grąžintas ir valdė nuo 1467 m. iki mirties.

[18] *... į Elvsburgo tvirtovę. – Elvsburgo* (Älvsborg) *tvirtovė* prie Jotos upės (pietvakarių Švedijoje), įkurta XIV a., daug kartų buvo užpulta ir apgulta danų, kelis sykius sugriauta ir vėl atstatyta.

[19] *Urijos laiškas.* – Pasak legendos, žydų karalius Dovydas, paviliojęs karo vado Urijos žmoną Batsebą ir norėdamas nuslėpti nuodėmę, įdavė Urijai nunešti vyriausiajam karo vadui Joabui laišką, kuriame buvo įsakyta nužudyti Uriją mūšio lauke.

[20] Žr.19 paaišk.

[21] *Priklausys nuo riksdago...* – Čia ir kitur autorius vartoja žodį „luomai" (*ständerna*), nes iki 1866 m. Švedijos riksdagą, kurio užuomazga laikomas Arbogos susirinkimas 1435 m., sudarė keturių pagrindinių visuomenės luomų atstovai: didikai, dvasininkija, pirkliai ir ūkininkai.

[22] *Gripsholmo pilis* – karalių pilis Melareno ežero salelėje, įkurta 1381 m. Dalis viduramžių pilies išlikusi iki šiol. Gripsholmas garsus ir savo kalėjimu, kur buvo uždaryti hercogas Juhanas, karalius Erikas XIV ir karalius Gustavas IV Adolfas.

[23] *Niučiopingo pilis* – viduramžių pilis netoli Stokholmo, likę tik griuvėsiai.

[24] *Hotuna* (Håtuna) – miestelis netoli Stokholmo.

[25] *Kristina Julenšerna* (Kristina Gyllenstierna, 1494–1559) – valstybės regento Steno Sturės (1493–1520) žmona, švedų tautos patriotė, po vyro mirties, 1520 m., gynė sostinę nuo Danijos karaliaus Kristiano II, bet buvo priversta kapituliuoti.

[26] *Hiorningsholmas* (Hörningsholm) – dvaras netoli Stokholmo, nusiaubtas rusų 1719 m. Pilis vėl atstatyta 1748–1752 m., tačiau 1950 m. sudegė.

[27] *Niučiopingo puota...* – 1317 m. Niučiopingo karalius Birgeris Magnusonas susitiko su savo broliais hercogais Eriku ir Valdemaru. Šie klasta buvo suimti ir badu numarinti kalėjime.

[28] *Hotunos išdavystė* – 1306 m. karalius Birgeris Magnusonas Hotunos dvare buvo klastingai sučiuptas brolių Eriko ir Valdemaro.

Parengė EUGENIJA STRAVINSKIENĖ

TURINYS

ROMANAI

RAUDONASIS KAMBARYS 5

Pirmas skyrius. Stokholmas iš paukščio skrydžio 7
Antras skyrius. Broliai 18
Trečias skyrius. Lil-Janso naujakuriai 25
Ketvirtas skyrius. Ponai ir šunys 36
Penktas skyrius. Pas leidėją 52
Šeštas skyrius. Raudonasis kambarys 61
Septintas skyrius. Sekimas Jėzum! 74
Aštuntas skyrius. Vargše Tėvynė! 80
Devintas skyrius. Nurodymai 90
Dešimtas skyrius. Laikraščio akcinė bendrovė „Pilkasis apsiaustas" 95
Vienuoliktas skyrius. Laimingi žmonės 103
Dvyliktas skyrius. Jūrų draudimo akcinė bendrovė „Tritonas" 112
Tryliktas skyrius. Apvaizdos keliai 120
Keturioliktas skyrius. Absentas 128
Penkioliktas skyrius. Teatro akcinė bendrovė „Feniksas" 139
Šešioliktas skyrius. Ant Baltojo kalno 150
Septynioliktas skyrius. Natūra 161
Aštuonioliktas skyrius. Nihilizmas 165
Devynioliktas skyrius. Iš naujųjų kapinių į Norbaką 174
Dvidešimtas skyrius. Ant altoriaus 185
Dvidešimt pirmas skyrius. Siela už borto 190
Dvidešimt antras skyrius. Rūstūs laikai 195
Dvidešimt trečias skyrius. Audiencijos 202
Dvidešimt ketvirtas skyrius. Apie Švediją 208
Dvidešimtas penktas skyrius. Paskutinė korta 224

Dvidešimt šeštas skyrius. Laiškai 238
Dvidešimt septintas skyrius. Pasveikinimas 246
Dvidešimt aštuntas skyrius. Iš ano pasaulio 249
Dvidešimt devintas skyrius. Apžvalga 257

HEMSIO SALOS ŽMONĖS 265

Pirmas skyrius. Karlsonas parsisamdo už berną ir praminamas plevėsa ... 267
Antras skyrius. Sekmadienio poilsis ir sekmadienio darbai; geras ganytojas ir blogos avys; slankos gauna ko vertos, o bernas gauna kamarėlę 276
Trečias skyrius. Bernas trenkia kozirį ant stalo, vienas pats įsiponauja ant tvoros ir sutramdo jaunus gaidžius 288
Ketvirtas skyrius. Nusimato vestuvės, ir Karlsonas ima senąją dėl pinigų 308
Penktas skyrius. Pešasi trečių užsakų dieną, eina prie komunijos ir kelia vestuves, bet į sutuoktuvių lovą vis tiek nesigula 327
Šeštas skyrius. Kitokios aplinkybės ir kitokios mintys; žemės ūkis smunka, o kalnakasyba klesti 353
Septintas skyrius. Karlsono svajonės išsipildo; sekreteras gerai saugomas, bet ateina testamento vykdytojas ir perbraukia viską 367

DRAMOS

ERIKAS XIV 383
ŠMĖKLŲ SONATA 453

Švedų literatūros klasikas. *Galina Baužytė-Čepinskienė* 489

Paaiškinimai. *Parengė Eugenija Stravinskienė* 501

69 KNYGA

AUGUST STRINDBERG

ROMANAI

DRAMOS

Tituliniame puslapyje:

Carlo Larsono (1853–1919) paveikslo

„Pasiruošimas nedidelei kortų partijai" (1901) fragmentas

Parengė dailininkas

Linas Spurga

Serijos sudarytojas *V. Visockas*

Meninis redaktorius *L. Spurga*

Korektorė *Ž. Rukšėnaitė*

Maketavo *J. Morkūnienė*

Leidykla VAGA, Gedimino pr. 50, LT-01110 Vilnius

el.p. info@vaga.lt; http://www.vaga.lt

tel. +370 5 2498121; faks. +370 5 2498122

Spausdino UAB Vilniaus spauda, Viršuliškių skg. 80, LT-05131 Vilnius

26,70 lt

Strindberg, August

St333 Romanai; Dramos / August Strindberg; iš švedų kalbos vertė Eugenija Stravinskienė. – Vilnius: Vaga, 2005. – 512 p. – (Pasaulinės literatūros biblioteka / sudarytojas Vytautas Visockas; dailininkas Arvydas Každailis; kn. 69. XIX a. literatūra)

Virš. aut. ir antr. nenurodyti. – Kn. taip pat: Švedų literatūros klasikas / Galina Baužytė-Čepinskienė. p. 489–500. – Bibliogr. baig. str. išnašose

ISBN 5-415-01573-6

Švedų literatūros klasikas, dramaturgas ir romanistas A. Strindbergas romane „Raudonasis kambarys“ (1879) nepaprastai įtaigiai vaizduoja Stokholmo inteligentiją. „Hemsio salos žmonės“ (1887) – graudi ir kartu komiška našlės ūkininkės ir jos berno meilės istorija, vienas iš realistiškiausių A. Strindbergo šedevrų. „Erikas XIV“ – istorinė drama apie Švedijos karalių, vedusį paprasto kareivio dukterį. „Šmėklų sonata“ – mistinė drama, atskleidžianti, kas slypi po respektabiliomis personažų kaukėmis.

UDK 839.7-3

PASAULINĖS LITERATŪROS BIBLIOTEKA